

+

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

HEINRICH GUSZTÁV

FŐTITKÁR

HARMINCZADIK KÖTET.

1919. ÉVFOLYAM.

349—360. FÜZET.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1919.

HORNYÁNSZKY VIKTOR KÖNYVNYOMDÁJA BUDAPEST.

50024

TARTALOM.

I. Előadások és czikkek.

	Oldal
<i>Badics Ferencz</i> : Gyöngyösi István ismeretlen elbeszélő költeménye	65
<i>Berzévicz Albert</i> : Jelentés az Akadémia működésének felfüggesztéséről	219
<i>Buchböck Gusztáv</i> : Ruzitska Béla pályaművéről	206
<i>Domanovszky Sándor</i> : Jelentés a Léway-pályázatról	196
<i>Förster Aurél</i> : Thales és Apollodorus	252
<i>Fröhlich Izidor</i> : B. Eötvös Loránd hátrahagyott kész munkája	246
<i>Gaal Jenő</i> : Jelentés a Péczely-pályázatról	201
<i>Hekler Antal</i> : Régészeti kutatás Albániában	28
<i>Ilosvay Lajos</i> : Ruzitska Béla pályaművéről	206
<i>Károlyi Árpád</i> : Az ellenreformatio és Thurzó György nádorrá választása	235
<i>Kazinczy Ferencz</i> levele Toldy Ferenczhez	31
<i>Léway József</i> : Feljegyzések életéről	5
<i>Magyary Géza</i> : Jelentés a Sztrokay-jutalom tárgyában	178
— — Csatlakozás a Berni Unióhoz	227
<i>Melich János</i> : Jelentés a Sámuel-díjról	177
<i>Némethy Géza</i> : Jegyzetek Ovidius Remediájához	248
<i>Pintér Jenő</i> : Jelentés a Teleki-pályázatról	170
— — Jelentés a Vojnits-jutalomról	77
<i>Rákosi Jenő</i> : Csatlakozás a Berni Unióhoz	229
<i>Rejtő Sándor</i> : Az elméleti mechanikai technologia alapelvei	94
<i>Rybár István</i> : Jelentés a Nagyjutalomról és Marczibányi-mellék-jutalomról	168
<i>Sebestyén Gyula</i> : A M. Tud. Akadémia szózata a művelt világ összes akadémiaihoz	16
— — Néprajzi Bizottság alapítása	24
<i>Szinnyei Ferencz</i> : Történeti novelláink Jósika után	69
<i>Tagányi Károly</i> : Jelentés a Péczely-pályázatról	200
<i>Tolnai Vilmos</i> : Jelentés a Lukács Krisztina-pályázatról	174
<i>Tuzson János</i> : Jelentés a Léway-jutalomról	204

	Oldal
<i>Vargha Gyula</i> : Jelentés a Körösy-jutalomról	203
<i>Vikár Béla</i> : Jelentés a Farkas-Raskó-pályázatról	92
<i>Viszota Gyula</i> : Jelentés a Halmos-pályázatról	176

II. Jelentés a pályázatokról.

Bük László alapítványa	202
Farkas-Raskó-pályázat (<i>Vikár Béla</i>)	92
Fáy András-féle alapítvány	202
Halmos Izor-pályázat (<i>Viszota Gyula</i>)	176
Körösy József-jutalom (<i>Vargha Gyula</i>)	203
Lévay-jutalom (<i>Tuzson János</i>)	204
Lévay-pályázat (<i>Domanovszky Sándor</i>)	196
Lukács Krisztina-pályázat (<i>Tolnai Vilmos</i>)	174
Nagyjutalom és Marczibányi-mellékjutalom (<i>Rybár István</i>) . . .	168
Péczeley-pályázat (<i>Tagányi Károly és Gaal Jenő</i>)	200
Ruzitska Béla pályaműve (<i>Ilosvay Lajos és Buchböck Gusztáv</i>) .	206
Sámuel-díj (<i>Melich János</i>)	177
Sztrokay-jutalom (<i>Magyary Géza</i>)	178
Teleki-pályázat (<i>Pintér Jenő</i>)	170
Vojnits-jutalom (<i>Pintér Jenő</i>)	77

III. Akadémiai ügyek.

A M. Tud. Akadémia belső tagjai 1919 január 1-én	1
Beérkezett pályaművek	33
Csatlakozás a Berni Unióhoz (<i>Magyary Géza és Rákosi Jenő</i>) .	227
Az Akadémia működésének felfüggesztése (<i>Berzeviczy Albert</i>) .	219
Jelentés az Akadémia 1918. évi munkásságáról:	
I. Ülések	113
II. Állandó bizottságok	115
III. Az 1918-ik évben eldöntött pályázatok	147
IV. A M. Tud. Akadémia könyvkiadásai 1918-ban	148
V. A M. Tud. Akadémia megbízásából és segélyével meg-	
jelent munkák és folyóiratok	150
-VI. Hazai intézetek, melyek az Akadémia kiadványait	
átalány fejében kapják	151
VII. Hazai és külföldi intézetek, melyeknek egyes akadémiai	
kiadványok hivatalból küldetnek	156
VIII. A M. Tud. Akadémia könyvtára	162
IX. A M. Tud. Akadémia pénztárának állása 1918-ban	164
X. A M. Tud. Akadémia halottjai 1918/19-ben	167
A M. Tud. Akadémia jutalomtételei	209
Az akadémiai választások	208

	Oldal
A pályázatok eldöntése	168
Pályázási szabályok	218
Pályázati hirdetés (Földmívelésügy és technika)	112
Az Akadémia Szózata a művelt világ összes akadémiaiához	16
Jegyzőkönyvek:	
I. osztály	110, 269, 284, 296
II. osztály	110, 269, 285, 290
III. osztály	111, 270, 285, 296
Összes ülés	45, 57, 100, 104, 264, 266, 268
Igazgató-Tanács	54, 99, 261, 293
Nagygyűlés	270
Körlevél a nagygyűlés ügyében	—
A M. Tud. Akadémia belső tagjai 1920 január hóban	310
A M. Tud. Akadémia pénztári számadása 1918-ról és költségvetése 1919-re. Le nem tárgyalt javaslat	315

IV. Folyóiratok szemléje.

Budapesti Szemle	34, 95
Közgazdasági Szemle	35

V. Nekrologok.

Lóczy Lajos r. t. Széchenyi Béla t. és ig. tagról 1918 decz. 14.	60
Fröhlich Izidor r. t. beszéde Eötvös Loránd r. és ig. t. ravatalánál a M. N. Múzeumban 1919 április 11.	297
Bereczik Árpád t. t. földi maradványainak a családi sírboltba elhelyezésekor 1919 szeptember 16-án Illosvay Lajos, Pekár Gyula és Rákosi Jenő beszédei	300
Fröhlich Izidor r. t. beszéde Kherndl Antal r. t. ravatalánál 1919 október 9-én	304
Zimányi Károly l. t. beszéde Franzenau Ágost ravatalánál 1919 november 21-én	306
Horváth Géza r. t. beszéde Entz Géza r. t. ravatalánál 1919 december 6-án	306
Balogh Jenő r. t. beszéde Gyóni Géza emléktáblájának leleplezésekor Sopronban 1919 december 7-én	308

TÁRGYMUTATÓ.

*A *-gal jelölt számok a jegyzőkönyvben foglaltakra utalnak.*

- Adósság kifizetésére záloglevelek eladása *281.
- Ady Endre, SCHÖPFLIN ALADÁR-tól *110.
- AJTAY JÓZSEF: „A magyarság fejlődése az utolsó 20 év alatt“ cz. művének idegen nyelveken kiadására indítvány *101.
- JANCsó BENEDEK, GERő VILMOS collectiv munkájának kiadására javaslat *101.
- Akadémia 1918. évi munkásságáról jelentés 113.
- Alapszabály-bizottság *51.
- Alapszabályok tárgyalása elhalasztatik *267.
- ÁLDÁSY ANTAL az alapszabály-bizottság tagja *54, *59.
- fölkéretik, hogy az Akadémia köszönetét fejezze ki az Institut für Kultur- u. Universalgeschichte-nek *51.
- az igazoló bizottság tagja *269.
- fölkéretik a Csontos János fölélt való emlékbeszéd tartására *59.
- : Lamprecht Károly emlékezete *105.
- ALEXANDER BERNÁT igazolása *287.
- rosszalása *287.
- kizárása *289.
- Alkalmazottak drágasági segélye áprilisra *262.
- segélye *295.
- Almanach 1919-re nem jelenik meg *100, *102.
- 1920-ra elmarad *269.
- ALMÁSI ANTAL a Sztrokay-jelentésben 181.
- Altisztek tüzelőanyaga *293.
- ruházata *293.
- Amphibolitok osztályozása, VENDI ALADÁR-tól *111.
- Amsterdami tud. akadémia az Akadémiák Szövetsége ü. *291.
- ANDRÁSSY GYULA gróf a Sztrokay-jelentésben 190.
- ANDRÁSSY DÉNES gróf-alapítvány kamatai *56, *262.
- ANDRÁSSY GYÖRGY-alapítvány kamata *283.
- ANDRÁSSY SÁNDOR-alapítványi kamata *283.
- ANGYAL DÁVID Lévy-bíráló *104.
- megbízatik a cseh Akadémia választára adandó viszonváltás megserkesztésével *280.
- az igazoló bizottság tagja *269.
- ANGYAL PÁL a Sztrokay-jelentésben 187.
- fölkéretik emlékbeszéd tartására Edvi Illés Károly fölélt *290.
- Anjoukori Okmánytár VII. kötet sajtó alatt 119.
- Apollodoros és Thales, FÜRSTER AURÉL-tól 252, *284.
- Aranyban fizetendő jutalmaknál egy arany 20 K *282, 295.
- Archaeologiai Biz. 1918-ban 120.
- megalakulása *276.
- Archaeologiai Értesítő kiadása 120.
- tartalma 120.
- Árpád-kori oklevelek repertoriuma készűl 118.
- elbeszélő források repertoriumát DOMANOVSKY SÁNDOR készíti 118.
- Árpádokhoz intézett oklevelek repertoriumát HÓMAN BALINT készíti 118.
- ASBÓTH OSZKÁR szerkeszti a Nyelv-tudományt 116.
- igazolása *287.
- kizárása *289.
- Átalány-fizetők 151.
- BADICS FERENCZ: Gyöngyösi István elbeszélő költeménye 65.
- Balkáni nyelvek szótáira pályázat hirdetése *271.
- BALLAGI ALADÁR az igazoló bizottság tagja *269.
- : XII. Károly svéd király Magyarországon, sajtó alatt 119.
- BALOGH JENő adománya a kézirattár részére *104.
- emlékbeszédet fog tartani gróf Tisza István fölélt *59.
- Sztrokay-bíráló *104.
- beszéde a Gyóni-emléktábla leleplezésén Sopronban 308.
- BALOGH: „Népfajok Magyarországon“ idegen nyelveken kiadására indítvány *101.

BARABÁSI KUN JÓZSEF a Sztrokay-jelentésben 180.
 BARDOSSY LÁSZLÓ a Sztrokay-jelentésben 181.
 Baromfi-cholera bacillus, MANNINGER REZSŐ-től *111.
 Bártfa város oklevéltára II. kiadásra elfogadva 119.
 BARTÓK JÓZSEF a Sztrokay-jelentésben 185.
 BAUMGARTEN ISIDOR a Sztrokay-jelentésben 187.
 Bécsi kódex szójegyzéke kiadásra kész 116.
 Bécsi magyar hadtörténelmi emlékek megmentése 120.
 BECSKE BALINT a Wodianer-jelentésben *265.
 BEDŐ ALBERT I. t. meghalt *50.
 — fölötti emlékbeszéd tartására TIZSON JÁNOS kéri föl *265.
 BEER JÓZSEF fölkereti a Martinuzzi-arckép kijavítására *50.
 Beérkezett pályaművek 33, *101.
 BEKE MÁNÓ igazolási ügye *289.
 Békekötés siettetése ü. felirat Clerkhez *290.
 BERCEK ÁRPÁD Teleki-bíró *59.
 — meghalt *267.
 — újrahantolása *268.
 — újrahantolásokon beszédek 300.
 — fölötti emlékbeszéd tartására RÁKOSI JENŐ kéri föl *290.
 BERÉNYI ISTVÁN bíró *295.
 BERNÁT ISTVÁN az igazoló bizottság tagja *269.
 — a tagok igazolása ü. *268.
 Berni Unióhoz csatlakozás ü. javaslat *108, 227, *266.
 BEÜTHY ZSOLT az alapszabály-bizottság tagja *54, *59.
 — Péczely-regénybíró *60.
 — hozzászólása a Területvédő Liga indítványához *102.
 BERZEVICZ ALBERT: Fölterjesztés a szerzői jog ügyében 227.
 — a Területvédő Liga indítványa ü. kiküldött biz. tagja *102.
 — elnökké választatik *278.
 — beszéde elnökké újból megválasztása alkalmából *279.
 — elnöki megnyitója 1918 november 25-én *15.
 — : Elnöki jelentés az Akadémia soráról a kommunizmus alatt 219, *267.
 — iránt a tagok nevében GAAL JENŐ bizalmát fejezi ki *267.
 — a tagok igazoló eljárása ü. *286, *288.
 — a Területvédő Liga kiadványai ü. *290.
 Bezerej Pál emlékezete, GAAL JENŐ-től *265.
 BIHARI KÁROLY a Sztrokay-jelentésben 180.
 Bizottságok megalakulása *275.

Bizottsági előadók teendői egyes bizottságokban *100.
 Bizottság a Területvédő Liga indítványa ü. *102.
 BLEYER JAKAB az igazoló bizottság tagja *269.
 BODÓ JÁNOS a Sztrokay-jelentésben 180.
 BODONYI NÁNDOR a Wodianer-jelentésben *265.
 BOGISICH MIHÁLY meghalt *267.
 — fölött emlékbeszéd tartására JÁNOSI BÉLA kéri föl *290.
 BOHÁTS KÁLMÁN hagyománya *56.
 BÓKAY ÁRPÁD halála *289.
 BOZÓKY FERENCZ a Sztrokay-jelentésben 191.
 Bölcséleti, társadalmi és történelmi osztály tagjai 2, 311.
 Budapesti Szemle 1918 szept. 34, október 95, november 96, decz. 97.
 — ü. új megállapodás *55, *59.
 BUDAY ÁRPÁD Utóiratára válasz 28.
 BUDAY LÁSZLÓ előterjesztése a Nemzetgazdasági Bizottság dotációjára ü. *52.
 — Sztrokay-bíró *104.
 BUGARSZKY ISTVÁN bemutatja MAUTHNER NÁNDOR értekezését *111.
 — az igazoló bizottság tagja *269.
 Butyovszky-pályázat hirdetése *271.
 BUZA LÁSZLÓ a Sztrokay-jelentésben 184.
 Bük-pályázatról jelentés 202, *273.
 — pályázaton TAKÁTS SÁNDOR megbízást nyer 202, *273.
 Censor (álnév) a Sztrokay-jelentésben 190.
 Chromosomák hosszanti párosodása, GELEI JÓZSEF-től, sajtó alatt 121.
 Classica-philologiai biz. 1918-ban 116.
 — megalakulása *275.
 CLERK, Sir Georg Clerkhez az Akadémia felirata *290.
 — válasza *290.
 Commun alatti magatartásuk ü. tagok és alkalmazottak igazolása *267.
 Communismus alatt az Akadémia helyzete 219, *267.
 — és I. Tanácsköztársaság.
 CONCHA Győző a Területvédő Liga indítványa ü. kiküldött biz. tagja *102.
 — hozzászólása a Területvédő Liga indítványához *102.
 — az igazoló bizottság tagja *269.
 Családi pótlékok a tisztviselőknek és szolgáknak *99.
 CSANÁDI LAJOS a Wodianer-jelentésben *265.
 CSÁNKI DEZSŐ: Magyarország történeti földrajzához névmutató, munkában 119.
 — : Hunyadiak kora 118.
 — osztályelnökké választatik *274.

CSÁSZÁR ELEMÉR a jeligés leveleket elhamvasztja *105, *265.
 — Péczely-regénybíráló *60.
 — az igazoló bizottság tagja *269.
 Csatlakozás a Berni Unióhoz 227.
 Cseh tudományos Akadémia válaszlól Szózatunkra (területi épség ü.) *269.
 Cseh Akadémia válaszára a viszonyválasz megszerkesztésével ANGVAL DÁVID bízik meg *290.
 CSÉNGERI: Euripides III. Sajtóra kész 123.
 Csereviszonyban levő intézetek 156.
 CSERNY KÁROLY a Területvédő Liga kiadványai ü. *290.
 CSONTOSI JÁNOS l. t. meghalt *50.
 — ravatalánál FEJÉRATÁKY LÁSZLÓ r. t. *50.
 — fölött ÁLDÁSY ANTAL fog emlékbeszédet tartani *59.
 CSUVAS praesens-futurum *296.
 CZINTULA MIHÁLY végrendelete *57.
 DALMADY ÖDÖN: A vasuti biztosító berendezések stb. *296.
 DÁNOS ÁRPÁD a Sztrókay-jelentésben 184.
 DEÁK FERENCZ márványarczképe az Akadémiának ajándékoztatik *49.
 DEGRÉ MIKLÓS a Sztrókay-jelentésben 188.
 DESSEWFFY AURÉL gróf felkératik a gondnoki és széphalmi számadások megvizsgálására *261.
 DEZSŐ GYULA a Sztrókay-jelentésben 186.
 — Sztrókay-jutalmat nyer 178, 195.
 Diplomás és nem diplomás tisztviselők között az Akadémia segélyezés tekintetében nem tesz különbséget *99.
 Diplomatariumok, 1918-ban vásárolt — 163.
 DIVÉKY ADORJÁN Lévy-jutalmat nyer 200, *272.
 DOBOS ISTVÁN adomány *56.
 DOMANOVSKY SÁNDOR fölolvassa KÁROLYI ÁRPÁD értekezését 235, *110.
 — Lévy-bíráló *104.
 — a Nemzetgazd. Biz. tagja *104.
 — : Jelentés a Lévy-pályázatról (történelem) 196, *272.
 DOMÁNY GYULA a Sztrókay-jelentésben 190.
 Dotatio, Állami — fölemelése *55.
 Dotatio, Országos — utalványozása 1913/19. II. re *262.
 Drágasági segély áprilisra *262.
 Dunántúli bazaltok megírására JUGOVICS LAJOS megbízást nyer 121.
 DUSSEAUD: Az aegaei kultúra 123.
 ÉRER LÁSZLÓ igazolási ügye *289.
 ECKHARDT FERENCZ l. taggá választatik 208, *278, *280.

ECKHARDT SÁNDOR a Szózat (területi épség ü.) francia fordítója *109.
 EDVI ILLES KÁROLY meghalt *265.
 — a Sztrókay-jelentésben 188.
 — fölötti emlékbeszéd tartására FINCKY FERENCZ kériük föl *269.
 — fölött emlékbeszéd tartására ANGVAL PÁL kériük föl *290.
 EGYED ISTVÁN a Sztrókay-jelentésben 184.
 Egyesült Bp. Fővárosi Takarékpénztár jutalmának hirdetése *273.
 Egyiptomi feliratos kövek, MAHLER EDÉ-től *296.
 Elbeszélő árnádokori torrásek repertoriumát DOMANOVSKY SÁNDOR készíti 118.
 Életkor szerepe a régi magyar jogban *270.
 Ellenreformáció kezdetei, KÁROLYI ÁRPÁD-tól 235.
 Elnöki jelentés az Akadémia sorsáról a communismus alatt 219, *267.
 Elnökség l. 310.
 Elnökválasztás *278.
 Előadói teendők a bizottságokban *100.
 Előadók tiszteletdíja egyelőre nem folyósíttatik *268.
 — tiszteletdíja *282.
 Emlékbeszéd GENETZ ARVID k. tagról *100.
 ENDRÖDY SÁNDOR Farkas-Raskó-bíráló *59.
 ENTZ GÉZA r. t. halála *289.
 — ravatalánál HORVÁTH GÉZA búcsúztatója 306.
 EÖTVÖS LORÁND halála *261, *264.
 — r. t. halála alkalmából a porosz Akadémia részvéte *267, *281.
 — hátrahagyott kész munkája 246.
 — hátrahagyott dolgozatát bemutatja FRÖHLICH IZIDOR *270.
 Építési Bizottságba ILOSVAY LAJOS k. küldetik *262.
 Építési Bizottság a Pénzügyi Bizottságba olvad *284.
 Építész tiszteletdíja *100.
 Erdély területi változásai LUKINICH IMRÉ-től, megjelent 118.
 ERDÉLYI LÁSZLÓ fölkeretik a Sörös Pongrácz fölötti emlékbeszéd tartására *105.
 EREKY ISTVÁN a Sztrókay-jelentésben 181.
 Értékek őrzéseért a Földhitel-Intézet 1/2%-ot számít *262.
 Értékpapírjaink, külföldi — sorsa *282.
 ERSEBET királyné mellszobra *55.
 Fajkép és fajbélég *270.
 FARKAS GEYZA a Sztrókay-jelentésben 190.
 Farkas-Raskó-pályázat bírálói *59.
 — pályázatról jelentés 77.
 — jutalomról jelentés *105.

Farkas-Raskó-pályázaton egy költemény dícséretet nyer *105.
 — jutalom hirdetése *272.
 — pályázaton SZABADOS EDE dícséretet nyer *206.
 Fáy-jutalom hirdetése *273.
 — alapítványról jelentés 202, *273.
 — alap kamatából FELLNER FRIGYES megbízást nyer 202, *273.
 FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ bucsúszavakat mond Csontos János sirjánál *50.
 — a Zolnai-alapítvány ü. *55.
 — a tagok igazolása ü. *289.
 Feljegyzések életéről, LÉVAY JÓZSEF-től 5.
 FELLNER FRIGYES kiküldetik a vagyon-dézsma-értekezletre *104.
 — megbízást nyer a Fáy-alap kamataiból 202, *273.
 — beszéde a dézsma-ankéton *266.
 — a Sztrokay-jelentésben 188.
 Fémek fájlagos ellenállása stb. *296.
 FÉNYI GYULA a nagyjutalmi jelentésben 168.
 FERDINÁNDY GÉZA: Gróf Széchenyi István mint közjogász *285.
 FERENCZ JÓZSEF király mellszobra *55.
 FERENCZI ZOLTÁN az alapszabály-bizottság tagja *54, *59.
 — Teleki-bíráló *59.
 FINÁCZY ERNŐ az alapszabály-bizottság tagja *54, *59.
 — az igazoló bizottság póttagja *269.
 FINKEV FERENCZ a Sztrokay-jelentésben 187, 188.
 — fölkéretik Edvi Illés Károly fölötti emlékbeszéd tartására *269.
 FÖLDES BÉLA: Háborús közgazdaság, sajtó alatt 121.
 — Ricardo-előadása *110.
 — a Sztrokay-jelentésben 188.
 Földhitel-Intézetben tartatnak az összes ülések *282.
 Földnehézségi erő változása, b. EÖTVÖS LORÁND-tól *270.
 Folyóiratok szemléje 34.
 FORSTER GYULA báró felkéretik a számadások megvizsgálására *261.
 FORSTER AURÉL: Thales és Apollodoros 252, *284.
 FOURNIER: Napoleon II. megjelent 123.
 FRANKÓI VILMOS indítványa egy washingtoni tudományos intézet ü. *48, *58.
 — felterjesztés a kormányhoz *58.
 — akadémiai letétje *100.
 FRANZENAU AGOSTON halála *289.
 — ravatalánál ZIMÁNYI KÁROLY búcsúztatója 305.
 FRECSKAY JÁNOS halála *289.
 FRÖHLICH IZIDOR az alapszabály-bizottság tagja *54, *59.
 — Kruspér István új sirba helyezése-nél *51.
 —: Bárá Eötvös Loránt hátrahagyott kész munkája 246.
 — Kherndl Antal ravatalánál *289, 304.

FRÖHLICH IZIDOR b. Eötvös Loránd ravatalánál 297.
 Fűtendő helyiségek *283.

GAAAL JENŐ Péczely(történelem)-bíráló *104.
 — a Széchenyi-Bizottság tagjává választatik *284.
 —: A falu gondozása. Thessedik Sámuel élete 120.
 —: Bezerédj Pál emlékezete *265.
 — a tagok igazolása ü. *267, *287.
 — az Akadémia tagjai nevében bizalmát jelenti elnök úr iránt *267.
 —: Jelentés a Péczely-pályázatról 200, *272.
 GELLEI JÓZSEF: A chromosomák hosszanti párosodása, sajtó alatt 121.
 Genetz Árvud k. tagról emlékbeszéd, VIKÁR BÉLA l. tagtól *100.
 GERÉB JÓZSEF Pausanias bírálat 116.
 GEREVICH TIBOR-nak a Római Magyar Történeti Intézet igazgatójává kineveztetése ü. *109.
 GERŐ VILMOS, AJTAY JÓZSEF, JANCsó BENEDEK collectiv munkájának kiadására javaslat *101.
 Glukosidok synthetikus előállítása, MAUTHNER NÁNDOR-tól *111.
 Goethe-szoba részére karlsbadi források *291.
 GOLDZIEHER IGNAZCZ hozzászólása a Területvédő Liga indítványához *102.
 — fölkéretik Karabacek József fölötti emlékbeszéd tartására *105.
 — a tagok igazolása ü. *267.
 GOMBOCZ MIKLÓS névmutatói készít Csánki Dezső: Magyarország tört. földrajzához 119.
 GOMBOCZ ZOLTÁN: A csuvas praesens-futurum *296.
 Gondnok szerződést az elnökség nélkül az Akadémia nevében nem köthet *295.
 Gondnoki számadások megvizsgálására gr. DESSEWFFY AURÉL kéretik föl *261.
 Gorove-pályázat hirdetése (történelem) *273.
 GORZÓ DÉNES a Wodianer-jelentésben *265.
 GRÉB GYULA: Szepesi német szótár készült 116.
 GROSSCHMID BÉNI a Zolnai-alapítvány ü. *55.
 GUBICZA LAJOS a Wodianer-díj nyertese *265, *267.
 GULYÁS ISTVÁN szolga meghalt *105.
 — sirjánál JÓNÁS KÁROLY *105.
 GUTHEIL JENŐ a Sztrokay-jelentésben 185.
 GYENES LÁSZLÓ Teleki-bíráló *103.
 GYOMLAY GYULA az igazoló bizottság póttagja *269.
 — a jelíges levelek elhamvasztója *271

Gyóni Géza emléktáblájának leleplezésén BALOGH JENŐ beszéde *308.
 Gyöngyösi István ismeretlen elbeszélő költeménye, BADICS FERENCZ-től 65.
 GyÖRFFY ISTVÁN: Iker szíkleveles jegenyefenyőcsemeték *296.
 GyÖRGY ENDRE r. taggá választatik 208, *278, *280.
 Gyűjtemények, Közös — ü. a miniszterelnökhöz *47.

Háborús közgazdaság, FÖLDES BÉLA-tól, sajtó alatt 121.

Háborús segély az alkalmazottaknak *99.

Hadtörténelmi Bizottság megalakulása *277.

— Bizottság 1918-ban 119.

— emlékek megemléke 120.

— múzeum tervezése 120.

HADJÚ JÓZSEF-nek kegydíja *284.

— halála *295.

Halmos-pályázat bírálói *60.

Halmos Izor-pályázatról jelentés 176, *271.

— díjat nem adják ki 176, *271.

Halottak 1918/19-ben 167.

HARASZTI GYULA Halmos-bíráló *60.

HÁRSING ISTVÁN a Szótári Biz. gyűjtője 122.

HAUSEN: A varázstéboly, sajtóra kész 123.

Házbérek *283.

Héderváry-oklevéltár II. munkában 119.

HEGEDŰS LÓRÁNT a Sztrokay-jelentésben 189.

— a Területvédő Liga kiadványai ü. *290.

HEGYFÖLY KABOS: A virágzás idejének ingadozásáról kiadásra elfogadtatik 121.

HEINLEIN ISTVÁN a Szózat (területi épség ü.) német fordítója *109.

HEINRICH GUSZTÁV a Zolnai-alapítvány ü. *55.

— az alapszabály-bizottság tagja *54, *59.

HEKLER ANTAL: Régészeti kutatás Albániában 28.

HELFFERICH KÁROLY: A pénz, sajtó alatt 121.

HERCZEG FERENCZ másodelnökké választatik *279.

— a „sajnálkozás“ fegyelmi büntetés mellőzése ü. *289.

HERZ MIKSA halála *289.

HEVESY GYÖRGY a nagyjutalmi jelentésben 168.

HOLUB JÓZSEF személyes fölolvására engedélyt nyer *105.

— a Sztrokay-jelentésben 184.

— Az életkor szerepe a régi magyar jogban *270.

HÓMAN BALINT készíti az Árpádokhoz intézett oklevelek repertoriumát 118.

HÓMAN BALINT a Tört. Biz. r. tagjává választatik *51.

— székét foglal *270.

— : A magyar államháztartás I. Károly korában *270.

Honvédelmi miniszter hozzájárulása a Hadtört. Biz. dotációjához 119.

HOOR-TEMPIS MÓR bemutatja DALMADY ÖDÖN értekezését *296.

HORGER ANTAL l. taggá választatik 208, *278, *280.

Hornvánszky-czég házbére *283.

HORVÁTH FERENCZ a Wodianer-jelentésben *265.

HORVÁTH GÉZA osztályelnökké választatik *274.

— az igazoló bizottság tagja *269.

— búcsúztatója id. Entz Géza ravatalánál *289.

HORVÁTH JÁNOS l. taggá választatik 208, *278, *280.

HORVÁTH JENŐ a Területvédő Liga kiadványai ü. *290.

HUTYRA FERENCZ az alapszabály-bizottság tagja *54, *59.

— bemutatja MANNINGER REZSŐ értekezését *111.

Idegen társulatok segélye egyelőre függőben *268.

Igazgató-Tanács l. 310.

— ülései 1918-ban 143.

IKLÓDY-SZABÓ JÁNOS a Sztrokay-jelentésben 190.

ILLÉS JÓZSEF a Sztrokay-jelentésben 183.

ILOSVAY LAJOS az alapszabály-bizottság tagja *54, *59.

— a Zolnai-alapítvány ü. *55.

— Kruspér István új sirba helyezése-nél *51.

— beszéde Berczik Árpád újra hantolásánál *268.

— a Vörösmarty-emlék-előadáson *60.

— bemutatja MAUTHNER NÁNDOR értekezését *111.

— bemutatja PREIFER IGNÁCZ és MAUTHNER NÁNDOR értekezését *111.

— az igazoló bizottság tagja *269.

— igazgató-taggá választatik *280.

— fölkéretik a számadások megvizsgálására *261.

— az Építési Biz. tagjává választatik *262.

— a Pénzügyi Bizottság tagjává választatik *284.

— beszéde Berczik Árpád újrachantolásánál *300.

Institut für Kultur- und Universalgeschichte magyar tárgyi előadásai *51.

Irodalomtört. Bizottság 1918-ban 116.

— megalakulása *275.

Irreducibilis formák *270.

ISTVÁNFY GYULA az igazoló bizottság póttagja *269.

IVÁNYI BÉLA: Bártfa város oklevéltára II., kiadásra elfogadva 119.

JAKUBOVICH EMIL dícséretet nyer a Sámuel-pályázaton 177, *271.

JANCsó BENEDEK, AJTAY JÓZSEF, GERő VILMOS collectiv munkájának kiadására javaslat *101.

JÁNOSI BÉLA Péczely-regénybíráló *60. — fölkéretik Bogisich Mihály fölöött emlékbeszéd tartására *290.

Jegenyefenyő-csemeték *296.

Jelentés az Akadémia 1918. évi munkásságáról 113.

— a Bük László-alapítványról 202, *273.

— a Farkas-Raskó-pályázatról 77, *105.

— a Fáy-alapítványról 202, *273.

— a Halmos Izor-pályázatról 176, *271.

— a Kőrösy József-jutalomról 203, *272.

— a Lévy-pályázatról (chemia) 204, *274.

— a Lévy-pályázatról (történelem) 196, *272.

— a Lukács Krisztina-pályázatról (nyelvészet) 174, *271.

— a Nagyjutalomról és a Marczibányi-mellékjutalomról 168, *271.

— a Péczely-pályázatról 200, *272.

— a Sámuel-díjról 177, *271.

— a Sztrókay-jutalomról 178, *272.

— a Teleki-pályázatról 170, *265.

— az 1918. évi Vojnits-jutalomról 77, *105.

JENDRASSIK ERNő a tagok igazolása II. *287.

JÓNÁS KÁROLY búcsúztatója Gulyás István sirjánál *105.

— jelentése lakbérére II. *283.

— jelentése a palota sorsáról *283.

— évenként 50 mm szemet és egy fuvar fát kap *293.

— a szolgálatás II. *262.

Jordán görbe tételének bebizonyítása, KERÉKGYÁRTÓ BÉLA-tól *270.

Jósika után, Történeti novelláink —, SZINNYEI FERENCZ-től 69.

JÓZSA DÁNIEL a Wodianer-jelentésben *265.

JUDIK JÓZSEF a Sztrókay-jelentésben 189.

JUGOVICS LAJOS: A dunántúli bazaltok megírására megbízást nyer 121.

Jutalmak. Aranyban fizetendő jutalmaknál egy arany 20 K *282.

Jutalomtételek hirdetése 209.

KARABAČEK JÓZSEF k. t. meghalt *50.

— fölöött emlékbeszéd tartására GOLDZIERER IGNÁC fölkéretik *105.

KARÁCSONYI JÁNOS történeti művének angol fordítása *101.

I. Károly korában a magyar államháztartás, HÖMAN BALINT-tól *270.

XII. Károly svéd király Magyarországon, BALLAGI ALADÁR-tól, sajtó alatt 119.

KÁROLYI ÁRPÁD: Az ellenreformáció kezdetei *110, 235.

KÁROLYI GYÖRGY házbére *282, *283.

Kazinczy ismeretlen levele Toldy Ferenczhez 31.

— Levelezésének befejező pótkötete előkészületben 116.

Kedvezményes áronkönyvvásárlás *281.

Keleti Bizottság megalakulása *276, *277.

— dotatiója *262.

KENÉZ BÉLA a Sztrókay-jelentésben 189.

KERÉKGYÁRTÓ BÉLA: Jordán görbétételének bebizonyítása *270.

Keresk. Csarnok Széchenyi-adománya-pályázat hirdetése *273.

KÉRÉSZY ZOLTÁN a Sztrókay-jelentésben 183.

KERTÉSZ MANÓ: A magyar nyelv művelődéstörténeti emlékei, sajtóra kész 123.

Kéziratok kiadása *282.

KHERNDL ANTAL halála *289.

— ravatalánál FRÖHLICH IZIDOR 304.

Kiadványaink árának emelése *282, *291.

Kiadványok csökkentése *101, *103.

KINCZ ISTVÁN a Wodianer-jelentésben *265.

KLEIL ISTVÁN háziszolgávé kinevezetük *262.

Kőczán-pályázat hirdetése *272.

KÓKAI LAJOS, bérlő *295.

KORNIS GYULA: A lelki élet II., megjelent 123.

KOSER: Nagy Frigyes, sajtóra kész 123.

KOSZTOLÁNYI ZOLTÁN a Szótári Biz. gyűjtője 122.

KOVÁCS ALAJOS a Sztrókay-jelentésben 191.

KOVÁCS FERENCZ részére személyes felolvasási engedély *51.

KOVÁCS MIHÁLY Wodianer-jutalmat nyer *265, *267.

KOZMA ANDOR Farkas-Raskó-bíráló *59.

Költségvetési javaslat 315.

Költségvetés nem tárgyalható *261, *266.

Könyveink árának emelése *291.

Könyvkiadások 1918-ban 148.

Könyvkiadó Bizottság megalakulása *276, *277.

Könyvkiadó Biz. 1918-ban 123.

Könyvkiadók Orsz. Egyesülete a berni unióhoz csatlakozás érdekében *107.

Könyvkiadó-Vállalat kötetek számának leszállítása *53.

Könyvtár 1918-ban 162.

Körlevél ítések II. *51.

— tagajánlások II. *103.

- Körlevél nagygyűlés ü. *262.
 Kőrösy pályázat hirdetése *273.
 — jutalom bírálói *104.
 — jutalomról jelentés 203, *272.
 — jutalmat SCHNELLER KÁROLY nyeri el 204, *273.
 KÖRÖSI SÁNDOR a Szózat (területi épség ü.) olasz fordítója *109.
 KÖVESLIGETHY RADÓ a nagyjutalmi jelentésben 168.
 — igazolása *287.
 — rosszalása *289.
 Középiskolai tanári oklevéllel bíró tisztviselők és nem diplomás akadémiai tisztviselők között fizetés tekintetében az Akadémia nem tesz különbséget *99.
 Közgazdasági Könyvtár és Remekírók Tára 120.
 Közgazdasági Szemle 1917 október 35, nov. 38, decz 40, 1918 január 41, febr. 42.
 Közös levéltárak és egyéb gyűjtemények anyaga ü. a miniszterelnökhöz *47.
 Közlés, Ünnepeles — elmarad *268.
 KRISZTICS SÁNDOR, hibásan Lusztics Sándornak szedve *102.
 KRONECKER HUGÓ meghalt *105.
 — k. tagról PREISZ HUGÓ emléksbeszéd tartására fölkéretik *265.
 KRUSPÉR ISTVÁN új sírba tétele *51.
 KÜGLER FERENCZ szobrász műve: Deák Ferencz márványarczképe az Akadémiának ajándékoztatik *49.
 KÜGLER JÁNOS ajándéka: Deák Ferencz márványarczképe *49.
 Kunfi Zsigmond miniszterhez fölterjesztés a szerzői jog védelme ü. 227.
 Külföldi értékpapírjaink sorsa *282.
 KÜRSCHÁK JÓZSEF: Irreducibilis formák *270.
 LÁKYZ DEZSŐ a Sztrókay-jelentésben 191.
 Lamprecht Károly emlékezete, ÁLDÁSY ANTAL-tól *105.
 Lánczy Leo közgazdasági pályázatának bíráló bizottságába MATLEKOVITS SÁNDOR küldetik ki *104.
 LÁSZLÓ MÁRTON a Sztrókay-jelentésben 185.
 LATZKÓ HUGO a Szózat (területi épség ü.) angol fordítója *109.
 LEDERER ABRAHÁM alapítványa *51.
 LENDL ADOLF kizárása *289.
 LÉVAY JÓZSEF: Feljegyzések életemről 5.
 Lévy-pályázatról jelentés (chemia) 204, *274.
 — pályázaton SIGMOND ELEK megbízást nyer 205, *274.
 — pályázatról (történelem) jelentés 196, *272.
 — jutalmat (történelem) DIVÉKY ADORJÁN nyeri el 200, *272.
 Lévy-jutalom bírálói *104.
 — pályázat hirdetése (Homér) *272.
 Levéltárak, Közös — ü. a miniszterelnökhöz *47.
 LÓCZY LAJOS beszéde Széchenyi Béla temetésén *58, 60.
 — fölkéretik gróf Széchenyi Béla föltti emléksbeszéd tartására *105.
 — a Területvédő Liga indítványa ü. kiküldött biz. tagja *102.
 — köszönete a Területvédő Liga nevében *60.
 — hozzászólása a Területvédő Liga indítványához *102.
 — a tagok igazolása ü. *267.
 LOSONCZI ZOLTÁN a Szótári Bizottság gyűjtője 122.
 LOVÁSZY MÁRTON köszönete üdvözlésért *59.
 — hoz fölterjesztés a népszerűségnek a palotába behurczolkodása ü. *50.
 Lukács Krisztina-pályázat (nyelvészet) bírálói *60.
 — pályázatról (nyelvészet) jelentés 174, *271.
 — pályázaton (nyelvészet) TRÓCSÁNYI ZOLTÁN megbízást nyer 174, *271.
 — pályázatról (chemia) jelentés 206, *274.
 — pályázaton (chemia) RUZITSKA BÉLA a díjat elnyeri 207, *274.
 — pályázat hirdetése *273.
 LUKINICH IMRE: Erdély területi változásai, megjelent 118.
 — l. taggá választatik 208, *278, *280.
 — köszönete taggá választatásáért *290.
 LUSZTICS SÁNDOR, sajtóhiba e h. Krisztics Sándor *102.
 MADZSAR IMRE megbízatik az árpád-kori nem kir. oklevelek regesztáinak elkészítésével 118.
 MÁGOCSEY-DIETZ SÁNDOR a tagok igazolása ü. *289.
 — előterjeszti GYÖRFFY ISTVÁN értekezését *296.
 MAGYARY GÉZA Sztrókay-bíró *104.
 — : Jelentés a Sztrókay-jutalomról 178, *272.
 MAHLER EDE: Egyiptomi feliratos kövek *296.
 MAKAI ÖDÖN a Sztrókay-jelentésben 189.
 MANNINGER REZSŐ: A baromfi-cholera bacillus mutatója *111.
 Marczibányi-alap kamatai *56.
 — jutalmat nem adják ki 169, *271.
 — hirdetése *273.
 MARGALITS EDE: Szerb történelmi repertorium I., megjelent 119.
 MÁRKI SÁNDOR a Történelmi Biz. új tagja *51.
 Martinuzzi-arczkép *50.
 Matematikai és Természettudományi Bizottság 1918-ban 121.

- Matematikai és Természettudományi Bizottság megalakulása *277.
 — osztály tagjai 4, 313.
 Mathematische u. Naturwiss. Berichte a föl nem használt segélyt visszafizeti *262, *265.
 MATLEKOVITS SÁNDOR adománya a könyvtárnak *290.
 — kiküldetik a Lánczy Leo-féle közgazd. pályázat bíráló bizottságába *104.
 — kiküldetik a vagyondézsma-értekezletre *104.
 MAUTHNER NÁNDOR I. PFEIFER IGNÁCZ *111.
 — : A glukosidok syntetikus előállítása *111.
 — : A metadimethoxyd-benzolaldehyd *111.
 — a nagyjutalmi jelentésben 169.
 Mechanikai technologia alapelvei, REJTO SÁNDOR-tól 94.
 Meddő pályázatok *274.
 Meghívók *266.
 MÉHELY KÁLMÁN a Sztrokay-jelentésben 191.
 MÉHELY LAJOS kutatásainak támogatása 122.
 — : A planáriák elterjedése a Magas-Tátrában stb., megjelent 121.
 — az igazoló bizottság tagja *269.
 — a tagok igazolása ü. *287, *289.
 — : Fajkép és fajbélyeg *270.
 MELICH JÁNOS a jelíges levelek elhamvasztója *274.
 — az igazoló bizottság póttagja *269.
 — a Lukács Krisztina-pályázat (nyelvészeti) bírálói *60.
 — : Jelentés a Sámuel-díjról 177, *271.
 MESZLÉNY ARTUR a Sztrokay-jelentésben 186.
 MÉSZÖLY GEDEON : Bécsi C. szójegyzéke, kiadásra kész 116.
 — a Szótári Biz. gyűjtője 122.
 Metadimethoxydbenzolaldehyd, MAUTHNER NÁNDOR-tól *111.
 MIHÁLYFI KÁROLY Teleki-bíráló *103.
 IFJ. MIKSZÁTH KÁLMÁN a Sztrokay-jelentésben 182.
 MOREL belga tábornok a Római Magyar Tört. Intézet házában lakik 124.
 MOUSSONG GÉZA-nak köszönet a Wodianer-bizottságban kifejtett működéseért *103.
 MUNKÁCSI BERNÁT : Vogul népköltési kötete kiadásra kész 116.
 Múzeumban tartatnak az osztályülések *282.
 NAGY FERENCZ a tagok igazolása ü. *289.
 NAGY GYULA : Anjoukori Okmánytár VII. k. sajtó alatt 119.
 — fölkértek Öváry Lipót fölötti emlékbeszéd tartására *269.
 NAGY KÁROLY építész tiszteletdíja *100.
 Nagygyűlés ü. körlevél *262.
 — terminusa *267.
 — október 21—23. *268.
 Nagyjutalom hirdetése *273.
 —ról jelentés 168, *271.
 —mat nem adják ki 168, *271.
 Nast, Kolb und Schumacher bankcég kezeli a Római Magyar Tört. Intézet pénztét 124.
 NÉGYESY LÁSZLÓ indítványa Zrinyi Miklós művei, levelezése kiadása ü. *49.
 — a tagok igazolása ü. *287.
 NÉMET GÁBOR a Szótári Biz. gyűjtője 122.
 NÉMETH JÓZSEF részére személyes felolvasási engedély *51.
 NÉMETHY GÉZA : Magyarzó jegyzetek Ovidius Remediájához 248, *284.
 — osztályelnökké választatik *274.
 — az igazoló bizottság tagja *269.
 Nemzetgazdasági Bizottság* dotatiója fölemelését kéri *52.
 — új tagjai *104.
 — megalakulása *276.
 — 1918-ban 120.
 Nemzeti Tanács előtt az Akadémia nyilatkozata *46.
 — irodalmi és művészeti szakbizottsága *53.
 Népdörsegnek a palotába huzczolkodása ü. átirat a közoktatástügyi miniszterhez *50.
 Néprajzi Bizottság alapítása ü. indítvány 24, *38.
 NIHOLCSKA JÁNOS a Wodianer-jelentésben *265.
 T. NOVÁK JÓZSEF : A vránai perjeltség története, bírálat alatt 119.
 Nyelv- és széptudományi osztály tagjai 1, 310.
 „Nyelvtudomány”-t szerkeszti ASBÓTH OSZKÁR 116.
 Nyelvtudományi Bizottság 1918-ban 115.
 — megalakulása *275.
 Nyelvtudományi Közlemények költségei 115.
 — szerkesztője SZINYEI JÓZSEF 116.
 Nyomdák árdragítása *105, *266.
 Nyugdíjak, Özevgyi — emelése *262.
 — kifizetése *284.
 Oklevél-szövegek kiadásánál követendő irányelvek 117.
 ÓNODI ADOLF halála *289.
 ONORI MIKLÓS a Római Magyar Tört. Intézet portása 124.
 OSVÁTH GYULA a Sztrokay-jelentésben 183.
 I. Osztály 1918-ban 113.
 II. Osztály 1918-ban 113.
 III. Osztály 1918-ban 114.
 — 1919-ben tagot nem választ, pályázatot nem hirdet *274.

Osztják népköltési kötet kiadásra kész 116.

ÓVÁRY LIPÓT meghalt *265.

— fölötti emléksbeszéd tartására NAGY GYULA fölkéretik *269.

— temetési költségeinek számlája *282.

Ovidius Remediájához magyarázó jegyzetek, NÉMETHY GÉZÁ-tól 248, *284.

Összes ülések 1918-ban 125.

Özvegyi nyungdíjak emelése *262.

PAASONEN HEIKKI meghalt *268.

— fölött emléksbeszéd tartására SZINYEI JÓZSEF kéretik föl *290.

PAIS DEZSŐ Sámuel-díjat nyer 177, *271.

Palota megrongálása ü. a közoktatásügyi miniszterhez beadvány *295.

Palotán szükséges javítások *295.

Pályaművek, Beérkezett — 33, *101.

Pályázati hirdetés (földmívelésügyi, technikai) 112.

Pályázatok, 1918-ban eldöntött — 147.

— Meddő — *274.

— szabályai 218.

PÁPAY JÓZSEF: Osztják népköltési kötet kiadásra kész 116.

PASZLAUSZKY JÓZSEF meghalt *268.

PAPP GEDEON a Wodianer-jelentésben *265.

PAULER ÁKOS az igazoló bizottság póttagja *269.

— a jelígés leveleket elhamvasztja *105.

Péczei-bírálok (regény) *60.

— (történelem) *104.

— regénypályázat hirdetése *272.

— pályázatról jelentés (történelem) 200, *272.

PEKÁR GYULA indítványa a tagok igazolása ü. *267.

— indítványa (igazolási eljárás) ü. a bizottságok megalakultak *269.

— az igazoló bizottság tagja *269.

— beszéde Berczik Árpád újrarahantolásánál 301.

— Vojnits-bírálok *60.

PÉNZ, A —, HELFERICH KÁROLY-tól, sajtó alatt 121.

Pénztár 1918-ban 164.

Pénzügyi Biz. új tagjai *284.

Pesti Hazai Takarékpénztár jutalmának hirdetése *273.

PETRIK könyvészetének újabb segélyezése ü. határozat nem hozható *262.

PFEIFER IGNÁCZ és MAUTNER NÁNDOR: A methán chlorozása *111.

PINTÉR JENŐ az alapszabály-bizottság tagja *54, *59.

— a jelígés leveleket elhamvasztja *265.

— az igazoló bizottság tagja *269.

— a tagok igazolása ü. *268.

— Teleki-bírálok *59.

— Vojnits-bírálok *60.

PINTÉR JENŐ: Jelentés a Teleki-pályázatról 170, *285.

— : Jelentés a Vojnits-jutalomról 77 *105.

PIKLER J. GYULA a Sztrokay-jelentésben 179.

Planáriák elterjedése stb., MÉHELY LAJOS-tól, megjelent 121.

PLATZ BONIFÁCZ halála *289.

PLÓSZ SÁNDOR az alapszabály-bizottság tagja *54, *59.

— fölkéretik az ügyészi számadások megvizsgálására *261.

POGÁNY BÉLA a nagyjutalmi jelentésben 168.

— : Néhány fém fajlagos ellenállása stb. *296

POPOVICS SÁNDOR fölkéretik véleményadásra zálogleveleink eladása ü. *282.

Porosz Akadémia részvéte b. Eötvös Loránd halála alkalmából *267.

Pozsonyi Egyetem bezárása ü. előterjesztés *106.

PREISZ HUGÓ emléksbeszéd tartására fölkéretik Kronecker Hugó k. tagról *265.

Proletárdiktatura I. Tanácsköztársaság.

RÁCZ BÉLA a Szózat (területi épség ü.) esperanto-fordítója *109.

RADOVICS LÁSZLÓ a Sztrokay-jelentésben 182.

Rákóczi László naplója kiadásra elfogadva 119.

RÁKOS ISTVÁN fölkéretik a Wodianer-biz. előadáságra *103.

RÁKOSI JENŐ: Szerzői jogi szakértői bizottság jelentése 229.

— igazgató taggá választatik *280.

— fölkéretik Berczik Árpád fölött emléksbeszéd tartására 290.

— beszéde Berczik Árpád újrarahantolásánál 301.

Ozv. RÁTHI GYÖRGYNÉ hagyománya *56.

Régészeti kutatás Albániában, HEKLER ANTAL-tól 28.

Régi M. Költők Tára I. új kiadása sajtó alatt 116.

REINER JÁNOS az igazoló bizottság póttagja *269.

— a tagok igazolása ü. *289.

REJTŐ SÁNDOR: Az elméleti mechanikai technologia alapelvei 94, *111.

RÉTHEY FERENCZ a Sztrokay-jelentésben 184.

RÉVAY BÓDOG a Sztrokay-jelentésben 186.

RÉVAY MÓR a Sztrokay-jelentésben 182.

REXA DEZSŐ: Kazinczy ismeretlen levele Toldy Ferenczhez 31.

RIEGER PÉTERNÉ segélye *283.

Ricardo, FÖLDES BÉLA-tól *110.

RIESZ MARCELL pályaműve benyújtására haladékat kér *105.

- Római Magyar Történeti Intézet igazgatói állása *109.
— 1918-ban 123.
- RUZITSKA BÉLA Lukács Krisztina-pályaműve (chemia) a jutalmat elnyeri 207, *274.
- RYBÁR ISTVÁN: Jelentés a Nagyjutalomról és a Marczibányi-mellékjutalomról 168, *271.
— széklet foglalt *285.
- : A folyadékok felszínéről a polározás szöge alatt visszaverődött fény *285.
- SALGÓ ANTAL a Wodianer-jelentésben *265.
- Sámuel-díjról jelentés 177, *271.
— díjat PAIS DEZSŐ nyeri el 177, *271.
— díjnál JAKUBOVICH EMIL és SCHWARTZ ELEMÉR dícséretet nyer 177, *271.
— díj hirdetése *272.
- SCHAFARZIK FERENCZ bemutatja VENDL ALADÁR értekezését *111.
— Jelentés a Lévy-pályázatról (chemia) 204, *274.
— az igazoló bizottság póttagja *269.
- SCHAUERK RÁFAEL a Sztrókay-jelentésben 185.
- SCHMIDT JÓZSEF rosszasága ítéltetik *289.
- SCHOELLER KÁROLY könyvelő 2400 K jutalmat kap *262.
- SCHÖPFLIN ALADÁR személyes felolvasásra engedélyt nyer *105.
— : Ady Endre *110.
- SCHULEK FRIGYES meghalt *268.
- SCHULHOF LIPÓT meghalt *268.
- SCHWARTZ ELEMÉR dícséretet nyer a Sámuel-pályázaton 177, *271.
- SCHWENDT irodatanácsos gondozza a Róm. Magy. Tört. Intézetet 123.
- SEBESTYÉN GYULA indítványa az ország területi épsége érdekében szerkesztendő szöveget *48.
— indítványa Néprajzi Biz. felállításra ü. 24, *48.
— : Szózat területi épségünk ü. öt nyelven *58.
— a Szózat fordítóinak honorálása ü. *109.
- Segélyek, Háborús és drágasági — a tisztviselőknek és szolgáltnak *99.
- Segélyezett munkák és folyóiratok 150.
- SIGMOND ELEK a Nemzetgazd. Biz. tagja *104.
— a nagyjutalmi jelentésben 169.
- SIMONYI ERNŐ ajándéka: Martinuzzi arcképe *50.
- SIMONYI ZSIGMOND a Lukács Krisztina-pályázat (nyelvészet) bírálója *6).
- igazolási ügye *287.
— halála *289.
- SOLYMOSY SÁNDOR I. taggá választatik 203, *278, *280.
- SÖRÖS PONGRÁCZ meghalt *101.
— fölötti emlékbeszéd tartására ERDÉLYI LÁSZLÓ fölkértek *105.
- STRASSER ALBERT a Sztrókay-jelentésben 183.
- SZABADOS EDE a Farkas-Raskó-pályázaton dícséretet nyer *266.
- Számadás 1918-ról 31.
- Számadások megvizsgálására felkért ig.-tanácsi tagok *261.
- SZÉCHENYI BÉLA halála *54, *57.
— temetésén LÓCZY LAJOS beszéde *58, 60.
— fölötti emlékbeszéd tartására LÓCZY LAJOS fölkértek *105.
- Széchenyi és a magyar nyelv, TOLNAI VILMOS-tól *269.
— életrajz hirdetése *270.
— bizottság új tagjai *284.
- SZÉCHENYI ISTVÁN mint közjogász *285.
- SZÉKELY LAJOS a Wodianer-jelentésben *265.
- SZERERES JÁNOS a Sztrókay-jelentésben 191.
- SZEMZŐ ISTVÁN végrendelete *56.
- Szénhiány miatt ülések a Múzeumban és a Földhitel-Intézetben tartatnak *282.
- SZENTPÉTERY IMRE folytatja az Árpád-kori Oklevelek Repertoriumának előmunkálatait 118.
- Szepesi német szótár, GRÉB GYULÁ-tól, készül 116.
- Széphalmi számadások megvizsgálására gr. DESSEWFY AURÉL kértek föl *261.
- Szerb történelmi repertorium. MARGALITS EDE-től, megjelent 119.
- Szerzői jog védelme ü. javaslat *108.
— csatlakozás a Berni Unióhoz 227.
— a kormányhoz 227.
— jogi szakértői bizottság jelentése 229.
- SZIDAROVSKY JÁNOS a Szótári Bizottság gyűjtője 122.
- SZILY KÁLMÁN jelentése a könyvtárnak juttatott ajándékokról *49.
— az alapszabály-bizottság tagja *54, *59.
— egy könyvtári szolgának a Palotában lakása ü. *263.
— korelnök az elnökválasztó elegyes ülésen *278.
— üdvözlő az újonnan elnökké megválasztott Berzeviczy Albertet *279.
— jelentése lakbéré ü. *283.
— hozzászólása a Területvédő Liga indítványához *102.
— jelentése Balogh Jenő adományáról *104.
— jelentése Matlekovits Sándor aján-dékáról *290.
— az igazoló bizottság póttagja *269.
— a tagok igazolásánál a sajnálkozás fokozat törlését javasolja *286, *289.

SZILY KÁLMÁN az igazolási eljárásnál ejtett hibák javítása ü. *238.
 SZINNYEI FERENCZ Vojnits-bíró *60.
 —: Történeti novelláink Jósika után 69, *110.
 SZINNYEI JÓZSEF a Nyelvtudom. Köz. szerkesztője 116.
 — a Zolnai-alapítvány ü. *55.
 — fölkértek emlékirat tartására Paasonen Heikki től *290.
 SZIRTES ARTHUR a Sztrókay-jelentésben 191.
 SZITÁS JENŐ a Sztrókay-jelentésben 185.
 SZILADITS KÁROLY a Sztrókay-jelentésben 185.
 Szolga-lakás ü. *262.
 Szolgák drágasági és háborús segélye *99.
 — családi pótléka *99.
 — tüzelőanyaga *283.
 SZOMORY DEZSŐ Vojnits-jutalmat nyer *105.
 SZONTÁGH TAMÁS, a Területvédő Liga elnökének átirata *102.
 Szótári Bizottság 1918-ban 122.
 — megalakulása *275, *277.
 Szovjet-uralom I. Tanácsköztársaság *268.
 Szózat a művelt világ összes akadémiáihoz 16.
 — területi épség ü., SEBESTYÉN GYULA indítványa *48.
 — területi épségünk ügyében öt nyelven *58.
 — területi épség ü. idegen nyelvre fordítói *109.
 — a cseh tudományos Akadémia válasza *269.
 — ára viszonválasz *290.
 Sztrókay-jutalom bírálói *101.
 — jutalomról jelentés 178, *272.
 — jutalmat DEZSŐ GYULA nyeri el 178, *272.
 Tagajánlások ü. körlevél *103.
 TAGÁNYI KÁROLY a Nemzetgazd. Biz. tagja *104.
 — Péczely(történelem) bíráló *104.
 —: Jelentés a Péczely-pályázatról 200, *272.
 Tagok, Belső — 1919 január 1-én 1.
 — Belső — 1920 január hóban 310.
 TAKÁTS SÁNDOR megbízást nyer a Bük-pályázaton 202, *273.
 Tanácsköztársaság alatt az Akadémia adminisztrációját TRÓCSÁNYI ZOLTÁN vezeti *267.
 — alatti magatartásuk miatt a tagok igazolása *267, *287, *288.
 — kiadványaink árát fölemelte *282.
 TANGY KÁROLY a nagyjutalmi jelentésben 168.
 TARCZALFALVI ALBERT a Wodianer-jelentésben *265.

TARNAI JÁNOS a Sztrókay-jelentésben 188.
 Társulatok segélye egyelőre függőben *268.
 Technologia. Elméleti mechanikai — *111.
 Teleki-pályázat bírálói *39.
 — bírálók a Nemzeti Színház részéről *103.
 — pályázatról jelentés 170, *265.
 — jutalmat nem adják ki 170, *265.
 — pályázat hirdetése *271.
 Temes megye monographiája színeltel 117.
 Területi épség ügyében szózat a művelt világ összes akadémiáihoz 16.
 — ü. a cseh tudományos Akadémia válasza *269.
 — Védelmi Ligája indítványa propaganda-kiadványok ü. *101.
 Területi Ligához csatlakozás *60.
 Területvédő Liga kiadványainak ügye *290.
 Thales és Apollodoros, FÖRSTER AURÉL-tól 252, *281.
 Thessedik Sámuel ölete, GAAL JENŐ-től 120.
 THIRRING GUSZTÁV Körösy-bíró *104.
 Thurzó György nádorrá választása, KÁROLYI ÁRPÁD-tól *110, 235.
 TIMON ÁKOS a Sztrókay-jelentésben 183.
 Gróf TISZA ISTVÁN meghalt *50.
 — fölött BALOGH JENŐ fog emlékirat tartani *59.
 Tisztviselők ellátására az állami törvények irányadók *100.
 — Diplomás és nem diplomás — között anyagiak tekintetében az Akadémia nem tesz különbséget *99.
 — drágasági és háborús segélye *98.
 — családi pótléka *98.
 Toldy Ferenczhez Kazinczy ismeretlen levele 31.
 Toldy Ferencz leányainak segélye *262.
 TOLNAI VILMOS a Lukács Krisztina-pályázat (nyelvészet) bírálója *60.
 —: Jelentés a Lukács Krisztina-pályázatról 171, *271.
 — a Szótári Biz. gyűjtője 122.
 —: Széchenyi és a magyar nyelv *269.
 TOMCSÁNYI MÓRICZ a Sztrókay-jelentésben 181.
 Tót Közművelődési Egylet köszönete az ülésteremt *104.
 Történelmi Bibliographia készül 118.
 Történelmi Bizottság 1918-ban 116.
 Történeti Bizottság megalakulása *276.
 Történeti novelláink Jósika után, SZINNYEI FERENCZ-től 69, *110.
 TRÓCSÁNYI ZOLTÁN a Tanácsköztársaság alatt az Akadémia adminisztrációját vezeti *267.
 — egy előterjesztése a miniszteriumhoz semmisnek nyilvánítatik *267.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN a Lukács Krisztina-pályázaton (nyelvészet) megbízást nyer 176, *271.

TURY SÁNDOR a Sztrokay-jelentésben 185.

TUZZSON JÁNOS fölkéretik emlékbeszéd tartására Bedő Albert fölött *265.
— az igazoló bizottság tagja *269.
— a tagok igazolása ü. *287.

ULAI FERENCZ a Sztrokay-jelentésben 183.

ULANOWSKY BOLESŁAW halála *293.

Ullmann-pályázat határideje *60.

Ungarische Rundschau 1919. évi számainak angol nyelven kiadására indítvány *101.

— el nem költött pénz visszafizettetik *262, *265.

Union académique internationale ügye *291.

URBACH LAJOS a Sztrokay-jelentésben 185.

Ügyészi számadások megvizsgálására Plósz SÁNDOR kéretik föl *261.

Ülések 1919-ben *60.

— Felolvasó — februárban nem tartatnak *103.

— tartása márciusban kezdődik *110.
— szénhiány miatt a M. Földhitel-Intézetben és a Múzeumban tartatnak *282.

Üléssor 1919-re *58.

Üléssor 1920-ra *290.

Vagyondézsma ü. értekezlet a pénzügyminisztériumban *103.

— re az Akadémia MATLEKOVITS SÁNDORT és FELLNER FRIGYEST küldi ki *104.

VÁMBÉRY RUSZTEM a Sztrokay-jelentésben 187.

VARGHA DAMJÁN 1. taggá választatik 208, *278, *280.

— munkája a nyelvemlékek forrásairól kiadásra kész 115.

— köszönete taggá választásáért *290.

VARGHA GYULA Körösy-jutalomról 203, *273.

— a Területvédő Liga kiadványai ü. *290.

VÁRI REZSŐ: Praeceptorum Nicephori Recensio Constantiniana munkában 125.

Vasuti biztosító berendezések *296.

VELLEDITS LAJOS a Szótári Biz. gyűjtője 122.

VENDL ALADÁR: Adatok az amphibolizok osztályozásához *111.

VERTÁN ENDRE a Sztrokay-jelentésben 183.

VÉRTESSY DEZSŐ: Bukolikus írók 116. Vigyázó-pályázat hirdetése *272.

VIKÁR BÉLA: Jelentés a Farkas-Raskó-jutalomról 92, *105.

— : Emlékbeszéd Genetz Árvíd k. tagról *100.

Virágzás idejének ingadozásáról, HEGYFÖKY KÁROSTól, kiadásra elfogadtatik 121.

VISZOTA GYULA Halmos-bíráló *60, — : Jelentés a Halmos Izor-pályázatáról 176, *271.

— az igazoló bizottság póttagja *269.

— a Széchenyi-Bizottság tagjává választatik *284.

Vogul népköltési gyűjtemény új kötete sajtó alatt 116.

VOJNOVICH GÉZA Halmos-bíráló *60.

Vojnits-bírálok *60.

— jutalomról jelentés 77, *105.

— jutalmat SZOMORY DEZSŐ nyeri el *105.

— díj hirdetése *272.

Vörösmarty-emlékelőadás *60.

Vránai perjelség története, T. NOVÁK JÓZSEFTól, bírálat alatt 119.

WALLENTINYI DEZSŐ: Rákóczi László naplója, kiadásra elfogadva 119.

Washingtonban föllállítandó tudományos intézet ü. indítvány *48, *58.

— fölterjesztése a kormányhoz *58.

WEISER ISTVÁN pályaműve benyújtására haladékokat kér *105.

WEKERLE SÁNDOR fölkéretik véleményadásra zálogleveleink eladása ü. *282.

— a Pénzügyi Bizottság tagjává választatik *284.

WINKLER LAJOS a nagyjutalmi jelentésben 168.

WITTMANN ERNŐ a Területvédő Liga kiadványai ü. *290.

b. WLASSICS GYULA az alapszabálybizottság tagja *54, *59.

— t. taggá választatik 208, *278, *280.

— a Sztrokay-jelentésben 186.

Wodianer-díj nyertesei *267.

— jutalmak *265.

— jutalmak hirdetése *271.

Zágrábból kölcsönként Zrinyi-könyvtár *104.

ZALTSCHER ARTHUR pályaműve *105. Záloglevelek eladása *281, *295.

— átcserélése hadikölcsön-kötvényekre *56.

ZÁVODSZKY LEVENTE: Héderváry-oklevéltár II., munkában 119.

ZEMPLÉN GYÖZÖNÉ irodatisztte kinevezetik *55.

— segélye *281.

ZIMÁNYI KÁROLY egy ásványgyűjtemény ü. *291.

— búcsúztatója Franzenau Ágoston ravatalánál *289.

ZOLNAI GYULA alapítványa nem fogadtatik el *55.

ZOLNAI GYULA a Szótárj Biz. gyűjtője 122.

Zrinyi-kiállítás megnyitása 1920. májusban *269.

— megnyitása elhalasztatik *48.

— műveinek, levelezésének kiadása ü. indítvány *49.

— könyvtár a rendezett viszonyok beálltáig itt marad *104.

— ünnepély elhalasztása *55.

Megjelenik
minden hó 15-én
három-négy ívnyi
tartalommal.

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkesztő-
s kiadóhivatal a
Magyar Tudom.
Akadémiában.

SZERKESZTI
HEINRICH GUSZTÁV.

XXX. KÖTET.

1919. januar.

1. FÜZET.

A M. T. Akadémia belső tagjai 1919 január 1-én.

Elnökség:

Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök.
Illosvay Lajos r. t., másodelnök.
Heinrich Gusztáv r. t., főtitkár.

Igazgató-tanács:

Az Igazgató-Tanács választottai:

Gr. Dessewffy Aurél.
Gr. Apponyi Sándor t. t.
Semsey Andor t. t.
József főherczeg t. t.
Gr. Apponyi Albert t. t.
Plósz Sándor t. t.
Hercegy Esterházy Miklós.
Wekerle Sándor.
Csernoch János.
Hercegy Batthyány-Strattmann
László t. t.
Gr. Károlyi Gyula.
12. Szmrecsányi Lajos.

Az Akadémia választottai:

Szily Kálmán r. t.
Fraknói Vilmos t. t.
Beöthy Zsolt r. t.
B. Wlassics Gyula r. t.
B. Forster Gyula t. t.
Pauer Imre t. t.
B. Eötvös Lóránd r. t.
Entz Géza r. t.
Goldziher Ignác r. t.
Gr. Andrássy Gyula r. t.
11. Concha Győző r. t.

I.

Nyelv- és széptudományi osztály:

Osztályelnök: Goldziher Ignác ig. és r. t.
Osztálytitkár: Szinnyi József r. t.

Tiszteleti tagok:

Gr. Apponyi Sándor ig. t.
Rákosi Jenő.
Benczúr Gyula.
Gr. Zichy Géza.
Hercegy Ferencz.
Berczik Árpád.
7. Szilády Áron.

Nyelvtudományi alosztály:*Rendes tagok:*

Goldziher Ignác ig. t.
 Simonyi Zsigmond.
 Szinnyi József.
 Pecz Vilmos.
 Asbóth Oszkár.
 Hegedűs István.
 Munkácsi Bernát.
 8. Némethy Géza.

Levelező tagok:

Bánóczi József.
 Lehr Albert.
 Csengeri János.
 Kúnos Ignác.
 Petz Gedeon.
 Zolnai Gyula.
 Gyomlay Gyula.
 Melich János.
 Gombocz Zoltán.
 Kégl Sándor.
 Vári Rezső.
 Pápay József.
 Tolnai Vilmos.
 Bleyer Jakab.
 Láng Nándor.
 Vikár Béla.
 Bódiss Jusztin.
 Schmidt József.
 19. Darkó Jenő.

B) Széptudományi alosztály:*Rendes tagok:*

Beöthy Zsolt ig. t.
 Heinrich Gusztáv, főtitkár.
 Pasteiner Gyula.
 Badics Ferencz.
 Bayer József.
 Jánosi Béla.
 Ferenczi Zoltán.
 8. Négyesy László.

Levelező tagok:

Gr. Zichy Ágost.
 Bogisich Mihály.
 Riedl Frigyes.
 Endrődi Sándor.
 Kozma Andor.
 Haraszi Gyula.
 Dézsi Lajos.
 Szabolcska Mihály.
 Császár Elemér.
 Voinovich Géza.
 Gárdonyi Géza.
 Pekár Gyula.
 Divald Kornél.
 Ambrus Zoltán.
 Horváth Cyrill.
 Viszota Gyula.
 Szinnyi Ferencz.
 18. Pintér Jenő.

II.**A bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok
osztálya.**

Osztályelnök: Concha Győző ig. és r. t.

Osztálytitkár: Fejérváthy László r. t.

Tiszteleti tagok:

Gr. Apponyi Albert ig. t.
 Darányi Ignác.
 B. Forster Gyula ig. t.
 Plósz Sándor ig. t.

Berzeviczy Albert ig. t., elnök.
 Fraknói Vilmos ig. t.
 Pauer Imre ig. t.
 8. Wekerle Sándor.

A) Bölcs. és társad. alosztály.

B) Történettudományi alosztály.

Rendes tagok :

B. Wlassics Gyula ig. t.
 Concha Győző ig. t.
 Földes Béla.
 Nagy Ferencz.
 Gr. Andrásy Gyula ig. t.
 Vargha Gyula.
 Gaal Jenő.
 Matlekovits Sándor.
 Balogh Jenő.
 Alexander Bernát.

11. Magyar Gyéza.

Levelező tagok.

György Endre.
 Kozma Ferencz.
 Kováts Gyula.
 Óvári Kelemen.
 Kolosvári Sándor.
 Farkas Lajos.
 Edvi Illés Károly.
 Nagy Ernő.
 Grossechmid Béni.
 Reiner János.
 Thirring Gusztáv.
 Kunz Jenő.
 Ferdinándy Géza
 Balogh Artúr.
 Bernát István.
 Finkey Ferencz.
 Polner Ödön.
 Platz Bonifác.
 Angyal Pál.
 Prohászka Ottokár.
 Réz Mihály.
 Pauler Ákos.
 Jankovich Béla.
 Schneller István.
 Giesswein Sándor.
 Buday László.
 Illés József.
 Fellner Frigyes.
 Kornis Gyula.

30. Szász-Schwarz Gusztáv.

Rendes tagok :

Károlyi Árpád.
 Fejérpataky László.
 Zsilinszky Mihály.
 Csánki Dezső.
 Karácsonyi János.
 Ballagi Aladár.
 Békefi Remig.
 Szádeczky Kardoss Lajos.
 Márki Sándor.
 Fináczy Ernő.
 Angyal Dávid.

12. Tagányi Károly.

Levelező tagok :

Szentkláray Jenő.
 Nagy Gyula.
 Óváry Lipót.
 Marczali Henrik.
 Komáromy András.
 Wertheimer Ede.
 Kollányi Ferencz.
 Szendrei János.
 Erdélyi László.
 Sebestyén Gyula.
 Mihalik József.
 Takáts Sándor.
 Kuzsinszky Bálint.
 Áldásy Antal.
 Szeremlei Samu.
 Mahler Ede.
 Hornyánszky Gyula.
 Sörös Pongrácz.
 Barabás Samu.
 Hodinka Antal.
 Gr. Teleki Pál.
 Éber László.
 Domanovszky Sándor.
 Varjú Elemér.
 Jancsó Benedek.
 Szentpétery Imre.
 Hóman Bálint.

28. Pilch Jenő.

III.

Mathematikai és természettudományi osztály.*Osztályelnök:* id. Entz Géza ig. és r. t.*Osztálytitkár:* Fröhlich Izidor r. t.*Tiszteleti tagok:*

Semsey Andor ig. t.	Hg. Batthyány-Strattmann
B. Podmaniczky Géza.	László ig. t.
Lenard Fülöp.	Schulek Frigyes.
József főherczeg ig. t.	7. Koburg Ferdinánd.

A) Math. és phys. alosztály.**B) Természetrajzi alosztály.***Rendes tagok:**Rendes tagok:*

Szily Kálmán ig. t., főkönyvtárnok.	Krenner József.
B. Eötvös Loránd ig. t.	Entz Géza ig. t.
Fröhlich Izidor.	Horváth Géza.
Schuller Alajos.	Koch Antal.
Kherndl Antal.	Lóczy Lajos.
Réthy Mór.	Lenhossék Mihály.
Ilosvay Lajos.	Mágoesy-Dietz Sándor.
Rados Gusztáv.	Méhely Lajos.
Kövesligethy Radó.	Daday Jenő.
Farkas Gyula.	Schafarzik Ferencz.
Kürschák József.	11. Jendrássik Ernő.
12. Fabinyi Rezső.	

*Levelező tagok:**Levelező tagok:*

Schulhof Lipót.	Inkey Béla.
Balló Mátyás.	Paszlavszky József.
Zipernovszky Károly.	Bókay Árpád.
Hankó Vilmos.	Franzenau Ágoston.
Winkler Lajos.	Ónodi Adolf.
Tötössy Béla.	B. Kétly Károly.
Bugarszky István.	Apáthy István.
Hoor-Tempis Mór.	Istvánffy Gyula.
Schlesinger Lajos.	Hollós László.
Bodola Lajos.	Zimányi Károly.
Buchböck Gusztáv.	Tuzson János.
Klupathy Jenő.	Ifj. Entz Géza.
Tangl Károly.	Hutýra Ferencz.
Wittmann Ferencz.	Kertész Kálmán.
Fejér Lipót.	Richter Aladár.
	Preiszig Hugó.

Szarvasy Imre.
B. Harkányi Béla.
Bánki Donát.
Rejtő Sándor.
Beke Manó.
Sigmond Elek.
Fényi Gyula.
Riesz Frigyes.
Steiner Lajos.
Oltay Károly.
Rybár István.
Konek Frigyes.
28. Pogány Béla.

Buday Kálmán.
Mauritz Béla.
Schaffer Károly.
Krompecher Ödön.
Böckh Hugó.
Pálffy Móríc.
Degen Árpád.
Filarszky Nándor.
B. Nopcsa Ferencz.
Lendl Adolf.
Kenyeres Balázs.
28. Marek József.

Feljegyzések életemről.

*Lévay József tisztt. tagtól.**

A mai napon, melyen ezeket a sorokat írni kezdem (1910. november 18.), töltém be életem nyolczvanötödik évét. Intő alkalom a visszatekintésre, egyszersmind arra is, hogy feljegyzéseimmel a Magyar T. Akadémia által e részben kívánt kötelességnek eleget tegyek.

Nagyon rövid leszek. Nem sok a feljegyezni való. Életpályám, bármily hosszúra terjedt, oly egyszerű és változatosság nélküli, hogy a szemlélőben különös érdeket nem költthet. Egy vékony, csörgedező patak, mely rideg szikla tövéből eredve, enyhe tájakon siet a tenger felé. Viharok elzúgnak felette. Akadályok ki nem szorítják medréből. Virágok fürdenek tiszta színében.

* Ezt az önéletrajzot a szerző a következő sorok kíséretében küldte meg Heinrich Gusztáv akad. főtítkárnak:

Tisztelt Barátom!

Teljesítem végre az Akadémia iránt tartozó kötelességemet. Itt küldöm a *Feljegyzéseket* hosszú életem folyamáról. Légy kegyes e rövid rajzot illetékes helyére juttatni s ha terhedre nem lesz, abban a kegyben is részesíteni, hogy legalább te olvasd el s alkalmilag add át evégett Szily Kálmánnak is, a kihez én régóta szeretettel vonzódom.

Isten áldjon minden jóval!

Őszinte szíves üdvözléssel vagyok

Miskolcz, 1917 febr. 12.

igaz tisztelő híved

Lévay József.

Életem folyásáról többször részletesen megemlékeztek már hírlapok és könyvek. Azok után alig mondhatok e följegyzésekben valami újat, vagy érdekeset. Az ismert adatokat talán csak kiszínezve, vagy új világitásban ismételhetem.

1825 november 18-án születtem Sajó-Szentpéteren, Borsod vármegye egy igen régi mezővárosában. Lakosai többnyire földművelők, úrbéresek, jobbágytelkesek voltak. Nagy részök nemes. A Lévay-család is az. Armalis nemeslevelét II. Mátyás király adta ki Linzben 1614 augusztus 10-én. Apám *Lévay Péter*, anyám *Dobai Szabó Juliána*. Szegénysorsú mind a kettő, de a családi fészekben isten áldása nyugodott rajtok. Házasságuk első évének vége felé mindjárt megjelentem közöttük, utánam még hat testvér következett; de nagy kort csak hárman értünk: én és két nőtestvérem: az egyik 86 évet, a másik 70-et. Apám valami igen csekély földje művelésével foglalkozott; de amellett más különféle adni-vennivalókkal is próbálkozott s így gyarapította szűkös jövedelmét.

Ritka jó tulajdonokkal áldotta őt meg a természet. Ezzel pótolta nála a szegénységet. Testi, lelki erős, egészséges szervezete volt. Nyolczvankilencz évre terjedett hosszú életében alig volt beteg. A természettel való közvetlen foglalkozás, a folytonos munka, a mérsékelt, okos életmód csak szilárdította életerejét. Tisztán látó józan ész mellett vidám életkedv, szorgalmas munkásság mellett állandó szerencse. A mihez fogott szűk körében, törekvését csaknem mindig siker koronázta. Családi életét, gyarapodó gazdagságát katastróphalis csapás soha nem sujtotta. Így aztán a szegénységből lassankint ha nem éppen dúsgazdagság, de a helyzethez mért jólét és megelégedés fejlődött, melynek ajtaján szorongató szükség aztán sohasem kopogtatott.

Anyám az apámtól különböző, csaknem ellentétes természet volt. Mély vallásos érzésű, inkább magábavonuló s minden lármás, zajos tevékenységet kerülő. Szeretett olvasgatni kiváló vallásos könyveket, de világiakat is. Olvasta Dugonics regényeit, Csokonai verseit, később az újabb irodalom hozzá jutott termékeit is. A házasságban példánya volt az egyszerű, gondos, takarékos, szorgalmas háziasszonyoknak. Ha szerezni nem tudott is, de tudta a szerzettet okosan megtakarítani. Kincsének tartotta a tiszta erkölcsöt, biztos támaszának a jó Istent, jutalmának a lélek halhatatlanságát.

Én már zsege koromban csudálatos szeretettel ragaszkodtam hozzájuk. Ez a szeretet csak növekedett az idővel, midőn helyzetüket, munkásságukat s egyéniségüket megítélni s megbecsülni már képesebb voltam. Éreztem azt szívemben folyvást, hosszú életük végéig. Érzem most is, midőn poraik felett

a szeretet már csak az emlékezet sugarainál melegszik. A mi jó tulajdonok, képességek, vagy árnyvonalások vannak testi és lelki szervezetemben, mind tőlük örököltem. A legkisebb részletekig rá tudok mutatni, melyiket melyiküktől. Egyiket sem egészen, mindkettőjökéből valamit. Mégis többet az apáméból.

Hatéves koromban beadtak a szentpéteri református népiskolába, melynek akkor két osztálya volt: a „kis classis“ a kezdő tanulóké, a „nagy classis“ az előhaladottaké. Amabban egy fiatal „praeceptor“, emebben egy idősebb „rector“ tanított, amaz egy évig, emez háromig. Mindketten a sárospataki főiskola deákjai sorából. Amint ismerni kezdtem, mi a tanulás, napról napra több kedvet éreztem hozzá. A kedvvel együtt a képesség is megnyilatkozott. A tanítók nem szüntek ösztökélni szüleimet, hogy kár lesz engem lekötni a magok gazdaságához, nem való vagyok én arra, lélekben járó dolog további taníttatásom, arra születtem volna. Szüleim látva és tapasztalva minden ő foglalkozásuktól való idegenkedésemet, csakugyan javamra határoztak. A szentpéteri iskolában a „rector“ különös, kivételes felügyelete alatt elvégeztem az előtanulmányokat, melyek a gymnasiumba fölvételhez szükségesek voltak, azok közt a latin nyelv elemeit is.

Igy vitt aztán apám Miskolcra 1836. évi szeptemberben az akkor lyceumnak nevezett középiskolába. Ott a negyedik osztályba, a grammaticaiiba soroztak. Akkor nyílt fel előttem új világa a tudományoknak, a társadalomnak, melyről otthon gyermekies képzelettel álmodoztam. Életkorommal együtt a tanuláshoz való kedvem és képességem is erősödött. Eleinte ugyan szomorúan éreztem, hogy távol estem a szülei csendes hajléktól és szeretettől. Az Avashegy tetejéről sokszor könnyezve néztem a Szentpéter felé úszó fellegeket. De csakhamar otthonos és kedves lett előttem a tudományok csarnoka, melynek faláról ez a két latin sor tündökölt:

Artibus ingenuis votiva et religioni
Horat nutricis finibus apta domus.

A egyes osztályokat lankadatlan szorgalommal és mindig kitünő eredménnyel végeztem. Gyermekkorom óta mindig különösen a költészet és a történelmi tanulmányok vonzottak magukhoz. Általában azok a tárgyak, melyek inkább a képzeletet foglalkoztatták. Itt ébredett és folyvást erősödött bennem az irodalom szenvedélyes szeretete. Sokat olvastam s örömet foglalkoztam költői kísérletekkel, stylusgyakorlatokkal. Versenyzésül szolgált az ifjúság *Önképzőköre*. 1843-ban jelent meg első kis költeményem Garai *Regélőjé*-ben. Azután lassankint következett a többi.

A lyceumi tanítás utolsó évében elvégeztem mindazon

tárgyat, melynek elvégzése jogi vagy theologiai és bölcseleti tanfolyamra feljogosított. De azután még egy évet, az 1845/46. iskolai évet, a lyceumban töltöttem egyik osztály tanításával. Szokás volt tudniillik, hogy az iskolát végzett diákok közül néhány arravalót visszatartottak egy évre az alsóbb osztályok tanítása végett. Ez kitüntetés is volt, de hasznos segedelem is. Az 1845. iskolai év végén tartott nyilvános iskolai ünnepélyen egy búcsúbeszéddel én bocsátottam el a pályavégzett ifjakat. E beszéd hatása alatt mondotta az öreg *Palóczy László*, megtudván honnan való vagyok: „avvagy Galileából születhetik-e próféta?” Mert azon időben a szentpéteriek megyeszerte hírhedtek voltak mindenféle kihágásokról és tolvajlásokról.

Világi pályát választottam. A késmárki lyceumba mentem tehát jogi tanfolyamra 1846 augusztus havában. Vonzott oda a német nyelv megtanulása, de főleg *Hunfalvy Pál* és *Hunfalvy János*, kik akkor az intézet híres tanárai voltak, különösen Pál, a kinek mélyenjáró irodalmi működését már akkor is ismertem. A németül tanulást bizony nagyon szűkre szabta már ott a nemzeti szellem. A felsőbb tanulóifjuság többnyire magyarokból állt s igenis magyaroskodó volt. A városi társadalom nagy része is magyarul érző s beszélő. De a jogi tanulást, legalább nekem, igen kedvessé és sikeressé tette a két jeles tanár. Ifjúkorom reményeinek, örömeinek, élményeinek emléke a Miskolczon és Késmárkon töltött időhöz fűződik.

A jogi tanfolyamot egy év alatt elvégezvén, 1847 július havában Miskolczra visszatértem. Törvényes gyakorlatra, „patvariára”. *Vadnay Lajos*-hoz, Miskolcz város és Borsod vármegye egyik legkitünőbb fiához kerültem. Atyja volt ő *Vadnay Károly*-nak. Néhány kedves hónapot töltöttem oldala mellett és családi körében, ismerkedve az ügyvédi pálya foglalkozásaival. Novemberben már *Szemere Bertalan*, a vármegye második alispánja és megválasztott országgyűlési követe vett magához s vele, mint írnok, utaztam fel Pozsonyba az országgyűlésre, ugyanazon hónapban.

Ott tágas látköre nyílt előttem a nemzet sorsa felett folyó küzdelmeknek. Szorgalmasan látogattam különösen a követi tábla üléseit. Mélyen hatott rám az ott hallott szónoklatok változatos áradata, különösen *Kossuth* elragadó ékesszólása és *Széchenyi* lángelméjének eredetiségben tündöklő varázsa. De elég időm volt önképzésemre, olvasgatásra, irogatásra és szórakozásra is. Az országgyűlésre a vármegyék által küldött és díjazott ifjak bizony minél kevesebb munkát találtak követeik mellett. Az „Országgyűlési tudósítások” nyomán fennmaradt „Közirodai diktatura” már szünőben volt. Oda nem igen jártunk. *Szemere*, hogy mégis elfoglaljon bennünket, a 18. századi egy pár

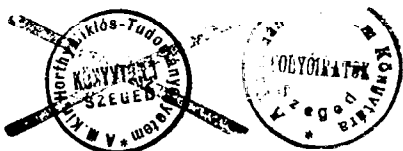
országgyűlés latin diariumát másoltatta velünk. Nem kerülte el figyelmét, hogy én olykor versírással is foglalkozom. Említést tett arról előttem s különösen ajánlotta Béranger költeményeinek olvasgatását. Tudjuk, hogy később ő maga is próbált barátkozni a műsákkal, de nem szerencsésen. Költői ere és képzelete inkább szónoki és egyéb prózai műveinek hatását emelte.

A következő évben a márcziusi események egyszerre meghozták az eladdig csak eszményileg táplált s csak a messze jövőtől remélt meglepő fordulatot. Megalakult a magyar felelős ministerium, *Szemere* a belügyministeri tárczát vállalta. Vége lett pozsonyi szereplésünknek. A követek mellől eloszlott az irnoksereg. *Szemere* engem továbbra is oldalánál tartott, vele én is lejöttem Pestre, hová országgyűlés és ministerium leköltözött. Ott tanuja és részese voltam a forrongó mozgalmaknak. Irogattam, verselgettem a közhangulat zaklató hatása alatt.

Szemere a hivatalos *Közlöny* szerkesztőségéhez osztott be. Lakásom Budán volt, a ministerium közelében. Beléptem a budai nemzetőrök sorába. Fegyveresen vettem részt abban a kirándulásban, melylyel a nemzetőrök a Pesthez közelgő *Jellasics* ellen Martonvásárig kivonultak. Őrszemszolgálatot teljesítettem a mezőn egy pár nyirkos, ködös, setét, őszi éjszakán. Kivonulásunkat fölöslegessé tette a híres „Flankenbewegung“. Még azután is egészen az év végéig megmaradtam a nemzetőrök soraiban.

Mikor az előnyomuló német hadak a fővárost fenyegették, a kormánynyal együtt én is Debreczenbe költöztem. Élénk emlékemben van az az összevisszaság, melylyel az a menekülés január elején (1849) dermesztő téli hideg napon történt. Debreczenben, eleinte úgy látszott, nem igen voltunk kedves vendégek. Később fölmelegültek irántunk s kormány és országgyűlés bizalmas otthont talált. Nekem is kényelmessé, sőt utóbb kedvessé is vált az elhelyezkedés. Folytattuk a *Közlöny* szerkesztését, buzdítva közöltük a híreket hadseregünk itt-ott kivívt győzelméről. Új barátok és ismerősök köre nyílt meg előttem. Ott láttam meg először s ott ismertem meg *Arany Jánost*, a ki a *Vas Gereben*-féle *Népbarát* szerkesztése ügyében járt a kormánynál.

Követtem az országgyűlést és a kormányt minden útjában, melyre a hadjárat fordulatai kényszerítették. Debreczenből vissza Pestre, a budai vár bevétele után, májusban, — Pestről Szegedre, Szegedről Aradra. Tanuja voltam mindenütt az országgyűlés működésének s a már teljes egyetértést nélkülöző kormány intézkedéseinek. Aradon még az utolsó pillanatokban is azzal biztattuk olvasóinkat, hogy nincs veszedelem, segítségünkre

siet az angol parlament. De a veszedelem már a nyakunkon volt. Bomlásnak indult minden. *Kossuth* menekült a kormányzó hatalomtól, *Görgei* kezébe tette azt át. Reábizta a haza sorsát. Az utolsó napon felkerestem *Szemerét*, *Baló Benjámin* ref. lelkesznél volt szállva. Elmondta, hogy vége a küzdelemnek. „Én megyek — úgymond — Törökország felé; maga, barátom, ha alkalma van rá, csak utazzék vissza Borsodba. Tanácslom, útjában, a mennyire lehet, kerülje a német tábornok. A muszkáktól kevésbé félhetni, azok barátságosabbak irántunk. Íme ebben a ládában (egy nagy vaspántos ládára mutatott) a magyar korona van, azt viszem magammal“.

Pár nap múlva megtörtént a fegyverletétel. Ott voltam *Világoson*. Ott láttam először *Görgei Arthurt*. Szigorú tekintetű, egyenes tartású, karcsú fiatal katona. Kinézése szenvedő. Feje fehér kendővel keresztülkötve, még mindig nyílt sebe miatt, melyet egyik csatában kapott. A *Bohus-kastélyban* volt együtt főtisztjeivel. A feloszlást előző és követő zűrzavar leírhatatlan. A fegyelem meglazult a honvédek közt. Már a fegyverletételt megelőző estén puskaropogás hallatszott itt-amott. Mindenféle rendű, rangú neinkatonai magyar tömegek hullámoztak a legnagyobb kétség és bizonytalanságban. A gyászesemény megtörténte után pedig szekerek és gyalogosok szinte mértőföldre nyúló karavánja — mint egy nemzet költözése — indult visszafelé.

Nekem véletlen szerencsém akadt. Egy pár miskolczi barátomat találtam *Világoson*, a kik szekerekön követték egészen idáig a magyar tábornok. Hozzájuk csatlakoztam. Szekerekön velük tettem meg hazafelé a szomorú, hosszú utat. Népvándorlásforma utazásunk nem volt éppen akadálytalan, de különös veszélyrel sem járt. Én irataimat, könyveimet s holmi apróságaimat Aradon hagytam annál a családnál, melynél néhány napig szállásoltam, azon reményben, hogy majd a zivatáros napok elmúltával visszaküldik nekem, a mint ígérték is. De később, bár sürgettem is, soha vissza nem küldötték. Útközben mindenütt orosz katonákkal találkoztunk. Egy helyen megállították kocsinkat, megvizsgálták s minden nekik tetsző tárgyat elszedtek tőlünk; rólam nemzetőri ruhámat, fegyveremet és egyebet.

Madarason, a mint odaértünk, menekülő, vagy széledező néhány huszár álldogált az utcán. Lovakat árulták. Én megvettem egyiktől. Nem *Kossuth*-bankóval, hanem *Almásy*-félével fizettem; amannak hitele már akkor meg volt rendítve. Később otthon ennek a lónak *Almásy*-bankóval fizetett eladási ára tette lehetővé Pestre utazásomat. Pár nap múlva éjjel érkezünk **Miskolcra**. Én azonnal felültem a huszárlóra s hajnalkor be-

toppantam Szentpéteren szüleim udvarára s megvittem a fegyverlerakás szomorú hírét, melyet eddig rebesgetni hallottak, de elhinni nem tudták. Szüleim szárnya alatt vontam meg magamat 1849 augusztus közepétől kezdve 1850 márczius haváig. Olvasgatással, jegyeztetéssel, költemények írásával töltöttem az időt. Úgy ekkor, mint előbb is számos versben adtam kifejezést a hazafiúi elkeseredésnek, a nemzet leigázása feletti fájdalomnak. Ezeknek nagy részét később megsemmisítettem. A szülői házlékban töltött elvonulásomból *Széke'y József* barátom levele szólított ki. Ő, mint számos író, Pesten állapodott meg a forradalom lezajlása után mindjárt az első napokban. Márcziusban írta nekem, hogy felmehetek Pestre. Nyílik a tér, mozogni kezd az irodalom. *Császár Ferencz Pesti Napló* című ujságot szerkeszt s nekem a lapnál helyem van.

Csakugyan odautaztam márcziusban s helyet foglaltam a Pesti Napló szerkesztőségében. Az Ujdonság-rovatot veztettem, de írtam különböző tárgyú czikkeket is, bírálatokat, szemléket s a Külföldi rovatba német fordításokat. Megismerkedtem a fővárosban mozogni kezdő író-világgal. Küzdöttünk, a mint lehetett, a censura és a rendőrség szorító kapcsai közt. Minden csekély túllépésünknek elkobzás, lefoglalás vagy éppen fogság lett a következése. Egy izben magam is belekerültem. Tartózkodók voltak az írók, tartózkodó maga az olvasóközönség is. De összetartottunk s túrve, remélve forgattuk a tollat. Ekkor ismerkedtem meg *Vörösmartyval*, a ki vidékről látogatott fel a fővárosba. Egész külseje, még öltözete is a testben. lélekben tönkrejutott embert mutatta. Egy félreeső kis vendéglőben gyülekeztünk körülte s *Patikárus Ferkó* akkoriban híres zenéje mellett igyekeztünk őt felderíteni.

Ez időben a fővárosi írók közül sokan vidéken kerestek alkalmazást. Pesten nehéz volt, nem is jövedelmező, nem is biztos az írói foglalkozás. Többen tanári állást foglaltak a vidéken. Vitte őket az a meggyőződés is, hogy az ifjúság nevelése főként most a legfontosabb a nemzet jövőjére nézve. Én is követtem példájokat, mert beláttam, hogy a fővárosban az én írói életem és megélhetésem nagyon nehéz és bizonytalan. Különösen a vers-írás, mely nekem csaknem kizárólagos mezőm volt, e tekintetben semmivel sem biztatott. A gymnasiumok újraszervezését rendelte a kormány. Mindenütt számos tanerőre lett szükség. Pályázat útján én is a miskolci ref. gymnasiumban vállaltam a magyar és latin irodalom tanári székét 1852 év nyarán. Ez év első felében azonban összegyűjtöttem és előfizetés útján kiadtam egy kötetben költeményeimet.

Miskolci tanárságom évei eléggé kellemesen folytak. Abba az ismert kedves légkörbe kerültem vissza, melyhez gyermek-

és ifjúkori szép emlékeim füződnek. Kevés volt ugyan a jövedelem, küzdeni kellett sok nehézséggel, melyet maga a tanítás és az önkényes kormányfelügyelet gördített utunkba. De mindent tűrhetővé, sőt derűssé varázsolt ifjú férfikorom ruganyossága, kedélyem elelensége, környezőim szeretete s a meggyőződés, hogy a haza jobb jövőjét szolgálom. Egészen otthon éreztem magamat. A közel Szentpéteren lakó szüleimet könnyen és igen gyakran látogathattam. Röghöz, a szülőföld rögéhez tapadó természet maradtam egész életemben s ennek a szűkkörű világnak hatása rezeg által egész költészetemen.

Ez évek alatt fejlődött és szilárdult a barátságom *Tom-pával*, melynek változatlan hűségével és melegségével haláláig kísérteti őt. Gyakran lerándult hozzánk Miskolcra gömörmezei parochiájáról s az nálunk mindig a vidám barátkozás ünnepe volt. Említésreméltó, hogy nagy nemzeti ünnepélyt rendeztünk itt *Kazinczy Ferencz* születésének évszázados fordulója emlékére,¹ mely aztán országszerte hatalmas ébresztője lett az elnyomott nemzet ünérzetének és szabadságra törekvő szellemének. Az ünnepély eszméjének létrehozásában s a miskolczinak rendezésében nekem volt főrészem. Ez ünnepélyeket csakhamar követte a bilincsbevert haza ügyének ügylátszó jobbrafordulása; az 1860. évi rövid alkotmányos élet ébredése. A letiport vármegyék újra talpra álltak és szervezkedtek. Borsod vármegye engem választott első aljegyzőjévé. Kiléptem tehát a tanári székből, melyet azonban az igazgatóság nem töltött be és nyitva hagyott az én számomra a közviszonyok határozott jobbrafordultáig. De azok nem fordultak jobbra, sőt visszaestek a régi kerékvágásba.

Újra elfoglaltam tehát helyemet a gymnasiumban s tizenhárom éven át türve, remélve, így akartam a gyermekek szívébe csepegtetni az ismeretek mellett a hazaszeretet érzelmeit.

Elérkezett az 1865-ik év. Alkotmányos életünk bilincsei észrevehetőleg tágulni, sőt töredezni kezdettek. Elöttünk állt az átmenet a bennünket megillető jogos, törvényes, alkotmányos téren. A vármegyék szervezkedni kezdtek. Új elemekkel váltották fel az abszolút kormány kinevezett közegeit. Borsod vármegyében az itt hagyományszerűleg bálványozott báró *Vay Miklós* vállalta a főispánságot s az átmeneti rendezkedést.² Engem hívott meg a vármegye főjegyzői hivatalára. 1865 szeptember hóban végleg búcsút vettem a tanári széktől s egészen a vármegye szolgálatára szenteltem magamat. Ott érvényesítettem tehetségemet, szorgalmamat. Eleitől fogva a mai napig rendületlen híve voltam

¹ Ez ünnepélyről *Emlékkönyv*-et adtam ki Miskolczon.

² A *Vay Miklós* életére vonatkozó adatokat egybeállítottam egy nagy *Emlékkönyv*-ben, mely a Franklin nyomdájából került ki.

és maradtam Deák Ferencz politikájának. Huszonkilencz évig forgattam a főjegyzői tollat nem csekély sikerrel s a vármegye közönségének gyakran kitüntető méltánylásával. Átélttem három báró Vay főispán vezérletét: Vay Miklós, Vay Lajos, Vay Béláét 1895-ig. Ez évben Vay Béla lemondásával Miklós Gyula került a főispáni székbe. Emiatt Melczér Gyula alispán szintén lemondott hivataláról s utána a vármegye engem választott alispánnak. Ezzel meg volt pecsételve az én megyei pályafutásom. Az új főispánban a ziváló tehetség zabolátlan szenvedélyvel párosult. Magatartása, ténykedései csakhamar meggyőztek arról, hogy az én szelid, conciliáns természetem és józan belátásom, sőt erkölcsi fogalmain nem nyujtanak itt kilátást a békés együttműködésre. Czélszerűnek, sőt rám nézve kényszerűnek véltem elhagyni a tért. 1895 végén lemondottam hivatalomról. Megvolt reá a külső ok is. Harmincz teljes évet töltöttem a megye szolgálatában s épp ekkor töltöttem be életem hetvenedik esztendejét. Mindez jól fedezhette külsőleg a belső aversiót.

Szabaddá lettem tehát minden hivatalos kötelektől. Egészen a magamé. Mikor lemondásomat bejelentettem a közgyűlésnek, egyhangú ragaszkodással, szinte erőszakolva marasztaltak s nem akarták elfogadni lemondásomat. Azt feleltem köszönettel: „engedjék, mert itt az ideje, hogy ezután a magam lelkével társalkodjam“. Valóban megkönnyebbülve hagytam el a hivatalos élet mezejét. Ábrándoztam a szabad idő okos, eredményes felhasználásáról. Mily kedves, sikeres irodalmi munkásságra nyujt módot és alkalmat „a független nyugalom!“ De bizony ha most végigtekintek az azóta lefolyt hosszú időn, kevésnek látom az eredményt, csak némelyikét teljesülve az akkor biztató reményeknek.

Külső elhelyezkedésem, a mi az anyagiakat illeti, aggodalomra nem adott okot. Áldott emlékü öreg szüleim 1892. évi január hóban mind a ketten elhaltak. Elmúlásuk rendkívül hatott rám. Szinte gyermekmódon éreztem az árvaságot. Sorsom úgy intéződött, hogy nőtlen maradtam. Mindig csak a szülei kis hajlék volt az én családi fészke. Utánok csekély, de mégis valami nagyon szállott reám, melyet egész pályámon követett takarékoságom kényelmes megélhetésemre eléggé felgyarapított. Sajátom lett Sajó-Szentpéteren az apai ház. Azt a magam izlése és kényelme szerint rendbehoztam. Telkén szép kis gyümölcsöst telepítettem. Ez lett aztán azóta a mai napig az a „kis üres fészek“, a hova Miskolcra igen gyakran, szinte minden két hétben kilátogatok s pár napig elidőzgetek. Oda vonz a kegyelet, a gyermeki emlék, szüleim sirja s a magam által ültetett gyümölcsfák. Költői foglalkozásra nagyon alkal-

mas az ottani magány, a csend, az egész légkör. De a múzsa bizony ott is csak ritkán volt kegyes irántam.

Miskolczon sokáig nem vonultam el a köz- és társasélet törekvéseitől. Résztvettem a politika, az egyház, a társadalom tevékenységében. Zavartalan egészségem, fogékony, derült kedélyem élvezni és méltányolni tudta a körültem folyó élet apró örömeit, a szabad természet által nyújtott gyönyöröket. Csak pár év óta intenek a nagy idő jelei, hogy le kell lépnem a podiumról s tartózkodnom a nyilvános szerepléstől. Testi és szellemi erőm, koromhoz képest, most is csudaszámba mehet. Élmém tisztasága, kedélyem derűs élénksége, képzeletem olykori felszárnyalása még mindig megmaradt. Az öröklött higgadt, nyugodt temperamentum örökös felettem. Ez segít kibékülnöm az élet gyakran ki nem kerülhető csapásaival is.

Ha már most, hosszú életem vége felé, írói pályámra visszatekintek, vegyes érzelmeket költ bennem a visszatekintés. Kevés és bizony szűk körre szorítkozik mindaz, a mivel én az irodalom gazdagításához járulhattam. Erőm és tehetségem szerint többet kellett és lehetett volna tennem. Nem voltam serény és számító munkás. Nem sarkalt előre a dicsvágy. Nem voltak nagy terveim, mélyreható tanulmányaim. Főképen és szinte kizárólag csak a lyrai költészet mezején mozogtam. Gyermekkorom óta ahhoz fűződött egész kedélyvilágom és szeretetem. Ott is leginkább csak a szív és egyéni élet legegyénibb vonatkozásait zengedeztem, de nem kevésbé hevített a haza és a szabadság szeretete is. Emlékezetem szerint a régibb költők közül különösebb hatással volt rám *Csokonai* és *Vörösmarty*, a közelemben élők közül *Petőfi*, de legmélyebben *Arany*, kinek lángelmű alkotásait mai nap is csudálva forgatom s kihez, mint emberhez is, oly meleg szeretettel ragaszkodom.

A mint eszembe jut, a következőkben sorolhatom fel írói működésem nevezetesebb adatait:

1. *Költemények* első kötet, 1852. Pest, Emich és Eisenfels nyomdája.
2. *Újabb költemények*, 1856. Pest, Beimel és Kozma Vazul nyomdája.
3. *Összes költemények* első kötet, 1881. Budapest, Franklin-társulat nyomdája.
4. *Összes költemények* második kötet, 1881. Budapest, Franklin-társulat nyomdája.
5. *Újabb költemények*, kiadja a Kisfaludy-társaság, 1897. Budapest, Franklin-társulat nyomdája.
6. *Múzsa bűcsúja*, kiadja a Kisfaludy-társaság, Budapest, 1909.

7. *Burns Róbert költeményei*, fordítás, kiadja a Kisfaludy-társaság 1892, Franklin-társulat nyomdája.

Molière színműveiből fordítottam a Kisfaludy-társaság részére két darabot.

Shakespeare színműveiből ugyancsak a Kisfaludy-társaság részére hat darabot.

Személyesen résztvettem költeményekkel:

Tompa szobránál Rimaszombaton 1902,

Szemere Bertalan szobránál Miskolczon 1906,

Arany emlékére a Csonkatoronynál Szalontán 1898,

Kölcsey sírjánál Csekén, a százados évfordulókör 1890,

Arany János emlékezetére a Kisfaludy-társaságban 1883,

Toldy Ferencz emlékezetére az Akadémiában 1906,

Erdélyi János emléklapjánál Nagy-Kaposon 1894.

Beszéddel résztvettem:

Emlékbeszéd Kazinczy Gábor felett a Kisfaludy-társaságban,

Emlékbeszéd Tompa Mihály felett ugyanott,

Arany János emléke ugyanott.

Garay János szobránál Szekszárdon.

Egressy Gábor emléklapjánál Kápolnán 1908.

Az ekként felsorolt szereplések között némelyiket az Akadémia vagy a Kisfaludy-társaság megbízásából és képviselőtében végeztem.

És végül megemlítssem-e, dicsekedjem-e vele, vagy reszteljem-e, mily kitüntetésekben volt részem nyilvános pályámon? Tagjai sorába emelt a *Kisfaludy-társaság*.

Tagjai sorába emelt az *Akadémia*, először levelező, majd rendes és utóbb tiszteleti tagjává. E két társaság méltánylása volt törekvéseimnek legértékesebb, legkedvesebb jutalma.

Részesültem az Akadémia százaranyas *nagy jutalmában* Szász Károlylyal megfélelve.

Öfelsége kitüntetett mint alispánt a *III-ad osztályú vas-koronarenddel*, mely inkább csak fiókomban diszelgett, mint a mellemen.

A vármegye, mint 25 évig főjegyzőjét, *aranytollal* tisztelt meg, mint búcsúzó alispánját pedig azzal, hogy a megyei bizottság örökös *dísztagjává* emelt.

Miskolcz városa nemrég szintén *díszpolgárságával* tisztelt meg. Református hitfeleim pedig évek óta az *egyházkerületi tanácsbírák* tisztes sorában szemlélnek.

Az abszolút kormány idejében *ügyrédi oklevelet* is szereztem.

Íme följegyeztem nagyjából, a mi hosszú életem folyására visszatekintve, eszembe jutott. Terjedelmesebb „Visszatekintést“ állítottam össze régebben, úgyszólván a magam számára. Félretettem. Barátságom az irodalom, különösen a költészet kiváló művelőivel megédesítette napjaimat s fokozta tevékenységemet. Azok csaknem mindnyájan kortársaim voltak. Ma már ott lent aluszszaák az örök álmot. Köztük nem egy valóban szívemhez forrott. Legrégebben *Tompa* és *Arany*, majd *Gyulai* és *Szász Károly* s később néhány az újabb korbeli írók közül.

Tizenöt éve élvezem a „független nyugalmat“, mindig azon a vidéken, melyhez gyermek- és ifjúkori emlékeim s férfikorom küzdelmei fűződnek. Sohasem vágytam ki innen. Testtel-lelekkel odatapadtam ennek a földnek a rögéhez. Mindig örömmel kínált itt közelemben a szabad természet. Életem nyolczvanhatodik évét töltöm még mindig életkedvvel, a test és lélek egészséges működésével. Jövöm nem búsit, multam nem vádol. Méltán zengem néhány nappal ezelőtt írott versemben, hogy: „Egy-két szép reményem bárha semmivé tett: Mégse maradt nekem adósom az élet.“ Csendes, igénytelen, harmonikus folyam volt az s zaj nélkül ömlik nemsokára a mulandóság tengerébe.

Miskolcz, 1911 február 12.

Lévay József.

A Magyar Tudományos Akadémia szózata a művelt világ összes akadémiáihoz.

Az ezeréves Magyarország sorsdöntő óráit éli. Mióta önként lerakta fegyverét és hazaküldötte hadseregét, néhány szomszéd-nép reátört és testéből ki akarja szakítani azokat a területeket, a melyekben az államalkotó magyar nemzet jóvoltából fajrokonai letelepedhettek és a magyarsággal vegyesen elhelyezkedve, anyanyelvüket és nemzeti jellegüket háborítlanul megtarthatták és fejleszthették. Mielőtt védtelen országunk ellen elkövetett merényletüknek érvényt szerezhetnének, a Magyar Tudományos Akadémia alábbi szózatát intézi a művelt világ összes akadémiáihoz, hogy ezek társtalan nemzetünk ügyét megismerjék és hogy veszélyeztetett állami életünket és kulturánkat az emberi művelődés legfőbb képviselőiben megvédelmezzék.

*

A magyar nemzet a legmostohább sorsra jutott euró-ázsiai népcsaládnak, az indogermán és kínai népcsaládoktól északra szorított ural-altáji népeknek Kelet-Európából Közép-Európába sza-

kadt, társtalan tagja. Midőn az európai népek történetében a IX. század végén megjelenik, előtte itt járt rokonainak régi országát XI—XIII. századi krónikáink szerint örökség jogán foglalja el. Állandó letelepedése után legyőzhetetlen lovassága még két emberöltőn át szerezte Európát, a 955-iki augsburgi vereség után azonban a nyugati civilizatio útjára tért. E század végén nagyfejedelmek már fölveszik a keresztiséget, nyugat és kelet közt szabadon választva, világtörténeti jelentőségű elhatározással a római katolikus egyházhoz csatlakozik és első királya, Szent István, 1001-ben fejére teszi a római pápától küldött arany koronát. A frank Capitularék szellemében, de a magyar nemzet ősi joggyakorlatát is szem előtt tartva, ugyan ő kezdi meg, Szent László (1077—1095.) és „Könyves“-nek nevezett Kálmán királyunk (1095—1114.) pedig folytatja egyházi és polgári társadalmunk alapvető törvényeinek megalkotását. Kereszt-hadjáratáról ismert II. András királyunk 1222-ben kiadja az arany-bullát (Bulla Aurea), melyet a mai európai népek alkotmány-történetében pár évvel csak az angol Magna Charta előzött meg.

Az európai színvonalra emelkedett magyar civilizatio eszköze a római egyház latin nyelve lett. Noha itthon magas-színvonalú egyházi iskoláink keletkeztek, a nagy egyházi és világi méltóságok várományosai gyakran felkeresték a XII. századi párizsi és a XIII. századi bolognai egyetemet, a mely utóbbin már kezdetben magyar corporatio is volt. A korán megindult nemzetközi érintkezés, valamint a magyar egyházi és fokozott közművelődési törekvések csábítják be hozzánk az olaszországi és franciaországi szerzetesrendeket. A római egyház szellemében nevelt hatalmas Magyarország a nemzeti királyság harmadik évszázadában már keleti védőbástyája volt a római kath. egyháznak és az egész európai civilisationak. Vére hullásával, elnyomorodása árán feltartóztatta a hatalmas tatárnépek és a nyomukban hömpölygő mongolok áradatát. Jellemző, hogy a tűzzel-vassal elpusztított országnak még így is maradt annyi irodalmi emléke, hogy igazolni tudja európai műveltségének korábbi gazdagságát. Megmaradt ezernél több tatárjáráselőtti oklevele, megmaradtak XI., XII., XIII. századi gazdag törvénykönyvei, a királyi ház összes szentjeinek legendái, több egyházi szerkönyv, annales, krónika — köztük az egykorú enemi külföldi irodalmi remekekkel sikerrel versenyző XI—XIII. századi latinnyelvű magyar Nemzeti Krónika — és maradtak magyar nyelvemlékei is.

A XIV. század elején kihalt az Árpád-ház. Az utána következő francia eredetű Anjou királyi ház felismerte a magyar nép katonai és állam-szervező erényeit és megalkotta a banderialis katonaiállítási rendszert. Erre támaszkodva Nagy Lajos királyunk

(1342—1382) Magyarországot Közép-Európa legnagyobb és leghatalmasabb államává, rendezett városait pedig a hazai és nemzetközi ipar és kereskedelem virágzó emporiumaivá tette. E fényes korszak nem volt hosszúéletű, mert mire a félelmesen előrenyomuló török hódító megjelent, a keleti védőbástya ismét a magára maradt magyar nemzet lett. Magyarország törökverő kormányzója, Hunyadi János (1446—1456) már az egész keresztény világ által ismert és a belgrádi győzelme emlékére pápai úton elrendelt déli harangszóval még ma is ünnepelt nemzeti hősünk volt; fia pedig, Mátyás, legnépszerűbb nemzeti királyunk lett. És ez a nép ajkán máig élő nemzeti király (1458—1490) azzal tette magát halhatatlanná, hogy a renaissance könyvkedvelő pápáival és fejedelmeivel győzelmes versenyre kelve, megalapította budai híres könyvtárát, a Corvinát, a melynek csupa latin és kis részben görögnyelvű maradványaiból utóbb megalapítják a Habsburgok bécsi udvari könyvtárát és az egész művelt világon irigylet ékességekké látják el a nagy könyvtárak kincskészleteit. Ugyanilyen büszkeségünk, hogy a renaissancenak nálunk a könyvnyomtatás terén is volt eredménye, a mennyiben az 1473-ban Budán kinyomatott magyar Nemzeti Krónika a sorrendben több nyugati nagy nemzet könyvnyomtatását megelőzte.

A reformatio kezdete előtt a török 1526-ban Magyarországra halálos csapást mért. Királya Mohácsnál elesett s a vérző ország a szomszédságban Habsburg Rudolf óta (1290 óta) mindig készenlétben álló ausztriai uralkodóház ölébe roskadt. E nagy rázkódások után aztán a magyar nemzet a nemzetek anyanyelvét megszólaltató reformatio segítségével fajiságának tudatára ébredt. Gyönyörű biblia- és zsoltárfordításaink lesznek a gyorsan sarjadó magyar nemzeti irodalom nyelvének kánonkönyvei. Törvénykönyveink, törvénykezésünk és állami életünk nyelve továbbra is latin maradt. A félezeréves gyakorlat, az idegen osztrák uralkodóház és a létszámában megfogytakozott kath. egyház kívánta ezt így, mely utóbbi kettő a túlsúlyra jutott protestáns egyházakkal szemben sikeres ellenreformatiót indított. A török járommal is meggyötört magyarság nemzeti életének az erdélyi medencze földrajzilag tökéletes erődje nyújtott menedéket. Itt, az európai protestantizmus legtavolabbi keletén, egy protestáns fejedelemség alakult és nemcsak az osztrák politikától, hanem a mohammedán és görög-keleti törekvésektől is ostromolva, a magyar nemzeti szellemnek, a magyar függetlenségi törekvéseknek és az európai protestáns civilisációnak ragyogó multú letéteményese lett. Erdélynek köszönhető, hogy Európában a magyarság iktatta először törvénybe a vallásszabadságot.

A török hódítóval folytatott két és fél százados küzdelem nemzetközi jelentőségét csak az tudja helyesen megítélni, a ki a szomszédos szerb népnek ugyane téren betöltött szerepét figyelembe veszi. A török itt rövid küzdelem után úrrá lett s a mohammedán vallással megbarátkozott szerbség a kereszténység ügyét veszélyeztető hódítónak nemcsak katonai erőforrásává, hanem tekintélyes mértékben hitsorsosává is változott. A magyarságra áthárult hosszú küzdeimeknek csak martirjai lettek, de apostatai nem.

Midőn Ausztria az egész kereszténység képviselőjében a törököt Magyarország területéről kiűzni segítte, e hadi eredményekkel végleg meg lett peesételve a Habsburg-ház politikájának az a törekvése, hogy a magyar birodalmat Ausztria keretébe feloszthatlanul és elválaszthatlanul bekebelezze. Noha politikai függetlenségünk első nagy harczaiban a hazai nemzeti-ségek egyértelműen az államfenntartó magyar faj oldalán vitézkedtek, a bécsi udvar utóbb nagy politikai művészettel mégis a magyarság ellen tudta hangolni testvérnepeink érzelmeit. Oda, a honnan a török a magyarságot kiirtotta, vagy elkergette, szerbeket, svábokat telepített és a román népnek is korlátlan terjeszkedést engedélyezett. A gazdátlanná lett nemzeti vagyonból a magyar területre beözönlő görög-keleti vallású szerbek és románok egyházai fejedelmi ellátásban részesültek. Az államalkotó magyarság nagy részét magába ölelő protestáns egyházak pedig a teljes vallásszabadság kivívása után is híveikre utalt koldusok maradtak.

Midőn a magyar nemzet 1848—49-ben az osztrák birodalmi politika ellen élet-halálharcot folytatott, nemzetiségeink már rabjai voltak annak a bécsi tanításnak, hogy Ausztria és Magyarország népeit nem az országok és tartományok belső alakulatai és külső kapcsolatai, hanem a közös *uralkodóház* tartja össze. Ennek érdekében fordultak ellenünk horvát testvéreink és azok az erdélyi románok, a kiket a jobbágyi kötelekekből — noha 1848-ig az erdélyi magyar, székely és szász nemzet mellett semmi történelmi szerepre felemelkedni még nem tudtak — a magyarság önként felszabadított.

Az kétségtelen, hogy a modern Magyarországbán a magyarság hegemon-szerepének culturalis súlya jóval nagyobb, mint az összes nemzetiségeké összevéve. Vannak virágzó főiskolái (hiszen már a középkorban voltak magyar egyetemei!), a gazdag hazai irodalomnak már 116 év óta van hatalmas nemzeti könyvtára, vannak gyönyörű múzeumai, közel százéves tudományos akadémiaja, több szépirodalmi társasága és minden tudománycsoportra egy, sőt több tudományos egyesülete. Hozzátehetjük, hogy ezek közül egy sem a közös uralkodóház kegyelméből, hanem

a magyar társadalom és állam áldozatkészségéből létesült. A régi, még középkori eredetű magyarországi német nyelvterületek culturalis berendezkedése szintén európai színvonalon áll. Mivel a magyar szabadságharc óta minden itt élő nemzet a magyar Földanya édes gyermeke lett, szegényebb földrajzi viszonyok közt tetemesen elszaporodott szláv és román népek alacsonyabb culturája abban leli magyarizációját, hogy az államalkotó magyar faj művelődésének ebben az országban elvégre is ezerestendős gazdag multja van; míg az erdőirtó és pásztorkodó életmódjukból csak az utóbbi évszázadban kibontakozó ruthén és román testvéreink, valamint a török háborúk alatt letelepített és testvéreikül fogadott derék vendégnépeink ugyanilyen tökével még nem rendelkezhetnek.

A magyar cultura fölényét tetemesen támogatta az, hogy a magyarságra utalt és a magyarsággal boldogan együtt élő nemzetiségek kiváló szellemei a magyar genius szárnyán emelkedtek a világhírű nagyságok sorába. Gróf Zrinyi Miklós, a törökverő XVII. századi nagy epikus hős családjának horvátországi származását épp úgy nyilvántartjuk, mint Petőfi magyar nemessé lett régi családjának tót nyelvűségét vagy Semmelweis Ignác, Liszt Ferenc és Munkácsy Mihály hazai német fajiságát. Viszont Dürer és Lenau eredetét sem hagyjuk a tehetségekben gazdag magyar föld buja tenyészetétől elvitatni.

Mivel a mostani súlyos időben Szent István minden külső ellenség ellen megvédelmezett birodalmát belső ellenségek is támadják, a jelzett culturalis fölényen kívül meg kell említenünk, hogy az 1910. évi népszámlálás hivatalos adatai szerint Magyarország területén (Horvátország és Fiume nélkül) 18.264,533 lélek élt. Ebből volt

magyar	9.944,627	54·5%
román	2.948,186	16·1 „
tót	1.946,357	10·7 „
német	1.903,357	10·4 „
ruthén	464,270	2·5 „
szerb	461,516	2·5 „
horvát	194,808	1·1 „
lengyel, bolgár, szlovén, cigány stb.	401,412	2·2 „

Tudni kell továbbá, hogy idegenajkú lakosaink közül még 1.875,789 lélek beszélt magyarul. E szerint tehát $18\frac{1}{4}$ millió lakosból összesen $12\frac{3}{4}$ millió volt a magyarul beszélő. A magyarosítást nem a legújabb korban érvényesített államnnyelv, hanem városaink végezték, mert lakosaiknak $73\frac{7}{10}\%$ -a magyar, mely százlék a magyarul beszélőkkel együtt $85\frac{1}{10}\%$ -ra emelkedett. Viszont ki van mutatva, hogy a vegyesnemzetiségű vidékeken a magyarság

fogy, mert az alacsonyabb culturájú nemzetiség nyelvét megtanulja s utóbb végleg belé is olvad. A békés együttlét és zavartalan egyenjogúság igazolására itt kell megemlíteni, hogy vármegyei és városi municipiumainkból 17-ben, 10,000 lakoson felüli városainkból pedig 9-ben egyik nemzetiségnek sincs abszolút többsége. Ez az állapot teszi aztán lehetetlenné, hogy a falvak százaira is kiterjedő vegyes nyelvű területek nemzetiségek szerint való elkülönítése valaha megvalósítható legyen. Ugyanilyen kétséges törekvés a nemzetiségi területeknek szomszédos államokkal való egyesítése is, mert az erdélyi szászság és székely-magyarország a románokat az erdélyi természetes határok hosszában Romániától elválasztja; a szerb királyság határán erősen vegyes nyelvű a szerb-lakta terület; a Cseh-Morvaországtól keletre eső vármegyék tót lakossága pedig nemcsak közgazdasági, hanem nyelvi okok miatt is idegenkedik a cseh uralomtól.

A magyar faj fölénye számarányán és culturáján kívül még földjében van. Mint honfoglaló a gyönyörű ország legértékesebb részein, a Kárpátok koszorújába foglalt alföldeken és termékeny lankákon helyezkedett el. A török háborúk után is túlnyomó részben birtokában maradtak azok a gazdaságilag ma már gondosabban kiaknázott területek, a melyeken 1870—79-ben még $16\frac{1}{4}$ millió q búzát, $14\frac{3}{4}$ millió q tengerit és 3 millió q czukorrépát termeltek, 1905—14-ben pedig már 41·1 millió q búza, 39·7 millió q tengeri és 26·4 millió q czukorrépa volt az átlagos évi termés. Ha tekintetbe vesszük az ipari és kereskedelmi fellendülést is, Magyarország örvendetesen fejlődő közgazdaságában kell keresnünk magyarázatát annak, hogy az államfenntartó faj, melynek 1880-ban csak 6.404,070 volt a létszáma, harmincz év alatt $3\frac{1}{2}$ millióval gyarapodhatott, vagyis $\frac{1}{2}$ millióval nagyobb számmal, mint a mekkora az a magyarországi románság, melynek létszáma Erdélyben 1733-ban még csak 425,000 volt, ma pedig már nemcsak Erdélyt, hanem a Duna-Marosközt is ki akarja Magyarország testéből szakítani.

Magyarország megbonthatatlanságának erősségei közül csodálatos földrajzi egységét sem szabad szem elől tévesztenünk. A Kárpátok természetes határain belül az erdélyi medenczét már a magyar honfoglalók egyik vezére külön fejedelemséggé szerte volna alakítani. De a székely-magyarország elhelyezkedésével már kifejezésre jutott az a földrajzi okokban rejlő törvényszerűség, hogy az ország határa nem a nagy magyar Alföld keleti szegélyén, hanem a keleti Kárpátok bérceinél van természetes úton megadva. Ezért szolgálta Erdély a magyar faj hegemon szerepének ügyét még akkor is, midőn XVI—XVII. századi fejedelemi, Báthory István, Bethlen Gábor és a Rákóczyak nemcsak Magyarország, hanem egész Európa sorsát is hathatósan be-

folyásolni tudták. A magyar nemzet küzdelmeinek súlyos századaiban az osztrák önkény létrehozta a Voivodinát, a Bánátot, a Katonai Határőrvidéket, de egyik sem lett hosszú életű. Nem is lehetett, mert a természetes határok között élő nemzetek gazdaságilag mindig egymásra voltak utalva, tehát egymásra voltak utalva érdekközösségük nemzetvédelmi szempontjából is. Az északi Kárpátok hegyi világát lakó tótság háziipari termékeivel lezárándokolt a magyar vidékekre, a hová seregestől mezei munkára is mindig lelátogatott. Békében még szegényebben élt az erdei irtásokra települt ruthén. Háborúban pedig a ruthének, a tótok és a felső-magyarországi német telepek vitézül védték a közös magyar hazát. Ebben a bensőségteljes érintkezésben aztán a lelkiek terén is élénk esereviszony keletkezett. a nélkül, hogy egyik fél a másik nyelvét a kölcsönszavakon kívül mással veszélyeztetni tudta volna.

A földrajzilag egységes és soknyelvű Magyarország népei hosszú évszázadokon át boldog egyetértésben éltek. Ez a történelmi alap volt a titka annak, hogy ez a népegyveleg még a világháború viharában is sziklaszilárdan állt. Derék testvérnépeink haláltmegvető hősiességgel harcoltak a magyar szent korona országainak sérthetetlenségéért. Erre buzdították őket szóban és írásban azok a folyton résen lévő nemzetiségi politikusok és agitátorok is, a kik győzelem esetén a sikeresen megvédelmezett uralkodóháztól reméltek jutalmakat. Mikor azonban Ausztria váratlanul összeomlott és a közös uralkodó fejeéről a magyar szent korona is porba hullott, az az osztrák politika, mely a nemzetiségeket Magyarország egysége ellen állandóan kijátszani igyekezett, akarata ellenére is előmozdítójává lett azoknak a túlzó nemzetiségi törekvéseknek, a melyek ma már az egységes Magyarország és a különféle országokból álló Ausztria szétrombolásával igyekeznek a bennük élő különböző népfajok önrendelkezési és terjeszkedési vágyait kielégíteni. Az uralkodóház iránti hűséggel mindenkor tüntető politikusok és agitátorok álarcz nélkül nyíltan az elszakadást hirdetik s ennek érdekében lázítják a háború gyötrelmei által minden ellentálló erejüktől megfosztott szegény népeket. El akarják Magyarországtól szakítani a derék tótokat, a kiknek itt külön nemzeti irodalmuk keletkezett, mert *a cseh irodalmi nyelvet nem értik*; el akarják szakítani a szerbeket, a kik az odaadott drága földekért hálás fiai voltak az anyaországnak; és el akarják szakítani azokat a románokat, a kiket az erdélyi magyar fejedelemség a reformatio szellemében először buzdított nemzeti nyelvük irodalmi művelésére és a kik nálunk olyan teljes szabadságban részesülnek, a minőt romániai rokonaik még ma sem élveznek.

Ezért fordul a Magyar Tudományos Akadémia a magyar

állam szellemi életének legfőbb képviselőjében a művelt emberiség minden külföldi tudományos akadémiájához, hogy e szótunkat tudomásul véve, tudós tagjaik belátása szerint emeljék fel szavukat az ellen a hallatlan merénylet ellen, melyet most az eszközökben nem válogató magyarországi nemzetiségi politikusok és agitátorok kívánnak szomszédos rokon-népeik segédkezésével az ezeréves magyar állam területi integritása ellen elkövetni. Hiszen a meggyötört művelt emberiségnek most az a feladata, hogy egy megbonthatatlan békével számunkra a cultura minden áldását biztosítsa. Ezért szűnik meg az elszálotharingiai kérdés, ezért jön létre újra a feldarabolt Lengyelország. Szabad-e hát akkor a művelt emberiségnek újra bűnbe esni és feldarabolni azt a földrajzilag és politikailag is tökéletesen egységes Magyarországot, mely félezer éven át védőbástya volt a nyugati keresztény egyháznak, kelet felé pedig előharczosa volt a reformationnak, a nyomában sarjadt nemzeti culturáknak és minden nyugati szellemi mozgalomnak? Szabad-e bűnbe esni és egy társtalan művelt nemzetet arra kárhóztatni, hogy ezeresztendő kulturhivatását megszakítva, szét darabolt országa és népe érdekében a most önként lerakott fegyvert később ismét kezébe vegye és Európát a háború veszedelmével állandóan nyugtalanítsa? Ha mind ez nem szabad, a mint hogy csakugyan nem is szabad, akkor a művelt emberiség szellemi életének legfőbb képviselőjében tiltakozó tudományos akadémiáknak tőlünk kért sürgős beavatkozása sem lehet meddő és hatástalan.

Budapesten, 1918 deczember havában.

A Magyar Tudományos Akadémia összes tagjai nevében:

Berzeviczy Albert
elnök.

Ilosvay Lajos
másodelnök.

Heinrich Gusztáv
főtítká.

Goldziher Ignác
az I. oszt. elnöke.

Concha Győző
a II. oszt. elnöke.

Entz Géza
a III. oszt. elnöke.

Szinnyei József
az I. oszt. titkára.

Fejérpataky László
a II. oszt. titkára.

Fröhlich Izidor
a III. oszt. titkára.

Sebestyén Gyula
előadó.

Néprajzi Bizottság alapítása.

— Sebestyén Gyula 1. t. indítványa. —

A M. Tud. Akadémia alapszabályainak 34. s ügyrendjének 43—44. §-aira támaszkodva, indítványozom, hogy a magyar néprajzi tudományok ügyének előmozdítására és hathatósabb művelésére a M. Tud. Akadémia kebelében a II. osztály tetelesen gyarapítandó munkakörének folyományaképen állandó *néprajzi bizottság* alapittassék.

A most befejeződő világháború folyamán és az utána elkövetkezett, világtörténeti szempontból is korszakalkotó rázkódások közepett a művelt emberiség minden rétege tisztába jött azzal, hogy földi életünk sorsának irányításában a most lezáródó mult és a most kezdődő jövőendő nagy fordulójánál a népnek döntő szerepe lesz. Nálunk a mai súlyos időkben már minden a nép nevében történik, de az eligazodást keresők közt talán a közélet porondján forgolódó vezérferfiak sinésenek még egészen tisztában a *nép* fogalmának mibenlételevel. A falutól, pusztától elszakadt nagyvárosi elem a legalsóbb szegény osztályt tekinti népnek s mivel a szegénységnek nincsen határa, a szegénységet és munkát egyaránt megosztó nép nevével fejezték ki a nemzetközi socialismus kereteibe vont proletárság mibenlételet. Maga a falu és a reá utaló kisvárosi népnek a természet ölen megmaradt parasztot tekinti. Míg a nemzetközi városi elem foglalkozása szerint differentálódik, addig a falusi és kisvárosi népet nyelve és fajisága tartja össze. Amannak értékét a munka és a teljesítmény állapítja meg; ennek értéke az, hogy örök forrása a nyelvi határok közt érvényesülő nemzeti erőnek és a testi és lelki tőkében levő faji tartalomnak. A forradalmat mindig a nagyobb intelligentiájú, elégedetlenebb és ernyedettebb erkölcsű városi elem csinálja és terjeszti ki a falu népére is. Ez régebben azért is könnyen ment, mert a városi elem még nem volt nemzetközi; még közös volt a cél, közösek az eszközök, valamint közös lett az eredmény is. Petőfi, a kire nemzetközi socialistáink tévesen hivatkoznak, még nem az emberiség nyelvi, politikai, vallási, földrajzi stb. határokat mellőző nagy nemzetközi társadalma számára, hanem az akkori kor szellemében

országok népeinek szabadsága, egyenlősége és testvérisége alapján, valamint a magyar faj hegemon-szerepének vére hullásával védelmezett történelmi folytonossága és érintetlensége alapján hirdette a világszabadságot. A népeknek nyelvük és fajiságuk szerint történendő csoportosulását, és — tegyük hozzá — nemzeti imperialis érvényesülését, most akarják a legtúlzóbb mértékben, minden földrajzi, nemzetgazdasági és köztörténeti tekintet nélkül végrehajtani. Hozzá a forradalmat a nemzetközi socializmus kezdte meg. Jelszava a világbéke és a faji, politikai és földrajzi határokat nem ismerő testvéries társulás eszméje volt. Mikor milliók állottak fegyverben, a sikert az biztosította, hogy a hadseregek felbomlásának jól megválasztott pillanatában a faluk hazatérő népe halált megvető elszántsággal támogatta a régi rendszer megdöntésére irányult mozgalmakat. A közös eredmény sorsa végleg csak akkor fog eldőlni, ha a nemzetközi socializmus külföldi vívmányai a magyarországi képviselő helyzetét megszilárdítja, meggyöngíti, vagy éppen lehetetlenné teszi. Egyelőre csak az bizonyos, hogy az a nép, a mely örök forrása a nemzeti erőnek és örök letéteményese a faji tartalomnak, soha nagyobb jelentőséggel nem bírt, mint ma. midőn minden nép és minden legkisebb nemzetiség a maga nyelvterületén, vagy a legszűkebbnek hirdetett nyelvrokontság kereteiben akar jövőendő államháztartásához berendezkedni.

A mi tudományos testületünknek tudni kell azt, hogy a magyarországi nemzetiségekkel rokon szomszéd népek csodálatos faji öntudatának ébresztője, faji politikájának élesztője az akadémiai által művelt néprajzi tudományok voltak. Mi előttük úttörők szerepében jeleskedtünk, több tekintetben magasan följük emelkedtünk, de a néprajz hatalmas nemzetnevelő értékét a nemzeti tudományok támogatására, eredményeiknek felhasználására hivatott cultuurpolitika nálunk, még ha reá mutatunk sem ismerte fel. Volt Hunfalvy Pálunk, a kinek két néprajzi mesterművét adta ki a M. Tud. Akadémia, és volt világhírű Vámbéry Árminunk, a ki szintén a néprajz terén jeleskedett. Néprajzi iskolát azonban egyik sem teremtett. Amaz az összehasonlító nyelvészeti törekvések támogatásában és román fajtörténeti polemiákban merült ki; ez pedig összehasonlító nyelvészeti polemiáinak sikertelenségével ingatta meg a történeti néprajzi eligazodásba vetett hitet. Mégis nekik köszönhető, hogy a nyomukban járó fiatal nyelvész-nemzedék egyben kitűnő folklorista és ethnographus is lett s a rokon népek nyelvének helyszíni tanulmányozása alkalmával kitűnő néprajzi megfigyeléseket végzett, Akadémiánk számára pedig kincseket érő ősköltészeti emlékeket és egyéb népköltési adalékokat hozott haza. Ugyan-csak nekik és az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban, Képekben

ezimű fejedelmi vállalat sikerének és dr. Herrmann Antal nagyszabású előkészítő munkálatainak köszönhető, hogy a M. Néprajzi Társaság (még a berlinit is megelőzve) Budapesten 1889-ben már megalakult s ennek szorgalmazására a M. Nemzeti Múzeum néprajzi osztálya, hivatásának tudatára ébresztve, Közép-Európa egyik legnagyobb e nemű múzeumává fejlődhetett.

A földrajzba kevert (sajnos, nálunk a közoktatás terén még ma is benne lévő) régi „népisme“ után az újabb néprajzi tudományok a folklóre körébe tartozó népköltési gyűjtemények kiadásával kezdenek kibontakozni. A korán megkezdődő gyűjtések felhalmozódó eredményei rendszerint azt a látszatot keltik, mintha ez a munkásság mindent kimerítő néprajzi tevékenység volna. Nálunk az Akadémia 1832. évi kezdeményezése után a Kisfaludy-Társaság már 1843-ban megkezdte a népköltési adalékok gyűjtését. Az ő jegyében folyt aztán ez a merőben egyoldalú munkásság a legújabb időkig. Midőn a mostani világháború előtt az északi művelt népeknél létrejött néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség, a Folklore Fellows, Magyarországot is felszólította csatlakozásra, a megalakított magyar osztály első teendőjének tekintette, hogy az eddigi mulasztások pótlásául, a néplélek egész világát felölelve, országos gyűjtést indítson. A vidéken szervezett első gyűjtőszövetségek meglepően sikeres munkásságának köszönhető, hogy a M. Nemzeti Múzeumnak minden ellenszolgáltatás nélkül átadott 32,000 adalék a vallás- és közoktatásügyi kormánynak elég biztosítékot szolgáltatott egy m. nemzeti múzeumi folklóre-osztály megszervezéséhez s egy páratlannak mondható németországi folklóre-könyvtár megvásárlásához.

Ha tehát a magyar tudományosság ezidőszereint annyira fel van a néprajzi tudományban készülve, hogy van harminczéves néprajzi társasága, van gazdag néprajzi múzeuma és van nagyjövőjű m. nemzeti múzeumi folklóre-osztálya, akkor a M. Tud. Akadémia sem zárkozhatik el az elől, hogy a legújabb idők szellemének megértésével a néprajzi tudományokat munkakörébe iktassa és egy állandó néprajzi bizottság megalapításával e tudományágak rendszeres művelését és támogatását biztosítsa.

A meglevő intézmények a gyűjtés munkáját tökéletesen elvégezik, az anyagot tudományosan feldolgozzák és hozzáférhetővé is teszik, a gyűjtemények óriási mennyiségű néplélektani anyagának kritikai kiadására azonban már nem vállalkozhatnak. A költészeti részt, hivatásához mérten, ezután is a Kisfaludy-Társaság fogja gondozni; a néptudomány minden egyéb eleme, a néplélektan, ethnologia, tárgyi ethnographia, fajtörténet és fajanthropologia világa legelsődrendű akadémiai kiadványoknak szolgáltat gazdag anyagot. Ugyancsak az Akadémiára hárul az a

feladat is, hogy a magyar néphagyománynak nemzetközi folklorisztikai szempontból nélkülözhetetlen kincskészletét minden művelt nagy nemzetnek tökéletes kritikai kiadásokban hozzáférhetővé tegye. Mert a magyar tudománynak nemcsak felmérhetetlen kára, hanem sürgősen elhárítandó szégyene is, hogy ma már nincs Európának egyetlen népe sem, a melynek a nemzetközi összehasonlító műveletekre utalt folklore és minden egyéb néprajzi tudományág több adalékát ne ismerné, mint a magyarét. A mi esetünkben tehát nemcsak a hazai néprajz, különösen hazai néphagyományunk nyers anyagának idegen nyelvekre lefordított és tökéletes összehasonlító jegyzetekkel ellátott monumenta-sorozatát kell a külföldnek hozzáférhetővé tenni, hanem a külföldet is hozzáférhetővé kell tennünk az európai színvonalon álló magyar néprajzi tudomány számára. Erős a meggyőződés, hogy a művelt nyugati nemzetek előtt a mi meggyötört társtalan szegény ural-altáji magyar fajunknak semmivel sem tudnánk nagyobb tudományos tekintélyt szerezni, mint hogyha a M. Tud. Akadémia és a M. Nemzeti Múzeum közös fényvetésével a lehető legrövidebb idő alatt az ő nyelvükön, tehát angol, francia és német nyelven egy izig-vérig magyar tartalmú, de az ő folklorisztikájukat és ethnológiájukat minden legkisebb részletében is érdeklő évnegyedes folyóiratot megindítanánk.

Tudom, hogy alapszabályaink értelmében a tudományt és irodalmat nekünk magyar nyelven kell művelnünk és terjesztelnünk. Ezt a czélt Széchenyi szellemében 1869-ben állapítottuk meg. Az összehasonlító néprajzi tudományok azóta alakultak ki s ma már mindenki tisztában van azzal, hogy nemzetközi tudományos módszerével a néprajz legnemzetibb tudomány-csoporttá lett: összehasonlító művelettel egy nép lelkiéletének nemcsak egyetemes tartalmát, hanem eredeti termékeit és hagyományos faji sajátosságait is megállapítja. Az európai nagy indogermán kultúrközösségben a magyar faj nyelvszigete az egyetemes néprajz szempontjából sem pusztán a kölcsönhatások rendkívüli nemzetközi jelentősége miatt fontos, hanem fontos a nemzeti és faji elemek mibenlétének megállapítása miatt is. Ezért a nemzetközi tudományos forgalomban elhelyezett magyar anyag még idegen nyelven is nemzeti tulajdonunk marad és a vele foglalkozó nemzetközi nagy irodalom minden lapja nemzeti ügyünket szolgálja, mert minden tudományos eredménye a nemzetközi piacon forgalomba hozott magyar nemzeti tőkét gyarapítja.

A megalapítandó állandó néprajzi bizottság feladataihoz tartozik, hogy ügyrendjében egész munkakörét maga állapítsa meg. Én csak azokra a tudományos követelményekre utaltam, a melyek a bizottság megalapítását szükségessé teszik. Ezeknek tapasztalt bősége akadályozott meg abban, hogy a nép- és nem-

zet-ismertetés terén elkövetett mulasztásokat sorra felpanaszoljam. Ma már mindenki tudja, hogy a magyar nemzet sorsát intéző győzelmes culturnépek Magyar vonatkozású néprajzi eligazodásának fogyatékosága és megmételyezett volta számunkra mennyi veszélyt rejtett magában. Ezért mélyen magunkba szállva, tegyük meg minden intézkedést arra nézve, hogy Akadémiánk a pártfogásába ajánlott néprajzi tudományokat magához felemelje és hogy az alapítandó bizottság minden rendelkezésére álló eszközzel az elborult magyar jövődő üdvére szolgáló tudományos munkásságot sürgősen megkezdhesse.

Régészeti kutatás Albániában.

Válasz dr. Buday Árpád Utóiratára. (Dolgozatok az Erdélyi Múzeum érem- és régiségtárából. IX. 1918. 68 s. köv. l.)

Mult évi február havában a Magyar Tudományos Akadémia Keleti Bizottságának előadója, gróf Teleki Pál úr dr. Buday Árpád kolozsvári egyetemi cz. ny. rk. tanár „Régészeti Kutatások Albániában“ cz. dolgozatának kéziratát azzal a megtisztelő megbizással adta át nekem, hogy róla írásba foglalt, rövid bíráló véleményt adjak. A bírálatot, melyet márczius 29-én Konstantinápolyban postára adtam, a Keleti Bizottság előadója a bíráló megnevezése nélkül közölte a szerzővel s egyben felszólította őt, hogy a bíráló kifogásait a publikálás előtt vegye tekintetbe. Dr. Buday erre, miután úgy érezte, hogy „erkölcsi és tudományos harakirit követne el“, ha a felszólításnak megfelel. jelentését változtatlan formában kinyomatta a *Dolgozatok az Erdélyi Múzeum érem- és régiségtárából* 1918. évi kötetében s egy hozzáfűzött *Utóiratban* (68 s. köv. l.) a bírálatot is közzétéve az előtte ismeretlen bírálót *rosszakarattal és felületességgel* vádolta meg nyilván csak azért, mert nyíltan ki merete mondani, hogy: „A magyar tudományosság reputációja megkívánja, hogy Buday munkája csak alapos stiláris revisio után láthasson napvilágot“. A bírálat főjellemonásának Buday dr. azt a törekvést látja, hogy őt „a Magyar Tudományos Akadémia előtt lehetlenné tegye“. Ezt a *rosszhiszeműséget föltételező, alaptalan és alacsonyán járó gyanusítást* mindenek előtt a *leghatározottabban és legerélyesebben visszautasítom*. Valóban elszomorító divat, hogy nálunk a kellemetlen objektivitás mögött a szerzők mindig személyi czélzatot, gáncsvetést, aknamunkát szimatolnak és ennek a föltevésnek a védő palástja mögé húzódnak vissza.

A felületesség vádját Buday dr. több bizonyítékkal próbálja támogatni. Az első indok, hogy stilusára vonatkozó fentebb

idézett, szigorú ítéletemet csak egy idézettel bizonyítottam. Komoly lendülettel felszólít tehát, hogy az egész tudományos világ előtt mutassam ki mindazon helyeket jelentésében, melyek stílusukkal a magyar tudományosság reputációját veszélyeztetik. Nagyon sajnálom, de már csak e folyóirat olvasóközönsége iránti kiméletből sem vállalkozhatom arra, hogy a kifogásolható részleteket mind ideírjam, gyűjtöttem azonban belőlük egy csokorra valót szemelvénynek. Azt hiszem ennyi is elég lesz. A kinek ideje van, böngészhet még továbbiak után:

11. lap: „A tábor északi és nyugati falainak egymásfelé eső végeinek távolsága, vagyis a torony belső nyílása 14 m. Ennek, vagyis a nyílásnak, középpontjából mérve, a torony falának legtávolabbi pontja 20 m, vagyis ennyit vehetünk a torony átmérőjének.“ (A szemléltető erő nélkül való, zavaros, magyartalan leírás megdöbbentő példája!)

36. lap: Egy domborműves római köemlék leírásáról olvassuk a következőket: „A fülkét két oldalt többször tagolt, kompozita kapiteles, kerek pillérek határolják, melyeken a — *cserelevél füzért* (guirlande) *utánzó elejű* — *ív két vége nyugszik!*“ (!)

48. lap: „Éppen a végnél egy *mesterséges építményt* (sic!) is találunk, éppen az út közepén. Alakjára nézve kisebb fajta római őrhelyhez hasonlít. körülbelül 10—20 m oldalhosszakkal; oldalait átlag 1 m magas és ugyanilyen alapszélességű, kötőanyag alkalmazása nélkül összehányt kövekből álló töltés alkotja, mely felül *domború élben* (sic!!!) fut össze; sarkai lekerekítettek, belseje üres“.

62. lap. A Decaniban talált románkori *oroszlánokról* a következő leírást kapjuk: „Az egyik kissé *előre guggoló* (!??!) (első lábait meghajtó) helyzetében azokra emlékeztet, melyeket római siremlékeken, az elülről szemlélőre ugrásra kész helyzetben, gyakran láthatunk; az abacus elülső oldalán kosfejet látunk ábrázolva. A másik szárnyas oroszlán, mely egyenesen áll, első lábai között bárányt tart s *jobb oldalra fordított fölémelt fejét és táltott száját látva*, — *sínté halljuk bödülését is*. (!!) Hogy ez a mondatkötés mennyire hibás, azt Buday dr.-nak nyelvész kollégái bizonyára nálamnál illetékesebb módon fogják megmagyarázni. És ugyan mit szóljunk az *előre guggoló oroszlánokhoz*? Tréfálkozni is lehetne, ha nem volnának az idézett példák annyira elszomorítók. Számomra csak újabb bizonyosságát szolgáltatják annak, mennyire fontos a művészettörténeti nevelésben a szemléltető, szabatos leírás gyakorlása.

A felületesség vádjának egy további bizonyítéka Buday dr. szerint, hogy a köemlékek epigraphiai feldolgozásának kifogástalanságát megállapítva egy sorral alább kifogásolom a sok

száraz, mellékes részletekkel megterhelt, szemléltető erő nélkül való leírást, holott ezek nélkül a felirattani kidolgozás nem lehetne kifogástalan. Buday dr. itt szavaim értelmét tudatosan kiforgatta. Mert a bírálóat elég világosan beszél: „... a köemlékek ... *epigraphiai* feldolgozása kifogástalan. Kevésbé kielégítő ellenben *művészettörténeti* beállításuk. Csak száraz, mellékes részletekkel megterhelt, szemléltető erő nélkül való leírásokat találunk“. Világos és félre nem érthető módon az emlékek *művészettörténeti leírásáról* van itt szó. És hogy ez a kifogásom mennyire indokolt, erre hadd álljon itt egy példa.

A 22. lapon a 9. sz. képen közölt római síremlékről Buday dr. a 21. lapon a következő leírást adja: „A fülkében, mely íón-oszlopos aediculát ábrázol, férfi és nő mellképe; ketőjük között — alig észrevehetően — egy gyermek nagyon kis méretű mellképe. Ez utóbbiról már csak azért sem szólhatok részletesen, mert alig észrevehető a csillogó vízen át. (Minő fontoskodás annak a részéről, a ki, mint látni fogjuk, a jól kivethető férfi- és női mellképről is oly keveset és csak közhe-lyeket tud mondani!) *A férfi viselete az ilyen embereken szokásos.* (!) minden jellemző sajátosság nélkül. (!) A nő parókát visel. nyakán pedig mintegy keresztbe vetett *salát* (sic!) fogja át a felső ruhát“. A férfi hajviseletéről Buday nem szól, a nőről pedig lakonikus rövidséggel, csak annyit mond, hogy *parókát* (?) visel. Pedig ezek a részletek, különösen a szóban forgó esetben, midőn a hajviselet jól felismerhető tipikus formája fontos kormeghatározó eszköz, kell, hogy lekössék a szakember figyelmét. A férfi a Kr. u. III. század első felében divott rövidre nyírott szakállt és haját viseli s ugyanerre a korra jellemző a nőnek a fejet sisakellenző módjára keretező hajviselete. (V. ö. Görög és római arcképszobrászatom 293., 295., 300., 301. és 302. tábláit.) Ehhez az időmeghatározáshoz jól talál a fölírás keretén aláhullámozó indadisz stilizálása is. Buday ezzel szemben azon az alapon, hogy a férj Ulpius Atticus — nomenjéből következtetve — nyilván maga kapta a polgárjogot Trajanus császártól, a síremlék keletkezését a Kr. u. II. század első felére teszi. Ennek a bizonytalan föltevésnek a mellképek hajviselete ellene szól és pedig ellene szól döntő erővel.

Hogy Buday szorgalmát és energiáját a leírásokban mily mellékes, jelentéktelen részletekre pazarolja, azt bizonyítja erősen túlzásba csapkodó *mérési szenvedélye*. Csak egy példát idézek mutatóba (a 23. lapról): „Az egésznek magassága mai alakjában 1.60 m, melyből 30 cm esik az alakos fülkére, illetőleg annak megmaradt részére; 11 cm arra a párkányra, mely a fülkét a feliratos laptól elválasztja; 5 cm a párkány és a feliratos lap közti átmenetet alkotó, domború (2 cm) és homorú (3 cm)

osztású tagra, 5 cm a feliratos lap és a talp közti hasonló tagozású átmenetre, 85 cm a feliratos lapra és végül 45 cm a talpra¹. A méretekre vonatkozólag is áll az a fontos mód-szertani elv, hogy csak azokat kell közölnünk, melyek az illető emlékre jellemzők és tudományosan esetleg értékesíthetők.

Továbbá felületességnek minősíti Buday, hogy bírálatomban szemrehányást teszek neki „azért, a hogyan a közép- és újabb-kori műemlékekkel foglalkozik“. Erre a vádra feleletül csak megismételhetem, a mit bírálatomban irtam: „tárgyalásuknál... sajnos, tények és pontosabb építészeti elemzés helyett csak néhány általános, meghatározó erő nélkül való jelzőre szorítkozik“.

Végül kifogásolja Buday, hogy *jelentését tanulmánynak* mondottam, s e kifogása kapcsán egy hosszadalmas, a jelentés és tanulmány közötti különbségeket fejtegető magyarázattal győzi meg az olvasót arról, mennyire igazam volt, midőn fölösleges bőbeszédűségét kifogásoltam. Egyébként szívesen teszek eleget Buday dr. kívánságának és *nevezem dolgozatát im jelentésnek!* Az olvasó hivatása megítélni, hogy ez a változtatás mennyiben enyhít a felsorolt kifogások súlyosságán.

Nem vagyok barátja a kellemetlenkedő, sokszor izetlenségekre vezető polemiáknak, de Buday dr. felszólítása elől nem térhettem ki. Tartoztam a bizonyítással nemcsak neki, de azoknak is, a kik benyújtott, rövid bírálatomat magukévá tették.

Hekler Antal.

Kazinczy ismeretlen levele Toldy Ferenczhez.

Közli *Reza Dezső*.

Kisfaludy Károly 1830 november 21-én meghalt s a „nemzeti veszteségről“ Kazinczyt Toldy értesíti november 26-iki levelében¹; Kazinczy Sátoralján helyen veszi a szomorú hírt a hónap harminczadik napján s még az nap „süvegén fityeg a fátyol“ s levélben szólítja fel Szemerét² és Toldyt,³ hogy gyászuk jeléül ők is viseljenek fekete fátyolt s aztán, még ugyanazon a napon levelet ír Kisfaludy Sándornak, kifejezván részvétét a Kisfaludy nemzetséget és a magyar nemzetet ért csapás fölött.⁴

Kisfaludy Sándor, — a kiről Toldy azt írja, hogy bizonyos féltékenységgel tekint Károly írói sikereire,⁵ — Toldyt

¹ Kazinczy levelezés. XXI. köt. 410—411. l.

² U. ott. 415. l.

³ U. ott. 416. l.

⁴ U. ott. 413. l.

⁵ U. ott. 426. l.

megbizta. hogy küldjön jelentést („particedulát“) Kazinczynak, a kivel — mint ismeretes — feszült,viszonyban állott. Részben az a tény, hogy Toldy értesítette a széphalmi aggastyánt a gyászhirről, részben pedig azért, hogy a pesti irodalmi kör tudomást szerezzen arról, hogy Kazinczy eltekintve a kínos viszonytól — Sándort udvarias és személyével szemben hízegő sorokkal kereste fel — e levelét szószerint közölte Toldyval.¹

Kisfaludy deczember 16-án felel Kazinczy levelére nem kevesebb figyelmességgel és udvariassággal,² s e válasz felettébb jól esett Kazinczynak: Guzmicshoz írt levelében azt írja erről, hogy az „meleg válasz, melynek szívesen örvend, sőt a melylyel kevélikedik“.

Toldy Kisfaludy Károly halála után legott foglalkozott a gondolattal, hogy a költő életrajzát megírja, levéllel fordul³ mindazokhoz, a kikről sejtí, hogy Kisfaludy Károlytól levelet kaphattak: természetes, hogy ezek között van Kazinczy is. Kazinczy deczember 24-ikén, illetve 1831 január elsején küldi meg Toldynak Kisfaludy Sándor válaszát levél kíséretében, a mely eddig még nem került nyilvánosságra. Kisfaludy levelét a szorgalmas és írni. másolni mindig kész Kazinczy másolja s kis, nyolczadrétű levélpapírnak negyedik oldalára jut pár sor Toldy számára.

A Toldyhoz intézett levél szövege a következő:
Toldynak Kazinczy tiszteletét.

Közlöm a' levelet, édes barátom, mert Néked, ki a' mi Károlyunk' életét írni fogod, ezek használhatnak. — Szemere víg kedvvel iratta felesége által tegnapi bejövetelemmel itt talált levelét,⁴ de panaszkodik, hogy füle zug, feje fájdalmaikat szenved. — Levelének egyik czikkelye javolja egy lépésemet*). En Szemerével örökre össze vagyok fonva 's ötöt nem azért szeretem, mert akarom szeretni, hanem azért, mert nem szeretnem nem lehet.

Boldog új esztendő, édes barátom, 's rakottat áldásokkal, örömeikkel. Add által ezen óhajításomat annak a' boldog atyának, annak a' boldog anyának, a' kik téged a hazának neveltek.

Ujhely, Decemb. 24 d. 1830.

/ *

¹ U. ott. 418. l.

² U. ott. 427-429. lap. Előzőleg megjelent az Angyal Dávid kiadta: Kisfaludy Sándor Minden Munkái VIII. k. 477-479. lapokon.

³ Toldy leveleire adott válaszokat lásd a M. T. Akadémia könyvtárában. Irod. Levelezés. Negyedréf 124. sz. VI. csomóban.

⁴ Szemeréné idézett levele, úgy látszik, elveszett.

* „arra célzok, a mit ti aranyra, gyémántra becsültetek.“ Kazinczy* alatti megjegyzése.

Január elsőjén, 1831.

Farkas zsidó a' legnagyobb sárban, melyet képzelhetni, tiz egész nap jöve Pestről; de végre itt van; tegnap este jött, s' késedelem nélkül vettem képeimet¹ s Miss Sarát és Minnát. Köszönöm kéréseim teljesítését. Üllelek, kedves Barátom.

(A Kazinczytól eredő Kisfaludy-levél másolata és a két Kazinczy-levél eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában. Irod. Levelezés. Negyedré. 124. sz. VI. csomó. 7.)

Beérkezett pályaművek.

A meghosszabbított határidőig, 1918 december 31-ig a következő pályaművek érkeztek a főtktári hivatalhoz. (A jeligék zárjelben.)

I. Teleki-pályázat. (Szomorújátékok.) 1. *Judás Iskariotli.* Történeti dráma 5 fv. (Nagy dolgokat sürgetni nem szabad.) — 2. *Bílcstörök* Dráma 3 fv. (A míg a nő a férfi jobb fele.) — 3. *Bűnhődés.* Történeti dráma 3 fv. (Eskütrést nagy bűnhődés követ.) — 4. *Elpattant hiúk.* Verses szomorújáték 5 fv. (Régi szép idők.) — 5. *Az Úr szolgálja.* Drámai költemény. (Az úr akarta és én viselem.) — 6. *Hunyadi Mátyás király.* Történeti szomorújáték 3 fv. (Magyar vagyok.) — 7. *Út az éjszakába.* Dráma 3 fv. (Rabszolgasors.) — 8. *A szabadsághős.* Történeti szomorújáték 5 fv. (Vékezett, mert szeretett.) — 9. *Alexandriai Szt. Katalin halála.* Szomorújáték 5 fv. (Krisztus reményem, támaszom.)

II. Farkas-Raskó-pályázat. (Hazafias költemény.) 1. *Az özvegy.* (Áldozat.) — 2. *Földrengés ellen.* (Hirös város az Alföldön...) — 3. *Fehér virágok.* (Ha nem születtem volna is magyarnak.) — 4. *Visegrád.* (Kökörcsin.) — 5. *A gyötrelmek idején.* (Rendületlenül!) — 6. *1918 Sylvester éjszakáján.* (Az ember millióinak stb.) — 7. *Intelem.* (Intelem.) — 8. *Magyar bánat.* (Rossz időket élünk.) — 9. *Apák.* (Haj, régi szép magyar nép.)

III. Halmos Izor-pályázat. (A magyar szépirodalmi kritika története.) — 1. Címe a pályatétel. („1918.”)

IV. Lukács Krisztina-pályázat. (Irodalmi nyelvünk fejlődésének története.) 1. *Trócsányi Zoltán:* Címe: a pályatétel. (Tervezet és mutatvány-fejezetek.)

V. Péczely-pályázat. (Történelmi regény.) 1. *Lázár István:* Ruth. Napkeleti történet. Budapest, é. n. — 2. *Gáspárné Dávid Margit:* Liselotte. Biedermeier-regény. Budapest, 1917. — 3. *Marton Andor:* Itthon és idegenben. Regényes történet. Budapest, 1918. — 4. *Lázár István:* Hunor és Magor. Magyarország napilap 1918. évf.

VI. Péczely-pályázat. (Közigazdasági viszonyaink Mária Terézia korában.) 1. Címe: a pályatétel. (Múltadban nincs öröm.)

VII. Léway-pályázat. (A 16 szépesi város visszaacsatolása.) 1. *Divéky Adorján:* Címe a pályatétel.

¹ A képek Richter János rézmetsző munkái, melyeket Szalay László útján sürgöttet Kazinczy s hosszú huzavona után kap meg. (Lásd Kazinczy Lev. XXI. kötet számos helyén.)

VIII. Sztrokay-jutalom. (Jog- és államtudományi munkák.)

1. Dr. Pikler J. Gyula: A városi telekértékkadó és szabályrendelete. (Városi Szemle 1917.) 1 kötet.

IX. Körösi-jutalom. (Magyarország városi és vidéki lakossága jelen viszonyainak feltüntetése.) 1. Címe: a pályatétel. 2 kötet és 1 kötet táblázat. (Jöhet még zord idő stb.)

X. Balkán-pályázat. 1. Németh József: Szerbia története. (1 fejezet.)

XI. Lévy-pályázat. (Szikes talajok). 1. 'Sigmund Elek: A szikes talaj mint önálló talaj-typus. (Mutatványfejezet.)

XII. Meddön maradt pályázatok: 1. *Széchenyi életrajz-pályázat.* — 2. *Marczibányi-pályázat:* Az összetett mondat a finnugor nyelvekben. — 3. *Bük László-pályázat:* A török uralkodás története hazánkban. — 4. *Ullmann-pályázat:* A jelenlegi háború befolyása a külkereskedelem alakulására. — 5. *Fáy-pályázat:* Magyarország gazdasági érvényesülésének feltételei a közeli keleten — 6. *Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár-pályázat:* Mennyiben lehetnek az egyedárúságok a háború után a közgazdasági és pénzügyi kibontakozás segédeszközei? — 7. *Magyar Kereskedelmi Csarnok Széchenyi-adománya:* A kereskedelmi mérleg elmélete. — 8. *Lévy-pályázat:* A nemzeti birtokpolitika követelményei hazánkban. — 9. *Lukács Krisztina-pályázat:* Hegel philosophiájának hatása stb. — 10. *Rózsay-pályázat:* A tuberculin-reactio viszonya a gümőkór prognosisához. — 11. *Balkáni-nyelvek szótárai.*

Folyóiratok szemléje.

1. BUDAPESTI SZEMLE szeptemberi füzetében Berzeviczy Albert *A nemzetiégi kérdés és a háború* cz. előadását közli. A tények és a szellemi fejlődés világánál kritika alá veszi a nemzetiségi elv követelményeit ellenünk fordító ellenségeink gondolkodásmódját és eljárását. Az entente-államok története, tényleges állapota és politikája számtalan példát nyújt a nemzetiségi elvtől való eltérésre, úgy hogy nekik van legkevesebb joguk arra, hogy a nemzetiségi elvet hirdessék. Az utolsó évtizedek s kivált a most folyó háború tapasztalatai azt mutatják, hogy a nemzetiségi elvnek tiszta, általános és következetes keresztülvitele Európa államalakulatai közepett képtelenség. Államalakulatoknál és alakulásoknál ezután is, a nemzetiségi összetartozás mellett, sőt sokszor ennek ellenére a földrajzi viszonyok, a természeti körülmények és természetes közlekedési vonalak s a gazdasági kölcsönös kiegészítés parancsai maradnak tényezők. Az eddigi tapasztalatokból levezethetni hiszi az empirikus alaptételeket, hogy 1. a nemzetiségi különállás nem szükségképen és minden körülmények között jogosít fel állami különállóságra, hogy 2. a nemzetiségi vagy jobban mondva nyelvi közösség, még kevésbbé a nyelvi rokonság nem követeli meg föltétlenül az állami összetartozást, hogy 3. az ethnikai nemzetiség fogalma és a politikai együvértartozás fogalma az államban nem fedhetik egymást minden esetben; és hogy

4. ennek következtében módot kell keresni, a mely szerint különféle nemzetiségek, nyelvi és kulturális egyéniségük zavartalan kifejtése mellett, mégis megférjenek egy államban. — Kovács Gábor *A népesség és a társadalmi fejlődésről* szóló tanulmányában a népességnek a társadalmi fejlődés tekintetében való szerepéről értekezik, mely csak közvetett, mert a társadalmi fejlődés motorának, a collectív szükségletnek mértékére csupán egyik tényezőként gyakorol a népesség nagysága befolyást. — Divéky Adorján befejezi *A magyarok és lengyelek a XIX. században* című dolgozatát, melyben különösen Smolka beszédéről a magyar alkotmány érdekében és a magyarok szerepéről az 1863-iki lengyel forradalomban ír. — Fest Sándor *Egy magyarbarát angol író hazánkról 1847-ben* címmel Palgrave Simpson uti benyomásait ismerteti. — Balanyi György *XIII. Leo pápa és a római kérdéssről* írt cikkének befejező részét adja. Tanulmányának eredménye az, hogy XIII. Leo pápa a római kérdést, mely egész uralkodása folyamán központi problémája volt diplomatiái erőfeszítéseinek, nem tudta kielégítő megoldásra juttatni. — Ferenczi Imre *A rokkant tisztek és az értelmiségi rokkantak jövőjéről* ír. A rokkant tisztek és általában a művelt rokkantak gondozásának megalapozásánál arra kell törekedni, hogy az egyént lehetőleg eddigi foglalkozásában tartsuk meg. Övni kell a katonatiszteket önálló üzletek alapításától, ha e célra csekély tőke áll rendelkezésükre. Különös tekintettel a magyar fővárosnak az ország ipari és kereskedelmi életében elfoglalt kimagasló jelentőségére, ezélszerű volna a katonatisztek és művelt rokkantak részére a hivatalos tanácsadást a Népjóléti Központ Rokkantügyi Szakosztályának keretében megszervezni. — Trócsányi Zoltán Tolstoj-nak *Az ifjú cázár* cz. elbeszélését fordította le. — Bárd Miklós *Regina* című költeményét közli. — Gragger Róbert *A berlini Magyar Tudományos Intézet* törekvéseit és első évi működését ismerteti. — Az *Értcsítő*-ben br. Wlassics Gy.: A tízéves hatásköri bíróság (Magyar Gézától), Bársony I.: Az erdő könyve, Barrés M.: Au service de l'Allemagne (Petrich Bélától), Gorzó G.: Kapitány György, Nógrády S.: A mese (Elek Oszkártól), Viebeg Clara: Töchter der Ilkuba (Berde Máriától), Veress E.: Fontes rerum hungaricarum (Gálos Rezsőtől) című munkák ismertetését találjuk.

3. A KÖZGAZDASÁGI SZEMLE 1917. októberi számában első helyen Matlekovits Sándor *A Duna Középeurópának gazdasági ütőere* című tanulmánya jelent meg. Ezen értekezés alapeszméje: Németország, Ausztria, Magyarország, Bulgária és Törökország között, a közlekedési forgalom lebonyolítására, a Duna hajózhatóságát nemzetközi úton és nemzetközi intézményekkel biztosítani, a mi által létrejönne a még szorosabb gazdasági kapcsolat a központi hatalmak közt. Szerző kifejti és végül összefoglalja azon elveket, a melyeket a Duna-hajózás szabadságának érdeke megkíván. — Máso-

dik helyen Tonelli Sándor *A megszállott Szerbia gazdasági élete* című czikke jelent meg. A bukaresti békében legnagyobbodott Szerbiának egész területe 87,303 négyszögkilométerre rúgott. Ez a terület az 1915. év végén megindult offenzíva során nagyon rövid idő alatt a szövetségesek hatalmába került. A felosztásnál mi kaptuk a Moravától nyugatra eső részeket és a régi szandzsákhöz tartozó három kerületet 29,664 négyszögkilométer kiterjedésben, míg az ország többi részét bulgár közigazgatás alá helyezték. A németek a közigazgatásban való részesedésről lemondottak, de ők kapták a szerb államvasútnak belgrád-nis-üszkübi fővonalat, valamint több katonai szempontból fontos ipartelepet. A mi területünkön a közigazgatás élén eleinte a harmadik hadsereg hadtáparancsnoksága állott, a melyet 1916 január 1-én a katonai főkormányzóság váltott fel. Az alsóbbfokú közigazgatás egysége a szerb szervezettől átvett kerület és járás lett. Legnagyobb nehézségekbe a községi közigazgatás megszervezése ütközött. A legnagyobb pusztulást a háború Szerbia lakosságában idézte elő. Bevonulásunk alkalmával sok helyütt a 16—60 év közötti férfilakosságnak 80 % a hiányzott és az általunk megszállott területen végzett népszámlálás az 1910. évi állapottal szemben 350,000 lélekre, vagyis 22 %-ra rúgó csökkenést tüntet fel. Igaz, hogy e hiányzó részből a hadifoglyok, internáltak és külföldre menekültek vissza fognak térni, mégis kétségtelen, hogy a háború Szerbia népállományában olyan sebeket ütött, a mi hosszú évtizedek alatt sem lesz helyreépíthető. *Gazdaságiakban* a helyzetet a másik megszállott területtel, Orosz-Lengyelországgal szemben az jellemzi, hogy Szerbiában bevonulásunk pillanatában minden gazdasági tevékenység megszűnt. Iparos, kereskedő alig maradt vissza, elmenekültek a bankok is, a melyek magukkal vitték betéeteiket, pénztári készleteket, úgy hogy azelőtt gazdag emberek belevő falatjukat is elvesztették. Azóta természetesen sok minden rendbe jött. A *mezőgazdaság*, a mely különösen 1917-ben igen jó terméseredményekkel dicsekedhetett, ma éppen úgy telve van pénzzel, mint nálunk. A férfiak hiánya Szerbiában, a hol az orientális viszonyok folytán a mezei munka nagyobb részét az asszonyok végzik, kevésbé volt érezhető, sőt kormányzatunk tevékenysége folytán ez évben nagyobb terület volt bevetve, mint bármikor azelőtt. Eltolódások történtek azonban terményfajták tekintetében. A szerb gyárilpar tönkretétele következtében az ipari növények, dohány, cukorrépa, kender stb. visszament és hasonlóan a sertésállomány megesökkenése folytán megesökkent a tengeri termelése is a szemes növények javára. Az *állattenyésztésről*, bár a Belgrádban felállított statisztikai hivatal három ízben is végeztetett állatszámilálást, katonai érdekből közelebbi adatok nem közölhetők. A *bányászatban* kormányzatunk főként azokat az üzemeket állította helyre, a melyek katonai szempontból is fontosággal bírnak. Ezek közé tartozik több szénbánya, a babei és crveni brgi

ólobánya, a rudniki rézbánya, valamint a bulgár területen levő, de az osztrák-magyar államvasúttársaság tulajdonát képező majdanpeki, kucsajnai és kori ólom-, réz- és horganytelepek. Legtöbbet szenvedett a kereseti foglalkozások közül Szerbiában az *ipar*. A kézműipar teljesen megszűnt és a gyári vállalatoknak legnagyobb része is be-
szüntette működését. Belgrádnak a szávaparti jelentékeny gyár-
gyede teljesen elpusztult. Ma a malmokon kívül a mi területünkön
kívül mindössze 26 gyári jellegű vállalat van működésben, de ezek
közül 11 fakitermeléssel foglalkozik és így a szó szoros értelmében
vett gyárnak nem tekinthető. A működő vállalatok túlnyomó részét
természetszerűleg a katonaság tartja üzemben. A *kereskedelem*, több
hónapos pangás után megkezdte működését, de természetesen erős
korlátozásoknak van alávetve. Közvetlenül a hódítás után létesítette
kormányzatunk a központi árúraktárt, a mely saját számlájára végezte
a behozatalt. Ezt a kereskedelem ellenőrzésével megbízott árúfor-
galmi központ váltotta fel. A gabona- és gyümölcsstermés forgalomba-
hozatalával a teljesen hatósági jellegű árúforgalmi központ van meg-
bizva. Különösen sokat végzett kormányzatunk a forgalmi viszonyok
javítása terén. Nemcsak a háború által okozott pusztításokat állíto-
ták helyre és nemcsak a sokszor igen felületesen megépített szerb
vasutakat építették át, hanem két teljesen új vasút építésébe is bele-
keztek. Az egyik Lajkovac-Csacsak között épül, a másik pedig
Uzicét köti össze a bosnyák határon fekvő Vardistével. Mindent
összevéve, Szerbiát az északi megszállott területekkel szemben gaz-
daságilag activ országnak kell tekinteni, a mely adóban, illetékek-
ben és monopoliumokban nem csupán közigazgatási költségeit téríti
meg, hanem igen becses anyagokat is tud szolgáltatni a hadviselés
folytatása számára. Szerbia, a honnét annak idején a háború kiindult,
ma activ tétel a központi hatalmak javára. Külön meg kell emlékezni
a regi szandzsákhoz tartozó három kerületről, a melyekben a buka-
resti békét követő három esztendő alatt a szerbeknek jóformán ide-
jük sem volt teljesen berendezkedni. Ezek az Üszküb felé gravitáló
kerületek gazdaságilag nem is tartoznak az általunk megszállott többi
ország részéhez, politikailag pedig egyenesen hozzánk húznak, a meny-
nyiben az albán-mohammedán lakosság bennünk nem hódítókat látott.
hanem csapatainkat felszabadítók gyanánt üdvözölte. — Harmadik
helyen Ma kai Ernő *Adalékok a fizetési mérleg elméletéhez* című
tanulmányának II. része következik. — Végül Frisch Ferencz
Államsocialis feladatok című értekezése jelent meg. I. A gazdasági
egyensúly feltétele, hogy a szükségletek kielégítésére elégséges
javak és a rendelkezésre álló energiamennyiségek egyenlők legye-
nek. Számos előre nem látható esemény folytán ezen egyensúly sok-
szor felbomlik. Az ebből származó gazdasági devalvatiót kiküszöbölő
a biztosítás. Általános elterjesztése azért állami feladat. Elsősorban
szükséges a talaj előkészítése a gazdasági érték gondolkodás kifej-

lesztése által a nép legszélsőbb rétegeiben. II. További feladata az államnak active is részt vennie a biztosításban. Az államnak az arra szorulókat az esetleges gazdasági egyensúlyfelbomlás esetére biztosítani kell, akár magántársaságoknál, akár államilag. A díjakat progressiv adó alakjában szedhetné be. III. Fontos kérdés a háborúban elesettek biztosításának rendezése, a kinnél a biztosítás nem terjedt ki a háborús kockázatra. A díjtartalékot, a melyre a hátramaradottaknak igényük van, az állam egészítse ki az arra szorulóknál a biztosított összegre. Fedezetül ott vannak a központok tartalékjai. IV. Az anemálisok biztosítását is az állam rendezhetné legjobban, úgy hogy a társaságok kötelesek legyenek mindenkit normalis díjjal elfogadni. A risicotöbbletet az állam fizetné. V. A különböző foglalkozásbeli alkalmazottak nyugdíjbiztosítását is az államnak kellene rendeznie. Központosítás, kötelező nyugdíjbiztosítás, felügyelet az állam részéről. — A *Közlemények és ismertetések* rovatában F. A. röviden ismerteti Katona Béla *Magyarország közgazdasága* gazdag tartalmú pénzügyi és közgazdasági évkönyvét, mely a háború elmúltával forrásmunka jellegével fog birni. Részletesen foglalkozik a békére való átmenet kérdésével is. A következő cikk *a tengeri fuvardíjak emelkedéséről 1916-ban* szól, az érdekes adatok a különböző viszonylatokban előállott emelkedést teszik szemlélhetővé. — Arnót Jenő *Vasiparunk fejlődése és Lengyelország* cím alatt ismerteti röviden Fiedler L. K. könyvét. — Végül Buday Gyula ismerteti dr. Schiff Péter: *Az amerikai munkások socialis törekvéseinek története* című füzetét.

Ugyane folyóirat 1917. évi novemberi számában első helyen Ferenczi Imre *A hadirokkantak és hadihátrahagyottak törvényes ellátásának reformja* című tanulmánya jelent meg, mely szerint veszélyes, hogy a hadirokkantak és hadihátrahagyottak ellátásáról szóló törvényjavaslatokat kizárólag katonai, illetve pénzügyi forumok készítik elő és az ily módon előkészített törvényt legközelebb már a képviselőház elé terjesztik. Ez a kérdés a polgári lakosság immár közel egy millió lélekre rúgó részének közvetlen kenyerügye. A mely állam nem fogja a háború közvetlen károsultjainak legalább a létminimumot biztosítani, az épp úgy csődöt fog mondani, mint az, a mely a hadikölcsönökbe fektetett tőkék fejében nem fog kamatot fizetni. Az ellátási törvényeket közgazdasági és socialpolitikai szempontokból kell megalkotni; ezek közvetlenül érintik a népesedés, termelés és socialis béke jövőendő általános átalakulását is. Az előadó részletesen bírálja azokat az ellentmondó elveket, a melyek alapján a mai ellátási törvények nyugosznak és kimutatja, hogy azok túlnyomóan a hivatásos katonaság szűk érdekkörére illenek. A szoros értelemben vett létminimumot jogigény alapján kell minden rokkantnak munkakeresetében bekövetkezett csökkenéshez képest biztosítani. Ugyancsak módot kell nyújtani a hadiözvegyeknek

és hadiárvánknak arra, hogy a szegénységélytől menten a legszorosabban vett létszükségletet a törvényes járadékból fedezhessék. A létminimum szülőföld szerint volna megállapítandó (községi csoportok). Az állam érdeke azonban azt kívánja, hogy az alsó középosztályhoz tartozó hadigondozandó alanyok ne süllyedjenek le a legszegényebb osztály létszínvonalára. E végből a háború előtti munkakereset fokáig a járadékot megközelítően oly módon kell gondos egyéni elbírálás alapján kiegészíteni, hogy a hadikárosult családok összes forrásból származó jövedelmei együttesen legalább bizonyos összegig a régi munkajövedelmet elérjék. Az ezen rendszer alapján felmerülő nagy kiadásokat az államnak a vagyonmegosztás megfelelő megváltottzatásával kell előteremtenie. Másrészt azonban az ellátást nem kizárólag járadék formájában kellene kiutalni, hanem részben tőkével kell megváltani telepítési és lakásügyi czélokra. Az előadó nem híve a tömeges telepítésnek, hanem az egyénies, szülőföldi telepítést ajánlja. A kifejtett elvek alapján az ellátás keresztülvitelét nem lehet kizárólag katonai szervekre bízni, a járadék megállapítása szakorvosok, szaktársak és népjóléti helyi szervek közreműködésével kell, hogy történjék; a felelősségre módot kell nyújtani legfelsőbb járadékmegállapító bírósághoz. A hadirokkantak és hadihátrahagyottak gondozását bele kell kapcsolni a háború utáni egyébként is nagy feladatokra hivatott népjóléti politikába. E politika egyetemes legfelsőbb szerve a népjóléti ministerium kell hogy legyen. Ez a ministerium a közigazgatás megfelelő átszervezése, illetve kiegészítése nélkül kevés eredménnyel működne. Az összes állami, községi és társadalmi erők összefogására van szükség népjóléti központokban. Ezek azonban csak úgy fognak eredményesen működni, ha három új socialpolitikai tisztségviselőre támaszkodnak: a munkaközvetítőre, a ki az összes kereseti kérdésekkel foglalkozik, a hivatásos népjóléti megbízottra, a ki a hatóság és család között a közvetlen kapcsolatot teremti meg (népgondozás, lakásfelügyelet, népbetegségek elleni küzdelem, anya- és csecsemővédelem) és a munkaiügyi felügyelőre, a ki a munkásvédelmet viszi keresztül iparban és mezőgazdaságban egyaránt. A katonai ellátási törvények végleges megalkotása rendkívül sürgős, de előbb át kell szűrni azokat a hazai socialpolitikai közvélemény retortáin. Addig is a gyűjtött alapok bőkezű felhasználására van szükség, mert a mai ellátás mellett a gondozási alanyok pusztulnak és a munkába való visszavezetésük jórészt illusorius. — *Buday Dezső Nemzetközi socialpolitika* cím alatt ismerteti a hágai Organisation Centrale pour une paix durable részére írt memorandumát, mely szerint a megkötendő béke alkalmából sürgősen és egységesen szabályozandó, illetőleg újrászervezendő: 1. a statistikai politika, 2. az egységes időszámítás, 3. egyforma mérték, egyforma pénz, 4. a forgalmi eszközök nemzetközi adminisztrációja, 5. nemzetközi jogszabályozások, 6. az állami biztosítások, 7. nemzetközi város-

politika, 8. nemzetközi vámpolitika. — A *Közlemények és ismertetések* rovatában S. K. ismerteti dr. Kenéz Béla *Nép és föld* című munkáját, mely a legfontosabb agrárpolitikai kérdésekkel foglalkozik. — Kovács Jenő *Törökország pénzügye a háborúban* cím alatt ismerteti Dschavid-bej Türkische Kriegsfinanzwirtschaft könyvét. — A következő közlemény *A francia hajózás állami fejlesztése*, a melyre vonatkozólag a legfontosabb intézkedéseket az 1917. évi április 13-iki törvény mondja ki. — *Franciaország mezőgazdasága* (1911—1916) című közleményben az I. táblázat mutatja az 1911—1913. évek végleges terméseredményeit egész Franciaországra nézve; 1914—1915-ből a csonka Franciaország végleges eredményeit; 1916-ra nézve ugyanemnek eredményeit. A II. táblázat az 1911—1917. év közötti mezőgazdasági termelési viszonyokat tünteti fel. — A *Magyar Közgazdasági Társaságra* vonatkozó közlemény zárja be a számot.

Ugyane folyóirat 1917. évi decemberi számában Bíró Benedek *Állami háztartásunk a háború első évében* című dolgozatában ismerteti az 1914/15. évi állami zárszámadás eredményeit és az ezekre kihatással volt főbb tényezőket. Az 1913. évi eredményekkel szemben az előírt valódi bevételek 2,597 millióról 7,320 millió K-ra, a kiadások pedig 2,345 millióról 6,670 millió K-ra emelkedtek. Az emelkedés túlnyomó részben a külön törvényes felhatalmazáson alapuló kezelésnél fordul elő; itt számoltatott el a többi között a hadi szükségletekre előlegezett kiadásnak a quóta szerinti hányada címén Magyarországot terhelő 3,554 millió K kiadás, valamint a hadi szükségletekre felvett járadék- és egyéb kölcsönökből befolyt 4,750 millió K bevétel is. Ezekon kívül a kifejezetten és kizárólag a háborúra visszavezethető legnagyobb összegű tétel az a 364 millió K, a mely a hadbavonultak családjainak segélyezése címén utalványoztatott, mint előirányzat nélküli átmeneti kiadás. Az állami adósságok álladéka 6,444 millió K-ról 11,060 millió K-ra emelkedett, a melyből (a növértéket véve) 2,317 millió a 6% os és az $5\frac{1}{2}\%$ -os járadékkölcsönökre (hadikölcsönre), 2,505 millió K pedig a hadi szükségletek fedezésére pénzügyintézetektől átmenetileg felvett különböző kamatozású kölcsönökre esik. A pénzkészlet 56 millió K-val emelkedett és az év végén 318 millió K-t tett, míg a jövedelmi mérleg és a vagyonmérleg 3,890 millió K hiánnyal zárult. — A *Közlemények és ismertetések* rovatában Kovács S. János *Mezőgazdasági szakoktatás* cím alatt ismerteti hazánk gazdasági tanrendszerét, kimutatja annak kirívó hiányait és nagy vonásokban közli a reformhoz szükséges terveit. — Kovács Jenő a *Reichsbank* háborús mérlegeit ismerteti. Magyar Fajegészségtani és Népesedéspolitikai Társaság alakult most hazánkban is, A Magyar Közgazdasági Társaságra vonatkozó közlemények zárják be a számot melyhez a *Társadalom-gazdaságtani Bibliographia* 1917. évi április-szeptemberi száma is csatolva volt.

Ugyane folyóirat 1918. évi januári számának élén Mandello Gyula megemlékezik Halász Sándor miniszteri tanácsosról. Elhunytával a Magyar Közgazdasági Társaság alelnökét, a M. Kir. Postatakarékpénztár igazgatóját veszítette el. Kiváló érdemeket szerzett úgy a tudomány, mint irodalom és közéletünk terén. — Méhely Kálmán *A munkáskérdés háborús fejlődése* című tanulmányában vizsgálat tárgyává teszi azokat a jelenségeket, a melyeknek tüneteiből következtethet a jelen és a jövő társadalmi átalakulásokra. Gyáriparunk munkáviszonyainak háborús szabályozására alkalmazott rendszerénél előnyösebb a németországi, de sokkal hátrányosabb Angliának a berendezése. Feltétlenül szükségesnek tartja a munkásság szervezkedését és a szervezetek centralisálását. Úgy kell szervezni a munkaadókat és a munkásságot, mint gazdasági érdekképviselőket, hogy egyrészt a gyáriparnak igényeit szolgálják, másrészt a munkásság nagy tömegének lelki irányítói és anyagi javulások gondozói legyenek. Író értekezését a munkásügyre vonatkozó szakirodalom és okmányok alapos tanulmányozása, valamint személyes megfigyelése alapján írta. — Neubauer Ferencz *A jelzáloghitel megszervezése az átmeneti gazdaságban* című tanulmányában hivatkozással 1915 áprilisban a Magyar Közgazdasági Társaságban e tárgyban tartott előadására, kifejti, hogy az azóta beállott pénzbőség az olesó záloglevél és a jelzáloghitelnek új alapokra helyezését még könnyebbé teszi. Az új takarékbetétek egy jelentékeny része a háború után fellendülő üzleti forgalommal nem fog mozgásba jönni s ez a rész, míg a betétláb alacsony, záloglevelek vételére bírható. De az új hitel csak új intézménnyel vezethető be üdvösen, mert az eddigi zálogleveles hitel drága és feltételei hátrányosak, úgy hogy azt a gazdák nem vennék igénybe. Miután a pénzintézetek bifurcatiója Magyarországon nem vihető keresztül, a porosz Landschaftok mintájára jelzáloghivatalok állítandók fel, altruistikus alapon működnének. Ellenben az állam fedezné a költségeket és vegyen át zálogleveleket, utóbb a kölcsön előnyös feltételei mellett az adósok lennének a záloglevélvásárlás népszerűsítésének leglelkesebb apostolai. A mai jelzáloghitel Magyarországon nagyon drága, elmaradottságunk ázsiai, ezen segíteni az átmeneti gazdaságban okvetlenül szükséges a magyar mezőgazdaság és többtermelés érdekében. — Tonelli Sándor *A megszállott Szerbia gazdasági élete* című értekezését folytatja. — *A Közlemények és ismertetések* rovatában M. E. Dózsa Imre: *Pénzünk és a háború* című, valutánk helyreállítása kérdésével foglalkozó füzetét ismerteti. — Ifj. Weiss Vilmos *A kereslet és kínálat alakulása a háborúban* czímmel értekezik röviden a kérdéstről. — t. s. *Az osztrák ipar termelési viszonyai* cím alatt Hertz Frigyesnek alapvető, rendkívül fontos könyvét ismerteti. — Ugyancsak t. s.-től való az az ismertetés, mely Lujó Brentano: *A modern capitalismus eredetéről* írt, Sombart és

Max Weber ellen polemizáló, kritikai, eddig ismeretlen forrásokat feldolgozó könyvéről szól. — Hegedűs Lóránd ezután Kenéz Béla a *Gazdasági élet statisztikája* Nép és föld című kötetét, mely a birtokviszonyainkról szól, ismerteti. — A *Magyar Közgazdasági Társaságra* vonatkozó közlemény zárja be a számot.

Ugyane folyóirat 1918. évi februári számában Balás Károly *A jövedelemelosztás elméletének új kiindulópont alapján való revíziójáról* cz. dolgozatában egyrészt a jövedelemágakat a termelési tényezők árának tekintő felfogást — mely uralkodónak mondható a modern gazdaságtheóriában —, másrészt pedig az azokat a társadalmi osztályok hatalomhelyzetének pusztá eredményeikül beállító nézetet nem tartja egészen találó és kifogástalan kiindulási pontnak jövedelemelosztási elmélete számára. Ilyen kétségbevonhatatlan pozitív kiindulási pontnak gondolja azonban a mindenkor vagyoni jog rendjének tényét, a melynek az előbb említett kiinduló szempontok csupán okai, következményei, vagy előzményei. A termelési tényezők árának fogalmában ezenkívül sok a fictio, az erőszakos általánosítás éppen úgy, mint abban a felfogásban is, mely az egyes jövedelemágakat a socialis hatalmi helyzet pusztá eredőjének fogja fel. Mind a két felfogás socialpolitikai világnézetárnyalatokat is takar azonkívül, míg a jogrendnek kétségbevonhatatlan tényeiből való kiindulás objectivebb és indifferensebb alapnak kínálkozik egy minden socialpolitikai árnyalat nélkül való tudományos jövedelemelosztási elmélet számára. — Nagy Dénes *Új irányok a közgazdaságtanban* czímen Karl Diehl és Robert Liefmann elméleti törekvéseit ismerteti. Diehl Elméleti nemzetgazdaságtanának bevezető kötete a „társadalmi jogi irány“ methodológiáját adja elő s ennek alapján bírálja a közgazdaságtan eddigi módszereit. Szerinte a gazdálkodás célja az emberi szükségletek kielégítése, de a nemzetgazdász ez csak annyiban érdekli, a mennyiben a szükségletkielégítés társadalomban történik. A közgazdasági tünemények magyarázásában mindig valamely concret társadalomból kell kiindulnunk, alapvető fontosságúak pedig a jogrendszer s nevezetesen a tulajdon és szabadság intézményei. Míg a jogászt a társadalomgazdasági élet formális eleme érdekli, a nemzetgazdász a normák között lejátszódó tényleges életet nézi. Diehllel szemben Liefmann a gazdálkodás lelki dynamikájáról nyújt képet. Az eddigi iskolák főhibája, hogy a gazdálkodást összetévesztették a termeléssel, így keletkezett a gazdálkodás technikai-materialista felfogása. Az elmélet feladata, hogy a gazdasági tüneményeket egyéni szükségképzetekre vezesse vissza. Az egyéni lélek áldozat és élvezet, költség és haszon mérlegeléseiben van a gazdálkodás lényege s ezekből magyarázandók a cseregazdaság legszövevényesebb tüneményei is. Liefmann „psychikus“ felfogása alapján egész rendszert igyekszik kiépíteni. Míg Diehl a közgazdasági jelenségeket objectiv alaphoz, a jogrendszerhez csatolva akarja megérteni, a „köz-

gazdaságból" indul ki és társadalomtudományi módszerrel dolgozik, addig Liefmann kiindulópontja az egyéni gazdaság, módszere lélektani, elmélete az elképzelhető legsubjectivebb. — Foltényi Róbert *A gazdasági rend fejlődésének irányzata a háború alatt*. A világháború előtt a gazdasági fellendülés az individualizmussal kezdődött. Minthogy ezen gazdasági liberalismus, tekintettel a háborúra, a jogállam fennmaradására nézve káros hatással bírt, csakhamar egy olyan gazdasági rend keletkezett, a mely az állam és a gazdasági élet között szoros kapcsolatot kívánt teremteni. A háború alatt az állam beavatkozására feltétlenül szükség van. A háborús rendeletek által megszűnt az ipari szabadság és az állam vált a legfőbb kereskedővé. A háborús helyzet következtében központok létesültek. Feladatuk: a forgalom és áruelosztás szabályozása, a kényszerforgalom és hatósági igénybevétel elrendelése. A központok működése a háború alatt előnyös, de békében, különösen a fogyasztás és forgalom terén, igen hátrányos volna. A jelenlegi háborús gazdasági rend, a háború előttivel szemben, nem fejlődött. — Csérrer Lajos *Az Erdélyi Gazdasági Kamaráról*. A történelmi múltú vármegyei gazdasági egyletek, éppen tradícióiknál fogva és legtöbbször nagybirtoki alapon való szervezés okán, alig alkalmasak ma már a modern mezőgazdasági élet *általános érdekképviselőire*: mert hiszen a kiscgazdák milliói még nem foglalhattak helyet a régies gazdasági egyletek keretében. A gazdasági érdekképviselőt már általánosítani kellvén (akárcsak a kereskedelmi és iparkamaráknál) — mintegy 10 éve felvetődött már a kérdés —, sőt a parlamentben is többször szó esett erről, szerzőt is megragadta az eszme. Erdélyben állván a mezőgazdaság szolgálatában — a különleges erdélyi viszonyokat, nemzetiségi állapotokat figyelembe véve: egy szervezetet irt az erdélyi gazdasági kamaráról, mint a mezőgazdasági érdekképviselői jövő szervéről. Szerző belevonja a mezőgazdasági érdekképviselői szervezetbe az erdélyi föld minden birtokos tagját — ha az illető legalább 3 k. hold birtokkal rendelkezik —, vagy 3 holdon aluli *intensiv* munkájú (kert-, szőlő-, komlósbirtok) terület tulajdonosát. Az érdekképviselői intézmények fenntartására szükséges költség — kamarai adó formájában — csak a földbirtokost terhelik. Bizonyos területegység után egységes adó fizetendő — az ebből begyűlt összeget a pénzügyi igazgatóságok kezelik. Az adókötelességgel szemben áll az egyforma választó- és választhatósági jog — u. i. a birtokosság választása útján alakulnak ki a területi érdekképviselői szervek, úgy mint következnek: *a)* a legalsó factor a községi (falusi) gazdák egyeteme; ennek minden falusi gazda a tagja. Ez intézi a falu gazdasági ügyeit. Autonom testület, de elnöke a mindenkori községi bíró. Ennek felettes foruma *b)* járási gazdabizottság, melybe minden községi bizottság egy-egy tagot küld —, de behívhatók a járás területén működő szakközégek és intellectuellek. Auto-

nom testület, mely egy 6 tagú állandó választmányt küld ki az ügyek állandó intézésére, azonkívül 2–4 tagú szakbizottságot választ időszaki szakkérdések megvitatására. Elnökét maga választja, ennek helyettese a főszolgabíró. A járási gazdabizottság felülvizsgáló foruma c) *vármegyei gazdasági bizottság*, ebbe minden járási bizottság 5–10 tagot küld ki — de vármegyei szakemberek s kiválóbb gazdák közül kiegészítheti magát. Ez a bizottság a vármegye gazdasági közigazgatásának előkészítő foruma, tanácsadója az alispánnak, véleményezője a szakministereknek. Nemcsak gazdasági technikai kérdésekkel, de már *agrárpolitikával* is foglalkozhat. Van állandó választmánya és szakbizottsága. Elnökét maga választja, helyettese az alispán vagy főjegyző. Végül egész Erdély mezőgazdasági ügyeit egyöntetűen kezelné az *erdélyrészi gazdasági kamara*, melybe minden gazdasági bizottság 3 tagot delegál, de szakemberekkel egészítheti ki magát. Ennek főhivatása már agrárpolitika és agrársociologia, de foglalkozna nagyobb gazdasági kérdésekkel is, pl. országos kiállítás rendezése. Ezen intézmények fenntartására minden birtok kamarai illetéket fizet: az így begyűlt összeg 30 % -a az erdélyi kamarához utalandó ki, 70 % -a a vármegyében marad megyei és községi ügyek fejlesztésére. Állami segély nem kellene tehát — csak erkölcsi támogatás. Szerző szerint a most erdélyszerte működő vagy vergődő különböző gazdasági egyleteket be kell szüntetni — így az egységes gazdasági kamara fontosságot nyer az erdélyi nemzetiségi kérdés megoldása szempontjából is. — A *Közlemények és ismertetések* rovatában t. s. *Középeurópa gazdasági megalapítása* czimmel Battaglia könyvének első részét ismerteti, mely különösen Lengyelországnak a jövő Középeurópájához való viszonyát tárgyalja. — S. K. *A skandináv országok kereskedelempolitikai közeledéséről* hozott határozatokat ismerteti. — B a r e z a I m r e röviden vázolja *Gazdasági teendőinket a Kárpátokban a leszerelés után*. — (L s.) ismerteti ezután Szendrei Mihály: *Az angol világ gazdasági hegemoniáról* irt füzetét.

A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei.

HUSZONHARMADIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

Hetedik összes ülés.

1918 november 25-én.

BERZEVICZY ALBERT akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Illosvay Lajos másodelnök. — B. Forster Gyula, Fraknoi Vilmos t. tt. — Badics Ferencz, Balogh Jenő, Beöthy Zsolt, Concha Győző, Csánki Dezső, Farkas Gyula, Fejérpataky László, Ferenczi Zoltán, Fináczy Ernő, Fröhlich Izidor, Goldziher Ignác, Hegedüs István, Horváth Géza, Kürschák József, Matlekovits Sándor, Méhely Lajos, Munkácsi Bernát, Négyesy László, Némethy Géza, Rados Gusztáv, Schafarzik Ferencz, Simonyi Zsigmond, Szily Kálmán, Szinyvei József r. tt. — Áldásy Antal, Buday László, Császár Elemér, Eber László, ifj. Entz Géza, Fejér Lipót, Feilner Frigyes, György Endre, b. Harkányi Frigyes, Ilóman Bálint, Hoór Mór, Kollányi Ferencz, Marek József, Pauler Ákos, Pekár Gyula, Pintér Jenő, Preisz Hugó, Reiner János, Rybár István, Sebestyén Gyula, Steiner Lajos, Szinyvei Ferencz, Tolnai Vilmos l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtthkár.

163. Elnök úr a nagy számmal egybegyűlt tagok üdvözlése után a következő beszéddel nyitja meg az ülést:

„Tisztelt Akadémia! Midőn az utóbbi hetek nagy, történeti eseményei után e helyen először gyűlünk össze, engedjék meg nekem, hogy a teljesen megváltozott helyzettel szemben kifejezést adjak azoknak az érzelmeknek, a melyek mint a tudomány embereit és mindenekfölött mint magyar hazafiakat — azt hiszem — mindnyájunkat áthatnak.

Szívünk mélyéből örülünk, hogy az öldöklő háború véget ért s hogy immár pirkad az a vágyva várt békekorszak, mely remélhetőleg a nemzeti munka minden terén s így a tudományban és irodalomban is áldásosnak és termékenynek fog bizonyulni.

Hazafias örömünkre szolgál az is, hogy az események hatalmas meghozta Magyarországnak azt a teljes függetlenséget, melyért évszázadokon át annyit küzdött, s most csak arra irányulhat hő óhaj-tásunk, hogy e függetlenség birtokában hazánk meg tudja óvni ezred-éves területének épségét is. E tekintetben — sajnos — ma még nagy veszélyek fenyegetnek és súlyos aggodalmak nehezdednek ránk; de bizunk benne, hogy a művelt nemzetek belátása és igazságérzete s mindenekfölött saját összetartásunk és erőnk meg fogják gátolni azt a fölháborító igazságtalanságot, hogy ez a nemzet, mely annyit küzdött és szenvedett nemcsak a saját fennmaradásáért, hanem Európa biztonságáért és művelődéséért, az alkotmányosságért, a lelkiismereti

és szellemi szabadságért, mely — a pártatlan történetírás tanúsága szerint — a maga területén soha semmiféle népfajt el nem nyomott, szomszédai ragadozó hajlamának áldozatául essék. Ellenkezőleg követelnünk és remélnünk kell, hogy a békekötés Magyarországot oly helyzetbe hozza, melyben hivatását jövőre is csonkítatlan erővel tölthesse be a művelt nemzetek társaságában, a civilizatio közös szolgálatában.

Az események ellenállhatatlan, elemi erővel változtatták át hazánk több mint kilencszáz éves monarchiai államalkatát köztársaságivá. Bizunk benne, hogy a legszélesebb körű népszabadságra alapított új kormányzat hathatós védelemben fogja részesíteni a tudomány szabadságát is és annak érdekében a mi, immár majdnem kilenczven éve fennálló Akadémiánk az elnyomatás korában is sikeresen megmentett szabad önkormányzatát. Mi viszont kötelességünknek fogjuk ismerni, a nélkül, hogy nemzetünk legjobbjainak neveihez fűződő hagyományainkat megtagadni hajlandók volnánk, az új korszak követelményeinek és feladatainak éber megfigyelésével buzgón szolgálni a tudomány és a haza érdekeit. E cél szolgálatában szívesen fogunk munkára egyesülni hazánk polgáraival mindenemű faji és nyelvi különbség nélkül, megőrizvén természetesen Akadémiánk törvényben és alapszabályainkban gyökerező magyar jellegét.

Bátorít az a remény, hogy munkásságunk sikerét elő fogja mozdítani az erőknék a béke által elérhető egyesítése, valamint a gazdasági, különösen az árviszonyok javulása, mert az utóbbi időben a drágaság által Akadémiánk működése kiadványaink tekintetében már majdnem teljesen meg volt bénítva. Nem kisebb jelentőséggel fog bírni ránk nézve azoknak a válaszfalaknak a lehullása, melyek a háború következtében bennünket a tudományos érintkezés és kölcsönhatás terén is a művelt világ túlnyomó részétől elkülönítettek. E tekintetben a régi viszonyok helyreállítása részünkről anélkül könnyebb lesz, mert — bár tudományos téren is gyakran találkozunk elfogult ítéletekkel — a magyar nemzet az ellene hadat viselt népek egyike iránt sem táplált soha ellenséges indulatot, még kevésbbé gyűlöletet.

A mint a közviszonyok nagy átalakulása bekövetkezett, az Akadémia iránti kötelességemnek éreztem — ülés bevárása nélkül — az elnökök és titkárok értekezletének szíves hozzájárulásával, a főtitkár úr társaságában megjelenni a Nemzeti Tanács előtt s ott a következő — a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak is bemutatott — nyilatkozatot terjeszteni elő:

A Magyar Tudományos Akadémia készségesen rendeli magát alá az ország vezetésére a jelen súlyos körülmények között hazafias buzgalommal vállalkozott Nemzeti Tanács és kormány rendelkezésének és abban a meggyőződésben, hogy a Nemzeti Tanács és az általa támogatott kormány a nemzeti élet és munka zavartalan folyásának biztosítása mellett a tudományos munkásság érdekeit is megvédeni kívánja, kéri a maga tudományos működése számára hathatós oltalmát és szívesen ajánlja föl e téren bármikor igénybe veendő közreműködését. Budapest, 1918 november 6. *Berzeviczy Albert* s. k. elnök, *Heinrich Gusztáv* s. k. főtitkár.

A Nemzeti Tanács elismerő rokonszenven fogadta e megnyilatkozásunkat s biztosított legmesszebbmenő pártfogásáról és támogatásáról.

Kérem a t. Akadémiát, méltóztassék e bejelentésemet helyeslő tudomásul venni. — Általános élénk helyesléssel fogadtatik.

164. Elnök úr a magyar miniszterelnök úrhoz intézendő következő javaslatot terjeszti elő:

„Mélyen tisztelt Miniszterelnök Úr! Az osztrák-magyar monarchia felbomlása s Magyarországnak az eddigi közjogi kapcsolattól való függetlenítése magával hozta az eddig Ausztriával közös ügyek és közös intézmények megszűnését is. A hírlapok közlései szerint az érdekelt kormányok között bizottsági tárgyalások indultak meg az e közösség megszűnéséből eredő jogviszonyok rendezése céljából.

Akadémiánkat e kérdésnek csak tudományos vonatkozásai érdeklik s ezek szempontjából tartja szükségesnek fölszólalni s a mélyen tisztelt Miniszterelnök úr nagybecsű figyelmét azokra fölhívni.

Köztudomás szerint a közös Minisztériumok mindegyike gazdag és nagyfontosságú levéltárak birtokában volt, melyek most — a német-osztrák köztársaság államtanácsának intézkedése következtében — úgy látszik a területiális elv alapján, habár csak letétképen, a nevezett államtanács kizárólagos kezelésébe mentek át olyannyira, hogy az azoknál alkalmazásban volt magyar állampolgárok a kezelésben való közreműködéstől egyenesen eltiltattak.

Ennyi értesülésünk van eddig a közös levéltárak sorsáról. Hogy a mostani német-osztrák kormányhatóság más, tudományos érdekű s eddig közös vagy udvari jellegű Bécsben levő intézetekkel és gyűjteményekkel, így például a katonai földrajzi intézettel, az udvari könyvtárral, udvari kincstárral és udvari múzeumokkal mit szándékozik tenni, arról tudomással nem bírunk. Ellenben hírlapi közlés tárgya volt az, hogy a magyar kormány bizottságot küldött ki a bécsi gyűjteményekben levő magyar eredetű tárgyak visszakövetelésének előkészítése céljából.

Előttünk — mint ismételve hangsúlyozni kívánjuk — csak a tudományos érdek megóvása lebegvén, nem kívánunk arra a kérdésre kiterjeszkedni, hogy a szóbanforgó intézetek és gyűjtemények szétválasztása az egyes államok igényei szempontjából mily határig lehetséges, habár kétségtelen, hogy például az udvari és állami, valamint az ú. n. kamarai levéltárakban nagy mennyiségben találhatók iratok, melyek kizárólagos magyar vonatkozásuknál fogva Országos Levéltárunkba volnának jog szerint átszállítandók.

Ezt a jogos igények szerint való szétválasztást, s a kétségtelenül Magyarországot megillető, jelenleg Bécsben főlhalmozott kultúrértékeknek mielőbbi hazahozatalát mi is fontosnak és sürgősnek ismerjük, de miután legjobb esetben is ezt az intézkedést hosszabb tárgyalások fogják megelőzni, s miután az is kétségtelen, hogy úgy a közös levéltárak, mint a többi bécsi gyűjtemények állagának nagy — talán túlnyomó — része oly természetű, mely a régi közösség megszűntével sem választható szét országok szerint, nézetünk szerint a magyar népkormány sürgős gondoskodásának kiváló mértékben kell odairányulnia, hogy a gyűjtemények ezen állagának további tudományos használatára nézve a régi közösség jogállapota sértetlenül fenn tartassék s magyar tudósok azokban a gyűjteményekben nemcsak az egész művelt világgal szemben fennálló vendégjog, hanem a hazánkat is megillető tulajdonjogi igény alapján folytathassanak ezentúl is korlátlanul tanulmányokat és kutatásokat.

Midőn e szempontok megóvását a mélyen tisztelt Miniszterelnök úr ismert buzgó, hazafias gondoskodásába ajánlani bátorzkodunk, egyúttal e téren szolgálatainkat készségesen bocsátjuk rendelkezésére.

Az Akadémia 1918 november 25-i összes üléséből.

Kiváló tisztelettel

Berzeviczy Albert s. k. elnök.

Általános élénk helyesléssel fogadtatik.

165. FRANKÓI VILMOS tiszt. és igazg. tag a következő indítványt terjeszti elő:

„Küldjön ki az Akadémia bizottságot, mely fontolóra vegye: nem volna-e kívánatos a magyar népköztársaság kormányát arra kérni föl, hogy akár a magán áldozatkészség igénybevételével, akár állami költségen, a társadalmi és természettudományok magyar munkásai számára állandó telepet létesítsen Washingtonban.

Ugyanis az amerikai Egyesült Államok fővárosában néhány év óta a Carnegie által páratlanul álló bőkezűséggel fölállított intézet a modern társadalmi és gazdasági élet igényeivel összefüggő tudományos munkásságnak olyan gazdag segédeszközeit kínálja, a melynek sehol egybeült nem állnak rendelkezésre.

Ugyanott az 1848 óta működő Smithsonian Institution a tudomány terjesztésének hivatását minden más intézménynél sikeresebben tölti be.

Végre tekintetbe veendő, hogy a nevezett város, mint harmincz tudományos egyesület székhelye, az új világ szellemi gőcspontjának vonzóerejével dicsekedhetik.

Budapest, 1918 november 25.“ —

Az összes ülés az indítványt általános helyesléssel fogadja és tárgyalására bizottságot küld ki, melynek tagjai, az Elnökség (Berzevicsy Albert elnök, Illosvay Lajos másodelnök és Heinrich Gusztáv főtitkár) kívül: gr. Apponyi Albert, b. Eötvös Lóránd, Földes Béla, Frankói Vilmos, Giesswein Sándor, Goldziher Ignác, Kövesligethy Radó, Lenhossék Mihály, Lóczy Lajos, Szily Kálmán, gr. Teleki Pál és b. Wlassics Gyula.

166. SEBESTYÉN GYULA l. t. a következő, bővebben indokolt indítványt terjeszti elő:

„A Magyar Tudományos Akadémia sürgősen szólítsa fel az összes külföldi tudományos akadémiákat, hogy a világháborút befejező béketárgyalások megkezdése alkalmával az egész művelt emberiség szellemi életének legfőbb képviselőitben emeljék fel tiltó szavukat ama merénylet ellen, a melyet a szomszédságunkban élő kis nemzetek félrevezetett nemzetiségeink segédkezésével szándékoznak a nyugati culturát ezer éve szolgáló és védelmező magyar állam területi épsége ellen elkövetni; és e tudományos akadémiák emeljék fel tiltó szavukat az ellen is, hogy a győzelmes nagy nemzetek belső és külső ellenségeink törekvéseinek támogatásával tártalan és védtelen nemzetünket arra kárhóztassák, hogy ezeréves kulturhivatását megszakítva, szétdarabolt országa és szétdarabolt népe érdekében az önként lerakott fegyvert később ismét kezébe vegye és Európát — Elsass-Lotharingia és Lengyelország példájára — a háború veszedelmével állandóan nyugtalanítsa.“

A tetszéssel fogadott indítvány bővebb indokolását lásd fönt a 16. lapon.

Ez indítvány érdemileg elfogadtatván, az emlékirat megszerkesztése az elnökök és titkárok értekezletére bízatik, melyre az indítványozó is meghívandó lesz.

167. SEBESTYÉN GYULA l. t. egy Néprajzi Bizottság fölállítását indítványozza. — Véleményes jelentéstétel végett kiadatik a II. osztálynak.

168. Főtitkár jelenti, hogy a Zrinyi-kiállítás megnyitását, tekintettel a téli hónapok kedvezőtlen világítására, de különösen azon körülményre, hogy az Akadémia palotája most a népörség tanyája, későbbre kell halasztani. A Zrinyi-ünnepély pedig az elnökség véleménye szerint a jelen viszonyok között egyáltalán meg nem tartható.

— Helyeslő tudomásul szolgál. — Ez ügygyel kapcsolatban Négyresz László r. t. a következő indítványt terjeszti elő:

„Tekintetes Akadémia! A most kimondott határozattal Akadémiánk végleg elejtette — a körülmények súlya alatt — azt a kedves tervét, hogy Zrinyi emlékéet ez évben nyilvános ünneppel megülje. Hogy azonban a háromszázados évforduló el ne múljon a nélkül, hogy Akadémiánk Zrinyi Miklós emléke iránti kegyeletének a nagy emberhez és önmagához méltó módon valami maradandó alkotással kifejezést adjon, bátorkodom felhívni a tekintetes Akadémia figyelmét arra, hogy ily alkotásra mód is, szükség is van, s ha a végrehajtás hosszabb időt fog is kívánni, de az elhatározás már most, a jubiláris évben megtörténhetik.

Értem Zrinyi műveinek, legelsősorban az eddig kiadatlan és jórészt összegyűjtetlen levelezésnek egybegyűjtését és kiadását, a Zrinyire vonatkozó emlékek, feljegyzések, vonatkozások, költemények és képek jegyzékbe és gyűjteménybe foglalását, esetleg egy Zrinyi-omnánytár szerkesztését és közzétételét.

Zrinyi levelezése még eddig kiaknázatlan kincs. Fontossága a politikai és művelődéstörténet szempontjából épp oly nagy, mint irodalmi szempontból s e nagy államférfiúi és írói egyéniség mentül teljesebb megvilágításához e levelezés ismerete rendkívül szükséges. Köztudomású, hogy Takáts Sándor tagtársunk szerencsés keze az előbb ismert, félszázat nem sokkal meghaladó Zrinyi-levelek számát nagy tömeggel szaporította, s ugyanó kutatásainak haladtával most is folyton fedez fel a költőtől származó vagy őt érdeklő leveleket. Az Akadémiának a kutató munka méltó honorálásával meg lehetne őt kérni a töle gyűjtött anyag átengedésére, esetleg a levelezés copusának szerkesztésére.

A prózai és a költői művek szép kiállítású kiadásával egypár évtizede már hódolt az Akadémia a nagy író szellemének. A prózai művek újabb kiadása azonban philologiai szempontból igen kíváncs, mert a szöveg olvasása sok helyen hibás, helyreállítása hiányos, a szövegkritikai kutatás azóta jelentékenyen fejlődött, de e művek tartalmi megvilágítása is, forrásukhoz való viszonyuk szerint, főleg a Zrinyi-könyvtár segítségével, mai nap már sokkal tüzetesebb lehet. De a költői művek akadémiai kiadása sem felel meg a tudományos követelményeknek, mert e kiadás a kézíraton, illetőleg egy tisztázott kézírati példányon, nem az editio princepsen alapul, pedig ennek a szövegnek van történeti multja s mint későbbi és változtatott szöveg, a költőnek véglegesebb megállapodását tünteti fel, nem is említi, hogy az akadémiai kiadás a kézirat követésében sem következetes és pontos. Mindenesetre szükség lenne egy egészen tudományos jellegű szövegkiadásra.

Tisztelettel indítványozom, határozza el a tekintetes Akadémia, hogy Zrinyi műveinek, elsősorban levelezésének, de esetleg többi munkáinak is kritikai kiadását megindítja, a lehetőség szerint egy Zrinyi-omnánytár közzétételét is fontolóra veszi.

Budapest, 1918 november hó. — Véleményes jelentéstételre kiadatik az I. és II. osztálynak.

169. SZILY KÁLMÁN r. t. és főkönyvtárnok jelentést tesz az Akadémiának juttatott két ajándékról:

1. Kugler János ügyvéd úr a napokban az Akadémiának ajándékozta Deák Ferencz márvány-arczképét, melyet néhai testvérbátyja, Kugler Ferencz szobrász 1867-ben készített. Az ajándékozó különösen kiemeli, hogy ez az egyetlen szobrászmű, melyhez Deák ült. — Az Akadémia köszönettel fogadja a becses ereklyét.

2. Simonyi Ernő 1867 február 22-én savoyai St. Micheléből a következő levelet intézte Toldy Ferenczhez: „E napokban küldöttem Kegyednek a Magyar Akadémia számára Turinból bérmentve Martinusius bitorosnak arczképét. Művészeti értéke a képnek nincsen, de mint történelmi emlék tán bír annyi beccsel, hogy azt az Akadémia szívesen fogadja. A kép Bolognából egy kolostorból került Turinba. Ha helyesebbnek találják, adják oda a Múzeumnak. Tisztelettel vagyok őszinte hazafi társa Simonyi Ernő.”

Az Akadémia még 1867-ben köszönettel fogadta a képet és elhatározta, hogy kijavítása után a könyvtár helyiségeiben függesztessék föl. A kép át is adatott a könyvtárnak, de itt hogy hogynem, nyoma veszett, úgy hogy ha valaki kereste, a jelenlegi személyzet nem tudta volna előadni. Ez év tavaszán azonban szerencsés véletlenségből ismét előkerült. Jelentéstevő nyomban felkérte Beer József urat, a Szépművészeti Múzeum kitűnő kép-conservatorát, az erősen megrongált arczkép kijavítására, a mi már meg is történt. — Tudomásul van.

170. Főtítkár jelenti, hogy az Akadémia palotáját elfoglaló népörség ügyében a következő fölíratot intézte Lovászy Márton vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz:

Igen tisztelt Miniszter úr! A M. Tud. Akadémia elnöksége mindenkor szent kötelességének tekintette azt, hogy a magyar nemzet közadakozásából emelt és a magyar nemzet tulajdonát alkotó Akadémia-palotát, a mely Budapest városának egyik legremekőbb épülete, gondozza és annak épségét, tisztaságát, sértetlen állapotban fönntartását biztosítsa.

Midőn a M. Tud. Akadémia nevében fogadalmunkat letettük a M. Nemzeti Tanácsnak, bátorkodtam a Nemzeti Tanács nagyrabecsült elnökének figyelmét fölhívni arra a körülményre, hogy a magyar nemzet egyik legértékesebb épülete, a melynek minden műtárgya, képe, szobra a magyar nemzet egy-egy régi büszkeségének, dicsőségének emléke, kaszánya céljaira kevésbé alkalmas.

Az a féltő gond és szeretet, melylyel e szegény nemzetnek minden culturális javát őrizzük, indít bennünket arra, hogy a t. Miniszter urat is fölkérjük, kegyeskedjék intézkedni, hogy a népörség, mely most az Akadémia palotáját elfoglalja és az Akadémia tudományos működését megakadályozza, valamely alkalmasabb épületben nyerjen elhelyezést, különben az esetleges károkért a nemzettel szemben a felelősséget kénytelenek leszünk magunktól elhárítani. — Kiváló tisztelettel — Budapest, 1918 november 12. — *Berzeviczy* elnök, *Heinrich* főtítkár. — Tudomásul van.

171. Főtítkár bejelenti az Akadémia veszteségeit az utolsó összes ülés óta. Elhunytak: október 9-én KARABACEK JÓZSEF k. t., a kiváló oszttrák nyelvtudós, a bécsi udvari könyvtár igazgatója, a ki Akadémiáinkkal szemben mindig a legkészségesebb előzekénységgel viselkedett; — október 21-én BEDŐ ALBERT l. t., az erdészetnek elméletben és gyakorlatban nagyérdemű művelője; — október 25-én CSONTOSI JÁNOS l. t., a ki főleg a Corvina maradványainak felkutatása és ismertetése körül fáradozott; ravatalánál FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ osztálytítkár búcsúztatta el az Akadémia nevében; — október 31-én gróf TISZA ISTVÁN t. t., a ki, noha erre nem volt kötelezve, 1912-ben az ünnepélyes közüléseken egy értékes történelmi tanulmányt közlött be. Temetésén az elnökkel együtt az Akadémia számos tagja jelent meg. — Jeleseink elhunytát az összes ülés őszinte megilletődéssel veszi és felhívja az illetékes osztályokat, hogy emlékbeszédet mondjanak fölöttük.

Említést érdemel, hogy KRUSFÉR ISTVÁN 1905-ben elhunyt t. tagot október 29-én új sirban helyezték el, mely alkalommal LOSVAY LAJOS másodelnök és FRÖHLICH IZIDOR osztálytitkár képviselték az Akadémiát.

172. A történelmi bizottság rendes tagokul ajánlja MÁRKI SÁNDOR r. és HÖMANN BALINT l. tagokat. — Megválasztatnak.

173. A II. osztály személyes felolvasási engedélyt kér NÉMETH JÓZSEF min. tanácsos és KOVÁCS FERENCZ pozsonyi egyetemi tanár részére. — Megadatik.

174. Főtitkár jelenti, hogy nov. 6-án a következő körlevelet intézte az Akadémia tagjaihoz: Tisztelt Osztály! Minthogy a M. T. Akadémia az elnökség intézkedéséből — részben a háborús viszonyokra, részben a spanyol influenzára és a szénhiányra való tekintettel — f. évi december 31-ig nem tart nyilvános fölolvasó üléseket, tisztelettel fölkérem a t. osztályokat, hogy folyó ügyeik elintézésére szíveskedjenek — tetszés szerinti időben és számban — zárt üléseket tartani. Természetesen tarthatnak, sőt tartsanak a bizottságok is üléseket, hogy a tudományos munkásság folytonossága meg ne szakadjon. — Összes üléseket (felolvasás nélkül) az Akadémia november és december hónapokban mindenesetre fog tartani. — Kiváló tisztelettel — *Heinrich* főtitkár. — Helyeslő tudomásul van.

175. Főtitkár bemutatja a következő beadványt, mely Lipcsében f. évi okt. 7-én kelt: „Der Ungarischen Akademie der Wissenschaften erlaube ich mir folgendes zu unterbreiten. Seit Jahren beschäftigt mit Studien zur ungarischen Geschichte, war es mir im abgelaufenen Sommer-Semester zum ersten Mal möglich, an der hiesigen Universität innerhalb des Instituts für Kultur- und Universalgeschichte, der Gründung Karl Lamprechts, Übungen und einen Vortrag über Ungarische Geschichte abzuhalten. In der Übung behandelte ich das Thema: Älteste Geschichte der Magyaren bis zur Zeit Stephans des Heiligen (wöchentlich 1½stündig), — und in 2 Vorträgen (je 1stündig): Das Zeitalter der Hunyaden.

Die Veranstaltungen waren gut besucht und gaben den Beweis, dass der Materie der ungarischen Geschichte auch Interesse entgegengebracht wird, wenn sich nur eine Pflegstätte dafür findet. So habe ich mich entschlossen, in diesem Semester wieder eine Übung zur ungarischen Geschichte abzuhalten und folgenden Gegenstand vorzunehmen: Älteste Geschichte der Székler und nichtmagyarischen Völker auf pannonischem und dazischem Boden, — und gegen Ende des Semesters wiederum einen Vortrag abzuhalten mit dem Thema: Széchenyi und die nationale Renaissance.

Ich würde diese Übungen nicht durchführen können, wenn nicht seinerzeit auf mein Ansuchen hin dem Institut für Kultur- und Universalgeschichte von der historischen kommission der Ungarischen Akademie der Wissenschaften geschenkt worden wären. Deswegen halte ich mich verpflichtet, der Akademie über die von mir abgehaltenen Vorträge und Übungen Bericht zu erstatten. Ich bitte dem Institut und mir auch weiterhin das bezeugte Wohlwollen zu erhalten. — In vorzüglichster Hochachtung — *1 r. Herbert Schönebaum*, Assistent am Institut für Kultur- und Universalgeschichte“.

Az értesítés közönnettel fogadtatik és ÁLDASY ANTAL l. t., a ki a történelmi bizottság előadója, fölkéretik, hogy a beadvány szerzőjével az Akadémia elismerését közölje.

176. Főtitkár bemutatja a Nemzetgazdasági Bizottságnak, ill. a II. osztálynak következő beadványát:

A Nemzetgazdasági Bizottság f. évi április hó 23-án tartott üléséből tisztelettel kéri az összes ülés útján az Igazgató Tanácsot, hogy eddigi szerény évi dotációját 7.200 K-ról 15.000 K-ra fölemelje, s a mennyiben az év folyamán egyéb czímeken elérhető megtakarítások ezt lehetőségessé teszik, a kért többletet, vagy annak egy részét még ebben az évben a bizottság rendelkezésére bocsátani méltóztassék.

Kérését a Bizottság a következőkkel okolja meg: A Nemzetgazdasági Bizottság egyike az Akadémia legszerényebben dotált bizottságainak. Nyilvánvaló ez az alábbi összeállításból, mely az Akadémiai Értesítő 1917. évi április havi füzetéből van véve:

Az Akadémia egyes bizottságainak rendelkezésére áll:

	Akadémiai dotációból	Egyéb forrásból	Összesen
1. Nyelvtudományi bizottság	11.000	—	11.000
2. Classica-philológiai bizottság	7.000	—	7.000
3. Irodalomtörténeti bizottság	9.500	3.000	12.500
4. Történelmi bizottság	22.000	—	22.000
5. Hadtörténelmi bizottság	—	11.470	11.470
6. Archaeológiai bizottság	4.130	10.900	15.030
7. Nemzetgazdasági bizottság	7.200	1.800	9.000
8. Math. és Természettud. bizottság	10.000	—	10.000
9. Szótári bizottság	4.400	12.000	16.400

A bizottságok egy része, mint az Akadémiai Értesítő fentemlített füzetéből látható, munkájának sikeréhez kéri már is dotációjának fölemelését, s a Nemzetgazdasági Bizottság a maga részéről különösen úgy véli, hogy hivatásának betöltéséhez jóval nagyobb anyagi erőre van szüksége.

A Nemzetgazdasági Bizottság költségvetését normális nyomdai árszavonyok mellett is annyira megterhelte egyetlen közgazdasági folyóiratunknak, a Közgazdasági Szemlének évi subventiója (4.880 K), hogy ezen s a fölmerülő egyéb rendes kiadásokon (előadói díj, kisebb kiadások) kívül alig maradt érdemleges összeg a Bizottság egyéb kiadványainak közreboocsátására. Szomorú bizonyossága ennek, hogy a Bizottság kiadványsorozatából a „Közgazdasági Könyvtár és Remekírók Tára” czímű vállalkozásból húsz év folyamán mindössze huszonegy kötet jelenhetett meg eddig, bár a Bizottság vagy igen szerény írói tiszteletdíjakat fizetett, vagy gyakran egyáltalán semmit.

Ma pedig a Bizottság a következő helyzet előtt áll: A háború, a békére való átmenet továbbá a békének előreláthatólag a multhoz képest nagy mértékben változott viszonyai éppen a közgazdasági problémáknak olyan tömegét vetik fel, hogy ezek megoldásából ki kell vennie a részét a közgazdasági tudománynak, s elsősorban a Nemzetgazdasági Bizottságnak, mely e tudományt az Akadémiában képviseli. A háború okozta rázkódtatás s ennek tanulságai Akadémiánknak két bizottságát serkentik az eddiginél sokkal fokozottabb munkásságra: a Hadtörténeti és a Nemzetgazdasági Bizottságot. Szükséges volna, hogy a Bizottságnak minél több anyagi erő álljon rendelkezésére, hogy a háború által közvetlenebbül érintett közgazdasági kérdésekről a tudomány színvonalán álló kiadványokat bocsát-hasson közre minél nagyobb számban.

Annyival is inkább a Nemzetgazdasági Bizottságra hárul ez a feladat, mert olyan egyleti vagy társadalmi alakulás, mely erre vállalkozhatnék, nincsen. Egyéb bizottságok teendőinek elvégzésénél kiegészítő munkásságukkal eléggé közreműködnek a hasonló czélzatú egyesületek (Természettudományi Társaság, Philológiai Tár-

saság stb.); a Magyar Közgazdasági Társaság azonban, a mely e tekintetben a Nemzetgazdasági Bizottsággal együtt működhetnék — anyagilag oly szegény, hogy a Közgazdasági Szemlének a mostani nyomasztó árviszonyok mellett a Nemzetgazdasági Bizottság támogatásával való fenntartására is alig képes s e folyóirat most — a mikor leginkább szükség volna rá — redukált terjedelemben jelenik meg. E folyóirat dotációjának fölemelésétől is csak a kellő anyagi erő hiányában kellett eddig elzárkózunk; a Gazdaságtörténeti Szemle újabb megindítására, s gazdaságtörténeti kutatásokra is égető szükség volna.

Mindezek a tervek azonban hajótörést szenvednek a Bizottság elégtelen dotációján, a melynek csekély voltát a mai rendkívüli magas nyomdai árak még érezhetőbbé teszik, úgy, hogy a Bizottság éppen akkor válik szinte tétlenné a pénzügyi nehézségek miatt, mikor a világesemények a legnagyobb és legszebb munkakört jelölnék ki részére.

A bizottság tisztában van azzal, hogy dotációjának annyira szükséges emelése nem történhetik más bizottságok, vagy egyéb akadémiai czélok rovására; úgy képzei azonban, hogy a mai rendkívüli helyzet, mely előbb-utóbb az összes Akadémia működését megbéníthatja, eléggé indokoltta teszi, hogy az Akadémia a magas kormánynál az országos dotatio fölemelését kérelmezze. A kormány előtti ez annál is inkább megokolható lesz, mert az Akadémia alapjainak és alapítványainak *változatlan* kamathozadékból kénytelen ellátni feladatait, a pénzérték csökkenése s az árviszonyok rendkívüli alakulása mellett pedig ez az Akadémiának — mely jövedelmeit nem szaporíthatja, terheit pedig nem háríthatja át — előbb-utóbb leküzdhetetlen nehézségeket fog okozni.

Budapest, 1918. évi április hó 30-án. — *Buday László* előadó.

A II. osztály 1918 május 13-án tartott ülésében a kérést meleg pártolással terjeszti az Igazgató Tanács elé. Egyben felkéri az Igazgató Tanácsot, hogy a pénzérték csökkenése és az árviszonyok rendkívüli alakulása miatt az állami dotációnak, mely több bizottság munkálkodásának egyedüli fedezete, megfelelő felemelése iránt a kormánynál a szükséges lépéseket megtenni méltóztassék.

Az I. és II. osztály e javaslatához egyhangúlag hozzájárult.

Az Igazgató Tanács elvben magáévá tette a javaslatot, a további eljárásról azonban később fog határozni.

177. Főtítár jelenti, hogy a könyvkiadó-bizottság a következő jelentést terjesztette be: „Az Akadémia Könyvkiadó-Vállalata is meg-sínylette a hosszan tartó háborút. Míg tavaly még lehetséges volt, bár nagy nehézségek legyőzése után, a kiadványok szokott terjedelmét (négy kötetet) megtartani, az idén a nyomdai árak mérhetetlen emelkedése és más nyomdai akadályok miatt csak két kötetet adhat ki a bizottság. E leszállításra azért is rákényszerült a bizottság, mert az előfizetési díjakat nem emelte: a kiadványokat ma is a régi áron kapják az előfizetők, holott minden más irodalmi vállalat tetemesen felszoktatta az előfizetést. Az Akadémia Könyvkiadó-Bizottsága egyeb-iránt kötelességének ismeri hogy a most beállott fogyatékok minél előbb, ha lehet már 1919-ben és 1920-ban fokozatosan kipótolja.” — Helyeslő tudomásul van.

178. Főtítár jelenti, hogy az Akadémia elnöke a következő levelet vette: „Tisztelettel kérem az Elnök urat, intézkedni szíveskedjék, hogy a Magyar Tudományos Akadémia a Nemzeti Tanácsban alakult irodalmi és művészeti szakbizottságba egy tagot kiküldjön. Budapest, 1918. évi november hó 20-án. Teljes tisztelettel: a Magyar Nemzeti Tanács nevében *Kernstok Károly*, az intéző-bizottság tagja.”

— Tudomásul van, a szakbizottságba pedig az Akadémia főtítkára küldetik ki.

179. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére b. FORSTER GYULA t. és MATLEKOVITS SÁNDOR r. tagokat kéri föl.

AZ IGAZGATÓ-TANÁCS HARMADIK ÜLÉSE.

1918 december 12-én.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Illosvay Lajos másodelnök. Entz Géza, Plósz Sándor, Szily Kálmán, b. Wlassics Gyula ig. tagok. — Heinrich Gusztáv főtítkár, dr. Bánszky János akad. ügyész.

Távolmaradásukat kimentették: Beöthy Zsolt, Goldziher Ignác, Wekerle Sándor ig. tagok.

28. Elnök úr az ülés megnyitása után megjegyzi, hogy az Igazgató-Tanács mai ülése nem határozatképes, mert nincsen jelen kilencz igazgatósági tag. Mégis javasolja, hogy a napirendnek néhány sürgősebb természetű ügyére való tekintettel, tartassék meg a mai ülés, melynek jegyzőkönyve majd a kimentett igazgató-tagokkal (Beöthy Zsolt és Goldziher Ignác) tudomásvétel és hozzájárulás czéljából közlendő lesz. — Az ülés e javaslatához hozzájárul.

29. Elnök úr mély megilletődéssel jelenti, hogy gróf SZÉCHENYI BÉLA, a ki 1883 óta tagja volt e tanácsnak, a mai napon, életének 82-ik évében elhunyt. Temetése szombaton, december 14-én lesz, de a fennforgó viszonyokra való tekintettel, nem az Akadémia palotájából, melyet a felravatalozásra a legnagyobb készséggel felajánlottunk a gyászoló családnak, hanem saját budapesti palotájából fog végbemenni. Az Akadémia, mely benne egyik leglelkesebb és legáldozatkészebb tagját veszítette el, nemes emléket kegyeletesen fogja őrizni. — Szomorú tudomásul szolgál.

30. Főtítkár jelenti, hogy az Alapszabályoknak a megváltozott politikai viszonyok folytán szükségessé vált módosítására kiküldendő bizottságban az osztályokat a következő tagok fogják képviselni: I. osztály: Ferenczi Zoltán r. t. és Pintér Jenő l. t., II. osztály: Fináczy Ernő r. t. és Áldásy Antal l. t., III. osztály: Fröhlich Izidor r. t. és Hutjra Ferencz l. t.

Az Igazgató-Tanács a maga részéről ugyanezen bizottságba kiküldi következő hat tagját: Illosvay Lajos másodelnök, Heinrich Gusztáv főtítkár, Beöthy Zsolt, Plósz Sándor, Szily Kálmán és báró Wlassics Gyula.

A bizottság elnöke (az Alapsz., 56. §-a szerint) a M. T. Akadémia elnöke.

31. Lederer Ábrahám 1917-ben 4000 korona alapítványt bocsátott a Magyar Tudományos Akadémia rendelkezésére, oly czélból, hogy az alapítvány kamatai pszichológiai vagy szociálpaedagógiai pályázatra fordíttassanak.

A második osztály javaslata szerint, melyhez az összes ülés hozzájárult, az Akadémia a nevezett alapítvány kamataiból évenként pályadíjat tűz ki, oly módon, hogy az első évben, azaz 1923-ban esedékes pályadíj pszichológiai, a második évben, azaz 1928-ban esedékes pályadíj pedig szociálpaedagógiai művek, s így tovább felváltva pszichológiai, ill. szociálpaedagógiai műveknek jutalmazására lesz fordítandó. A pályadíj csak abszolút tudományos becsű műnek adható ki, ilyennek hiányában az esedékes kamatösszeg a II. osztály

javaslatára akár pszichológiai, akár szociálpedagógiai tárgyú nyomtatásban megjelent munkának jutalmazására fordítható, amennyiben pedig erre érdemes munka nem találkozónék, a jutalom az Akadémia alaptőkéjéhez csatolandó. A pályanyertes mű kiadásának joga egy évig a szerzőé, azontúl e jog az Akadémiára száll.

Az összes ülés javaslata elfogadtatik, oly módosítással, hogy az alaptőke addig növeltessék, míg öt évenként 1000 (egyezer) K-t jövedelmez, mely összeg azután jutalomdíjúl lesz kiosztandó.

32. Főtitkár jelenti, hogy ZOLNAI GYULA levelező tag a világ-háborúban hősi halált halt Kálmán tüzérhadnagy fiának emlékére 4500 K alapítványt tesz, melyhez az Erdélyi Bank és Takarékpénztár még 500 K-t csatolt. Az alapítvány kamatai egyetemi hallgatók jutalmazására lévén fordítandók, az I-ső és II-ik osztály által ez ügyben kiküldött bizottság (Ilosvay Lajos elnöklete alatt Fejérpataky László, Grosschmid Béni, Heinrich Gusztáv és Szinnyi József) nem javasolja az alapítvány elfogadását, mivel kifejezetten egyetemi tanulmányi jutalomról szól és az Akadémia működésével és feladataival semmi kapcsolata nincsen. — A bizottság javaslata elfogadtatik.

33. Főtitkár bemutatja az egyes osztályok és az összes ülés indítványát az állami dotatio fölemelése ügyében (l. fönt 51. l. 176. p.) — Az Igazgató-Tanács az indítványt elvben elfogadja, de határozatát későbbre halasztja.

34. Főtitkár már most rámutat a nyomdának szakadatlan ár-emelésére és a személyes járandóságok rovatának ijesztő emelkedésére, melyet a köztisztviselőknek nyújtott ismételt kedvezmények okoznak. Ennek következménye, hogy az illető tételekben tetemes túlkiadások származnak, melyek a költségvetés megállapításait illusziussá teszik. — Egyelőre tudomásul szolgál.

35. Főtitkár jelenti, hogy az Elnök úr a Szentcs. Károly elhunytá következtében megüresedett főtitkársági tisztviselői állásra özvegy Zemlén Győzőné polgári iskolai tanítónőt nevezte ki, a ki oly javadalmazásban fog részesülni, mint a fővárosi polgári iskolai tanítónők. — Helyeslő tudomásul van.

36. Főtitkár jelenti, hogy a néhai I. Ferencz József király és Erzsébet királyné mellszobrái elkészültek, kifizettettek és beszállítottak. — A mellszobrok további intézkedésig, mint műbecsrel bíró alkotások a Széchenyi-Múzeumban helyezendők el.

37. Főtitkár javasolja, hogy a Zrínyi-ünnepély és a Zrínyi-kiállítás, melynek megnyitása f. december hó közepére volt tervezve, a kedvezőtlen időjárás és a népörségnek az Akadémia palotájában való elhelyezése miatt tavaszra halasztassék. — Elfogadtatik.

38. Főtitkár jelenti, hogy a Franklin-társulat a „Budapesti Szemle“ kiadása ügyében f. évi december 4-én a következő levelet intézte folyóiratunk szerkesztőjéhez:

„Van szerencsém értesíteni, hogy a Budapesti Szemlét 1919 január 1-től kezdődőleg csak öt iv terjedelemben vagyunk képesek megjelentetni és a holti árát csak a f. év vége felé tudjuk megállapítani, mely bolti ár még főleg attól függ, hogy a Magyar Tudományos Akadémia mily összeggel szándékozik a subventiót fölemelni. Megemlítjük, hogy ezt a terjedelmet is csak a legközelebbi füzetre tudjuk biztosítani, mert egyrészt a papírhány, másrészt az előfizetők állandó csökkenése kérdésessé teszi, hogy módunkban van-e egyáltalában a Budapesti Szemlével megjelenni és ha igen, nem volna-e helyesebb az Akadémia költségén megjelentetni.“

Ezen levélre a következő válasz adását határozza el az Igazgató-Tanács:

Budapest, 1918 december 22.

„A Franklin-Társulat által 1918 decz. 4. kelettel a „Budapesti Szemle” szerkesztőjéhez intézett levél, továbbá a Társulat t. igazgatósága és a „Szemle” szerkesztője közt folytatott megbeszélések alapján tudomásul vesszük, hogy a folyton növekvő papirhiány és a munkabérek folytonos emelkedése miatt a „Budapesti Szemle” füzei 1919 jan. 1-től kezdve csak havi *öt ívnyi* terjedelemben jelenhetnek meg; beleegyezzünk abba, hogy ezen füzetek *három koronás* bolti áron hozassanak forgalomba; a mellett a M. T. Akadémia hozzájárulását az eddigi évi 8000 koronáról *havi egyezer koronára* emeljük olyképen, hogy ez összegből havonta 300 kor. a szerkesztő kezéhez utaltatik ki, az öt íves füzet honorariumainak fedezésére, 700 kor. pedig a Franklin-Társulatot illeti. Tudomásul vesszük, hogy ez a megállapodás nem terjed kikötött időtartamra, *hanem a nyomdai viszonyok további lényeges romlásáig*, mire nézve köszönettel vesszük tudomásul, hogy a Franklin-Társulat kisebb, 10–20%-os időleges áremelkedéseket ily lényeges rosszabbodásnak tekinteni nem fog s a mennyibe nagyobb áremelkedés vagy még súlyosabb papirinség állana be, arról *jó előre* lesz szíves értesíteni. Másrészt a viszonyok javultával is újabb megállapodásra nyílik tér. Egyebekben a régi szerződés 1919 június 30-ig érvényben marad.” — Tudomásul van.

39. Főtitkár jelenti, hogy a Magyar Földhitelintézet f. évi június havában azzal a javaslattal fordult az Akadémiához, hogy a tulajdonában levő kb. 600,000 K névértékű M. Földhitelintézeti zálogleveleket cserélje át hadikölcsön-kötvényekre. Az elnökség e javaslathoz hozzájárult, mire a Földhitelintézet június 25-én értesített, hogy a 613,200 K n. é. zálogleveleket 606,591 K 97 fért eladta és az 5%-os adómentes állami járadékkölcsönből (VIII. hadikölcsön) 613,200.— K névértéket jegyezt. — Helyeslő tudomásul szolgál.

40. A M. Földhitelintézet jelenti: 1. hogy dr. Dorgó Gábor gyöngyösi közjegyző Dobos István domoszlói plébános hagyományából az Akadémia javára 20 (húsz) K-t; 2. a gróf Andrássy György-féle hitbizományi uradalom gróf Andrássy Dénes alapítványának kamatai fejében 2766 K 10 f-t; 3. dr. Barnabás Pál ügyvéd a Marczibányi-alapítvány kamatai fejében 420 K-t; 4. Bánszky János akad. ügyész „özv. Ráth Györgyné hagyománya” czimén „a Ráth György könyvtár kiegészítésére” 10 000+385-10 K-t (az utóbbi kamat) pénztáránál befizetett. — Tudomásul van.

41. Dr. Bánszky János akadémiai ügyész a következő ügyekről tesz jelentést:

a) Nehai özv. Ráth Györgyné a „Ráth György-könyvtár” kiegészítésére hagyományozott 10,000 korona névértékű 4%-os Magyar földhitelintézeti záloglevelet (kamata 385 K 10 fillér), mely összegek a Magyar Földhitelintézetnél a M. Tud. Akadémia javára befizettek.

b) Nehai Boháts Kálmán hagyatéki ügyében a törvényes örökösök: Szabó Béla nagybecskereki és dr. Csutorás Lászlóné egri lakosok egyezséget ajánlottak. Többrendbeli tárgyalás után végre Hevesen, 1918 augusztus 22. és szeptember 3. nevezettekkel — tekintettel arra, hogy örökhagyó kevésbé végrendeletének megalkotása után elmebetegség miatt gondnokság alá helyeztetett, a mely körülmény a végrendelet megállhatását is vitássá tette — oly értelmű megállapodás jött létre, hogy az Akadémia kap a hagyatékból 100.000 K készpénzt vagy ily árfolyamértékű hadikölcsön-kötvényt oly czélból, hogy abból Boháts János és neje Völgyi Zsuzsanna ne-

vére egy magyar tudományos és szépirodalmi célokat szolgáló alapítványt létesítsen, s ennek fejében lemond a végrendelet alapján támasztható igényéről.

c) Néhai Szemző István végrendeletének érvényesítése iránt egyik oldalági rokona, dr. Szemző Dezső titeli ügyvéd a zombori törvényszék előtt pert indított. A perben ügyészünk az Akadémia kellő képviseltetéséről gondoskodni fog.

d) Néhai Czintula Mihály hagyatéki ügyében, jóllehet a végrendelet a törvényszabta alaki kellekeknek meg nem felelt, az örök-hagyó özvegye és törvényes örököse, özv. Czintula Mihályné szül. Latinovits Katalin, férje intencióit méltánylandó a hagyatékból 20,000 K névértékű hadikölcsönkötvényt átengedett az Akadémiának azzal, hogy annak kamatai az Akadémia által meghatározandó magyar tudományos célokra fordíttassanak. A 20,000 K hagyományt, mely a Magyar Földhitelintézethez már befizettetett, özv. Czintula Mihályné holtig tartó hasznélvezeti joga terheli.

Az ügyész összes jelentései jóváhagyó tudomásul vannak.

42. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére ENTZ GÉZA és b. WLASSICS GYULA ig. tagokat kéri föl.

HUSZONNEGYEDIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

Nyolczadik ö s s z e s ü l é s .

1918 december 19-én.

BERZEVICZY ALBERT akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Illosvay Lajos másodelnök. — báró Forster Gyula, Fraknoi Vilmos t. tt. — Balogh Jenő, Csánki Dezső, Fejérfutak László, Fröhlich Izidor, Horváth Géza, Krenner József, Lóczy Lajos, Magyar Gyula, Szily Kálmán, Szinnyei József, Vargha Gyula r. tt. — Áldásy Antal, Divald Kornél, Domanovszky Sándor, ifj. Entz Géza, Fellner Frigyes, Gombocz Zoltán, Gyomlay Gyula, Hóman Bálint, Kertész Kálmán, Konek Frigyes, Ónody Adolf, Pilch Jenő, Pintér Jenő, Reiner János, Sebestyén Gyula, Tolnai Vilmos, Vári Rezső, gróf Zichy Ágost l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtítká.

180. Elnök úr a következő szavakkal nyitja meg az ülést:

T. Akadémia! Legutóbbi összejövételünk óta elvesztettük nagy-érdemű, köztisztelettől és közszeretettől körüvezt igazgató- és tiszteleti tagtársunkat, gróf Széchenyi Bélát, halhatatlan alapítónk fiát.

Soha nemesebb örökség nemesebb lélekre nem szállott, mint a Széchenyi István szellemi öröke Széchenyi Bélára. Ő ez örökséget nem a vezérszerep követelésében látta, sőt az elől szerényen kitért; ő a maga örökségének azt tekintette, hogy mindenütt, a hol tehette, egész lélekkel és bőkezű áldozatkészséggel mozdítsa elő azokat a célokat, melyeket nagy atyja tűzött a nemzet elé. Így működése áldásos és gyümölcsöző lett a tudomány — különösen a földrajzi és természettudomány — terén is, áldásos és gyümölcsöző Akadémiánkban és közmívelődésünk számtalan intézményeiben.

Így róla is elmondhatjuk, hogy „nem mindenestül rejt a czeni sír”, a hova a nagyatyja mellé beköltözik a kevésbé nagy, de nem kevésbé nemes, az atyához mindenben méltó fiú.

Temetésén számosan jelentünk meg az Akadémia képviselőiben; ravatalára koszorút tettünk s fölötté — az Akadémia nevében

— a megdicsőültnek régi, hű munkatársa, Lóczy Lajos tagtársunk mondott emlékbeszédet. Emlékét kegyelettel és szeretettel fogjuk őrizni mindnyájan.

Elnök úr szavai általános helyesléssel fogadtatnak.

181. Főtitkár bemutatja az 1919. évi ülősort, a melyet az osztályelnökök és titkárok már tudomásul vettek. — Elfogadtatik.

182. Elnök jelenti, hogy a múlt összes ülésen megbízott SEBESTYÉN GYULA I. t. elkészítette javaslatát annak a szózatnak, melyvel az Akadémia a művelt világ összes akadémiáihoz fordul Magyarország területi épsége érdekében. A Sebestyén készítette szövegezés kinyomtatva megküldetett az Akadémia összes beltagjainak azzal a kéréssel, hogy megjegyzéseiket és észrevételeiket közöljék a főtitkári hivattal. Az elnökség számos értékes megjegyzés figyelembe vételével a mai napon véglegesen megállapította a szózat szövegét (I. fönt 16. l.), mely öt nyelvre (francia, angol, olasz, német, esperanto) lefordítva a legrövidebb időn belül meg fog küldötni a művelt világ összes akadémiáinak. — Tudomásul szolgál. Sebestyén Gyula I. tagnak pedig fáradozásaiért az Akadémia meleg köszönetét fejezi ki.

183. Főtitkár jelenti, hogy a FRANKÓI VILMOS t. és ig. t. indítványa (I. fönt 48. l.) ügyében kiküldött bizottság f. évi december 14-én tartott üléséből a következőket javasolja az összes ülésnek: Washingtonban magyar tudományos telep létesítendő, mely állandó érintkezést tartson fenn hazánk és Amerika között, ismertetve a magyar állapotokat Amerikában és az amerikai viszonyokat hazánkban. A magyar telep önálló házban helyeztetnék el, a melyben a kutatóknak lakás és megfelelő szakkönyvtár állana rendelkezésre. Az intézetnek állandó vezetője nem lenne. Két évenként négy-négy magyar tudós küldetnék ki az óhajtott tájékoztató és ismertető munkálatok elvégzésére. Ha a terv megvalósítását a nemzetközi helyzet megengedi, az Akadémia a kormányhoz fog fordulni az intézet erkölcsi és anyagi támogatásáért, melynek elnyerése esetén az Akadémia megbízzottja a szükséges előkészítő munkálatok elvégzésére előre kiutaznék Washingtonba. — Az összes ülés a bizottság javaslatát egyhangúan elfogadja és fölkéri Frankói Vilmos ig. és t. tagot, hogy a kormányhoz ez ügyben intézendő átiratunkat megszővegezni szíveskedjék.

E megbízatásának FRANKÓI VILMOS t. és ig. tag a következő beadvánnyal tett eleget:

Igen tisztelt Miniszterelnök Úr!

A magyar nemzet állami és társadalmi fejlődésében új világrend uralma alá helyezkedvén, arra van utalva, hogy az ezt megteremtő és irányító népek kulturai törekvéseivel is lehetőleg benső kapcsolatba jusson és ily módon szellemi munkaképességének fokozására új erőforrásokat nyisson meg.

Ezen fölfogásból indulva ki, a M. T. Akadémia elsőrangú és sürgős feladatának tekintik, hogy Amerika Egyesült Államai területén állandó telep létesüljön a magyar tudományosság munkásai számára, kik ott a szakkörökkel való érintkezésben impulzív hatásokat fogadjanak be, egyszersmind a magyar kulturai élet ismertetésével is hasznos hivatást töltsenek be.

Ilyen magyar intézet székhelyeül Washington szolgálna, a hol a Carnegie által néhány év előtt páratlanul álló bőkezűséggel alapított intézet a társadalmi és természettudományok terén folmerülő közérdekű problémák megoldására irányuló tudományos kutatások segédesszékeit a legteljesebb mértékben nyújtja; a hol a már hét évtized óta fennálló Smithsonian Institution a tudományos ismeretek terjesztésében

másutt utol nem ért eredményeket mutathat föl; és a hol harmincz tudományos társulat működése Amerika szellemi góczpontjává alakult ki.

A M. T. Akadémia ennél fogva azon javaslattal fordul a magyar köztársaság népkormányához, hogy Washingtonban egy magyar tudományos intézetnek akár állami költségen, akár a magán áldozatkészség igénybevételével létesítését határozza el, a maga részéről készséggel ajánlván föl a szervezés munkájában szolgálatait.

Mivel pedig mielőtt akár részletes tervrajzot, akár költségvetést terjesztene elő, szükségesnek látja, hogy a magyar tudományosságnak egyik képviselője a helyszínen a viszonyok iránt alapos tájékozást szerezzen, tiszteletteljesen kéri a kormányt, tegye lehetővé, mihelyt a politikai helyzet megengedi, hogy az Akadémia egy küldöttje a kormány megbízásával Washingtonba utazhassék.

Ila már a magyar állam ádáz ellenségei az amerikai közvélemény rokonszenvének kiküzdésében megelőztek minket, a mely előnyt hatalomsóvár tervek megvalósítására értékesítenek: legyünk mi az elsők, kik a kulturai erőfeszítések nemes versenyében keresünk a tengeren túl támogatást.

Fogadja, mélyen tisztelt Miniszterelnök Úr, kitünő tiszteletem kijelentését. — *Berzeviczy*, elnök.

Budapest, 1918 december 31.

184. Főtitkár jelenti, hogy az Akadémiának a Budapesti Szemle ügyében a kiadó Franklin-Társulattal új szerződést kellett kötnie (l. fönt 55. l.). — Tudomásul van.

185. Főtitkár jelenti, hogy Lovász Márton vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a következő levelet intézte az Akadémia elnökéhez:

Budapest, 1918 nov. 22.

Igen tisztelt Elnök Úr!

A Magyar Tudományos Akadémia nevében hozzám intézett szíves üdvözlő soraiért fogadja és tolmácsolja kérem hálás köszönetemet.

Öszinte tisztelettel

kész híve

Lovász Márton.

— Öröndetes tudomásul van.

186. Főtitkár jelenti, hogy az alapszabályokat módosító bizottságba az osztályok a következő tagokat küldték ki: I. osztály Ferenczi Zoltán r. és Pintér Jenő l. t. — II. osztály Fináczy Ernő r. és Áldásy Antal l. t. — III. osztály Fröhlich Izidor r. és Hutýra Ferencz l. t. — Az Igazgató-Tanács kiküldöttjei pedig: Illosvay Lajos másodelnök, Heinrich Gusztáv főtitkár, Beöthy Zsolt, Plósz Sándor, Szily Kálmán és b. Wlassics Gyula ig. tagok. A bizottság elnöke az Akadémia elnöke. — Tudomásul van.

187. A II. osztály jelenti, hogy gróf Tisza István t. t. fölött BALOGH JENŐ r. t., Csontos János l. t. fölött ÁLDÁSY ANTAL l. t. fog emlékbeszédet tartani. — Tudomásul van.

188. Az I. osztály bejelenti a beérkezendő pályamunkák megbírálására kiküldött bírálókat:

1. Teleki-pályázat: Berczik Árpád t. t., Ferenczi Zoltán r. t., Pintér Jenő l. t.

2. Farkas-Raskó-pályázat: Endrődi Sándor, Kozma Andor, Vikár Béla l. tt.

3. Vojnits-pályázat: Pekár Gyula, Szinnyei Ferencz, Pintér Jenő l. tt.

4. Péczely-pályázat: Beöthy Zsolt r. t., Jánosi Béla r. t., Császár Elemér l. t.

5. Halmos pályázat: Haraszi Gyula, Voinovich Géza, Viszota Gyula l. tt.

6. Lukács Krisztina-pályázat: Simonyi Zsigmond r., Melich János és Tolnai Vilmos l. tt. — Tudomásul van.

189. Elnök bemutatja a Területi Liga átiratát, mely az Akadémiát a Ligához csatlakozásra fölszólítja. — Az összes ülés a felhívásnak a legnagyobb készséggel tesz eleget, mire Lóczy Lajos r. t. a Liga nevében meleg köszönetét juttatja kifejezésre

190. Főtitkár szóba hozza az akadémiai felolvasó ülések ügyét 1919 ben. — Az összes ülés, tekintettel a még mindig fennforgó nehézségekre, kimondja, hogy 1919 januárjában még nem tart felolvasó üléseket.

191. Főtitkár jelenti, hogy egy pályázó beadványt intézett az Akadémiához, melyben kéri, hogy az Ullmann-pályázat (A háború hatása a külkereskedelemre) határideje (1918 decz. 31.) egy évvel halasztassék el. — Az összes ülés elhatározza, hogy a mennyiben f. decz. 31-ig e pályázatra pályamű nem érkeznek, határideje 1919 decz. 31-re halasztatik.

192. Főtitkár jelenti, hogy a Nemzeti Színház meghívta az Akadémiát Vörösmarty-emlék-előadására, melyen képviselőtünkben LOSVAY LAJOS r. t. másodelnök jelent meg. — Tudomásul van.

193. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére FRANKÓI VILMOS t. és KRENNER JÓZSEF r. tagokat kéri föl, majd ez évben utolsó ülésünket berekesztvén, boldogabb új évet kíván az Akadémia tagjainak.

Nekrolog.

Lóczy Lajos r. t. beszéde gróf Széchenyi Béla t. és ig. t. ravatalánál a Széchenyi-palota csarnokában 1918. évi december 14-én.

Gyászoló Gyülekezet!

A magyar társadalomnak és közművelődésnek nagy halottja van. Egy nagynevű és hazafiúi érdemekben gazdag nemzetség fiának, szent koronánk őrének koporsójánál állunk. E nemes férfiú nagyatyja, Ferencz a Magyar Nemzeti Múzeum alapját vetette meg; édesatyja a „nagy” Széchenyi István a Magyar Tudományos Akadémiát alapította és egyszersmind minden téren a magyarság renaissance-ának megteremtője volt. Béla gróf is, a kinek földi maradványaitól most fájdalmas meghatottsággal búcsúzunk, elődeinek lelkesedésével szolgálta mindenben a magyar kultúrát. Megértjük ezt, ha megemlékezünk arról, hogy atyjának szellemi öröksége és lángoló lelkű édesanyja Crescence grófnő nagyasszony voltak Béla gróf lelki

idomitói. Ez gyökerezte meg benne a honszeretetet, a magyarság szellemi és anyagi emelkedéséért buzgólkodó munkásságot.

A Magyar Tudományos Akadémia e ravatalnál tiszteletbeli tagját és igazgatósági tanácsának szeniorát gyászolja. A mikor fájdalmas kötelességként Akadémiánk nevében elköltözött jeles tagja és igazgatója szelleméhez búcsúszavakat mondok, megbízás nélkül Magyarország igen sok tudományos, közművelődési, társaságának és testületének gyászos hódolatát is kifejezhetem. Ha megnevezném valamennyit, a melynek elnöke, tiszteletbeli elnöke és munkástagja volt, túlon túl nyújtaná ez búcsúszavaimat.

Olyan hosszú tartalmas és munkás élet történeti méltatása, mint a milyen gróf Széchenyi Béláé volt, egy gyászbeszéd keretébe nem illeszthető. Elegendő, ha életének néhány mozzanatait emelem ki.

Fiatal éveiben hosszabb időt töltött Angolországban. Az angol főnemesség tárt karokkal fogadta a daliás termetű, férfias szépségével és modorával mindenkit elbűvölő magyar mágnást. Wellington és Sutherland herczegek vendégül látták őt birtokaikon és vadászterületeiken. Édesatyjának Londonban nyomtatott röpiratát, a „Blick“-et 1860-ban veszedelmek közt hozta haza úti bőröndjeinek rejtekeiben. Az öregek közül ki ne emlékeznék vissza arra a lelkesedésre, melylyel a magyar nemzet a nagy Széchenyi István két fiát, Bélát és Ödönt az 1860—1861-iki reményteljes években országszerte fogadta.

Széchenyi István apotheosis képe, mely a vidéken egy úriházból sem hiányzott, a fiatal grófokat is ábrázolja. Ekkor a közakarat Béla grófot is a politikai pályára terelte; azonban csak nagyon rövid ideig maradt meg ő a képviselőház tagjai közt, mert finom, szelid lelkületével nem állott összhangban az eszközökben nem mindig válogatós politikai viaskodás. Szép és boldog legénykora után Széchenyi Béla gróf új életsora kezdődött. Erdődy Hanna grófnővel 1870-ben kötött ideálisan boldog házassága csak nagyon rövid ideig tartott: mert már 1872-ben imádott hitvesét elvesztette. Több éven keresztül ezután lelki tetszhalál volt a szerető párjától megfosztott fiatal özvegy gróf élete. Miként az ázsiai utazásáról szóló nagy munkának boldogult hitvese emlékének szentelt ajánlásban írta: „Évekig éltem visszavonulásban, lelki és testi tespedésben. Kerestem vigaszt a vallásban, eltévedtem búskomorságomban a spiritismus követői közé; mind hasztalanul. megnyugvást sem itt, sem ott nem lelheték.

Később a tudományt hívtam segítségül, de az végkép elrabolni készült azon csekély hitet, azon egy más jövőben való

reményt is, mely szívemmel mindenét képezi és melytől lelkem elválni nem óhajt.

Végre a nagy természet, a világegyetem csodaszerű alkotására tekinték és ezentúl ennek, csakis bizonyos határokig magyarázható titkaiban kerestem enyhülést, reményt.

Kiléptem tehát újra az élet változatos mezejére és midőn annak zaja környez, mámore ábrándit, most érzem még inkább napjaim kietlenségét és látom azon iszonyatos ürt, melyet sem idő, sem körülmény, sem szenvedély nem tölthet be többé soha.

A nagy természet szemlélete sem adhatta vissza ugyan többé a bánatos embernek az elvesztett boldogságot, de legalább megnyugtatta lelkét a velejáró foglalkozás és testi fáradság. Ennek hatása alatt írta a Fertő-tó medencéjében talált kőkorszakbeli leletekről szóló munkáját. Azután 1874-ben határozta el magát egy nagyobb expedíció vezetésére. Ennek céljául Ázsia belsejét, Khinát, Belső Ázsiát és Tibetet tűzte ki; abban is reménykedve, hogy ott talán az ősi magyarság nyomaira akadhat. A jól előkészített és gazdagon felszerelt expedíció, a melynek 4 résztvevője közül immár csak én élek, 1877 deczember havában, tehát éppen 41 év előtt indult útnak és csak 1880 nyáralején érkezett vissza.

Az utazás eredményei világszerte elismerést arattak. A betutazott óriási területről alapvető és későbbi utazásoktól mind-
eddig el nem homályosított földrajzi, földtani és természetrajzi adatok kerültek köztudomásra.

40 év előtt még nem volt olyan könnyű az utazás. Ázsia belsejében, Khinában vasút és táviró sem volt még. Khína nyugati határainak sivatagjain és tibeti felvidéken lakó félvad népek ellenszenve pedig sok áldozatot követelt az utazók közül. Nagy szerencse kísérte tehát Széchenyi expedícióját, hogy nélkülözések és nem is egy fenyegető megkövezés és kardélre hányás veszélye után épségben, egész tudományos anyagával hazaérkezett. A gyűjtemények a Magyar Nemzeti Múzeumban vannak elhelyezve.

Nem volt tehát indokolatlan, hogy Széchenyi Béla elutazása előtt leszámolt az élettel, rendelkezett javaival: mintha mintha kereste volna a halált!

A mint azonban a Gobi sivatag égető homokjára kiértünk, majd a tibeti hegycsúcsok közé kerültünk, a hol a földtani leletek és a természetrajzi gyűjtések mindinkább érdekesebbé lettek, az expedíció vezetőjének bánatos homlokáról időről időre eltűnt a komorság, majd jókedve is megjött olykor és sokszor merültünk élénk vagy vidám vitatkozásokba.

Hosszú utazás közben nyilvánul meg az ember valódi egyénisége. Ilyenkor támad az utitársak között a legkeserűbb ellenszenv, de a hosszú együttutazás érleli meg az igazi és maradandó barátságot is a rokonlelkűek között. Én áldom a gondviselést, mely életem hosszú idejére engem gróf Széchenyi Béla mellé rendelt. Már útközben is bizalmas viszony fejlődött ki köztünk az övétől sokban eltérő felfogásaim daczára is és idővel mindinkább melegebbé vált ez, nemes halottunk utolsó napjáig.

Útközben tűnt ki gróf Széchenyi Béla függetlenségi, szabadságszerető és demokratikus érzülete. Inast, szolgát nem vitt magával; épp úgy végezte az utazás mindennapos csomagolási, tisztogatási teendőit, mint napszámosságaink és mi ketten kísérői. Később életének utolsó napjáig sem tűrt meg maga mellett felesleges cselédséget, öltöztető komornyikot. Birtokait maga kezelte, sőt háztartását is vezette.

Az utazásról hazaérkezve, kedvesebb feladatok várahoztak reá. Gyermekében, Alice és Hanna grófnőkben bájos serdülő leányokat látott viszont; az ő további nevelésükre fordította ekkor legtöbb gondját. Ebben lelt vigasztalást és mindinkább gyarapodó örömet. A legszebb testi és lelki tulajdonsággal megáldott fiatal grófkisasszonyokat magas művészeti nevelésben részesítette, de emellett nagy gondossággal irányította őket a gazdaasszonyi foglalkozások megkedvelésére. Kevés polgári házat ismerek, melynek leányai olyan demokratikus háztartási nevelést nyertek volna, mint a Széchenyi contesse-k. A mikor pedig a fiatal grófnőket a társaságba kellett bevezetni, édesatyjuk sehol sem maradt el mellőlük és fiatalos hévvel tánczolt velök hajnalig. Az a boldog házaselet, melyet leányai Teleki Tiborné és Károlyi Lajosné grófnők szép és jó gyermekeik körében élnek, a szerető gondos apának bölcsességét is áldhatja.

Ebben a bánatot oszlató időben azután résztvett közéletünk örömeiben és bajaiban is, jólesett neki az elismerés, melyben a nemzet értelmisége országszerte részesítette ázsiai utazásának eredményeit. Nagyra vette a Magyar Tudományos Akadémiától nyert kitüntetések; ezek között a nagydíjat. Ügyszólván valamennyi tudományos, irodalmi és művészeti társaságunknak tagja lett és gyakran láttuk őt az üléseinken és vitatkozásainkban. A horvátországi magyar iskolák szervezésére alakult Julián egyesület gróf Széchenyi Béla nevéhez fűződik; legutóbb pedig a Turáni Társaság elnökségében szerzett maradandó érdemeket. Az ábrázoló művészet, a zene, ének és színművészet melegebb hozzáértő barátot nem nevezhet meg Széchenyi Béla grófnál. Kitartóbb és jobb vadász is alig volt nálánál, a kinek biztos

keze és éles szeme zergét, oroszlánt, tigrist és medvét terített le.

A nagy vad cserkészéssel járó erős turistaságban is elsőrangúvá tette őt bámulatos szívóssága, edzettsége, testi ereje és kitartó akarata. Igazi grand-seigneur volt ő, demokratikus életmóddal és világnézettel, a ki mindenki iránt, a kit becsült, az egyenlőség érzetével viselkedett. El volt telve hazánk és fajunk szeretetével és azok közé a ritka szerencsés emberek közé tartozott, a kit mindenki szeretett és a kinek haragosa nem volt.

Nagy halottunk, nemes barátom! Egész társadalmunk gyászával és az én közel félszázados veled való kedves és hasznos együttműködésem hálás emlékével búcsuzom el Tőled. Szolgálon egész életed, szüntelen tevékenységed, fenkölt idealizmusod példaként mindenkinek, a ki a magyar névre érdemes. Mi el nem felejtünk soha. Nyugodjál békében, Isten veled!

H í r d e t é s.

A MAGYAR TUD. AKADEÉMIA KIADVÁNYA.

A Budai Basák Magyar Nyelvű Levelezése.

I. kötet: 1553—1589.

A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából
szerkeszti

Takáts Sándor, Eckhart Ferencz, Szekfü Gyula.

Budapest, 1915. VI és 546 l.

Ára 12 korona.

A szerkesztésért felelős Heinrich Gusztáv főtítkár.

Megjelenik
minden hó 15-én
három-négy ivnyi
tartalommal.

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkesztő-
s kiadóhivatal a
Magyar Tudom.
Akadémiában.

SZERKESZTI

HEINRICH GUSZTÁV.

XXX. KÖTET.

1919. február—április

2—4. FÜZET.

Gyöngyösi István ismeretlen elbeszélő költeménye.

(Kivonat *Badics Ferencz* r. tag 1918 május 6-án tartott felolvasásából)

A felolvasó az Akadémia megbízásából Gyöngyösi összes költeményei kiadásával foglalkozván (az I. köt. megjelent a Régi Magyar Költők Tárában 1914., a II. köt. sajtó alatt), évek óta kutat Gyöngyösi levelei és kéziratban maradt költeményei után s nem eredménytelenül. 1917 tavaszán a kecskeméti ref. kollégium könyvtárának egy kis kézirati kötetében, melyet a bejegyzések szerint 1729—32. között Rétey (néha Rhétei vagy Réthey) T. Ádám írt össze, Gyöngyösi két ismert költeményén, a *Csalárd Cupidón* és a *Palinodián* kívül talált egy mythologiai tárgyú nagyobb elbeszélő költeményt is, mely szintén Gyöngyösi munkájának bizonyult. Van még a kötetben két kisebb költemény: egyik a másolónak néhány lapra terjedő lakodalmi verse, másik Csúzi Józsefnek Magyarország termékenységéről szóló verse; egyik sem haladja meg az akkori alkalmi versezetek színvonalát. Annál becsesebb az előbbi három költemény. A *Csalárd Cupidót* s a *Palinodiát* az teszi irodalmilag becsessé, hogy — a szövegek részletes összevetéséből kitűnőleg — mindkettő az első kiadásoknál régibb kéziratokból készült másolat. A címlapokra jegyzett német nyomdai utasítások azt mutatják, hogy a kötet több darabját a XVIII. század közepe táján ki akarták adni, de semmi nyoma, hogy a terv megvalósult volna; így a fönt említett 3-ik költemény mindmáig ismeretlen, pedig legszebb Gyöngyösi eddig ismert ifjabb költeményei között. Teljes czíme: *Négy száz hatvan nyoltz (tulajdonkép csak 466) Magyar | Versek | Mellyekbe A' Céres Leányának Proserpinának | Pluto által lett el rajdatatása, és | Céresnek Proserpina keresese | Utánna tett sok bujdosása vegre | a Naptul lett hol létenek meg | tudása és Jupitertül Leánya | íránt való meg vigasztalta- | tása íratik meg.* A versek olvasásában gyönyörködőknek | kedvékért, mind pedig maga szomo- | ruságának el üzéséért

Rhètei | T. Ádám (utóbb e nevek törülve s melléje írva P. M. M.) által. Anno Dni | 1732. ipso Januario“. Ez utóbbi sorok nyilván csak a másolást jelzik, mint a *Csalárd Cupido* czímlapján éppen így s latinul a többi költemény végén is, kivéve a lakodalmi verset, melynek végén megmondja, hogy ezt ő mondta s írta le. S ez egyúttal kétségtelenné teszi, hogy a *Proserpina elragadtatása* semmi esetre sem az ő alkotása, mert ámbár latin bejegyzései s Gyöngyösi költeményeinek hibátlan szöveg-másolata literatus embernek mutatják, ezekhez csak annyi köze van, mint a szintén verselgető s költészetkedvelő Gosztonyi Antalnak a maga Gyöngyösi-másolataihoz. Az ugyan még nem elég bizonyíték, hogy a *Proserpina elragadtatása* egy kötetben van két, kétségtelenül Gyöngyösitől eredő költeménnyel: de mivel ezek régi kézirati példányokból készült másolatok, ezekkel együtt, tehát jó forrásból kaphatta Rétey a harmadik költeményt is. Teljesen eldönti azonban Gyöngyösi szerzőségét maga a költemény, melynek tárgya, elbeszélő modora és hangja, költői dictiója és kedvelt szófordulatai, valamint könnyen gördülő versei egyszeriben felismerhetővé teszik Gyöngyösi kezét-fejét. Így akkoriban csak ő tudott írni.

Éppen e belső bizonyítékok alapján Gyöngyösi szerzőségének megállapítása az értekezés czélja.

Mindenekelőtt a költemény tárgyát vizsgálja a felolvasó.

Demeter (Ceres) leányának Persephoné- (Proserpina)-nak elrablása az alvilág istene Aidoneus (Pluto) által, majd időnkint, a tavaszi és nyári hónapokban, visszatérése a földre — az őskori görög népképzeletnek egyik legszebb és legnépszerűbb alkotása. A mythos symbolikus kifejezése annak, hogy a föld és a belévetett mag télen elhal s tavasszal újra éled; költői feldolgozása is majdnem oly régi, mint maga a görög költészet. Már a homerosi hymnus elbeszélését vonzóvá tette az ó-görög „mater dolorosa“ mélységes fájdalomának s a gyermeki szeretetnek rajza s át meg áthatott a kegyeletes hála és a mythikus vallásos érzés az istennő és leánya, mint az emberiség jótevői iránt. A költői képzelet alkotásait még jellegzetesebbé tette a képzőművészet, midőn az istennőket s a többi szereplőt egy-egy emlékezetesebb helyzetben tette szemléletessé. Cicero beszédei alapján vizsgálja a felolvasó, mikép terjedt el az istennők tisztelete Szicília szigetén, különösen Henna vidékén s mikép dolgozta fel a mythost Ovidius a *Fasti*-ban és *Metamorphoses*-ben és az utolsó nagy római költő, Claudianus *De raptu Proserpinae* I—III. cz. költeményében.

Gyöngyösi, a kit már kedvelt költőjének, Ovidiusnak fényes leírásai és elbeszélései is gyönyörködtettek, még jobban el lehetett ragadtatva, midőn Proserpina elrablásának történetét

Claudianusnál olyan teljességben s olyan ragyogó előadásban olvashatta, a hogyan őt legjobban érdekelte. A három latin s a magyar költemény részletes összehasonlítása után megállapítja a felolvasó, hogy ez utóbbinak szerzője a mese szövésében, a cselekvések indítékaiban s az elbeszélés egész menetében Claudianus nyomán halad, sőt néha szószerint, máskor szabadabban fordítja ennek költeményét: s a hol ez befejezetlenül véget ér (a III-ik könyv végén Claudianus csak éppen megkezdí Ceres bolyongásainak elbeszélését), folytatja Ovidius alapján, kinek előadása itt részletesebb is. Mivel azonban Gyöngyösit a gazdag mythikus anyagból a symbolikus vonatkozásoknál és mysteriumoknál jobban érdekelte a kalandos mese, mindkét forrásból elhagyja az ilyen helyeket s annál bővebben rajzolja a mese változatos színterét s az érzelmes helyzeteket; előadásának könnyedségével, nyelvének sajátosságaival s több magyar vonatkozás beszövésevel pedig szinte eredeti költemény hatását kelti az olvasóban.

A magyar költemény egy „Előljáró beszéd“-ből és öt részből áll, compositiójában két egyenlő részre tagolódva, úgy hogy az Előlj. b. (14. vsz.) után az I. (111. vsz.) és II. (100. vsz.) részben Proserpina elrablását s az alvilágba vitelét, a III. (119. vsz.) IV. (56. vsz.) és V. (66. vsz.) részben Ceres bolyongásait, keservét és kiengesztelődését beszéli el.

A magyar költő „Előljáró beszéde“ eredeti s tartalmilag egészen más mint Claudianus két „Praefatió“-ja: magában foglalva a költemény megírásának alkalmát és indítékát. Szép, csillagos este volt s titokzatos csendesség borult a földre: az Echo sem zengett, a vizek is lassúbb zúgásokkal folytak. A költő is lenyugszik s mély álomba merülve látja, hogy Nymphák kíséretében Múzsák jönnek házába: mindenféle hangszer a kezökben s zenélve, tánczolvá, vidám csevegéssel mulatnak; őt is felszólítják, hogy szívéből bút-bánatot kivetve, mulasson velük. E szókra fölserken álmából s aajtaja előtt káprázatos ragyogásban Apolló várja áldásával, felszólítván őt, hogy írja le versekkel: Pluto mint gyulladott szerelemre, hogyan ragadta el Proserpinát, aztán ennek siralmait és anyja keserveit. A költő tehát kéri Múzsáját, hogy szálljon le a Parnassus hegyéről s hagyjon fel a bágyadt szomorúsággal.

E hangulatos s egészen tárgyhoz illő bevezetés után az I. részben mindjárt hozzáfog az elbeszéléshez. Az I. és II. rész egészben megfelel Claudianus I. és II. könyvének, a III. könyv a magyar költemény III. és IV. részébe van foglalva; az V-ik részhez Claudianus III. könyve végén már csak alig 40 sort talált a költő, a többit tehát jórészt Ovidius *Fasti*-jából pótolta. A felolvasó részletesen összehasonlítja a magyar költemény

szövegét forrásaival s megállapítja az eredeti részleteket. Ezek — az Elöljáró beszéden kívül — főkép színes leírások és érzelem-festések, melyekre Ceres és Proserpina története igen hálás alkalmakat nyújtott. Az ilyen helyek Gyöngyösi egyéb, eredeti munkáinak is legszebb részei s itt is a legsikerültebbek; ilyenek a női szépség rajza, a hajnal s a nap nyugtával beálló csend és nyugalom szemléletes leírása, melyek — a mint a felolvasó szembeállítja az eredeti munkák hasonló leírásaival — annyi rokonságot, sőt egyezést mutatnak, hogy magukban is eldöntik a szerzőség kérdését.

Gyöngyösinek — eredeti munkáiban — nem erős oldala sem a szerkesztés, sem a jellemzés; de itt forrásaiban, főkép Claudianus költeményében, annyira készen találta a helyzeteket s oly élesen megrajzolva a jellemeket, hogy csak egy-két vonással kellett kiegészítenie a képeket s személyeinek örömet és fájdalmát az adott helyzetnek megfelelően megszólaltatnia. Ezek a monologok rendesen hosszabbak mint Claudianusnál (a négyrimű alexandrin versforma is bőbeszédűsége csábítja), de a helyzetek átérzéséből fakadnak s új vonásokat is tartalmaznak. Érdekes, hogy ilyen módon a cselekvényt is drámaibbá tudja fejleszteni. A homerosi himnuszban a leánya elvesztése miatt haragos Demeter szörnyű inséggel sújtja a földet (ezt Gyöngyösi csak éppen hogy érinti): Zeus egyre-másra küldi hozzá a követeket s csak lánya felhozásával s a Végzet akaratával tudja valahogy kiengesztelni. Ovidiusnál már maga Ceres keresi fel Jupitert, elégtételt és a leányrabló megbüntetését kérve s Jupiter csak kimagyarázásokkal tudja megnyugtani a haragos Cerest. Claudianus előbb a fájdalmában megtört anyát mutatja be s ezt a részletet Gyöngyösi még jobban kidolgozza. Amint Ceres az Aetna tetején révedezve gondol vissza az egykori boldog napokra, mikor minden öröme, büszkesége szép leánya volt: ennek elvesztéseért mélységes fájdalmában már nem is Jupitert, hanem magát vádolja, ki nem hallgatott lánya kérésére s „ellenségeinek prédájául“ hagyta magára s a kit ezért fogadtak az istenek is oly részvétlenséggel. Ez a kínzó önvád a büntetése, ezért vezekel még tovább is vándor-útjain s csak akkor gerjed fel haragja, mikor megtudja, hogy Jupiter akaratából saját testvére rabolta el lányát. Megtört szíve mégis megbékél a változhatatlan helyzettel, csak hogy visszakapja lányát s legalább félévig újra együtt lehessen vele.

Végül a felolvasó a költemény nyelvét vizsgálja és sok példát idéz Gyöngyösi egyéb munkáiban is sűrűn ismétlődő kedvelt szófordulatokra, hasonlatokra s az egész költői dictio rokonságára. Ezeknek s a leíró részeknek egyezéséből, valamint a költő élete körülményeiből megállapítja, hogy Gyöngyösi a

költeményt a *Murányi Vénus* (1664) és *Kemény János emlékezte* (1674) közt, közelebbről 1669—1671 táján írhatta s bár fennmaradt alakjában első fogalmazvány, nem méltatlan alkotása Gyöngyösi Múzsájának.

Történeti novelláink Jósika után.

(Kivonat *Szinnyei Ferencz* I. tagnak 1919. márczius 3-án tartott előadásából)

Előadásom egyik fejezete a XIX. század első felének novella- és regényirodalmáról szóló nagy munkámnak.

Történeti elbeszélő irodalmunknak Jósika fellépéséig igen vigasztalan a képe. Kisfaludy Károly *Tihamér*-ja jóformán az egyetlen értékesebb történeti novellánk, mellette csak néhány aránylag sikerültebbet találunk, a legtöbb teljesen értéktelen ú. n. „rege“, melyek Kisfaludy Sándor verses regéinek s az osztrák írók hasonló elbeszéléseinek hatása alatt keletkeztek. Ha körülbelül száz történeti novellánkat (mert csak ennyi van mindössze) elolvastuk, Jósika 1836-ban meginduló munkásságának rendkívüli jelentősége tisztán áll előttünk.

Azt gondolhatnók már most, hogy Jósika történeti regényei és novellái nagy és ellenállhatatlan hatást tettek elbeszélőinkre, kik bizonyára siettek tanulni tőle s így történeti elbeszélő irodalmunk 1836 után tartalmasabbá, korrajzilag értékesebbé vált. Sajnos ennek a következtetésünknek ellentmondanak a tények. 1836-tól a szabadságharcig megjelent minden történeti novellát (összesen negyedfélszázat) elolvastam s azt láttam, hogy Jósika kezdettől fogva hatott ugyan íróinkra, ez a hatás azonban korántsem volt olyan általános és jelentékeny, mint gondolnók és novellistáink kevés kivétellel a régi nyomokon haladtak tovább. Természetesen ebben a korszakban nem hiányoznak már az értékesebb jelenségek sem, hogy a legkiválóbbakat, Eötvös és Kemény regényeit ne is említsük.

Az említett „rege“-műfaj, mert valóban műfajnak nevezhetjük, egészen a szabadságharcig virágzik. Ezek a várhoz, vagy valamely helyhez kötött mondaszerű, érzelgős és tartalmatlan elbeszélések nem sokban különböznek a régebbiektől.

Itt azután részletesebb ismertetésük következik.

A régéknél nem sokkal különbek azok a történetek sem, melyeket íróik „novella, beszély, elbeszélés, beszélyke, történet beszély vagy történeti kép“ jelzésekkel közölnek s csak abban különböznek amazoktól, hogy a mondaszerűség hiányzik belőlük. Többnyire költött történetek ezek is, melyeket írójuk valamilyen régi korba helyez s a választott kor jellemző vonásaira való

minden tekintet nélkül mond el, vagy pedig ismert, néha kevésbé ismert történeti események novellává hígítva. Legtöbb akkori elbeszélő, ha talál is valami feldolgozásra alkalmas tárgyat Fesslerben, Budai Polgári Lexikonában, vagy más történelmi munkában, nem tudja művészileg alakítani. Azt hiszi, eleget tett novellairói kötelességének, ha a kiválasztott eseményt egyszerűen elmondja kissé felcizfrázva és helyenkint párbeszédekke tördelve. Némelyik egészen nyersen adja a történelmi anyagot, pl. Pongrác Lajos (*Drégl vára*, Kliegl könyv II. 1842.), a ki szárazon beszéli el Szondi történetét s még félre is érti, u. i. szerinte Szondi két török ifjút küld Ali táborába. Ilyenek Vasváry Pál elbeszélései (*III. Endre király halála*, P. Divatlap. 1846. II. 30., 31. — *Bús napok*, Életk. 1846. II. 5., 6. — *Óriási terv*, Életk. 1846. II. 19., 20. — *Omode Máté mint apa*, P. Divl. 1847. I. 12.), melyek sajtászerű keverékei a történelmi rajznak és a novellának. Minduntalan oklevelekre és egyéb történeti forrásokra hivatkozik s a száraz elbeszélést helyenkint ügyetlenül közbeszótt regényes részletekkel szakítja meg.

Mondanunk sem kell, hogy kortévesztésekkel gyakran találkozunk. Egyik elbeszélőnk pl. Attila korában „góthi falakról” beszél (Katona Antal: *A szikla-király*, Rajzolatok. 1837. I. 21—3.), a másik a XVI. sz. elején rococo-bútorokat emleget (Pongrácz Lajos: *Roesel Borbála*, Magyar. Életk. 1843. 5. füz.), a harmadik Róbert Károly korában ezt mondatja egyik alakjával: „Le a löcsővel!” (Gyerői Lenke Károly: *A bércz virága*, Bérczvirágok. 1848.). A nem magyar tárgyú történeti elbeszélésekben természetesen még több az ilyen baklövés s egészen hamis korrajzi színezet (pl. Talány Keresztély: *Lucia*, P. Divl. 1847. I. 20. római és Benedek József: *Sapphó*, U. ott 1846. I. 3—5. görög tárgyú elbeszélésében).

Motivumok dolgában nem látunk fejlődést vagy javulást. Ugyanazokkal az elkoptatott, sablonos, számtalan változatban ismételt bonyolítási eszközökkel találkozunk újabb történeti novelláinkban is, mint a régiekben.

A gonoszok (zsarnok várúr, gaz szolga, elutasított kéro) megsemmisítik az ártatlan szeretők idyllikus boldogságát: a leányt gyakran elrabolják s erőszakkal akarják magukéva tenni, vagy a hü jegyest ölik meg. A leány ilyenkor elhal bánatában, megőrül vagy öngyilkos lesz (megmérgezi magát, a mélységbe ugrik). Ha a leány pusztul el, a hős ifjú a Szentföldre megy, vagy más harcmezőre, hol rendesen elesik, vagy pedig később remete lesz. Ugyancsak remetékké lesznek a megtért bűnösök is, a kik hátralevő napjaikat vezekléssel és ártatlan áldozataik sirjainak gondozásával töltik. Ezek a remeték, a kik történeti drámáinknak is állandó alakjai, onnan vándorolhattak át a no-

vellákba. Drámáinkba pedig a német lovagromantikából kerültek át. A hős fogságba esik és később kiszabadul, vagy holtak hiszik, de visszatér s megöli hűtlen kedvesét. A gonosz intrikus megöl valakit, kiről kiderül, hogy testvére volt. A szereplők gyakran öltöznek álruhába: a magyar vitéz töröknek öltözik, a nő lovagnak, vagy álszakállal és hajjal teszik magukat felismerhetetlenekké. A mérgezett fegyver, az álompor, mely néha tetszhalált okoz, a tör, a mérge szinte elengedhetetlen kellékek novelláinkban éppen úgy, mint drámáinkban. A különböző kalandok: rablók kezébe esés, sokféle megpróbáltatás, végzetes tévedés, véletlen és csodálatos megmenekülés, bosszúállás számtalan változatban ismétlődnek. Mint megoldás néha még házfelgyújtás is előfordul, sőt az író a szereplők felrobbantásától sem riad vissza. Van olyan novella, melynek minden szereplője meghal.

Ezek a motívumok részben ősrégiak, részben a német lovagromantika hatását mutatják. A negyvenes években, mikor a francia romantika kezd nálunk erősebben tért hódítani, ez motívumok tekintetében nem jelent változást, hiszen ugyanezekkel élnek a francia romantikusok is. Hatását főként a túlzásokban látjuk. Jellemző pl. az idegekre hatni akaró borzalmaknak halmozása, vagy a minél meglepőbb rémségek kigondolása és gyakori alkalmazása. Veress Józsefnek *A főrenydyomb* cz. elbeszélésében (Remény. 1839.) az álomporral elkábított szerelmeseket holtaknak hiszik és elássák. Már az egykorú kritika a francia romantika hatását látta benne (Toldy F. Figyelmező. 1839. I. 17.). Péter Károly *Szarvaskő* cz. novellájában (Honderű. 1843. II. 6—8.) egy láncz megrántására az ebédlöterem ajtaja megnyílik s az egész dőzsölő társaság asztalostul együtt egy a vár alatt rejlő tóba zuhan. Egyik II. Rákóczi Ferencz-korabeli novellában (Béreczy Károly: *Képek a múlt századból*. Életk. 1848. I. 12.) egy városi főjegyző úgy áll bosszut a feleségét megrontó erőszakos birón, hogy pestises hullához köti. A *Rengővár* cz. elbeszélés (Szombathy Ignác, Hond. 1847. II. 10—1.) minden alakja vérözönbe fúl, meghalnak, megörlülnek, végre a tatárok a várat is feldőlják. A *Középkori király* (írta Cs. P. Életk. 1848. I. 20—1.) hőse a megkivánt nő férjét neje előtt felkötteti, a maga leányát pedig lelövi egészen úgy, mint Kisfaludy *Álmatlan királya*. A fekete-vörös romantikával itt zsarnokellenes irányzat párosul, amit az 1848-as idő magyaráz meg.

Bármilyen korból veszik is tárgyukat az írók, a feldolgozás módja ugyanaz. A francia forradalom korának alakjai éppen olyanok (Eördegh István: *Regnault család*, Nemzeti Almanach. 1841.), mint a régi rómaiak (Turesányi Mátyás: *A zsarnok kegyencze*. Életk. 1846. II. 25—6.)

Tipikusan francia-romantikus történeti elbeszéléseket ír ebben az időben Márk (Barthos János). Ugyanolyanok ezek, mint modern tárgyú novellái. *A két barát*-ot (Athen. 1840. II. 11—2.) a leghamisabb és legüresebb pathos jellemzi, ugyancsak szinpadias, pathetikus jelenetekben gördül le előttünk *A török nő* cselekvénye (Athen. 1841. II. 77—9.). *A pór esküje* (Regélő. 1843. I. 27—8.) telivér rémhistória rőt és vad szörnyeteggel, vértől párolgó kaszatömlőczezel s a francia romantikusokra jellemző szagztatott és izgatottságtól lihegő párbeszédekkel. (Mi újság? Opos! — kérdé az úr. — Falaink romladoznak! — Javítsátok ki! — A harcosok zugolódnak. — Akasztófára velök!"). Ugyanilyenek *A két golyó* (Regélő. Pesti Divl. 1844. I. 1—2.) s a *Benita* (Aradi Vészlapok. 1844.) címűek is.

A többiek novelláiban is vad düh, erőszak, gyilkolás, örvöngés, vérszomjas bosszú tombol. A párbeszéddek is izgalommal, vad szavakkal vannak telve. A francia romantika hatás-vadászó bonyolítása, a rémségek mellett a meglepetések, szinpadiasan kiszámított helyzetek halmozása, a nagy szenvedélyt mimelő hamis és dagályos pathos (l. különösen Kazinczy Gábor novelláit), az üres, igazi emberi életet nem élő papiroshősök és papirosszörnyetegek mindmegannyi jellemző vonásai negyvenes évekbeli történeti novelláink legtöbbszörének.

Nem a feldolgozás jósága, hanem a tárgyválasztás különbözteti meg néhány ekkori elbeszélésünket a többiektől. Ezek arról tanúskodnak, hogy elbeszélőink közül egyeseknek már több az érzékük ez iránt s nem elégszenek meg sablonos történetek kieszelésével, hanem gondosabban kutatnak újabb, érdekesebb tárgyak után.

Most ezeknek, köztük Remellay Gusztáv novelláinak és a bibliai tárgyúaknak ismertetése következik.

Vizsgáljuk ezek után, hogy milyen mértékű Jósika munkáinak hatása történeti novelláinkra. Már fejtegetésem elején említettem, hogy nem nagy és nem általános, de azért tagadhatatlanul feltűnő több e korbeli elbeszélő írásain. Szerintem három irányban mutatkozik: először egyes részletekben, másodsor az elbeszélő technikában és harmadszor s talán legfeltűnőbbben a leírásokban.

A részletekben a következő concret hatások mutathatók ki. Bérczy Károly *Lenka* cz. regéjében (Rajz. 1838. I. 6—7.) az összeesküvők földalatti barlangban találkoznak, mely titkos kijárási egy várból, ez igen emlékeztet *Az utolsó Bátor*i hasonló helyére (II. rész 4. feje.). Tóth Lőrincz *A gályarab s leánya* cz. elbeszélésének (Ath. 1838. I. 27—9.) angol ladyje *A könnyelműek* Idaliját juttatja eszünkbe (pazar lakásának leírása

is), tengeri milieujében is, mintha ugyanennek a regénynek hatása mutatkoznék. Jámbor Géza *Gisella* cz. novellájában (Regélő. 1839. II. 62—5.) Géza éppen úgy hosszú szónoklattal akarja Csák hívét Dorgót Róbert Károly ügyének megnyerni, mint Zokoli Giskrát Mátyásénak. Géza is szereti Dorgó leányát, mint Zokoli a Giskráét (II. r. 9. fej.). Nb. *A csehek Magyarországon* 1839 május havában már megjelent (I. Honművész I. 39.). Jámbor novellája pedig augusztus elején látott napvilágot. Orbok Sámuel és Gál Miklós *Tündér forrás-a* (Remény. 1840.) ős-erdélyi és tündéries milieuje Jósika *Decebal-jára* emlékeztet éppen úgy, mint Brúz Lajos *Tiriscum* cz. dák tárgyú novellája (Életk. 1848. 13—4.). Koroknay György *Kondító-jában* (Reg. 1840. I. 13—5.) a Bögrei név Jósikának *A hűtlen hív* cz. elbeszéléséből van véve, a földalatti rejtek fontos szerepe és Báthori Zsigmond kora szintén Jósikára utalnak. *A Szaláncz* cz. novella (Ath. 1842. I. 53—6. —rt-től) hősenek nyaktörő sziklamászása Zólyomit juttatja eszünkbe; az a motívum, hogy a hősről, kit a leány szeret, kiderül, hogy rablólovag, s így méltatlan szerelmére, Zólyomi és Báthori Gábor alakoskodására emlékeztet, a rablókár ostroma pedig a király serege által Komoróci várának megostromlására. Remellay Gusztáv *Tomory Pál-jába* (Hond. 1843. II. 1—3.) bizonyára *A csehek*-ből került a varázsló csillagász alakja, valamint T. M. *A jós* cz. regéjébe a jós és szép leánya, kiket Mátyás király meglátogat (Emlény a pesti m. polg. őrhad zászlószentelése ünnepélyére. 1844.). Ugyancsak *A csehek* „Elemér a sas“-ának másolata Petrics Soma *Vizsontorlás*-ában (Tavas. 1845.) az elfödött arcú, fekete fegyverzetű vitéz, kit a nép Hollónak nevez. Honfalvi Aranka *Dersfi Erzsébet*-ében (Hond. 1846. I. 21—3.) a párviadatok részletes leírása Jósika *Abafi-jára* emlékeztet, mottóját is Jósikából veszi. Császár Ferencz *Isten szeme* cz. beszélyében (Órangyal. 1846.) ugyanolyan háremet találunk, mint a *Zólyomi*-ban. *A csehek* Izabellájának mását látjuk a Mátyást szerető gyermek Biancában, egy clasz írődeák leányában (Bánffay S. *Rege Mátyás csillagáról*. Életk. 1847. I. 24.). *A neviczkei vár* cz. elbeszélésben (H-ics Sdr.-tól, Hond. 1847. II. 2—4.) szereplő rablókár a *Csehek* két rablókárának utánzata.

Jósika hatásának tulajdonítom az Erdély vidékei és történelme iránt keletkezett érdeklődést. Tanujele az *Erdély képekben* (1841) cz. vállalat, mely Erdély vidékeiről, városairól és várairól adott képeket (pl. az *Abafi*-ban leírt Boli barlangról) novellistikus magyarázó szövegekkel. A képek sikerültek, de a hozzájuk komponált történetek annál rosszabbak. Szilágyi Sándor két elbeszélése szintén Erdély történelmének behatóbb tanulmányozását bizonyítja (*Napló a XVII-dik századból*. Hond. 1847.

II. 5—9. és *Egy kép 1604-ből*. Hazánk. 1848. 223—30.), valamint gr. Bethlen Miklósnak *Bethlen Miklós*-ról tervezett regénye, melyből azonban csak jelentéktelen töredék jelent meg (Hazánk. 1847. II. 115.). Ugyancsak egy töredéket közölt Kőváry *Brandenburgi Katalin* cz. korrajzából (Haz. 1848. 185—6.), melyben Serothin lovag titokban imádja a fejedelemnőt, mint Abafi Báthorinét.

Egyes novellistáink elbeszélő technikájának fejlődésében szintén Jósika hatását kereshetjük. Külsőségek dolgában tanulnak tőle. A mesét ügyesebben bonyolítják s bizonyos fordulatosságot, érdekességet tudnak belevinni. Feltünőbbek e tekintetben Kiss Iván *A fekete ember* (Reg. 1838. I. 1—14., mely egész kis regény), Tóth Lőrincz *A gályarab s leánya* (Ath. 1838. I. 27—9.), Ney Ferencz *Asszonyi erő* (Rajz. 1838. II. 37—40.), Garay Alajos *A kápolna* (Rajz. 1839. I. 39—40.), Fáy András *Szádlvár és vidéke* (Bpesti Árvizkönyv. I. 1839.) cz. elbeszélései. Mindegyikben vannak élénk, hatásos jelenetek, mozgalmasabb párbeszédek. Kezdenek némi érzéket mutatni a korfestés iránt is (pl. Várady Károly *A Perényiek*. Közlemények. 1841. II. 4—7. Remellay Gusztáv *Tomory Pál*. Hond. 1843. II. 1—3.). Általában Jósika után több olyan elbeszélést találunk, melyek a novella-műforma követelményeinek jobban megfelelnek, mint a föllépése előttiéik. Természetesen e tekintetben a francia romantikusoktól is tanultak, kiknek hatása elbeszélő- és drámaírodalmunkban a negyvenes évektől kezdve mindjobban erősödik. Ez a hatás néha egyenes, néha nem az, hanem Jósika által közvetített, ki maga is a francia romantikusok tanítványa volt sok tekintetben. Mondanom se kell, hogy a Jósika-epigonok inkább a külsőségeket lesték el mesterüktől és sém kor-, sem lélekrajzban nem tudták megközelíteni, ami a legfontosabb lett volna.

Különösen feltűnő Jósika hatása a leírásokban. Előtte novellairóinknak semmi érzékük a külső világ élesebb megfigyelése és ábrázolása iránt. Leírást 1836 előtt alig találunk elbeszéléseinkben. Jósika példája mintha egyszerre felnyitotta volna szemüket. Elkezdenek látni, igaz, hogy eleinte a Jósika szemével és egyszerre feltűnnek elbeszéléseikben a színes, festető s rendesen regényes világítású vidékleírások és velük a részletes arc-, ruha- és intérier-leírások is. Valaki azt vethetné ellen, hogy ez Walter Scott hatása is lehet. Ezt az ellenvetést azonban megczáfolja az a tény, hogy Scott, noha német fordításokból íróink eléggé ismerhették már azelőtt, leírások tekintetében nem hatott, vagy alig és a leírások csak Jósika fellépése után kezdenek jelentékenyebb számban feltűnedezni. Megczáfolja pedig különösen az a körülmény, hogy

íróink leírásaikban sűrűn élnek Jósika szavaival és kifejezéseivel, vagy utánzataikkal. Ezek a stílusbeli jellemző vonások rögtön föltűnnek a Jósika leíró stílusát jól ismerő olvasó előtt. Néhány példa majd jobban megvilágítja a mondottakat. Tóth Lőrincz *Aranyhajú Janka* cz. novellája (Ath. 1837. I. 6.) a legelsők közé tartozik, melyek erős Jósika-hatást mutatnak. Az elején mestere mintájára Komárom leírását adja 1763-ból, leír korszerű öltözetet és szobát, leírja a holdvilágos éjszakát, mikor „a hold *platinu-golyója*“ úszott az égen s halvány sugarai *tündéri fényt* hintének a Duna habfodros tükreire“. Ugyancsak már 1837-ben Ormós László novellája (*Sz. Vinczehegyi klastrom elégése*: Történeti regény a XIV. századból. Parthenon 1837.) mutat Jósika-hatást hosszas ruhaleírásaival, továbbá a földalatti terem, kasztömlőcz s a viharos éj leírásával, továbbá a Pintér Endréé (*Az utolsó orebita*. Aurora 1837.), melyben szép és hangulatos a nádasok leírása. Kiss Ivánnak *A fekete ember* cz. már említett novellájában is igen sok az arc- és öltözetleírás. Minden fő- és mellékalakját részletesen leírja, mint Jósika. Van aztán benne rozzant fogadónak, tábornak, jelenetnek, pusztának (Hortobágy), várnak leírása. A holdfényes éj leírása sem hiányzik, melyet Jósika annyira szeretett, „*ezüst szigetet* képező felhő fellegek“-el s a holddal, mely „a sötét-kék *égfolyamon gyémánt sajkaként* merengett“. Bérczy Károly főntebb említett *Lenká*-jában a kivégzés jelenetét rőt fáklafény világítja meg, Jámbor Géza *Gisellá*-jában pedig viharleírást találunk a következő Jósikát utánzó mondattal: „egy huzamosan terjengő *világtábla* tünt fel az ég *fellegszőnyegén*“.

Jósika kedvelt szavai vagy utánzataik a következők is: a regényes tájképet „az erdők óriási *tömegekként*“ s a hegyek égbe meredő „*kúpjaikkal*“ szegélyezik s a hold „ezüst lepellel borítja“ (Lakner S. Hölgyerény. Ath. 1842. I. 1.), „villámnnyilak“, „a lég fekete *borútömegei*“, „*csillagkoszorúi*“, a „hold *platinagolyója*“, „a tenger *vízszőnyege*“ (Lakner S. Az élő halott. Ath. 1842. I. 47—9), „a mindenség *kúpja*“ (Molnár József *Basa kútja*. Virány. 1846.), „az ég nagyszerű *kúpja* milliárd csillaglámpákkal“ (Molnár József *A rab*. Virány. 1846.), „az ég *kúpja*“ (Vajkay Károly *Visszafizetés*. Haz. 1847. II. 137—43.), az eget „*azürpalást* fődé“, „a hold *csillagtláborával* az ég *azür-mezőjén* . . . halvány arcsugárai a vártornyok *érczküjjain* törtek meg“ (Tóth Ferencz *Fülek*. P. Divatl. 1847. II. 50—1.).

Szoba-leírásait Jósika rendszeren így végzi: „... egészíté ki a szoba butorzatát“, ez is kedvelt fordulatává lesz a leíróknak éppen úgy, mint a „neme“-kifejezés (egy nemével a borzalomnak, neme a megdöbbenésnek), mely szintén Jósika után lesz divatos. Egyik elbeszélőnk egyenesen Jósikára utal mint

mesterére a leírásban: „Engedelmet kérünk, hogy öltözetét merészlők leírni, de hiában à la Jósika mi is megkísértettük, ámbár félve . . .“ (Pataki Mihály *A vaskarú*. Beszélyek. 1844.).

Jelesebb novellistáinkra tett hatását az illetők munkáinak tárgyalásakor mutatom ki.

Néhány sikerültebb elbeszélés kiemelése és ismertetése után a kor három legkedveltebb novellistájának, Gaal Józsefnek, Nagy Ignácznak és Kuthy Lajosnak, mint történeti elbeszélőknek részletesebb méltatása következik, végül a következő befejezés:

1818-tól Jósika fellépteig (1835-ig bezárólag), tehát tizen-nyolcz év alatt alig száz történeti novellánk jelent meg. Kétharmad részük egészen értéktelen, néhány kivételével csupa „rege.“ Íróik alig dolgoztak fel igazi történeti tárgyat, elbeszéléseik többnyire fogyatékos képzelettel kigondolt mesék képzelt alakokkal. Korrajz, hangulatos leírás, jellemrajz nincs bennük. Idegen tárgyakat nem választanak (egyetlen kivétel Szalay László *Fridrik és Katt*-ja 1833.). Színvonalukat legjobban az jellemzi, hogy Kisfaludy Tihamérja a legértékesebb köztük.

1836—1848-ig ezen a téren is nagy volt a föllendülés.

Jósika megalapította történeti regényirodalmunkat (jelentőségét külön tanulmányban méltattam). Ez alatt a tizenhárom év alatt 10 történeti regény és negyedfélszáz történeti novella látott napvilágot. Az írók a rege-genret folytatták egészen a korszak végéig s nem több sikerrel, mint elődeik, de az igazi novella-forma mégis tulnyomóvá lett. Történeti tárgyak felkutatása tekintetében feltűnő a haladás. Egészen új a bibliai tárgyak feldolgozása (összesen 31 novellában, ideszámítva Jósika *Helione*-ját és *Vízözöni képét*) és más idegen tárgyaké (65 novellában). Már a XIX. század történelmi eseményeit is kezdik feldolgozni (francia, spanyol, lengyel forradalom stb.). Legnagyobb részük azonban most is magyar tárgyú. Legszívesebben a XVI. és a XVII. századból merítik tárgyaikat (88 novella, tehát körülbelül egy negyed részük) főként a török világot választva háttérül, azután az Árpádok korából (48), az Anjoukéből (17), s a Hunyadiakéból (29).

A városi életet és a népeletet alig néhány rajzolja, majdnem mind lovagtörténet. Meséjük komoly, sokszor tragikus végű, vig tárgyút mindössze nyolczat találunk.

Jósika hatása, ha nem is általános, mint láttuk, de elég jelentékeny. Tanultak a francia romantikusoktól is. A színvonal általában véve emelkedik 1836 óta. Történeti elbeszéléseinknek körülbelül fele legalább is tűrhető, Fáy, Bérczy Károly, Kelenfy, Gyulai Pál, Gaal, Nagy Ignác és Kuthy novellái között

pedig értékeseket is találunk. Igaz, hogy Jósika műveinek színvonalánál magasabbra ők sem emelkednek, de legalább meg tudják közelíteni mesteröket.

A romantika uralmán kívül ezt a javulást és fejlődést kell megállapítanunk, mint jellemző tényeket e korszak történeti elbeszélő irodalmában. A fejlődés Eötvös és Kemény regényeiben éri el tetőpontját.

Jelentés az 1918. évi Vojnits-jutalomról.

(Főolvasva *Pintér Jenő* l. t. 1919. február 24-én.)

I.

Néhány évvel a világháború kitörése előtt Ambrus Zoltán a következő két észrevételt tette egyik színi bírálatában:

1. A budapesti színházlátogató közönségről:

„Budapest színházainak közönsége a legléghább színházi közönség a világon, ha ugyan nem számítjuk színházi közönségnek azt a tömeget is, a mely a chicagói zenetermekben vagy az aranyások csapszékeiben hallgatja a vándorénekeseket. Az európai nagyvárosok sokféle színházi publikuma között nincs egy sem, mely lélektelenebb és ízlésben alantabb járó volna, mint a budapesti.“

2. A budapesti színi kritikusokról:

„Elismerjük, hogy a magyar színházi kritikusok között kitűnő erők is vannak, de hogy ez a státus legkomolyabb feladatának a magaslátán állana, abban tisztelettel kételkedünk.“

1911-ben írt így Ambrus Zoltán. Akkor még álmodni sem mert volna senki arról, hogy a világháború kavardása milyen műveletlen tömegeket sodor a legelőkelőbb színházak nézőterére. Ma már általános a siránkozás, hogy hova lett az a régi közönség, a mely ha nem is volt túlságosan művészi hajlamú, de legalább meg tudta ítélni, hogy elfogadható darabot adtak-e elébe vagy szemetet? Jött a képes színházi hetilapok korszaka, a legsilányabb vásári portékákról is himnuszokat zengett a sajtó. A műveltebb színházlátogató, a ki a színészek és színésznők játékan kívül némi irodalmi levegőt is szeretett volna érezni maga körül, egy-egy előadás után meglepetéssel tapasztalta, mennyire hadiárú lett az irodalom és a hirlapi kritika. Gyakran a jobb nevű színi bírálók is magasztalással szóltak olyan darabokról, melyeket a finomabb ízlésű közönség csak ásitozva vagy bosszankodva nézett végig.

Míg az újságok színi bírálatai többnyire teljes tájékoztatásban hagyják a közönséget, sőt nem egyszer egészen félrevezetik a naív előfizetőket és kávéházi olvasókat, egyik-másik folyóirat kritikai rovata figyelmet érdemel. (Budapesti Szemle, Uránia, Új Nemzedék, Vasárnapi Újság, Nyugat, Katholikus Szemle.) De a legtöbb folyóiratban sok egyéb mellett nagy baj a rendszertelenség. A bírálók váltakoznak, s ha az egyik nem akar ridegebb cikket írni valamelyik darabról, ideiglenesen helyébe lép egy másik, a ki könnyörtöltesebb szívű. Ugyanazon folyóiratban sűrűn váltogatják egymást a sikerült, kevésbé sikerült, túlságosan jóindulatú és megbotránkoztatóan rosszhiszemű kritikák. Egyesek lirizálnak, mások üres szóbugyborékokat halmoznak. Néhol tapasztalatlan fiatal emberekre bízzák a referálást, másutt született vakokra, a kiken semmiféle tapasztalat és tanulás nem segít.

II.

A Vojnits-jutalom odaítélését úgyszólván évről évre kiméletlen hangú hírlapi zajongás követi. Az újságok és folyóiratok egy része minden alkalmat megragad arra, hogy visszataszító színben tüntesse föl az Akadémiát s erre a Vojnits-jutalom különösen jó alkalmat nyújt. Hogyan merészel az Akadémia egymással összehasonlítani olyan szerzőket, a kik a jutalomra nem is pályáztak? Miért gázolnak bele az akadémiai bírálók a magyar drámaírók tehetségébe, melyről a színházlátogató nagyközönség és a collegialis kritika a legjobb véleménynyel van? A szerzők és barátaik elkeseredetten tiltakoznak a kéretlen akadémiai kritika ellen. A mi szabad a legkisebb újságoeskának, az tilos az Akadémiának. Az Akadémia ne merészszen kritikát mondani egy-egy esztendő drámai terméséről.

Ez az elkerülhetetlen hírlapi láрма volt bizonyára egyik oka annak, hogy a jelentéstételre kiküldött bizottságok az egész év drámai termésének elemzése helyett többnyire csak a jutalomra érdemes darabbal foglalkoztak bírálatukban. Hogy helyes volt-e ez az álláspont: vitatható. A műveltebb olvasók egy része mindenesetre sajnálattal nélkülözte az évi részletes szemlét.

Hogy jelentésében mire terjeszkedik ki, mire nem — írja 1914-ben egyik tudományos folyóiratunk kritikusa — tisztán a bíráló dolga s őt e miatt nem érheti gáncs. Mindamellet két okból is szeretnők, ha a Vojnits-jutalom bírálói ezentúl is részletező jelentésben foglalkoznának az illető év egész színműtermelésével. A Vojnits-jelentések, ha az egész évi termelést felölelik, igen hasznos előmunkálatok korunk később megírandó irodalomtörténetéhez. Tíz-husz esztendő magyar drámairodalmát, ha korábbi összefoglaló jellemzésekre nem támaszkodhatunk,

mindenesetre sokkal nehezebb feldolgozni s áttekinteni. mintha a Vojnits-jutalom országosan végig szidalmazott jelentésvői már évről évre megtették azt az önfeláldozó szolgálatot az összefoglaló tudománynak. Mi tehát már ebből az okból is hálásak volnánk, ha az akadémiai bíráló bizottságok a jövőben is fenntartanák a korábbi hagyományt.

„De másfelől — mondja ugyanaz a bíráló — sajnálatos volna, hogy imé, az Akadémia megszívlelte az újságok lármáját s lemond a jogos kritikáról, csakhogy elejét vegye a már divattá vált gyalázkodásoknak. Bármily terhes és többnyire áldatlan időpazarlás is az efféle bíráló munka, mindamellett kár volna felhagyni vele s kár volna meggyökerezni engedni azt a felfogást, hogy terrorral elnémíthatni a jogosult kritikát. Mert hogy jogosult, azt jóhiszeműleg senki sem merné tagadni. Nem pedig főképp az az újságíró, ki napról napra „kritikát“ mond a közélet kisebb-nagyobb szereplőinek nemcsak alkotásairól és jelentőségéről, hanem egyéniségéről, jelleméről, becsületéről is. S kell is, hogy kritikában részesüljön minden, a mi a magánéletből kilépve közügygé válik. De közügy az irodalom is, az a színműirodalom is. És mindenkinek, a legutolsó színházlátogatónak is, megcsorbíthatatlan joga, hogy elmondja, leírja, kinyomassa, ha neki úgy tetszik s ha tudja. a maga véleményét. Azzal, hogy valaki akadémikus lett, ezt a jogát nyilván nem veszítette el. Aki pedig a kritikát nem tűri, tegye le a tollat s olyan szerzőszámra igazítsa magát, melylyel örökre elhúzódhat az akadémiai kritika gyűlölt figyelme elől.“

Voltaképen örülniök kellene a drámaíróknak, hogy olykor őszi szót is hallanak munkáikról. Mert csak nem veszik komolyan azokat a baráti dicsőhimnuszokat, melyek a rendezői ügyeskedés és színészi játék megtevesztő hatása alatt máról holnapra készülnek, a „dicsértelek, hogy dicsérj“ elv alapján? Néha valósággal mulatság megfigyelni, hogy milyen komikus tojástáncot jár a boldogtalan színi kritikus, mikor egy rossz drámáról meg kell állapítania, hogy milyen nemes conceptio. A kritikus elejt néhány bókot, a baráti kör lelkesedik. a közönség tódul az előadásokra: — van-e ezek után olyan színpadi szerző, aki elhiggyje, hogy csapnivaló mesterembermunkát végzett?

De az irodalomtörténetnek és az ebből sarjadzó kritikának kevés köze van a mesterembermunkákhoz. Az írók keressük és a művészt, s nem méltányolhatjuk sem az egyéni szeretetreméltóságot, sem a kasszasikert. Még csak nem is a jutalom kedvéért foglalkozunk a tavalyi szindarabokkal, hanem azért, hogy történeti szempontból értékesíthető följegyzéseket csatoljunk a mult esztendő drámai terméséhez.

III.

1918-ban tizenhét eredeti magyar darab került először színre a budapesti színházakban:

Jób Dániel: *Őszi vihar*. Színmű 3 felvonásban. Vigszínház: január 19.

Bíró Lajos: *Hotel Imperial*. Színmű 4 felvonásban. Magyar Színház: január 25.

Lengyel Menyhért: *Charlotte kisasszony*. Történelmi színmű 3 felvonásban. Nemzeti Színház: február 22.

Gábor Andor: *A princ*. Vigjáték 3 felvonásban. Vigszínház: márczius 15.

Kisbán Miklós: *Az erősebb*. Színmű 7 képben. Várszínház: márczius 21.

Szomory Dezső: *II. József császár*. Színmű 4 felvonásban. Nemzeti Színház: április 5.

Hatvany Lili: *Noe bárkája*. Szatíra 3 felvonásban. Belvárosi Színház: május 2.

Hevesi Sándor: *Görögtűz*. Vigjáték 3 felvonásban. Nemzeti Színház: május 3.

Hevesi Sándor: *A kösztví ember fia*. Színmű két részben. Jókai Mór regénye nyomán. Magyar Színház: május 30. és június 1.

Drasche-Lázár Alfréd: *Boldogság*. Színjáték 4 felvonásban. Vigszínház: június 1.

Londesz Elek: *A zöld kabát*. Komédia 3 felvonásban. Budai Színikör: június 5.

Drégely Gábor: *Egy férj, aki mindent tud*. Komédia 3 felvonásban. Magyar Színház: szeptember 20.

Mariay Ödön: *A Rákóczi-harang*. Színmű 3 felvonásban. Nemzeti Színház: szeptember 27.

Szomory Dezső: *Matuska*. Színmű 3 felvonásban. Vigszínház: október 12.

Gábor Andor: *Majd a Vica*. Vigjáték 3 felvonásban. Magyar Színház: november 9.

Herczeg Ferencz: *Tilla*. Színjáték 7 képben. Belvárosi Színház: november 22.

Lakatos László: *Férj és feleség*. Komédia 3 felvonásban. Vigszínház: december 28.

A bírálóbizottságba a M. T. Akadémia Négyesy László rendes tagot s Voinovich Géza és Pintér Jenő levelező tagokat küldte ki.

A bizottság jelentését és javaslatát a következőkben van szerencsém előterjeszteni:

IV.

Az 1918. évben színre került magyar darabok sorozatát Jób Dániel *Őszi vihar*-ja nyitotta meg. Ez a színmű elég jól indul, de a szerző már az első jelenetek után elveszti lélekzetét s kapkodni kezd. Hősnője, egy kegyetlen öreg báró neje, szerelemre vágyik, mert már elunta évtizedes rabságát féltékeny férje oldalán. Mindjárt be is lép a hősszerelmes, a ki nem min-

dennapi ember. Csak egyszer beszélt a bárónéval — nyolcz évvel azelőtt — de azóta sebzett oroszlán gyanánt járja a világot. A beszélgetés annak idején abból állott, hogy bemutatták a bárónénak, azután eltelt nyolcz esztendő s a hosszú idő alatt a hős rettentően szenvedett. Mindig a báróné járt az eszében. Mint mérnök és tengerész örvöngve kószált a külföldön, de a gyötrelmeket már nem bírta tovább, hazajött — s ezzel megindul a dráma. Az állhatatos mérnök és tengerész belép és újból bemutatkozik a modern magyar drámákból oly jól ismert „Bocsánat, ha zavarok” kijelentéssel. A beszélgetés végén már ott van a forró szerelmi vallomás. „Mit mondjak? — kiált föl a lelkes ifjú — mint a kinek fölgyújtották a házát, hova meneküljek, segítség, segítség! — Mondták utazzam el, — jó, hát elutaztam. Volt egy pár szegény szeretőm, — a csizmám sarkával beleléptem a szemökbe! Mindenkinek visszaadtam azt... mit? mit? ... hogy nem tudtam szabadulni magától.” A szerelmes mérnök és tengerész néhány hét múlva már előterjeszti az asszonynak, hogy milyen tervei vannak férje meggyilkolására, de a gyilkosság elmarad, mert a férj előzőleg elbűjlik a másik szobába és kihallgatja a beszélgetést. A megoldás békés: a férj, a rettentő báró, elbocsátja a szerelmeseket s azontúl egyedül közigazdasági tevékenységének él. Ez a darab meséje, természetesen csupaszon. Mert az író gondoskodik arról, hogy az életképtelen vázra divatos ruhát férczeljen: a jól gördülő párbeszédnek mellé néhány érzelő szerelmi vallomást és romantikus kitérést. A feszültség enyhítését czélozza és demokratikus tendenciákat szolgál a paralitikus öreg mágnások csoportjának bemutatása. Itt az arisztokrata-körökben való jártasságát és humorát ragyogtatja a szerző. A bővebb elemzést a darab komikus meséje és naiv emberfestése igazán fölöslegessé teszi.

Biró Lajos színműve, a *Hotel Imperial*, olyan háborús darab, melynek éle a háború ellen irányul. Az oroszok bevonulnak egy galicziai városba s vezérkaruk felüti tanyáját a legelőkelőbb szállodában. Velük egy földel alatt él egy magyar főhadnagy, a ki elmaradt a visszavonuló magyar seregtől s most pinczérnek öltözik, hogy kikerülje a fogságot. A főhadnagy-pinczér néhány hónap múlva halálos veszedelembé kerül, mert mikor a legügyesebb orosz kém jelentést akar tenni a sorsdöntő osztrák-magyar hadi titkokról, megöli a kémet s a tett elkövetésével őt gyanúsítják. Szorult helyzetéből az orosz hadseregparancsnok kedvese menti meg, a ki azt vallja, hogy a gyilkosság idején a pinczér vele volt bezárkózva. A főhadnagy megmenekül, de lelkiismerete kegyetlenül gyöttri. Orozva ölte meg a kémet s gyilkosnak érzi magát. Nem tud segíteni lelki nyomorúságán semmiféle katonai okoskodással. Csak megmentője, a megalázott

leány, nyujt lelkének vigaszt s mikor a magyar csapatok bevonulnak a városkába, a leánynyal együtt indul hazafelé gyógyulni. Az aktuális színművet egy előbbi regényéből irta a szerző, tannulságos példát nyujtván arra, hogy a mese bízhatóságának szempontjából mennyire nehezebb a drámaíró helyzete, mint a regényíróé. A mit a regényíró az apróbb részletek ügyes kidolgozásával el tud hitetni, arra a drámaírónak nincs tere. A dráma hőse éppen nem rokonszenves karakter, meglehetősen zavaros gondolkodású, ingadozó és sentimentalis. Mikor agyonlövi a kémet, a szerelmes leány magyarázza meg neki, hogyan tüntesse föl öngyilkosságnak a gyilkosságot. A leány buzdító szavaira egyszerre reszketni és könnyezni kezd: „Hát én . . . én még élhetek?” A dráma kissé rémregényszerű, de azért tagadhatatlanul jótollú színpadi szerző munkája. A színész számára hatásosan kiaknázható szerepek kiválogatásához és az izgalmas jelenetek előtérbe helyezéséhez ez a szerző éppen oly jól ért, mint Lengyel Menyhért vagy talán még jobban. A fölvetett problémát — menthető-e a gyilkosság s van-e különbség ölés és ölés között — nem mélyíti ki, de a tömeg számára annál népszerűbben magyarázza, hogy milyen állatias dolog a vérontás. A katonai morál és emberi morál malomkövei között vergődő hőse köré sajtáságos orosz katonákat csoportosít: a háborútól már testestől-lelkestől undorodó tiszteket, vakon engedelmeskedő és makacsul okoskodó közembereket. Ez természetesen csupa elképzelés, még pedig erősen csinált lelkirajzzal. Mintha azt akarná jelezni a szerző, hogy a háború a legegészségesebb és legprózaibb embereknek is mennyire összekuszálja a józanságát. Igen ügyesen megírt részletei a darabnak: a vallatás jelenete a gyilkosság után s a prédikáló orosz katona föllépése a tiszti dőzsölésben.

Lengyel Menyhért *Charlotte kisasszony*-a történeti színmű: egy francia kémnő és egy magyar insurgents tiszt szerelmi története az utolsó nemesi fölkelés idejéből. Charlotte mint nevelő nő telepedik meg Győrben, itt elcsábítja és francia fogásba juttatja a vezérkarhoz beosztott Kelecsényi János főhadnagyot, azután szerelmes lesz a magyar ifjúba, bevallja neki aljasságát s megöli magát. A szerző történeti nyomon indult el. A francia hadsereg vezetősége 1809-ben Magyarországra küldte egyik legügyesebb női alkalmazottját, hogy a magyar nemesek között Napoleon proclamációját terjessze. Ehhez az adathoz fűzte a szerző meséjét. Megpróbálkozott azzal, hogy megrajzolja egy XIX. századbeli kisváros életét és éreztesse azt a nagy ellentétet, mely egy párisi dáma és az akkori magyar úrvilág között volt. Iparkodott bemutatni, hogyan hatott Napoleon proclamációja a különböző gondolkodású magyar nemesekre.

A történeti háttér kissé elmosódott, a korrajzi részletek inkább betét-jellegűek. De azért a szindarab első része nincs történeti levegő híjával. A nyelv sem korszerűtlen. Maga a mese kissé filmdrámászerű. Fölépítése gyakorlott kézre vall, jelenetei érdekesek. Kár, hogy alakjait és motívumait annyira ismerjük. Az öreg Bay Boldizsár és neje unalomig ismert komikus alakja a régi operetteknek, a hősnő kései bánata és szerelme Sardou-reminiscentia. A haza sorsán vitatkozó nemesek jelenetét jól ismerjük a Bánk Bánból. Csupa öntudatlan alakismétlés és motívummásolás. Szinte csodálja az ember, hogy efajta elkoptatott szerelvéynnyel ilyen érdekesen lehet összeállítani és újból lepergetni egy estére való szórakoztató darabot. Ez a darab azoknak a sorába tartozik, a melyeket egyszer érdeklődéssel olvashatunk, de újból már nincs kedvünk kezünkbe venni; és azon szindarabok közé, a melyeket először érdeklődéssel nézünk végig, de másodszor már nem vagyunk előadásukra kíváncsiak. A színi hatáshoz ért a szerző, a mellett sohasem ízléstelen. A mese valószínűtlenségét és a lélektani indokolatlanságok vaskosságát természetesen nem feledtetik az ügyes teatralis fogások, aminthogy nem növelik a darab súlyát azok a czélzások sem, a melyeket az akkori szereplők ajkával a világháborús viszonyokra mondat a szerző. Mintha ezekkel az actualis czélzásokkal kissé erőszakosan keresné a közönség tapsait. Igaza lehet, de fejtegetései kiesnek a történeti darab keretéből.

Gábor Andor vígjátéka, *A princ*, nagyon gyöngye tákolmány. Lehetetlen helyzetek és lehetetlen alakok vannak benne. A herczeg fia nőül veszi a kikeresztelkedett milliomos leányát s a nászéjszakán azzal szórakozik, hogy ideáljáról, egy fővárosi színésznőről beszél nejeének. A tüzről pattant börziánér-leány túltesz férjén, meleg baráti viszonyt köt vetélytársnőjével, sőt meghívja a színésznőt családi tűzhelyéhez. A vége természetesen nagy kibékülés és boldog házasság. Hogy miért szeretnek a polgári írók herczegi körökben mozogni, holott a tapasztalataik körébe eső élet annyi érdekes problémát nyújt, ez rejtély. Elolvasnak néhány francia regényt, elképzelik, hogy milyen lehet a gögös családfő, a reménytelenül szerelmes herczegkisasszony, a herczegi jószágigazgató; s azután megírják a minden realitás nélkül szütkölködő regényt vagy színművet. A közönség örül, hogy a színpadon herczegeket, grófokat és bárókat láthat s a komikus figurákat tapssal jutalmazza. A szóban forgó papiros-vígjátéknak még egyéb előnyei is vannak a színházlátogató publikum szempontjából. Az író időnkint sentimentalis hangokat hallat, a felvonásvégeket melodramatikus fordulatokkal fűszerezi, demokrata szereplőivel pedig oda-odamondogattat az aristokrata poseuröknek. Amellett sokat vicczel. Sótalan vicczeléseivel jól

illik pesti prósája. Pl. a darab végén: Milike: A vendégek elmentek, a boldogság megjött. De ezt csak Hugó bácsinak köszönheti. — A princ: De hát mit mondott az a Hugó bácsi? — Milike (hozzásimul): Az egyetlen magyar aphorismát. — A princ (csókolja a feleségét): Mit, édes, mit? — Milike (hagyja magát vinni a hálószobája felé, szégyenlősen): Indul a kutya s a tyúk aludni.

Kisbán Miklós színműve, *Az erősebb*, hét fölvonásból, vagy a hogy a szerző nevezi, hét képből van összefűzve. Egy ifjú grófi pár mézesheteit éli egy felvidéki kastélyban. A huszonhat éves gróf mellbeteg s neje inkább az ápolónő szerepét tölti be mellette. De megérkezik a férj testvére, Julián gróf, s az asszonyka ostromolni kezdi szerelmével az ötvenéves agglegényt. A beteg grófort Julián nevelte föl, elhunyt atyjuk helyett is ő volt az atya s ezért semmi kedve sincs a szerelmi játéokra. Közben a beteg gróf meghal, úgy látszik, hogy öngyilkos lesz, szóval egy reggelen a parkban halva találják, mire a lesujtott pár szakítani készül. De nem lehet, mert a szerelem erősebb a jó szándéknál s az özvegy grófné megérteti Julián gróffal, hogy ők egymásnak vannak teremtvé. A két gróf alakja nem valószerűtlen, de a grófné minden kritikán aluli. Hogy egy néhány hetes asszony ekkora szomjúsággal rimáncodjék sógora szerelméért, azt bajosan lehet elhinni. Lehet, hogy vannak ilyen fékezhetetlen vágyú nők, de a szerző a maga példányát nem tudta elfogadhatóvá tenni. Ez az úrhölgy semmiben sem különbözik Hatvany Lili grófnőtől, ugyanaz a kéjvágyó, magát tolakodó módon kínálgató típus, a ki félre tesz minden női büszkeséget, annyira kívánja a férfit. Csakhogy Hatvany Lili satirájának viharedzett grófnéi legalább őszinte vallomásokkal kínálgatják testüket, míg ez a kezdő grófné áradozó szerelmi könyörgésekkel és hamis romantikával ostromolja sógorát. Hogy célját nem éri el az első huszonnégy órában, ez egyedül Julián gróf érdeme. A gróf izlését mégis bántja, hogy fivére betegségét kiaknázza a maga céljaira. Vigasztalja hevesvérű sógor-nőjét, hogy majd elmúlik szerelmi rohama, majd jön a gyermek, az anyaság. De a grófné mindjárt kijelenti, hogy nincs több gyönyör, csak a mit sógora adhat neki s csak tőle kell a gyermek. Így megy ez végig: a színmű egy histerika vonaglósa hét laza felvonáson keresztül. A színmű a maga érzéki lihegésével illusztráció és bizonyító érv akar lenni a hősnő álláspontja mellett, hogy a váagnak engedni kell s nincs erkölcsi törvény. A mit az emberek erkölcsnek mondanak, a mit a szerelmeskedés ellen védekező Julián gróf becsületek nevez, mindezek csak szavak: — mondja a grófné a temetés után s magához rántja ingadozó sógorát. Bizonyos, hogy az élet ezerszer ráczáfol

azokra a tanításokra, melyeket az egyik nemzedék gépies fegyelemmel ad át a másiknak, de egy drámai munka, mely szembeszáll a hagyományos erkölcsi tanításokkal, mégsem lehet el a kellő motivatio nélkül. Ha a szerzőnek megvan a maga nézete az emberek erkölcsi törvényéről, mint a hogyan minden philosophus főnek megvan, czáfolja ezt a nélkül, hogy ellentmondást váltson ki az olvasó lelkéből. Maga a helyzet azonban olyan utálatos, a nő alakja annyira elrajzolt, hogy zavaros benyomást kelt az egész dráma. Nincs is igazi költészettel megírva. A költészet nem abban nyilvánul, hogy helyenkint színességre törekvő mondatokat és novellistikus leírásokat szőjjön szövegébe a szerző, hanem a mesének művészi földolgozásában és a személyeknek megragadó ábrázolásában. Mindebből semmi sincs a darabban. Az egész színmű nyers egyveleg: a romantikának. érzelgésnek, realismusnak, ibseni emlékeknek, maeterlincki reminiscentiáknak, fellengző beszédnek és lapos prosának keveréke. Csupa bizonytalan ingadozás. Azután az eféle pesti beszéd, mikor Imre, a beteg gróf belép és megszólítja fivérét: „Nem zavarok? Szabad nézni? Nem zavarok ugy-e?” Vagy mikor Julián gróf kijelenti, hogy: „Én megyek praczlit mosni. Kikapunk Teréz tánttól, ha elkészünk. Te pedig mosd meg hideg vízzel ezt a kobakot és ne gondolj bolondokat.”

Szomory Dezső színműve, a *II. József császár*, nagy becsvágygyal kidolgozott történeti tragédia. A felvilágosodott absolutismus mintafejedelmének alakja nem csekély erővel bontakozik ki mozgalmasság jeleneteiből. A tragédia elején még hatalma tetőpontján áll a császár, törhetetlen akaraterővel adja ki rendeleteit, hevesen czáfolja az alkotmányt védő magyar mágnásokat, szilárdan áll a pápával szemben; azután következik a szerencsétlen török háború s ennek nyomán a nemzeti önértékünkben, vallásos érzéseinkben, rendi büszkeségünkben és anyagi érdekeinkben mélyen sértett urak és papok lázongása. A népboldogító idealista szemben találja magát az uralkodó osztályokkal. hatalmas birodalma bomladozik, nincs hofa fordulnia. Halálos betegség gyötri, de még mindig küzd végzete ellenállhatatos kötelességtudással dolgozik tovább, hiába mindent meg kell semmisítenie élete munkáját. Rendeleteit visszavonja s retentő csalódással válik meg az élettől. A császár alakja, gyakorlott kézzel mintázta a szerző. Ez az akarathős figyelmet követel és érdeklődést kelt. Sorsának alakulása nemcsak történelmileg igaz, hanem emberileg is. A thema nehéz volt, különösen vallásos-nemzeti vonatkozásai miatt, a szerző azonban nem tért ki a kényes kérdések elől s akként dolgozta föl meséjét, hogy meglegyen benne a történeti tanulság. Nem foglalt mereven állást hőse mellett, hanem szóhoz juttatta az ellenkező

világnézet védőit is, mintegy az olvasóra és nézőre bízva, hogy kinek ad igazat. Egyesek talán hibáztathatják, hogy a korszakos történeti idők eseményeibe egy szerelmi történet is belevegyül, de nem szabad felednünk, hogy ez az epizód a császár közvetlen közelébe visz bennünket. Még jobban belelátunk a szomorú nagy ember életének nyomorúságába s kibontakozik előttünk egy kaczer nő lélek a maga törpeségében. A császár boldogtalan szerelme Eleonóra hercegnő iránt még teljesebbé teszi tragikumát. Az utolsó felvonást is ez a jelentékeny epizód kapcsolja bele — a maga kiábrándító sarcasmusával — a másik három felvonásba. Sikerült Kaunitz alakja, nem tekintve azt a groteszk túlzást, melyet a szerző, bizonyára a forrásaihoz való ragaszkodás következményeképpen, a darab elején követ el, mikor a kancellárnak a haláltól való irtózatát rajzolja. A többi szereplő elmosódott alak s ez nem is lehet másképpen, mikor annyi jelentéktelen személy fordul meg a színen. II. József egyénisége és állandó szerepeltetése különben is háttérbe szorít — Eleonóra és Kaunitz kivételével — minden más alakot. Hogy a történelmi források ismerői hézagosságokat és anachronismusokat fedezhetnek föl a darabban, az kétségszövegbevonhatatlan, de a közjogi harcokba és kánonjogi vitákba életet vitt a szerző. Vannak természetesen a darabnak hibái is. A magyar urak fölvonultatása bábjátékszerű és minden drámai fejlődés híjával való. Helyenkint a szerző túlságosan ájuldozik s nem tudja elkerülni a melodramatikus banalitásokat — a harangzúgást, karácsonyfát, érzékeny haldoklást. Mivel II. Józsefet nagyon is emberivé akarja tenni, időnkint faragatlan kedélyességgel discuráltatja. II. József mellett egy grófnő végzi a belső szolgálatot s a császár és a grófnő az urasági cselédek hangján társalognak egymással. Lehet, hogy ez csakugyan így volt s az egykorú források megőrizték ennek a furcsa modornak emlékét, de az író éppen azért művész, hogy legyen kritikája arra, mit használhat föl forrásaiból s mi rontja az összhangot. A darab nyelvének magyarsága erősen kifogásolható. A szerző még mindig nem akarja megérteni, hogy mi a különbség az egyéni stílus és a mindenkire kötelező nyelvhelyesség között. Az egyéni stílus nagyon jól megfér a művelt magyarsággal s nincs semmi értelme, hogy valaki affektálja a romlott nyelvréteket. Egész sor tipikus pesti kifejezés: — „mit tesz Isten“, „mit mondjak magának“, „Josephus! Zavarok?“ — bukkan föl a fuldoklóan sok és, ez, egy mellett. Az ilyen nyelvnomorítások fölötté csökkentik a darab értékét.

Hatvány Lili satirája, a *Noé bárkája*, a központi hatalmak és az entente hatalmak diplomatait mutatja be hazafias gondolataik és szerelmi játékaik között. Meséje jelentéktelen. Egy

semleges ország fővárosának legelőkelőbb szállodájában együtt laknak a két ellenséges államsoport diplomatái s a legfurfangosabb és legostobább kémkedéssel leselkednek egymásra. A központi hatalmak előkelő uraival és hölgyeivel közelebbről is megismerkedünk. Szép társaság. Évek óta itt élnek már, elszigetelve és unatkozva. A hercegek, grófok, bárók és feleségeik már kölcsönösen sorba adták egymást s ha időnkint föltűnik egy-egy új férfi vagy nő, mohó vágyódással vetik magukat meghódítására. A férfiak még csak hagyján, de a nők! Alig van még egy másik magyar színdarab, a melyben ennyi histerika hemzsegne egy csomóban. Itt mindenki szeretni akar. Valóságos csatákat vívnak egy-egy friss férfiért Van itt egy grófné, a ki — az egyik diplomata és gentleman szerint — „állandóan más állapotban van, sohasem tudja kitől és gyűlöl mindenkit, aki nincs úgy“. Egy másik grófné könyörög az egyik bárónak, hogyha már megunta jelenlegi kedvesét, aki szintén tisztességes asszony és egy gróf neje, gondoljon öreá, mert tárt karokkal várja. A szegény diplomata-kar tehetetlenül áll ezzel a histerika-blokkal szemben. Ennyi léha férfit és ordináre asszonyt még nem mutatott be magyar nőirő. Ezek nem arisztokraták, még csak nem is urak, hanem a legszemtelenebb figurák, a kiket egy torzító képzelet megalkothatott. Ilyen arcátlan társalgási modor bajosan képzelhető arisztokrata társaságban, még ha a legüresebb előkelőségekből áll is az a társaság. Mindezek ellenére Hatvany Lili nem tehetségtelen író. Van benne szellem, elevenen ír, ritkán unalmas, jelenetei mozgalmasak.

Hevesi Sándor vigjátéka, a *Görögtűz*, a színészeletet rajzolja. Egy gazdag földbirtokos, aki egyúttal egyetemi tanár, beleszeret egy híres színésznőbe s némi küzdelem után feleségül veszi a szép elvált asszonyt. A darab csak ott érdekesebb, a hol fölvonul az ünnepelt színésznő ismerőseinek csoportja. A szerző jól ismeri a színpad világát s ötletesen csipkedi azokat az üres alakokat, a kik a művészi pályán vagy legalább is a kuliszák környékén rajzanak. A mellékalakok mellett a két főhős egészen elhalványodik. Sorsuk annál kevésbbé érdekkel bennünket, mert már az első felvonás második és harmadik jelenetében tudjuk, hogy a földbirtokos elnyeri imádottja kezét. A jeleneteket a darab első részében ügyes technikával ragasztotta egymás mellé a szerző s a vigjáték stílusát is eltalálta. Nem mély kedély, de eleven társalgó. Különösebb irodalmi értéke vagy éppen eredetisége nincs vigjátékának, személyei régi ismerőseink, a helyzetek sem újak. A színházi komika alakja ebben a jellemzésben éppen olyan sokszor felmerült már a vigjátékokban, mint a tolakodó journalistáé vagy a színésznői pályáról ábrándozó szobalányé.

Jókai Mór regénye nyomán Hevesi Sándor két részben dramatizálta *A kösztrű ember fiait*. Az átdolgozó rajta volt, hogy minden értéket megmentsen Jókai Mór regényéből. Néhány szép jelenet élesen rávilágított a népszerű regényíró költői kiválóságára.

Drasche-Lázár Alfréd színjátéka, a *Boldogság*, egy szobrász története. A szobrász már nem szereti nejét, művészi alkotó tehetsége hanyatlófélben, de megjelenik az unt családi tűzhelynél egy fiatal leány, a szobrász beleszeret, új lendülettel dolgozik s a leánynyal együtt eltávozik felesége mellől. A problema az volna, hogy a művésznek, ha alkotni akar, szüksége van a lelki izgalomra s ezért félig-meddig joga van eltépni azokat a kötelekeket, melyek nyárspolgárrá teszik; vagy talán inkább az a problema, hogy a nem közönséges ember számára még a legboldogabb szerelmi házasság is unalmas lekötöttséggé válik bizonyos idő elmúltával. A lelki vihar helyett csendes menetű történetet kapunk. Mintha egy érzelmes nőíró próbálkozott volna meg a mese jelenetezésével. Az alakok a legköznapibbak és mégsem igazak, társalgásuk értelmes prosa, egyéb semmi. A helyzetekben, fordulatokban, ötletekben nincs eredetiség. Írói egyéniségről szó sem lehet ebben a darabban.

Londesz Elek komédiája, *A zöld kabát*, egy vállalkozóról szól, aki mindenáron meg akarja szerezni a megbízást egy milliós hasznot hajtó híd megépítésére. A versenytársával folytatott küzdelem még családi életét is fölforgatja, de a végén jóra fordul minden. A darabban fölvonuló alakok és helyzetek már száz év óta ismeretesek színpadi irodalmunknak úgynevezett középfajú drámáiból. Az egész évben ez volt az egyetlen darab, a mely megbukott. Bukását nem annyira a nyájaskodó kritikák és collegialis dicséreték segítették elő, mint inkább az, hogy hiányzanak belőle az izgalmas jelenetek, sikamlós részletek, lihegő szerelmi játékok. Ezek nélkül pedig ritkán van siker Budapesten.

Drégely Gábor komédiája, az *Egy férj, a ki mindent tud*, igazi jellegzetes terméke a szórakoztató színpadi iparnak. Egy féltékeny férj azt hiszi magáról, hogy az emberek szeméből mindent ki tud olvasni s a felesége szeméből azt olvassa ki, hogy meg akarja csalni egy zongoraművésszel. Izgatottan töri magát, hogy visszahódítsa az asszonyt s ez végre sikerül neki: a zongoraművész tovább áll, a kedves feleség visszatér a családi tűzhelyhez. Nincs ebben a lapos komédiában a művészi törekvésnek szikrája sem. Csupa elcsépelet frázis, elkoptatott helyzet. Évtizedek óta ismert komikus figurák szerepelnek benne. A vicces jeleneteket itt-ott elég ügyesen róttá egymás mellé a

szerző, de mondanivalója annyi sincs, mint egy kisebb igényű tárczairónak.

Mariay Ödön színműve, *A Rákóczi-harang*, a debreczeni kálvinista parasztok világába vezet. Egy gazdag czivis úri férjet akar a leányának, a szerelmes cséplőgépészt kiveri a házából, de később tönkremegy és kénytelen belenyugodni, hogy az Amerikából tömött erszénnyel visszatérő gépész nőül vegye leányát. A mese a régi népszínműi romantika korából való és tele van elavult motívumokkal. A helyzetek jó részét már régóta ismerjük és unjuk, másfelől a színpadi technika kezdetlegességei nagyon is kirínak a darabból. A szerző nem a dolgában biztos drámairó kezével dolgozik, hanem a részletezést kedvelő novellista tollával. Írói becsúgyát tanulmányfőinek gondos festésére és a debreczeni népnyelv hű tükrözésére fordítja. Olvasva bensőbb hatást is tesz parasztdrámája, mint a színpadon. Az olvasó már az első jelenetekben megérzi, hogy íróval áll szemben, nem pedig színpadi mesteremberrel. Úgyszólván minden mondata gondos költői mérlegelés eredménye, párbeszédeiben alig akad egy-két zökkenő. A cselekvénytől való elkalandozásai is irodalmi ambícióira vezethetők vissza. Nem győzi kibeszélni magát, csakhogy igazán élökké és bensőleg igazakká tegye alakjait. Lélekrajzában nincs is sok, a mit kifőgásolni lehetne. Olyanok a parasztjai, a minőket az életben eleget ismertünk. A földért élő-haló, durva és döllyfős nagyparaszt és felesége, a bibliás szavú, urizáló hajlamú, önző czivissasszony éppen olyan helyes léleklátással és emberábrázolással vannak elének állítva, mint a többi kisparaszt, földmunkás és pásztor-ember s ezeknek asszonyai. A debreczeni tanyák népét nem könyvekből és leírásokból ismeri a szerző, hanem az életből s azonkívül megvan az a képessége, hogy nemcsak pusztá fényképfölvételeket ad, hanem művészi festésre is törekszik. Hogy helyzeteibe, jelenetezéseibe, meseszövésebe elég gyakran beszűrődnek a régi népszínművek sablonos vonásai, kellemetlen. A népiességet is olykor mintha túlzottan hajhászná. Hamis hangot sohasem ad, annyira ismeri az alföldi gazdaemberek beszédét, de szinte gyűjteményszerűen halmozza egybe a körmönfont magyarságú mondásokat, czifrázásokat, nyerseségeket. Talán csak Gárdonyi Géza és Móricz Zsigmond tudja ilyen igazsággal utánozni a parasztok beszédét. Mariay Ödön mint író realistikus látás és emberábrázolás tekintetében közeli rokona Móricz Zsigmondnak, csak az hiányzik belőle, a mi Móricz Zsigmondban annyira jellemző, a buja szerelmi életrajza. Nem olyan bátor, mint Móricz Zsigmond, színei is jóval halványabbak, stílusának sincsenek olyan meglepően egyéni sajátosságai, de parasztabrázolása ugyanolyan eredményű. Hatalmasoknak látja s el nem fogható

szeretettel szemléli hőseit, de egyben satírával és keserőséggel mutat rossz tulajdonságukra, ravaszságukra, könyörtelenségükre, kapzsiságukra, hálátlanságukra. A kenetes istenfélelem külsősége mögött istentelen önzés, a maga-megelégedettség nyomában ivás, káromkodás, dicsekvés, ujjhúzás, verekedés. A szerző olykor hajlik a burleszk komikum felé és nem veti meg a melodramatikus betéteket sem. Egyik-másik népies jelenete, így a vásári mozgalom, fényesen sikerült. A dráma szempontjából sok fölösleges dolog van darabjában, de levegőjének magyarsága, népfestő képessége és nyelvének ereje mindenképen méltó a kiemelésre.

Szomory Dezső színműve, a *Matuska*, háborús darab. Abból a színpadi iparágból való, mely szívesen dobja színpadra a hadi évek új témáit és izgató helyzeteit. Egy dúsgazdag magyar földbirtokosasszony, Torday báró öregedő özvegye, szerelmi viszonyt kezd egy Gregor nevű hadifogoly kozák tiszttel. A méltóságos asszonynak már huszársorban levő fia van, de azért egyedül a kozáknak él, a ki úgy bánik vele, mint egy utcasarkai nővel. Hiába jön össze tanácskozássra az előkelő család, a bárónő hajthatatlan. Szerencsére beállit a kastélyba egy kasszirnő, a ki régebben kedvese volt a kozáknak, mire a derék orosz katonatiszt ellöki magától a bárónőt és megy a régi szeretőjével. A színmű egy zagyvastilusú, ügyetlen kezdő színpadi próbálkozásának benyomását teszi. Alacsonyrendű férczmű, a melyet érzegő ömlengések, prosai feleselgetések és párzó dialogusok éktelenítenek el. A szerző megpróbálkozott a magyar parasztok beszédének utánzásával és a vidéki úri élet festésével, de próbálkozása halul ütött ki. A hogyan az élczlapokból jól ismert pesti úr képzei a falusi életet és a régi magyar úri familiákat! Ezt a komikus népies magyarságot kiegészíti a bárónő családjának külvárosi hanghordozása és a szerelmi jelenetek orpheumi stílusa. Maga az előkelő úrnő a legkellemetlenebb histerikák egyike; szeretője, az orosz tiszt, igazi együgyű állat. Ez a tudatlan, jellemtelen, otromba katona többre becsüli a lovát, mint a bárónőt és ezt meg is mondja főrangú kedvesének. Hogy ököllel üti a bárónőt, aki kiváltotta a fogolytáborból, ez szintén kedves jelenete a szerelmi kettősnek. A hadifogoly-tiszt pénzt és ajándékokat kap a bárónőtől szerelméért s a bárónő ugyancsak penzzel akarja félretolni az útból vetélytársát, a kasszirnőt. Kár volna bővebben foglalkozni ezzel a ponyva-romantikával, a valószínűtlen és érdektelen alakoknak ezzel az állatseregletével. Az ember bámul, hogy egy íróban ilyen csekély lehet az önkritika és izlés. Észre lehet venni, milyen mélyen lenézi ez az író a maga közönségét, milyen ostobáknak tartja nézőit és olvasóit. A nyelve is csupa csúfondásosság. Hogy ennyi nyelvnyo-

moritást elbír — az egyéni stílus nevében — az ország egyik jobb színpada! Csak néhány mutatót ebből a nyelvből. A bárónő így beszél: „Van egy felelősség rajtam.“ Ugyancsak a bárónő: „Van egy undok közös csatorna mindenkinek!“ Nem hiányozhat a bárónői ajkakról az: „Óh, talán zavarok“ — fölkiáltás. A kasszirnök fülsóhajt: „Csavargok a nagyvilágban, szegény kasszirnök, a ki megy.“ Természetesen Gregor „elrémülve és gyermekes.“ Andreijew „ő is virággal és lirai.“

Gábor Andor *Majd a Vicá*-jának hőse egy színésznő szobalánya, a kit számos viczces jelenet után feleségül vesz az amerikai milliárdos fia. Operett-szöveg muzsika nélkül.

Herczeg Ferencz a *Tilla*-ban egy érzéki szenvedélytől lihegő grófnőt mutat be. Tilla kedvére cserélgeti szeretőit, míg végre egy félelmes kalandor kezére jut, a ki féltékenységekben leszúrja. A dráma hét képből áll s meséjének kidolgozása meglehetősen vázlatos. A helyzetek kiélezése és a személyek rajza itt-ott nagyon is romantikus színezésű. Egyébiránt pompás írói készséggel van megírva az egész darab. A szerző nemcsak finom ízlésű, elmés és előkelő társalgó, hanem egyúttal a női lélek kitűnő ismerője. Helyenkint valósággal remekel a Tilla-féle hiszterikák testi-lelki akarátának bemutatásában. Azokat, a kik az életet nem csupán a nyájas polgári házak családi tűzhelye mellől ismerik, Herczeg Ferencz fölényesen meg tudja győzni keserű életfilosófiájának igazságáról. Kényes témája mellett sem szorul rá arra, hogy — a divatos színpadi szerzők receptje szerint — érzéki csiklandozással izgassa a nézőket és olvasókat. Enélkül is meg tudja éreztetni a buja szenvedélynek viharait és a szeszélyes férfiségnek változatait, melyek Tilla testéből és lelkéből előzúdulnak.

Lakatos László komédiája, a *Férj és feleség*, elevenen megírt színdarab, de nincs benne semmi újság, akár a problémát és helyzeteket, akár a hangot és emberábrázolást tekintjük. Az asszony szereti férjét, de erősen udvaroltat magának s akaratlanul is olyan helyzetbe jut, hogy a házibarát már-már az anyakönyvvezető elébe vezeti, a mikor még egyszer találkozik férjével s ez a találkozás ismét visszavezeti az elhagyott családi tűzhelyhez. A vígjáték jó technikájú s az ötletes párbeszédeknek nincs hiájával. Ügynevezett szórakoztató darab, melynek felületén a szerző könnyű lépésekkel mozog és a fővárosi emberek divatos elmékedésével beszélgeti hőseit.

V.

A Vojnits-jutalom odaitélésére kiküldött bizottság gondosan átvizsgálta az 1918-ban színrekerült magyar darabokat s

tanácskozásainak eredményeképpen azt javasolja, hogy az 1918. évi Vojnits-jutalmat Szomory Dezső *II. József császára*-nak ítélje oda a M. T. Akadémia. Ez a történeti tragédia nemcsak kiemelkedik az év folyamán sikerrel játszott színművek közül, hanem határozott művészi értékek is vannak benne. Sajnálni lehet, hogy itt-ott bántó módon jelentkező nyelvi fogyatékságai — melyeken pedig némi figyelemmel könnyen lehetett volna segíteni — csökkentik irodalmi értékét. A színpadon ezeket a hibákat máris kijavították s egy későbbi kiadásban maga a szerző is gondoskodhatnék arról, hogy a helyenkint feltűnedező nyelvi foltok eltűnjenek darabjából.

A bizottság szótöbbséggel hozta határozatát. A három bizottsági tag közül az egyik a jutalom ki nem adása mellett szólalt föl.

Jelentés a Farkas-Raskó pályázatról.

(Felolvasta Vikár Béla l. t. 1919 február 24.)

A hazafias költeményre szóló jutalom ezúttal is kevés pályázót készített Akadémiánk foruma elé. Mindössze kilencz pályamű; nagyobbára kezdetleges, naiv szárnypróbálgatások, minőkkel e pályázaton évről évre találkozunk. Ezeket szó nélkül mellőzhetjük. Egy pár kedves hang csendül meg a 8. számú pályaműben (Magyar bánat), pl.

Gyászindulót zokogva fúj a szellő . . .
 Búcsúzzunk tőled, felvidéki erdő?
 Búcsúzzunk tőled, híres, szép vidék,
 Mely ihletéd sok költő bús szívét?
 És töletek, pisztrángos csermelyek?

A romok fölött, melyeken a költő lelke elborong, végre mégis a reménység és bizalom virágai nyiladoznak ugyan, ámde kissé fakón, erőtlenül s ezért nem tudják szívünket megfogni.

Nyilván ugyanazon szerzőtől való a 9. számú (Apák). Kozma Andor Rokkantak cz. versének hatása alatt íródott, hanem mindamellettt érdemes volt megírni. Három rokkant hős képében a háború erkölcsi rombolásait szemlélteti a családi tűzhely körül elég érzéssel és ügyesen, de nem sok műgonddal és meglehetősen szintelen budapesti magyarsággal.

Nem tehetünk ily kifogást a 3. számú pályamű (Fehér virágok) ellen. Gondolkozó, művelt költői érzésű és elég jó magyarságú szonettjei — tizenöt darab — biztató kezdetre vallanak. De ennél többre nem. A költő sikeresen birkózik meg a szonett finom művészi formájával. Csakhogy e birkózás nyo-

mai lépten-nyomon szembetűnnek. A mesterkéeltség, a keresettség benyomása folyton zavarja műélvezetünket. Rhythmusa nem ritkán nagyokat döcöczen. Olykor szinte azt kell hinnünk, nem a gondolathoz formálódottak, hanem a gondolat formálódott hozzájuk. Legbiztosabb a költő s ezt méltán említjük dicsérőleg, a szonett belső alakjának megszerkesztésében. Kezdő versszakai tömören s néha erőteljesen megalkotnak egy képet, kifejeznek egy hangulatot, mely azután a befejező versszakban újra és nyomatékosan visszatér. A többnyire symbolikus költemények itt-ott némileg új hangot ütnek meg a hazáról; de legtöbbjének közös baja, hogy túlságosan eszmélkedő. Fehér virágok, de hideg virágok, majdnem — jégvirágok. Bizonyos fanyar élezlapi humor sokat levon komoly hatásukból. Így A tegnap és a ma cziműben:

Árpád apánk szól: Ott turul kering.
— A mából a tegnapha beleréved —
Elpuskázátok ezt az ezer évet!

Vagy az Attila cziműben, a melyet így végez:

Az orra vére!? — No, más baj se érjen.
A ki a földnek ura, legyen ébren.

A tragikus tárgy és ez a cynikus hang sehogy sem illik össze.

Igazi óda egy van a pályaművek közt: az 5. számú (A gyötrelmek idején). A szörnyű jelen miatt kétségbeesett hazafi bánatát szólaltatja meg helyenkint hatalmasan, lélekbe markoló erővel, pl:

Szánd meg, nagy Ég, halálra szánt hazánkat,
Ne mondj felette végítéletet!

Nem rég — ó mennyi nem történt azóta! —
Dicsőségünk Neked köszönhető,
Mikor Klió múlhatlan érzébe róttá
Az ezredévi győztes léterőt.
Hová tűnt fénye az örömtüzeknek,
Mik Hozzád lángoltak föl akkoron?
Ma szégyenpirrá aljasodva reszket
A döbbenetre dermedt arczokon.

Ez a tüzes érzés azonban később ellankad, sőt nem egyszer halvány reminiscenciának is ad helyet, pl.

A magyar népnek egy van csak hazája,
Ő érti csak, elveszte mit jelent.

Vö. Tompa költeményét (A gólyához), ahol ez a gondolat sokkal költőiebben hangzik föl. Néhol a tökéletes műalak kön-

tőseben politikai vezérczikk hangját véljük hallani, máskor meg a verselés művészi gyakorlottsága, könnyedsége pongyolaságba csap át. Mindezen fogyatkozások ellenére tagadhatatlanul hatásos, emelkedett stílű, szép költeménynyel van dolgunk. Azért e pályamunkát dicséretre méltónak ítéljük és ehhez kérjük az Akadémia hozzájárulását.

A többi pályamű fölött szó nélkül térhetünk át azon másik javaslatunkra, hogy a jutalmat ne méltóztassék kiadni.

Endrődi Sándor
Kozma Andor
biz. tagok.

Vikár Béla
előadó.

Az elméleti mechanikai technológia alapelvei.

(*Rejtő Sándor* I. tag bemutatja e munkájának második kötetét 1919 márcz. 17-én).

Tekintetes Akadémia! Elméleti mechanikai technológiám II. kötetét azzal a tiszteletteljes kéréssel mutatom be, hogy munkámat az Akadémia könyvtára részére elfogadni kegyeskedjék.

Az első kötetben *belső erőknek* a szilárd anyagok mechanikai tulajdonságaira gyakorolt hatását ismerttettem, e második kötetben pedig a *külső erőknek* ugyanily irányú hatását tárgyalom, még pedig úgy általánosságban, mint egyes concret esetekre alkalmazva.

Az általános rész a *maradó alakváltozások mechanikáját* öleli fel. Ennek alapját a székfoglalómban és munkám első kötetében ismertetett molecularis hypothesis alkotja, mely a külső erők hatásának szempontjából is igen gyümölcsözőnek bizonyult.

Ez alapon meghatároztam a szívósság és a képlékenység lényegét, a felszíni rajzok mibenlétét és az összetartozó feszültségek viszonyát. Bizonyítottam, hogy a külső erő nagysága bármely módon hasson is az erő a testre, az anyagnak egyazon tulajdonságaitól, nevezetesen az anyag *szívósságától és képlékenységétől* függ.

A maradó alakváltozások mechanikáját alkotó fejezetekre vonatkozólag megjegyzem, hogy teljesen újak azok, a melyekben a bemetszett rudak hajlítását, a csavarást a forgácsolást és a több irányú erők hatását tárgyalom. A csavart test szemcséinek alakváltozásával kimutattam, hogy a *belső feszültség* a nyomtéli tengelytől mért távolsággal arányos és hogy ebből kifolyólag négyszög keresztmetszetű rudakban a legnagyobb feszültség — az eddigi felfogástól eltérően — nem a kis tengely, hanem a nagy tengely végpontjában keletkezik.

A több irányban ható activ erők közül főleg a csövek belső nyomását okozó erőket tárgyalom. Megjegyzem, hogy csak a vastagfalú csövekkel foglalkoztam, mert a vékony csövek viselkedése, ha tisztán belső nyomással terheltek, már általában ismeretes és mert ily csöveknek húzással párosult erőhatásait ifj. dr. Szily Kálmán már behatóan tárgyalta.¹ Megemlítem, hogy kísérleti felszereléseim segítségével a vastagfalú csöveket 2700 atmosphaeráig tudtam megterhelni.

Az alkalmazott részben útmutatást nyujtok ahhoz, hogyan lehet a matematikai és physikai alapon nyugvó maradó alakváltozások mechanikája segítségével a leggyakorlatiasabb műveletek szabályait céltudatosan levezetni. Levezettem ugyanis a kovácslás, hengerezés, forgácsolás, koptatás és csiszolás szabályait, valamint a szükséges külső munka számítmódját, s ezzel igazoltam, hogy az elvontnak látszó elméletek istápolják és fejlesztik az ipari munkák gyakorlatát.

Folyóiratok szemléje.

1. A BUDAPESTI SZEMLE októberi füzetében Fraknói Vilmos V. *László gyermeksege és uralkodásáról* értekezik. Uralkodásához gyászos emlékek füződnek. Gyámja Frigyes római császár magyar szellemben való neveléséről nem gondoskodott. Ebben a felelősség a nemzetre is hárul. Az ország területén nem igen tartózkodott. Az erre irányuló jogot sem érvényesítette a nemzet. A hatalmat is a még nem érett ifjúnak bocsátotta kezeibe. — Ifj. Leopold Lajos *Magyarország keleti frontja* című cikkében az ország keleti kereskedelem-politikai jövőjéről értekezik. Keleti szomszédságunkkal összhangzatos kereskedelmi kapcsolatra kell törekedni, mely iparunknak a mainál esetleg sokszorosan nagyobb nyersanyag-igényét is képes lesz kielégíteni. Nemzeti érdekeinknek megfelelő szoros barátságra kell lépni gazdaságilag is Ukrainával és Romániával. — Trócsányi Zoltán Tolsztoj *Albert* című elbeszélésének fordítását kezdi meg. *Költemény* rovatban Zempléni Árpád a M. T. Akadémia által 100 arannyal jutalmazott *Vasfő és Ime* című vogul regéjét közli. A *Szemlé*-ben Cholnoky Jenő *A földrajzi gondolat története* címmel gróf Teleki Pál hasonló című munkájáról irt ismerető tanulmányt. — Az *Értesítő*-ben a Szily-émlékkönyv, Gesztesi Gy.: A magyarság a világsajtóban, Huszár V.: Ha a bálványok romba

¹ L. a Mérnök- és Építész-egylet 1902. évi XI. f.-ban ifj. dr. Szily Kálmán: „Húzó kísérletek belső nyomásra igénybe vett csövekkel” cz. dolgozatát.

dőlnek, Balla J.: Az ő keze és Anonima levelei, Rubinyi M.: Mikszáth Kálmán élete és művei cz. munkák vannak ismertetve.

Ugyane folyóirat novemberi füzetének tartalma: György Endre *Gróf Széchenyi István közlekedési politikáját* ismerteti a magyar közlekedési ügyek rendezéséről szóló javaslata alapján. Közlekedési célja, eszményeinek elseje a lánczhid kérdése volt. Egyik sarokelve egy oly főváros létesítése volt, a mely a magyar nemzetiségnek központja legyen. Az ország fővárosának megteremtése volt politikájának irányzata. És e politika gyakorlati megvalósítása a lánczhid sikeréhez volt csatolva. Második a közutak rendezése. E téren Széchenynek csak egyetlen gyakorlati munkája maradt reánk, de ez igazán méltó emléke nevének: a Széchenyi-út az Alduna mellett. A közlekedési ügyek intézésére a Metternich-Apponyi-kormány külön szakosztályt létesített, s ezzel Széchenyi hivatalbalépése közgazdasági és közlekedési politikájának legszebb gyümölcseit érlelte meg. A kőutak kérdése nem tartozott Széchenyi hivatalos működése körébe s így azokat saját egyéni kezdeményezésére vette fel a javaslatba. A harmadik csoport a víziút: Széchenyi pályájának kezdetén a Duna, delelőjén a Tisza volt kedvenc eszméje. A csatornák csak átmenőleg, a Balaton csak mellékesen. A vasúti politikában Szécheny programjaként — mint mondja maga — sohasem látott várost falut, megyét, legkisebb provinciális érdeket, hanem mindig csak hazát. Vasúti politikája is teljes diadalt aratott. — Grósz Emil *Magyarország kórházügyéről* szóló előadását közli, melyben a kórházügy fontosságát fejtegeti. A kórházak nemcsak a beteggyógyítás leghatalmasabb intézményei, hanem a betegségmegelőzés, másrészt a tudományos munka és az orvosi oktatás és továbbképzés központjai. szól arról, hogy mikor és hogyan valósíthatók meg a vázolt eszméi. A megvalósítás módjára nézve szükségesnek tartja a központi, szakszerű, tervszerű és stabil vezetést. Külön közegészségügyi minisztériumot kell létesíteni, mely független legyen minden parlamentáris kormányzattól. — Réz Mihály *Az állam fekvése és területe, határai és relatioi* című tanulmányát közli. A modern állam más államok között foglal helyet s gyakran egy nagyobb tényleges közösségnek is része. Ha nincs is szerződések által más államokkal kapcsolatban, mégis érzi azoknak reá való hatásait. A különböző államok különböző mértékben érzik a kapcsolatot. E kapcsolatok bizonyos függéseket teremtenek. Ezek lehetnek közvetlenek és közvetettek. Szerző vizsgálja, vajjon minő hatással van a fekvés, a terület minősége, a határok, az állam politikai fekvése a függésre. — Radó Antal *Arany ríméről* szóló cikkében előbb Aranyra a rímről szóló elméletével foglalkozik, majd áttér Arany költészetére, s vizsgálja rímelését. — Ifj. Leopold Lajos *Magyarország keleti frontja* című tanulmányának befejező részét adja. Ebben a pánszlávizmusnak, mely az autokratia, az orthodoxia és a szláv nacionalizmusból

él, a világháború idézte bomlását tárgyalja. Az ellentünk ma felsorakozó új szláv támadókedvnek két forrása van. Az egyik forrás a régi pánszláv hangulat, az immár anachronistikus szenvedélyesség, a mely túléli elhalt indítékát. De ez a posthumus pánszláv fegyverzőrej le fog csöndesedni, ha a támadó kedv másik forrása bedugul, ha mindannak, a mi csak névleg nemzetiségi, valójában szocialis törekvés, demokratikus erőfeszítéssel elejét vesszük. Moszkva vallása után szabadabban, bőkezűbben teheti ezt a nemzetét tépelődve féltő magyar államférfi is. Vámháború helyett cooperatio Kelet mezőgazdaságával! A szláv-román demokrácia támogatása s a vele való honi lépéstartás, hogy a szláv-román irredentát az egyetemes emberi törekvésektől elszigeteljük! Keleti erejével, keleti biztonságban folytathatja így a magyar lélek ezeréves útját Nyugat felé. — Trócsányi Zoltán folytatja Tolsztoj *Albert* című elbeszélésének fordítását. — Vargha Gyula *Későn teljesült vágy* eredeti költeményét közli. — A Szemlében Schiff Péter *Az elnöki hatalom fejlődését az északamerikai Egyesült Államokban* ismerteti. — Az *Értesítő*-ben Szelényi Ö.: A magyar evangélikus nevelés (Waldapfel Jánostól), Török Gyula: A porban és a Zöldköves gyűrű regényei, Floerke H.: *Deutsches Wesen im Spiegel der Zeiten*, Frost, L. D.: *Preussische Prägung*, Troeltsch E.: *Deutsche Zukunft* (ez utóbbi három Róza Dezsőtől) című munkák ismertetését találjuk. Rubinyi Mózes válaszol Mikszáth K. élete munkájáról a Szemle okt. füzetében megjelent bírálatra.

Ugyane folyóirat decemberi füzetében Matlekovits Sándor *A Keleti országokkal létrejött békekötések gazdasági intézkedései* címmel az új gazdasági viszonyokat ismerteti, melyeket az ukrániai népköztársasággal, Oroszországgal, Finnországgal és Romániával kötött békeszerződések szabályoztak. — Heller Farkas *A pénz befolyása az árakra* című tanulmányában szól a pénznek a jövedelem eloszlásában való szerepéről, majd behatóan elemezi egyrésről a pénz és az eszményi értékegység között levő viszonyt, másrésről az új vevőerők és ezek között az új pénzmennyiség által az árakra gyakorolt befolyás hatásának folyamatát. Megállapítja azon állítás téves voltát, hogy a pénzmennyiség gyarapítása automatikusan és közvetlenül hatást gyakorol az árakra; jóllehet a bankjegyforgalomnak az a nagy megduzzadása, a mely a háború alatt bekövetkezett, a vevőerők egyensúlyát a magyar közgazdaságban is okvetlenül megbontotta és ezáltal piaczi feltételeiket is alaposan átalakította; mégis téved az, a ki egyszerűen a bankjegyforgalom megnövekedésében keresné a mai magas árak okát. — A termelés megcsappanása és a készletek pusztulása, sőt nem kis mértékben mesterséges machinatiók is nagy szerepet játszanak az áremelkedés okai között. A megnövekedett bankjegyforgalom bár tényleg a vevőerők eltoldódásában nagyon számba vehető alapját vetette meg a

drágulásnak, mégis azért nem tehető egész terjedelmében felelőssé. Az új bankjegyeknek ugyanis éppenséggel nem csekély hiánya az, amely pusztán forgalomtechnikai okoknak köszönheti létét és így nincsen befolyással az árakra. A háború kitörésekor eltűnt a forgalomból az aprópénz kivételével a fém pénz. Ennek helyét bankjegyeknek kellett elfoglalni. A háborús állapotok azután a hitel erős megszorításához vezettek. Ez is okozta, hogy a forgalom lebonyolítására ismét új pénz vált szükségessé. Ha kellően felismertük a pénz forgalomtechnikai és jövedelem-eloszlási szerepe közt fennálló különbséget, akkor tisztán áll előttünk az is, hogy a hadiadók megfelelő rendezése és általában a háború terheinek megfelelő úton való fedezése éppen úgy, mint az állam részére történő szállítások helyes árpolitikája azok az eszközök, amelyek csökkentik azt a veszélyt, amely a piacz háborús átalakulásával kapcsolatos. Ezek az eszközök azok, amelyek segítségével a legkisebb mértékre lehet leszorítani az új vevőerők keletkezését és az abból származó veszélyeket. — Molnár Béla *Magyarország fizetési mérlege a háború előtt* tanulmányát közli, melyben Magyarországnak nemzetközi fizetési mérlegét a háborút közvetlenül megelőző években ismerteti. Tanulmánya végén összegezi a tartozások végösszegét, s felállítja Magyarországnak a háború előtti fizetési mérlegét, melynek alapján kitűnik, hogy csaknem hatszáz millió az az összeg, amelyvel fizetési mérlegünk passzív volt. A 6741.7 millióra becsült nemzeti jövedelemnek csaknem tizenegyedrésze vándorolt évenként külföldre, s ennek a fél milliárdot meghaladó összegnek túlnyomó részét adossági kamatok fejében fizettük a többi országoknak. Trócsányi Zoltán Tolsztoj *Albert* című elbeszélésének fordításából a befejező részt adja. — Zoltán Vilmos *Rabindranath Tagore költeményeiből* hat szerelmi dal fordítását közli. — A *Szemlé*-ben Alexander Bernát Gróf Tisza István és Boutroux Emil jellemzését adja, Munkácsi Bernát Radloff Vilmos orientalista munkásságáról ír hosszabb ismertetést. — Az *Értcsítő*-ben Gopcsa L.: A magyar gyorsírás története, Gellért Mária: Dávid, Gáspárné Dávid M.: Liselotte, Vándor Iván: Az arany madár, Cholnoky L.: Bertalan éjszakája, Somlay K.: Nyári menyasszony elbeszélések (ez utóbbi kettő Baros Gyulától), Szemere György: A Bikkfalvy Cúria című regénye ismertetése zárja be a füzetet.

A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei.

AZ IGAZGATÓ-TANÁCS ELSŐ ÜLESE.

1919 január 19-én.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklete alatt jelen voltak: Ilosvay Lajos másodelnök, Beöthy Zsolt, Concha Győző, gróf Dessewffy Aurél, Entz Géza, báró Forster Gyula, Goldziher Ignác, Szily Kálmán, Wekerle Sándor, Wlassics Gyula ig. tagok. — Dr. Bánszky János akad. ügyész. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtítká.

Plósz Sándor ig. tag kimentette távolmaradását.

1. Főtítká jelent, hogy a magyar népkormány a közszolgálati alkalmazottak háborús segélyéről szóló 1917: XV. törvénycikket 1919-re meghosszabbította és 1918. évi 6700. M. E. sz. rendeletével f. 1919 január—március hónapokra a köztisztviselőknek havi 300, összesen személyenként 900 koronát állapított meg drágasági segélyül. Minthogy az Igazgató-Tanács 1917 november 29-én kimondta, hogy a M. T. Akadémiának középiskolai vagy doktori oklevéllel bíró tisztviselőit anyagi illetmény tekintetében mindenkor az állami középiskolai tanárookra érvényes fizetési szabályok és rendelkezések szerint fogja javadalmazni s mert e tekintetben nem kíván ily minősítéssel nem bíró tisztviselővel szemben máskép eljárni. fölhatalmazza a főtítkát, hogy ez újabb drágasági segélyt 1919 első évnegyedére személyenként 900 (kilencszáz) koronát az Akadémia minden tisztviselőjének (névszerint Heinrich Gusztáv. Hellebrant Árpád, Jónás Károly, Kottaun Nándor, Mészöly Gedeon, Munkácsi Mihály, Szily Kálmán, Trócsányi Zoltán, Zemplén Győzőné), tehát összesen 8100 (nyolcezer-egyszáz) koronát utalványozza ki.

Ugyanezt a segélyt állapítja meg az idézett miniszteri rendelet a szolgáknak is. Az Akadémia ezekkel szemben ugyan semmi ígéretet nem tett vagy kötelezettséget nem vállalt; az uralkodó helyzetre való tekintettel és méltányossági szempontból azonban kimondja, hogy ezekre vonatkozólag is magáévá teszi az idézett kormányrendelet intézkedését és felhatalmazza a főtítkát, hogy az akadémiai szolgáknak (névszerint: Cseri József, Csima János, Gulyás István, Hegedűs József, Király István, Pados István, Trokán János) a f. 1919. év első negyedére személyenként 900 (kilencszáz), összesen 6300 koronát kiutalványozzon.

Végre ugyanazon kormányrendelet a tisztviselők és szolgák családi pótlékát 1919 január 1-től, kiterjesztve a törvényes feleségre is, 100%-kal fölemelte, azaz a tisztviselőknek évi 800 (nyolcezzáz) koronában, a szolgáknak személyenként évi 400 koronában állapítja meg. Az Igazgató-Tanács ezt a rendelkezést is magáévá teszi és ennek értelmében fölhatalmazza a főtítkát, hogy a tisztviselőknek és szolgáknak a megfelelő családi pótlékot kiutalványozza. E szerint kapnak: Jónás Károly 1600, Kottaun Nándor 1600, Mészöly Gedeon

2400, Munkácsi Mihály 1600, Szily Kálmán 800, Trócsányi Zoltán 800, összesen 8800, — Cseri József 1600, Csima János 1200, Hegedűs István 800, Király István 400, Pados István 400, összesen 4400 koronát.

Az Igazgató-Tanács végül kimondja, hogy elvi álláspontjához. mely szerint az Akadémia tisztviselőire nézve az állami tisztviselők ellátását, fizetési és nyugdíjszabályait tekintti irányadónak, ragaszkodik, de fönttartja magának a jogot, hogy újabb tételek és segélyek folyósításánál esetről esetre állapítsa meg, vajjon méltányosnak s az Akadémia helyzetével összeegyeztethetőnek találja-e az illető intézkedéseknek teljesen vagy részben érvényesítését.

2. Főtitkár jelenti, hogy a magyar népkormánynak a czimek és kitüntetések használatára vonatkozó rendelkezése eddig nem jelenvén meg, javasolja, hogy az Akadémia f. 1919. évre Almanachot, a melynek kiállítása tetemes összegbe kerülne, ne adjon ki. — Egyhangúlag elfogadtatik s ehhez az összes ülés hozzájárulása kikéretik.

3. A költségvetés előkészítése körül fölmerült megjegyzések és javaslatok alapján az Igazgató-Tanács óhajtandónak tartja, hogy oly bizottságokban, melyek folyóiratot adnak ki (az I. osztályban a Nyelvtudományi és Irodalomtörténeti, a II. osztályban az Archaeologiai és Hadtörténeti), az előadói teendőket a folyóirat szerkesztője külön díjazás nélkül végezze. — E kívánság az illető osztályokkal és bizottságokkal közlendő.

4. Ugyancsak a költségvetésre vonatkozó megbeszélések kapcsán fölkeri az Igazgató-Tanács az osztályokat és a bizottságokat, hogy a f. évben kiadványaikat az elkerülhetetlen, legszükségesebb nyomtatványokra korlátozzák. — Erről az osztályok és bizottságok értesítenni fognak.

5. Főtitkár előterjeszti Nagy Károly akadémiai építésznek f. évi január 12-én kelt kérvényét, melyben tiszteletdíjának újabb megállapítását kéri. — Az Igazgató-Tanács — tekintettel hasznos szolgálataira és az uralkodó nehéz viszonyokra — tiszteletdíját 1200 koronában állapítja meg.

6. Főtitkár jelenti, hogy a M. Földhitel-Intézet Fraknói Vilmos ig. és t. t. kérésére a „Fraknói Vilmos akadémiai letétje” cz. letétből 80,000 K n. é. földhitelintézeti záloglevelet kiadott, illetőleg átcserélt 100,000 K n. é. hadikölcsön-kötvényre. — Tudomásul van.

7. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére BEÖTHY ZSOLT és gróf DESSEWFFY AURÉL ig. tagokat kéri föl.

ELSŐ AKADEMIAI ÜLÉS.

Első összes ülés.

1919 január 27-én.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Ilosvay Lajos r. t. másodelnök, Balogh Jenő, Beöthy Zsolt, Concha Győző, Fejérfataky László, Fröhlich Izidor, Goldziher Ignác, Hegedűs István, Kövesligethy Radó, Lóczy Lajos, Munkácsi Bernát, Némethy Géza, Réthy Mór, Szily Kálmán r. tt. — Buday László, Dománovszky Sándor, b. Harkányi Béla, Pauler Ákos, Pekár Gyula, Pintér Jenő, gróf Teleki Pál, Tolnai Vilmos, Vikár Béla l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

1. VIKÁR BÉLA l. t. fölolvassa emlékezésédét Genetz Árvid k. tagról. — Az Akadémiai Értesítőben fog megjelenni.

2. Főtitkár őszinte megilletődéssel jelenti, hogy Sörös Pongrácz l. t. a buzgó történetíró, január 5-én váratlanul elhunyt. — Az összes ülés fájdalommal veszi tudomásul a lelkes tudós korai halálát és főlhívja a II. osztályt, hogy emlékbeszéd tartása iránt intézkedni sziveskedjék.

3. Főtitkár bejelenti a beérkezett pályaműveket (l. fönt 64. i.). — Kiadatnak az osztályoknak megbírálás végett, jeligés leveleik pedig az Ügyrend értelmében lepecsételtetnek.

4. Főtitkár bemutatja Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája f. évi január 16-án kelt következő átiratát:

„A Magyar Tudományos Akadémia nagytekintetű
Elnökségének

Budapest.

Midőn Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája a Magyar Tudományos Akadémia nagytekintetű Elnökségéhez az alábbiakban foglalt kéréssel fordul, akkor ezt azért teszi, hogy a magyar tudományos világ képviselőit a Liga által kitűzött célok szolgálatába állítsa, a külföldnek hazánkról való felvilágosítása tekintetében.

Ma, midőn minden prestige-ünk elveszett a külföld előtt, midőn nincsen egyetlen kimondott barátunk sem az államok között, sőt, a melyek barátaink voltak, még azok is ellenünk fordultak, akkor nem állhat szentebb cél előttünk, mint a hazánkról támadt téves nézetek eloszlátása.

Ezért tiszteletteljesen kérjük a nagytekintetű Elnökséget arra, hogy határozza el a Magyar Tudományos Akadémia, hogy a míg a mi szomorú helyzetünk fennáll a külfölddel szemben, legalább azonban egy esztendőre, *függeszsze fel minden másirányú tudományos munka kiadását*, mint a mely nem Magyarországnak a külföld előtt való helyes irányú tudományos jellemzésével, a külföldnek Magyarország feől való felvilágosításával foglalkozik.

Ezen tiszteletteljes kérésünket mindjárt concret javaslatokkal egészítjük ki:

1. Adja ki a Magyar Tudományos Akadémia a Ligánkkal egyetértőleg KARÁCSONYI JÁNOS munkáját, mely tudomásunk szerint francia fordításban már meg is van, azonnal, s készíttesse el minél hamarabb angol fordítását, hogy az is mihamarabb sajtó alá kerüljön.

2. Ugyancsak fordíttassék le angol és francia nyelvre és adassék ki AJTAY JÓZSEFnek „A magyarság fejlődése az utolsó 200 év alatt” című műve.

3. Dolgoztassa át, az 1910-iki népszámlálás adataival is kiegészítve, BALOGH „Népfajok Magyarországon” című könyvét és készüljön ebből a külföldi olvasóknak megfelelő francia és angol nyelvű kiadás, a kijavított térképanyag melléklésével.

4. Az „Ungarische Rundschau” folyó évi számai lehetőleg angol nyelven jelenjenek meg. A cikkek úgy válogathatók meg, hogy azok Magyarország integritásának ügyét szolgálják.

5. JANCsó BENEDEK, AJTAY JÓZSEF és GERő VILMOS két collectiv munkája, a melyek Ligánk megbízása alapján készülnek és fordíttatnak, a Magyar Tudományos Akadémia által támogatásban részesíttessenek.

Mindezekon kívül a következő újonnan kidolgozandó tanulmányok elkészítésének programba vételét ajánljuk:

a) Bizonyíttassék be, hogy Magyarország léte európai szükségesség és hogy Magyarország megsemmisítése európai katastrophát jelentene.

b) Dolgoztassék ki a magyar nemzetiségi politika védelme és az új megoldásban a nemzetiségi viszonyok fenyegető alakulása.

c) Targyalják tudományos alapon, hogy a „népek önrendelkezési joga” államalkotási szempontból hogy értelmezhető?

d) Fejlessék ki jogászai alapon, vajjon joga van-e az entente-nak felosztani olyan közös vagyont, melylyel a történeti Magyarország rendelkezik, s a mely az egységes földrajzi területen a természetadta együttéléshez szükséges, s felosztása az egyes elszakadt részek megélhetésére nyomasztó hatással volna?

e) Fejlessék ki Magyarország gazdaságpolitikai helyzete és az az állandó gazdasági depressio, mely a magyar állam felosztása esetén bekövetkezne.

f) Tanulmányok ellenségeinkről: a cseh, a román, a szerb politika áttekintése különösen 1848-tól a jelen korig.

g) Tudományos indokolással világítsassék meg, hogy szükségük van-e a boldoguláshoz Magyarország megcsonkítására a cseheknek, románoknak, szerbeknek.

h) Magyarország és a nyugati hatalmak viszonyának feldolgozása.

i) Magyarország geopolitikája és az ország felosztásának geopolitikai képtelensége.

j) A kárpáti medenczében található természetes (szén, vizierő, földgáz stb.) energiaforrások összefüggő hasznosítása az egységes területű Magyarország európai közérdekű mezőgazdaságának és iparának életbentartása és fejlesztése szempontjából, mert mint amúgy is eredeti nemzeti vagyon csak *egységes* hasznosítással állítható eredményesen a *többszermelés* szolgálatába.

Úgy véljük, hogy ha a Magyar Tudományos Akadémia a fenti programot végrehajtja és különösen a már meglévő munkák kiadásával azonnal a működés terére lép, úgy oly szolgálatot tett a külföldnek Magyarország felől való felvilágosításában, melylyel Ligánk könnyebb munkák terjesztésével foglalkozik, hogy az egyesült erő nem maradhat eredmény nélkül.

Midőn bátrak vagyunk kérésünket, illetve programmunkat a nagytekintetű Elnökség elé terjeszteni, meg vagyunk győződve, hogy ezzel nem terhet okoztunk, hanem olyan irányítást adtunk, mely a mi céljainknak szükséges kiegészítője és így ezzel elő is kellett állnunk.

Kiváló tisztelettel dr. Szontágh Tamás alelnök, dr. Lusztics Sándor főtitkár-h.

Az összes ülés kimondja, hogy szíves örömet vesz részt a Liga hazafias munkálkodásában, azonban 1. az Akadémiának „célja a tudomány- és irodalomnak magyar nyelven művelése és terjesztése”, emélfogva az esetleg megírandó magyar munkáknak franczia és angol nyelvre fordítása, ill. átdolgozása kívül esik feladatai körén; ez a kormánynak vagy a Ligának volna teendője; az „Ungarische Rundschau” pedig nem akadémiai kiadvány és így az Akadémia nem is rendelkezhetik vele; — 2. a megírandó munkákra vonatkozólag, beható eszmecsere után, melyben az elnökön és főtitkáron kívül Beöthy Zsolt, Concha Győző, Goldziher Ignác, Lóczy Lajos és Szily Kálmán vettek részt, az ügy előkészítésére, esetleg már intézkedés céljából Berzeviczy Albert, Concha Győző és Lóczy Lajos tagokból álló bizottságot küld ki.

5. Főtitkár jelenti, hogy tekintettel a nyomdák árdrágításaira és az Almanach személyi adatainak a jelen körülmények közt lehetetlen megállapítására, az Igazgató-Tanács legcélszerűbbnek vélné,

hogy az Akadémia a f. 1919. évre ne adjon ki Almanachot. — Az összes ülés e javaslatához egyhangúlag hozzájárul.

6. Főtitkár jelenti, hogy a tagajánlások ügyében az Ügyrend értelmében körlevelet intézett az Akadémia összes beltagjaihoz. — Tudomásul van.

7. Főtitkár ismét jelentést tesz a nyomdáknek újabb árdrágiásairól, mire az összes ülés, az Igazgató-Ianácssal egyetértve, kimondja, hogy újabb intézkedésig az Akadémia kiadványai csak az elkerülhetetlenül szükségességre szoríttassanak meg.

8. Fölvettvén az a kérdés, hogy az Akadémia tartson-e f. é. február hónapban fölolvasó üléseket, az összes ülés, tekintettel a szén- és világítás-ügynek még mindig igen kedvezőtlen állására, február hóban fölolvasó üléseket nem tart.

9. Főtitkár jelenti, hogy Moussong Géza szakfelügyelő-igazgató úr a Wodianer-jutalmak bizottságának előadója, f. é. január 5-én a következő levelet intézte az Akadémiához:

„Tisztelettel van szerencsém bejelenteni, hogy a Tanítók Országos Szövetségénél e hó 1-jétől lemondtam az elnöki tisztségről. A míg közgyűlést hívhatnak össze a választás megejtése végett, addig Rákos István alelnök vezeti a Szövetség ügyeit. Ugyanazért elküldöttem hozzá a tegnap átvett Wodianer-iratokat is és jelentem, hogy ez évben éb. volna hajlandó az előadói munkálatokat elvégezni a tölem nyert útbaigazítások mellett.

A midőn kérem bejelentésem szíves jóváhagyó tudomásul vételét, nem mulaszthatom el egyben leghálásabb köszönetemnek k fejezést adni az Akadémia részéről nyolcz éven át tapasztalt kitüntető jóindulatért és támogatásért. Kiváló tisztelettel Moussong Géza.“

Egyidejűleg Rákos István, a Magyarországi Tanítóegyesületek Országos Szövetségének ügyvezető alelnöke, f. é. január 7-én a következő levelet intézte az Akadémiához:

„Tisztelettel jelentjük, hogy a Wodianer-alap két ösztöndíjának odaítélésére alakult akadémiai bizottságban a Magyarországi Tanítóegyesületek Országos Szövetségét az idén Rákos István fővárosi szakfelügyelő-igazgató, a Szövetség ügyvezető alelnöke, és Háda József, a Szövetség hivatalos lapjának szerkesztője fogja képviselni.

Együttal tisztelettel jelezzük azt is, hogy az ügynek eddigi tanító-előadója, Moussong Géza, a Szövetség lemondott elnöke, a vonatkozó iratokat már átadta az alulirott ügyvezetőnek, a ki az Akadémiától várja az előadói tiszttel való megbízást.

A Magyarországi Tanítóegyesületek Országos Szövetsége nevében mély tisztelettel Rákos István üggy. alelnök, Sáros Gyula h. főtitkár.“

Az összes ülés Moussong Géza igazgató úr lemondását őszinte sajnálattal veszi tudomásul, egyben neki nyolcz éven keresztül a legnagyobb szakértelemmel és buzgósággal kifejtett fáradozásaiért legmelegebb köszönetét juttatja kifejezésre; a bizottság előadói tisztere pedig Rákos István igazgató urat kéri föl, a ki a bizottságban eddig is igen hasznos munkásságot fejtett ki.

10. A Nemzeti Színház igazgatója jelenti, hogy a Teleki-dramabíráló-bizottságba GYENES LÁSZLÓ és MIHÁLYI KÁROLY urakat küldte ki. — Tudomásul van.

11. Főtitkár jelenti, hogy a pénzügyminiszter úr 1919. január 25-én kelt átirattal értesítette az Akadémiát, hogy a nemzeti vagyon-dézsmá (nagy vagyoni adó) ügyében 1919. február 3-án d. u. 5 órakor és az azt követő napokon a pénzügyminisztériumban szakértekezlet

lesz. melyre az Akadémiát is meghívja. — Az összes ülés ez értekezletre MATLEKOVITS SÁNDOR r. és FELLNER FRIGYES l. tagokat küldi ki.

12. Az Akadémia az összes ülés meghatalmazásából oly kéressel fordult a horvát tudományos Akadémiához, hogy a tőle kölesön kapott „Zrinyi-könyvtár” csak rendezett viszonyok beállta után küldhesse vissza. — E megkeresésre a zágrábi könyvtár igazgatója f. é. január 14-én kelt átiratában értesít, hogy az országos kormány kérésünknek helyt adott.

13. A Nemzetgazdasági Bizottság rendes bizottsági tagokul ajánlja Tagányi Károly r., Domanovszky Sándor és 'Sigmond Elek l. tagokat. — Megválasztatnak.

14. A II. osztály bejelenti az 1918 deczember 31-ig beérkezett pályaművek bírálóit: 1. Lévy-jutalom: Angyal Dávid r. és Domanovszky Sándor l. t.; — 2. Péczely-jutalom: Gaal Jenő és Tagányi Károly r. tt.; — 3. Körösy József-jutalom: Vargha Gyula r. és Thiring Gusztáv l. t.; — 4. Sztrokay-jutalom: Balogh Jenő, Magyar Géza r. tt. és Buday László l. t. — Tudomásul van.

15. Vágó József úr a budapesti kereskedelmi és iparkamara titkára, e kamara elnökének, Lánzy Leo úrnak százezer koronás közgazdasági tudományos alapítványa bíráló bizottságába az alapító levél IX. pontja értelmében egy akadémiai tagnak kiküldését kéri. — Az összes ülés a II. osztály javaslatára a kérdéses bíráló bizottságba MATLEKOVITS SÁNDOR r. tagot küldi ki.

16. SZILY KÁLMÁN főkönyvtárnok jelentést tesz a kéziratárnak egy újabb nagybecsű gyarapodásáról. Dr. Balogh Jenő r. t. ugyanis elhatározta, hogy a hozzá mint m. kir. miniszterhez intézett leveleknek azt a részét, a mely köztörténetünkre, művelődési viszonyainkra és irodalmi kérdésekre vonatkozik, örök letéteményként átadja a M. T. Akadémiának megőrzés végett, és két csomagot, az egyikben 134 egyéntől több mint 400 levelet, a másikban pedig bizalmas természetűeket, melyek csak az adományozó esetleges újabb intézkedése vagy halála után használhatók föl, már át is adott. Ez utóbbiakat a főkönyvtárnok egy az Akadémia és saját pecsétjével lezárt borítékban helyezte el. A levelek többi része legközelebb fog átvétetni. — A beces adomány köszönettel fogadtatik.

17. A Tót Közművelődési Egylet meleg köszönetet mond egy akadémiai teremnek közgyűlése alkalmából átgengedéseért. — Tudomásul van.

18. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére HEGEDÜS ISTVÁN és RÉTHY MÓR r. tagokat kéri föl.

MÁSODIK AKADEMIAI ÜLÉS.

Második összes ülés.

1919 február 24-én.

ILOSVAY LAJOS másodelnök elnöklete alatt jelen vannak: b. Forster Gyula t. t. — Alexander Bernát, Angyal Dávid, Badics Ferencz, Ballagi Aladár, Balogh Jenő, Beöthy Zsolt, Csánki Dezső, id. Entz Géza, Farkas Gyula, Fejérfutak László, Fináczy Ernő, Fröhlich Izidor, Gaal Jenő, Hegedüs István, Horváth Géza, Ilosvay Lajos, Kövesligethy Radó, Krenner József, Kürschák József, Méheli Lajos, Négyesy László, Rados Gusztáv, Schafarzik Ferencz, Simonyi Zsigmond, Szily Kálmán, Szinnyei József, Vargha Gyula r. tt. — Áldásy

Antal, Bánóczi József, Bernát István, Császár Elemér, Degen Árpád, Domanovszky Sándor, Eber László, Fejér Lipót, Fellner Frigyes, Giesswein Sándor, Gyomlay Gyula, György Endre, b. Harkányi Béla, Kertész Kálmán, Mahler Ede, Mauritz Béla, Pálffy Mór, Pauler Ákos, Pekár Gyula, Pintér Jenő, Preisz Hugó, Reiner János, Rybár István, Sebestyén Gyula, Szinnyi Ferencz, Vári Rezső, Vikár Béla, Viszota Gyula, Voinovich Géza, Zimányi Károly 1. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

19. Másodelnök megnyitja az ülést s bejelenti, hogy elnök úr gyöngélkedése miatt az ülésen nem jelenhetik meg. — Részvétellel tudomásul szolgál.

20. ÁLDÁSY ANTAL 1. t. fölolvassa emlékbeszédét Lamprecht Károly k. tagról. — Az emlékbeszédek sorozatában fog megjelenni.

21. PINTÉR JENŐ 1. t. előterjeszti jelentését az 1918. évi Vojnits-jutalomról. A kiküldött bizottság (Négyesy László r., Voinovich Géza és Pintér Jenő 1. tt.) szótöbbséggel Szomory Dezső: II. József cz. színművét ajánlja a jutalomra, — mihez az összes ülés egyhangulag hozzájárult. Négyesy László r. t., mint a Vojnits-bizottság egyik tagja a lapok téves közlésével szemben szükségesnek tartja megállapítani, hogy a bizottság elhatározására se a főtitkár, se más valaki befolyással nem volt, a mit az összes ülés helyeslőleg vesz tudomásul.

22. VIKÁR BÉLA 1. t. előterjeszti jelentését a Farkas-Raskó-pályázatról. A kiküldött bizottság (Endrődi Sándor, Kozma Andor és Vikár Béla 1. tt.) a beérkezett pályaművek között jutalomra méltót nem talált, de dícséretre ajánlja a „Gyötrelmek idején” című, „Rendületlenül” jelígjű 5. számú pályaművet. — Az összes ülés az 5. számú pályaművet dícsérettel tünteti ki s jelígs levelet az irattárba helyeztetik, hogy ha a szerző jelentkezik, fölbonthatassa.

23. Elnök a jutalmat nem nyert pályaművek jelígs leveleinek elhamvasztására PAULER ÁKOS és CSÁSZÁR ELEMÉR 1. tagokat kéri föl, a kik még az ülés folyamán jelentik, hogy megbízatásuknak eleget tettek.

24. Főtitkár jelenti, hogy KRONECKER HUGÓ k. t., a berni egyetem tanára, a kiváló physiologus, a ki 1908 óta volt tagja Akadémiánknak, elhunyt. — Részvétellel vétetik tudomásul s a III. osztály föl-kéretik, hogy emlékbeszéd tartásáról gondoskodni sziveskedjék.

25. Főtitkár jelenti, hogy GULYÁS ISTVÁN, az Akadémiának 1883 óta hűséges, szorgalmas és megbízható szolgálja, február 12-én meghalt. Temetését az Akadémia rendezte, koszorút helyezett ravatalára és a sírnál Jónás Károly gondnok juttatta kifejezésre az Akadémia részvétét. — Részvétellel tudomásul szolgál.

26. Az osztályok jelentik, hogy gróf SZÉCHENYI BÉLA t. és ig. tagról LÓCZY LAJOS r. tagot, KARABAČEK JÓZSEF k. tagról GOLDZIERH IGNÁCZ r. tagot és SÖRÖS PONGRÁCZ 1. tagról ERDELYI LÁSZLÓ 1. tagot kérte föl emlékbeszéd tartására. — Tudomásul szolgál.

27. Az I. osztály SCHÖPFLIN ALADÁR, a II. osztály HOLUB JÓZSEF részére kér személyes felolvasási engedélyt. — Megadatik.

28. Főtitkár jelenti, hogy RIESZ MARCELL, WEISER ISTVÁN és ZAITSCHEK ARTHUR megbízás útján készülő pályaműveik befejezésére és benyújtására haladékokat kérnek. — Megadatik.

29. Főtitkár jelenti, hogy körlevelet bocsátott ki, melyben az osztályokat föl-kéri évi jelentéseiknek márczius 24-ig, bírálati jelentéseiknek április 1-ig való beküldésére. — Tudomásul van.

30. Főtitkár jelenti, hogy a nyomdák újból fölemelték árait. — Tudomásul van.

32. Főtitkár jelenti, hogy a pozsonyi Erzsébet-Egyetem tanári kara a következő kéréssel fordult az Akadémiához:

A Magyar Tudományos Akadémia Tekintetes Elnökségének

Budapesten.

A pozsonyi magyar tudomány-egyetem tanári kara azzal a tiszteletteljes kérelemmel fordul az Elnökséghez, hogy a pozsonyi magyar tudomány-egyetemnek a lapokból bizonyára ismeretes bezárása, tanárainak internálása és rendőri felügyelet alá helyezése ellen tiltakozni, a tiltakozást a magyar és külföldi sajtóban közzétenni, s a bezárásnak a hágai egyezményt sértő és culturelleses voltára rámutatni kegyeskedjék. Együttal kérjük a tiltakozást a külföldi akadémiáknak s ha lehetséges, a békekonferenciának megküldeni Pozsony, 1919 januárius 29-én.

A pozsonyi egyetem tanári kara.

E kérelemre az Akadémia elnöke f. é. február 7-én 120. sz. a. a következő felterjesztéssel fordult a magyar miniszterelnök úrhoz:

Nagyon tisztelt Miniszterelnök úr!

A pozsonyi egyetemnek a megszálló cseh-tót csapatok s az ott jogtalanul életbelepített cseh-tót hatóságok által való bezáratása és az egyetem rectorának fogságba helyezése a brutális önkénynek oly ténye, mely ellen a magyar tudomány művelésének szabadsága szempontjából is szót kell emelnünk.

Ez az eljárás nemcsak az általános nemzetközi jogszabályok s a törvényeink közé is beiktatott hágai nemzetközi egyezmény szellemébe ütközik, de újabb, világos megsértése a Belgrádban mult évi november 7-én megkötött fegyverszüneti szerződésnek, melynek alapján tettük le a fegyvert és melyben világosan kikötöttet, hogy az eddig ellenséges hatalmak nem avatkozhatnak Magyarország belügyeibe és a közigazgatás a megszállott területeken vagy helyeken is magyar marad.

Habár meg vagyok róla győződve, hogy a mélyen tisztelt Miniszterelnök úr teljes tudatában van az e sérelem orvoslása szempontjából reá háruló köteleességeknek, a magyar tudományos érdekeknek közel egy évszázad óta őre és előmozdítója. a M. Tud Akadémia nevében kötelezve éreztem magamat — a szabad mozgásától megfosztott pozsonyi egyetem megkeresésének megfelelő —, e fárgyban felszólalni és a súlyos sérelem mielőbbi elhárítása, a nevezett egyetem tudományos működésének mielőbbi helyreállítása érdekében nagybecsű, hathatós közbelépését részünkről is tisztelettel kérni.

Fogadja stb. — Berinkei Dénes miniszterelnök úrnak.

E felterjesztésünkre a miniszterelnökség f. évi február 19-én értesítette az Akadémiát, hogy a pozsonyi Egyetem bezárása ügyében f. évi február 19-én (2011. sz.) Vix alezredes úrhoz a következő átiratot intézte:

A pozsonyi egyetem tanácsa és a cseh-szlovák kormány által Pozsony városába és megyébe kinevezett kormánybiztos között a pozsonyi egyetem tárgyában az 1919 január 10-én kelt 1. sz. alatt mellékelt jegyzőkönyvben körülírt megállapodás jött létre. E megállapodás alapján a pozsonyi egyetem működését az eddigi módon folytatta. Az egyetem rektora Polner Ödön dr. január hó közepé

táján meghívást kapott a cseh-szlovák kormány által Pozsony városba és megyébe kinevezett kormánybiztostól (zsúpán) egy értekezletre, mely a szlovák minisztérium pozsonyi fogadásának kérdésével foglalkozott.

Ez értekezleten megállapított terv szerint a tanügyi hatóságok és intézetek küldöttségét a rektornak kellett volna a szlovák kormány elé vezetnie a február 4-iki fogadtatás alkalmával. Az egyetem rektora a megbízatást az egyetem tanácsának 2. sz. mellékletében foglalt határozat alapján elhárította magától.

Az egyetemi tanács e határozat miatt a cseh-szlovák kormánytól Pozsonyba kinevezett kormánybiztos által 1919 január 28-án, mint az a 3. sz. mellékletből kitűnik, az egyetemet bezáratta, az egyetemi tanács ülésének tartását megtiltotta s az egyetem összes tanárait a legszigorúbb rendőri felügyelet alá helyezte.

Zoch Samunak a cseh-szlovák kormány által Pozsonyba kinevezett kormánybiztos zsúpánnak a pozsonyi egyetemmel szemben való ez eljárása nemcsak a nemzetközi jogba, a fegyverszüneti szerződés és a hadviselésnek a hágai egyezményben megállapított elveibe ütközik, de egyszersmind éles ellentétben van a civilizációnak és cultura terjesztésének minden művelt nemzet által tiszteletben tartott nagy gondolatával is.

E magát a műveltség terjesztésének lehetőségét is megtámadó sérelmes rendelet semmiféle katonai szemponttal nem indokolható, a mely szempontok egyedül kell és szabad hogy irányadók legyenek egy megszállás esetén. Hogy ezekkel nem indokolhatók, igazolja az is, hogy a megszálló hatalom előzetesen biztosította az egyetem szabad működését, elismerve ennek közhasznú voltát és most működésének betiltásánál nem tud más indító okot felhozni, mint azt, hogy a pozsonyi egyetemi tanács, bár elismeri, hogy a cseh-szlovák kormányban udvariassággal és loyaltással tartozik, de ez nem mehet odáig, hogy mint tisztelgő küldöttség részt vegyen oly ünnepeken, melyek Magyarország nagymértékű tervbevett megcsonkítása feletti örömmel és kifejezéssel.

A pozsonyi egyetem ez eljárása semmiféle katonai biztonsági szemponttal nincs és nem lehet összefüggésben, úgy, hogy a cseh-szlovák kormánybiztos eljárása nem egyéb, mint önkény és a cultura és a civilizáció terjesztése ellen való, a műveltség alapelveibe ütköző támadás, melyet súlyosbított az a tény is, hogy Polner Ödön rektort le is tartóztatták, bár őt később szabadon bocsájtották.

Felkérjük ennek következtében Alezredes Urat úgyis mint annak a nagy nemzetnek képviselőjét, mely mindenkor a civilizáció terjesztésében előljárt, hogy méltóztassék közbenjárni, hogy Zoch Samu pozsonyi cseh-szlovák kormánybiztos sérelmes, az általános emberi culturát is megtámadó rendelete visszavonassék és a pozsonyi egyetem zavartalanul folytathassa az egész emberiségre nézve közhasznú tudományos működését.

Az egyetem megnyithatása és zavartalan működése érdekében kérjük tisztelettel, oda francia, angol vagy amerikai ellenőrző tiszt kiküldetését. — Helyeslő tudomásul szolgál.

33. Főtitkár jelenti, hogy a közoktatásügyi miniszter úrtól a következő, febr. 12., 20416. sz. a. kelt átirat érkezett:

Tisztelettel felkérem a tek. Akadémiát, hogy a Magyar Könyvkiadók Országos Egyesülete és a Zeneműkereskedők és Kiadók Országos Egyesületének a berni unióhoz való csatlakozás érdekében a magyar népkormány Külügyminisztériumához intézett s onnan másolatban hozzám áttett beadványában foglaltak tárgyában a Kiszfaludy-

Társaság, a Petőfi-Társaság, a Szent István-Akadémia, továbbá a Vörösmarty-Akadémia meghallgatásával lehetőleg *mielőbb* nyilatkozni szíveskedjék.

A vonatkozó beadványt /- alatt visszakérőleg idecsatolva megküldöm.

Megjegyzem, hogy tudomásom szerint a Budapesten felállított Szerzői Jogi Szakértői Bizottság Magyarországnak a berni unióhoz való csatlakozásának kérdésében a csatlakozás mellett foglalt állást; a nevezett Bizottság álláspontja s illetőleg annak indokai a tek. Akadémia részéről esetleg szintén figyelembe veendőek volnának. — A miniszter rendeletéből: Radnai Rezső s. k. miniszteri tanácsos.

A csatolt beadvány a következő:

Miniszterelnök Úr! A Magyar Könyvkiadók Országos Egyesülete és a Zeneműkereskedők és Kiadók Országos Egyesülete kötelességének tartja, hogy — tekintettel a közeledő béketárgyalásokra — felhívja a magyar népkormány figyelmét arra, hogy méltóztatassék oda törekedni, hogy a békeszerződésben világosan kikötessék, hogy mindazokon a területeken, melyek a magyar államon belül teljes autonómiához jutnak, vagy esetleg más állam igazgatása alá kerülnek, a magyar irodalom és zeneirodalom termékeinek bírása, megrendelése, bevitele és terjesztése kölcsönösségi alapon semminemű korlátozásnak alávetve ne legyen.

Hogy ennek a kikötésnek mily döntő fontossága van a magyar irodalom és zeneirodalom, de legfőképp a könyvkiadók sorsára, azt bizonyára szükségtelen bővebben fejtegetni. Mert ha a kérdéses területek pl. a magyar könyvterjesztés számára veszendőbe mennének, akkor magyar könyv kiadása majdnem lehetetlenné válnék, mert a fogyasztó közönség felére, vagy még ezen aluli mennyiségre zsugorodnék össze.

A magyar népköztársaság ily irányú kívánságának jogosságát a másik fél semmikép sem fogja kétségbe vonhatni, mert hiszen még a régi rendszer sem vetett sohasem gátat Magyarországon a román, tót, szerb, stb. irodalmi és zenei termékek terjesztése útjába, a mai Népkormánytól pedig az ilyen szándék messze áll. Még a Román Nemzeti Tanács legújabb proclamatiója is elismeri ezen elv helyességét, midőn azt mondja, hogy „a maga ősi földjén a román nemzet kész minden népnek teljes nemzeti szabadságot biztosítani“. Már pedig a nemzeti szabadság első attribútuma a *szellemi* élet akadálytalan megnyilvánulása és fejlődése. De az elv ilyen általános kijelentése nem elegendő, hanem szükséges, hogy a magyar könyvek és magyar zenei kiadványok szabad terjesztése és védelme a békeszerződésen belül a legnagyobb mértékben és a legvilágosabban biztosítsassék. Addig is, míg ez az általános békeszerződésben megtörténhetik, szükséges lenne a szóbanforgó új államok kormányaival ideiglenes egyezményeket kötni, melyek részünkre ezeket a kívánt jogokat biztosítják.

E helyütt legyen szabad a Magyar Népkormány figyelmét felhívni arra is, hogy a magyar szerzők művei jogi védelmének minél több országra való kiterjesztése érdekében régi óhaja úgy a szerzőknek mint a kiadóknak, hogy országunk a berni nemzetközi egyezményhez csatlakozzék.

Magyarország ezen csatlakozásnak törvénybe iktatására nézve a forradalom előtti kormányok számos ígéretet tettek, a mit azonban nem váltottak be. Tudomásunk szerint a berni egyezményhez való csatlakozás céljából új szerzői jogi törvényjavaslat is készült, a mely az igazságügyi miniszteriumban készen, törvénynyé való emelését várja.

A nemzeti tanács legutóbb tartott ülésén szintén a berni egyezményhez való csatlakozás azonnali bejelentése mellett foglalt állást. Ugyanezt kérte a Szinpadi Szerzők Egyesülete is.

Sürgős csatlakozás mellett szólnak még a következő érvek:

1. A csatlakozás minden előzetes diplomatiái tárgyalás nélkül olyképen valósítható meg, hogy a Népkormány a svájci szövetség-tanácsot egyszerűen *értesíti* a csatlakozásról.

2. Minden európai ország tagja az Uniónak, csak Ausztria, Oroszország és a balkáni államok nem.

3. *Előzzük* meg csatlakozásunkkal a cseh-szlovák, a jugoszláv és a román nemzeti államoknak kétségen kívül bekövetkező csatlakozását.

4. A „népek testvériesülése” eszméjének átérzéséről eklatánsabb tanúságot nem tehetünk, mintha ehhez — a nemzet egész szellemi életére kiható — *nemzetközi* Unióhoz csatlakozunk.

Bizunk abban, hogy a Magyar Népkormány a magyar szellemi munkások érdekeit nem fogja szem elől téveszteni és annak legszélesebb körű jogvédelméről gondoskodni fog.

Fogadja Miniszterelnök Úr hazafias üdvözetünk kifejezését.
Budapest, 1919 december 10.

Aláírások.

Ez átirat értelmében az elnökség f. évi február 26-ra az érdekelt testületeket értekezletre hívta össze, melynek véleménye a legközelebbi összes ülés elé kerül. — Tudomásul van.

34. Főtítkár jelenti, hogy az elnökség az Akadémia Szózatát öt nyelvre (francia, angol, német, olasz és esperanto) lefordíttatta. A fordítók voltak Eckhardt Sándor, Latzkó Hugó, Heinlein István, Körösi Sándor és Rácz Béla. — Helyeslő tudomásul van. Evvel kapcsolatban SEBESTYÉN GYULA l. t. hivatalos értesítést kér arról, hogy a fordítók tiszteletdíjban részesültek. — A hivatalos értesítés meg fog adadni.

35. Főtítkár jelenti, hogy a közoktatásügyi magyar minisztertől január 20-án a következő átirat érkezett:

„Culturális és politikai szempontból egyaránt szüksége mutatkozik annak, hogy a háború folytán megszakadt külföldi viszonylatok mennél előbb feldjittassanak. Súlyt kell helyezni különösen a Római Magyar Történeti Intézet működésére, a melynek révén a szigorúan vett tudományos érdekek ápolása mellett alkalom kínálkozik arra is, hogy a magyarság felől általában a művelt nyugat számára megbízható tájékoztatás nyújtassék.

E célból dr. Gerevich Tibor egyetemi m. tanár, magyar nemzeti múzeumi őrt szándékozom a Római Magyar Történeti Intézethez igazgatói minőségben kinevezni és kiküldeni, hogy az Intézet újjászervezését előkészítse és annak működését biztosítsa. Gerevichet egyéni tulajdonságain felül az olasz szakkörökkel való személyi összeköttetései is mindenképen alkalmassá teszik e szerepre.

Mindezekalapján felkérem az Elnökséget, hogy Gerevich megbízatását illetően saját szempontjából szíves véleményét sürgősen nyilvánítani méltóztassék.”

A Római Magyar Történeti Intézet bizottsága beható tárgyalás után jelentette a miniszter úrnak, hogy egyelőre Vári Rezső intézeti titkárnak további alkalmazását még szükségesnek tartja, de Gerevich Tibornak igazgatóvá leendő kinevezése elől nem fog elzárkozni.

36. Főtitkár szóba hozza a felolvasó ülések ügyét. — Az összes ülés kimondja, hogy az akadémiai felolvasó ülések márczius 1-vel megindulnak. Idegen társulatok — az elnök úr engedélyével — tarthatnak az Akadémiában felolvasó üléseket, de szénhiány miatt a termek számukra nem lesznek fűthetők.

37. Másodelnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére GAAL JENŐ r. és DEGEN ÁRPÁD l. tagot kéri föl.

HARMADIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

Az I. osztály első ülése.

1919 márczius 3-án.

GOLDZSIHER IGNÁCZ osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak: Badics Ferencz, Hegedűs István, Heinrich Gusztáv, Jánosi Béla, Négyesy László, Némethy Géza, Simonyi Zsigmond r. tt. — Bleyer Jakab, Császár Elemér, Gyomlay Gyula, Haraszti Gyula, Pekár Gyula, Szinnyei Ferencz, Vikár Béla, Voinovich Géza l. tt. — *A másik két osztályból:* Fejérpataky László, Vargha Gyula r. tt. — Harkányi Béla báró, Kenyeres Balázs, Sebestyén Gyula l. tt. — Jegyző: Szinnyei József osztálytitkár.

38. SZINNYEI FERENCZ l. t.: Történeti novelláink Jósika után.

39. SCHÖFFLIN ALADAR vendég: Ady Endre.

40. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére HEGEDŰS ISTVÁN r. és SZINNYEI FERENCZ l. tagot kéri föl.

NEGYEDIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

A II. osztály első ülése.

1919 márczius 10-én.

CONCHA GYÖZÖ osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak: Berzeviczy Albert, báró Forster Gyula t. tt. — Alexander Bernát, Angyal Dávid, Balogh Jenő, Csánki Dezső, Fináczy Ernő, Gaal Jenő, Magyar Gyéza, Matlekovits Sándor, Zsilinszky Mihály r. tt. — Áldásy Antal, Buday László, Domanovszky Sándor, Fellner Frigyes, Hóman Bálint, Kollányi Ferencz, Nagy Ernő, Pauler Ákos, Pilch Jenő, Reiner János l. tt. — *A másik két osztályból:* Fröhlich Izidor, Heinrich Gusztáv r. tt. Pintér Jenő l. t.

41. FÖLDES BÉLA r. t.: Ricardo, különös tekintettel a háborús közgazdaság kérdéseire.

42. DOMANOVSZKY SÁNDOR l. t. bemutatja Károlyi Árpád r. tagnak: Az ellenreformatio kezdetei és Thurzó György nádorrá választása cz. értekezését.

43. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére NAGY ERNŐ és DOMANOVSZKY SÁNDOR l. tagokat kéri föl.

ÖTÖDIK AKADEMAI ÜLÉS.

A III. osztály első ülése.

1919 márczius 17-én.

SZILY KÁLMÁN r. t. korelnök elnöklete alatt jelen vannak a III. Osztály tagjai közül: Horváth Géza, Ilosvay Lajos másodelnök, Kövesligethy Radó, Krenner József, Kürschák József, Lenhossék Mihály, Rados Gusztáv, Schafarik Ferencz r. tt. — Buchböck Gusztáv, Bugarszky István, ifj. Entz Géza, Fejér Lipót, Filarszky Nándor, báró Harkányi Béla, Hoor-Tempis Mór, Hutýra Ferencz, Kertész Kálmán, Mauritz Béla, Oltag Károly, Rejtő Sándor, Rybár István, Szarvasy Imre, Tangl Károly, Zimonyi Károly l. tt. — Más osztályokból Berzeviczy Albert elnök, Heinrich Gusztáv r. tt. Gyengélkedés miatt távol volt: id. Entz Géza osztályelnök, báró Eötvös Loránt r. tt. — Jegyző Fröhlich Izidor r. t., osztálytitkár.

44. Az 1918. évi november hó 18-ára kitűzött, de meg nem tartott felolvasó ülésre bejelentett előterjesztések utólagos bemutatása: MAUTHNER NÁNDOR vendég részéről: „A glukosidok synthetikus előállítása. Bemutatja ILOSVAY LAJOS r. t.

45. Az 1918. évi december hó 19-ére kitűzött, de meg nem tartott felolvasó ülésre bejelentett előterjesztés utólagos bemutatása:

a) MAUTHNER NÁNDOR vendég részéről: „A metadimethoxyd-benzolaldehid synthetikus előállítása.“ Bemutatja BUGARSZKY ISTVÁN l. t.

b) VENDL ALADÁR vendég részéről: „Adatok az amphibolitok osztályozásához.“ Bemutatja SCHAFARIK FERENCZ r. t.

46. Az 1919. évi január hó 20-ára kitűzött, de meg nem tartott felolvasó ülésre bejelentett előterjesztések utólagos bemutatása:

a) PREIFER IGNÁCZ és MAUTHNER NÁNDOR vendégek részéről: „A methán chlorozása“. Bemutatja ILOSVAY LAJOS r. t.

b) MANNINGER REZSŐ vendég részéről: „A baromfi-cholera-bacillus mutatioja.“ Bemutatja HUTÝRA FERENCZ l. t.

47. Az 1919. évi február hó 17-re kitűzött, de meg nem tartott ülésre bejelentett előterjesztés utólagos bemutatása:

REJTŐ SÁNDOR l. t.: „Elméleti mechanikai technologia“ című munkája második kötetét mutatja be.

48. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére SCHAFARIK FERENCZ r. és BUGARSZKY ISTVÁN l. tagokat kéri föl.

Pályázati hirdetés.

A M. Tud. Akadémia Matematikai és Természettudományi Bizottsága az 1919-ik évben 2000 koronát olyan tudományos munkálatok előmozdítására kíván fordítani, melyek a földművelés-ügyi és technikai tudományok körébe vágnak. A munkálatok lehetnek elvont, elméleti irányúak vagy olyanok, a melyek hazánk természeti viszonyainak kutatását tűzik ki céljokul. — Minden-
kinek egyenlő alkalmat akarván nyújtani, hogy a föntebb említett szakba vágó munkával versenyre kelhessen, a Bizottság ezennel felhívja az érdekelteket, hogy tervezetöket (esetleg kész munká-
jokat) küldjék be, magukat megnevezvén és kijelentvén, hogy a kitűzött egész összegre, vagy annak milyen részére tartanak számot. A megszavazott összeg rendszerint a munkálat befejez-
tével adatik ki. Az így készülő munkálat a Magyar Tud. Aka-
démia tulajdona; de ez a kiadás jogát a szerzőnek — ha kívánja — esetről-esetre át is engedheti. A tervezetek vagy kész munkák ugyancsak f. évi május 30-ig a bizottság előadójához, Dr. Méhelly Lajos egyetemi tanárhoz (VIII., Múzeum-körút 4. a) küldendők be.

Budapest, 1919 február 1.

A Magyar Tudományos Akadémia
Főtitkári Hivatala.

A szerkesztésért felelős Heinrich Gusztáv főtitkár.

Megjelenik
minden hó 15-én
három-négy ívnyi
tartalommal.

AKADÉMIAI ÉRTESITŐ

Szerkesztő-
s kiadóhivatal a
Magyar Tudom.
Akadémiában.

SZERKESZTI

HEINRICH GUSZTÁV.

XXX. KÖTET. 1919. május—december. 5—12. FÜZET.

Jelentés

a M. Tud. Akadémia 1918. évi munkásságáról.

I. Ülések.

A M. Tud. Akadémiának 1918 január 28-ától bezárólag december 16-áig egy ünnepélyes közgyűlése, egy rendes nagygyűlése, 8 rendes összes ülése, 16 osztályülése, 3 igazgatósági ülése, összesen tehát 29 ülése volt.

• • •

Az I. azaz Nyelv- és Széptudományi Osztály 5 nyilvános és 8 zárt ülést, összesen tehát 13 ülést tartott.

A nyilvános ülések tárgyai a következő fölölvasások voltak:

Márczius 4-én: SCHMIDT JÓZSEF l. t.: Varuna és Jahve. (Kivonata az Akad. Értesítőben.) — Április 8-án: GOMBÓCZ ZOLTÁN l. t.: A magyar őshaza és a nemzeti hagyomány. (Első fejezete megj. a Nyelvtud. Közleményekben.) — Május 6-án: BADICS FERENCZ r. t.: Gyöngyösi István ismeretlen elbeszélő költeménye. — Júnus 3-án: SIMONYI ZSIGMOND r. t.: Az igeidők. — FERENCZI ZOLTÁN r. t.: Zrínyi jelszava. — Október 7-én: HEGEDŰS ISTVÁN r. t.: Janus Pannonius epigrammái.

A zárt ülésekben az osztály a rendes folyó ügyeket intézte el, gondoskodott a pályamunkák és a kiadásra benyújtott dolgozatok megbírálásáról s az elhunyt tagokról mondandó emlékbeszédekről.

• • •

A II., azaz Philosophiai, Társadalom- és Történettudományi Osztály a nagygyűlési zárt ülésen kívül a télidei fűtési nehézségek miatt csak 6 nyilvános és folyó ügyek elintézésére ezenkívül 8 zárt ülést, összesen tehát 15 ülést tartott.

A nyilvános üléseken a következő 11 dolgozat került bemutatásra:

Márczius 12-én: GAAL JENŐ r. t.: „Egy elfelejtett nagy emberünk, Thessedik Sámuel emlékezete”; HEINLEIN ISTVÁN vendég: „Spárta és Athén a 480-iki perzsa hadjárat után” (bemutatta ANGVAL DÁVID

r. t.). — Április 15-én: ANGYAL DAVID r. t.: „Az 1615-iki bécsi török békének titkos pontjai“ (székfoglaló); GROSSCHMID BÉNI I. t.: „Télyf contra Dr. Gans Eduárd és az attikai öröklési jog“. — Április 29-én (rendkívüli osztályülésen): BERZEVICZY ALBERT t. t., elnök: „Az abszolutizmus kora Magyarországon“ cz. művének bevezető fejezete. — Május 13-án: CONCHA GYÖZŐ r. t.: „Eötvös első érintkezése Montalembert-rel 1853-ban“; OBÁL BÉLA vendég: „Poroszország világi herczegséggé alakulása“ (bemutatta BALLAGI ALADÁR r. t.). — Június 17-én: PILCH JENŐ I. t.: „A budai katonai törvényszék működése 1795—1848-ig“ (székfoglaló); KOVÁTS GYULA I. t.: „A kánonjogi kódex“. — Október 14-én: ALEXANDER BERNÁT r. t.: „Az intuitio lélektana“; FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ r. t.: „Hiteleshely mint névmagyarázó“.

A zárt üléseken az osztály a rendes folyó ügyeket intézte el; bírálókat jelölt ki a körébe tartozó pályamunkákra, egyéb benyújtott kéziratok megbírálása felől intézkedett és gondoskodott, hogy elhunyt tagjairól az Akadémiában emlékezésed tartassék.

* * *

A III., vagyis Matematikai és Természettudományi Osztály 5 nyilvános felolvasó és 9 zárt, összesen 14 ülést tartott.

A nyilvános osztályüléseken az osztály tagjai 32 munkát terjesztettek elő, a melyek közül 20-nak a szerzője volt akadémiai tag, 12-é pedig vendég. Az értekezések közül székfoglaló volt kettő.

Az értekezések sorrendje a következő volt: Márczius 18-án: I. Az 1917. évi deczember hó 10-ére kitűzött, de meg nem tartott felolvasó ülésre bejelentett előterjesztések utólagos bemutatása: KRENNER JÓZSEF r. t.: „A Tellur felfedezése Magyarországon“; KONEK FRIGYES: „Adalékok az α -chloracetyl-eczetæther sajátosságaihoz“; HAAR ALFRED: „A linearis egyenlőtlenségekről“; SZEGŐ GÁBOR: „A Hankel-féle formákról“. II. Az 1918. évi február hó 18-ára kitűzött, de meg nem tartott felolvasó ülésre bejelentett előterjesztések utólagos bemutatása: RADOS GUSZTÁV r. t.: „Körösztási egyenletek resultansai“; SUTÁK JÓZSEF: „A d'Alembert-féle elv dinamikai alkalmazása“; CSORBA GYÖRGY: „A linearis algebrai alak convariansainak irreducibilis alarendszere“. III. Az 1918. évi márczius hó 18-ára bejelentett előterjesztések: MAURITZ BÉLA I. t.: „A botesi chalkopyrit“, székfoglaló értekezés; FARKAS GYULA r. t.: „Egyenlőtlenségek alkalmazásának új módja“; GROSSCHMID LAJOS: „Adalékok a négyzetes maradékok és nem-maradékok eloszlásának elméletéhez“; GOZONY LAJOS: „Összehasonlító vizsgálatok a vérsavó keményítőoldó és véroldást completáló hatásáról“; TIHANYI MIKLÓS: „Periodusok cyclicus determinansa“. LOSVAY LAJOS r. t. jelenti, hogy néhai Wartha Vincze r. t. felett tartandó emlékezésed elkészítésével lévén elfoglalva, felbontotta azt a lepecsételt levelet, a melyet Wartha Vincze elsőbbségi jogának megóvása végett 1892 deczember 13-án az Akadémia levéltárába helyez-

tetett el. Ebben egyik találmányára vonatkozó két eljárása foglaltatik: „A rézoxydullal vörösre festett fémlüszteres kerámiai tárgyak előállításá”. — Április 22-én: RICHTER ALADÁR l. t.: „Physiologiai-anatomiai tanulmány a tropikus amerikai *Peperomia scandens* Ruiz. et Pav.-ról”; MAURITZ BÉLA l. t.: „A Báni-hegység bazaltszerű kőzetei”; SCHAFER KÁROLY l. t.: „Újabb adatok a Tay-Sachs-féle betegség kórszövettanához”; CSÁSZÁR ELEMÉR: „Planck sugárzási elméletének újabb módosítása”; FEKETE MIHÁLY: „Ismert első együtthatókkal bíró algebrai egyenlet gyökeiről”. — Május 21-én: BÁRÓ NOPCSA FERENCZ l. t.: „Geologiai és földrajzi tényezők befolyása az észak-albán törzsek fejlődésére”, székfoglaló értekezés; ifj. ENTZ GÉZA l. t.: „A *Ceratum hirundinella* növekedéséről”; PREISZ HUGÓ l. t.: „A bakteriumspórák csírázásáról”; MAURITZ BÉLA l. t.: „Adulár a hazai andezitek ércz-teléseiben”. — Június 10-én: HORVÁTH GÉZA r. t.: „Kitaibel Pál állattani megfigyelései”; FARKAS GYULA r. t.: „Egyenlőtlenségek következményei”; ZIMÁNYI KÁROLY l. t.: „A Szepes-Gömöri Érczhegység néhány pyritjéről”; RIESZ FRIGYES l. t.: „Folytonos függvény-operációkról”; TANGI KÁROLY l. t.: „Új módszer a szilárd anyag határán fellépő felületi feszültség vizsgálatára”; GÖTZ IRÉNE: „Concentrált oldatok hígításakor és két folyadék keverésekor beálló térfogatváltozások”. — Október 21-én: KRENNER JÓZSEF r. t.: „Egy ritka svédországi ásvány Magyarországon”; ZIMÁNYI KÁROLY l. t.: „Termésrész és kristályozott haematit Gömör vármegyéből”; FÉNYI GYULA l. t.: „A protuberantiák periodusa”; LAMM DEZSŐ: „Hengeralakú szilárd test összenyomásáról”.

Ez értekezések túlnyomó része az Osztály folyóiratában, a Matematikai és Természettudományi Értesítőben jelent meg, illetőleg fog megjelenni.

A zárt osztályüléseken a rendes folyó ügyek elintézésén kívül az osztály gondoskodott a hozzá benyújtott értekezések és más tudományos munkák megbírálásáról és kiadásáról, továbbá arról, hogy az elhunyt tagok felett emlékezésedek tartassanak.

II. Állandó Bizottságok.

1. A Nyelvtudományi Bizottság működését mindinkább megbénítja a folyton fokozódó nyomdai drágaság. A Nyelvtudományi Közlemények 15 ívre terjedő kettős füzet (45. k. 2.—3. füzet) immár 8400 K-nál többre kerül. Kétségtelen tehát, hogy most folyóiratainkat is szüneteltetnünk kell egy ideig, egyéb munkákat pedig már néhány év óta nem adtunk sajtó alá. Munkásságunk azért természetesen ezalatt sem szünetelt. Bizottságunk megbízásából részint készülnek, részint már készen várnak a kiadásra egyes fontos és értékes művek. Késznek az új Nyelvemléktárnak következő részei: Varga Damjának a magyar nyelvemlékek forrásairól szóló kétkötetes munkája és

Mészöly Gedeontól a Bécsikódex szójegyzéke. Kész és kiadásra el van fogadva Pápay Józsefnek egy osztják népköltési kötete. Sajtó alól nem sokára kikerül Munkácsi Bernátnak egy 30 ives vogul népköltési kötete. Készül ezenfölül Gréb Gyulának igen részletes szepesi német szótára. Két folyóiratunk közül csak a Szinnyei József szerkesztette Nyelvtudományi Közleményeknek egy kettős füzetje jelent meg. Az Asbóth Oszkár szerkesztette Nyelvtudomány 1918-i füzetje csak újév után jelenhetett meg.

2. Az Irodalomtörténeti Bizottság 1918-ban a rendelkezésére bocsátott összegből csupán az *Irodalomtörténeti Közlemények* XXVIII. évfolyamának nyomdai és írói költségeit tudta fődózni s ezenkívül az előadó tiszteletdíját — de ezeket is csak részben, úgy hogy a bizottság a mult évi számadását deficitel volt kénytelen zárni. A mit mult évi beszámolóinkban jeleztünk, hogy a Bizottság évi dotáiója, mely még a béke viszonyaihoz képest is csekély volt, a nyomdai árak folytonos emelkedése miatt a Bizottság működését teljesen meg fogja bénítani: ez évben bekövetkezett s a mult évben még csak gondolni sem lehetett arra, hogy a már régebben előkészített s részben teljesen készen álló, sőt ki is szedett nagyszabású irodalomtörténeti munkákat kiadjuk. Nem bocsáthattuk közre a *Régi Magyar Költők Tárának* évtizedek óta elfogyott s a szakköröktől állandóan sürgetett, teljesen átdolgozott első kötetét, noha szedése egészen elkészült; nem adhattuk sajtó alá *Kazinczy Levélzésének* befejező pótkötetét s nem intézkedhettünk, hogy elkészítettük e monumentális munkának Név- és tárgymutatóját, pedig enélkül a följúlás korának e páratlan jelentőségű forrásművét voltaképen nem is lehet teljesen kiaknázni. Többi kiadásra váró munkálatunkról nem is szólunk: ha az idők nem változnak s nem találunk módot évi dotatióink emelésére, akkor Akadémiánknak le kell mondania arról, hogy a magyar irodalomtörténet munkásságát irányítsa.

3. A Classica-philológiai Bizottság 1918. évi munkássága csak a sajtó alá szánt kiadványok további simítására szorítkozhatott. Tárgy hiányában ülést is csak egyet tartott a bizottság 1918. évi január 19-én; ez alkalommal a költségvetésen kívül a VERTSEY Dezső-féle Bukolikus Írók és a GERÉB József-féle Pausanias bírálataának ügye volt napirenden.

Egyebekre nézve az 1917. évi munkásságról szóló jelentés ad felvilágosítást, mely ez Értesítő 1918. évi 341. (májusi) füzetének 180—1. lapjain olvasható.

4. A Történelmi Bizottság az 1918. évben üléseit a következő napokon tartotta meg: január 11, márczius 8, április 12, június 18 és november 8-án. Ez üléseken a bizottság már régebben meg-

állapított munkaprogramjának megvalósításával, az Akadémia által hozzáutalt ügyek elintézésével, valamint a történettudomány körébe vágó pályakérdések formulázásával foglalkozott. A bizottság tudományos munkássága az elmúlt évben sem valósulhatott meg teljesen. A nyomdaiparban fokozottabb mértékben fellépett technikai nehézségek, a nagymérvű munkáshiány, de főleg a nyomdaáraknak újabb óriási emelkedése szinte leküzdhetetlen akadályokat gördítettek a bizottság munkaprogramjának megvalósítása elé és újabb munkák sajtó alá adását jóformán teljesen lehetetlenné tették.

A bizottság tagjai sorában az elmúlt évben több változás történt. Október hó utolsó napjaiban halt el Csontos János, a bizottság egyik legrégibb tagja, Mátyás király könyvtára történetének régi kutatója. Irodalmi hagyatékának megszerzésére a M. Tudományos Akadémia könyvtára tett lépéseket.

A bizottság eddigi buzgó segédtagja, Hóman Bálint, az 1918. évi nagygyűlésen az Akadémia levelező tagjává választatván meg, a bizottság rendes tagjai sorába lépett. Megválasztattak még báró Forster Gyula, ki eddig, mint a Hadtörténelmi Bizottság elnöke, e minőségben volt a bizottság tagja, József főherceg a Hadtörténelmi Bizottság új elnöke és Márki Sándor akadémiai rendes tag.

A bizottsághoz áttett szakkérdések között a bizottság javaslatot tett a Bük László-, Oltványi-, Péczely- és Vigyázó-alapítványokból kiírandó pályakérdésekre, melyek közül a Bük László-féle az alapítvány szabályainak megfelelőleg újból, immár hatodszor, a török uralkodás története hazánkban került kiírásra.

A bizottság Fejérpataky László osztálytitkárá, bizottsági tag indítványára, Akadémiánk nagynevű kültagjának, Harry Bresslau-nak hozzá intézett levele értelmében a II. osztály útján megkereste az Akadémia elnökségét, hogy a békeszerződésekbe egy a tudományos kutatások szabadságát biztosító intézkedés felvételére a szükséges lépéseket az illetékes tényezőknél tegye meg.

A Temesmegyei monographia folytatása tekintetében a bizottság az elmúlt évben sem volt a háború miatt abban a helyzetben, hogy alkalmas szakerőt hozzon Temesvár városának és a megyének javaslatba. A néhai Ortvy Tivadar által sajtó alá adott Oklevéltár II. kötetének nyomdai munkálatait a bizottság megszüntette, a kiszedett néhány ív nyomdai számláját kiegyenlítette, a kéziratot pedig a nyomdától visszavette.

A bizottság az elmúlt évben több gyűlésben tárgyalta az oklevélszövegek kiadásánál követendő irányelvekre vonatkozó javaslatot. A bizottság beható tárgyalás után a javaslatot két részre osztva, a latin oklevélszövegek kiadásánál követendő irányelvekre nézve véglegesen megállapodott és az erre vonatkozó szabályzatot elfogadva, ezt az Akadémiai Értesítőben fogja közzététetni. A magyar szövegek kiadására vonatkozó részét a javaslatnak a bizottság egyelőre nem

tárgyalta és az arra vonatkozó határozat meghozatalát későbbi időkre halasztotta.

A bizottság által az 1913. évben megindított két nagyszabású vállalat, az Árpádkori kir. oklevelek repertoriuma és diplomatikai feldolgozása, valamint a Történelmi Bibliographia előmunkálatai az elmúlt évben sem szüneteltek. Az előbbi munkával megbízott dr. Szentpétery Imre bizottsági tag tovább folytatva munkálatait, elvégezte a Magyar Nemzeti Múzeumban letéteményezett családi levéltárak, az Országos Levéltár diplomatikai osztálya Árpádkori részének és az utóbbi helyen letéteményezett családi levéltáraknak, valamint a M. Tud. Akadémia levéltárának átkutatását. A vidéki levéltárak közül a pozsonyi káptalani, városi és vármegyei, a veszprémi káptalani és püspökségi, a bécsi állami és városi levéltárak anyagát dolgozta fel. A családi levéltárak közül a gróf Apponyi- és a gróf Károlyi-levéltárak anyaga került átkutatás alá. A munka zöme ilyenformán befejezést nyert s az eddigi eredmény a kritikai regestákon kívül mintegy 250 darab kiadatlan Árpádkori királyi oklevél, valamint a diplomatikai feldolgozás céljaira gyűlt anyag. Indítványára a bizottság hozzájárult ahhoz, hogy az Árpádkori kir. regesták munkaprogramja a Böhmer-féle Regesta Imperii mintájára az elbeszélő források adataival és a nem királyi oklevelekben az egyes uralkodókra vonatkozó adatokkal nyerjen kiegészítést. E munkálatok elvégzésével az elbeszélő források adatait illetőleg Domanovszky Sándor bizottsági tag, a nem hazai oklevelek közül az Árpádokhoz intézett okleveleknek feldolgozásával Hóman Bálint bizottsági tag, végül a hazai nem királyi oklevelek feldolgozásával dr. Madzsar Imre bizattak meg.

A Történelmi Bibliographia előmunkálatai az elmúlt évben is tovább folytak. A hazai folyóiratok, hírlapok és gyűjteményes munkákból készült kijegyzések 2184 darabot tettek ki. A munkálatok intensivebb folytatását ez évben is a fűtés és világítás terén a könyvtárakra is kiterjedő nehézségek és korlátozások, azonkívül a szerkesztők egyikének hosszantartó betegsége gátolták meg.

Csánki Dezső bizottsági elnök az 1918. évben is kénytelen volt elhalasztani a Hunyadiak kora érdekében évek óta rendszeresen végzett levéltári kutatásait. A bizottság másolatgyűjteménye az elmúlt évben szintén nem nyert gyarapodást, minthogy a háborús viszonyok következtében főleg a külföldi levéltárakban kutatási és másoltatási munkálatok nem voltak eszközölhetők.

A bizottság az elmúlt évben is megszokott támogatásában részesítette a Magyar Történelmi Életrajzokat, a Magyar Tört. Társulat kiadványát.

A bizottság gondozásában az 1918. év folyamán a következő kiadványok láttak napvilágot:

1. Lukinich Imre: Az erdélyi fejedelemség területi változásai a török hódoltság korában 40 $\frac{1}{2}$ ívnyi terjedelemben.

2. Margalits Ede: Szerb Repertorium I. kötet 58 ívnyi terjedelemben.

Sajtó alá adattak az 1918. év folyamán a következő munkák:

1. Ballagi Aladár: XII. Károly svéd király Magyarországon.

2. Anjoukori okmánytár VII. kötet. Szerkesztette Nagy Gyula bizottsági tag.

Szakbírálaton átment és jelenleg újból bírálat alatt van a Szerb Repertorium II. kötete.

Szakbírálat alatt áll A vránai perjelség története Torbágyi Novák Józseftől.

Az előző évekről kiadásra el vannak fogadva: 1. Rákóczi László naplója Wallentinyi Dezsőtől. 2. Bártfa város oklevéltára II. kötet, Iványi Bélától.

Munkában vannak a Héderváry-oklevéltár II. kötetének bevezetése és indexe Závodszy Leventétől és Névmutató Csánki Dezső Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában című művéhez, Gombocz Miklóstól.

A bizottságnak munkálataira és kiadásaira 1918-ban rendelkezésre állt a rendes évi dotatióból 23,466 korona 81 fillér, amiből a bizottság igénybe vett 22,576 koronát, úgy hogy az 1919. év javára 890 korona 87 fillért visz át.

A Flór-alap 1917. és 1918. évi kamatai — 1600 korona — a bizottság határozatához képest Ballagi Aladár XII. Károly stb. című munkája kiadása költségeinek részben való fedezésére fordítottak.

A Történelmi Bizottságnak 1919. évi január hó 12-én tartott üléséből.

5. A Hadtörténelmi Bizottság 1918. évi működéséről.

A világháború, majd az utána következett szerencsétlen politikai viszonyok ez évben is gátat vetettek minden intensívebb tevékenységnek.

A bizottság tehát főleg a világháború hadtörténelmi emlékeit gyűjtötte, hogy minél szélesebb alapokon tárgyalhassa majdan a magyarság hősi szerepét e korban.

Ily irányú tevékenységének támogatására a budapesti nagyobb pénzintézetek 33,000 koronát utalványoztak; a Honvédelmi Minisztérium ez évben is 10,580 koronával járult a bizottság kiadásainak fedezéséhez.

A bizottság szakfolyóirata, a Hadtörténelmi Közlemények ez évben XIX-ik évfolyamában 20 ívnyi terjedelemben 9 nagyobb tanulmányt és értekezést és 28 kisebb cikket közölt. A nyomdai árak még folyton tartó drágulása miatt a folyóirat terjedelme még mindig nem volt növelhető.

Folyó ügyeinek elintézése céljából a bizottság ez évben négy ülést tartott.

A bécsi magyar hadtörténelmi emlékek megmentése s a Magyar Hadtörténelmi Múzeum létesítése érdekében a bizottság széleskörű tevékenységet fejtett ki.

6. Az **Archaeologiai Bizottság** még 1917 december 22-én tartott ülésében tárgyalta a Bizottság 1918. évi költségvetését, melyet az Akadémia változatlanul elfogadott. Rendelkezésre állott 16,960 korona és 83 fillér; ebből a Bizottság az Archaeologiai Értesítő szerkesztői költségeire 880 koronát adott és kifizette az Értesítő 1917. évfolyamának nyomdai számláját: 8170 koronát és 65 fillért. A többi kiadás állandó természetű volt: a szerkesztő és előadó tiszteletdíja és a képes dúcok kezelőjének díjazása. A maradék 1918 végén 5949 korona és 18 fillér.

A nehéz nyomdai viszonyokra való tekintettel a Bizottság csupán az Archaeologiai Értesítő kiadására szorítkozott és abbeli reményének adott kifejezést, hogy így is 17—18 ivnyi terjedelemben kiadhatja. Csak sajnálni lehet, hogy az Értesítő 1918 végéig nem jelenhetett meg. Ezúttal is egy kötetben lát napvilágot és mint a szerkesztő írja, a főcikkekben: Alföldi András „Pannoniai agyagminták és vonatkozásaik a császárokra” czim alatt a római provinciális bábsütőmintákkal foglalkozik; Oroszlán Zoltán Dunapenteléről újabb időben a Nemzeti Múzeumba jutott két mythologikus tárgy domborművet közöl; Forbát Alfréd „A pécsi székesegyház Szathmári oltára” czímű dolgozatában e nagybecsű renaissance-faragványról sorol fel újabb adatokat; Éber László Szelepcshényi Györgynek a nyitrai székesegyházban levő gazdag barokkdiszű márványoltárát ismerteti; végül Divald Kornél immár ötödik közleményben folytatja a bártfai Sz. Egyed-templom ismertetését. A vegyes közleményekben vannak Jósa Andrásnak útbaigazító sorai „Az őskori sírok biztos és könnyű kiemeléséről”, Éber László közlése faemlékeink fenntartásáról a Műemlékek Országos Bizottságánál lefolyt tárgyalásokról, Kemény Lajos levéltári adatai a régi kassai cultura néhány kérdéséhez, Forbát Alfréd rajza a Bakács-kápolnának egy általa felfedezett építészeti részletéről. A Szemlében gr. Dessesffy Miklós és Jósa András nekrológjai, az irodalmi rovatban pedig két könyvismertetés olvasható.

7. A **Nemzetgazdasági Bizottság** 1918. évi működését már nagyon érzékenyen megbénította a nyomdai előállítás rendkívüli ár-emelkedése, a mi miatt csekély dotációjával alig tudott érdemleges működést kifejteni és programját alig vihette előre. A bizottság az év folyamán, az Akadémia által rábízott teendőkn, pályakérdések kitűzésén, s a Közgazdasági Szemle kiadása körüli teendőkn kívül, a „Közgazdasági Könyvtár és Remekírók Tára” czímű kiadványsorozatának csupán egy új kötetét bocsáthatta nyilvánosságra, Gaal Jenő

b. tag munkáját „A falu gondozása, Thessedik Sámuel élete, művei és alkotásai” czimén. Sajtó alá került az év folyamán Földes Béla b. tagnak „Háborús közgazdaság és egyéb értekezések” czimű munkája, a mely a szerző közgazdasági értekezései harmadik sorozatának első kötetét fogja képezni. Ugyancsak sajtó alá került, de nem a bizottság költségvetéséből, hanem a pénzügyminister úrnak e célra rendelkezésre bocsátott 20,000 koronás hiteladományból, Helferich Károly „A pénz” czimű elméleti munkájának fordítása. A kedvezőtlen nyomdai viszonyok azonban ennek a megjelenését is későbbre tolták ki.

Fájdalmas vesztesége volt a bizottságnak, hogy öt évi megszakitással 25 éven át volt érdemes elnöke, báró Láng Lajos r. tag 1918 márczius 28-án meghalt. A bizottság az elnöki állást, tekintettel arra, hogy az 1919. évi nagygyűlésen az ügyrend értelmében az egész bizottság újra választatik, ennek megtörténte után kívánja betölteni.

8. A Matematikai és Természettudományi Bizottság az 1918. évben is zavartalanul folytatta működését s három rendes ülésben (febr. 25., május 21. és június 10.) intézte el a fontosabb teendőket, mindazonáltal nem tagadható, hogy a hosszú háború következtében minden tőren beállott tespedés a Bizottság tevékenységére is lankasztóan hatott.

Ennek tulajdonítható, hogy a kiadásra elfogadott művek közül mindössze is egy hagyta el a sajtót, nevezetesen:

MÉHÉLY LAJOS r. tagnak s a Bizottság előadójának „A planáriák elterjedése a Magas-Tátrában s a Kőszegi-hegységben” czimén a Mathem. és Természettud. Közlemények XXXIV. kötet 2. számaként két tábla rajzzal illusztrált dolgozata.

DR. GELEI JÓZSEF kolozsvári egyetemi m. tanárnak „A chromosomák hosszanti párosodása” czimű munkája ugyan már nagyrészt ki van szedve s hat kettős táblája is elkészült, azonban nyomdai nehézségek mindmáig késleltették az értékes mű megjelenését.

Kiemelendő továbbá, hogy HARGYOKY KÁROLY t. tagja „A virágzás idejének ingadozásáról” czimű, a Bizottság megbízásából írt munkája a kiküldött bírálók (MAGOCZY-DIETZ SÁNDOR r. és ISTVÁNFY GYULA t. tag) jelentése szerint a kiadandó művek sorába iktatandó. A Bizottságnak még módjában volt az érdemes szerzőt értesíteni s neki a megbízás összegét is megküldetni, azonban műve megjelenését már nem érte meg a szerző.

Abban is a súlyos idők jelét kell látnunk, hogy az ásványkőzettani szakcsoportból hirdetett nyilvános pályázatra mindössze is egy ajánlkozás érkezett, nevezetesen DR. JUGOVICS LAJOS egyetemi tanárságát „A dunántúli bazaltok és bazalttufák” czimű mű megírására kért és kapott megbízást. Ebbeli kutatásainak támogatására a Bizottság 1400. koronát szavazott meg, az ajánlkozó pedig 1918. november havára ígérte munkája benyújtását.

Végül a Bizottság MEHLÉY LAJOS r. tagot, a ki eddig a Magas-Tátrában s a Kőszegi-hegységben a saját költségén végzett helminthologiai kutatásokat, 1000 koronával támogatta a végből, hogy Liptó megyében a Vág patakjait, Vas megyében pedig a Bozsok-hegység vizeit helminthologiai szempontból megvizsgálhassa.

9. A Szótári Bizottság munkássága 1918-ban. Az elmúlt év eseményei és rendezetlen körülményei igen kedvezőtlenül hatottak gyűjtői munkálatainkra. Gyűjtőink egy részét még távoltartotta a harcztéri szolgálat, majd a leszerelés bonyadalmas művelete; mások azért nem dolgozhattak, mivel a távollévők helyettesítése az iskolában annyi munkát rótt rájuk, hogy gyűjtésre idejük nem maradt; ismét mások a nyomasztó anyagi viszonyok miatt a gyűjtés helyett jövedelmezőbb foglalkozás után nézni voltak kénytelenek, hogy családjukat fönntartsák; többet nem lehetett ellátni anyaggal, mivel a postai szállítás bizonytalansága miatt a küldeményeket nem lehetett kitenni az elveszés eshetőségének. A dolgozók közül is sokan, könnyen érthető lelki okokból, nem gyűjtöttek annyit, mint az előző esztendőben; a járványos betegség is egyik akadály volt a munkának. Gyűjtőink száma a tavalyi 14-hez képest csak 9 volt, ezek közül is csak 6 szolgáltatott be 4000-nél több adatot. Gyűjtőink voltak; Hár-sing István, Kosztolányi Zoltán, Losonczy Zoltán, Mészöly Gedeon, Német Gábor, Szidarovszky János, Tolnai Vilmos, Velledits Lajos, Zolnai Gyula.

Feldolgoztunk 74 művet (tavaly 158-at), begyűlt 49,642 adat (tavaly 124,111), melyekkel az adatok teljes száma 2.223,851-re emelkedett. Gyűjtőink egyenként átlag 5513 (tavaly 8179) adatot szolgáltatottak be.

A Szótári Bizottság, mint az előző években is, folyamodott a vallás és közoktatási miniszterhez, hogy Putnoky Imrét, a VIII. ker. áll. főgimnázium tanárát, a Szótári Bizottság segédtagját, kötelező órának egy része alól mentse fel, hogy a bizottság belső munkálataiban (adatrendezés, adatok átvizsgálása) segédkezhessék, de folyamodásunkra sem igenlő, sem tagadó választ nem kaptunk. Kérelmünket mindenesetre meg fogjuk újítani, hogy a gyűjtések legalább e részben ne szenvedjenek nagyobb késedelmet.

A gyűjtések részletes számadatai kezdettől fogva a következők:

Év	Feldolgozott művek száma	Gyűjtők száma	Átlagos gyűjtés egyenként	Évi gyűjtés összege	A gyűjtések teljes végösszege
1899	65	36	2761	100,000	100,000
1900	293	107	1682	180,000	280,000
1901	259	150	1026	154,000	434,000
1902	189	71	1650	117,000	551,000
1903	129	46	1744	80,238	631,238

Év	Feldolgozott művek száma	Gyűjtők száma	Átlagos gyűjtés egyenként	Évi gyűjtés összege	A gyűjtések teljes végösszege
1904	99	38	2695	102,394	733,632
1905	80	40	3787	151,482	885,114
1906	128	38	3349	127,097	1.012,211
1907	56	24	3004	72,099	1.084,310
1908	65	9	7106	63,744	1.148,054
1909	129	12	6096	73,147	1.221 201
1910	111	11	7553	83,089	1.304,290
1911	120	12	8798	105,589	1.400,876
1912	80	11	6788	74,666	1.484,542
1913	191	12	12,996	155,952	1.640,495
1914	210	12	12,288	147,463	1.787,957
1915	212	15	11,543	140,480	1.928,437
1916	146	16	9358	121,661	2.050,098
1917	158	14	8179	124,111	2.174,209
1918	74	9	5513	49,642	2.223,851

10. A Könyvkiadó-Bizottság az 1918.-ik év folyamán 2 ülést tartott, melyekben a folyó ügyek nyertek elintézését. Az első ülésen a Bizottság a nyomdai költségek rendkívüli emelkedése miatt kénytelen volt azt a határozatot hozni, hogy az 1918-ik évre csak két kötetet bocsát ki. A Bizottság reméli, hogy a tagilletményben ekként beállott kivételes fogyatéket később, kedvezőbb viszonyok közt utánpótolhatja. Ugyancsak ez ülésen a fordítások revisiójának díja az eddigi 10 koronáról ivenként 25 koronára emeltetett. Az 1918. évi tagilletmény két kötete:

I. FOURNIER ÁGOST: Napoléon czimű művének II-ik kötete (27 iv).

II. KORNIS GYULA: A lelki élet czimű művének II-ik kötete (29 iv).

A Bizottság a második ülésen megállapította, hogy a folyamatban levő két vagy több kötetes kiadványokon kívül még az alább megnevezett, elfogadott művek várják kinyomatásukat:

DUSSAUD: Az aegaei kultúra. 2 kötet. Ford. ÉBER LÁSZLÓ.

KOSER: Nagy Frigyes. 1 kötet. Ford. ESTY JÁNOSNÉ.

HAUSEN: A varázstéboly 1, esetleg 2 köt. Ford. BODROGI JÁNOS.

CSENGERI: Euripides-fordításának. III-ik kötete.

KERTÉSZ M: A magyar nyelv művelődéstörténeti emlékei. Egy kötet.

Az ezeken kívül benyújtott művek ügye még tárgyalás alatt áll.

11. A Római Magyar Történeti Intézet római ügyeit ebben az évben is a római spanyol kir. nagykövetséghez beosztott lovag Schwendt volt cs. és kir. követségi irodatanácsos gondozta, a ki időközönként a bizottság elnökének jelentést tett az épület állapotáról.

Jelentései szerint az intézet 1918. év második feléig nem volt háborgatásnak kitéve. Az év elején fölmerült ugyan az a terv, hogy az intézet az olasz Vörös Kereszt-Egylet céljaira igénybevéteessék, de miután egy helyszíni szemle eredményeként megállapították, hogy az épület e célra kevésbé alkalmas, az illetékes tényezők az igénybevételtől eltekintettek. Egy augusztus hó 31-én kelt határozattal azonban az olasz kir. kormány az intézetet mégis lefoglalta és azt Morel tábornok belga kir. katonai attachénak adta bérbe, egyúttal az intézet zárgondnokául Vittorio Antonio Coppo-t, az olasz pénzügyminisztérium primo segretarióját rendelte ki, a kinek megbízása volt a bérleti szerződést nevezett tábornokkal megkötni és az általa fizetendő bérösszegeből az intézetet terhelő kiadásokat fedezni. A lefoglalásról és a vele együtt járó intézkedésekről Schwendt követségi irodatanácsos jelentése alapján az elnökség jelentést tett az akkori vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek, gróf Zichy Jánosnak. Az ügy részleteiről, nevezetesen a bérleti szerződés tartamáról, valamint a fizetendő bérösszeg nagyságáról az elnökség nem kapott értesítést, a mi az időközben bekövetkezett politikai alakulásokkal kapcsolatosan a cs. és kir. külügyminisztérium felhasználásának és az avval járó zűrzavaros hivatali állapotoknak tudható be. Megnyugtatóan szolgálhat azonban a volt külügyminisztérium vonatkozó átiratának azon része, mely szerint az intézeti könyvtár épsége biztosítva van.

A volt m. kir. vallás- és közoktatási minisztérium felszólítása alapján az elnökség 1918. év tavaszán az intézet házára, felszerelésére és annak terheire nézve a netalán megindulandó béketárgyalások eseteire jelentést tett a nevezett minisztériumnak. Majd a midőn az 1918. év novemberi eseményeinek következtében a béketárgyalások megindulásának időpontja elközelgett, az elnökség átirattal fordult úgy gróf Károlyi Mihály miniszterelnök úrhoz, a magyar külügyminisztérium vezetőjéhez, valamint a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz is, kérelmezve a béketárgyalások alkalmával az intézet épületére, felszerelésére és könyvtárára nézve a magyar állam jogigényének elismertetését, valamint az intézeti titkár jogigényének tekintetbevételét Rómában hagyott butorzatára és ruházatára.

Az intézet 1917/18. évi számadásait az elnökség 1918. őszén az ügyrendnek megfelelőleg felterjesztette a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz. A zárszámadások szerint az intézet céljaira az 1917/18. költségvetési évről 6909 kor. 26 fillér és 1508,29 lira vitetett át az 1918/19. költségvetési évre, nem számítva a római Nast, Kolb und Schumacher bankcégnél rendelkezésre álló összeget, a melynek nagyságát, minthogy a bank 1919 július 1-én esedékes folyószámlakivonata még mindig nem érkezett meg, pontosan kimutatni nem lehet.

Az Onori Miklós intézeti portás részére az első évben egy évre megszavazott 300 lira rendkívüli drágasági pótlék 1918. évben újabb egy esztendőre meghosszabbított.

Az intézetnek mint ilyennek tudományos munkássága az 1918. évben sem indulhatott meg. Dr. Vári Rezső egyetemi tanár, intézeti titkár azonban az 1918. évben is tovább folytatta az intézet kiadásában megindult *Sylloge Tacticorum Graecorum* körüli tudományos munkásságát. Az 1917. év végén benyújtotta a Böles Leó-féle taktika második kötetének első felét, a mely a XII—XIV. constitutiókat tartalmazza. A kézirat megfelelő szakbírálaton át is ment már, de sajtó alá adása a rendkívüli mértékben megdrágult nyomdai költségek miatt mindezeideig nem volt eszközölhető. A II. köt. második felének sajtó alá készítésétől Dr. Vári titkár úr egyelőre kénytelen volt eltekinteni, miután előbb még egy római kéziratnak feldolgozása szükséges. Ezért Dr. Vári úr a *Praceptorum Nicephori Recensio Constantiniana*-ján dolgozott tovább, melynek szöveg-munkálatai folyamán megállapíthatta az Anonymus Byzantinus saeculi VI-vel való szoros összefüggést. Ezek a megállapítások a taktikus művek szerkezetének vizsgálatára indították és e nemű vizsgálódásainak eredményeképpen jelent meg „Onasander“ cz. értekezése az Egyetemes Philologiai Közlöny 1918. decemberi füzetében, a mely értekezésében kimutatni igyekszik, hogy az a hadügyi munka, melylyel a *Sylloge*-vállalatot mint I. kötettel megnyitni szándékozik, eredeti egységéből kiforgatottan jutott korunkra és betoldásoktól sem ment. Ezekkel kapcsolatban az *Inedita Tactica Leonis*-sal is foglalkozott, lévén evidens ennek úgy Onasander művével, mint a *Pracepta Nicephori*-val való tartalmi kapcsolata.

A Római Magyar Történelmi intézet bizottságának 1919. évi február hó 14-i üléséből.

* * *

Az Akadémia az elmúlt 1918. évben 8 rendes összes ülést tartott: január 28-án, február 25-én, márczius 18-án, április 29-én, május 27-én, október 7-én, november 25-én és december 19-én.

Tagjaink sorából az év folyamán a következők hunytak el: még 1917 december 19-én elhunyt TANGYERENCZ r. t., a kitűnő természettudós, a ki főleg az élettan sokoldalú és bonyolódott problémáinak megoldásán fáradozott pihenést nem ismerő munkával és kutatásaihoz külön intézetet alapított, melyben a tudomány számára értékes szakférfiakat nevelt. Temetésén az Akadémia fájdalmas részvétét Hutýra Ferencz l. t. tolmácsolta; — január 10-én JIREČEK KONSTANTIN k. t., a kiváló történettudós, a ki különösen a balkáni népek multjának földerítése körül szerzett elévülhetetlen érdemeket; — január 21-én BZEREDJ PÁL t. t., a hazai selyemtenyésztés megteremtője, az önzetlen, hazafias kötelességteljesítés mintaképe, a kinek temetésén a nehéz közlekedési viszonyok miatt az Akadémia nem képviseltethette magát, de részvétét táviratban kifejezte a gyászoló család előtt; — február 16-án gróf KHEUN-HÉDERVÁRI Károly t. t., a tudománynak

őszinte barátja és minden tudományos törekvésnek lelkes istápolója, az Országos Levéltár fényes új épületének megteremtője. Ravatalánál az Akadémia részvétének gróf Tisza István t. t. adott kifejezést; — márczius 28-án b. LÁNG LAJOS r. t., az Akadémia egyik legkiválóbb és legmunkásabb tagja, a kitünő nemzetgazdász. Ravatalánál az Akadémia nevében Concha Győző r. t. intézett utolsó istenhozzádot az elköltözöthöz. — A hatodik összes ülésen Elnök úr a következő szavakkal emlékezett meg Lévy József t. tagnak július 4-én történt elhunytáról: „Lévy József (mondta az elnök úr) a mi sorainkban utolsó, tiszteltetreméltó alakja volt irodalmunk ama dicső korszakának, a mely még a Vörösmarty, Arany, Petőfi, Tompa és Madách működésétől kapta meg történeti jellegét. Mint társa és barátja azoknak a nagyoknak, Lévy az ő életükben sohasem számította magát a legelsőkhöz, de legjelesebb költőink sorába emelkedett a gondviselés ama ritka kedvezése által, mely megengedte, hogy a patriarchait is messze meghaladó kort teljes szellemi erőben érvén el, a régi nemes hagyományokhoz hű lantja húrjain késő vénségében is talán hévre és bájra még a fiataalkoriakat felülmúló hangokat tudjon megszólaltatni. E mellett lelkének derűs harmóniája hozzávonzotta és hozzácsatolta az ifjabb írói nemzedéket, mely mindvégig változhatatlan ragaszkodással környezte őt és hallgatott dalára. Emlékét szeretetteljes kegyelettel fogjuk ápolni.“ Lévy József t. tagnak Miskolczon végbement temetésén ILOSVAY LAJOS r. t., másodelnök juttatta kifejezésre az Akadémia részvétét; — június 4-én elhunyt GENERSICH ANTAL r. t., a kiváló természettudós és orvostanár, kinek ravatalánál BUDAY KÁLMÁN l. t. tolmácsolta az Akadémia fájdalmas részvétét; — augusztus 1-én Váczy János l. t., a jeles irodalomtörténetíró, a ki különösen Kazinczy Ferencz levelezésének kitünő kiadásával és magyarázásával maradandó érdemeket szerzett; a temetési szertartáson SEBESTYÉN GYULA l. t. méltatta munkásságának jelentőségét; — augusztus havában vett értesülésünk szerint már május 12-én meghalt Szentpétervárott RADLOFF VILMOS k. t., a világhírű, kitünő nyelvtudós; — október 9-én KARABAČEK JÓZSEF k. t., a jeles osztrák nyelvtudós, a bécsi udvari könyvtár igazgatója, a ki Akadémiánkkal szemben mindig a legkészségesebb előzékenységgel viseltetett; — október 21-én BEDÓ ALBERT l. t., az erdészetnek elméletben és gyakorlatban nagyérdemű művelője; — október 25-én CSONTOSI JÁNOS l. t., a ki főleg a Corvina maradványainak felkutatása és ismertetése körül fáradozott; ravatalánál FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ osztálytitkár búcsúztatta el az Akadémia nevében; — október 31-én gróf TISZA ISTVÁN t. t., a ki, noha erre nem volt kötelezve, 1912-ben az ünnepélyes közgyűlésen egy értékes történelmi tanulmányt közlött be. Temetésén az elnökkel együtt az Akadémia számos tagja jelent meg; — ugyancsak októberben BOUTROUX EMIL k. tag; — december 12-én gróf SZÉCHENYI BÉLA, az Akadémiának nagyérdemű, köztisz-

telettől és közszeretettől környezett igazgató- és tiszteleti tagja. Temetésén az Akadémia tagjai nagy számban jelentek meg s ravatalánál a megdicsőültnek régi, hű munkatársa, Lóczy Lajos r. t. mondott emlékbeszédet.

Az összes üléseken emlékbeszédet tartottak: február 25-én CSENGERI JÁNOS l. t. P. Thewrewk Emil t. t. fölött; — április 29-én HUTYRA FERENCZ l. t. Rátz István l. t. fölött.

Emlékbeszéd tartására felkérettek: BERZEVICZY ALBERT t. t. Villari Pasquale k. tagról; — HODINKA ANTAL l. t. Jireček Konstantin k. tagról; — GAAL JENŐ r. t. Bezerédj Pál t. tagról; — PREISZ HUGÓ l. t. Tangl Ferencz r. tagról; — VARGHA GYULA r. t. báró Láng Lajos r. tagról; — BALOGH JENŐ r. t. gróf Tisza István t. tagról; — ÁLDÁNY ANTAL l. t. Csontos János l. tagról.

A pályázatok ügyében az első összes ülésen a főtítkár bemutatta az 1918 december 31-én lejárt pályázatokra beérkezett pályaműveket, melyeknek jeligés levelei az ülés folyamán lepecsételtettek, s bejelentette, hogy a III. osztály pályázatainak bíráló-bizottságait már kiküldte. — FERENCZI ZOLTÁN r. tagnak még 1917-ben tett indítványa ügyében az Igazgató-Tanács részéről kiküldött szakbizottság (Plósz Sándor t., Concha Győző r., Wlassics Gyula r. tt., és Bánszky János akadémiai ügyész) az első összes ülésen tett jelentést. Az indítvány a következő volt:

1. Az Akadémia megújítja azt az ismételve hangoztatott óhaját, hogy ne legyen kénytelen továbbra is értéktelen pályaműveknek kiadni a jutalmat.

2. Megfontolandónak tartja az Akadémia, hogy a mostani viszonyok között is köteles-e az egyes pályázatoknál a jutalmakat továbbra is aranyakban kifizetni?

A kiküldött szakbizottság a következő véleményt terjesztette elő:

1. Az első indítvány kizárólag a gróf Teleki József és a Kóczán Ferencz által tett alapítványokra vonatkozik.

A jutalmak odaítélése tekintetében mind a két alapítvány akként rendelkezik, hogy a jutalom a viszonylag legjobb műnek is mindig kiadandó; még pedig megosztatlanul.

A dicsőült alapítók szeme előtt alapítványaik létesítésénél nyilvánvalóan a hazai irodalom és a nemzeti színügy ápolása és gyarapítása lebegett, de ezen szempontokkal kapcsolatosan az akkori kedvezőtlen viszonyok között az írók serkentése és buzdítása is. És ha az alapítványok keletkezési idejét tekintjük. 1854-ben, a mikor a Teleki-alapítvány keletkezett, sőt még 1887-ben is, a Kóczán-alapítvány létesítésekor, az írók serkentése, buzdítása és anyagi gyámoltatása valóban fontos tényezőkként szerepelhettek a hazai irodalom és a nemzeti színügy emelése szempontjából.

Az alapítók eme szándékát tartva szem előtt, nem tétélezhető fel, hogy ők az irodalmilag értéktelen és a színpadon való előadásra

is a szokásos értelemben alkalmatlan pályamunkákat jutalmazni kívánták volna. Ily feltételezés mellett egy alapítványnak nem volna célja és az a magyar színügynek egyáltalán nem szolgálna javára. Hogy egyébiránt az alapítók a teljesen értéktelen pályamunkát nem kívánták jutalomban részesíteni, az alapítványi levelek ama rendelkezéséből is következik, hogy a jutalmat a viszonylag legjobb műnek kell kiadni, a mi kizárja azt, hogy a jutalom absolute rossz, minden becs nélkül való munkának is kiadáséék.

Ehhez képest az alapítók valódi szándékának az a jogilag nemcsak megengedett, de követelt értelmezés felel meg, hogy a jutalom a minden irányban, tehát mind irodalmilag, mind színi előadás szempontjából értéktelen pályamunkának ki nem adható.

Magától érthető, hogy a ki nem adott jutalmak nem vonatnak el rendeltetésüktől, hanem jövőre is a Teleki-, ill. Kőczán-alapítólevelekben meghatározott célra fordíttatnak.

II. Az a kérdés, vajjon az Akadémia a mostani viszonyok közt is köteles-e egyes pályázatoknál a jutalmat továbbra is aranyakban kifizetni, a m. kir. Ministeriumnak 9420/914. M. E. szám alatt kelt rendeletével, legalább egyidőre, már megoldást nyert.

Ezen rendeletnek 2. §-a értelmében ugyanis a magyar szent korona országainak területén teljesítendő kereskedelmi ügyleten, váltón, vagy más magánjogi czímen alapuló oly pénztartozásokat, a melyeknek fizetése arany forintban, körmőczi vagy császári aranyakban, vagy külföldi aranyértékben van kikötve, e rendelet hatályának ideje alatt névértékben, a koronaérték bármely törvényes fizetési eszközével lehet teljesíteni.

Ezen rendelettel kapcsolatban a m. kir. Pénzügyministerium a hivatalos lapban félévenként közzétett hirdetményenyl állapítja meg azon összeget, a melylyel a megfelelő aranyérmek koronaértékben beváltatnak.

Az 1917. évi június 27-én megjelent legutóbbi hirdetményenyl egy arany forint értéke 2 korona 53 fillérben állapított meg.

E jelentés egyhangú helyesléssel az Igazgató-Tanács elé terjesztetett. — Ugyanezen az ülésen jelentette a főtitkár hogy a Teleki-dramabíráló-bizottságba a Nemzeti Színház igazgatósága GYENES LÁSZLO és MIHÁLYFI KÁROLY színművészeket, a Wodianer-bizottságba a Magyarországi Tanítók Orsz. Egyesülete MOUSSONG GÉZA és RAKOS ISTVÁN igazgató-tanítókat, a Széchenyi-életrajz megbírálására kiküldendő egyes bizottságba pedig az I. osztály FERENCZI ZOLTÁN r. tagot küldte ki. — Ugyanekkor az Akadémia újabb halasztást adott KARÁCSÓNYI JÁNOS r. tagnak a „Szent Ferencz-rend története“ cz. Forster-Seitovszki-pályamű benyújtására (1919 szeptember 30-ig) s a főtitkár bejelentette az egyes pályázatokhoz kiküldött bírálókat.

A hatodik összes ülésen a főtitkár bejelentette, hogy Travers-Bergrstroem Arthur (Clarens-ban, Svájc) egy nagyobb alapítványt

tett a „Hitel államosítása“ cz. pályakérdés kidolgozására s e pályázon idegen országbeli alattvalók is részt vehetnek. Az összes ülés a bejelentést tudomásul vette s átiratban is közölte a II. osztállyal; az utolsó összes ülésen a főtítár bejelentette, hogy az osztályok a december 31-én lejárt pályázatokhoz kiküldték bírálóikat.

A bírálati jelentések sorát a január havi összes ülésen VOINOVICH GÉZA I. t. nyitotta meg a Vojnits-jutalomról szóló jelentésével. A bíráló-bizottság egyhangúlag HERCZEG FERENCZ „Árva László király“ cz. szomorújátékát ajánlotta a jutalomra, mihez az összes ülés hozzájárult. — A második összes ülésen TOLNAI VILMOS I. t. a Farkas-Raskó-pályázatról szóló jelentést olvasta föl. A bíráló-bizottság a beérkezett 12 pályamű között jutalmazásra méltó költeményt nem talált. — A harmadik összes ülésen FERENCZI ZOLTÁN r. t. felolvasta jelentését az 1917. évi Teleki-pályázatról. A bíráló-bizottság a beérkezett 9 darab közül a 2. számú „Kató bosszúja“ című, „Az avoni hatyú“ jeligéjű 3 felvonásos vígjátékot találta viszonylag legjobbnak és javasolta, hogy a jutalom ennek adassék ki. — A bizottság javaslata elfogadtatván, a felbontott jeligés levélből LENKEI HENRIK budapesti tanár neve tűnt elő.

Ugyanekkor VOINOVICH GÉZA I. t. előterjesztette jelentését az 1917. évi Karátszonyi-pályázatról. A bíráló-bizottság nem talált a meghosszabbított határnapig, 1917 december 31-ig beérkezett 24 pályamunka között jutalomra, sőt még dicséretre méltó darabot sem, miért is a jutalomnak ki nem adását javasolta. — Az összes ülés e javaslatot elfogadta.

Majd a főtítár jelentette, hogy a Wodianer-jutalmak ügyében kiküldött bizottság a következőknek kitüntetését javasolja: BENCZE KÁROLY áll. isk. igazgató-tanító Széken. Szolnok-Doboka vármegyében, a ki 1857-ben született és 1875 óta, tehát 43 év óta működik; és VÉGH ISTVÁN ref. isk. igazgató-tanító Vámosladányban, Bars vármegyében, a ki 1861-ben született és 1878 óta, tehát 40 év óta szenteli erejét a népnevelés ügyének. Ezeken kívül a következő nagyrődemű tanfőrfiakat ajánlja a vallás- és közoktatásügyi miniszterium figyelmébe; LITTMERICZKY JÁNOS (Győr), LÉVAY IMRE (Hajduböszörmény), MARCSA GYÖRGY (Komárom), ZSOLDOS KÁROLY (Nagytapolcsány), CSÁGOLY JÓZSEF (Kaposvár), RUHMANN ANDOR (Nyíregyháza), ÓNODY GUSZTÁV (Erzsébetfalva). — A javaslat egész terjedelmében elfogadtatott.

A negyedik összes ülésen SZINNYEI FERENCZ I. t. fölolvasta jelentését a Kóczán-pályázatról. A bíráló-bizottság a beérkezett öt pályamű közül a 3. számú, „A magvetők“ című, „Gradus ad . . . ? .“ jeligéjű darabot ajánlotta a jutalomra. A bizottság javaslata elfogadtatott és a felbontott jeligés levélből LENKEI SÁNDOR népf. honvédhadnagy (Kassán a tart. tisztí iskola oktató tisztje) tűnt elő.

Az ötödik összes ülésen CSÁSZÁR ELEMÉR I. t. előterjesztette jelentését az 1917. évi Bulyovszky-pályázatról. A bíráló bizottság a beér-

kezett hat pályamű között nem talált olyat, a mely figyelmet érdemelne, és javasolja, hogy a jutalom ne adassék ki, mihez az összes ülés hozzájárult.

Az egyes bizottságokban a következő személyi változások történtek: az első összes ülésen megválasztattak az Archaeologiai Bizottság segédtagjaival dr. FINÁLY GÁBOR és LUX KÁLMÁN; — a második összes ülés az Irodalomtörténeti Bizottság segédtagjává választotta BAROS GYULA főgymn. tanárt; a II. osztály javaslatára a Történelmi Bizottság rendes tagjává JÓZSEF FÖHERCZEG t. tagot, a Hadtörténeti Bizottság elnökét, és b. FORSTER GYULA t. tagot, a Hadtörténeti Bizottság volt elnökét. — Ugyanezen az ülésen jelentette a főtitkár, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter a Római Magyar Történeti Intézet bizottságába dr. GOPCSA LÁSZLÓ miniszt. tanácsos visszalépése folytán RADNAI REZSŐ miniszt. tanácsost küldte ki; — a hetedik összes ülés a Történelmi Bizottság rendes tagjaivá választotta MÁRKI SÁNDOR r. és HÓMAN BALINT l. tagokat.

Felolvasási engedélyt nyertek: az első összes ülésen, PILCH JENŐ honvédelezredes; a negyedik összes ülésen FORSTER AURÉL egyetemi tanár; a hetedik összes ülésen NÉMETH JÓZSEF miniszt. tanácsos és KOVÁCS FERENCZ pozsonyi egyetemi tanár.

Az Akadémiának juttatott adományok: Az első összes ülésen SZILY KÁLMÁN főkönyvtárnok két nagybecsű ajándékról tett jelentést, melylyel az Akadémia kéziratára újabban gazdagodott, ú. m.: a) Özv. JASZENOVAI BASSARABITS SÁNDORNÉ szül. Förster Irma boldogult férjének, nyugalmazott honvédelezredesnek, a Ludovika-Akadémia egykor igazgatójának kéziratgyűjteményét végrendeletében Akadémiánknak hagyományozta. E kéziratgyűjtemény 350-nél több eredeti oklevélből, magánlevélből, kéziratból, autogrammból áll. b) Özv. HAJÓS JÓZSEFNÉ boldogult férjének, a Pesti Első Hazai Takarékpénztár elnökének nagy szeretettel és szakértelemmel, évek hosszú során át egybegyűjtött „Népdalok“ című gyűjteményét Akadémiánknak ajándékozta. Tizenkét kötetből és egy kötetnyi tartalommutatóból áll. Együtt látjuk e gyűjteményben régibb és újabb magyar dalainknak, énekeinknek dallamait a szöveg kezdő soraival együtt, népi eredetűeket úgy, mint műszerzeményeket. Legtöbbje — mint a forrásidézetek mutatják — megjelent kiadványokból vagy ismert kéziratokból való, de vannak élő szó után lejegyzettek is. 11,108 darabból áll e hatalmas gyűjtemény, mely bizonyára páratlan a maga nemében s eddigelé legnagyobb magyar dallamgyűjteményünk.

Az összes ülés halálával fogadta az értékes adományokat és el határozta, hogy a Bassarabits-gyűjtemény az Akadémiai Értesítőben közzé tétessék, a mi (l. Akad. Ért. XXIX. 136. l.) meg is történt. A hatodik összes ülés halálával vette tudomásul, hogy LÉVAY JÓZSEF t. t. végrendeletében 1000 K-t hagyományozott az Akadémiának. A hatodik összes ülésen a főtitkár bejelentette, hogy a m. kir. földmive-

lészügyi minisztérium a Fekete-Blattny-féle „Az erdészeti jelentőségű fák és cserjék elterjedése a magyar állam területén“ című kötkötes munkát két példányban az Akadémiának ajándékozta.

SZILY KÁLMÁN főkönyvtárnok közölte még, hogy HOITSY PÁL, a Vasárnapi Ujság szerkesztője, a kéziratárnak ajándékozta BALLA KÁROLY-nak, Akadémiánk egykori tagjának († 1873) 1855-től 1869-ig Pótharasztján végzett meteorológiai megfigyeléseit egyéb hátramaradt kézírataival együtt. — Az Akadémia köszönetét fejezte ki a Földmívelésügyi miniszteriumnak és HOITSY PÁL-nak az ajándékozott könyvekért és kéziratokért.

A hetedik összes ülésen pedig bejelentette a főkönyvtárnok, hogy 1. Kugler János ügyvéd az Akadémiának ajándékozta Deák Ferencz márvány-arcképét, melyet néhai testvérbátyja, Kugler Ferencz szobrász 1867-ben készített. Az ajándékozó különösen kiemelte, hogy ez az egyetlen szobrászmű, melyhez Deák ült. — Az Akadémia köszönettel fogadta a becses ereklyét.

2. Simonyi Ernő 1867 február 22-én savoyai St. Micheléből a következő levelet intézte Toldy Ferenczhez: „E napokban küldöttem Kegyednek a Magyar Akadémia számára Turinból bérmentve Martinusius biborosnak arcképét. Művészeti értéke a képnek nincsen, de mint történelmi emlék tán bir annyi becsesél, hogy azt az Akadémia szívesen fogadja. A kép Bolognából egy kolostorból került Turinba. Ha helyesebbnek találják, adják oda a múzeumnak. Tisztelettel vagyok őszinte hazafitársa Simonyi Ernő.“

Az Akadémia még 1867-ben köszönettel fogadta a képet és elhatározta, hogy kijavítása után a könyvtár helyiségeibe függesztessék föl. A kép át is adatott a könyvtárnak, de itt hogy hogynem, nyoma veszett, úgy hogy ha valaki kereste, a jelenlegi személyzet nem tudta volna előadni. Ez év tavaszán azonban szerencsés véletlenségből ismét előkerült. Jelentéstevő nyomban felkérte Beer József urat, a Szépművészeti Múzeum kitűnő kép-conservatorát, az erősen megrongált arckép kijavítására, a mi már meg is történt. — Az összes ülés e bejelentést helyesléssel vette tudomásul.

Magyarország területi épsége ügyében az Akadémia Szózatot intézett a világ összes Akadémiáihoz. A Szózat gondolata SEBESTYÉN GYULA 1. tagtól származott, a ki a hetedik összes ülésen a következő, élőlőszóval bővebben indokolt indítványt terjesztette elő:

„A Magyar Tudományos Akadémia sürgősen szólítsa fel az összes külföldi tudományos akadémiákat, hogy a világháborút befejező béketárgyalások megkezdése alkalmával az egész művelt emberiség szellemi életének legfőbb képviselőjében emeljék fel tiltó szavukat ama merénylet ellen, a melyet a szomszédságunkban élő kis nemzetek félrevezetett nemzetiségeink segédkezésével szándékoznak a nyugati culturát ezer éve szolgáló és védelmező magyar állam területi épsége ellen elkövetni; és e tudományos akadémiák emeljék fel

tiltó szavukat az ellen is, hogy a győzelmes nagy nemzetek belső és külső ellenségeink törekvéseinek támogatásával tártalan és védtelen nemzetünket arra kárhoztassák, hogy ezeréves kulturhivatását megszakítva, szétdarabolt országa és szétdarabolt népe érdekében az önként lerakott fegyvert később ismét kezébe vegye és Európát — Elsass-Lotharingia és Lengyelország példájára — a háború veszedelmével állandóan nyugtalanítsa.

Ez az indítvány érdemileg elfogadtván, az emlékirat meg szerkesztése az elnökök és titkárok értekezletére bízott, melyre az indítványozó is meghívott.

A nyolczadik összes ülésen elnök úr bejelentette, hogy SEBESTYÉN GYULA I. t. elkészítette javaslatát annak a Szózatnak, melylyel az Akadémia a művelt világ összes akadémiaihoz fordul Magyarország területi épsége érdekében. A Sebestyén készítette szövegezés kinyomtatva megküldött az Akadémia összes beltagjainak azzal a kérrrel, hogy megjegyzéseiket és észrevételeiket közöljék a főtítkári hivattal. Az elnökség számos értékes megjegyzés figyelembe vételével véglegesen megállapította a szózat szövegét, mely öt nyelvre (francia, angol, olasz, német, esperanto) lefordítva a legrövidebb időn belül meg fog küldetni a művelt világ összes akadémiainak, a mi azóta meg is történt. — Az összes ülés Sebestyén Gyula I. tagnak fázadozásaiért az Akadémia meleg köszönetét fejezte ki.

A hetedik összes ülésen FRANKÓI VILMOS tiszt. és igazg. tag a következő indítványt terjesztette elő:

„Küldjön ki az Akadémia bizottságot, mely fontolóra vegye: nem volna-e kívánatos a magyar népköztársaság kormányát arra kérni föl, hogy akár a magán áldozatkészség igénybe vételével, akár állami költségen, a társadalmi és természettudományok magyar munkásai számára állandó telepet létesítsen Washingtonban.

Ugyanis az amerikai Egyesült Államok fővárosában néhány év óta a Carnegie által páratlanul álló bőkezűséggel fölállított intézet a modern társadalmi és gazdasági élet igényeivel összefüggő tudományos munkásságnak olyan gazdag segédeszközeit kínálja, a melyenek sehol egybeült nem állnak rendelkezésre.

Ugyanott az 1848 óta működő Smithsonian Institution a tudomány terjesztésének hivatását minden más intézménynél sikeresebben tölti be.

Végre tekintetbe veendő, hogy a nevezett város, mint harmincz tudományos egyesület székhelye, az új világ szellemi gócpontjának vonzóerejével dicsekedhetik.

Budapest, 1918 november 25. —

Az összes ülés az indítványt általános helyesléssel fogadta és tárgyalására bizottságot küldött ki, melynek tagjai, az Elnökségen (Berzeviczy Albert elnök, Illosvay Lajos másodelnök és Heinrich Gusztáv főtítkári) kívül: gr. Apponyi Albert, b. Eötvös Loránd, Földes

Béla, Fraknói Vilmos, Giesswein Sándor, Goldziher Ignác, Kövesligethy Radó, Lenhossék Mihály, Lóczy Lajos, Szily Kálmán, gr. Teleki Pál és b. Wlassics Gyula.

A következő összes ülésen a főtítkár jelentette, hogy a FRAKNÓI VILMOS t. és ig. t. indítványa ügyében kiküldött bizottság december 14-én tartott ülésből a következőket javasolja az összes ülésnek: Washingtonban magyar tudományos telep létesítendő, mely állandó érintkezést tartson fönn hazánk és Amerika között, ismertetve a magyar állapotokat Amerikában és az amerikai viszonyokat hazánkban. A magyar telep önálló házban helyeztetnék el, a melyben a kutatóknak lakás és megfelelő szakkönyvtár állana rendelkezésre. Az intézetnek állandó vezetője nem lenne. Két évenként négy-négy magyar tudós küldetnék ki az óhajtott tájékoztató és ismertető munkálatok elvégzésére. Ha a terv megvalósítását a nemzetközi helyzet megengedi, az Akadémia a kormányhoz fog fordulni az intézet erkölcsi és anyagi támogatásáért, melynek elnyerése esetén az Akadémia megfizettja a szükséges előkészítő munkálatok elvégzésére előre kiutazni Washingtonba. — Az összes ülés a bizottság javaslatát egyhangúan elfogadta és fölkérte Fraknói Vilmos ig. és t. tagot, hogy a kormányhoz ez ügyben intézendő átiratunkat megszövegezni szíveskedjék. Fraknói e megbízatásának készséggel tett eleget.

Tompa Mihály letétjének fölbontása. A második összes ülésen a főtítkár bemutatta dr. TAKÁCS MENYHÉRTnek, a premontrei kanonokrend jászóvári prépostjának következő átiratát: „Nagyméltóságú Elnök úr! A premontrei kanonokrend jászóvári országos levéltárában 1868. évi május hó 15-én elhelyezett Tompa Mihály-letét a megdicsőült akaratahoz képest ötven évi megőrzés után a folyó évben lesz felbontható. A letét tulajdonosául a nagy költő a Magyar Tudományos Akadémiát nevezte meg. Nagy örömmre szolgálna, ha a felbontás Jászóvárbán Nagyméltóságodnak és a Tudós Akadémia küldöttségének becses jelenlétében volna eszközölhető. A felbontás napja május hó 21-ike (a pünkösdi ünnep harmadik napja) volna. Excellentiádat és az elnöki vezetése alatt ide érkező küldöttséget a megelőző estére várnam. Mídon tiszteletteljes meghívásomat megismételni szerencsém van, kérem Excellentiád és a Tudós Akadémia nagybecsű elhatározását. Mély tisztelettel Jászóvárbán, 1918 február hó 9. *Dr. Takács Menyhért* s. k. főpap és prépost.” — Az elnökség melegen megköszönte a szíves meghívást és értesítette Takács Menyhértet, hogy az Akadémia idejében közölni fogja a küldöttség tagjainak névsorát.

Az ötödik összes ülésen Elnök úr tett jelentést Tompa Mihálynak 1868-ban a jászóvári premontrei kanonokrend levéltárában elhelyezett letétjéről, a mely 1918 május 21-én volt felbontandó. A letétre Tompa Mihály sajátkezűleg vezette rá, hogy felbontása után Pestre küldendő kinyomatás végett és a befolyó jövedelem az Akadémiát

fogja megilletni. A felbontásnál f. hó 21-én az Akadémia képviselőiben jelentéstevő elnökön kívül HEINRICH GUSZTÁV főtitkár, HERCZEG FERENCZ t., BEÖTHY ZSOLT és VARGHA GYULA r. tt. voltak jelen Jászóvárott és a becses ereklyét átvették TAKÁCS MENYHÉRT prépost úrtól. A letét egy barna kötésű, 100 kis följegyzést tartalmazó kézirat, melynek címe: „A fekete könyv. Jegyzetek az emberekről. Saját tapasztalása után, az igazsághoz szigorúan ragaszkodva írta Tompa Mihály, 1868.” — Az összes ülés a kiadás módja iránti elhatározást az elnökségre bízta. A Fekete könyv a Budapesti Szemle 1918 júliusi füzetében jelent meg.

TAKÁCS SÁNDOR levéltári kutatásai kiderítették, hogy Zrinyi Miklós születési éve nem 1620, hanem 1618 május 1. Az Irodalomtörténeti Bizottság ennek következtében az első összes ülésen a következő javaslatot terjesztette az I. osztály elé:

1. az I. osztály írjon át a Szépművészeti Múzeum igazgatóságához, hogy Zrinyi Miklós születésének háromszázados évfordulója alkalmával (1918 május 1) rendezzen kiállítást Zrinyi Miklósról vonatkozó metszeteiből, képeiből és kézírataiból;

2. a M. Tud. Akadémia ezévi nagygyűlésén tartasson előadást Zrinyi a költőről . . . Javaslatunkat a t. Osztály legyen szíves az Elnökséghez továbbítani. Budapest, 1918 január 21.“

Az osztály a javaslatot magáévá tette és pártolólág terjesztette az összes ülés elé. — Az Elnökség ezzel szemben (a javaslat első pontjának elfogadása mellett) azt javasolta, hogy Zrinyi Miklós születésének évfordulója alkalmából az Akadémia ősszel külön ünnepélyes ülést rendezzen, melynek tárgysora később állapítandó meg. — Az összes ülés az osztály indítványának első pontjához hozzájárult, a második pontra vonatkozólag az Elnökség javaslatát tette magáévá.

A harmadik összes ülésen a főtitkár bejelentette, hogy e határozat értelmében átirt a Szépművészeti Múzeumhoz. Az Igazgatóság azonnal válaszolt, kijelentvén, hogy készséggel vállalkozik a kiállítás rendezésére s a maga részéről gróf ZICHY ISTVÁN cz. múzeumi őrt kérte föl a vonatkozó műtárgyak összegyűjtésére. Az összes ülés az Akadémia részéről a Zrinyire vonatkozó nyomtatványok és kéziratok összeállítására FERENCZI ZOLTÁN r. tagot kérte föl.

A hatodik összes ülésen a főtitkár jelentette, hogy a Zrinyi-emlékünnpély napjál az elnökség október 27-ét állapította meg, mely napon a Zrinyi-kiállítás is meg fog nyílni a Történelmi Képcsarnok helyiségeiben. Az ünnepélyes ülésen az elnöki megnyitó után gróf Andrassy Gyula ig. és r. t. és Négyesy László r. t. fognak előadást tartani. — A hetedik összes ülésen azonban azt volt kénytelen jelenti, hogy a Zrinyi-kiállítás megnyitását, tekintettel a téli hónapok kedvezőtlen világítására, de különösen azon körülményre, hogy az Akadémia palotája a népörség tanyája, későbbre kell halasztani. A Zrinyi-ünnepély pedig az elnökség véleménye szerint a jelen

viszonyok között egyáltalán meg nem tartható. — Az összes ülés bejelentést tudomásul vette. — Ez ügygel kapcsolatban NÉGYESSY LÁSZLÓ r. t. a következő indítványt terjesztette elő: Tisztelettel indítványozom, határozza el a tekintetes Akadémia, hogy Zrinyi műveinek elsősorban levelezésének, de esetleg többi munkáinak is kritikai kiadását megindítja, a lehetőség szerint egy Zrinyi-okmánytár közzétételét is fontolóra veszi. Az indítvány véleményes jelentéstételre kiadatott az I. és II. osztálynak.

Az összes ülések egyéb tárgyai közül kiemelendők: január 28-án a főtítkár bemutatta a Pozsonyi Irodalmi Társaság átiratát, melyben ez megalakulásáról értesíti az Akadémiát. Az összes ülés bejelentést tudomásul vette s az új társaságot megalakulása alkalmából üdvözölte. — A második összes ülésen a főtítkár bemutatta a II. osztály 1918 január 19-én tartott zárt ülésnek jegyzőkönyvéből a következő pontot: „5. Osztálytitkár felolvassa a Történelmi Bizottság jelentését Harry Bresslau k. t. levele felől, melyben arról értesít, hogy a levéltári, könyvtári és múzeumi kutatások szabadságának biztosítása érdekében a németországi akadémiák és tudományos társulatok együttes beadványt szándékoznak intézni a német külügyi hivatalhoz, hogy a békeszerződésekbe egy pont vétessék fel, melylyel a kutatás szabadsága, kéziratok, könyvek kikölcsönzése a háború előtt érvényben volt szabályzatok szellemében biztosíttassék. A levélíró kívánatosnak itéli, hogy a Magyar Tud. Akadémia hasonlóképen járjon el a cs. és kir. Külügyminiszteriumnál, és jelzi, hogy hasonló eljárásra felszólítja a bécsi Tud. Akadémiát is. — Az osztály a Történelmi Bizottság határozatát magáévá téve, megkérte az Elnök urat, hogy a mennyiben a német akadémiák és tudományos társulatok jelzett együttes beadványukat illetékes helyre benyujtanák, hasonló beadványt szíveskedjék Akadémiánk részéről is a cs. és kir. Külügyminiszter úrhoz intézni és addig is alkalom adtán a Külügyminiszterium illetékes tényezőinél ez ügyre vonatkozólag közelebbi információkat szerezni méltóztassék.“ Erre a főtítkár jelentette, hogy az Elnök úr ez ügyben már eljárt és remélhetjük, hogy a békeszerződések biztosítani fogják a tudományos kutatások szabadságát.

Ugyanezen az ülésen a III. osztály jelentette, hogy utolsó zárt ülésében KÖVESLI GÉTHY RADÓ r. t. fölhívta az osztály figyelmét arra, hogy Hell Miksa hazánk fia, hírneves czillagász, születésének 200-ik évfordulója 1920-ban lesz. SZILY KÁLMÁN ig. és r. t. indítványára az osztály fölkérte KÖVESLI GÉTHY RADÓ r. tagot, hogy ez évforduló alkalmából 1920-ban az Akadémia valamelyik összes ülésén a Kitaibeléhez hasonló nyilvános ünnepi emlékbeszédet tartson.

A harmadik összes ülésen a főtítkár bemutatta az Akadémia pénztári számadását 1917-ről s költségvetését 1918-ra, melyet az Elnökök és Titkárok értekezlete a Pénzügyi és Építési Bizottsággal f. évi márczius 14-én részletesen letárgyalt és egyes lényegtelen javi-

tásokkal elfogadott volt. — Az összesülés szintén elfogadta a költségvetést és pártolólág terjesztette az Igazgató-Tanács elé.

A negyedik összes ülésen a főtitkár jelentette, hogy az 1917 október 29-én tartott összes ülésből értesítette az I. osztályt БРОТНУ ZSOLT r. tagnak indítványáról, mely szerint Tompa Mihály márványmellszobra az Akadémia számára elkészíttetendő volna. Az osztály az indítványt nem pártolta, hanem az Ügyrend értelmében azt javasolta, hogy festesse meg az Akadémia Tompa Mihály arczképét a palotának valamelyik termében való elhelyezés céljából. — Az indítványt a nagygyűlés ilyen értelemben fogadta el és az Akadémia alkalmas időben Tompa arczképét meg fogja festetni. Az ötödik összes ülésen a főtitkár bemutatta az Ő Felsége személye körüli m. kir. minisztériumnak következő átiratát:

„Néhai megboldogult I. Ferencz József Ő Felsége Fenséges örökösének legmagasabb rendelkezéséhez képest egy, az Akadémia által Ő Felségének annak idején felajánlott és az Akadémia tagjainak 200 fényképét tartalmazó diszalbum az Akadémiának adományoztatik. Ehhez képest van szerencsém a kérdéses albumot mellékelve tisztelettel megküldeni, kérve az átvétel elismerését. Bécs, 1918. évi április hó 18-án. A miniszter rendeletéből Révy, miniszteri tanácsos.“

— Köszönettel fogadtatott és az album a könyvtárban helyeztetett el. Ugyanekkor jelentette a főtitkár, hogy elnök úr FERDINÁND bolgár czárt az Akadémia tiszteleti tagjává történt megválasztásáról nyomban a választás után a következő távirattal értesítette:

„Sa Majesté Czar Ferdinand Sofia. L'Académie hongroise vient d'élire unanimément votre Majesté, l'ami zélé et connaisseur remarquable des sciences naturelles son membre honoraire. Elle s'honore de Lui annoncer ce résultat en présentant ces profonds hommages et les sentiments dévoués qui attachent toute la nation hongroise à l'auguste personne de votre Majesté. Berzeviczy, président, Heinrich secrétaire général.“

Ez értesítésre Ő Felsége a következő magyar nyelvű távirattal válaszolt:

„Dr. Berzeviczy Albert valóságos belső titkos tanácsos, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének, Budapest. A Magyar Tudományos Akadémiának az az egyhangú határozata, melylyel engem tiszteleti tagjává választott, őszinte örömmel tölti el szívemet. A természettudományok terén való törekvéseimnek engem oly nagyon megtisztelő elismerésétől mélyen meghatva, szívólyesen köszönöm elnök úrnak és az Akadémiának irántam ez által tanúsított figyelmét. Büszke megelégedéssel tölt el az a tudat, hogy e választással immár szorosabb viszonyba léphetek azon ország legrégibb és legfelsőbb culturintézetével, a melynek megszentelt földjéhez kora ifjúságomtól kezdve a legszebb emlékek számtalan

köteléke fűz. A lovagias magyar nemzet irántam és népem iránt, táplált hűséges ragaszkodásának nemes érzelmeitől meghatva szív-
ből kívánom, hogy a magyar Tudományos Akadémia továbbra is
árasztssa világosságának fényét a szívemhez oly közel álló egész
magyar nemzetre. *Ferdinand*“. — Örvendetes tudomásul van.

Majd PEKÁR GYULA l. t., a ki 1915 október 25-én javasolta,
hogy báró Tóth Ferencz császári török brigadérosnak Tarcsa község-
ben levő jeltelen sírjára emlék állíttassék, minthogy javaslata eddig
nem volt végrehajtható, megújította indítványát, mert Enver pasa
török hadügyminiszter a kérdéses emlék disztízésére régi ágyúkat és
ágyúgolyókat ajánlott föl. — Az összes ülés most is meleg rokonsz-
zenvel fogadta a megújított javaslatot és felkérte PEKÁR GYULA l.
tagot, hogy az ügynek mielőbbi elintézéséhez szükséges lépéseket
megtenni sziveskedjék.

A hatodik összes ülésen bejelentette a főtitkár, hogy OBER-
HUMMER JENŐ, a bécsi Geographiai Intézet igazgatója, levelet intézett
az Akadémiához, melyben arról értesít, hogy Johnson A. Helge consul
Hedin Sven: Tibet cz. művéből a magyar tudományos intézeteknek
hajlandó egy-egy példányt ajándékozni. Az elnökség válaszképen
kijelentette, hogy ebben az ügyben hajlandó eljárni és a megérkezett
tíz példányt a következő intézeteknek küldte meg: a M. Tud. Akadémia
könyvtárának, a budapesti, kolozsvári, debreczeni, zágrábi egyetemek
könyvtárának, továbbá a kir. József-műegyetem, a M. Nemzeti Múzeum,
a kir. Földtani Intézet, a budapesti egyetemi földrajzi intézet könyv-
tárának.

Az összes ülés helyeslő tudomásul vette az Elnökség intézke-
dését, Hedin Sven úrnak pedig az Akadémia legmelegebb köszönetét
nyilvánította. — Majd a II. osztály, tekintettel a pénzürték csökke-
nésére és az árviszonyok rendkívüli alakulására, f. évi május 13-án
tartott zárt üléséből javaslatot tett az országos dotatio felemelése
ügyében. E javaslathoz az I. és III. osztály egyhangúlag hozzájárult.
— Az összes ülés helyesléssel fogadta a javaslatot és pártolólág ter-
jesztette az Igazgató-Tanács elé. — Ezután a főtitkár jelentette, hogy
a tudományos kutatások szabadságának a békeszerződészek megkötése
alkalmával szükséges biztosítása érdekében az Akadémia elnöksége
a következő fölterjesztéssel fordult gróf Eszterházy Móricz helyettes
vallás- és közoktatásügyi miniszterhez:

„Nagyméltóságú Gróf, Miniszter Úr! A Magyar Tudományos
Akadémia egy kültagjától arról értesült, hogy a németországi Aka-
démia és tudományos társulatok együttes beadványt intéztek a német
külgügyi hivatalhoz, hogy a levéltári, könyvtári és múzeumi kutatások
szabadságának biztosítása érdekében a békeszerződészekbe egy pont
véteessék föl, melylyel a kutatások szabadsága, kéziratok, könyvek
kikölcsönzése a háború előtt érvényben volt szabályzatok szellemé-
ben biztosíttassék.

„Mint hogy tudomásom szerint Németországban és Ausztriában ez ügyben a hivatalos lépések már megtétettek, az Akadémia nevében arra bátorodom tiszteletteljesen kérni Nagyméltóságodat, kegyeskednék a külügyminisztériumban mielőbb Magyarország részéről is ez irányban közbenjárni.“

E felterjesztésünkre gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter július 9-én a m. kir. miniszterelnöknek hozzá intézett következő átiratát közölte az Akadémiával:

„Nagyméltóságú Gróf, Miniszter Úr! Nagyméltóságod hivatali elődjének f. évi május hó 6-án 32.589/III—B. sz. a. kelt hozzám intézett nagybecsű megkeresése folytán nem mulasztottam el a külügyminiszter urat megkeresni aziránt, hogy a levéltári, könyvtári és múzeumi kutatások szabadságának biztosítása érdekében hasonlóképen, miként az német részről kezdeményeztetett, a kötendő békeszerződésben egy pont vétessék fel, a melynek értelmében a kutatások szabadsága, kéziratok, könyvek kikölesöznzése, a háború előtt érvényben volt szabályok szerint biztosíttassék.

„A közös külügyminiszter úr válaszában arról értesít, hogy a most Romániával folytatott és befejezésre jutott békeszerződés alkalmával ily pontnak a felvétele már nem igen volt lehetséges, a külügyminiszter úr azonban kijelenti, hogy majdan a Nyugat nagy államaival, elsősorban Angliával, Francia- és Olaszországgal folytatandó béketárgyalások alkalmából mindent el fog követni abban az irányban, hogy a Nagyméltóságod által közölt óhajnak megfelelően a jövő békeszerződésekbe ily pont felvétessék. Budapest, 1918. évi június hó. 1. — *Wekerle* s. k.“ — Az összes ülés helyesléssel vette tudomásul e bejelentéseket.

A forradalom utáni első összes ülést, a mely november 25-én tartott, elnök úr hosszabb beszéddel nyitotta meg, a melyben többek között a következőket mondta:

„Midőn az utóbbi hetek nagy, történeti eseményei után e helyen először gyűlünk össze, engedjék meg nekem, hogy a teljesen megváltozott helyzettel szemben kifejezést adjak azoknak az érzelmeknek, a melyek mint a tudomány embereit és mindenekfölött mint magyar hazafiakat — azt hiszem — mindnyájunkat áthatnak.

Szívünk mélyéből örülünk, hogy az öldöklő háború véget ért s hogy immár pirkad az a vágyva várt békekorszak, mely, remélhetőleg, a nemzeti munka minden terén s így a tudományban és irodalomban is áldásosnak és termékenynek fog bizonyulni.

A mint a viszonyok nagy átalakulása bekövetkezett, az Akadémia iránti kötelességemnek éreztem — ülés bevéárása nélkül —, az elnökök és titkárok értekezletének szíves hozzájárulásával, a főtitkár úr társaságában megjelenni a Nemzeti Tanács előtt s ott a következő — a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak is bemutatott — nyilatkozatot terjeszteni elő:

A Magyar Tudományos Akadémia készségesen rendeli magát alá az ország vezetésére a jelen súlyos körülmények között hazafias buzgalommal vállalkozott Nemzeti Tanács és kormány rendelkezésének és abban a meggyőződésben, hogy a Nemzeti Tanács és az általa támogatott kormány a nemzeti élet és munka zavartalan folyásának biztosítása mellett a tudományos munkásság érdekeit is megvédeni kívánja; kéri a maga tudományos működése számára hathatós oltalmát és szívesen ajánlja föl e téren bármikor igénybe veendő közreműködését. Budapest, 1918 november 6. *Berzeviczy Albert* s. k. elnök, *Heinrich Gusztáv* s. k. főtitkár.

A Nemzeti Tanács elismerő rokonszenvvel fogadta e megnyilatkozásunkat s biztosított legmesszebbmenő pártfogásáról és támogatásáról.

Kérem a t. Akadémiát, méltóztassék e bejelentésemet helyeslő tudomásul venni. — Az összes ülés a bejelentést általános élénk helyesléssel fogadta.

Ugyanezen az ülésen Elnök úr a magyar miniszterelnök úrhoz intézendő következő javaslatot terjesztette elő:

„Mélyen tisztelt Miniszterelnök Úr! Az osztrák-magyar monarchia fölbomlása s Magyarországnak az eddigi közjogi kapcsolattól való függetlenítése magával hozta az eddigi Ausztriával közös ügyek és közös intézmények megszűnését is. A hírlapok közlései szerint az érdekelt kormányok között bizottsági tárgyalások indultak meg az e közösség megszűnéséből eredő jogviszonyok rendezése céljából.

Akadémiánkat e kérdésnek csak tudományos vonatkozásai érdeklik s ezek szempontjából tartja szükségesnek fölszólalni s a mélyen tisztelt Miniszterelnök úr nagybecsű figyelmét azokra fölhívni.

Köztudomás szerint a közös Minisztériumok mindegyike gazdag és nagyfontosságú levéltárak birtokában volt, melyek most — a német-osztrák köztársaság államtanácsának intézkedése következtében — úgy látszik a területiális elv alapján, habár csak letétképen, a nevezett államtanács kizárólagos kezelésébe mentek át olyannyira, hogy az azoknál alkalmazásban volt magyar állampolgárok a kezelésben való közreműködéstől egyenesen eltiltattak.

Ennyi értesülésünk van eddig a közös levéltárak sorsáról. Hogy a mostani német-osztrák kormányhatóság más, tudományos érdekű s eddig közös vagy udvari jellegű Bécsben levő intézetekke és gyűjteményekkel, így például a katonai földrajzi intézettel, az udvari könyvtárral, udvari kincstárral és udvari múzeumokkal mit szándékozik tenni, arról tudomással nem birunk. Ellenben hírlapi közlés tárgya volt az, hogy a magyar kormány bizottságot küldött ki a bécsi gyűjteményekben levő magyar eredetű tárgyak visszakövetelésének előkészítése céljából.

Előttünk — mint ismételve hangsúlyozni kívánjuk — csak a tudományos érdek megóvása lebegvén, nem kívánunk arra a kérdésre kiterjeszkedni, hogy a szóbanforgó intézetek és gyűjtemények szót-

választása az egyes államok igényei szempontjából mily határig lehetséges, habár kétségtelen, hogy például az udvari és állami, valamint az ú. n. kamarai levéltárakban nagy mennyiségben találhatók iratok, melyek kizárólagos magyar vonatkozásuknál fogva Országos Levéltárunkban volnának jog szerint átszállítandók.

Ezt a jogos igények szerint való szétválasztást, s a kétségtelenül Magyarországot megillető, jelenleg Bécsben fölhalmozott kulturértékeknek mielőbbi hazahozatalát mi is fontosnak és sürgősnek ismerjük, de miután legjobb esetben is ezt az intézkedést hosszabb tárgyalások fogják megelőzni, s mintán az is kétségtelen, hogy úgy a közös levéltárak, mint a többi bécsi gyűjtemények állagának nagy — talán tulnyomó — része oly természetű, mely a régi közösség megszűntével sem választható szét országok szerint, nézetünk szerint a magyar népkormány sürgős gondoskodásának kiváló mértékben kell odairányulnia, hogy a gyűjtemények ezen állagának további tudományos használatára nézve a régi közösség jogállapota sértetlenül fenntartassék s magyar tudósok azokban a gyűjteményekben nemcsak az egész művelt világgal szemben fennálló vendégjog, hanem a hazánkat is megillető tulajdonjogi igény alapján folytathassanak ezentúl is korlátlanul tanulmányokat és kutatásokat.

Midőn e szempontok megóvását a mélyen tisztelt Miniszterelnök úr ismert buzgó, hazafias gondoskodásába ajánlani bátorkodunk, egyúttal e téren szolgálatainkat készségesen bocsátjuk rendelkezésére.

Az Akadémia 1918 november 25-i összes üléséből.

Kiváló tisztelettel

Berzeviczy Albert s. k. elnök.

E javaslat általános élénk helyesléssel fogadtatott.

Ezután a főtítkár bejelentette, hogy az Akadémia palotáját elfoglaló népörség ügyében az elnökség átirattal fordult a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz, hogy a népörség az Akadémia palotájából, mely kaszárnya céljaira kevéssé alkalmas, költözzék át alkalmasabb helyiségekbe. F. évi január havában megérkezett a minisztérium válasza, hogy a népörség az Akadémia palotáját el fogja hagyni, a mi a f. év januárjának első napjaiban meg is történt.

Ugyanekkor jelentette a főtítkár, hogy november 6-án a következő körlevelet intézte az Akadémia tagjaihoz: Minthogy a Magyar Tudom. Akadémia az elnökégi intézkedéséből — részben a háborús viszonyokra, részben a spanyol influenzára és a szénhiányra való tekintettel — f. évi december 31-ig nem tart nyilvános fölolvasó üléseket, tisztelettel fölkérem a t. osztályokat, hogy folyó ügyeik elintézésére szíveskedjenek — tetszés szerinti időben és számban — zárt üléseket tartani. Természetesen tarthatnak, sőt tartsanak a bizottságok is üléseket, hogy a tudományos munkásság folytonossága meg ne szakadjon. — Összes üléseket (felolvasás nélkül) az Akadémia november és december hónapokban mindenesetre fog tartani. — Kiváló tisztelettel — *Heinrich* főtítkár.

Majd fölolvastatott a lipseai Institut für Kultur- und Universalgeschichte átíratá, a melyben az intézet vezetője beszámol az intézetben tartott magyar történelmi vonatkozású előadásokról. Az értesítést az összes ülés köszönettel fogadta s a Történelmi Bizottság előadóját, ÁLDÁSY ANTAL I. tagot fölkérte, hogy Schönebaum Herberttel, az Institut vezetőjével, közölje az Akadémia elismerését. — Ezután a II. osztály előterjesztette a Nemzetgazdasági Bizottság kérését, hogy eddigi évi dotációjá 7200 K-ról 15.000 koronára emeltessek. Kérése indokolásul a Bizottság arra hivatkozott, hogy a Nemzetgazdasági Bizottság az Akadémiának egyik legszerényebben dotált bizottsága, pedig a háború, a békére való átmenet, továbbá a békének előreláthatólag a multhoz képest nagy mértékben megváltozott viszonyai a közgazdasági problémáknak olyan tömegét vetik föl, hogy ezek megoldásából ki kell vennie részét a közgazdasági tudománynak s első sorban a Nemzetgazdasági Bizottságnak, a mely e tudományt az Akadémiában képviseli. A II. osztály ajánlotta az indítvány elfogadását s a maga részéről fölkérte az Igazgató-Tanácsot, hogy a pénzürték csökkenése és az árviszonyok redkívvüli alakulása miatt az állami dotationnak megfelelő felemelése iránt a kormánynál a szükséges lépéseket tegye meg. Az összes ülés és az Igazgató-Tanács is elvben magáévé tette a javaslatot, melyhez az I. és III. osztály is hozzá járult, de a további eljárásról egyelőre nem határozott. — Ugyanezen az ülésen a Könyvkiadó-Bizottság jelentette, hogy a nyomdai árak mérhetetlen emelkedése és egyéb nyomdai akadályok miatt a Könyvkiadó-Vállalatban ez évben csak két kötetet adhat ki, de a most beállott fogyatékot minél előbb, ha lehet már 1919-ben és 1920-ban fokozatosan kipótolja. — Majd a Nemzeti Tanács irodalmi és művészeti szakbizottságának átíratá olvastatott föl, mely e bizottságba egy tag kiküldetését kéri. Az összes ülés Heinrich Gusztáv főtitkárt küldte ki. — Az 1918. évi pályázatokhoz kiküldött bíráló-bizottságok bejelentése után elnök úr bemutatta a Területi Liga átíratát, mely az Akadémiát csatlakozásra szólítja föl. Az összes ülés készséggel kijelentette, hogy csatlakozik és vesz részt a Liga munkájában.

Az ötödik összes ülésen a főtitkár bemutatta a II. osztálynak LEDERER ÁBRAHÁM alapítványa ügyében készített következő ügyrendi javaslatát:

„1. Lederer Ábrahám 1917-ben 4000 korona alapítványt bocsátott a Magyar Tudományos Akadémia rendelkezésére, oly czélból, hogy az alapítvány kamatai pszichologiai vagy socialpaedagogiai pályázatokra fordíttassanak. — 2. Ehhez képest az Akadémia a nevezett alapítvány kamataiból, a II. osztály javaslatára, öt évenként 800 korona pályadíjat tűz ki, oly módon, hogy az első ízben, azaz 1923-ban esedékes pályadíj pszichologiai, a második ízben, azaz 1928-ban esedékes pályadíj socialpaedagogiai művek, s így tovább felváltva pszichologiai, illetőleg socialpaedagogiai műveknek jutalma-

zására lesz fordítandó. A pályadíj csak abszolút tudományos becsű műnek adható ki, ilyennek hiányában az esedékes kamatösszeg a II. osztály javaslatára akár pszichológiai, akár socialpaedagogiai tárgyú, nyomtatásban megjelent munkának jutalmazására fordítható. A mennyiben pedig erre érdemes munka nem található, a jutalom az Akadémia alaptőkéjéhez csatolandó. — 3. A pályanyertes mű kiadásának joga egy évig a szerzőé, azontúl e jog az Akadémiára száll. — A javaslattal szemben főtitkár, több akadémiai tag véleménye szerint is, helyesebbnek tartaná, ha az alapítványi tőke hosszabb ideig kamatoztattatván, pályakérdéseknek évenkénti kitűzését tenné lehetővé. — Az összes ülés CONCHA GRÓZÓ, FINACZY ERNŐ és RADOS GUSZTÁV r. tagok felszólalása után szótöbbséggel az osztály javaslatát pártolja. Az ügy végleges elintézésre az Igazgató-Tanács elé terjesztetett. — Az utolsó összes ülésen, mely december 19-én tartatott, a főtitkár bejelentette, hogy minthogy az alapszabályok korszerű módosítása szükséges, az Alapszabályok 54. §-a értelmében felhívta az osztályokat, hogy küldjenek ki bizottságokat a kérdés tárgyalására, és az osztályok, valamint az Igazgató-Tanács is már kiküldték megbízottaikat, a kik javaslatukat rövid időn belül az összes ülés elé fogják terjeszteni.

Az Akadémia az elmúlt 1918. évben a következő ünnepélyeken képviseltette magát, illetőleg fejezte ki távirati üdvözlétét:

a Deutscher Verein für Buchwesen, Lipse, 1917 decz. 16.; — a Petőfi-Társaság ünnepélyes közülésére, január 27. (számos tag); — az Osztrák-magyar Hadikiállítás megnyitására, Berlinben január 23.; — a Kisfaludy-Társaság Zrinyi-emlékezetének szentelt évi közgyűlésére (február 10); — a Képzőművészeti Társulat Holló-Madarász-Molnár csoportos kiállítására; — a Keleti Kulturközponttól rendezett sorozatos előadásokra; — A Magyarországi Békeegyesületek sorozatos előadásaira; — Ferdinánd bolgár király születésének évfordulója alkalmából tartandó hálaadó istentiszteletre (február 27); — a Petőfi-Társaság márcziusi ünnepélyére (márczius 17); — a Feldűlt Tűzhelyek Felépítése ügyében alakult Orsz. Bizottság ülésére (márczius 13); — a Szent István-Akadémiának április 21-én tartott közgyűlésére (számos tag); — a Műegyetem által Wartha Vincze és Kauscher Alajos tanárok emlékezetére rendezett ülésre (május 12) (Elnök, főtitkár és főkönyvtárnok); — az Egyetem ünnepélyes közülésére (május 13, főtitkár); — a Hadi Művészeti kiállításra, május 28.; — a Széchenyi-kör negyvenéves jubileumára, Eperjes (június 23, Berzeviczy Albert elnök); — a Bajtársi Szövetség Orvosi Szakosztályainak ülésére (szept. 21—22. jelen voltak másodelnök, főtitkár és számos tag); — a Nemzetközi Psycho-analytikai Congressus ülésére (szeptember 28. és 29, főtitkár); — a Műegyetem évnyitó ünnepélyére (október 5, Szily Kálmán ig. és r. t., főkönyvtárnok); — az Egyetem évnyitó ünnepélyére (október 7, főtitkár); — a Nemzeti Színháznak Ivánfi Jenő 25 éves jubi-

leuma alkalmából tartott ünnepélyére (elnök, főtitkár); — a Nemzeti Színház Vörösmarty-emlék-előadására (LOS VAY LAJOS r. t. másodelnök).

Az Igazgató-Tanács 1918-ban három rendes ülést tartott: márczius 22-én, május 2-án és december 12-én.

Fontosabb határozatai a következők: az első ülés beható tárgyalás alá vette a Teleki- és Kóczán-jutalom ügyében kiküldött bizottságnak fönt (127. l.) részletesen ismertetett jelentését s magáévá tette a szakvéleményt, de félreértések elkerülése végett az utolsó bekezdést a következőképen módosította:

„Magától érthető, hogy a ki nem adott jutalmak nem vonatnak el rendeltetésüktől, hanem jövőre is a Teleki-, ill. Kóczán-alapítólevelekben meghatározott célra fordíttatnak. *olyképen, hogy a jutalom ki nem adása esetében, valamely következő alkalommal, a mennyiben a jutalomra érdemes több mű pályázik, több pályamunka is jutalmazható lesz*“. — Majd a főtitkár előterjesztette az Akadémia 1917. évi pénztári számadásait és 1918. évi költségvetését, melyeket az Igazgató-Tanács minden lényegesebb módosítás nélkül elfogadott, egyben a beérkezett tételes számadások felülvizsgálására báró Eötvös LORÁND és báró FORSTER GYULA (összes akadémiai számadások), gróf DESSEWFY AUREL (gondnoki és széphalmi számadások) és PLÓSZ SÁNDOR (ügyészi számadások) ig. tagokat kérte föl. A kiküldött ig. tagok a második ülésen jelentették az Igazgató-Tanácsnak, hogy a számadásokat a legnagyobb rendben találták, mire az Igazgató-Tanács nevezetteknek fáradozásaikért az Akadémia legmelegebb köszönetét fejezte ki. — Az első ülésen bejelentetett még, hogy a M. Földhitel-Intézet az Igazgató-Tanács felhívására 200.000 kor. n. é. VII. hadikölcsönkötvényt jegyzett az Akadémia vagyonából és hogy az elnökség intézkedéséből három darab Első Budapesti Gőzmalom r. t.-i részvény elővételi jogát 1422 K 77 fillérért értékesítette s ezt az összeget az Akadémia folyó számlája javára könyvelte el:

Ugyanekkor jelentette az ügyész, hogy az Akadémia tulajdonát tevő Wesselényi-utczai 74. számú házra két vételi ajánlat érkezett; és pedig: Barakovics János felajánlott érte négyszögölenként 625 koronát vagyis összesen 95.106 kor. 25 fillért, — és Studinka Ottóné, néhai Zichy Antal volt özvegye felajánlotta, hogy fizet érte készpénzben 50,000 koronát és ezenfelül végleg lemond a házra vonatkozólag öt életfogytáig megillető évi 2000 korona járadékról. Studinkánéval az ügyész személyesen is tárgyalt, hogy nem emelné-e fel ajánlatát, de ő erre nem volt hajlandó. Tekintettel arra, hogy Barakovics ajánlata így is jelentékenyen előnyösebb az Akadémiára Studinkáné ajánlatánál, az igazgató-tanács megbizta az ügyészt, hogy amennyiben Barakovics ajánlatát 100,000 koronára felemelni hajlandó, — az eladás tekintetében a szükséges lépéseket tegye meg, oly értelemben, hogy a Studinkánét illető 2000 koronás évjáradék részére továbbra is biztosítva maradjon.

A második ülésen az Igazgató-Tanács jóváhagyólag tudomásul vette az ügyész jelentését, mely szerint az Igazgató-Tanácsnak f. évi márczius 22-iki ülésén hozott határozata alapján a Wesselényi-utczai ház eladása ügyében tárgyalásba bocsátkozott BARAKOVITS JÁNOS és neje ajánlattevőkkel, s minthogy nevezettek ajánlatukat a kívánt 100,000 (egyszázezer) koronára felemelték, velük az adásvételi szerződést megkötötte.

A második ülésen BERZEVICZY ALBERT akadémiai elnök úr javasolta, hogy az Akadémia fölolvásó üléstermében a falterületek vakíveiben levő lunettek, melyek most igen disztelenek, a mennyiben banális ornamentika mellett csupán festett táblákra alkalmazott felírásokat (a tudományok neveit) tüntetnek föl, az architektúrába beilleszkedő művészi kiképzést nyerjenek, nevezetesen festői dísz, a mennyiben a hét ily lunette számára szinte kínálkozik a „septem artes liberales“ valamelyes symbolikus ábrázolása, a környezethez alkalmazkodó színezéssel s esetleg a magyar iskola és tudomány történetéből merített motívumokkal. — Elnök úr javaslata az Igazgató-Tanács egyhangú megállapodása szerint tárgyalás alá vonatott s egyelőre ez ügyben bizottság küldetett ki, melynek tagjai: Berzeviczy Albert elnök, Ilosvay Lajos másodelnök, Heinrich Gusztáv főtitkár, Benczúr Gyula, Beöthy Zsolt, Divald Kornél, Fináczy Ernő, báró Forster Gyula, Schulek Frigyes, Szily Kálmán és Nagy Károly akad. építész.

Ugyanezen az ülésen a főtitkár jelentette, hogy ZOLNAI GYULA akad. tag a háborúban elesett fia emlékeztetése alaptíványt szándékozik tenni egyetemi hallgatók részére és ez alaptívány kezelését, valamint a jutalom kifizetését az Akadémiára óhajtja bízni. Jogász- és bölcsész-hallgatóra vonatkozáva a tervezett alaptívány, az Akadémia I. és II. osztálya vegyes bizottságot küldött ki, mely az ügy részleteit megvitassa és esetleg megállapítsa. — Az utolsó ülésen jelentette a főtitkár, hogy minthogy az alaptívány kamatai egyetemi hallgatók jutalmazására lesznek fordítandók, az I-ső és II-ik osztály által ez ügyben kiküldött bizottság nem javasolja az alaptívány elfogadását, mivel kifejezetten egyetemi tanulmányi jutalomról szól és az Akadémia működésével és feladataival semmi kapcsolata nincs. A bizottságnak e javaslata elfogadtatott.

Majd bejelentetett a Magyar Földhitelintézet értesítése, hogy az Első Budapesti Gőzmalom Részvénytársaság 500 kor. névértékű részvényeit 200 kor. névértékű részvényekre cseréli át oly módon, hogy minden két darab 500 kor. névértékű részvény ellenében öt darab 200 kor. névértékű részvényt szolgáltat ki. A M. Tud. Akadémiának három darab 500 korona névértékű ily részvénye lévén, az Elnökség úgy intézkedett, hogy a birtokában lévő egy 500 korona névértékű részvényt eladja, melyért a Magyar Földhitelintézet f. évi április 24-én kelt értesítése szerint 3345 (háromezerháromszáznegyvenöt) korona folyt be az Akadémia pénztárába. Az Igazgató-Tanács

e bejelentést tudomásul vette. Ezután az elnök úr szóba hozta a kilátásba vett VIII. hadikölcsönt. Minthogy az Igazgató-Tanács nyáron nem tart ülést, javasolta: mondja ki a Tanács, hogy az Akadémia ezen hadikölcsönre is 200,000 (kettőszázezer) koronát jegyez. Elnök úr javaslata egyhangúlag elfogadtatott.

A harmadik ülésen elnök úr meleg szavakkal emlékezett meg gróf SZÉCHENYI BELÁ-ról, az Igazgató-Tanács egyik legbuzgóbb tagjáról, a ki december 12-én, életének 82-ik évében elhunyt. Jelentette, hogy a fennforgó viszonyokra tekintettel temetése nem az Akadémia oszlopcsarnokából, hanem a megboldogultnak saját palotájából fog végbemenni. — Majd a Lederer Ábrahám-féle alapítványnak az összes ülés által javasolt ügyrendi szövegezését az Igazgató-Tanács azzal a módosítással fogadta el, hogy az alaptőke addig növeltesék, míg öt évenként 1000 K-t jövedelmez, hogy jutalomdíjul ez összeg legyen kitűzhető. — Azután a főtítkár bemutatta az összes ülésnek az állami dotatio ügyében előterjesztett indítványát, melyet az Igazgató-Tanács elvben elfogadott, de határozatát későbbre halasztotta. Ezzel kapcsolatban a főtítkár rámutatott a nyomdának szakadatlan árdrágításaira és a személyes járandóságok tételének ijesztő emelkedésére, minek következtében az egyes elszámolási tételeknél előreláthatólag tetemes túlkiadások fognak származni. Ezután a „Budapesti Szemle” kiadása ügyében a Franklin-Társulat kérésére a következő határozatot hozta az Igazgató-Tanács: „A Franklin-Társulat által 1918 decz. 4. kelettel a „Budapesti Szemle” szerkesztőjéhez intézett levél, továbbá a Társulat t. igazgatósága és a „Szemle” szerkesztője közt folytatott megbeszélések alapján tudomásul vesszük, hogy a folyton növekvő papírhiány és a munkabérek folytonos emelkedése miatt a „Budapesti Szemle” füzetei 1919 jan. 1-től kezdve csak havi öt ívnyi terjedelemben jelenhetnek meg; beleegyezőnk abba, hogy ezen füzetek három koronás bolti áron hozassanak forgalomba; a mellett a M. T. Akadémia hozzájárulását az eddigi évi 8000 koronáról havi egyezer koronára emeljük olyképen, hogy ez összegből havonta 300 kor. a szerkesztő kezéhez utaltatik ki, az öt íves füzet honorariumainak fedezésére, 700 kor. pedig a Franklin-Társulatot illeti. Tudomásul vesszük, hogy ez a megállapodás nem terjed kötött időtartamra, hanem a nyomdai viszonyok további lényeges romlásáig, mire nézve köszönettel vesszük tudomásul, hogy a Franklin-Társulat kisebb, 10—20%-os időleges áremelkedéseket ily lényeges rosszabbodásnak tekinteni nem fog s a mennyiben nagyobb áremelkedés vagy még súlyosabb papírinség állana be, arról jó előre lesz szíves értesíteni. Másrészt a viszonyok javultával is újabb megállapodásra nyílik tér. Egyebekben a régi szerződés 1919 június 30-ig érvényben marad.” — Majd a főtítkár jelentette, hogy a Magyar Földhitelintézet f. évi június havában azzal a javaslattal fordult az Akadémiához, hogy a tulajdonában lévő kb. 600,000 K névértékű M. Földhitel-intézeti zálogleveleket cserélje át

hadikölcsön-kötvényekre. Az elnökség e javaslatához hozzájárult, mire a Földhitelintézet június 25-én értesített, hogy a 613,200 K n. é. zálogleveleket 606,591 K 07 f-ért eladta és az 5%-os adómentes állami járadékkölcsönből (VIII. hadikölcsön) 613,200.— K névértéket jegyzett. — Végül jelentette a főtitkár, hogy néhai Szemző István végrendeletének érvényesítése iránt egyik oldalági rokona a zombori törvényszék előtt pert indított. A perben ügyészünk az Akadémia kellő képviseltetéséről gondoskodott.

Az Igazgató-Tanács ülésein a következő adományok jelentettek be: az első ülésen SZMRECSÁNYI LAJOS ig. t. 10.000 K (az Akadémia alaptőkéjének gyarapítására) és SZILY KÁLMÁN ig. t. 1.500 K (az Akadémia folyó kiadásainak fedezésére), ÉRSEK LAJOS volt tordai lakos 20.000 K (szépirodalmi művek jutalmazására), mely utóbbi összeg kamatait haláláig az örökhagyó unokaöccse élvezi, özv. Ráth Györgyné 10.000 K (a Ráth György-könyvtár gyarapítására), néhai Dobos István domoszlói lakos 20 K. Az Igazgató-Tanács második ülésén Bánszky János akadémiai ügyész jelentette, hogy Boháts Kálmán hevesi földbirtokos, a ki — a mint előre bejelentette — végrendeletében 200.000 K-át hagyományoz az Akadémiának történelmi tárgyú értekezések és szindarabok jutalmazására, meghalt; ennél fogva az ügy a hagyatéki eljárás rendes útjára kerül. Minthogy azonban az örökösök pert indítottak a hagyatékért, az utolsó ülésen tudomásul vétetett, hogy néhai Boháts Kálmán hagyatéki ügyében a törvényes örökösök egyezséget ajánlottak. Többrendbeli tárgyalás után végre Hevesen, 1918 augusztus 22-án és szeptember 3-án — tekintettel arra, hogy örökhagyó kevéssel végrendeletének megalkotása után elmegyeség miatt gondnokság alá helyeztetett, a mely körülmény a végrendelet megállhatását is vitássá tette — oly értelmű megállapodás jött létre, hogy az Akadémia kap a hagyatékából 100,000 K készpénzt vagy ily árfolyamértékű hadikölcsön-kötvényt oly célból, hogy abból Boháts János és neje Völgyi Zsuzsánna nevére egy magyar tudományos és szépirodalmi célokat szolgáló alapítványt létesítsen, s ennek fejében lemond a végrendelet alapján támasztható igényéről. Ugyanekkor jelentette az Akadémia ügyésze néhai Czintula Mihály hagyatéki ügyéről, hogy jóllehet a végrendelet a törvényszabta alaki keléseknek meg nem felelt, az örökhagyó özvegye és törvényes örököse, özv. Czintula Mihályné szül. Latinovits Katalin, férje intencióit méltánylandó a hagyatékából 20,000 K névértékű hadikölcsönkötvényt átengedett az Akadémiának azzal, hogy annak kamatai az Akadémia által meghatározandó magyar tudományos célokra fordíttassanak. A 20,000 K hagyományt, mely a Magyar Földhitelintézethez már befizettetett, özv. Czintula Mihályné holtigtartó haszonélvezeti joga terheli. Az adományok között bejelentetett még a második ülésben HERZOG IGNÁCZ losonczy nagybirtokos és gyáros 3000 K adománya (az Akadémia tudományos céljaira).

III. Az 1918. évben eldöntött pályázatok.

1. *Gróf Teleki-pályázat* (vigjáték), 100 arany.

A harmadik összes ülés a jutalmat a 2. számú, „Kató bosz-szúja” című (jeligéje: „Az avoni hattý”) pályaműnek ítélte oda, melynek szerzője a felbontott jeligés levél szerint LENKEI HENRIK.

2. *Wodianer-jutalmak* (néptanítói jutalom), 1000—1000 korona.

A harmadik összes ülés a jutalmakat BENCZE KÁROLY székeli áll. elemi iskolai igazgató-tanítónak és VÉGH ISTVÁN vámosladányi ref. iskolai igazgató-tanítónak ítélte oda.

3. *Farkas-Raskó-pályázat* (hazafias költemény), 200 korona.

A második összes ülés a jutalomdíjra érdemesnek egy pályaművet sem talált.

4. *Vojnits-jutalom* (dráma), 800 korona.

Az első összes ülés a jutalmat HERCZEG FERENCZ: „Árva László király” című szomorújátékának ítélte oda.

5. *Kőczán-jutalom* (történelmi színmű), 100 arany.

A negyedik összes ülés a jutalmat a 3. sz. „A magvetők” című, „Gradus ad?...” jeligéjű pályaműnek ítélte oda, melynek szerzője — a felbontott jeligés levél szerint — LENKEI SÁNDOR népfőlkelő főhadnagy.

6. *Nagyjutalom és Marczibányi-mellékjutalom*. 200, ill. 50 arany.

A nagygyűlés a nagyjutalmat FEJÉR LIPÓT l. t.: „Az interpolatíóról” cz., — a Marczibányi-mellékjutalmat pedig GRÖCSÉ ZSÓRD: „A felület Peano-féle definitiójáról” cz. művének ítélte oda.

7. *Sámuel-díj* (nyelvészeti értekezés), 15 arany.

A nagygyűlés a jutalmat LOSONCZI ZOLTÁN: „Az ő-zés története” című művének ítélte oda s dicsérettel tüntette ki KLANICZAY SÁNDOR: „Szóegyeztetés az alany és állítmány között történeti szempontból” cz. művét.

8. *Széchenyi-életrajz-pályázat*, 6000 korona.

A nagygyűlés a jutalmat nem adta ki.

9. *Bródy-jutalom* (publicistika) 6000 korona.

A nagygyűlés a jutalmat MOLDOVÁN GERGELY kolozsvári egyet. tanárnak ítélte oda.

10. *Wahrmann-jutalom* (kereskedelmi érdemek) 2000 korona.

A nagygyűlés a jutalmat KVASSAY JENŐ-nek ítélte oda.

11. *Lehr Albert-pályázat* (A népiesség elmélete stb.) 400 kor.

A nagygyűlés a jutalmat nem adta ki.

12. *Nádasdy-pályázat* (elbeszélő költemény) 100 arany.

A nagygyűlés a jutalmat a 4. számú „Vasfő és Ime” című „Né vine mojt” jeligéjű pályaműnek ítélte oda, A felbontott jeligés levélből ZEMPLÉNI ÁRPÁD neve tűnt elő.

13. *Bulyovszky-pályázat* (óda) 400 korona.

Az ötödik összes ülés a jutalomdíjra érdemesnek egy pályaművet sem talált.

14. *Sztrokay-jutalom* (közigazgatás), 100 arany.

A nagygyűlés a jutalmat nem adta ki.

15. *Gorove-pályázat* (Kant etikája), 100 arany.

A nagygyűlés a jutalmat a 2. számú, „Az erkölcsi törvény bennem” jeligéjű pályaműnek ítélte oda, a melynek szerzője — a felbontott jeligés levél szerint — dr. BARTÓK GYÖRGY kolozsvári egyetemi tanár. — A 3. számú, „Sapere aude” jeligéjű pályamű dícséretben részesült; ennek felbontott jeligés leveléből PETRÁČZ GÉZA postatakarékpénztári tiszt neve tűnt elő.

16. *Schreiber-Kautz nyílt pályázat* (a kis- és nagyközségek adózási viszonyai), 1200 korona.

A nagygyűlés a beérkezett egyetlen pályaműnek a megbízást nem adta meg.

17. *Bézsán nyílt pályázat* (biologia), 2400 korona.

A nagygyűlés a beérkezett tervezetek közül az 1. sz. pályaterv szerzőjét, HORVÁTH GÉZA r. tagot megbízta „A Magyar Birodalom Hemiptera Faunája” cz. kérdés kidolgozásával.

18. *Lukács Krisztina-pályázat* (chemia), 2000 korona.

A nagygyűlés elfogadta dr. MAUTHNER NÁNDOR egyetemi magántanárnak „A glukosidok synthetikus előállítása” cz. kész pályaművét, melynek kidolgozására az 1916. évi nagygyűlésen nyert megbízást.

19. *Rózsay-pályázat* (biologia), 1000 korona.

A nagygyűlés elfogadta dr. BERCZELLER LÁSZLÓ-nak „A felszínfeszültség biológiai jelentősége” czimű kész művét, melynek kidolgozására az 1916. évi nagygyűlésen nyert megbízást.

20. *Tomory-pályázat* (mathematika), 2000 korona.

A nagygyűlés RIESZ FRIGYES l. tagot megbízta „A linearis integrálegenletek elmélete” cz. pályamű-tervezete kidolgozásával.

21. *Vályi-pályázat* (mathematika), 1200 korona.

A nagygyűlés dr. FEKETE MIHÁLY budapesti egyetemi magántanárt megbízta az „Algebrai egyenletek gyökei” czimű pályamű-tervezete kidolgozásával.

22. *Egyetemi hallgatók könyvjutalma.*

A nagygyűlés a nyelvészeti könyvjutalmakat GERHAUSER ALBERT budapesti, POLIVKA MARGIT kolozsvári, HADHÁZI FERENCZ debreczeni, TARCZAY GIZELLA zágrábi, — a történetieket pedig KOSSÁNYI EDIT budapesti, KELLER IRÉN kolozsvári, GARAY ETTA debreczeni és L. ILAKOVAČ JEJKA zágrábi egyetemi hallgatóknak ítélte oda.

IV. A M. Tud. Akadémia könyvkiadásai 1918-ban.

**M. Tud. Akadémiai Almanach.* Polgári és csillagászati naptárral 1918-ra. 13³/₄ iv. 219 lap. Ára 2 kor., kötve 3 kor.

**Akadémiai Értesítő.* A Magyar Tud. Akadémia megbízásából

szerkeszti: HEINRICH GUSZTÁV főtítkár. XXIX. évf. 1—12. füzet. (337—348. sz.) 33½ iv. XX és 557 lap. Évi előfizetési ára 6 kor.

Hadtörténelmi Közlemények. Évnegyedes folyóirat a magyar hadi történetírás fejlesztésére. Szerkeszti: PILCH JENŐ. XI. évfolyam. 1—4. füz. 19¾ iv. 314 lap. Az évfolyam ára 10 kor.

Irodalomtörténeti Közlemények. Évnegyedes folyóirat. SZILÁDY ÁRON közreműködésével szerkeszti: CSÁSZÁR ELEMÉR. XXVIII. évf. 1—4. füz. 27½ iv 440 lap. Az évfolyam ára 10 kor. Egyes füzet ára 3 kor.

**Mathematikai és Természettudományi Értesítő.* Szerkeszti: FRÖHLICH IZIDOR. XXXVI. köt. 1—5. füz. 37½ iv. 582 lap. A teljes kötet ára 10 kor.

Nyelvtudomány. Szerkeszti: ASBÓTH OSZKÁR. VI. köt. 4. füzet. 5¼ iv. 241—331 lap. Ára 1 kor. 50 fill.

**Nyelvtudományi Közlemények.* Szerkeszti: SZINNYEI JÓZSEF osztálytítkár. XLV. köt. 2—3. füz. 14¼ iv. 129—356 lap. A füzet ára 3 kor.

Történeti Szemle. Szerkeszti: ANGYAL DÁVID. VII. évf. 1—4. füz. 20 iv. 1—320 lap. Az évfolyam ára 12 kor. Egy füzet ára 3 kor.

Al-Shakespearei drámák. Szerkeszti: HEINRICH GUSZTÁV. VI. Thomas Lord Cromwell élete és halála. 1602. Fordította BENEDEK MARCZELL. 6 iv. 96 lap. 5 kor.

**Áldásy Antal:* Csoma József levelezőtag emlékezete. (A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszéd. XVIII. köt. 17. szám.) 1¾ iv. 27 lap. 2 kor.

**Ferencki Zoltán:* Egy elfeledett regényről. Petrichevich Horváth Lázárnak „Az elbujdosott” cz. regénye. (Székfoglaló.) (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XXIII. kötet. 9. szám.) 3½ iv. 54 lap. 4 kor.

Gombocz Zoltán és Melich János: Lexicon critico-etymologicum linguae Hungaricae. Magyar etymologiai szótár. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából. VII. füzet. Csércse-Csobolyó. 10 iv. 961—1120. hasáb. Egy-egy füzet előfizetési ára 5 kor. Bolti ára 10 kor.

Id. Görgey István: Görgey Arthur a száműzetésben, 1849—1867. Eredeti levelek felhasználásával. 27 iv. 429 lap. 8 kor.

Dr. Heller Bernát: Az arab Antar-regény. Összehasonlító irodalomtörténeti tanulmány. 25¼ iv. VII, 396 lap. 8 kor.

**Hutjra Ferencz:* Rátz István levelezőtag emlékezete. (A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszéd. XVII. köt. 19. sz.) 2¼ iv. 34 lap. 2 kor.

Dr. Lukinich Imre: Erdély területi változásai a török hódítás korában. A Magyar Tudományos Akadémia által Bojári Vigyázó Sándor-díjjal jutalmazott pályamunka. A Feridun Bey-alapítvány támogatásával. 41 iv. V, 646, 1 lap. 5 térképpel. 24 kor.

Dr. Margalits Ede: Szerb történelmi repertorium. A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának megbízásából. Első kötet. 62 iv. LIX, 930 lap. 30 kor.

**Dr. Méhelj Lajos*: A planáriák elterjedése a Magas-Tátrában és a Kőszegi hegységben. (Mathematikai és Természettudományi Közlemények. XXXIV. köt. 2. szám.) 1³/₄ iv. 25 lap. 4 kor.

**Némethy, Geyza*: Coniecturae ad emendandum Firmicum Maternum Astrologum. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XXIII. köt. 8. szám.) 5 iv. 80 lap. 5 kor.

**Szentpétery Imre*: Szent István király pécsváradi és pécsi alapítólevele. Függelék: A veszprémi alapítólevél 1257-iki átírata. (Székfoglaló.) (Értekezések a történeti tudományok köréből. XXIV. köt. 10. szám.) 4 iv. 64 lap. 4 kor.

**Tuzson János*: Kitaibel Pál emlékezete. (A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XVII. köt. 20. szám.) 4 iv. 64 lap. 2 kor.

**Váczy János*: Tompa Mihály emlékezete. Születésének századik fordulóján, (A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XVII. köt. 18. szám.) 1³/₄ iv. 27 lap. 1 korona.

A Magyar Tudományos Akadémia Szózata a művelt világ összes akadémiaiához. 8 lap.

Adress to all the Academies of the civilized world by the Hungarian Academy of Sciences. 10 lap.

Appel de l'Académie Hongroise des Sciences à toutes les Academies de l'Étranger. 1¹/₂ iv. 8 lap.

Appello dell' Accademia Ungherese a tutte le Accademie del mondo civile. 10 lap.

Die Ungarische Akademie der Wissenschaften an sämtliche Akademien der zivilisierten Welt. 10 lap.

Összesen 27 munka 358 iv.

A *csillaggal jelölt munkákat az intézetek általánj fejében kapják.

V. A M. Tud. Akadémia megbízásából és segélyével megjelent munkák és folyóiratok.

1. *Folyóiratok*: Budapesti Szemle, Ethnographia, Keleti Szemle, Közgazdasági Szemle, Egyetemes Philologiai Közlöny, Magyar Paedagogia, Mathematikai és Physikai Lapok, Athenaeum, Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte, Ungarische Rundschau, Orvosi Hetilap, Hungary.

2. *Könyvkiadóvállalatok*: Természettudományi könyvkiadó-vállalat, Orvosi könyvkiadó-vállalat, Philosophiai Írók Tára, Közgazdasági Remekírók Tára, Magyar Közgazdasági Könyvtár, Jogtudományi monographiák, Nemzetközi mathematikai és természettudományi katalogus.

3. *Munkák:* a) Magyar-Történelmi Életrajzok, b) GOMBOS F. ALBIN: Középkori Krónikások. c) Akadémiák Szövetségének kiadványa: az Iszlám Encyklopaediája. d) Corpus Nummorum. e) Corpus de Musica. f) Philosophiai Bibliographia. g) Euler Összes Munkái. h) Bibliothèque Hongroise.

Az Igazgató-Tanáctól megszavazott segélylyel készülnek: BALLAGI GÉZA: XIX. századi névtelen röpiratok, PETRIK GÉZA: Magyar Könyvészet, BÖHM KÁROLY: Philosophiai művei V. kötet.

VI. Hazai intézetek, melyek az Akadémia kiadványait átalány fejében kapják.

Ács, Kaszinó.	„	Angolkisasszonyok Intézete.
Alsókubin, Csaplovits-könyvtár.	„	Bölcsészettan hallgatók segítő egyesülete.
Arad, Kir. főgimnázium.	„	Orsz. Chemiai Intézet.
„ Állami főreáliskola.	„	Ciszt. r. Tanárképző.
„ Felsőkereskedelmi iskola.	„	Tud. Egyet. Könyvtára
„ Közs. polgári fiúiskola.	„	Tud. egy. aesth. gyűjtemények.
„ Tanítóegyesület könyvtára.	„	Tud. egy. class.-philol. seminárium.
„ Kulturpalota könyvtára.	„	Tud. egyetemi földrajzi seminárium.
Aranyosmarót, Áll. polg. leányisk.	„	Tud. egyet. philologiai seminárium.
„ Áll. főgimnázium.	„	Tud. egyet. történelmi seminárium.
Aszód, Gimn. könyvtár.	„	b. Eötvös-Collegium.
Baja, Csisztercezi főgimn.	„	Áll. felső Építőiparisk.
„ Áll. tanítóképző.	„	VII. ker. Erzsébet-nőisk.
Bánffy-Hunyad, M. kir. állami iskolák.	„	I. ker. Szt.-Imre főgimn.
Békés, Ev. ref. főgimnázium.	„	I. ker. áll. főgimnázium.
Békéscsaba, Ev. Rudolf-főgimn.	„	I. ker. főgimnázium Széchenyi-önképzőkör.
Belényes, Gör. kath. főgimnázium.	„	II. ker. kath. főgimn.
Beregszász, Állami főgimnázium.	„	III. ker. állami főgimn.
Besztercze, Ev. főgimnázium.	„	IV. ker. Kegyesrendi főgimnázium.
Besztercebánya, Ág. h. ev. gimn.	„	V. ker. áll. főgimn.
„ Áll. felső leányiskola.	„	VI. ker. áll. főgimn.
„ Áll. polgári fiúisk.	„	VII. ker. ág. h. ev. főgimn.
„ Áll. főgimnázium.	„	VII. ker. áll. főgimn.
Bonyhád, Ev. főgimn.	„	
Brassó, Evang. gimnázium.	„	
„ R. kath. főgimnázium.	„	
„ M. kir. áll. főreáliskola.	„	
„ Állami felső kereskedelmi iskola.	„	
Budapest, Állatorvosi főiskola.	„	

<i>Budapest</i> , VII. ker. külső áll. főgimn.	<i>Budapest</i> , Országos Levéltár.
" VIII. ker. áll. főgimn.	" Pesti Szent Imre-kollegium.
" VIII. ker. áll. főgimn. zium fiókja.	" Pesti izr. elemi és polg. fiúiskola.
" VIII. ker. Tanárképző-intézeti főgimnázium.	" Kath. Sajtóegyesület.
" IX. ker. áll. főgimnázium.	" I. ker. áll. elemi iskolai Tanítóképző.
" IX. ker. Ref. főgimn.	" I. ker. áll. polgári iskolai Tanítóképző.
" X. ker. kőbányai állami főgimnázium.	" Orsz. izr. Tanítóképző-intézet.
" X. ker. áll. főgimnázium Tisztviselőtelep.	" II. ker. állami Tanítónő-képző.
" II. ker. áll. főreáliskola.	" Kath. tanítónők országos egyesülete.
" IV. ker. közs. főreálisk.	" Technológ. iparmúzeum
" V. ker. áll. főreáliskola.	" Ref. Theológiai Akad.
" VI. ker. áll. főreáliskola.	<i>Csáktornya</i> , Áll. elemi népiskola.
" VIII. ker. áll. főreálisk.	" Áll. tanítóképzőintézet.
" Fővárosi nyilv. könyvtár.	<i>Csikszere</i> d, Róm. kath. főgimn.
" Iparostanoncziskola.	<i>Csorna</i> , Premontr. könyvtára.
" József-Műegyetem	<i>Csurgó</i> , Ref. főgimn.
" Könyvtár.	" Áll. tanítóképzőintézet.
" Kegyesr. Kalazantinum.	<i>Czepléd</i> , Áll. főgimnázium.
" Keresked. Akadémia.	<i>Debreczen</i> , Ref. Főiskolai anyakönyvtár.
" VII. ker. áll. felső kereskedelmi iskola.	" Közművel. könyvtár.
" Képzőművészeti főisk.	" R. kath. főgimnázium.
" II. ker. áll. polg. leányiskola.	" Állami főreáliskola.
" IV. ker. leánygimn. orsz. nőképző-egylet.	" Ref. collegium könyvt.
" VI. ker. áll. leánygimn.	" Keresk. tanintézet.
" VI. ker. áll. felső leányiskola.	" Csokonai-kör.
" Lipótvárosi Casinó.	" Tud. egyet. könyvtár.
" Ludovika-Akadémia.	" Tud. egyet. magyar történeti seminarium.
" Magyar Gyermektanulm. társaság.	" Ev. ref. főgimnázium.
" Meteorológiai Intézet.	" Ev. ref. fels. leányisk.
" Mezőgazd. Múzeum.	<i>Dés</i> , Kir. állami főgimnázium.
" M. Mérnök- és Építészegylet.	<i>Detta</i> , Áll. polgári fiúiskola.
" Norbertinum kormányzósága.	<i>Déva</i> , Állami főreáliskola.
" Növendékpapság egyházirod. iskolája.	" Áll. főreálisk. ifj. könyvtára.
	" Áll. tanítóképző.
	<i>Dicső-Szt.-Márton</i> , Olvasó- és társaskör.

- Eger*, Érseki joglyceum.
 „ Kath. főgimnázium.
 „ Érsekmegyei könyvtár.
 „ Állami főreáliskola.
Eperjes, Ág. ev. collegium.
 „ Kath. főgimnázium.
 „ Széchenyi-kör.
Érsekújvár, Közs. kath. főgimn.
Erzsébetváros, Áll. főgimnázium.
Esztergom, Kath. főgimn. tanári könyvtár.
 „ Szt. Benedek-rendi főgimnázium.
 „ Főgimnáziumi Mária-congregatio.
 „ Érsekmegyei könyvtár.
 „ Áll. közs. seg. főreáliskola.
 „ Városi könyvtár.
Fehértemplom, Áll. főgimnázium.
Felső-Lövő, Ev. tanint. igazg.
Fiume, Áll. főgimnázium.
 „ Áll. felső keresk. iskola.
Fogaras, Áll. főgimnázium.
 „ Szt.-Ferenczrendi zárda.
Gödöllő, Minorita főgimnázium.
Gyergyószentmiklós, Áll. főgimn.
Gyöngyös, Állami főgimnázium.
Gyönk, Ev. ref. gimnázium.
Győr, Kath. főgimnázium.
 „ Áll. főreáliskola.
 „ Városi közkönyvtár.
Gyula, Kath. főgimnázium.
Gyulafehérvár, R. kath. főgimnázium.
Hajdúnánás, Ev. ref. főgimn.
Hátszeg, Polg. iskola.
Hódmezővásárhely, Ev. ref. főgimnázium.
 „ Városi közkönyvtár.
Igló, Ág. h. ev. főgimnázium.
 „ Áll. elemi népiskola.
Ipolytság, Áll. főgimnázium.
Jászapáti, Kath. főgimnázium.
Jászberény, Állami főgimnázium.
 „ Tanítóképző-intézet.
Jászóvár, Premontr. közp. könyvt.
Kalocsa, Érseki főgimnázium.
 „ Érseki főgimn. ifjúsági könyvtár.
 „ Főszékesegyh. könyvtár.
Kaposvár, M. kir. áll. főgimn.
 „ Somogyvárm. könyvt.
Karánsebes, Áll. főgimnázium.
Karczag, Ev. ref. főgimnázium.
Kassa, Kir. jogakad. könyvtára
 „ Prem. r. főgimnázium.
 „ Állami főreáliskola.
 „ Áll. felső keresk. iskola.
 „ Püspökség könyvtára.
 „ Állami felső leányiskola.
 „ Múzeum könyvtára.
Kecskemét, Állami főreáliskola.
 „ R. kath. főgimnázium.
 „ Városi könyvtár.
 „ Ref. jogakadémia.
Késmárk, Ág. h. ev. liceum.
 „ Felső keresked. iskola.
Keszthely, M. kir. gazd. Akadémia.
 „ Kir. kath. főgimnázium.
 „ Balatoni múzeum-egyesület.
Kézdivásárhely, R. kath. főgimn.
Kisbér, Áll. Ménesbirtok igazg.
Kiskunhalas, Ref. főgimnázium.
Kiskunfélegyháza, Állami tanítóképző.
 „ Kath. főgimnáz.
 „ Városi múzeum.
Kismarton, Katonai főreáliskola.
Kispest, Áll. polg. fiúiskola.
Kisszeben, Kegyesr. főgimnázium.
Kisujszállás, Ev. ref. főgimnázium.
Kolozsvár, Gazdasági Akadémia.
 „ Egyetemi könyvtár.
 „ Ev. ref. theol. facultas.
 „ R. kath. főgimnázium.
 „ Áll. főreáliskola.
 „ Ev. ref. Kollegium.

Kolozsvár, Unitárius főgimn.	Mezőtúr, Áll. felső leányiskola.
" Tud. egyet. állattani int.	Miskolcz, Ev. ref. főgimnázium.
" Keresk. Akadémia.	" Kir. kath. főgimnázium.
" Magyar irodalomtörtén. seminárium.	" Áll. felső-keresk. isk.
" Marianum női felsőkereskedelmi iskola.	" Áll. főreáliskola.
" Áll. polg. fiúiskola.	" Ev. ref. felső leányisk.
" Áll. tanítóképzőintézet.	" Borsodm. Múzeum.
" Áll. polg. leányiskola.	Modor, Áll. tanítóképző.
" Erdélyi múzeum-egylet.	Munkács, Állami főgimnázium.
" Egyet. class. phil. sem.	Nagybánya, Áll. főgimnázium.
Komárom, Kath. főgimnázium.	Nagybecskerek, Közs. főgimn.
" Vármegyei könyvtár.	" Torontál vm. levéltári könyvtára.
Körmöcbánya, Áll. főreáliskola.	Nagyenyed, Bethlen-főiskola.
Kőszeg, Gimn. tanári könyvtára.	Nagykálló, Állami főgimnázium.
" Kath. polg. isk. tanítónőképző.	Nagykanizsa, R. kath. főgimn.
Kotor, Áll. elemi népiskola.	Nagykároly, R. kath. főgimn.
Kúnszentmiklós, Ev. ref. gimn.	Nagykikinda, Áll. főgimnázium.
Léva, Áll. tanítóképző.	" Szentháromság kolostor.
" Kath. főgimnázium.	Nagykörös, Ref. főgimnázium.
Liptószentmiklós, Áll. polg. iskola.	" Közs. polg. leányisk.
" Áll. főgimn.	" Ref. tanítóképző.
Losonc, M. kir. áll. főgimn.	Nagyőrce, Áll. felső keresk. isk.
" Áll. tanítóképző.	Nagyszalonta, Közs. polg. leányisk.
Lőcse, Kir. főgimnázium.	Nagyszeben, Áll. főgimnázium.
" M. kir. állami főreáliskola.	" Ág. h. ev. főgimn.
Lugos, Áll. főgimnázium.	Nagyszentmiklós, Áll. polg. fiúisk.
Magyaróvár, M. kir. gazd. akad.	Nagyszombat, Érseki főgimn.
" Kegyesrendi főgimn.	Nagyvárad, Kir. jogakadémia.
Makó, Állami főgimnázium.	" Kath. főgimnázium.
Máramarossziget, Ref. lyceum.	" M. kir. áll. főreálisk.
" Róm. kath. főgimn.	" Felső keresk. iskola.
" Áll. polg. fiúiskola.	" Városi könyvtár.
" Áll. tanítóképző.	Naszód, Alapítványi főgimnázium.
" Áll. elemi iskola.	Nyíregyháza, Ág. ev. főgimn.
Marosvásárhely, Ev. ref. Colleg.	" Ág. ev. népiskola.
" Közművelődési ház könyvtára.	Nyitra, Kath. főgimnázium.
" Áll. polg. fiúisk.	Ógyalla, Csillagvizsgáló-intézet.
" R. kath. főgimn.	Oravicabánya, Közs. főgimnázium.
Medgyes, Ev. főgimnázium.	Orosháza, Ág. ev. népiskola.
" Szt.-Ferenczrendi zárda.	Ózd, Gyári Tiszti Casino.
Mezőtúr, Ev. ref. főgimnázium.	Pallag, M. kir. gazd. Akadémia.
	Pancsova, Állami főgimnázium.
	" Népbank.

<i>Pannonhalma</i> , Főapátsági könyvt.	<i>Sopron</i> , Honvéd főreáliskola.
<i>Pápa</i> , Ref. főiskola.	<i>Sümeg</i> , Állami főreáliskola.
" Kath. gimnázium.	<i>Szabadka</i> , Községi főgimnázium.
" Áll. tanítóképzőintézet.	" Közkönyvtár.
<i>Pécs</i> , Püspöki joglyceum.	" Felső leányiskola.
" Kath. főgimnázium.	" Keresked. iskola.
" Pius alapítv. főgimnázium.	" Nemzeti Kaszinó.
" Szent Pál-társulat.	<i>Szabolcs</i> , Kir. kath. gimnázium.
" Áll. főreáliskola.	<i>Szamosújvár</i> , M. kir. áll. főgimn.
<i>Petrozsény</i> , Áll. főgimnázium.	" Örmény muzeum-
<i>Poprád</i> : Kárpátegyesület.	egyesület.
<i>Pozsony</i> , Ev. theol. akadémia.	<i>Szarvas</i> , Ág. h. ev. főgimnázium.
" Eötvös József-kör.	" Ev. tanítóképző.
" Áll. tanítónőképző.	<i>Szászrégen</i> , Ág. hitv. ev. gimn.
" Kir. kath. főgimnázium.	<i>Szászsebes</i> , Ev. gimnázium.
" Ág. h. ev. liceum.	<i>Szászváros</i> , Ev. ref. Kún-collegium.
" Állami főreáliskola.	<i>Szatmár</i> , Ev. ref. főgimnázium.
" Ev. theol. otthona.	" Kir. kath. főgimnázium.
" Áll. felsőbb leányiskola.	<i>Szatmárnémeti</i> , R. kath. tanítónő-
" Erzsébet-tudományegye-	képző.
tem könyvtára.	<i>Szeged</i> , Kegyesrendi vár. főgimn.
<i>Pozsonyszentgyörgy</i> , Kath. gimn.	" Városi főgimn. önképzők.
<i>Privigye</i> , Kath. gimnázium.	" Áll. főgimnázium.
<i>Rimaszombat</i> , Egyes. prot. főgimn.	" Állami főreáliskola.
<i>Rozsnyó</i> , Ág. ev. főgimnázium.	" Kereskedelmi iskola.
" Kath. főgimnázium.	" Somogyi-könyvtár.
<i>Ruttká</i> , Polgári iskola.	" Áll. felső leányiskola.
" Vasúti tiszt. társaság.	" Polgári fiúiskola.
<i>Sarajevo</i> , Magyar középiskola.	<i>Székelykeresztúr</i> , Unit. gimnázium.
<i>Sárospatak</i> , Ev. ref. főiskola.	" Áll. tanítóképző-
" Áll. tanítóképző-int.	intézet.
<i>S.-A.-Ujhely</i> , Kath. főgimnázium.	<i>Székelyudvarhely</i> , Ev. ref. Colle-
<i>Segesvár</i> , Ev. gimnázium.	gium.
" Ev. tanítónőképző.	" R. kath. főgimn.
<i>Selmeczbánya</i> , Kir. kath. főgimn.	<i>Székesfehérvár</i> , Kath. főgimn.
" Közkönyvtár.	" Főreáliskola.
" Ev. kerületi lyceum.	" Felső keresk. isk.
<i>Sepsiszentgyörgy</i> , Ev. ref. Coll.	" Fejérvármegye
" Székely nemz. múz.	könyvtára.
<i>Sopron</i> , Sz.-Benedek-rendi főgimn.	" Múzeum.
" Ág. h. evang. lyceum.	<i>Szekszárd</i> , Állami főgimnázium.
" Ev. lyc. ifj. m. társaság.	<i>Szentes</i> , Állami főgimnázium.
" M. kir. állami főreáliskola.	" Casino-egylet.
" Állami felső leányiskola.	<i>Szentgotthárd</i> , Áll. főgimnázium.
" Ev. tanítóképző-intézet.	" Olvasóegyesület.

<i>Szepeshely</i> , R. kath. tanítóképző.	<i>Ujpest</i> , Áll. polgári fiú- és leányiskola.
<i>Szilágysomlyó</i> , R. kath. főgimn.	<i>Ujverbász</i> , Közs. főgimnázium.
" Kath. főgimn. Vörös-marthy-Önképző-köre.	<i>Ujvidék</i> , Kir. kath. főgimnázium.
<i>Szolnok</i> , Állami főgimnázium.	" Gör.-kel. szerb főgimn.
" Felső keresk. iskola.	<i>Ungvár</i> , Kir. kath. főgimnázium.
<i>Szombathely</i> , Főgimnázium.	" Áll. polg. leányiskola.
" Áll. főreáliskola.	" Áll. polg. fiúiskola.
" Culturegyesület.	" Siketnémák intézete.
<i>Tata</i> , Kegyesrendi főgimnázium.	<i>Vác</i> , Kegyesrendi főgimnázium.
<i>Temesvár</i> , Kath. főgimnázium.	<i>Vágújhely</i> , Áll. segély. izr. reálisk.
" Kath. felső leányiskola.	<i>Versecz</i> , Állami főreáliskola.
" Áll. főgimnázium.	" Városi könyvtár.
" Áll. főreáliskola.	<i>Veszprém</i> , Kath. főgimnázium.
" Áll. felső leányiskola.	<i>Zágráb</i> , Magyar társaság.
" Áll. tanítóképző.	<i>Zalaegerszeg</i> , Felső keresk. isk.
" Felsőkeresk. iskola.	" Áll. főgimnázium.
<i>Torda</i> , Áll. főgimnázium.	<i>Zenta</i> , Községi főgimnázium.
<i>Törökbecse</i> , Állami polgári fiú- és leányiskola.	<i>Zilah</i> , Ev. ref. Wesselényi-kollegium.
<i>Trencsén</i> , Kir. kath. főgimnázium.	" Áll. Tanítóképző.
<i>Turócszentmárton</i> , Múzeumi tót társaság.	<i>Zombor</i> , Állami főgimnázium.
" Áll. polg. iskola.	<i>Zombor</i> , Városi könyvtár.
<i>Ujpest</i> , Áll. főgimnázium.	" Bács-Bodrogm. Történ.-társulat.
	<i>Zsolna</i> , Áll. főreáliskola.

VII. *Hazai és külföldi intézetek, melyeknek egyes akadémiai kiadványok hivatalból küldetnek.**

<i>Aix</i> , Bibliothèque de l'Université.	<i>Athén</i> , Kais. Deutsches Archaeologisches Institut.
<i>Akron, Ohio</i> , Magyar közművelődési egyeslet.	<i>Augsburg</i> , Histor. Kreisverein.
<i>Albany</i> , New-York State library.	<i>Austin</i> , (Texas), Acad. of Sciences.
<i>Alsó-Kubin</i> , Csaplovics-könyvtár.	<i>Baltimore</i> , John Hopkins Univers.
<i>Alleghany</i> , Observatory.	<i>Basel</i> , Naturforschende Gesellsch.
<i>Altenburg</i> , Geschichts- und Altertumsforschende Gesellschaft.	<i>Bécs</i> , Altertumsverein.
<i>Amsterdam</i> , K. Akad. v. Kunsten en Wetenschappen.	" K. k. Hofbibliothek.
<i>Athén</i> , Biblioth. Nation. de l'Univ.	" K. k. Universitätsbibliothek.
	" K. k. Geh. Haus-, Hof- u. Staatsarchiv.

* Az entente-államokban levők számára a cserepéldányok a szükséges mennyiségben félretétettek.

<i>Bécs</i> , K. u. k. Kriegsarchiv.	Kunstgewerbe und Al-
„ Seminar f. öst. Geschichts-	tertümer.
„ K. k. Geograph. Gesellsch.	<i>Brünn</i> , Mährische Landesbiblioth.
„ Kais. Akad. der Wissensch.	„ Bibliothek d. mähr.-schles.
„ Kais. kön. Geol. Reichsanst.	Landesausschusses.
„ Zentralkommission zur Er-	<i>Brüssel</i> , Acad. R. des Sciences
haltung d. Baudenkm.	et Belles Lettres.
„ Naturhist. Verein an d. Univ.	„ Société Numismatique.
„ „Nachrichten“ szerkeszt.	„ Société d. Bollandistes.
„ Zoolog.-botan. Gesellsch.	<i>Budapest</i> , M. k. miniszterelnökség.
„ Akadém. Verein der Natur-	„ Vallás- és közokt. min.
historiker.	„ Képviselőház könyvt.
„ Ungar-Verein.	„ Egyetemi olvasókör.
„ Pázmány-intézeti magyar	„ M. kir. földtani intézet.
irodalmi iskola.	„ Magyarhoni föld. társ.
„ K. k. Naturhist. Hofmuseum.	„ Magyar Nemz. Múzeum.
„ Bécsi magy. nemz. szövetség.	„ M. N. Múzeum ásvány-
<i>Békés-Gyula</i> , Békésmegyei mive-	öslénytani osztálya.
lödéstörténeti egyeslet.	„ M. Nemz. Múzeum érem-
<i>Belgrad</i> , Societé Savante Serbe.	és régiség-osztálya.
<i>Bergen</i> , Bergens Museum.	„ Magy. Nemzeti Múzeum
<i>Berkeley</i> (California), University	növényntani osztálya.
Library.	„ Múegyetemi olvasókör.
<i>Berlin</i> , Kön. preuss. Akademie	„ MagyarTörtén.Társulat.
der Wissenschaften.	„ Népszerű főiskolai tan-
„ Gesellschaft für Erdkunde.	folyam.
„ Kais. preuss. Stat. Bureau.	„ Nemz. színház könyvt.
„ Physikalisch-technische	„ Orsz. m. iparegyesület.
Reichsanstalt.	„ Földm. min. mezőgazd.-
„ Bibliothek d. Seminars für	statiszt. oszt.
orientalische Sprachen.	„ M. kir. országos levéltár.
„ Ungarisches Sem. d. Uni-	„ Országos m. k. statiszt.
versität.	hivatal.
<i>Bern</i> , Schweizerische Naturfor-	„ Föv. statisztikai hivatal.
schende Gesellschaft.	„ Múemlékek országos Bi-
<i>Bologna</i> , Reale Accademia delle	zottsága.
Scienze di Bologna.	„ Magy. mezőgazd. szöv.
<i>Bonn</i> , Verein der Altertums-	„ Kereskedelmi múzeum
freunde im Rheinlande.	tudakozó intézete.
<i>Bordeaux</i> , Societé des Sciences	„ Petőfi-ház könyvtára.
Physiques et Naturelles.	<i>Bukarest</i> , Academia Romana.
<i>Boroszló</i> , Verein für Geschichte u.	<i>Calcutta</i> , Asiatic Society of Bengal
Altertümer Schlesiens.	„ Indian Museum.
„ Schlesisches Museum für	„ Department of Commerce
	and Labor.

- Calcutta*, Indian Association for the Cultivation of Science.
Cambridge (Angolorsz.), Cambridge Philosophic. Society.
 " Museum of Comparative Zoology.
Catania, Accademia Gioenia di Scienze Naturali.
Cherbourg, Société des Sciences Natureles et Mathématiques.
Christiania, Société des Sciences.
 " Univers. R. d. Norvège.
Cincinnati (Ohio U. S. A.), Office of the Lloyd Library.
Colombo (Ceylon), Museum.
Csernovitz, Universitätsbibliothek.
Danzig, Naturforsch. Gesellschaft.
Darmstadt, Histor. Verein.
Déva, Hunyadmegyei régészeti és történ. társulat.
Dijon, Acad. des Sciences et Belles Lettres.
Dorpat (Jurjev), Estnische Gelehrte Gesellschaft.
 " Meteorol. Observatorium.
Drezda, Kön. Sächsischer Altertums-Verein.
Dublin, Royal Dublin Society.
Edinburg, Royal Society.
 " R. College of Physicians.
Erlangen, Physik. medicinische Societät.
 " Kön. Universitäts-Bibliothek.
Florenz, Accademia della Crusca.
 " Società Italiana di Antropologia e di Etnologia.
 " Bibl. Nationale centrale.
 " R. Soprintendenza degli Archivi Toscani.
 " R. Istituto di Studi Superiori storico-pratici di Firenze.
Frankfurt a/M., Physikal. Verein.
Frankfurt a/O., Naturwissenschaftlicher Verein.
Genf, Société de Physique et d'Histoire Naturelle.
Giessen, Grossherz. Univ.-Biblioth.
Glasgow, Library of university.
Görlitz, Oberlausitzische Gesellsch.
Göttingen, Kön. Gesellschaft der Wissenschaften.
Graz, Hist. Verein f. Steiermark.
 " Universitätsbibliothek.
 " Akademischer Leseverein.
 " Hist. Sem. an. d. k. k. Univ.
 " Bibliothek der k. k. Technischen Hochschule.
Gyulafehérvár, Batthyányi-könyvtár.
 " Alsófehérm. tört. rég. és természettud. egyesület.
Halle a/S., Bibliothek d. Deutschen Morgenländ. Gesellsch.
 " Bibliothek der ungar. Studierenden.
Harlem, Société Hollandaise des Sciences.
 " Fondation de P. Teyler van der Hulst.
Heidelberg, Grossherzogliche Bibliothek.
Helsingfors, Finnländische Societät der Wissensch.
 " Finnische Literarische Gesellschaft.
 " Societas pro Fauna et Flora Fennica.
 " Finnische Altertums-Gesellschaft.
 " Suomalais Ugrilainen Seura.
 " Kotikielen Seura.
 " Société de Géographie.
Herény, Observatorium.
Innsbruck, K. k. Universitäts-Bibliothek.
 " Ferdinandeum f. Tyrol.

- Irkutsk*, Observatoire Magnétique et Météorologique.
- Jena*, Thüring. Verein f. Gesch. u. Altertumskunde.
- „ Statistisches Bureau der Vereinigten Thüring. Staaten.
- „ Bibliotheca Hungarorum.
- Kasan*, Société Physico-Mathémat.
- „ Société d'Archéologie, d'Histoire et d'Ethnograph.
- „ Séminaire Pédagogique.
- Kassa*, Felsőmagyarorsz. Múzeum-egylet.
- Kharkov*, Société Mathématique.
- Kiel*, Gesellsch. f. Schleswig-Holstein-Lauenburg. Geschichte.
- Klagenfurt*, Historische Gesellschaft für Kärnten.
- Kolozsvár*, Máv. műhely „Összhang“ önképző, dal- és zeneegylet.
- Königsberg*, Physikalisch - ökonomische Gesellschaft.
- Konstantinápoly*, Magy. egyesület.
- Kopenhagen*, Académie Royale.
- „ Société R. des Antiquaires du Nord.
- Krakkó*, K. Gelehrte Gesellschaft.
- „ Universitätsbibliothek.
- Laibach*, Hist. Verein für Krain.
- Lansing*, Agricultural College.
- Leiden*, Musée néerlandaise d'Antiquités.
- Lemberg*, Ossolinskisches Institut.
- „ Universitäts-Bibliothek.
- „ Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften.
- Liège*, Institut Archéologique Liégeois.
- Linz*, Mus. Francisco-Carolinum.
- Lipcse*, Museum für Völkerkunde.
- „ Kön. S. Gesellschaft der Wissenschaften.
- Lisszabon*, Académia Reale des Sciencias.
- London*, Society of Antiquaries.
- „ R. Inst. of Great Britain.
- „ R. Astronomical Society.
- „ R. Geographical Society.
- „ Royal Society.
- „ Anthropological Institut.
- „ „Jon“ a Journal of Electronics, Jonology, Radioactivity and Chemistry.
- Losoncz*, Közkönyvtár.
- Löcse*, M. orsz. Kárpát-egylet.
- Lüneburg*, Museums-Verein.
- Luxembourg*, Section Historique de l'Institut.
- Lyon*, Bibliothèque de l'Université.
- Madrid*, Acad. Reale de Sciencias exactas.
- Magyar-Óvár*, Mosonmegyei történelmi és régészeti társulat.
- Mainz*, Verein für Erforschung rheinischer Gesch. u. Altertüm.
- Manchester*, Literary and Philosophical Society.
- Manila*, Departement of the Interior. The Ethnological Survey for the Philippine Islands.
- Maros-Vásárhely*, Teleki-könyvt.
- Marseille*, Faculté des Sciences.
- Mecklenburg-Schwerin*, Verein für Mecklenburgische Geschichte u. Altertumskunde.
- Modena*, Archivio di Stato.
- Montana*, Biological Station.
- Montevideo*, Museo Nacional de Montevideo.
- Montpellier*, Acad. des Sciences.
- Montreal*, Natural History Society.
- „ Numismatic and Antiquarian Society.
- Moszkva*, Société d'Archéologie.
- „ Société Imp. des Naturalistes.
- „ Observatoire magnétique et météorolog. de l'Université impériale.

- Moszkva*, Lazarevskij Institut.
Mosztár, Magy. culturegyesület.
München, K. Bayerische Akad. der Wissenschaften.
 „ Histor. Verein von Ober-baiern.
 „ Kön. Techn. Hochschule.
Nagy-Szeben, Verein f. Siebenbürg. Landeskunde.
 „ Siebenb. Verein für Naturwissenschaft.
 „ Szász nemz. levéltár.
 „ Erdélyi rom. irod. s népmiv. egyeslet.
 „ Magy. kaszinó könyvtára.
Nagy-Várad, Biharmegyei régész. egyeslet.
Namur, Société Archéol. de Namur.
Nápoly, Reale Accad. di Archeol.
 „ Grande Archivio di Stato.
 „ R. Accad. delle Scienze Fisiche e Mathematiche.
 „ R. Accad. delle Scienze morali e politiche.
 „ Bibliotheca Nazionale.
 „ Società Napoletana di Storia Patria.
New-Haven, Yale Univers. Library.
New-York, Academy of Sciences.
 „ Amer. Geogr. Society.
 „ New-York St. Library.
 „ Americ. Mathem. Society.
 „ Americ. Museum of Natural Sciences.
Nürnberg, Germanisches Museum.
Nyitrabajna, Róm. kath. polgári fiúiskola.
Odessa, Société des Naturalistes de la Nouvelle Russie.
Oldenburg, Altertumsverein.
Ó-Szentanna, R. k. elemi népiskola tanítói és ifjúsági könyvtára.
Paderborn, Verein f. Geschichte u. Altertumskunde Westphalens.
Paris, Bibl. de l'Institut de France.
 „ Annuaire Géolog. Universal.
 „ Museum d'Histoire Naturelle.
Penango-Monferrato, Deutsches Don Bosco-Institut S. Bonifacius.
Philadelphia, Philos. Society.
 „ Acad. of Nat. Scienc.
 „ Geographic. Society.
Porto, Academia Politechnica.
Pozsony, Természettudósok és orvosok egyesülete.
Prága, Museum des Königreichs Böhmen.
 „ K. Böhm. Gesellschaft der Wissenschaften.
 „ Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen.
 „ Universitätsbibliothek.
 „ Verein böhm. Philologen.
 „ Český Lid.
 „ Česká Akad. Cisare Fr. Joz.
 „ Historisches Seminar der k. k. böhm. philos. Facultät.
Regensburg, Historischer Verein für die Oberpfalz.
Rennes, Faculté des Sciences.
Riga, Gesellsch. für Geschichte u. Altertumskunde der russischen Ostseeprovinzen.
Rock-Island, Illinois. Denkmann Memorial Library.
Róma, Kais. deutsch. arch. Institut.
 „ Accademia dei Lincei.
 „ Bibliotheca Apost. Vaticana.
 „ Specola Vaticana.
 „ Società Geografica Italiana.
 „ Reale Società Rom. di Storia Patria.
 „ Direction générale de la Statistique.
 „ Società Italiana per il progresso delle Scienze.
 „ Institut Internat. d'Agricult.
Rostock, Naturforsch. Gesellschaft.
Salzburg, Museum Carol.-August.

- San-Francisco*, Acad. of Sciences.
San-Louis, Academy of Sciences.
 „ Missouri botan. Garden.
São Paulo (Brazilia), Museo Paulista.
Sarajevo, Landesmuseum.
 „ Bosn.-Hercegov. Institut für Balkanforschung.
Sendai, Jahaku Imperial University.
Simla (India), Archaeolog. Survey Departm. of India.
Spalato, K. kön. Archaeologisches Museum.
Stanford University, Cal. U. S. A.
Stockholm, Académie des Sciences.
 „ Institut R. Géologique.
Stockholm, Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien.
Strassburg, Kais. Universitäts- u. Landesbibliothek.
 „ Histor. Literarischer Zweigverein des Vogesenclubs.
Stuttgart, Königliche öffentliche Bibliothek.
Szeged, Somogyi-könyvtár.
Szent-Pétervár, Académie Imp. des Sciences.
 „ Comm. Imp. Archéol.
 „ Observ. Phys. Cent.
 „ Société Imp. Géographique de Russie.
 „ Császári egyetemi könyvtár.
Szombathely, Régészeti egyesület.
Temesvár, Délmagyarországi Természettud. társulat.
 „ Délmagyarországi Történ. és Régész. Társ.
Tokio, Imperial Univers. of Japan.
Torda, Magy. közművelődési ház.
Triest, Museo civico di Storie Naturali.
Triest, Società Adr. di Scienze Nat.
- Ujvidék*, Matica Srpska.
Ulm, Verein für Kunst und Altertümer.
Upsala, Universitäts-Bibliothek.
Urbana, U. S. A. Library of the University of Illinois.
Varsó, Mathemat. - physikalische Abhandlungen.
 „ Société Scientifique. (Towarzystwo Naukowe Warszawskie.)
Velenceze, R. Archivio di Stato.
 „ Istituto R. Veneto delle Scienze ed Arti.
Vaskoh, Görög-keleti román esperesség könyvtára.
Washington, United States Geological Survey.
 „ Department of Agriculture of the United States of America.
 „ Smithsonian Institution.
 „ Indian Museum Nat. History Section.
 „ National Geographic Society.
 „ Department of Commerce and Labor.
 „ Bureau of Standards.
Weimar, Statist. Bureau d. Vereinigten Thüringischen Staaten.
Wiesbaden, Verein f. Nassauische Altertumskunde u. Geschichtsforschung.
Zágráb, Akadémia könyvtára.
 „ Egyetem könyvtára.
 „ Múzeum könyvtára.
 „ Horvát arch. társaság.
 „ Horvát-szlavon-dalmát országos levéltár.
Zombor, Görög-keleti szerb tanítóképző.
Zürich, Bibl. des Ung. Vereines.
 „ Concilium Bibliographicum.
 „ Naturforsch. Gesellschaft

VIII. *A Magyar Tudományos Akadémia könyvtára.*

A)

A könyvtár működését ez évben nagyon korlátozta a szénhiány. E miatt az olvasóterem több hónapon át nem állhatott az olvasóközönség rendelkezésére. A könyvtár rendezése is csak kis terjedelemben volt végezhető. A könyvek köttetése anyag hiányában szűk korlátok között történhetett. Az értékesebb s tartós félbörköttést igénylő munkák pedig egyáltalában nem voltak beköthetők. A könyvtár gyarapodása is kis arányban növekedett. Csere útján csak néhány németországi akadémia és tudományos társulat kiadványaival s a bécsi akadémia küldeményével gyarapodott.

A magánajándékok közül kiemelendő KUGLER JÁNOS budapesti ügyvéd adománya, a ki 450, a jog- és államtudományok, történelem körébe tartozó munkát ajándékozott a könyvtárnak.

A könyvtár gyarapodásáról, forgalmáról, a könyvtári munkálatokról következő adatok tanuskodnak:

A könyvtár rendezett tudományszakjainak száma 55. A rendezett munkák száma 111,283.

A szakkatalogus áll 130 kötetből és 58 czédulatokból. Az általános czédula-katalogus 255 tokban van elhelyezve.

A könyvtár gyarapodása a járulék-napló kimutatása szerint a következő: Vétel útján 152 mű 172 kötetben, 35 füzetben. Kötelezpéldányképen 242 nyomda 5703 művet 1453 kötetben, 4674 füzetben, 83 zeneművet 91 füzetben, 63 térképlapot küldött be. Magánosok ajándékából 518 művel 459 kötetben, 194 füzetben gyarapodott a könyvtár. 87 hazai és külföldi tudományos társulat, Akadémiák, testületek és hatóságok útján a gyarapodás 323 mű 202 kötetben és 250 füzetben. Az Akadémia saját kiadványaiból 19 művel 28 kötetben, 22 füzetben növelte a könyvtár állományát.

A könyvtár olvasóterme a múlt évben 175 napon volt nyitva, s ez idő alatt 1048 olvasó 1866 művet olvasott, míg házi használatra 334 kölcsönző 799 művet vett ki.

A kéziratár a könyvtárral együtt zárva volt a téli fűtetlenség idején s e miatt a rendezés nem haladhatott a rendes viszonyok közötti gyorsasággal. Újra rendeztetett és lajstromoztatott 29 szám alatt elhelyezett kéziratgyűjtemény, illetve mű. A kéziratár öre, miután már a múlt években a folytonos rendezés egyik eredményeképpen a kéziratári addig ismeretlen anyagból a tudományos világ számára ismertté tette a legrégibb magyar végrendeletet (1524) és a legrégibb magyar ritmikus ráolvasást (1514—16), az elmúlt évben megtalálta a legrégibb szerelmi tárgyú magyar drámát (1647), Istvánffy Miklós latin költeményeit és Fráter Györgynek olajfestésű arcképét. Kivá-

logatta továbbá azon kéziratokat, melyek alkalmas anyagul szolgálnak a készülő Nagy Szótár számára s földolgozta többek közt Pálóczi Horváth Ádámnak, Czech Jánosnak, Kresznericsnek, Döbrentének gyűjtéseit. A tudományos kutatóknak mindig rendelkezésükre állt a kéziratokról s 42 kutató 134 szám alatt elhelyezett kéziratcsomót, illetve művet tanulmányozott. A kéziratokról állományának szaporulata vétel útján: Tompa Mihály levelei orvosához, Kain Dávidhoz, 1868-ból. Ajándékozás útján: 1. Balla Károly meteorológiai följegyzései (Hoitsy Pál ajándéka); 2. Mailáth József: *Geschichte der Magyaren s egyéb történelmi jegyzetei* (Jánossy Béla ajándéka); 3. Kazinczy Lajos: *Kazinczy Ferencz arcképei* (a szerző ajándéka).

B)

Diplomatariumok, melyek a M. T. Akadémia könyvtára számára 1918-ban vétettek:

Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia. Collegerunt et digesserunt Ludovicus de Thallóczy, Constantinus Jireček et Emilianus de Sufflay. Vol. II. Anno 1344—1406. continens. Vindobonae, 1918.

Appenzeller Urkundenbuch. I. Bd. Bis zum Eintritt Appenzells in den Bund der Eidgenossen 1513. Bearbeitet von Traugott Schiess. Trogen. 1913.

Geschichtsquellen der Provinz Sachsen. 34. Bd. Urkundenbuch des Klosters Pforte. II. Teil. 1. 2. Bearbeitet von Paul Boehme. 41. Bd. Die Registraturen der Kirchenvisitationen. Bearbeitet von Karl Pallas. II. Abt. 1—5. Teil. 42. Bd. Erphurdianus antiquitatum variloquus. Bearbeitet von Richard Thiele. 43. Bd. Die Wüstungen der Altmark. Bearbeitet von W. Zahn. Halle, 1906—15.

Hamburgisches Urkundenbuch. II. Band. 1. Abt. 1301—1310. Herausgegeben von Anton Hagedorn. Hamburg, 1911.

Martens, G. F. Nouveau recueil général de traités. Par Heinrich Triepel. III. Ser. Tome IX. 2. livr. Leipzig, 1918.

Oberdorf, Graf L. v. Regesten der Pfalzgrafen am Rhein. 1214—1508. II. Bd. 4. Lief. Innsbruck, 1917.

Politische Correspondenz Friedrich's des Grossen. 37. Band. Berlin, 1918.

Publikationen der Gesellschaft für rheinische Geschichtskunde. 20. Band. Rheinische Urbare. III. Band. Herausgegeben von Rudolf Kötzschke. 33. Bd. Quellen zur Geschichte des Kölner Handels und Verkehrs im Mittelalter. II. Bd. 1450—1500. Herausgegeben von Bruno Kuske. Bonn, 1917—18.

Regesten der Urkunden des herzoglichen Haus- und Staatsarchivs zu Zerbst, aus den Jahren 1401—1500. Herausgegeben von Dr. Wäschke. 1—13. Heft. Dessau, 1903—9.

Schmidt, Georg. Urkunden und Akten-Regesten aus dem Dekanats-Archive Stifles vom Jahre 1300 bis zum Jahre 1810. Innsbruck, 1912. — Archiv-Bericht über den Stand des Dekanats-Archives Stifles für die Zeit vom Jahre 1810—1860. Nachtrag zu den Urkunden und Regesten aus demselben Archive vom Jahre 1730—1810. Innsbruck, 1914.

Seeck, Otto. Regesten der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476 n. Chr. Vorarbeit zu einer Prosopographie der christlichen Kaiserzeit. I. Stuttgart.

Urkundenbuch der Stadt Braunschweig. Herausgegeben von Heinrich Mack. IV. Bd. 3. Abt. Register. Braunschweig, 1912.

Urkundenbuch der Stadt und Landschaft Zürich. Bearbeitet von J. Escher und G. Schweizer. XI. Bd. 1. 2. Zürich, 1917.

Urkundenbuch der Abtei Sanct-Gallen. VI. (1442—1462.) 2. Lfr. Bearbeitet von Traugott Schiess. St.-Gallen, 1918.

Urkundenbücher des Deutschen Hugenotten-Vereins. 1914—16. Urkunden zur Geschichte der Waldenses-Gemeinde Pragela. Gesammelt u. herausgegeben v. D. Bonin. 1—3. Bd. Magdeburg, 1911—14.

IX. *A M. Tud. Akadémia pénztárának állása* *1918-ban.*

1917 december 31-én a szabad rendelkezésre
álló alapítványok összege volt K 4,658.720'56
ehhez járul még az Akadémia tiszta vagyona . . . „ 485.558'65
úgy hogy összesen . K 5,144.279'21
vagyon felett rendelkezik az Akadémia 1917 december 31-én.

Ezenkívül az Akadémia kezelése alatt állanak a következő
határozott rendeltetésű alapok:

„A“ alapítványok,

melyeknek kamatai pályadíjakra, jutalmakra és segélyezésekre
fordítandók, vagy külön rendeltetéssel bírnak.

	Tőkében	Kamat
	koronaértékben	
Gróf Andrássy Dénes	212.231'31	37.071'41
Bésán József	80.000'—	
Bródy Zsigmond	40.000'—	
Bulyovszky Gyula	4.000'—	
Bük László	14.000'—	
Dóra Szilárd	4.000'—	
Duka Tivadar	2.000'—	
Edl—Holczer	32.000'—	
Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár pályadíj-alapítványa	8.000'—	1.115'84
Átvitel . .	396.231'31	38.187'25

	Tőkében	Kamat
Áthozat	koronaeértékben	
Dr. Elischer Gyula „Goethe-alap”	3.999.16	
Első Magyar Általános Biztosító-Társaság	22.000.—	
Fabricsy Sámuel emlékére tett alapítvány	277.000.—	27.137.73
Farkas István	4.000.—	
Feridun bey (akadémiai rész)	80.000.—	3.200.—
Gróf Festetics László	21.000.—	
Flór Ferencz és neje	40.000.—	
Forster János	24.000.—	
Fraknoi Vilmos	53.600.—	12.726.65
Gorove László és István	22.000.—	
Ipolyi Arnold	26.837.—	
Kanizsay Károly	2.800.—	
Gróf Karátsanyi Guidó	63.000.—	
Kautz Gyula	4.000.—	
Kóczán Ferencz	28.000.—	
Kőrösi József alapítványa	8.000.—	3.098.88
Lederer Béla	10.000.—	
Lehr Albert	2.000.—	332.88
Lévay Henrik	20.000.—	
Lukács Móricz	40.000.—	
Marczibányi-nemzetség	8.400.—	
Ifj. gróf Nádasdy Ferencz	10.500.—	
Oltványi Pál	2.400.—	1.200.—
Ormódy Vilmos	10.000.—	400.—
Ortvay Tivadar	50.000.—	
Péczezy József	10.500.—	
Pollák Jakab	12.000.—	
Rózsay József	8.400.—	
Rökk Szilárd	20.000.—	
Sámuel Alajos	2.100.—	
Schossberger Zsigmond	20.000.—	
Schreiber Ignác által néhai Kautz Gyula emlékezetére alkotott alapítvány	10.000.—	2.898.60
Scitovszky János	31.000.—	
Semsey Andor	200.000.—	8.999.57
Székely kivándorlási alap	49.678.61	
Szemző István alapítványa	356.814.—	
Szilágyi István	4.000.—	800.—
Szitányi Ullmann testvérek	10.000.—	
Szrmecsányi Lajos	10.000.—	
Szőnyi Pál	60.000.—	9600.—
Sztrokay Lujza	10.000.—	
Gróf Teleki József	24.000.—	
Tomori Anasztáz	20.000.—	
Ullmann Imre és testvérei	6.000.—	
Vályi Gyula	10.000.—	
Bojári Vigyázó Sándor	77.000.—	8807.50
Vitéz-alap	2.100.—	
Özv. Vojnits Tivadarné	20.000.—	
Wahrmann Mór	20.000.—	
Wodianer Albert	58.400.—	

A alapítványok összege: 2,281.760.08 117.389.06

Ezenkívül a Pesti Hazai Első Takarékpénztár kezelése alatt van:

Pesti Takarékpénztár (Fáy-alap)	K 40.000.—
A Pesti M. Keresk Bank alapítványa saját kezelésében	„ 10.000.—
mely alapítvány kamata minden öt évben a M. Földhitelintézetnél 2000 K összegben fizetetik be.	

„B“ alapítványok,

melyeknek kamatai tőkésítendőek.	Koronaértékben
Gróf Kuun Géza	13.146·79
Ordódy István	4.989.65
Udvardi Cherna János: a) értékpapirban 2400.—	
b) készpénzben 175·14	2.575·14
Hg. Czartoryski-féle alapítvány	5.905.42
Reguly-alap	4.608·37
Tisztviselők nyugdíjalapja	50.503·02
Kovács Ferencz pályadíj-alapítványa	15.824·95
Galgóczy Károly	2.514·12
Hollós László	1.738·09
„B“ alapítványok összege:	101.805·55

Bevétele volt az Akadémiának 534.059 kor. 29 fill. (ebből országos dotatio 138.000 kor.), kiadása pedig 645.215 kor. 85 fill. A kiadási többlet 111.156 kor. 56 fill. az Akadémia vagyonából pótoltatott.

X. Az Akadémia halottjai 1918/1919-ben.

Tiszteleti tagok:

LÉVAY JÓZSEF. *Meghalt 1918 július 4.*
 GRÓF TISZA ISTVÁN. *Meghalt 1918 október 31.*
 GRÓF SZÉCHENYI BÉLA. *Meghalt 1918 december 12.*
 BERCZIK ÁRPÁD. *Meghalt 1919 július 17.*
 SCHULEK FRIGYES. *Meghalt 1919 szeptember 5.*

Rendes tagok:

GENERSICH ANTAL. *Meghalt 1918 június 4.*
 BARÓ EÖTVÖS LORAND. *Meghalt 1919 április 11.*
 KHERNDL ANTAL. *Meghalt 1919 október 7.*
 SIMONYI ZSIGMOND. *Meghalt 1919 november 22.*
 ID. ENTZ GÉZA. *Meghalt 1919 december 4.*
 BAYER JÓZSEF. *Meghalt 1919 december 12.*

Levelező tagok :

VÁCZY JÁNOS. *Meghalt 1918 augusztus 1.*
BEDŐ ALBERT. *Meghalt 1918 október 21.*
CSONTOSI JÁNOS. *Meghalt 1918 október 25.*
SÜRÖS PONGRÁCZ. *Meghalt 1919 január 5.*
ÓVÁRY LIPÓT. *Meghalt 1919 április 3.*
EDVI ILLÉS KÁROLY. *Meghalt 1919 április 6.*
BOGISICH MIHÁLY. *Meghalt 1919 augusztus 7.*
SCHULHOF LIPÓT. *Meghalt 1919 augusztus.*
PASZLAUSZKY JÓZSEF. *Meghalt 1919 szeptember 22.*
BÓKAY ÁRPÁD. *Meghalt 1919 október 20.*
ÓNODI ADOLF. *Meghalt 1919 november 15.*
FRANZENAU ÁGOSTON. *Meghalt 1919 november 19.*

Külső tagok :

RADLOFF VILMOS. *Meghalt 1918 május 12.*
KARABAČEK JÓZSEF. *Meghalt 1918 augusztus 1.*
BOUTROUX EMIL. *Meghalt 1918 október.*
KRONECKER HUGÓ. *Meghalt 1918.*
HERZ MIKSA. *Meghalt 1919 május.*
PAASONEN HEIKKI. *Meghalt 1919 augusztus.*

Jelentés a pályázatok eldöntéséről.

I.

Jelentés a Nagyjutalomról és a Marczibányi-mellékjutalomról.

Az Akadémia Nagyjutalma és Marczibányi-mellékjutalma a folyó 1919. évben az 1911—1918. évi cyclusban a physikai és a chemiai tudományok köréből megjelent munkák jutalmazására fordítandó.

A III. osztály által kiküldött bizottság jelentését az alábbiakban terjeszti a Akadémia elé:

1. A physikai tudományok művelése a mondott évkörben örvendetesen haladt tovább.

A magyarnyelvű és pedig úgy a szigorúan tudományos, mint az ismertető és ismeretterjesztő folyóiratokban, valamint a könyvirodalomban is figyelmet érdemlő számos irodalmi jelenséggel találkozunk, mely arról tanuskodik, hogy e tanok színvonala nálunk folyton emelkedőben, területük pedig növekvőben van. Mindezeknek a munkálatoknak egyenkénti részletes felsorolásától a bizottság itt eltekint. Többrendbeli szigorúan tudományos oly kutató dolgozat is van közöttük, a melyek a jutalmazás szempontjából tekintetbe jöhetnének, mint *Kövesligethy Radó* elméleti és gyakorlati értekezései a földrengéstan köréből, továbbá *Tangl Károlynak* a felületi feszültségre vonatkozó érdekes és értékes dolgozatai, a melyekben az általa kigondolt és alkalmazott eljárás további kutatásoknak kiinduló pontjául szolgálhat; ide számíthatók *Fényi Gyulának* hosszú időre terjedő, sorozatos Napmegfigyelései, s azok eredményeinek rendszeres összeállítása, *Hevesy Györgynek* nagyszámú dolgozata, melyek a physika és chemia egymással érintkező határterületéről valók, *Pogány Bélának* az igen vékony fémrétegek elektromos és optikai tulajdonságaira vonatkozó dolgozatai és mások munkái.

2. Az 1911-től 1918-ig terjedő cyclusban nagyobb számú chemiai tárgyú dolgozat jelent meg, melyek közül csak a legkiválóbbakról kívánunk röviden megemlékezni.

Az analitikai chemia körébe tartozó, e cyclushan megjelent közlemények között kiváló helyet foglalnak el *Winkler Lajosnak* a „Gyógyszerészeti Közlöny”-ben és német folyóiratok-

ban közzétett dolgozatai. E dolgozatoknak legnagyobb része egy már a jelen cyclust megelőző években felállított nagy munkatervezetnek rendszeres és következetes kiépítése szolgálatában áll, ugyanis a vízvizsgálat szempontjából fontos módszereknek részben javítását, részben jobb, új eljárásokkal való helyettesítését célozza.

A mezőgazdasági chemia terén különösen *'Sigmond Elek* fejtett ki érdemes működést, ki azonkívül, hogy e cyclusban bámulatos termékenységi, a mezőgazdasági chemia legkülönbözőbb ágait felölelő ismeretterjesztő tevékenységet fejtett ki, a talajismeret körébe vágó önálló búvárkodásaival is nagyon értékes munkát végzett.

Az organikus chemia körébe tartozó értékes munkálatokkal különösen *Mauthner Nándor* szerzett érdemeket. A glycosidok synthesisének tervszerű kiépítésén fáradozik s e vizsgálatok során fontos, nehezen hozzáférhető vegyületfajok előállítására is közül czélszerű és megbízható eljárásokat, a melyeket a Akadémia a közelmúltban a *Lukács Krisztina*-díjjal jutalmazott.

Az általános chemia terén *Hevesy György* fejtett ki elismerésreméltó munkásságot. Dolgozatait túlnyomó részben külföldi, kisebb részben hazai folyóiratokban tette közzé. Ezek részben alapvető fontosságú új gondolatokat tartalmazó tanulmányok, melyek a nemzetközi irodalomban is figyelmet keltettek.

Bár a bizottság teljesen elismeri a felemlített tudósok törekvéseinek komolyságát és elért eredményeiknek értékét, mégis kénytelen kijelenteni, hogy ezek a munkák nem nyerhettek kellő befejezést az utolsó öt esztendőben lefolyt háborús eseményeknél fogva. Ezért a bizottság ennek a cyclusnak ezeken a tereken való tudományos termelését aránylag csak igen csonkának tekintheti, s nincs abban a helyzetben, hogy a nevezettek közül bármelyiknek e cyclusba eső munkásságát akár a Nagy-, akár a Mellékjutalommal leendő kitüntetésre ajánlhassa.

Ezért javasolja a bizottság, hogy az ez évben esedékes két jutalmat az Akadémia ne adja ki.

Budapest, 1919 október hó 20-án.

Dr. Ilosvay Lajos r. t.,
mint a bizottság elnöke.

Dr. Rybár István l. t.,
mint a bizottság jegyzője.

Dr. Fröhlich Izidor, r. t.,

Schuller Alajos r. t.,

Buchböck Guszáv l. t.,

a bizottság tagjai.

*

A nagygyűlés a Nagyjutalmat és a Marczibányi-mellékjutalmat nem adta ki.

II.

Jelentés a Teleki-pályázatról.

(Fölvasta *Pintér Jenő* l. t. 1919 április 14-én.)

I.

A gróf Teleki József-jutalomért évenként fölváltva szomorú-játékok és vígjátékok pályáznak. A páros években a szomorú-játékok, a páratlan években a vígjátékok vannak soron. A meg nem osztható 100 arany jutalomdíjat csak olyan pályamű nyerheti el, mely mind az irodalom, mind a színi előadás szempontjából értékesnek bizonyul. A mennyiben ilyen magában véve is becses drámai pályamű nem akad, a jutalom nem adható ki. Az alapítólevél megkívánja a jutalomért pályázó szomorújátékoktól, hogy mindenesetre versekben legyenek írva, még pedig lehető gonddal és szigorral. A verses forma a vígjátékokban is előny a hasonló vagy közel hasonló értékű pályaművekkel szemben. A szomorújátékok közül csak a valódi tragédiák fogadtatnak el, a drámai középfajok kizárásával; a vígjátékok közül csak a tiszta vígjátékok, a bohózatok mellőzésével. A megjutalmazott pályamű előadásra a budapesti Nemzeti Színház tulajdona, kiadásra a szerzőé. A pályázat bíráló bizottsága öt tagú: egy akadémiai tiszteleti tag elnöklete alatt két akadémiai tagból és két nemzeti színházi tagból áll.

II.

A Teleki-jutalomért 1918-ban verses formában írt szomorújátékok pályáztak. Az 1918. évi december 31-iki határral kitűzött jutalomtételre 9 pályamű érkezett be.

1. *Judás Iskarióth*. Történelmi dráma 5 felvonásban. 160 lap. Jelige: Nagy dolgokat sürgetni nem szabad. — Történik Zsidóországban, Kr. sz. u. 30 és 32 között. Az Újszövetség Judás-történetének drámai földolgozása.

2. *Bilincstörök*. Dráma 3 felvonásban. 174 lap. Jelige: Amíg a nő a férfi jobb fele. — Történik Garancsujvárott, Kenézlakon és Budapesten, a XX. század első évtizedében. Egy hiszterikus tanítóné családi tragédiája.

3. *Bűnhődés*. Történelmi dráma 3 felvonásban. 153 lap. Jelige: Eskütorést nagy bűnhődés követ. — Történik Esztergomban és Körösszegen, 1290-ben. Kun László halálának története.

4. *Elpattant hurok*. Szomorújáték 5 felvonásban. 94 lap. Jelige: Régi szép idők! — Történik Budán, Nagyvárad mellett és egy nemesi udvarházban, 1794—1805. Szentmarjay Ferencz,

Lavotta János és Gyürky Mária tragikus szerelme, kapcsolatban az első magyar színtársulat életével.

5. *Az Úr szolgálja.* Drámai költemény 5 felvonásban, előjátékkal. 182 lap. Jelige: Az Úr akarta és én viselem. — Történik: az előjáték az égben; az I., II. és IV. felvonás Úzban, Jób háza előtt; a III. és V. felvonás a Hermon vadonában. Idő: a bibliai. Az Ószövetség Jób-történetének drámai földolgozása.

6. *Hunyadi Mátyás király.* Történelmi színjáték 3 felvonásban. 73 lap. Jelige: Magyar vagyok. — Történik Prágában és a budai várban, 1458-ban és 1459-ben. Mátyás király trónrajutásának és első küzdelmeinek dramatizálása.

7. *Út az éjszakában.* Dráma 3 felvonásban. 114 lap. Jelige: Rabszolgasors. — Történik Budapesten, 1917-ben. Egy rokkant tiszt házasságának tragédiája.

8. *A szabadsághős.* Történelmi szomorújáték 5 felvonásban. 126 lap. Jelige: Vétkezett, mert szeretett. — Történik egy dunántúli kastélyban és Sárospatakon, a XVIII. század elején. Bezerédy Imre kuruc brigadéros árulásának és halálának története.

9. *Alexandriai Szent Katalin halála.* Szomorújáték 5 felvonásban. 135 lap. Jelige: Krisztus reményem, támaszom, csupán ő benne bízhatom. — Történik Alexandriában, Kr. sz. u. a IV. század elején. Szent Katalin vértanúságának története.

A bíráló bizottságba a M. T. Akadémia Berczik Árpád tiszteleti, Ferenczi Zoltán rendes és Pintér Jenő levelező tagokat, a Nemzeti Színház Gyenes László és Mihályfi Károly színművészeket küldte ki.

A bizottság 1919 márczius 10-én tartotta döntő ülését Berczik Árpád elnöklelte alatt. A pályaművekről egyhangú megállapodással határozott s a jelentés megírásával Pintér Jenőt bízta meg.

Megállapodásunk eredményét a következőkben vagyok bátor előterjeszteni.

III.

A pályaművek egy része távol áll attól, hogy drámai szempontból figyelmet érdemeljen. Ide sorolhatók: a *Bűlincstörök*, *Hunyadi Mátyás király* és *A szabadsághős* című darabok.

Az Úr szolgálja című drámai költemény szerzője az ószövetségi Szentírás egyik legszebb részéből, Jób Könyvéből merítette meséjét s az ismert epikai anyagot belehelyezte az Úr és a Sátán küzdelmének keretébe. A Sátán szerint Jób csak azért dicséri az Urat, mert gazdag és boldog, de tegye csak őt az Úr szegénynyé, mindjárt meg fogja átkozni Istenét. Az Úr bizik Jóban s a Sátán kezébe adja kedvelt hívét azzal a ki-

jelentéssel: „Legyen tiéd Jób! Tégy véle mit akarsz, de életét ne bánts! Ha szolgám hozzám hű marad, ha meg nem átkoz: a menny küszöbét többé nem léped át! Pokol ölen, mint rútak szörnye hordjad létedet!” Az alku áll s a Sátán bizakodva távozik. Látjuk Jóbot boldog ember gyanánt, majd megkezdődnek szenvedései, elveszti vagyonát, családja kipusztul, teste fekélyes lesz, barátai elhagyják, a nép ellene támad és máglyára hurcolja. De legnagyobb szenvedései között sem tagadja meg az Urat, hiába csábítja a Sátán. Végre az Úr megkönyörül a megkínzott emberen, Jób újra boldog ember lesz s a Sátán elveszti a játszmat. A szerző nagy gonddal dolgozta ki témáját s iparkodott arra, hogy nyelve választékos, verselése szabályos legyen. Nem eseményes drámát írt, hanem eszmecserés drámai költeményt. Hősei végtelen hosszadalmassággal beszélgetnek helyzetükről és érzelmeikről, azt azonban, hogy mélyebb gondolatok bontakozzanak ki társalgásukból, hiába várjuk. Föltűnően egysíkú lélek valamennyi. A terjengő lirizálás meglehetősen unalmassá teszi a drámát s a szerzőnek aránylag csekély mondanivalóját rendkívüli bőbeszédűség takarja. Egyébiránt a pályamű Az Ember Tragédiájának hatása alatt készült. Az égi jelenetek s a Sátán szerepének egyes mozzanatai erősen emlékeztetnek Madách Imre drámai költeményének hasonló részleteire.

Az újszövetségi Szentírásból való a *Judás Iskarióth* meséje. Ebben a drámában Judás elsősorban zsidó nemzeti hős, a ki hazáját föl akarja szabadítani a római uralom alól. Később Jézus tanításai, Simon farizeus cseleltései és jegyese iránt érzett szerelme annyira megzavarják hogy önkívületi állapotában elárulja az Üdvözítőt. A dráma szerzője mindent beledolgozott szomorújátékába a négy evangéliumból, a minek csak hasznát tudta venni. Nemcsak Keresztelő Szent János térítéseit dramatizálta, hanem Jézus Krisztus csudáit is. Nehány sikerült jelenet mellett sok kezdetlegesség ütözik ki ebből a darabból. Az intrikus Simon szerepeltetése különösen gyöngye. A cselekvényt jórészt ez a bizonytalanul mozgó farizeus görgeti előre, míg végül Judás szerelmese, Judit ledőli.

Alexandriai Szent Katalin halála dramatizált legenda. A szerző nagy szeretettel mélyedt Szent Katalin élettörténetének különböző földolgozásaiba, mindenekelőtt a középkori magyar verses Katalin-legendának a Régi Magyar Költők Tára I. kötetében közölt szövegébe, s a használható részeket átvette a maga drámai munkájába. Pályaművében a maga költötte jambusos jelenetek jól vegyülnek azokkal az ősi nyolezasokkal, melyeket a középkori legendából kölcsönzött, eltüntetve az ódon verssorok érdekességeit. A középkori legenda meséjét nem bővítette lényegesen, inkább csak arra törekedett, hogy élénkebbé tegye a

pogány erőszakkal küzdő kereszténység mérkőzésének rajzát. A színpadon bajosan állná meg helyét ez a misztérium-dráma, már csak azért sem, mert jeleneteinek színhelye folyton változik s hosszadalmas hitvitázó részei nem kötnék le a közönség érdeklődését. A darab itt-ott szinte a hittérítő iskolai dráma benyomását teszi. Hősei áhitatos bölcselkedéssel szállnak szembe a keresztény vallást támadó pogányokkal s az Isten csodatévő hatalma igazat ad a jámbor hitvallók és mártírok hűségének. Katalin megdicsőül, Maxentius császár bűnhődik. A szerző ott is gyökeres magyarsággal beszél, a hol nem a verses legenda szövegét követi, hanem a maga jambusait írja, csak az a kár, hogy helyet ad olyan elavult igealakoknak, mint a „leend, engedend“. A történeti mult alkalmazását is elhagyhatnák már drámairóink. A „marczangolá, tevém, távol valék, jóllakál, megnyugovék“ s más efféle igealakoknak ma már talán nincs helye a jambusos drámákban sem, ha mindjárt tudatosan akarja is utánózni a szerző a régies stílust.

A *Bűnhődés* hőse Kun László magyar király, a kit nőcsábításai miatt a kun vezérek megölnék. Ezt a témát jó és rossz drámairók már sokszor földolgozták s a szerző nem tudott új fölfogást vinni a régi mesébe. A jelenetek során számos szép gondolat és költői kifejezés bukkan elő, annál gyöngébb a tragikus hangulat és a dráma jambusos verselése. A szerző még azzal is nehezíti dolgát, hogy rimelteti jambusait. Nagyon bántó a névelők elhagyása ott, a hol a névelők nem hagyhatók el. Az elbeszélő mult itt is bőven szerepel: intézkedém, kockát veténk, elhagyál, vak valék. Általában a dráma nyelve nem korszerű, még csak nem is helyzetszerű. Az olvasónak állandóan az az érzése, hogy így nem beszélhettek a magyar urak a XIII. században. A szerző halmozza a képeket, hasonlatokat, virágos kifejezéseket. Inkább lírikus, mint drámairó.

Az *Elpattant hűrokban* az 1790-es évek színi törekvései bontakoznak ki. Kelemen László, Mór Anna, Kármán József, Kazinczy Ferencz mellett föllépnek Szentmarjay Ferencz, a Martinovics-féle összeesküvés részese, Lavotta János, a híres muzsik, Sehy Ferencz, az elvetemült színész és Gyürky Mária nemeskisasszony, akibe Szentmarjay, Lavotta és Sehy egyaránt szerelmesek. Sehy vérpadra juttatja Szentmarjayt, de bűnhődése nem marad el: Lavotta üldözni kezdi s az elzüllött színész egy útszéli koresma mellett fejezi be életét. Lavotta világgá bujdosik, Gyürky Mária meghal. A szerző lelkesedéssel mélyedt az első magyar szintársulat küzdelmeinek rajzába s iparkodott átéreztetni Martinovics korának hangulatát. Nyelve is gondos tanulmányra vall. Hőseit az akkori idők nyelvén beszélteti. Több hangulatos rész és sikerült jelenet van a szomorújátékban, de a sok sze-

replő nem válik előnyére a drámai földolgozásnak. A tragédia nem egy helyén inkább életkép. A csoportjeleneteket ügyesen dolgozza ki a szerző s ritkán követ el olyan hangulatrontó ügyetlenséget, mint aminő Wéberné komikus jelenete a legkomolyabb fordulatok egyikében. Sehy sablonos intrikus-szerepét is sikerül neki a darab vége felé egyénibbé tenni.

Modern párgyú dráma az *Út az éjszakába*. Míg a tartalékos főhadnagy a harcztéren küzd, felesége viszonyt köt egy fölmentett gavallérral. A férj megvakulva tér haza, de azért a szerelmi kettős tovább folyik. A férj utóbb visszanyeri látóképességét s nagy lelki küzdelem után megbocsát a hűtlen asszonynak, de mikor felesége megmondja, hogy már nem szereti, megöli a szívtelen nőt. A szerző megérezte a jó témát és rátalált a tragikai helyzetekre, de földolgozó képessége fogyatékos. Egy igazi költő — ennek a mindennapi történetnek keretében — megrendítő erővel tudott volna rávilágítani azokra a családi és szerelmi katasztrófákra, melyeknek oka a háború volt. De ez a darab, minden jambusos verselése ellenére is, legnagyobb részében egyszerű próza.

IV.

A Teleki-pályázat termése ezúttal szokatlanul csekély volt. Ennek az oka egyrészt az lehet, hogy az írói hajlandóságú ifjúság túlnyomó részben katonai szolgálatot teljesített; másrészt az is kedvetleníthette a pályázókat, hogy a módosított szabályzat most már abszolút értékű pályaműveket követel. Eddig a viszonylag legjobb pályamunkának még akkor is kijárt a jutalom, ha magában véve gyöngye kísérlet volt. Most már fölszabadult a pályázat a relatív értékelés és jutalomosztás jármától.

A bizottság egyhangúlag azt javasolja, hogy a M. T. Akadémia ezúttal egyik pályaműnek se adja ki a jutalmat.

*

Az összes ülés 1919 április 14-én e javaslatot egyhangúlag elfogadta.

III.

Jelentés a Lukács Krisztina-pályázatról.

A Lukács Krisztina-pályázat tervezetet kíván a következő tételre: „A magyar irodalmi nyelv kialakulása Kazinczy Ferenczig”. A kitűzött határidőre egy tervezet érkezett, szerzője dr. Trócsányi Zoltán, akadémiai segédtitkár. A tervezet szerint a dolgozatnak következő részei lesznek: *Bevezetés*. (Az irodalmi nyelvről általában. Az irodalmi nyelv kialakulása művelt nemzetek irodal-

mában.) *A Magyar irodalmi nyelv.* (Hangtan. Helyesírás. Szótörténet: szókinés fejlődése, nyelvújítás. Az irodalmi stílus fejlődése.) — E részek közül a hangtani és a helyesírási megfigyeléseket azzal a módszerrel tárgyalná, a hogy a tervezetekhez mellékelt értekezésében tette: „Irodalmi nyelvünk fejlődéstörténetéből. A XVI. század”. (Megj. Magyar Nyelv XIV. 1—6. sz.) A szókinés vizsgálatában követett eljárást pedig bemutatja: „Heltai Gáspár szókinése” című értekezésében. (Megj. Nyelv. XIII. 4. sz.) Az irodalmi stílus fejlődésében arra kíván megfelelni, hogy mely írók hogyan és milyen irányban hatottak egymásra.

A bemutatott tervezetet részletesen alig bírálhatjuk, hiszen minden attól függ, mit tud majd a szerző az egyes korok irodalmi nyelvének kialakulásáról mondani, hogyan tudja a jelenségeket okozati láncba fűzni s a fejlődést mindeh tényezőjével bemutatni. A tervezethez mellékelt értekezések pedig inkább az előkészítő munkát tüntetik fel, jobbra végleges eredmények nélkül, melyek csak a következő szakaszokban fognak kiderülni.

A szerző eddig főképen a XVI. századdal foglalkozott. Fölvívjuk a figyelmét arra, hogy már a codex-irodalomban vehetni észre bizonyos egységre törekvő áramlatokat. Például nyilvánvaló, hogy a domokos-rendi íróknak más a helyesírásuk, mint a ferenczeseké; épp úgy bizonyos fogalmakra az egyiknek más a megállapodott szóhasználat, mint a másiknak. A közös sajátságok némi központokra engednek következtetni, a hol a codex-írók, a prédikátorok tanultak. — Még inkább lehet támpontokat megállapítani a következő korokban; ezek majd kiváló egyéniségekhez, majd valamely intézményhez fűződnek (nyomtató műhely, iskola). A XVII. és XVIII. században két csapáson halad az irodalmi nyelv kialakulása; az egyik Károlyi Gáspár, Szenczi Molnár Albert után indul, a másik Telegdi, Pázmány, Káldi, Bíró Márton, Faludi nyomát követi.

A helyesírási irányok megállapítása csak előkészületül szolgálhat. A tétel lényege a szótani és mondattani sajátságok kimutatásában lesz. Itt azután figyelembe veendő kiváló író-művészek egyéni sajátságai és hatásuk másokra. Nem mellőzhetők az irodalmi művek nyelvében jelentkező nyelvjárási sajátságok, feltűnésük, terjedésük, egybeolvadásuk más nyelvjárási jelenségekkel. Épp így tekintetbe jönnek idegen nyelvek irodalmi termékei és hatásuk a magyarra (fordítások, átdolgozások latnból, németből stb.), a mennyire nyelvileg nyilvánulnak. A nyelvtani jelenségek megfigyelése után következnek a stílusbeli jelenségek: jelzős szerkezetek, átvitt kifejezések, képek és alakzatok; a stílus elemeinek forrása; a mondatok felépítésének módja, művészi szerkezetük; rövidség, terjengőség, színezés a nyelv akusztikai eszközeivel, jóhangzásra való törekvés stb. Szóval, az az eljárás,

melyet nyelvaesthetikának szokás nevezni. Ide tartozik a szó- és stílusújtás mindenféle módja; a régiességre való törekvés, meglepő újságkeresés; a népnyelv felhasználása. Mindezeknek tudatos vagy nem tudatos volta. Ebben a szerző részben segítségül, részben mintául veheti ezeket a dolgozatokat, melyek egy-egy írónak már megrajzolták az arczképét. Az ő feladata természetesen nehezebb, mert korokat kell megrajzolnia, az egyének kapcsolatát és hatását egymásra: mit örökölték, mit hagytak el, mit szereztek hozzá, mit hagytak örökölni.

A mellékelt tervezetek kiváló szaktudásról, éles megfigyelésről tanuskodnak s ezek alapján reméljük, hogy a szerző megbízatása esetén érdemes és értékes művel fogja gyarapítani nyelvtudományi irodalmunkat. Eddigi dolgozatai a XVI. század nyelvének legjobb ismerői közzé sorozzák. (Vö. A XVI. századbeli nyomtatványok e jelölései. Ny. K. XXXVIII; XVI. századbeli íróink ő-zése. M. Ny. XII; XVI. századi nyomtatványokbeli új betű hangértéke. M. Ny. XII. stb.)

Ezért örömmel indítványozzuk, méltóztassék javasolni, hogy dr. Trócsányi Zoltán a pályatétel kidolgozásával megbízassék.

Budapest, 1919 márczius hó 24.

Simonyi Zsigmond r. t.

Tolnai Vilmos l. t.

Melich János l. t.

*

A nagygyűlés dr. Trócsányi Zoltánt megbízza tervezete kidolgozásával.

IV.

Jelentés a Halmos-Izor-pályázatról.

A Halmos-féle pályázat a magyar szépirodalmi kritika történetére volt kitűzve. A határidőig (1918 december 31) csak egy pályamunka érkezett be „1918” jelige alatt.

A pályamű két részből áll. Az első rész „A magyar szépirodalmi kritika megindulása” czímen tizenkét írónk kritikai munkásságát tárgyalja Bessenyeitől kezdve az Auróra-kör felléptéig, míg a második rész „A magyar szépirodalmi kritika megtisztulása” czímen Teleki és Thaiss mellett „a 30-as évek kritikai iskolájának” működését mutatja be. Meg kell jegyeznünk, hogy e fejezet befejezését (három lap) a szerző 1919 április 25-én küldötte be az Akadémiának.

A bírálóbizottság elismeri, hogy a szerző dicséretreméltó szorgalommal gyűjtötte egybe az anyagot, megállapítja azonban, hogy az anyag elrendezése, feldolgozása nem sikerült. A pályamunka első részében általában lexikális elsorolást kapunk a

kritikusokról és kritikai műveikről. A szerző ismerteti az egyes írók műveit, helylyel-közzel rövidebb megjegyzéseivel méltatja működésüket, de kapcsolatot, némi folytonosságot egyáltalán nem tud művében teremteni. A kritikusok az egész pályaműben mozaikszerűen vannak egymás mellé állítva, csak a fejezet címe mondja meg, hogy ezek talán együvé tartoznak vagy hasonló czélokat követve egy időben működtek; összefüggő vagy csak általános kép dolgozatában nem alakul ki.

A jutalom a pályázat szerint csak önálló becsű műnek ítélhető oda. Jelen pályamű csonka, a kitűzött kérdést nem oldja meg: azért a bírálóbizottság egyhangúlag azt javasolja, hogy a pályadíj a pályamű részére ne adassék ki.

Haraszi Gyula l. t.

Viszota Gyula l. t.

Voinovich Géza l. t.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta.

*

V.

Jelentés a Sámuel-díjról.

Azon nyelvészeti értekezések közül, a melyek az elmúlt esztendőben az ifjabb nyelvész-nemzedék tollából megjelentek, a bizottság az idei Sámuel-díjat egyhangúlag Pais Dezső „Ugron” (l. Szily-émlék 42. lap), „Ugra, Ug, Ugod, Ugocsa” (l. M. Ny. XIV. 193. s köv. l.) cz. dolgozatának javasolja kiadatni. Pais Dezső már több cikket, értekezést írt, a melyek egy-egy magyar tulajdonnév eredetét illetőleg tudásunkat lényegesen előbbre vitték. Fentemlített értekezése is, a melynek egyik része a Szily-émlékben, másik része a Magyar Nyelv cz. folyóiratban jelent meg, ilyen tulajdonnévi eredetvizsgálódás. Az értekezésben a szerző azt bizonyította be, hogy *Ugron*, régi magyar *Ugrun*, *Ugrin* (latinosan *Ugrinus*) személynévünk a szláv *ugrin*, am. „magyar” népnévre vezethető vissza. Az *Ugr(u, o)n* személynévből alakult a magyar *Ugra* személy-, majd helynév magyar, esetleg szláv -a képzővel. *Ugrin*-ből vagy *Ugra*-ból becéző rövidülés az *Ug* személy-, illetőleg helynév. Az *Ug* magyar nyelvi továbbképzései pedig: *Uga*, *Ugod*, *Ugocsa*. Ez eredmények bizonyításában a szerző arról tesz tanuságot, hogy alapos nyelvtörténeti és nyelvlélektani ismeretei vannak, s hogy a tulajdonnevek vizsgálatában a nyelvészeti elveket helyesen tudja alkalmazni.

Dicsérettel említjük meg a következő két értekezést:

1 *Jakubovich Emil*: *Lél és Lebedias* (l. M. Ny. XIV).
Lél a szerző szerint a *lélek* szó *lél* alapszavával azonos, míg

Λεβεδίαz egykorú magyar alakja *Lerédi*, s ez *lenni* igéből olyan származék, mint pl. a régi magyar *Nemvald* ~ *Nümvalódi* személynév.

2. *Schwartz Elemér*: A hazai bajor nyelvjárások egy-két hangtani problémájáról (l. Egyet. Phil. Közl. 1918. évi folyam). Három hangtani sajáttságot tesz itt szóvá a szerző: 1. Az epitetikus *t*, a milyen' pl. a német *papst t* je a középfelnémet *bábes* szóval szemben. 2. Az *r* hang vokalizálódását pl. *erde* helyett nyelvjárási *ert*, *mír* helyett *miv* stb. 3. A hangok hosszúsága. Éles kombináló tehetség, alapos fonetikai tudás jellemzi e fejtegetéseket, a melyek veleje, hogy az első két változásnak hang-physiologiai okai vannak.

Simonyi Zsigmond r. t.

Szinnyei József r. t.

Petz Gedeon l. t.

Asbóth Oszkar r. t.

Melich János l. t.

*

A nagygyűlés a Sámuel-díjat *Pais Dezső* állami főgymn. tanárnak odaitélte.

VI.

Jelentés a Sztrokay-jútalom tárgyában.

Tekintetes Akadémia! Midőn az a feladat hárul ránk, hogy az 1916. és 1917. években megjelent jogi, állam-, társadalomtudományi és közgazdasági munkák sorából kiválaszszuk azt, melyet a Sztrokay-díjra legérdemesebbnek tartunk. nem hallgathatjuk el, hogy e két év irodalmi termése nemcsak a munkák nagy számát, hanem tartalmukat is tekintve, igen jelentékeny. E jelenség rendkívül örvendetes és a jövőre nézve is bizalmat ébreszt fel bennünk. Világosan mutatja, hogy a világháború válságos évei a nemzet szellemi erejét nem törték meg, hanem még nagyobb tevékenységre ösztönözték. A jelzett két év gazdag irodalmi termelése a jog- és államélet, nemkülönben a közgazdaság és társadalomtudomány legkülönbözőbb területeire esik. A dolog természetében rejlik, hogy a munkák egy része a nagy világeseeményekkel, nemkülönben belső állami életünket átalakító nagy kérdésekkel foglalkozik. Legnagyobb részük azonban ezektől távolabb fekvő kérdések megoldását tűzte ki céljául. Ezt annál inkább van okunk nagyra értékelni, mert világosan mutatja, hogy a világot átalakító nagy események és ezek következményeinek méltatása nem merítette ki a nemzet egész szellemi erejét, hanem íróinknak maradt ideje arra is, hogy ezektől távolabb álló tudományos kérdéseket is vonjanak be vizsgálódásuk körébe.

Azt hiszszük, hogy némi szolgálatot teszünk irodalmunknak, ha e két évnek bírálatunk körébe eső szellemi termékeit részletesebben is megismertetjük és nem szorítkozunk csupán annak az egynek méltatására, melynek a díjat odaítélni javasoljuk.

Egy munka a pályadíj odaítélése céljából a Magyar. Tud. Akadémiához beküldetett. Erről elsősorban számolunk be nagyobb részletességgel:

A beküldött munka, *dr. Pikler J. Gyula: A városi telekértékkadó és szabályrendelete* című műve. Tulajdonképpen két részből áll; mind a kettő különlenyomat a szerzőnek a *Városi Szemlében* megjelent tanulmányából; befejezésül közli a fővárosi telekértékkadó szabályrendelet szövegét, a mely tudtunkkal szintén Pikler alkotása. Az összefüggő tanulmánysorozat a *Városi Szemle* 1918 jan.—jún. füzetében még folytatódik. Az első kis füzet (1917. 25 l.), a mely a városi telkek megadóztatásának különféle módozatait ismerteti s hátrányukat bizonyítja a telekértékkadóval szemben, nem szerencsés beosztású, mert az egyes adónemeknél — azok gyarlóságaira rámutatva — gyakran utal a telekértékkadóra, a melynek ismertetését viszont csak az utolsó lapokra hagyja. A második egész kötetet tevő tanulmány (1917. XII. 285. l.) már magával a telekértékkadóval foglalkozik, különböző viszonylatokban bemutatva annak közgazdasági célszerűségét, jogosságát, stb. Kétségtelenül igen sokoldalú tanulmány, az eredménye ez a munka; a külföldi városok különféle telekadóztatási rendszereit — s azoknak káros tapasztalatait — részletesen ismerteti a szerző. A George-féle földjáradék elméletnek nincs is alkalmasabb bizonyító eszköze, mint a városi telkek árának érdemetlenül szerzett, gyakran óriási emelkedése. Pikler nagy lendülettel száll is sikra a legalkalmasabbnak vélt megoldás, az általános telekértékkadó mellett, bizonyítva a köznek jogát a városi telkekből eredő járadékszerű jövedelemhez. Az a gond, a melylyel munkáját minden részletében kidolgozta, s adatok, példák egész tömegével körülámogatta, mindenesetre elismerést érdemel, úgyszintén az az egyszerűség is, a melylyel a fővárosra oly nagy fontosságú telekértékkadónak minél jobb rendszerét választotta ki. Nem hallgathatjuk azonban el, hogy érvelése sok helyen túlterjeszkedő és nagyon is részletező, néha pedig szinte nyers is. Abban, hogy a telekértékkadó nem hárítható-e át másra (bérllőre stb.), nem tud egészen megnyugtatót s ő maga is itt ott elismeri az átháríthatóságot. Nem tudunk teljesen osztozni abban a felfogásában sem, a melylyel a telekértékkadó rendszere körül régi külföldi nagy városok példáját oly nyugodtan alkalmazza Budapestre is. Fővárosunknak a régi kapukon kívüli része alig van száz esztendő; itt a telekár növekedését a külső részekben megmagyarázza az, hogy ma

még némely részeken csak az első, legfőbb a második épület áll s az építési költségek amortisatiója is sujtja a telket. Egészen más a helyzet a nyugati nagy városokban, a hol öthatszáz éves telkek sokszorosan újra épültek s mód volt a telekérték emelkedésében az építési költségeket ismételtlen megnyerni. Az elégtelenül kihasznált telkek megadóztatásánál a szerző érvelése már szinte a socialis hygiéne rovasára megy. A telekérték folytonos emelkedésére számított kulcsa talán optimistikus: Budapesten a közel jövőben talán másodszor (1897—1900 körül először) fogjuk érezni a telekértékemelkedésnek stagnálását.

Ezek után most áttérhetünk a bírálati évkörbe eső többi irodalmi termék ismertetésére.

Mindenekelőtt folyóirataink két évi gazdag tartalmát kell kiemelnünk. Folyóirataink: Budapesti Szemle, Jogállam, Jogtudományi Közlöny, Huszadik Század, Közgazdasági Szemle, Kereskedelmi Jog, Magyar Jogélet, Ügyvédek lapja, a nagy nyomdai nehézségek daczára is zavartalanul és mindig tudományos színvonalon álló tartalommal jelentek meg. Sőt a Jogtudományi Közlöny félszázados fennállásának emlékére „Jogi Dolgozatok” czíme alatt emlékkötetet is adott ki, mely nem kevesebb, mint 57 értekezést tartalmaz. Ezek jogéletünk legkülönbözőbb kérdéseit tárgyalják, igen nagy szakavatottsággal és elmélyedéssel. Köztük van több, melyeknek maradandó tudományos értéke is van.

Az önállóan megjelent munkák közül elsősorban az *általánosabb jellegű munkákat* ismertetjük meg.

Dr. Bihari Károly: báró Eötvös József politikája (1916. 386 l.). A jeles munkát a Magy. Tud. Akadémia 200 darab arannyal már jutalmazta s így a Sztrokay-díj odaítélésénél nem jöhet figyelembe.

Barabási Kun József: Bevezetés a politikába (1916. 186 l.). A szerző ebben a munkában az elméleti politikának bevezető részeit tárgyalja a tudomány legújabb eredményének álláspontjából s főleg azt kívánja kimutatni, hogy a politika tudománya nem része a sociológiának, hanem egészen önálló tudomány, melynek külön feladata és külön módszere van.

Ugyanez a szerző a jelzett évben: „Politikai dolgozatok” czíme alatt még egy kisebb kötetet (72 l.) bocsátott közre, mely a szerzőnek három tanulmányát tartalmazza: a) Háború és politikai tudomány. b) Megye és kormány báró Eötvös József eszmekörében, c) A közigazgatási reform 1870-ben és 1914-ben.

Bodó János: A világháború és a hadi jog (Nagybecs-kerek, 1916. 59 l.). Nem rendszeres és kimerítő feldolgozása a háborút szabályozó jognak, hanem csak több figyelemreméltó

adalékot nyújt a két hágai békeegyezményhez és a hadijog további kiépítéséhez.

Dr. Bárdossy László: Jegyzetek az állam keletkezésének kérdéséhez (1917. 82 l.). A szerző ebben a kisebb terjedelmű kötetben az államalakulás folyamatait adja elő. Arra az eredményre jut, hogy az állammá levés, vagyis állami létté való kialakulás az egyéninek és az összeműködésnek felismeréséből, továbbá tudatos akarásból és igazgatásból áll. Ennek előzményei a hordából mint csirából az önmagát irányzó személyiségbe, a nemzetiségbe való átmenet. Az állam mindig nemzeti fejlődés eredménye. A nemzet egy szerves együttérző, gondolkodó egész életnek legtökéletesebb formája: öntudatos önzigazgatás.

Dr. Ereky István: Jogtörténeti és közigazgatási jogi tanulmányok (I. k. Eperjes, 1917. 352 l.). Ereky munkája bírálatunk körébe eső, két évi magyar jogi irodalomnak egyik legterjedelmesebb és tartalmilag is egyik legkimagaslóbb terméke. A munka második és még terjedelmesebb kötete 1918-ban jelent meg. Szerző munkája nem rendszeres mű, hanem több jogtörténeti és közigazgatási jogi tanulmányból áll. A bírálatunk körébe eső I. kötetben az angol centralisatio történetéről, a többes szavazatról Angliában, a vármegyei közigazgatás reformjának alapelveiről és végül a közigazgatási jog kútfőiről szól. A többes szavazatról Angliában szóló tanulmány előzőleg a Concha-féle emlékkönyvben is megjelent. A kötetnek különösen értékes az a része, a melyben rendi országgyűléseink autonómiáját és eljárását ismerteti, melyekre eddig saját irodalmunk is alig fordított gondot; pedig a kútfők tanának teljessége nagyon is kívánatosá teszi, hogy azokat a legfőbb alapelveket, melyeken rendi országgyűlési jogunk fölepült, megismerjük.

A nagyterjedelmű két kötet kiadása igen jelentékeny anyagi áldozatokat kívánt a szerzőtől; e miatt a Magy. Tud. Akadémia a jogi monographiák megírásának támogatására szánt évi 2000 korona összegnek, az első kötet megírása alkalmával, egy jelentékeny részét, a második kötet megírásakor pedig az egész összeget jutatta a szerzőnek segély gyanánt.

A bizottság igen beható megfontolás tárgyává tette, vajjon a Sztrokay-díj kiadását ne Ereky munkája számára hozza-e javaslatba. Mindazáltal ettől mégis eltekintett. Ennek ugyan magábanvéve az a körülmény, hogy a jogi monographia segélyben már részesítette az Akadémia, nem lett volna akadály. Minthogy azonban a bírálati évkörbe eső munkák közt a bizottság talált egy másikat is, mely Ereky munkájával teljesen egyenértékű, nem lett volna méltányos, hogy ez a mű Ereky munkájával szemben háttérbe szoruljon és a díjtól elessék. A díj megosztását a bizottság szintén nem tudta javaslatba hozni.

Egyfelől azért, mert a M. Tud. Akadémia csak végső esetben szokta magát a díj megosztására elhatározni; erre pedig most kényszerítő ok nem forog fenn. Másfelől pedig azért, mert a pénznek mai elértéktelenedése mellett a megosztás nem mutatkoznék ajánlatosnak. Ekként a bizottságnak azzal kellett beérnie, hogy Ereky munkája iránt legteljesebb elismerését fejezze ki.

Radovics László: A katolikus autonómia szervezése (1917. 211 l.). A szerző e munkában a kath. autonómia lényegének meghatározásával, az autonómiai mozgalmakkal, az autonómia feladataival és az autonómia megszervezésével foglalkozik. Végül lelkesen száll sikra mielőbbi megvalósításaért.

Ifj. Mikszáth Kálmán: Az általános szavazatjog. Politikai tanulmány (1917: 244 l.). Egy rövid bevezetés után, melyben a választójog elméletét vázolja, szól a demokratikus választójog hatásairól és a választójog megvalósításáról Magyarországon. Abból az alaptételből indul ki, hogy a választói jogosultság elbírálásánál elsősorban a nemzeti érdek jön számba; s azután ebből a szempontból bírálja a demokratikus választójog hatásait és annak megvalósítását Magyarországon. A szerző bőségesen felhasználja a kérdésre vonatkozó irodalmi anyagot s igen nagy elmélyedéssel bonczolgatja a nagy kérdés minden részletét.

Révay Mór: „Magyar demokratia és a magyar választójog“ (1917. 296 l.). A szerző a magyar választójog nehéz kérdését tárgyalja ebben a munkában s arra az eredményre jut, hogy az csak az összes parlamenti pártok megegyezésével valósítható meg az ország javára. Csak ilyen alapon sikerül a következő száz év legnagyobb feladatát megvalósítani: a magyar Magyarországot. Mielőtt a szerző ezt a végső következtetését levonná, behatóan tárgyalja a francia, az angol és az amerikai demokrátiát. Ezután pedig meghatározza az igazi demokrátiát, melynek lényegét abban látja, hogy az a különböző osztályok teljes egybeolvadása, a mely magában foglalja a munkást, aristokratát, parasztot és polgárt egyaránt, a kik együttvéve alkotják a népet; már pedig az igazi demokratia mindig az egész népet öleli fel. Ezután a szerző a választói reform főbb kérdéseivel foglalkozik.

Ugyanattól a szerzőtől: A magyarság ügye külföldön (1917. 211 l.). A könyv ugyan lényegesen más viszonyok közt íródott, mint a minők közt ma élünk, mégis mindaz, a mit a szerző benne elmond, ma is legteljesebb figyelmünket megérdemli. Részletesen kimutatja, a mit sajnos oly gyakran kellett tapasztalnunk, hogy a külföld keveset tud felőlünk s az is, a mit tud, legtöbbször hamis. Éppen ezért a jövő egyik igen fontos feladatának tekinti, hogy a külföldet saját magunk tájékoztassuk önmagunk felől, még pedig kimerítően és jól. Erre

a célra meg kell nyernünk magunk számára a világsajtót, teret keli írónk számára biztosítanunk külföldi folyóiratokban és önálló munkákkal is kell megjelenünk a külföldi könyvpiacra. Főleg az utóbbi célra egy jól szervezett irodalmi vállalatot kellene létesíteni, a melynek fennmaradásáról ismét egy nagyszabású alapítvánnyal kellene gondoskodnunk.

Dr. Ulain Ferencz: A választójogról (1917. 84 l.). A szerző ebben a kisebb kötetben a választójogról írt nagyobb tanulmányának egy részét mutatja be; a többi katonai szolgálata miatt nem volt ideje közreadni. A munka igen nagy készütséggel, nagy elmélyedéssel és éleslátással van megírva.

Dr. Vertán Endre: A választójog kiterjesztésének hatása nemzetiségi viszonyainkra való tekintettel (1917. 84 l.). A szerző részletes statisztikai tanulmányok alapján a kiterjesztés mellett foglal állást.

„Strasser Albert nemzetközi jogi értekezései“ (1917. 116 l.). A kötet a harcztéren hősi halált szenvedett szerző következő nemzetközi jogi értekezéseit tartalmazza: I. Léghajózási jog. II. A nemzetközi magánjog részvénytársaságokra vonatkozó szabályairól. III. A tengeri hadijogra vonatkozólag 1909. évi Londoni nyilatkozat kötelező erejéről. IV. Az Északamerikai Egyesült Államok álláspontja a felfegyverzett kereskedelmi hajók kérdésében. Ezek az értekezések különböző folyóiratokban már korábban megjelentek. Igen hálás munkát végzett *dr. Auer Pál*, hogy azokat a szerző halála után egy kötetben összefoglalva közreadta. Valamennyi értekezés a szerző komoly tudományos szelleméről és nagy jártasságáról a nemzetközi jogban tanusodik. Végtelen nagy kár, hogy őt oly korán el kellett veszítenünk.

Ezek után áttérhetünk az *egy-egy tudományszakra* vágó munkák ismertetésére.

Az alkotmány és jogtörténet köréből mindenekelőtt a következő értékes tanulmányokat említjük fel:

Timon Ákos: A szent korona elmélete és a koronázás (1916. 37 l.),

Illés József: A magyar czímer és a királyi czím története (1916. 100 l.),

Kérészy Zoltán: A jogtörténetnek mint önálló tudománynak feladata és jelentősége. Rectori székfoglaló (1917. 31 l.) című kisebb tanulmányait.

Ezekhez járulnak még a következők:

Osváth Gyula: A frank-korszakbeli büntetőjog (1916. 114 l.). A szerző a kötetben a frank-korszakbeli büntetőjogot Gergely toursi püspök, „*Historia Francorum*“ című munkája alapján írta meg. E mellett azonban bőségesen felhasználja a többi irodalmi forrásokat is. Legvégén a figyelemreméltó tanulmány a

frank capitulárék és Szent István büntető törvényhozását hasonlítja össze.

Dr. Holub József: Főispán és alispán viszonyának jogi természetete. Adatok középkori vármegyei közigazgatásunk történetéhez (1917. 85 l.). Arra az eredményre jut, hogy a középkorban a főispán, élve a hatalma körében foglalt helyettesítési jogával, teljesen szabadon választotta meg alispánját, még pedig familiárisai köréből. Ebben a joggyakorlásban hűbéri elemek mutatkoznak. Minthogy azonban a vármegye közönsége az alispáni tisztségben legjelentősebb védőbástyáját látta a nagybirtok ellen, azt mindinkább saját befolyása alá törekedett vonni, s ez idővel neki sikerült is.

Réthey Ferencz: A vadimonium (1916. 88 l.). A szerző ebben a nagy szakavatottsággal és az irodalom kellő felhasználásával megírt kisebb kötetben igen megbízható képet nyújt a római jogi vadimoniumról.

A köz- és közigazgatási jog köréből figyelmet érdemelnek:

Buza László: A képviselőház házszabályai. Államjogi tanulmány (Sárospatak, 1916. 91 l.). A házszabályok fogalmával, forrásaival és fajaival foglalkozik. Az egész kérdést behatóan megvilágítja.

Tomcsányi Móricz: Jogerő a közigazgatási jogban (1916. 93 l.). A szerző a jogerő sokat vitatott kérdését tárgyalja igen mélyreható jogászai elemzéssel.

Egyed István: Önkormányzati közigazgatás a német államokban. Magy. Jogászegyleti Értekezések. Új folyam (40. f. 71. l.). A figyelemreméltó tanulmány hű képet ad a német önkormányzati közigazgatásról.

A közigazgatási jogi munkák körében nemcsak terjedelménél, de tartalmánál fogva is legértékesebb

Dános Árpád: A magyar ipari közigazgatási jog (1917. I. k. 751. l.) cz. munkája. A szerző ebben a kötetben a jelenleg érvényben levő ipari közigazgatási jogunkat ismerteti meg. Előrebocsátja az ipar történetének rövid vázlatát. Kiterjeszkedik az ipartörvény megalkotásának irányadó szempontjaira és szól a reformmozgalmakról is. Szerző munkája rendszeres mű, tehát nem szorítkozik az ipartörvény szakaszainak magyarázatára. Felfeleli az ipartörvényen kívül álló joganyagot is, különösen a keresk. ministeriumnak iparügyekben hozott elvi határozatait. A mű közigazgatási jogunk irodalmának értékes és teljes figyelmet érdemlő terméke.

Különösen értékes munkákat találunk a magyar magánjog terén.

Almásy Antal: A háború hatása a magánjogra. A Magyar Jogászegylet könyvkiadó vállalatának kiadványa (1917. 192. l.).

A szerző azokat az átalakulásokat fejti ki, melyeket a háború a magánjogban előidézett. Feladatát a nála már megszokott alapos-sággal és finom jogász-i elemzéssel oldja meg. A Jogász-egylet a munkát 1000 korona pályadíjjal jutalmazta.

László Márton: A háború hatása a magánjogra (Szamos-ujvár, 1917. 189 l.). Ugyanazzal a kérdéssel foglalkozik mint az előző pontban említett mű. A magánjog minden intézményén részletesen kimutatja, hogy a háború minő változásokat idézett elő rajta. Fejtegetéseinek alap gondolatát abban foglalhatjuk össze, hogy a háború folyamán mind nagyobb szüksége mutatkozott annak, hogy a magánjogot korlátozásoknak vessék alá. A háború annak az igazságnak felismerésére vezetett, hogy a háború okozta teher többletet csak úgy lesz képes a nemzet elviselni, ha az egyéni önző érdekeket háttérbe szorítjuk s egyesült erővel kezdünk hozzá a romok eltakarításához és az újraépítés nagy munkájához. A munka nemcsak alapossága, de szép, könnyen érthető nyelvezete miatt is teljes figyelmet érdemel.

Bartók József és Sztíz Jenő: Az osztrák általános polgári törvénykönyv és az arra vonatkozó elvi jelentőségű bírói gyakorlat (Kolozsvar, 1916. 491 l.). A szerzők az osztrák polgári törvénykönyvet abban az alakjában mutatják be, melyben az Erdélyben érvényben van. Közlik a törvénykönyv szövegét és nagy szakavatottsággal bemutatják a kifejlődött bírói gyakorlatot is.

Gutheil Jenő: A tévedés mint házassági akadály (Veszprém, 1916. 126 l.). A tévedés fogalmát és kihatását a házasság érvényére fejtegeti a források és irodalmi anyag kimerítő felhasználásával.

Schaurek Ráfael: A hitbér (Pécs, 1917. 262 l.). A kötetben megtaláljuk a hitbér egész fejlődési menetét. A legrégibb kortól kezdve a jelen időig kifejti a szerző a hitbér fejlődését, s kiterjeszkedik arra a szabályozásra is, melyet a polgári törvénykönyv javaslatában nyert. A szerző teljes irodalmi felkészültséggel oldotta meg feladatát.

Szladits Károly: A magyar magánjog vázlata (1917. harmadik kiadás 407 l.). A munkát erős jogász-i felfogás, az anyag kitűnő és könnyen érthető, világos elrendezése jellemzi. Mint bevezető jogi tankönyv a legkiválóbb bevezető munkák közé sorolható.

Tury Sándor: Megállhat-e a m. kir. Curia jogegységi tanácsának a munkaadó felelősege kérdésében hozott 13. számú polgári döntvénye (1917. 92 l.). A tanulmány bírói gyakorlatunk és tétele jogunk egyik vitás kérdésének jeles kritikai feldolgozása.

Urbach Lajos: A légi jogról (1816. 28 l.). Igen figye-

lemreméltó kísérlet jövődő jogunk egyik nevezetes kérdésének megoldásához.

Dezső Gyula: Az objectív kártérítés tana. Függelék: az erkölcsi kár (1917. 360 l.). A mű a vétkesség nélküli kártérítési kötelezettség és a nem vagyoni, vagyis erkölcsi kár megtérítésének kérdését tárgyalja. Róla alább tüzetesebben szólunk. Itt most csak azért említjük fel, hogy minél tisztább képet adjunk magánjogi irodalmunk két évi termeléséről.

Több értékes mű jelent meg a polgári törvénykezés terén is. Így *Meszlény Artur*: A csődön kívüli kényszeregyesség (1916. 312 l.). A szerző az intézmény igen alapos commentárszerű feldolgozását nyújtja.

Révay Bódog: A házassági eljárás a Pp. gyakorlatában (1917. 37 l.). A szerző, ki mint bíró hivatva van új perrendünket a gyakorlatban alkalmazni, e kis füzettel nagy szolgálatot tett irodalmunknak, a mennyiben kimutatja, hogy az új törvény az eljárás egyik legnehezebb részében miként vált be.

Büntetőjogi irodalmunknak közel négy évtized óta legkiválóbb munkása *Wlassics Gyula*, a ki magas közjogi állásában is fáradhatatlan kitartással szakadatlanul folytatta tudományos munkálkodását, ez évkörben is több becses, de kisebb terjedelmű dolgozattal — melyek ezuttal főleg a közjog, a közigazgatási és nemzetközi jog körébe esnek — gazdagította jogi irodalmunkat. E dolgozatok a következők: A semlegesség a világháborúban (Olesó könyvtár 1864—1866. szám), Évnyitó beszéd a közigazgatási bíróság teljes ülésén (1916. 10. l.), Az ausztriai közjogi irodalom és Magyarország (*Jogállam* XV. 1—13 lap.), A koronázási hitlevél jogi természete és az új hitlevél. (*Jogállam* XVI. 4—16.), Az udvartartás jogi természete (*Jogállam* XVI. 583—628. l. és különlenyomatban is.).

E dolgozatok közül csak a semlegességről írottat kívánjuk különösen kiemelni. E tanulmány először a *Revue de Hongrie*-ben jelent meg. Később több idegen nyelvre is lefordították. A szerző a semlegesség kialakulását s annak mostani jogállását fejti ki igen nagy elmélyedéssel és az irodalmi anyag széleskörű felhasználásával. Arra az eredményre jut, hogy a háború alatt a semlegességen ejtett sérelmek igazolják, hogy a semlegesség kérdése s általában az egész hadijog újabb szabályozása a háború utáni idő egyik nagy feladata lesz.

Mindezekben a kitűnő szerzőnek rég ismert tudományos és írói tulajdonságai teljes erőben érvényesülnek, de a dolgozatok kisebb terjedelmüknél és részben alkalmi jellegüknél fogva a jutalom javaslatba hozásánál nem voltak elsősorban számbavehetők; *Wlassics* korábbi hosszabb tudományos munkásságának összefoglaló méltatását pedig a bizottság e jelentés keretében

— a Sztrókay-jutalom szabályainál fogva — (Akadémiánk ügyrendje 136. §.) nem állt módjában megkísérelni.

Kiváló tanultságú, nagy általános műveltségű és legszellemesebb büntetőjogászunk, *Baumgarten Izidor*, a kinek 1914-ben bekövetkezett halálával büntetőjogi irodalmunkat több tekintetben pótolhatatlan veszteség érte, a múlt század 80-as éveinek kezdetétől fogva irt kisebb *büntetőjogi tanulmányait* összegyűjtve, ezekből 1907-ben két terjedelmes kötetet (I. 471. l., II. 681 l.) tett közzé. A szerző halála után unokaöccse Baumgarten Nándor közigazgatási bíró kegyeletes szorgalommal állította össze a későbbi dolgozatokat, melyek a tanulmányok *harmadik* kötete gyanánt 1916-ban jelentek meg. A 332 lapra terjedő kötet a büntetőjog és a kriminológia köréből tizenegy, a büntető perjogból pedig két értekezést tartalmaz, kilencz tanulmány felsőbbbíróági határozatokat beszél meg, kettőt pedig a szerző annak idején mint koronaügyész terjesztett elő. Az 1907—1913. években, tehát a jelentésünkben említett évkört *megelőzőleg* irt ezek a tanulmányok is alkalmasak szerzőjük nevét a magyar büntetőjogi irodalom történetében megörökíteni.

Finkey Ferencz negyedik kiadásban teljesen átdolgozta *Magyar büntető perjogát* (1916. 756 lap), mely ezidőszert ebből a szakmában legnagyobb terjedelmű s egyúttal legelterjedtebb tankönyvünk. A nagy tudományos és tétéles jogi anyagot a szerző kifogástalan új rendszerbe foglalta, a törvénynek szó szerinti szövegét legtöbb helyen mellőzván, azt érdemben dolgozta fel, a büntető perjognak általános tanaira, melyek az alapvető elvi kérdéseket tárgyalják, ebben a kiadásban behatároltban kiterjeszkedett és az 1909—1915. éveknek nagyobb számú törvényhozási alkotásait, valamint a Curiának újabb gyakorlatát buzgalommal és pontosan értékesítette. A szerző az egész hazai és kiválóbb külföldi jogirodalmat behatóan ismeri. Irálya szabatos és magyaros.

A kiváló munka a fáradhatatlan szerzőnek újabb irodalmi sikerét jelenti és a Sztrókay-jutalom odaitélésénél komolyan számba jöhetne; a bizottság véleménye szerint azonban ezúttal tankönyvek helyett javaslatunk megtételénél elsősorban tudományos monographiára kell a t. Akadémia figyelmét felhívunk.

1917-ben jelent meg *Angyal Pál*: „Magyar büntető eljárásjog” című becses tankönyvének második és befejező kötete: a különös rész (400 lap). Ennek a műnek első kötetét a t. Akadémia már jutalmazta, a dolgozatnak második felére tehát jelentésünkben ebből az okból sem kívánunk bővebben kiterjeszkedni.

Vámbéry Rusztem vizsgálózá számára irt és eredetileg a jogi ismétlőkönyvek gyűjteményében közzétett rövid *compen-*

diumát (kís. alakban 120 lap; rövid tankönyv alakjában első kiad. 1909. 318 lap, második kiad. 1912.), *harmadik* kiadás gyanánt (1916. 472 lap) becses tankönyvvé bővítette ki.

Edvi Illés Károly, a kinek büntető törvényeinkhez írt három kötetes jeles commentárja, a gyakorlati szakemberek közt három kiadásban terjedt el, ebből a nagy munkából tömör kis kiadást is szerkesztett, a melyet az újabb törvények feldolgozásával kiegészítve hetedik kiadásban tett közzé (A magyar büntető törvények zsebkönyve, 1917. 8-adrét 669 lap).

A büntetőjogi monographiák közül nagyobb terjedelmű, illetőleg az értekezésekből kimagasló becsű ebben az évkörben nem jelent meg. A jogi folyóiratokban közölt nagyszámú értekezésen felül fel kell említenünk a következő önállóan vagy külön lenyomatban közzétett jelesebb tanulmányokat:

Angyal Pál: A háború hatása büntetőjogunkra (1916. 30 l.) és A visszaható erő az anyagi büntetőjogban. (Az előbbi jogászegyleti, az utóbbi akadémiai értekezés.) Az 1915. XIX. t.-cz. magyarázata (II. kiadás. Pécs, 1916. 125. l.).

Degré Miklós: Büntető igazságszolgáltatásunk az 1913—1915. években (Különlenyomat 1916. 96 l.). Büntető igazságszolgáltatásunk az 1916. évben (Jogállam könyvtára 2. füzet). Az 1916. IX. t.-cz. magyarázata (Pécs 1917. 105 l.). Az árdrágító visszaélések tárgyában kibocsátott új kormányrendelet (Jogállam könyvtára 6. füzet).

Finkegy Ferencz: A fiatalokúak felügyelő hatósága (Pozsony, 1916. 27 l.). Háborús büntetőjog (Különlenyomat).

Tarnai János átdolgozott bevezetése *Beccaria* Büntett és büntetés című munkájának fordításához (Olcsó Könyvtár 1799—1805. sz. 3—60. l.). A politikai büntett (1917. különlenyomat a Bünygyi Szemle V. kötetéből). Egyik régibb, kitűnő jogíróknak a szerző egyéniségéhez méltó tanulmányai.

Azok az aggasztó társadalmi és igazságszolgáltatási jelenségek, melyek a világháború későbbi éveiben a fiatalokúak züllesztésének és criminalitásának növekedése közül több államban, így hazánkban is felmerültek, szükségessé tették a Magyar Jogászegyletben „a fiatalokúak bíróságai a háború alatt és a háború után” cím alatt lefolytatott vitát, melyet Vámbéry Ruzsem nyitott meg, a ki fennebbi cím alatt közzétett becses felszólalásában (Jogállam könyvtára 1. füzet) e kérdésre vonatkozó tételes jogunkat, valamint a végzett társadalmi munkát is bírálta. A vitában elhangzott többi felszólalásokból nyomdai nehézségek miatt ezideig egy szaklapban csak egyes részletek jelentek meg.

Közgazdasági irodalmunk egyik eseménye, hogy *Földes Béla* kitűnő tankönyvének, a *Társadalmi Gazdaságtan*-nak elméleti része (Budapest, 1917. VIII. 508. l.) ez évkörben jelent

meg hatodik átdolgozott kiadásban, reflexiókkal már a a háborúnak a gazdasági életre való hatásaival is. A kiváló munka minden új kiadással csak nyer értékében.

Fellner Frigyes a nemzeti vagyon és jövedelem viszonyainak buzgó kutatója ugyanazzal az objectív módszerrel, a melylyel korábbi vizsgálódásait is végezte, *Ausztria és Magyarország nemzeti jövedelme* (1916. 156. l.) czímen adott ki újabb tanulmányt, melyben gondos adatgyűjtések alapján termelési áganként mutatja ki a két állam nemzeti jövedelem tekintetében nagy fölénnyel bírt e számítások szerint, viszont Magyarország nemzeti jövedelme is jelentékenyen gyarapodott, Fellner korábbi számításai óta.

Kenéz Béla gazdasági statisztikájának első kötete, a *Nép és Föld* (1917. XVIII. 476. l.) ez évkör közgazdasági irodalmi termésének legjavából való. Széles megalapozottsággal, a hazai és külföldi statisztikai anyagnak gondos bírálatával s bőséges alkalmazásával mutatja be a földbirtok és népeség szoros kapcsolatát, földünk egyenlőtlen megoszlását s a földbirtokpolitika főbb elveit és lehetőségeit. Előadása tiszta és tömör, conceptiója világos, anyaggyűjteménye igen gazdag.

Judik József: *A fizető eszközök mennyisége és a drágaság* (Kolozsvár, 1916. 86. l.) című füzetében a drágulásnak a javak áremelkedéséből s másfelől a pénz értékelkedéséből szövdött okaival foglalkozva, arra az ügyesen megokolt, bár vitatható megállapításra jött, hogy a háború előtti évtizedek áremelkedésében a fizető eszközök elszaporodása a javak értékét emelte, de nem csökkentette egyúttal a pénz értékét is.

Makai Ödön: *Részcénnyártársasági politika és mérleganalýsis* (1916. 231. l.) czímen a tartalékok különböző fajaival foglalkozik behatóan s külföldi rendszerek ismertetésével is. A részvényártársasági jog hazai irodalmának bizonyára hasznos terméke ez a könyv.

Élénk irodalmi munkásságra serkentette közgazdasági íróinkat a háborús gazdaság s a háború után kialakuló gazdasági helyzet kérdése. Az e körbe tartozó művek értékét nagyrészen devalválta az 1918. őszén beállt katonai katastropha, a mely az előző két év optimista felfogása alól kirántotta a talajt, s a contemplált terveket jórészt tárgytalanná vagy meg nem valósíthatóvá tette.

Mindenesetre a legértékesebb közülök *Hegedüs Lóránt* tanulmánya: *A magyarság jövője a háború után* (1916. 110 l.) címmel. Vannak részek munkájában, a melyeket az utolsó évek váratlan eseményei már szintén eltemettek, de okoskodásának egész folyamata mindvégig logikus, gondolatokban gazdag és széleskörű tapasztalatokon, tiszta látáson alapszik. Azok a meg-

állapításai pedig, hogy a háború után (mindezt 1916-ban írja) csak úgy tudunk boldogulni, ha újabb és újabb osztályoknak erőteljes fölemelkedését biztosítjuk, továbbá, hogy a földreformot a háború utáni első teendőnek tekinti — nyilván mutatják, hogy a háború változó esélyei közt is mily jól megfigyelte belső bajainkat. Hegedüs Lórántnak külön nagy érdeme közgazdasági íróink közt stílusának ötletessége, hangjának meleg subjectivitása és színezése.

Tanulságos és érdekes olvasmány gróf *Andrássy Gyula* könyve: *A világháború problémái* (1916. 329 l.) czimen. A könyv legnagyobb része Andrássynak a háború alatt írt külpolitikai cikkei tartalmazza s Andrássynak széles látókörét, mely analysisét tünteti fel. Themáit a háború kimenetele éppen az ellenkező oldalról világította ugyan meg, a könyv azonban, mint egy komoly és mindig tárgyilagosságra törekvő documentum nem veszíti el értékességét.

Domány Gyula 1916-ban *A pénzügyi hadviselés* (125 l.), 1917-ben pedig *A háborús valuta* (141 l. táblákkal és graphikus ábrákkal) című dolgozatait adta ki. Az első egyévi háborús-kodás nyomán számítja ki a küzdő feleknek a hadviselésből származó terheit. Azok a glossák, a miket adataihoz fűz, még nagyon optimistikusak; a háborús valutáról írt könyvében már látja és érezteti a hosszantartó hadviselés valutaromboló erejét.

Censor néven: *Adalékok a magyar gazdasági élethez. A nemzet pénze* (391 l.) kettős című nagyobb könyvet is találunk a háborús gazdasági irodalomban. A szerző jó megfigyelőnek látszik, sok gyakorlati ismerettel a magyar közgazdasági életben, hangja gyakran polemikus, mindig élénk. A valutáris nehézségek megoldására vonatkozó javaslatai a megjelenés idejének rég meghaladott állapotaihoz vannak szabva.

Iklódy-Szabó János: *A jövő Magyarországa* (1916. 38 l.) című röpirata kisebb politikai és gazdasági tanulmány, a központi hatalmak legnagyobb győzelmei idejéből.

A két év *sociologiai* irodalmának termeléséből a legfigyelemreméltóbbak közül való *Farkas Geyzának*: *Az emberi csoportok lélektana* (1916. 240 l.) című szép munkája. Az emberek kölcsönhatásának és csoportokba verődésének alapfogalmai után a világtörténelmen áthaladva ismerteti a különböző korszakok vezető csoporteszméit, s azt a folyton erjedő, fejlődő folyamatot, a melylyel a társadalom alsóbb osztályai följebb kerülve, új eszméknek új győzelmével ismét háttérbe szoríttatnak, miközben a régi szűkebb csoportkötelekek lazulnak vagy más tartalmat nyernek, s helyükbe vezető gondolatként egyetemesebb — tehát a társadalomnak mind szélesebb körére kiterjedő irányzatok lépnek.

Szirtes Arturnak: Gazdaságpolitikai pártok fejlődése (1917. 100 l.) című tanulmányában a politikai pártok régebbi rendszerének avult voltát s a gazdaságpolitikai alapon való szervezését tárgyalja. Érdekesen szemlélteti az angol kétpártrendszer formaiságát, a melyen keresztül mégis előtör a közvélemény követelése, majd a latin államok pártideológiáját s a germánok érdekképviselői szervezkedését. Vázolja azt a fejlődési folyamatot (hazai és külföldi példákkal illusztrálva), a mint a formális pártkeretekbe a gazdasági érdekretegek benyomulnak; a gazdaságpolitikai pártokban s az ezekben szabadon kialakuló közvéleményben keresi a jövő parlament politikai tisztaságának garanciáit s később a nemzetközi béke lehetőségeit.

Méhely Kálmán: A munkáskérdés lényege (1916. 104 l. és 25 tábla) címen igen érdekes socialpolitikai tanulmányt írt. Fejtegetéseinek kiinduló pontja az a módszerében is érdekes munkabérstatisztika, a melyet gépgyárainkban hajtott végre. Ennek az eredményeihez fűzött tanulságos megjegyzéseihez kapcsolódnak a munkáskérdés lényegét megvilágító, igen sok gyakorlati ismeretre valló, de mélyebb háttérrel is érdekesen megfestő s mindig friss és ötletes fejezetek.

A statisztikai irodalomból említésreméltó *Bozóky Ferencz: Fejezetek a statisztika elméletéből* (Nagyvárad, 1917. 253 l.) című könyve, mely hasznos abból a szempontból, hogy kimerítőbben és részletesebben tárgyal oly elméleti kérdéseket, a melyekkel az újabb magyar literatura csak szűkebb mederben foglalkozott. Kár, hogy a sűrű idézetek nehezkesebbé teszik e könyvet, s a kizárólag elméleti fejtegetéseket nem illusztrálja mindjárt (egy közelebbi kötetre ígért) gyakorlati példákkal, a melyek több életet adtak volna a munkának, s tán a theoriai megállapításokon is — a melyek részben meghaladtak — módosítottak volna, pl. különösen a statisztikai módszer szerepét illetőleg a társadalomtudományokban.

Említést érdemel még a központi statisztikai hivatal kiadványainak szerzői közül: *Kovács Alajosnak* igen értékes tanulmánya *Magyarország népmozgalma 1909—12-ben* (1916. 63 l.) címen, szép nemzetközi összehasonlításokkal s a halálokok statisztikájának bővebb tagolásával; továbbá *Laky Dezsőnek: A városok háztartásáról* (1916. 191 l.) írt könyve, a mely széles alapon és nagy elmélyedéssel tárgyalja ezt a hazai statisztikában alig említett themát; végül *Szekeres Jánosnak: A vakságügyről* (1916. 43 l.) készült dolgozata, a melyben világos szakszerű áttekintésben mutatja be a vaksági okoknak a társadalmi viszonyokkal, közegészségi berendezésekkel stb. való viszonyát.

A bizottság a bírálata körébe eső munkákat behatóan mérlegelvén, végeredmény gyanánt azt a javaslatot terjeszti a t. Akadémia elé, hogy a Sztrokay-díjat *Dezső Gyula: „Az objectiv kártérítés tana” című munkájának odaitélni méltóztassék* (l. fentebb 186. l.).

Dezső munkája a magánjog egyik legnehezebb, legvitatottabb kérdését tárgyalja, mely a törvényhozásokban még nem nyert egészen megnyugtató szabályozást. Különösen a magyar bírói gyakorlatban okoz sok nehézséget ez a kérdés. A Curia a közel multban két döntvényben próbálta azt megoldani, abban a részben, hogy az alkalmazó az alkalmazott által okozott kárért mennyiben felelős. Ez a rész egyébként az egész kérdésnek a legnehezebb része. Az egyik döntvény a jogegységi tanács 13. számú polgári, a másik a Curianak 84. sz. teljes ülési döntvénye. Ez utóbbi hatályon kívül helyezte az előbbit, s az alkalmazónak alkalmazottjáért való felelősségét részben másképen oldotta meg, de azért mind a kettő a vétkesség elvi alapjára helyezkedik. A szerző a kérdést az irodalom, a törvényhozási szabályozás és a bírói gyakorlat eredményeinek méltatásával igen behatóan és mély jogászai kritikával tárgyalja. Munkája kétségtől hozzá fog járulni a helyes bírói gyakorlat kifejlődéséhez és a kérdés megfelelő törvényhozási szabályozásához.

A szerző az objectiv kártérítést öt terjedelmes fejezetben fejtegeti. Ezekhez járul még egy függelék az erkölcsi kárról, melyről ismét négy fejezetben szól.

A szerző mindenekelőtt elemzés tárgyává teszi a kár és a kártérítés fogalmát, azután pedig a kötelek szokásos osztályozásának kritikáját adja. Igen találóan kifejti, ezt egyébiránt ma már mindinkább kezdik felismerni, hogy a köteleknek a római jogból átvett osztályozásában ez a két csoport: „quasi ex contractu” és „quasi ex delicto” egészen tarthatatlan s csak a dolog lényegének átértését nehezíti meg.

Nagy részletességgel szól továbbá az életviszonyok azon főbb eseteiről, melyekben az objectiv vagyis a vétség nélküli kártérítés helyt foglalhat. Így kifejti az ártatlan károsítónak, a normál typustól eltérőnek, a cselekvő képtelen vagy korlátolt cselekvő képességű egyéneknek felelősségét, az állatokért való felelősséget; szól továbbá az alkalmazottakért és megbízottakért való felelősségről, valamint az állam felelősségéről tisztviselőiért, az egyesület felelősségéről elöljáróiért és képviselőiért és az objectiv felelősségnek még számos más esetéről.

Ezután tüzetesen elemzi a magyar törvényhozás és a magyar bírói gyakorlat álláspontját. Itt a Curia jogegységi tanácsának 13. sz. polgári döntvényével ellentétben arra az eredményre jut, hogy a régibb bírói gyakorlat elismerte a munka-

adónak vétkeessége nélküli felelősségét alkalmazottjáért, ama károk miatt, melyeket az alkalmazott a reábizott teendők teljesítésében harmadik személynek jogellenesen és vétkeesen vagy mulasztása által okozott. De a szerző más vonatkozásokban is megállapítja, hogy az objectív felelősség elve mély gyökeret vert a magyar bírói gyakorlatban. A polgári törvénykönyv megalkotása után ezt az elvet tovább kell kiépíteni. Behatóan foglalkozik a magyar polgári törvénykönyv törvényjavaslatának álláspontjával is. Ez az objectív felelősség álláspontján van, míg a képviselőház külön bizottsága a vétkeességi elvet fogadta el alapul. A szerző ezt az álláspontváltoztatást helyteleníti s annak az óhajának ad kifejezést, hogy a törvény ismét legalább a törvényjavaslat álláspontjára helyezkedjék.

A szerző az objectív felelősség hívének vallja magát és tüzetesen elemzi azt a kérdést, hogy azt milyen alapra kell visszavezetni. Bírálja az ártatlansági, az érdek (haszon) elméleteket, a veszélyességi elvet, a méltányossági és socialistikus elméleteket, a normal typus elméletét, a forgalmi érdek elvét, a finalitas- és akaratelméletet és az okozási elvet. Ezt a legutóbbit tartja az összes elméletek közt olyannak, mely az objectív felelősség legáltalánosabb alapja gyanánt fogadható el. A folyton fejlődő gazdasági élet biztonsága kívánja, hogy ez az elv minél szélesebb körben érvényesüljön, s tőle sem az emberi szabadságot, sem a culturát nem kell féltenünk. Káros kinövései ellen védekezésül csak arra van szükség, hogy a tőkegyöngye kisipari és közgazdasági vállalatokat és az ember legelemibb, mindennapi életnyilvánulásait kivegyék az objectív felelősség szabálya alól.

Mindezek után arra az eredményre jut, hogy sem az objectív felelősség, sem általában a kártérítés összes kérdéseit nem lehet egységes alapra visszavezetni. Az objectív felelősség elve és a vétkeességi elv nem egymást kizáró elvek, melyek közül csak az egyik érvényesülhetne. Ellenkezőleg a jogéletben mind a kettőnek kell tért engedni. Ha van, akit a beállott kár miatt vétkeesség terhel, azt kell felelőssé tenni. Ha ilyen nincs, feleljen az okozott kárért az, a kinek személyében a kár oka rejlik. Mindenesetre kívánatosnak tartja a szerző, hogy az objectív kártérítés minél szélesebb körben alkalmaztassék.

A függelékben a nem vagyoni kár, vagy mint a szerző nevezi, erkölcsi kár megtérítésének elismerése mellett foglalt állást. Megjegyzendő, hogy polgári törvénykönyvünk törvényjavaslata ezt már is megtette, valamint több azóta alkotott újabb törvényünk is. A szerző igen helyesen az erkölcsi kár megtérítésének túlzásai ellen is óv.

A szerző az egész kérdést éles megfigyelőképeséssel és kitűnő gyakorlati érzékkel kezeli, s így fejtegetései a törvény-

alkotásnál és a bírói gyakorlatban annál inkább számíthatnak teljes megértésre. A szerző, mint kifejtettük, sem a Curia döntvényeinek álláspontját, sem pedig a polgári törvénykönyv törvényjavaslatának képviselőházi bizottsági szövegét nem teszi magáévá, hanem az objectív felelősség elvének minél szélesebbkörű alkalmazását tartja kívánatosnak. És ha vitatható is, vajjon a mi gazdasági viszonyaink közt ez az elv oly széles körben részesítendő-e előnyben, mint ezt a szerző kívánja, mégis azáltal, hogy azt igen meggyőzően megokolta, úgy az irodalomnak, mint a bírói gyakorlatnak és a törvényhozásnak nagy szolgálatot tett, mert érvelése arra fog indítani, hogy a kérdést újból is beható megfontolás tárgyává tegyék.

Igen nagy előnye munkájának szép és világos nyelvezete, meggyőző és logikus okfejtése is. Ezt annál inkább kell sokra becsülnünk, mert az anyag, melyet a munka tárgyal, nehéz és a teljes tájékozódás benne nem könnyű feladat. És a szerző mégis nagyon világos, a lényeges szempontokat ügyesen csoportosító előadásával igen jól tájékoztatja az olvasót, a nélkül, hogy a mű elolvasása és a kérdésbe való behatolás őt fárasztaná.

A munka határozottan igen jelentős nyeresége jogi irodalmunknak. Nagy készültségű, erős, izmos jogászai tehetségre vall.

Vannak azonban a munkában kisebb fogyatkozások is. Így kár volt a szerzőnek nyomatékosan hangsúlyozni azt, hogy „nem a cselekvő képtelen *személy* felelős a kárért, hanem pusztán az ő vagyona“. (41. l. v. ö. 46. l.) Ez a tétel nemcsak hogy az uralkodó felfogást nem tükrözteti vissza, hanem jogászai szerkezete is nagyon kétes értékű. A jogban csak személyek felelősségéről lehet szó, s nem dolgokról vagy általában a vagyonról. Helyesen csak arról lehet beszélni, hogy valaki csak bizonyos vagyona erejéig legyen felelős, de ez még nem a vagyon felelőssége.

Továbbá nem áll meg a szerzőnek az az állítása sem, hogy „a büntetés, illetve a büntetésre való igény a sértett részéről nem örökölhető át, vagyis az indítványi jogot átruházni nem lehet“ (302. l.). Ez a szöveg úgy értelmezhető, mintha a sértettet „büntetésre való igény“ illetné meg. Ez a tévedés, mert a büntetőjog közjogi jellegének érvényre emelkedése után büntetési igény, helyesebben *büntetőjog* — még akkor is, ha a büntetendő cselekmény közvetlenül csak magánegyenének egyéni jogait sértette, — *egyedül az államot illeti*. A pénzbüntetés sem a sértettnek jár, hanem az államkincstárba fizetendő.

Igaz ugyan, hogy a büntetőjog közjogi jellegének érvényre emelkedése és a hivatalból való eljárás elvének elfogadása után is a törvényhozás kivételeket állapít meg annyiban, hogy egyes büntetendő cselekménycsoportoknál az eljárás csak abban az eset-

ben indítható meg, ha ezt a sértett, illetőleg a magánindítványra jogosult kívánja, (— ezek a magánindítványi büntetendő cselekmények), de a büntetőjog ezeknél is az államot illeti.

A büntetésre való igény és az „indítványi jog” *nem egyet* jelent. Az utóbbi *nem* jog a büntetésre, hanem a bűnvádi eljárás megindításának, illetőleg folytatásának csupán perjogi előfeltétele, melyet a törvényhozás czélszerűségi okokból (elsősorban a sértett fél kimélete érdekében) állít fel.

Szerzőnek az a tétele: „az indítványi jogot *átruházni* nem lehet” annyiban helyes, hogy *maga* a sértett *nem* engedheti át ezt a jogát másnak. Ellenben e jognak törvényhozási átruházása „*de lege lata*” megengedett, de *de lege ferenda* pedig óhajtott.

Így: a becsület védelméről szóló 1914. XLI. t.-cz. 6. §-ának második bekezdése szerint, ha a sértett magánindítvány megtétele előtt meghalt, előde, gyermeke, unokája, testvére és házastársa magánindítványra jogosult.

De lege ferenda pedig hazánkban 1884-ben egy súlyos büntett kapcsán e kérdésnek egész irodalma keletkezett és tekintélyes jogi írók érveltek a mellett, hogy bizonyos esetekben a sértettnek indítványozási jogát a hozzátartozóknak egy bizonyos körére át kell ruházni.

Ezek a hibák azonban mit sem vonnak le a mű nagy tudományos és gyakorlati értékéből.

A bizottság a mű elbírálásánál és a díj odaitélésénél különös súlyt fektetett arra a körülményre, hogy a szerző egy nagy fontosságú magánjogi gyakorlati kérdést szerencsés kézzel megmarkolt, azt minden oldalról megvilágította, s annak megoldását a gyakorlat számára a tudományos módszer minden eszközével sikeresen előkészítette. E tekintetben Dezső munkáját a bírálati évkör többi munkáival szemben elsőbbség illeti meg, mert egyikük sem hozza annyira összhangba a szigorúan vett tudományos feldolgozás szempontjait a gyakorlati élet követelményeivel, mint a jutalomra javasolt munka. Minthogy ekként e mű igen kiváló tudományos alkotás, határozta el magát a bizottság egyhangúlag arra, hogy a díj kiadását annak számára hozza javaslatba.

Budapest, 1919 márczius 25.

Magyary Géza r. t.

Balogh Jenő r. t.

Buday László l. t.

*

A nagygyűlés a Sztrokay-jutalmat Dezső Gyulának odaítélte.

VII.

Jelentés a Lévy-pályázat eredményéről.

A kisteleki Lévy Henrik-alapítvány kamataiból kitűzött nyílt pályázatra, melynek pályatétele „a XVI. szepesi város visszacsatolásának története” volt, csupán egy pályamű érkezett, dr. Divéky Adorjántól. Ámbár a pályázati föltételek értelmében a pályázó csak tervrajz és egy kidolgozott fejezet beküldésére lett volna kötelezve, a szerző kész munkát adott be.

Ez a munka a közzétett forrásanyag és az irodalom lelkiismeretes felhasználásán kívül szép levéltári anyag feldolgozásával készült. A szerző különösen a bécsi állami levéltár iratait kutatta át s műve adatainak legnagyobb részét onnan merítette, de e mellett lengyel levéltárak kéziratai is szerepelnek forrásai közt. Saját vallomása szerint nem nézhette át a lengyel állami levéltárnak a moszkvai külügyminiszteri levéltárba bekebelezett anyagát, valamint a háború miatt a bécsi hadilevéltár írásait sem. Ez utóbbinak a kitűzött kérdésre vonatkozó fontosabb adatait azonban már felhasználta Czołowski, a leMBERGI városi levéltár levéltárnoka, a kinek munkájából tehát részben e hiány is pótolható volt s a ki egy még ki nem adott másolatát is rendelkezésére bocsájtotta a szerzőnek.

A kép tehát, a melyet ily módon a szepesi városok visszacsatolásáról kapunk, kerekded és lényeges pontjában újszerű, a mennyiben a köztudatba átment hagyományos felfogással ellenkezik. Divéky ugyanis kimutatja, hogy a Szepesség nem Lengyelország első felosztásával került vissza Magyarországhoz, hanem már a felosztást megelőzően. Ezt a tényt a külföldi irodalom, a mely az első felosztás történetével foglalkozott, már ismerte, vita tárgya is volt, vajjon a Szepesség reincorporációja mennyiben járult hozzá Lengyelország felosztásához, nálunk azonban még nem tárgyalták elég részletesen ezt a kérdést. A külföldi írókat a fent említett tény természetesen csak a külföldi vonatkozások szempontjából érdekelte s így nem foglalkoztak azzal, hogy maga a visszacsatolás mily okokra vezethető vissza és hogy milyen módon folyt le? Erre a kérdésre most Divéky adja meg a részletes választ.

A mű tulajdonképen két különböző részre oszlik, a melyek közül az egyik a visszacsatolás tényével foglalkozik és főkép a bécsi áll. levéltár adatain épült föl, míg a másik a kérdés világtörténeti hátterét s a visszacsatolás külpolitikai következményeit tárgyalja. Ez utóbbiban a szerző már kiadott anyagot dolgozott föl, mindenekelőtt II. Frigyes levelezését és a diplomatiái jelentéseket használva fel.

A munka gerince azzal foglalkozik, hogy az 1768-ban kitört orosz-török háborúban kiütött pestis ellen a Szepességen miként vontak egészségügyi kordont, hogyan követte ezt az elzálogosított városok megszállása, majd további állítólagos határkiigazítás, a mely végre a szandeczi és nowy targi kerületek megszállására és végre a reincorporációra vezetett. Ez a rész nagyjában új és kiadatlan anyagon alapul. A többit az itt ismertetett tények beállítása és megítélése szempontjából volt szükséges tárgyalni.

E tekintetben azonban a munka beosztásában bizonyos darabosság tapasztalható. Mintha a szerzőnek nem lett volna elég ideje az anyag kerekded kiformalására.

Az első fejezet a városok elzálogosítását és a visszaváltásukra tett kísérleteket tartalmazza. Itt két megjegyzésünk van.

A visszaváltási törekvésekre vonatkozó részben bizonyos egyenetlenség szövik szemünkbe. A szerző az 1526 utáni kísérleteket nem tárgyalja következetesen. Először felsorolja mindazon törvényeket, a melyek e kérdéssel foglalkoztak, s azoknak csak cikkelyszámát idézve, mindjárt utána az 1608., 1638. esetekkel és azokkal foglalkozik, a mikor az iniciativa a visszaváltásra nem az országgyűléstől indult ki, majd a függelékben összeállítja a corpus iurisnak minden ez ügyre vonatkozó törvénycikkét. Ez az utóbbi összeállítás fölösleges. A corpus iuris mindenkinek oly könnyen hozzáférhető, hogy belőle 12—14 lapra terjedő szöveget a függelékben lenyomtatni teljesen szükségtelen. E helyett a visszacsatolás kérdésének beállítása sokkal teljesebb volna, ha a szerző az országgyűlések actióival érdemlegesen is foglalkoznék. Ennek során, fölemlítve a vonatkozó törvénycikkék számait, a függelék 2. számú közleményét el lehetne hagyni. Minthogy azonban 1673-ban a visszaváltás kérdése már a Vörösozországra és Podoliára emelt igényekkel complicálódott, helyén volna itt ezzel az igénynyel is foglalkozni és élesebben rávilágítani a kettő közötti különbségre.

Ezzel kapcsolatos azután az elzálogosított városok jogviszonyainak kérdése. Erre vonatkozólag a szerző csak azt emeli ki, hogy e városok továbbra is az esztergomi érsek hatósága alatt maradtak, harminczadvám tekintetében pedig úgy jártak el velők, mint a többi a szepesi kamara hatáskörébe tartozó magyar várossal. Csakhogy ez a két tényező magában még nem emeli ki eléggé, hogy a városokat mindig Magyarországhoz tartozóknak tekintették. Hogy egyebet ne említsünk, a szintén elzálogosított Igló 1435-ben Zsigmondtól kapta híres árúmegállító privilegiumát s ezt a privilegiumot Löcsével szemben 1437-ben magyar hatóság, Héderváry Lőrincz nádor előtt védelmezte. Általában privilegiumaikat illetőleg ezek a városok mindig a magyar királyhoz

fordultak akkor is, a mikor azok megerősítéséről volt szó. A lengyel királyok legfőbb Lengyelország területére szülő privilegiumokat adtak nekik. A zálog a lengyel királyoknak csak a városok belső igazgatásában adott jogot; ők gyakorolták a földesúri fennhatóság jogát, gazdasági és törvénykezési kérdésekben azonban a XIII város mindig a magyar hatóságokhoz fordult. Csak a társadalmi és a jogviszonyok gyökeres átalakulása után, a XVII. században homályosulhatott el némileg ez a viszony. Keményen megtiltották pl. országos hatóságaink a kereskedőknek, hogy árúikat a löcsei és késmárki árumegállító-jog sérelmével az elzálogosított városokban rakják ki. I. Ferdinánd idejéig a XIII város esetleges panaszaival is mindig egyenesen a magyar királyhoz fordult és tőle eszközölte ki azokat a patenseket, amelyekkel érdekeit védelmezni akarta. Csak I. Ferdinánd idejében jött divatba, hogy bizonyos ügyekhez a lengyel király támogatását is kikérték, a minek következményeként ezek eldöntésében egyes bizottságok kezdtek szerepelni. Sőt olyan okleveleink is vannak, amelyek expressis verbis kimondják, hogy az elzálogosított városok Magyarország integráns részei. Az 1608-iki országgyűlés után a dicát az elzálogosított városokban is be akarták szedni, de a városok nem bocsátották be a rovókat, a lengyel király pedig eltiltotta, hogy alattvalóira adót vessenek. Minthogy a földelgözött tárgy iránt lengyel részről is bizonyára nagy érdeklődés fog megnyilatkozni, szükségesnek tartanók, hogy a szerző a kérdésnek ezt az oldalát is kellően megvilágítsa.

Ez után az elzálogosításra és a visszaváltási kísérletekre vonatkozó bevezetés után a szerző a második fejezetben megrajzolja a bekebelezési folyamat háttéréül szolgáló külpolitikai helyzetet. Az azután következő három fejezet a kordon felállításával, a határkiigazítással s a császári sasokkal való előnyomulással foglalkozik. Mindez még nem keltett élénkebb visszhangot. 1770-ben azonban megtörtént a szandeczi és nowy targi kerületek bekebelezése Magyarországba, a mit az új közigazgatás berendezésével a szerző ismét külön fejezetben tárgyal. Ez volt az a lépés, amely II. Frigyesnek alkalmat szolgáltatott arra, hogy már régebben is kifejtett felosztási terveivel ismét előhozakodjék. Logikailag tehát helyesebb volna a következő fejezetet: „A szepesi városok bekebelezése hazánkba“ későbbre halasztani s itt a szepesi városok megszállásának világtörténeti következményeire áttérni, majd „Reviczky varsói küldetése“ kapcsán tárgyalni a felelősség kérdését. („A szepesi városok visszafoglalásának kérdése a történeti irodalomban.“ A cím nem fűdi a tartalmat, a fejezet tényleg azt tárgyalja, hogy ki felelős Lengyelország felosztásáért és mennyiben volt része a szepesi városok megszállásának a felosztásban. E fejezetet azonban, a mely úgy sem érhet el

teljességet és nem sorolhatja föl az összes írók véleményét, a kik a kérdéshez hozzászóltak, jobb volna úgy átalakítani, hogy az író az egyes szembenálló véleményeket egy-egy csoportba összefoglalva ismertesse, nem minden íróét külön-külön, ami hosszadalmas és felesleges is.) Csak ezután volna helyén a megszállott városok bekebelezését előadni és végre a munkát „a szepesi városok visszafoglalásának megerősítése és a lengyelek tiltakozása” czimű fejezettel lezárni. Mert a mai beosztás mellett a hazai és külpolitikai anyagnak külön földolgozásával két lazán összefüggő részre bomlik szét. Kívánatos volna azonkívül, hogy a szerző még azzal a kérdéssel is foglalkozzék, minthogy Mária Terézia a lengyel területekre a magyar korona jogán emelt igényt, miként történt mégis, hogy csak az elzálogosított városokat kebelezték be az országba?

Kívánatos volna végre, hogy a szerző, mielőtt érdemes munkáját sajtó alá adja, azt stiláris szempontból még egyszer átjavítsa s a gondolatmenet és a kifejezések zökkenőit gondosan elsimítsa. A munka sokat nyerne, ha ily módon olvashatóbbá lenne. A szerzőnek hazájától való huzamosabb távolléte lehet az oka némely magyartalan szóalaknak és szókötésnek.

A földolgozáshoz a szerző függelékot csatolt, a melyben a kérdésre vonatkozó legfontosabb forrásanyagot közli. Ebben a függelékben azonban sok a fölösleges szöveg. Könnyen hozzáférhető könyvekben már kiadott anyagot nem szokás újra lenyomatni. Ha a szerző a felhasznált anyagról mégis kerekded képet akar adni, elég ha az egyes okmányok és levelek rövid regesztáját közölve, utal a közlés helyére, a hol a szöveg megtalálható. Különösen ma, a mikor a nyomdai árak olyan magasak, az ilyen közlések fölöslegesen rendkívül megdrágítják a kiadványt. Az elzálogosító oklevél közlésének még volna értelme — ámbár Fejérnél ki van adva — de csak akkor, ha a szerző a Fejérénél jobb szöveget tudna adni. A szepesi városokra vonatkozó törvény-cikkekről már fentebb kiemeltük, hogy lenyomatásuknak nincs semmi értelme. Hasonlókép elhagyhatók mindazok a darabok, a melyek ismert kiadványokból vannak átvéve, pl. az a 34 levél, a melyet II. Frigyes politikai levelezéséből nyomtat le. E leveleken kívül még 12 más, különböző munkákból átvett okmány szerepel a függelékben, a melyek egy részét szintén el lehetne hagyni. A függelékot ilyen módon körülbelül harmadrészére lehetne csökkenteni, a mi — a nélkül, hogy a munka ezzel kárt szenvedne — lényegesen megkönnyítené közrebocsajtását.

A közlésekre nézve mihez tartás végett figyelmébe ajánljuk szerzőnek azt a szabályzatot, a melyet az Akadémia történelmi bizottsága a múlt évben dolgozott ki. Az egyes daraboknál őrzési helyük és jelzetük okvetlenül feltüntetendő.

Ezekben összegezve megjegyzéseinket, azt ajánljuk a Tek. Akadémiának, hogy a lelkiismeretes kutatás alapján készült érdekes munkának adja ki a díjat, felszólítva a szerzőt, hogy megjegyzéseinket a munka kiadásánál vegye figyelembe.

Budapest, 1919 márczius 4.

Angyal Dávid r. t.

Domanovszky Sándor l. t.

*

A nagygyűlés a Lévy-jutalmat dr. Divéky Adorjánának odaitélte.

VIII.

Jelentés a Péczely-pályázatról.

I.

Minthogy a Péczely-alapítványból, a Mária Terézia-korabeli közgazdasági viszonyainkról kitűzött pályakérdésre, a „*Multadban nincs öröm*“ jelige alatt nem valami — a hogy megkívántatott — önálló, tudományos becsű munka küldetett be, hanem csak ennek vázlata, azaz tervrajza, vagy tartalomjegyzéke, — magától értetődik, hogy ilyen vázlatnak az 1000 aranyforintnyi jutalom kiadását nem javasolhatom.

A mi most már a szerzőnek a beküldött vázlaton kifejezett abbeli kérelmét illeti, hogy „neki annak alapján a pályakérdés kidolgozására megbízás adassék“ — ezt sem hozhatom javaslatba. Mindenekelőtt azért nem, mivel a hirdetett pályázatban ilyen megoldás lehetőségéről szó sem volt, tehát a netaláni többi pályázónak jogait sértené, kik pályamunkájukkal szintén el nem készülhettek, arra pedig, hogy tervrajz alapján megbízást kérjenek, nem is gondolhattak. Ámde nem is szólván arról, milyen visszás dolog volna, hogy az Akadémia megbízást adjon egy előtte teljesen ismeretlen egyénnek, kinek kilétéről, a pályázati titok megsértése nélkül, még csak nem is érdeklődhetik, — a legsúlyosabbnak azt a körülményt kell tekintenünk, hogy maga a Péczely-alapítvány szabályzata (*Akad. Ügyrend 127. §. 3.*) sem ismer megbízást, sőt inkább ezt kétrendbeli pontja közvetve ki is zárja. A *b)* pont ugyanis a pályamunka elkészítésére kifejezetten csakis két évet engedélyez, ez pedig a pályázattal már is lejárt, további haladék adására tehát feljogosítva nem vagyunk. De még súlyosabb következménnyel jár a *d)* pont, a mely szerint „a ki nem adott jutalom nem tűzhető ki újra“, sőt „az összeg az Akadémia alaptőkéjéhez csatoltatik“. Mihelyt tehát a kitűzött jutalom, miként a jelen esetben is, ki nem adható, azzal többé már senki sem rendelkezhetik, mivel

nyomban az Akadémia alaptökéjére száll vissza. Ezek az imperatív föltételek tehát egyenesen kizárják, hogy a Péczely-jutalomból bárki is megbízásban részesülhessen. Ez pedig a jelen esetben annál sajnálatosabb, mivel a beklüdtött vázlatból is ki-vehető, hogy szerzője nemcsak a pályakérdésben, hanem küt-főiben is jártas, noha tervrajza hiányoktól nem éppen mentes, mert például, ha az ország östermelési állapotainak ismerteté-sére külön (II.) fejezetet szánt, ugyanilyent szintén megkíván-nánk akkori iparunk s egy másikat hazai kereskedelmünk szer-vezetéről s állapotairól, a szerző iparpolitikai (IV.) és kereske-delmi politikai (V.) fejezetein kívül.

A mély tisztelettel alulírott véleménye szerint tehát a pályadíj ki nem adható, sem pedig megbízásra nem fordítható. Budapest, 1919 márczius 22-én.

Tagányi Károly r. t.

II.

Tagányi Károly rendes tag véleményéhez és megokolásá-hoz hozzájárulok. De bátor vagyok ez alkalommal a követke-zőket felemlíteni. Gazdasági történetünk egy jelentős hézagának kitöltésére kínálkozik most kedvező alkalom. A benyújtott ter-vezet szerzője bírálótársam véleménye szerint is jól ismeri tár-gyát, annak anyagát s ez utóbbi forrásait. Nézetem szerint nagy hiba lenne, ha ajánlkozása tisztán formai okokból most egy-szerűen elutasíttatnék. Igaz ugyan általában, hogy névtelen jelent-kezőnek valamely mű megírására megbízást adni nem lehet, mert hiszen az abban rejlő bizalom csak ismert egyén iránt nyilatkozhatik meg. Igaz továbbá, hogy a Péczely-jutalom sza-bályzata értelmében csak teljesen kész munka jöhet tekintetbe, ha az t. i. absolut becsesel bír és ugyanaz a kérdés ismételve nem tűzhető ki. Történeti műre abból az alapból pályázatot hirdetni most nem lehet, mert a legközelebb lefolyó két év alatt annak jutalma csak magyar történeti, vagy ennek híján a tár-sadalmi életből vett tárgyú regénynek ítélendő oda. De hiszen van az Akadémiának nem egy olyan alapítványa, melynek sza-bályai a megbízatást nem zárják ki. Keresni kellene ennélfogva a módot, mely mellett a „Multadban nincs öröm“ jeligés ter-vezet szerzője e munkálatával újból figyelembe jöhet. Ez alka-lommal az Akadémia mondja ki, hogy a szabályzat értelmében a Péczely-jutalom nem adható ki és az az akadémiai alaptöké-hez csatoltassék. A névtelen szerző azonban az anonymitás le-vetése után tervezetének újból való benyújtására szólítandó fel. Ha ez tényleg meg fog történni, a II. osztály kérje fel törté-neti és nemzetgazdasági bizottságait oly javaslat tételére, mely

megállapítja, hogy a tervezet szerint készülendő mű mely alapítványból lenne jutalmazandó és mely határideig nyújtassék be.

Tagányi Károly r. t. bírálótársam azon kifogásához képest, hogy ne csak a hazai őstermelésnek, hanem az iparénak és kereskedelemének Mária Terézia korabeli állapotát is szükséges ismertetni, a tervezet ezzel pótlendő. A pótlás akár külön fejezetben, akár az ipar- és kereskedelmi politikáról szólók megfelelő kibővítése által legyen eszközölhető. Szerfelett nehéz tudományos irodalmi viszonyaink közt minden komoly törekvést támogatni kell — természetesen a lehetőség határain belül. A jelen esetben ez a jelzett módon lehetséges, azért bátor vagyok azt mint javaslatomat a tekintetes Akadémia nagybecsű figyelmébe ajánlani.

Budapest, 1919 márczius 27-én.

Gaal Jenő r. t.

*

A nagygyűlés a jutalmat nem adja ki. A pályakérdést más alapítványból fogja hirdetni.

IX.

Jelentés a Bük László-alapítványról.

A Bük László-alapítványból hatodszor kiírt és ismét eredménytelenül maradt pályatételre: „A török uralkodás története hazánkban” — a Történelmi Bizottság egyenes megbízást javasol adni *Takáts Sándor* lev. tagnak. A mű elkészítésének határidejét öt évből, 1924 december 31-ig javasolja megállapítani.

A Történelmi Bizottságnak 1919 márcz. 7-én tartott üléséből.

*

A javaslatot a nagygyűlés elfogadta.

X.

Jelentés a Fáy András nevére tett alapítvány felől.

A nemzetgazdasági bizottság f. évi április hó 14-én kelt üléséből jelenti a II. osztálynak, hogy a január 21-iki zárt ülésből kapott abbéli megbízásnak, hogy a Fáy András-féle alapítvány felől javaslatot tegyen, a következőkben felelt meg:

1. Az Ügyrend 103. §-ának 5. pontja értelmében a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesületet megkérdezvén, rövid úton azt a választ nyertük, hogy a 4000 koronás megbízást közgazdasági, a 2000 koronás megbízást pedig műszaki kérdésre kívánja kitűzni.

2. A 4000 koronás közgazdasági tárgyú megbízást *Fellner Frigyes* l. tagnak javasoljuk adatni, a következő dolgozatra: „Fejlessenek ki az adó és államhitelpolitika irányelvei a háború után, tekintettel hazai viszonyainkra”.

3. Tekintettel arra, hogy időközben osztályülések nem tartattak, a 2000 koronás műszaki kérdés megszövegezése s a megbízatása iránt való intézkedés végett a Pesti Hazai Első Takarékpénztár határozatát a III. osztály titkárával közöltük.

*

E jelentést a nagygyűlés magáévá tette.

XI.

Jelentés a Körösy József-jutalomról.

A Körösy József-jutalomra (Magyarország városi és vidéki lakossága) csak egy pályamű érkezett be; ez az egy azonban derék munka, mely kárpótol a pályázat látszólagos soványságáért. A mű szerzője a statisztikai tudomány mai színvonalán álló szakember, ki rendkívül nagy szorgalommal hordta össze s dolgozta fel a rendelkezésre álló anyagot. Nemcsak a készen álló hivatalos adatokat használta fel, hanem maga is elég sok fáradságos számítást végzett, s azonkívül munkáját harmincz darab igen szép kivitelű grafikai melléklettel egészítette ki.

Az irodalmi forrásokat is gondosan felhasználja, de magának szintén vannak megállapodásai; elég jó szeme van, meglátja, a mit a számadatok magukban rejteneek, semmi irányban sem elfogult, felekezeti, politikai vagy szociális részrehajlással nem lehet vádolni. Természetesen szó fér nem egy megállapításához, ilyen például, hogy csak egyet idézzek, az az állítása, hogy a nagyobb városokban és községekben való telepedés a magyar faji jelleggel függ össze; pedig kétségtelen, hogy ennek legfőbb oka a török hódoltságbeli viszonyokban keresendő. De azonkívül más okok is működtek közre, melyekben egyáltalán nem ismerhetünk a faji sajátságok hatására. A tútság, mely a felvidéken jobbra apró községekben él, az alföldön Szarvast, Békéscsabát, Nyíregyházát stb. alapította. a magyarság pedig, mely az alföldön szintén nagy népességű községekben él, Vas, Zala s több más vármegye egy részében ugyancsak apró községekben lakik.

Általában a népesség tömörülését többnyire összehasonlításra nem alkalmas adatok alapján túlságos részletességgel tárgyalja. Ezt a túlságos részletességre való törekvést különben sem tarthatjuk munkája előnyének, bár ebben is nagy lelkiismeretessége nyilvánul.

A munka két külön részben tárgyalja az álló és mozgó népességet. Az utóbbit azonban a születésektől fogva már csak vázlatosan adja. Utószavában részletesen elmondja a valóban méltánylandó okokat, melyek ez utolsó rész teljes kidolgozásában

megakadályozták. E bevégzetlenség daczára a jutalom kiadását bátorkodunk javasolni. Szerző teljes garanciát nyújt, hogy azt, a mi most még csak vázlat, ki fogja dolgozni, de még ha nem dolgozná is ki, akkor is megérdemlené a jutalmat.

Még csak egy megjegyzést kívánunk tenni, szerző nyelve elég magyaros és elég szabatos; de foltjai is vannak, melyektől megjelenése előtt meg kell tisztítani. Szerző úgy látszik az Akadémiának azt a nagyfontosságú állásfoglalását sem ismeri, hogy azokat az idegen városokat, melyeket évszázadok óta magyar névvel jelölünk s a mely nevek a magyar nyelvkincsnek elidegeníthetetlen részei, magyar írásműben nem szabad idegen névvel nevezni. Jó volna, ha ezt szerzővel együtt mások is megtanulnák s ne írának Wien-t Bécs helyett.

Budapest 1919 február 28-án.

Thirring Gusztáv l. t.

Vargha Gyula r. t.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta. A felbontott jeligés levélből Schneller Károly (Kolozsvár) neve tűnt elő.

XII.

Jelentés a Lévay-pályázatról.

'*Sigmond Elek*, a M. Tud. Akadémia levelező tagja géppel írott 61 oldalon „A szikes talaj mint önálló talajtypus“ czímen a magyarországi szikes talajokról írni szándékolt munkájából próbafejeztetet mutat be. A bevezető részben előadja az erre a kérdésre vonatkozó történeti adatokat; — ismerteti *Szabó József* (1861) megfigyeléseit, továbbá *Korizmics László* és társai angoltól való, „Mezei gazdaság könyve“ cz. fordítását. Behatóan foglalkozik *Hilgard E. W.* szikestalaj leírásával (1886), mit *Treitz P.* ültetett át 1894-ben a magyar irodalomba és végre *Muraközy K.* (1902) talajleírásával is. Ezek után eltérően ez utóbbiaktól, de még leginkább *Szabó J.* beosztását elfogadva, megkülönbözteti 1. a kötött szik- és 2. a sziksós talajokat. Ezeknek előadja a saját vizsgálatokon alapuló physikai és kémiai leírását s kimutatja, hogy míg az utóbbit túlnyomó részben a sziksó kivirágzása jellemzi, addig a kötött szikek gélyszerű nátronzeolitok keletkezése és felszaporodása folytán jönnek létre. — Olyan eredmény ez, mely a hazai szikekkel foglalkozó régibb kutatóinknál nem jutott kifejezésre. — Ez a gél eredményezi azt a bizonyos pépes és impermeábilis, kiszáradva pedig kőkemény kötött szeket. Ennek az Alföldön közismert talajnak kedvezőtlen tulajdonságait sikerült szerzőnek gipszezés által enyhíteni, a mennyiben a gipsz hatására a talajban lévő *Na*-zeolitok *Ca*-zeolitokká és *Na₂SO₄*-ra elhomlanak, a mely termények közül

az előbbi mint szemecskésebb ásványi test a talaj pépes és impermeabilis mivoltát megszünteti, míg az utóbbi a lefelé szálló lugzó vizekkel a felső culturrétegből eltávozik. E jelentékeny eredmény felderítése közben szerző biztos kézzel több eredeti kísérletet is végzett a szikes talajok chemismusának igazolása szempontjából. Kipuhította ugyanis a talaj humusának oldhatóságát különböző Na -sóoldatok által, és megvizsgálta továbbá a talajok szűrőképességét a különböző Na -sók oldataira nézve. És kiderült ezekből a kísérletekből, hogy a Na_2CO_3 legnehezebben szűrődik át a talajon, valamint hogy a humust a legnagyobb mértékben oldja és a felszín alatti accumulációs zónában felhalmozza, miáltal a talaj tömődöttsége káros értelemben fokozódik. Ca -sóoldatok [$CaCl_2$ — $Ca(NO_3)_2$ — $CaSO_4$] át-szűrése által megtalálta a módját, hogy a talaj ezen kedvezőtlen physikai tulajdonságait megjavítsa, a mennyiben e mivelettel a szódát könnyebben kilugozható $NaCl$ vagy $NaNO_3$, vagy Na_2SO_4 -tá alakította át. — Vizsgálódásai folyamán több jelenségre nézve megegyezésre jutott *Gans* (1905) poroszországi és *Glínka* (1914) oroszországi megfigyeléseinek egyes adataival.

Látnivaló tehát, hogy szerző a maga elé kitűzött themáját világos tagozódással kezeli, még pedig nemcsak az irodalom, hanem túlnyomó részben saját kutatásai és helyszíni megfigyelései alapján is. Az előttünk fekvő szemelvényben, vagyis az egész megírandó munka első fejezetében '*Sigmond E.* a szikes talajok általános talajtani viszonyait tárgyalta, — munkájának többi fejezeteiben pedig a szikes talajok különböző válfajainak ismertetését, azoknak képződési viszonyait, physikai, chemiai és biológiai sajátosságainak leírását igéri. Végül pedig a szikesek javításának tudományos alapjait szándékozik előadni, vagyis e jelenleg parlagon heverő, vagy csak silányan kihasználható területek czéltudatos és gyakorlati javításának részletes ismertetését helyezi kilátásba.

Mindezek alapján annak a véleményünknek adunk kifejezést, hogy '*Sigmond Elek*, a bemutatott próbafejezet szerzője a rendkívül érdekes és közgazdasági szempontból nagy horderejű és égetően szükséges munka teljes megírására hívassék fel, azaz bizassék meg pályázati tervezete kidolgozásával és pályamunkája benyújtási hatánapjául 1921. évi december hó 31-ik napja tűzessék ki.

Budapest, 1919 február 14-én.

Mágócsy-Dietz Sándor r. t.

Schafarzik Ferencz r. t.

Tuzson János l. t.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta.

XIII.

Jelentés dr. Ruzitska Béla pályaművéről.

I.

Tekintetes Osztály! Dr. Ruzitska Bélát, a kolozsvári Ferencz József tudományegyetem ny. rk. tanárát, az 1916. évi akadémiai nagygyűlés a Lukács Krisztina-alapból hirdetett nyílt pályázat alapján megbízta „*A természetes festőanyagok absorptio-spektrumos vizsgálata és kimutatása*” című munkáját végrehajtásával. A munka beadásának határideje 1919 februárius első napja volt. Dr. Ruzitska kéziratát már 1918 április havában beküldötte. Mint a t. Osztálytól kiküldött egyik bíráló, szerencsém van jelentésemet a következőkben foglalni össze.

Dr. Ruzitska Béla 25 írott félívet szentel a munka czéljának, követett eljárásának megismertetésére; a 25—28-ik oldalakon abc-betűrendben beszámol azokról a növényekről vagy más növényi eredetű anyagokról, melyeknek oldatát megvizsgálta; 37 írott iv két oldalán közli a festőanyagok beosztását elnyelésszínképük alapján, valamint az észlelések eredményét és 16 írott félíven bemutatja a fontosabb festőanyagok elnyelés-színképének szintelen rajzát.

Dr. Ruzitska törekedett a magára vállalt feladatot a lehető legjobban megoldani. Nagy gonddal válogatta össze a megvizsgálásra legérdemesebb festőanyagokat. Vizsgálatait a *Formanektól* 1900-ban ajánlott *Krüßs*-fele spektrophotometerrel végezte. Igaz, hogy *Formanek* későbbben, 1908—1913-ban megjelent művében már a czélszerűbben szerkesztett *Zeiss*-féle rácsos spektroskopot ajánlotta, melyet a kolozsvári egyetemi kémiai intézet meg is rendelt: de az időközben kitört háború megakadályozta a készülék szállítását, miért dr. Ruzitska kénytelen volt a rendelkezésre álló *Krüßs*-féle, kevésbé kényelmes és nem oly érzékeny készülékkel dolgozni.

A munkának adataira megjegyzéseim nem lehetnek. Dr. Ruzitskát lelkiismeretes kutatónak ismerem, közölt eljárásának végrehajtásában megbízom. Észrevételeim inkább az összeállításra és a fogalmazásra vonatkoznak, a melyek a munkának majdan lehetséges kiadása esetén tekintetbe vehetők.

Különben dr. Ruzitska Béla munkáját méltónak ítélem reá, hogy a M. T. Akadémia a Lukács Krisztina-alapítványból ezer koronával tüntesse ki.

Kelt Budapestén, 1919 jan. 3-án.

Ilosray Lajos r. t.

II.

Tekintetes Osztály! Dr. Ruzitska Béla kolozsvári egyetemi ny. rk. tanárnak „*A természetes organikus festőanyagok absorp-*

tio-spektrumos vizsgálata és kimutatása“ című, az 1916. évi akadémiai nagygyűlés megbízásából készült és 1918 április havában benyújtott pályaművéről a következőkben van szerencsém véleményes jelentésemet a Tekintetes Osztály elé terjeszteni.

E pályamunka kidolgozásával szerző *Formanek* alapvető, több száz mesterséges organikus festőanyag abszorptio-spektrumára vonatkozó tanulmányát a természetes organikus festőanyagok hasonló irányú vizsgálatával kívánta kiegészíteni. Száznál több, főképpen növényi és részben állati eredetű festőanyag viselkedését tanulmányozta, meghatározván vizes, aethylalkoholos, amylalkoholos és ecetsavas oldatuk abszorptio-spektrumát, úgyszintén ez oldatok színének és ezzel kapcsolatosan abszorptio-spektrumuknak különböző kémilőszerek, nevezetesen sósav, ammonia, káliklóg és egyes esetekben timsóoldat hatására bekövetkező változását. Méréseit a *Krüß*-féle spektrophotometerrel végezte, melyet már régebb vizsgálatainál is használt; a tökéletesebb és kényelmesebb *Zeiss*-féle rácsos spektrometernek a végleges méréseihez tervbe vett alkalmazásáról a háború okozta szállítási nehézségek miatt le kellett mondania.

A dolgozat bevezető részében, mely 21 félives oldalra terjed, az abszorptio-spektrumok általános jellemzése után a *Formanek* megállapította spektrumtypusokat, majd a mérőeljárást és az azzal kapcsolatos műveleteket ismerteti; azután saját vizsgálatainak főbb eredményeit és a megvizsgált festőanyagok osztályozásánál követett elveket vázolja. A 21—25. lapon az egyes osztályok, csoportok és alcsoportok abszorptio-spektrumát jellemzi, majd a megvizsgált festőanyagok betűsoros jegyzékét közli (26—28. l.), az osztály, csoport és alcsoport megjelölésével, melyben a festőanyagra vonatkozó részletes adatok kérésendők. Az egyes festőanyagok viselkedésére jellemző összes adatokat táblázatokban foglalja össze, melyek 31 külön számozott iven mellékelve, a munka főrészét alkotják. E táblázatok használatát megkönnyítik s azokat részben pótolják is az abszorptio-spektrumoknak 16 táblán csatolt rajzai.

A munka lényegét érintő kritikai megjegyzéseim nincsenek, formai észrevételem is csak kevés van.

A pályamunka szerzője lelkiismeretesen és fáradtságot nem kímélő szorgalommal felelt meg a vállalt megbízásnak. Dolgozata szakirodalmunknak határozott nyeresége lesz s megérdemli, hogy a kilátásba helyezett s részére feltételelesen fentartott pályadíjjal kitüntettessék.

Budapest, 1919 február 28-án.

Buchböck Gusztáv l. t.

*

A nagygyűlés az osztály javaslatát elfogadta.

Jelentés az akadémiai választásokról.

A jelen nagygyűlésen megválasztottak :

Az I. osztályba :

Levelező tagnak az *A)* alosztályba :

Horger Antal nyelvtudományi író.

Levelező tagnak a *B)* alosztályba :

Horváth János irodalomtörténész.

Vargha Damján irodalomtörténész.

Solymossy Sándor ethnographus.

A II. osztályba :

Tiszteleti tagnak

b. Wlassics Gyula r. t., jogtudós.

Rendes tagnak az *A)* alosztályba :

György Endre l. t., közgazdasági író.

Levelező tagnak a *B)* alosztályba :

Lukinich Imre egyetemi tanár, történetíró.

Eckhart Ferencz történetíró.

Kelt Budapesten, a M. Tud. Akadémia 1919 október 23-án
tartott nagygyűléséből.

Heinrich Gusztáv,
főtitkár.

A M. Tud. Akadémia jutalomtétellei.

1.

A M. Tud. Akadémia 1896. október 5-én tartott összes ülésén elhatározta, hogy bármikor fog is gr. Széchenyi Istvánnak az ő nevéhez és működéséhez méltó életrajza, akár kéziratban, akár kinyomtatva, benyújtatni, ennek szerzője 8000 korona jutalomban fog részesülni. A kéziratban benyújtott munka kiadását az Akadémia készséggel elvállalja.

A pályaművek megbirálásában egy az Akadémia három osztályából kiküldött öttagú bizottság előterjesztése alapján a nagygyűlés dönt. E bizottság elnöke a II. osztály elnöke, vagy akadályoztatása esetén valamely ilyenül megválasztott tiszteleti tagja, tagjai közül kettőt a II., egyet-egyet az I. és III. osztály választ. A jutalom odaítélése vagy ki nem adása iránti véleményes jelentést a bizottsági tagok egyike szerkeszti és terjeszti elő a nagygyűlésen.

2.

A M. Tud. Akadémia id. báró Wodianer Albert alapítványából 1000—1000 korona jutalmat tűz ki Magyarország bármely népiskolájában működő két legérdemesebb néptanítónak, tekintet nélkül az iskolafentartó jellegére.

A jutalmat az Akadémia az 1920. márcziusi összes ülésén ítéli oda. A jutalmazottaknak a jutalmat az Albert napját követő áprilisi összes ülésen az Akadémia elnöke adja át.

E jutalomra az Akadémiához nem lehet kérvényt beadni, mert csak a tanfelügyelőkötől a közoktatási miniszterium útján beérkezett jelentések szolgálhatnak a döntés alapjául.

3.

Felhívás.

A M. Tud. Akadémia elhatározta, hogy a Balkán-félszigeti népek nyelveinek szótárait kiadja. Hajlandó tehát szerb, bolgár, albán, rumén szótárt közrebocsátani (újgörög szótár megbízás folytán már készül).

Ajánlkozások, illetőleg tervrajzok egy terjedelmesebb mutatóvánnyal bármikor beküldhetők a főtítkári hivatalhoz.

Az I. osztályból.

4.

A gróf Teleki József-jutalomért 1919-ben verses formában írt vigjátékok pályáznak.

A legjobbnak ítélt pályamunka jutalma 100 arany.

Határnap: 1920 december 31.

A megjutalmazott mű előadásra a Nemzeti Színház tulajdona, kiadásra a szerzőé marad.

5.

Kívántatik ódai költemény, a melynek tárgya lehetőleg a magyar nemzet hazafias küzdelmeinek érzelm- és eszmeköréből veendő.

A legjobbnak ítélt pályamű jutalma a Bulyovszky Gyula nevére tett alapítványból 400 kor.

Határnap: 1920 december 31.

A jutalom csak önálló becsű munkának adatik ki.

6.

A Farkas-Raskó-alapítványból 200 korona jutalom hirdetik hazafias költeményre, a mely lehet himnusz, óda, elégia, dal, ballada, költői elbeszélés, tanköltemény vagy szatira.

Határnap: 1919 december 31.

A jutalom csak önálló becsű költeménynek adatik ki. A megjutalmazott mű a szerző tulajdona marad, a ki azt önállóan vagy valamely folyóiratban két hónap alatt tartozik kiadni; ha ezt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

7.

Kívántatik színmű, a melynek tárgya a magyar történelemnek bármely korszakából vehető. A színművek lehetnek tragédiák, vigjátékok és középfajú drámák; a mondai alapon írt színművek éppúgy nincsenek kizárva, mint az olyanok, a melyeknek csak a háttérük történelmi.

A legjobbnak ítélt pályamű jutalma Túzberki Kóczán Ferencz alapítványából 200 arany.

Határnap: 1920 május 31.

Súly fektetendő a színszerűsége; a verses forma előnyül tekintetik hasonló vagy közel hasonló társak felett.

8.

Homér Magyarországon.

Jutalma Léway Henrik alapítványának kamataiból 1000 kor.

Határnap: 1921 szeptember 30.

9

A Péczely József alapította regény-pályadíjra elsősorban az 1919-ben és 1920-ban megjelent magyar történelmi tárgyú vagy háttérű regények pályáznak, másodsorban pedig olyanok, a melyek a magyar társadalmi életből veszik tárgyukat, akár komolyak, akár humorosak vagy szatirikusak.

Pályaműnek tekintetik minden, az említett két évben nyomtatva akár önállóan, akár folyóiratban vagy hirlapban megjelent eredeti magyar történelmi vagy társadalmi regény. Minden munka azon évben megjelentnek tekintetik, a mely első kiadásának (külön nyomtatvány, folyóirat vagy hirlap) czímlapján van. Kelet nélkül megjelent művek ki vannak zárva a pályázatból.

A pályadíj csak úgy adatik ki, ha a bíráló-bizottság a pályaművek között jutalomra méltót talál. A pályadíj meg nem osztható:

Felhivatlak az ily regények szerzői, hogy műveiket 1920 december 31-ig a főtítkári hivatalba küldjék be. Azonban e figyelmeztetésnek korántsem az az értelme, mintha be nem küldött munka, a melyről a tagoknak tudomásuk van, ne pályázhatnék; sőt ha az Akadémia könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző a beküldött munkával pályázni akar.

A jutalom 1000 forint aranyban.

10.

Az 1919-ben megjelent nyelvtudományi értekezések legjelesbike Sámuel Alajos alapítványának kamataiból 15 darab arany jutalomban fog részesülni. A jutalom odaítélése a nagygyűlésen fog kihirdettetni.

E pályázaton részt vesznek az összes 1919-ben megjelent értekezések, a melyekről a bírálóknak tudomásuk van.

11.

A humanizmus története Magyarországon.

A legjobbnak ítélt pályamű jutalma az ifj. Bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítványból 1200 korona.

Határnap: 1921 szeptember 30.

A jutalom csak önálló becsű műnek ítéltetik oda. A megjutalmazott munka a szerző tulajdona marad, a ki köteles azt egy év alatt kiadni; ha ki nem adja, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

12.

(Másodszor.)

— Nyílt pályázat. —

Az összetett mondat a finnugor nyelvekben.

A munka tervrajza egy-két kidolgozott fejezet kíséretében 1921 szeptember 30-ig küldendő be. Névtelenül, jelíges levéllel pályázó munkák ki vannak zárva a pályázatból. A legjobbnak ítelt tervrajz és mutatvány szerzője megbizatik a munka megírásával.

A jutalom, a mely csak az egész munka elkészülése és elfogadása után adatik ki, Marczibányi Imre alapítványának kamataiból 40 arany.

13.

Az özv. Vojnits Tivadarné-jutalomra (800 kor.) az 1919. évben Budapesten előadott irodalmi becsű és a színpadon sikert aratott magyar eredeti tragédiák, színművek, vígjátékok és népszínművek pályáznak. Olyan színmű, a mely bármely más jutalmat nyert, nem jön tekintetbe.

A jutalom az 1920. évi januári összes ülésben ítéltetik oda.

(Már hirdetett jutalomtétellek.)

14.

A nyelv és az aesthetika. (Aesthetikai szempontok jogosultsága a nyelvtudományban és a nyelv művelésben.)

Jutalma a Gorove-alapítványból 100 arany.

Határnap: 1920 szeptember 30.

A jutalom csak önálló, tudományos beccsel bíró munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző köteles kiadni; ha ezt egy év lefolyása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

15.

A magyar politikai szónoklat 1790-től 1836-ig.

Jutalma Ipolyi Arnold alapítványából 2000 kor.

Határnap: 1920 szeptember 30.

A jutalmat csak abszolút becsű munka nyerheti el. A megjutalmazott mű egy évig a szerző tulajdona; ha egy év alatt ki nem adja, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

16.

A népiesség elmélete Dugonicstól Petőfiig (A népiesség kérdésére vonatkozó akkori magyar elméleti irodalomnak összeállítása és méltatása).

Jutalma a Lehr Albert alapítványából 400 korona.

Határnap: 1920 szeptember 30.

A jutalom csak abszolút becsű műnek ítéltetik oda. A jutalmazott mű a szerző tulajdona marad, a ki azt egy év alatt kiadni tartozik. Ha egy év lefolyása alatt ki nem adná, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

17.

A M. Tud. Akadémia elhatározta, hogy nyelvészeti kiadványaiból egy-egy példányt kitűz jutalmul a budapesti, kolozsvári, debreczeni, pozsonyi és zágrábi egyetem egy-egy (a magyar nyelvészettel foglalkozó) hallgatója számára, a kit az illető kar szaktanárai e kitüntetésre mint legkitünőbbet ajánlani fognak. A jutalom odaítélése a nagygyűlésen fog kihirdettetni.

A II. osztályból.

18.

Az 1920. évi akadémiai nagyjutalom (200 arany) és a Marczibányi-mellékjutalom (50 arany), az 1912—1919. évkörben megjelent philosophiai munkák legjobbjainak lévén odaitéendő. az Akadémia figyelmezteti az ily nyomtatott munkák szerzőit, hogy műveiket 1919. évi december hó 31-ig a főtítkári hivatalba küldjék be, följegyezvén röviden, a mit munkájuk kiváló vonásának tartanak. Azonban e figyelmeztetésnek korántsem az az értelme, mintha be nem küldött munka, a melyről a tagoknak tudomásuk van, nem pályázhatnak; sőt ha az Akadémia kiadásában jelent meg, vagy könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző pályázni kíván vele.

19.

(Nyílt pályázat.)

A magyar jobbagyság története 1514-ig.

Jutalma a Gorove-alapítványból 100 arany.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében, 1920 december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást nyer.

A jutalom csak önálló, tudományos beccsel bíró, teljesen kész munkának adatik ki.

A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

20.

(Nyílt pályázat.)

A tótság letelepedése Magyarországon a középkorban.

Jutalma a Lukács Krisztina-alapítványból 2000 korona.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében, 1920 december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást nyer. A jutalmat csak önálló beccű, teljesen kész munka nyerheti el. Ha

a szerző a jutalmazott munkát egy év alatt ki nem adja, a tulajdonjog az Akadémiára száll. A jutalmazott munka címlapján kitüntendő, hogy a Lukács Krisztina-féle jutalmat nyerte el.

21.

(Másodszor, meghosszabbítva.)

A háború befolyása a külkereskedelem alakulására.

Jutalma az Ullmann-alapítványból 800 korona.

Határnap: 1921 december 31.

A jutalom csak önálló becsű műnek ítéltetik oda. A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

22.

(Nyílt pályázat.)

Fejlessék ki a produktív korosztályok valószínű tagozódása hazánkban a jövőben, tekintettel háborús veszteségeinkre s az elmaradt születésekre.

Jutalma a Körösy József-alapítványból 1000 korona.

A munka tervrajza egy kidolgozott fejezet kíséretében 1921 december 31-ig küldendő be. A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom, kedvező bírálat esetén, csak a kész munkának adatik ki.

23.

Fejlessék ki a hatósági ármegállapítás közgazdasági hatása a háború alatt.

Jutalma a Magyar Kereskedelmi Csarnok Széchenyi-adományából 1000 magyar frank.

Határnap: 1921 december 31.

A pályadíj csak abszolút becsű műnek adatik ki. A jutalmazott munka a szerző tulajdona marad, a ki azonban köteles azt egy év leforgása alatt közrebocsátani és egy példányt a Magyar Kereskedelmi Csarnoknak beküldeni. Ha azt a szerző egy év alatt ki nem adja, a munka az Akadémia tulajdonába megy át.

24.

Fejlessék ki a mezőgazdasági és ipari termelés fejlesztésének lehetősége Magyarország új nemzetközi elhelyezkedésében.

Jutalma a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Fáy András-alapítványából 6000 korona.

Határnap: 1922 december 31.

A pályadíj csak abszolút becsű műnek adatik ki. A jutalmazott munka a szerző tulajdona marad, köteles azonban azt egy év alatt legalább 300 példányban kinyomtatni s három nyomtatott példányát a Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesületnek díjtalanul átadni. A jutalom csak ezen feltételek teljesítése után fizetetik ki.

25.

(Nyílt pályázat.)

Magyarország közgazdasági viszonyainak méltatása Mária Terézia korában.

Jutalma az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár alapítványából 2000 korona.

A munka tervrajza egy kidolgozott fejezet kíséretében 1920 december 31-ig küldendő be. A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom, kedvező bírálat esetén, csak a kész munkának adatik ki. A mű tulajdonjoga a szerzőé marad, ki azt egy év alatt kiadni tartozik, különben a kiadás joga az Akadémiára száll.

Ha a jutalmazott munka nyomtatásban is megjelenik, annak négy példányát a szerző, illetőleg a kiadó az alapító Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztárnak ingyen átengedni köteles.

(Már hirdetett jutalomtételek.)

26.

A tized története hazánkban az Árpádok korában.

Jutalma az Oltványi-alapítványból 1000 kor.

Határnap: 1921 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott mű a szerző tulajdona; köteles azonban a műből, ha kinyomatja, három példányt, ha pedig két esztendő alatt ki nem nyomtatja, egy másolatot a csanádi püspökség levéltárába beküldeni.

27.

A diplomatika története Magyarországon.

Jutalma a Péczely-alapítványból 1000 forint aranyban.

Határnap: 1920 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának adatik ki. A mű a szerző tulajdona marad, a ki köteles azt egy év alatt kiadni; ha ezt nem teszi, az Akadémia fel van jogosítva a munkát külön tiszteletdíj nélkül kiadni.

28.

A magyarság letelepedése s a birtok illetve birtokjog alakulása az aranybulla koráig.

Jutalma az ifj. Bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítványból 1200 korona.

Határnap: 1920 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év lefolyása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

29.

A községi üzemek jelentősége közgazdasági és social-politikai szempontból.

Jutalma az Ullmann-alapítványból 800 korona.

Határnap: 1920 december 31.

A jutalom csak abszolút becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

30.

(Újra kitűzve.)

Fejtsenek ki a közigazgatási jogtudomány alaptanai a mai tudomány eredményeinek figyelembevételével oly módon, hogy a mű a közigazgatási jogtudomány alaptételeinek lényegét felvilágosítva, a gyakorlati közigazgatásnak is hasznos szolgáltatot tehesen.

Jutalma a Sztrokay-alapítványból 100 arany.

Határnap: 1920 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos beccsel bíró műnek ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző tartozik kiadni; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

31.

A banderialis szervezet története Magyarországon.

Jutalma az ifj. Bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítványból 2000 korona.

Határnap: 1920 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

32.

Az erkölestani értékelmélet nyomai az ókori philosophiában.

Jutalma a Gorove-alapítványból 100 arany.

Határnap: 1919 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos beccsel bíró munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző tartozik kiadni; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

33.

A háború befolyása a belkereskedelem alakulására.

Jutalma a Dóra-alapítványból 50 arany.

Határnap: 1919 december 31.

34.

Hunyadi János élete és kora.

Jutalma Ipolyi Arnold alapítványából 2000 korona.

Határnap: 1919 december 31.

A jutalomban csak absolut becsű mű részesülhet. A jutalmazott mű egy évig a szerző tulajdona; ha egy év alatt ki nem adná, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

35.

Az Árpádházi királyok és királyi hercegek czimei, az illető országok és tartományok eredetének, határainak és kormányzatának ismertetésével.

Jutalma az ifj. Bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítványból 2000 korona.

Határnap: 1919 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év lefolyása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

36.

A magyar humanismus története Oláh Miklós felléptéig.

Jutalma a Gorove-alapítványból 100 arany.

Határnap: 1919 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának adatik ki. A megjutalmazott munka a szerző tulajdona marad; de ha egy év alatt ki nem adja, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

37.

Az erdélyi boérság története.

Jutalma a Vitéz-alapítványból 40 arany.

Határnap: 1919 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

38.

A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás története a mohácsi vésztől 1848-ig.

Jutalma a jogi monographia-segély fel nem használt összegéből 4000 korona.

Határnap: 1919 december 31.

Csak oly munka részesül a jutalomban, mely az eredeti forrásokat teljes mértékben felhasználja és absolut tudományos értékű.

39.

A M. Tud. Akadémia elhatározta, hogy a kiadásában megjelent „Monumenta Hungariae Historica“-nak minden évben egy-egy osztályát kitűzi jutalmul a budapesti, kolozsvári, debreczeni és pozsonyi egyetemek egy-egy (a történelemmel foglalkozó) hallgatója számára, a kit az illető kar szaktanárai e kitüntetésre mint legméltóbbat ajánlani fognak. A jutalom odaítélése minden évben a nagygyűlésen fog kihirdettetni.

A III. osztályból.

(Már hirdetett jutalomtétel.)

40.

Kiváncslik dr. Kőrösi József statisztikusunk demographiai működésének kritikai méltatása, különös tekintettel statisztikai módszereire.

Jutalma a Pollák Henrik-alapítvány kamatjövödelméből 1500 kor.
Határnap: 1920 december 31.

A jutalmat csak abszolút becsű munka nyerheti el.

A jutalom csak abban az esetben fizethető ki, ha szerzője igazolja, hogy a jutalomra érdemesített munka könyv alakjában és legalább 200 példányban megjelent.

Pályázási szabályok.

1. Minden rendű pályáirat, a fönnt kitett *határnapokig* „a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalához” czimezve (tehát nem a főtitkár neve alatt) küldendő; azokon túl semminemű ily pályamunka el nem fogadtatik.

2. A pályaműnek külső borítékára, feltűnő helyen, úgyszintén a jelíges levélre is ráírandó, hogy mely pályázatra küldetik be.

3. A pályamű *idegen kézzel, lehetőleg géppel, tisztán és olvashatóan írva, lapszámozva, kötve* legyen. Terjedelmesebb pályamunkák, melyek e feltételeknek nem felelnek meg, nem fogadtatnak el, illetőleg mellőztetnek.

4. A szerző *nevét, polgári állását és lakhelyét* tartalmazó pecsétetes levélben ugyanaz a jelíge álljon, mely a pályamű homlokán. A pecsétetes levélben netalán följegyzett kikötések, föltételek vagy a versenyügy körül régtől fogva bevett szokásos eljárástól kívánt eltérések tekintetbe nem vétetnek.

5. *Álnév* alatt pályázóknak a jutalom ki nem adatik.

6. Ha a jelíges levél felbontása után kitetszenék, hogy a munka saját kézírása a szerzőnek, műve a jutalomtól elesik.

7. *Nyílt* pályakérdésekre *zárt jelíges levéllel* beküldött pályaművek nem fogadtatnak el.

8. A jutalmat *nem nyert pályamunkák kéziratai* az Akadémia levéltárában maradnak és nem adatnak ki; azonban engedély mellett lemásolhatók az Akadémia helyiségében.

9. Mindezekre a föladatokra minden rendű akadémiai tagok is pályázhatnak.

10. Egyébiránt *bármely*, ha csak *formai kelléknek is elhanyagolása* elejti a szerzőt a jutalomtól.

Kelt Budapest, 1920 január 1-én.

Heinrich Gusztáv, főtitkár.

Elnöki jelentés

az Akadémia működésének a múlt hónapok alatti fel-
függesztéséről.

Berzeviczy Albert t. t., elnöktől.

Tekintetes Akadémia!

Már f. évi április hó 14-én tartott utolsó összes ülésünk alkalmával kénytelen voltam jelentést tenni azokról a károkról, melyeket a márczius 21-iki politikai fordulat következtében súlyos megpróbáltatásokon átment hazánkban a hatalom birtokába jutott úgynevezett tanácsköztársasági kormány addig csak Akadémiánk vagyonában előidézett. Jeleztem akkor, hogy ingatlanainknak tulajdonunkból való elvonása, értékpapírvagyonunknak a kormányintézkedések következtében beállott elértéktelenedése s ezáltal majdnem összes jövedelmünknek eleste nemcsak hogy folyó évi költségvetésünk megállapítását teszi lehetetlenné, hanem az általános drágaság, az elkerülhetetlenekké vált fizetésemelések s különösen a nyomdaárak óriási emelkedése által úgyszólván súlyos pénzügyi válságba jutott Akadémiát anyagi végromlással fenyegeti.

Már akkoriban éreztük a terhét nemcsak ezeknek az anyagi veszteségeknek, hanem egyes oly intézkedéseknek is, melyek intézetünket jogos önrendelkezése körében akadályozták.

Az úgynevezett proletárdiktatura szellemében behozott bizalmi testületi rendszernek megfelelően pénztárunk, a Földhitelintézet főtitkárunk ügyrendszerű utalványozásait csak a tisztviselők és altisztek által saját kebelökből választott úgynevezett bizalmiférfiak ellenjegyzése után érvényesíthette; de ezenfelül is jövedelmeink letiltása s még inkább folyószámlánk passzív állása minden utalványozásnak a közoktatási népbiztosság részéről való külön engedélyezését tette szükségessé. A bizalmiférfiak rendszere csakhamar kiterjedt kommunizált házainkra is és ezekben az Igazgató-tanács és a választott akadémiai szervek rendelkezési jogát lényegesen korlátozta.

Már márczius 30-án egy rendeletet kaptunk a közoktatásügyi népbiztostól, melyvel értésünkre adatott, hogy „a Magyar

Tud. Akadémia helyiségeit „a nevezett népbiztosság „közoktatásügyi czélokra lefoglalta“. Egy másik, április 12-ről kelt rendelet kimondta, hogy az Akadémiának bármilynemű kiadványai, ezentúl csak a közoktatásügyi népbiztos előzetes engedélyével adhatók vagy ajándékozhatók el s hogy ennek biztosítása végett a kiadványok jelenlegi kezelője a kiadványok állagáról részletes leltárt tartozik fölterjeszteni.

Kegyeletes érzelmeinket mélyen sértette az a mód, a hogy a tanácskormány közszeretétinktől környezett, feledhetetlen volt elnökünk, b. Eötvös Loránd végtségességének rendezéséből az Akadémiát kizárta, s azt, hogy ravatala fölött az Akadémia kívánsága szerint Eötvös elnökutódja mondjon búcsúszavakat, megakadályozta.

Úgy látszik, az a tény, hogy április 14-ikén nyilvános összes ülést merészeltünk tartani, adta meg a lökést arra, hogy az úgynevezett „tanácskormány“ minden, multunkban, hagyományainkban és nemzeti szellemünkben gyökerező intézményünk iránt táplált ellenséges indulatát és romboló szándékát Akadémiánkkal szemben most már leplezetlenül és a legkíméletlenebb módon nyilvánítsa. Mert még azon a napon kelt, már másnap a hírlapokban közzététetett, de nekem csak április 19-én kézbesítetett s közbejött elfogatásom miatt csak 29-én volt ilyetén a következő tartalmú népbiztossági rendelet:

A közokt. népbiztosság elhatározta, hogy a Magy. Tud. Akadémiát, melynek mai összetétele és működése a komoly tudomány fejlesztésének és védelmének érdekeivel mindenképen ellentétben áll, a legrövidebb időn belül átszervezi.

Addig is, a míg ez az átszervezés megtörténhetik, a közokt. népbiztosság a következőképen rendelkezik:

A Magy. Tud. Akadémia és annak osztályai további intézkedésig üléseket nem tarthatnak és mindennemű működésük szünetel.

A közokt. népbiztosság az Akadémia administratív ügyeinek intézésével az irodaigazgatót bizza meg. Az Akadémia eddigi elnökének és eddigi főtítkárnak intézkedési ioga megszűnik.

A közokt. népbiztosság felhívja az Akadémia eddigi elnökét, hogy a fenti rendelkezések értelmében hivatalát adja át és hasonló eljárás végett erről az eddigi főtítkárt is értesítse.

Az erőszakra alapított hatalommal szemben minden védelemről megfosztva, meghajoltunk a jogtalan intézkedés előtt, a főtítkár úr teljesítette a hivatalátadást s azon túl egészen jo-

gáinknak újabb visszanyeréseig úgy ő mint én minden intézkedéstől el lévén tiltva, csak magánértesüléseket szerezhettünk a történők felől, az Akadémia minden működése szünetelt s elmaradt május elejére kitűzött nagygyűlésünk is, mely pedig ezúttal tisztújítással lett volna egybekötve, úgy hogy munkásságunk e félbeszakítása következtében a három évre megválasztott elnökök, osztály- és bizottsági elnökök ma tulajdonképen megbízatásuk idején túlmenőleg kénytelenek a nagygyűlés megtarthatásáig tisztokban eljárni.

Mihelyt a jogszerű állapot visszaállott, kötelességemnek tartottam az Akadémia autonómiájának felfüggesztése alatt történt összes intézkedéseket pontosan megvizsgálni. Az észleltekről már az elnökök és titkárok értekezletét tüzetesen tájékoztattam; kötelességem a lényegesebb mozzanatok felől a tekintetes Akadémiának jelentést tenni.

Ellentétben a közoktatási népbiztosság már említett általános intézkedésével, mely az Akadémia helyiségeit „közoktatásügyi célokra“ foglalta le, május 7-én egy egyszerű „szolgálati jegy“ alapján a Vörösőrség budapesti ker. parancsnoksága az elnöki termet, a diszterem dobogóját és a palota erkélyét ezen őrség egy osztálya részére foglalta le, az elnöki termet kiürítetvén, oda 22 ágyat helyzetetett s az emelet különböző pontjain, így az erkélyen is gépfegyvereket helyzetetett el. A június 24-én fölmerült ellenforradalmi kísérlet alkalmával palotánk erkélyéről lőttek a dunai monitorokra, a minek csak természetes következménye volt, hogy ugyanakkor a földszintnek egy Buda felé néző ablakán át gépfegyver-löveg hatolt be könyvtárunkba, mely ott szerencsére emberéletben kárt nem okozott. A megtett előterjesztés daczára a vörösőrségi különítmény azután helyiségünkben maradt egészen július végeig, habár egy, június 25-ikéről kelt Közokt. népbiztossági rendelet úgy intézkedett, hogy az Akadémia következő helyiségei: az I., II. és III. osztálytitkárok szobái (tehát azok is, melyekben a Kisfaludy- és Mikszáth-ereklyék őriztetnek), a szótárbizottsági szoba (ú. n. patkós terem) az elnöki szoba és a képesterem a Természettudományi Szövetség rendelkezésére bocsáttassanak. Jellemző az idevonatkozó rendelet következő pontja: „Figyelmeztetem, hogy az átadás alkalmával szerezzen a Természettud. Múzeumok és Társulatok Direktóriumától kellő garancziákat az átadandó helyiségekben otthagyható bútort, kép, könyv és irományok stb. biztonságára nézve. A mennyiben eziránt a Direktórium garancziákat nem nyújthatna, az illető tárgyak az átadandó helyiségekből elviendők és az Akadémia más helyiségeiben biztos őrizet alá veendők“.

Habár ilyenképen az Akadémia már majdnem összes, saját

rendelkezésére álló szobáiból való kiszorítatásnak nézett eléje, július hó 10-ikéről keltezve egy újabb rendelet érkezett le, melynek értelmében a Nemzeti Múzeum Deák-szobájában őrzött összes, Deák Ferenczre vonatkozó emléktárgyak, a megőrzésre felhasznált bútorzattal együtt, ezentúl a M. Tud. Akadémia palotájában lesznek őrizendők, lehetőleg a Széchenyi-múzeumban; a mennyiben pedig ott el nem férnének, más, megfelelő, vagyis minden sérülést vagy romlást kizáró helyen lesznek „elraktározandók“. A természettudományok szövetségének egy megbízottja meg is tekintette a részökre kijelölt helyiségeket, azonban a bekövetkezett fordulat következtében sem az ő behelyezkedésükre, sem a Deák-ereklyék átszállítására többé nem került a sor.

Eközben július 3-ikán még egy rendeletet kaptunk, ezúttal ismét a Vörös Őrség parancsnokságától, mely érdekes tanubizonysága annak, hogy a Tanácskormány mi mindent tartott a „komoly tudomány érdekeinek védelmével“ összeegyeztethetőnek. E szerint a palotánkban a vörösőrök által már megszállott helyiségek a „bútorelosztóhivatal“ részére lettek volna sürgősen átadandók. A közoktatási népbiztosság közbejött rendelkezéséről nyújtott szóbeli felvilágosítással sikerült e rendszabály fogantatását is megakadályozni.

Az egymásnak ellentmondó intézkedések e sorozata, melyet még jobban összekuszált a „könyvtárügyi megbízottak“ némely, az alábbiakban érintendő közbeszólo rendelkezése, végre arra indították az ügyvezetéssel megbízott irodaigazgató-segédtitkárt, hogy július 3-án előterjesztést tegyen a népbiztosságnak, melyben hivatkozva a maga hatáskörének semmikép körül nem határolt voltára is, annak megállapítását kérte, hogy az Akadémia a Közoktatásügyi Népbiztosság melyik ügyosztályának vagy egyéb szervének (szellemi termékek tanácsa, könyvtárügyi megbízottak stb.) van tulajdonképen alárendelve s ügyeinek vezetője „az egymásnak ellentmondó rendelkezések közül melyik ügyosztályét hagyhatja figyelmen kívül?“ Ugyanő július 16-án egy újabb előterjesztésben rámutatva arra, hogy a Népbiztosság ú. n. „könyvtárügyi megbízottai“ az Akadémia könyvkiadóhivatala és raktárkészlete fölött kizárólagos rendelkezési jogot óhajtanak gyakorolni, kimondatni kérte, hogy az Akadémia a Közoktatásügyi Népbiztosság főiskolai csoportja alá rendeltetik s így könyvtára, könyvkiadóhivatala és raktárai fölött is egyedül ez az osztály rendelkezhetik és ügykezelésében másnak utasításai tekintetbe nem veendők. Azonban sem az egyik, sem a másik előterjesztésnek foganatja nem lett; a Népbiztosság nem látta szükségesnek e kérdésben állást foglalni.

Eközben egymást érték az anyagi helyzetünk romlását

siettető intézkedések, illetőleg mulasztások is. A Földhitelintézet május 6-áról kelt értesítése szerint a „Forradalmi Kormányzótanács” elrendelvény „a korábbi vámkülföldön kibocsátott és a felek letétjeiben őrzött értékpapírok kiszolgáltatását”, a mi letétünkben is kivétetett 26 darab a német birodalomban kibocsátott részvény, körülbelül 15600 márka névértékben és a Pénzüntezeti Központba szállíttatott el. Eddig még nem kaptunk értesítést arról, vajon ezeknek külföldi értékesítését megkísérelték-e?

Nemcsak hogy az épületeink után befolyó bérjövödelmeket a Magyar Ált. Hitelbankhoz kellett a Földhitelintézetnek beszolgáltatnia, honnan azok valószínűleg az állampénztárba folytak be, hanem előfordult az is, hogy egy a bérházban természetben való lakással bíró tisztviselőnk lakása után lakbér követeltetvén, az Akadémia kénytelen volt azt a saját terhére folyósítani.

Az ideiglenes ügyvezető látva terheink növekedését, július 13-ikáról előterjesztéssel járult a Népbiztossághoz, melyben rámutatva az Akadémia anyagi helyzetére s különösen arra, hogy folyószámláját immár — főkép a mit sem jövedelmező hadikölcsönkötvények megszerzéséből eredő — 1,600.000 korona tartozás terheli, kérte hogy folyó kiadásaink fedezhetésére egyelőre külön folyószámlára utaltassék át az állampénztárból javunkra 200.000 korona. Ez az előterjesztés sem részesült figyelemben.

Hogy szellemi tekintetben Akadémiánkat a tilalom, mely alá helyeztek, teljes meddőségre kárhoztatta, magától értetődik. A tilalom egész ideje alatt összes kiadványaink szüneteltek, nemcsak újak nem voltak sajtó alá adhatók, hanem a közrebocsátásra készek közül is mindössze Földes Béla egy értekezése és a Mathem. és Természettud. Értesítő egy füzeté hagyhatta el a sajtót; Ballagi Aladár tagtársunknak egy a történelmi bizottság által kiadásra elfogadott és már kiszedett műve megjelentetését „papirhiány okából” nem engedélyezték; sőt egyes már kiszedett kiadványok szedésének szétdobását kívánták, a mi azonban meg nem történt.

Ezekkel szemben csodálatos az a szorgos érdeklődés, a melyet a Tanácskormány az Akadémia által tervezett kiadványok iránt tanúsítani látszott. A „Szellemi termékek országos tanácsa” július 8-áról egy „belső rendelet”-et adott ki, mely hozzánk július 10-én érkezett s a melyben „forradalmi törvényszék elé” állíttatás terhe alatt utasított az Akadémia vezetősége, hogy július 15-éig — tehát 3 nap alatt — tegyen részletes, 10 kérdőpontra megfelelő jelentést az összes „előkészületben és sajtó alatt levő tudományos könyvekről”. Az ügyvezető bejelentette azt a négy kiadványt, mely tényleg sajtó alatt van (Zolnai, Gaál Jenő, Ballagó művei s az Akad. Értesítő), egyébként azonban kifejtette, hogy Akadémiánk osztályai és bizottságai az

évek során át számos megbízást adtak tudományos művek megírására; miunde megbízások lajstromozása s azok teljesítési stádiumának megállapítása ma annál inkább lehetetlen, miután a Népbiztosság saját rendelkezésével az Akadémia összes szerveinek működése, mint „a komoly tudomány fejlesztésének és védelmének érdekeivel mindenképen ellentétben álló”, föl van függesztve s ennélfogva szünetel.

Hátra van még azoknak a kormányintézkedéseknek ismeretése, melyek a letűnt négy havi időszak alatt könyvkészletünk, valamint könyvtárunk tekintetében történtek.

Május hó 22-én arról értesítették a „könyvtárügyi megbízottak” könyvtárunk igazgatóságát, hogy miután az összes közkönyvtárak duplumainak egyesítését tervezik, a duplum-eladás és cserélés megszüntetendő. Utóbb május 31-én már ki is jelöltek egy helyiséget, mint a „Közkönyvtárak gyűjtő-telepét”, a hol a duplum-anyag egyesítendő lesz; egyúttal kimutatást kívántak be a kettős példányokról, majd meg különböző egyéb adatokat, a melyeknek gyors összeállítása messze fölülmulta volna könyvtárunk csekély személyzetének munkaerejét, ép úgy mint az a kívánság is, hogy könyvtárunk az egész nyári szünet ideje alatt nyitva tartassék. Július 9-én a könyvtári megbízottak „liberálisabb könyvkikölcsönzési rendet” követeltek könyvtárunk vezetőségétől, utóbb (júl. 25.) javaslatot az anyagi és szellemi szükségletekre nézve. Azonban minde kezdeményezések éppen csak kezdeményezések, tervek maradtak s legalább elégtétellel állapíthatjuk meg, hogy a tanácskormány működésének végeig könyvtárunkból tényleg semmit el nem vittek.

Ép így csak szándék maradt az a nagyszabásúnak tervezett intézkedés, melylyel a népbiztosság könyvtárügyi megbízottjai július 2-án állottak elő, a midőn levélben kijelentették, hogy „a tud. Akadémia könyvkiadó vállalatának kiadásában megjelent és még készletben levő összes könyveket közkönyvtári czélokra ezennel megvásároljuk olykép, hogy azokból Önök által csupán három-három példány tartható vissza”, egyúttal kérték, hogy a könyvek a Közkönyvtárak gyűjtő- és elosztótelepe igazolt megbízottjának haladéktalanul kiadassanak és a „Szellemi termékek orsz. Tanácsának” nevezett telepe részére számláztassanak s kilátásba helyezték, hogy a vásárlás az Akadémia egyéb kiadványaira is ki fog terjedni. Ezen intézkedés nem akadályozta egyes akadémiai kiadványoknak koronkinti ingyenes utalványozását a Népbiztosság részéről egyes körelmezők részére. Mikor aztán irodaigazgatónk arra figyelmeztette a Biztosságot, hogy az Akadémiának kiadványai szétoztása tekintetében bizonyos fenálló kötelezettségei vannak a cserepéldányokra igényt tartó külföldi intézetekkel, valamint az átalányfizetőkkel szem-

ben, melyeknek teljesítésére nézve az utóbbi időkben szünetelő postaforgalom miatt hátralékban van, szóbeli megállapodás jött létre arra nézve, hogy az átadásnál e kötelezettségeink is számbavételessenek. Hogy kiadványaink, ha nagyobb példányszám átadására került volna a sor, a „Szellemi termékek orsz. Tanácsa” részéről milyen elbírálás alá vonattak volna, s azokból mennyi került volna tényleg — mint mondva volt — közkönyvtárak közötti kiosztásra és mennyi vonatott volna ki esetleg a könyvforgalomból, azt természetesen nem tudhatjuk. Tény az, hogy Akadémiánk a Tanácskormány által, mely annyi jövedelem-től fosztotta meg, könyveladás czimén sem gazdagodott egyetlen fillérrel sem, sőt még a folyó félévre esedékes költségvetésszerű állami dotációját sem kapta meg.

Midőn augusztus hó elsején a tanácsköztársasági rendszer megbukott s a nyomában megalakult új kormány kimondta, hogy a megelőző uralom minden rendelkezését revisió alá veszi s legelső intézkedései gyanánt a törvényes, rendes bíróságokat hatáskörükbe visszahelyezte és a házakat tulajdonosaiknak visszaadta, rögtön el voltam tökéelve, ha az autonómiánkat felfüggesztő rendelet visszavonása késnék, bíróságainknál keresni törvénytelenül elvont egyéb jogaink gyakorlatába való visszahelyeztetésünket is. Azonban már augusztus hó 6-ikáról keltezve megkaptuk a most már Közoktatásügyi minisztériumnak nevezett fölülttes hatóság következő, az irodaigazgató-segédtitkárhoz intézett leiratát:

A folyó évi április hó 14-én 80597/1919. IV. ü. o. szám alatt kelt itteni rendeletben foglaltakat, mely szerint a Magyar Tudományos Akadémia és annak osztályai további intézkedésig üléseket nem tarthatnak és mindennemű működésük szünetel, az Akadémia adminisztratív ügyeinek intézésével pedig, az eddigi elnök és főtítkár intézkedési jogának megszüntetése mellett a közoktatásügyi népbiztoság Önt bizza meg, ezennel hatályon kívül helyezem. E rendelkezésemről az Akadémia vezetősége haladéktalanul értesítendő és a hivatal szabályszerűen átadandó. Önnek a Magyar Tudományos Akadémia érdekében az elmúlt négy hónap alatt kifejtett buzgó szolgálataiért elismerésemet fejezem ki.

A főtítkár úr haladéktalanul teljesítette a hivatalátvételt és ezzel a status quo ante az egész vonalon helyreállott.

Tekintetes Akadémia! Megkísérlettem lehető tárgyilagossággal ismertetni a történeteket.

Ma még nem vagyok abban a helyzetben, hogy pontos és számszerű adatokkal szolgáljak pénzügyi helyzetünkre s az

anyagi bajokból való kibontakozás lehetőségeire nézve; ezt későbbre kell fönntartanom. Ma a helyzetet még csak, súlyos veszélyt kiállott szellemi érdekeink szempontjából tudjuk áttekinteni. Habár Akadémiánk mint mindig, úgy a legutóbbi vészes időszakban is együtt érzett a nemzettel és mindnyájunk lelken átviharzottak azok az érzelmek, a melyek e hó legelején végre nyílt kitörésre juthattak; habár Akadémiánk számos, érdemdús tagját a megbukott önkényuralom nemcsak anyagi javaiban károsította, hanem sok esetben személyes szabadságától is a legbrutálisabb módon megfosztotta, zaklatásoknak, sanyargatásoknak, megalázásoknak tette ki, e perczen és e helyen tartózkodom attól, hogy ez uralom politikai bírálatába boesátkozzam. Azt hiszem, az elfogulatlan utókor meg lehetős egyértelműséggel fogja szerencsétlen hazánk élete e korszakának előidézői és intézői fölötti ítéletét meghozni.

De szemben azzal a becsmérő ítélettel, melyre a megbukott tanácskormány az Akadémia működésének és jogainak teljes felfüggesztését alapítani jónak látta, kötelességem rávilágítani arra, hogy a kik a mi tudományos működésünk komolyságát oly fennhéjázóan tagadásba vonták, csak az intézetünket érdeklő ügykörben e rövid, alig több mint négy havi időszakban a dilettáns kapkodás, a frivol önkény, a valódi tudományos érdekek iránti közöny és tájékozatlanság mennyi kiáltó tanujelét adták.

És kötelességem rávilágítani arra az irányzatra is, a mely nem csak az Akadémiával szemben alkalmazott adminisztratív rendszabályok, hanem a kommunista uralom egyéb, szellemi téren tett, megkezdett vagy tervezett intézkedéseiből is nyilván szemünkbe tűnik s a mely — sajnos! — ez idő alatt még irodalmunkban és diktátori páleza alatt állott sajtónkban is készséges dicsőítőkre talált.

Szerencsére a megbukott rendszer vezetői nem bizonyultak oly mestereknek az alkotásban, mint a rombolásban, csak a saját hatalmuk szervezéséhez értettek, nem az intézményekéhez is, azon felül nemzetünket balsorsában is megvédte a gondviselés annyiban, hogy e rendszernek időt nem adott kárhozatos szándékai teljes megvalósítására. De abból is, a mi a márczius 21-ike óta a szellemi téren átélték összképe gyanánt elénk tárul, megállapíthatjuk, hogy itt tervbe volt véve és megkezdett a köznevelésben és közoktatásban a legalsóbb foktól a legfelsőbbig, az irodalom, tudomány és művészet minden terein gyökerestől való kiirtása mindannak, a mi — legyen az vallás, erkölcs vagy hazafias és nemzeti érzés — a társadalmat és az államot összetartja és erőssé teszi; tervbe volt véve és megkezdett különösen az irodalomból száműzése minden nemesebb és tisztább

érzésnek és eszménynek, egyenes meghamisítása a tudománynak kétesértékű doktrínák javára üzött nemzetközi propaganda szolgálatában s mindenekfölött lebecsmérlése, meggyalázása nemzeti történetünk nagy és nemes példáinak s a benne megnyilvánult eszmék és nemzeti jellem ható erejének.

Ezzel a megdőbbentő tapasztalással szemben meggyőződésem szerint Akadémiánkra is fontos feladatok várnak. Irodalmunk már nem egyszer vitt emlékezetes, mondhatni vezető szerepet a nemzeti megújulás, a nemzetnek súlyos viszontagságok, elnyomatás, megaláztatás után való újabb fölemelkedése munkájában; erre kell képesnek bizonyulnia az után a talán minden eddiginél nagyobb katasztropha után is, mely hazánkat az elvesztett háború nyomán érte s melynek a most lezárult rémuralmi korszak bizonyára leggyászosabb tüneménye volt. Okulva és lelkünkben megerősödve kell résen állanunk a szellemi téren csak a bomlasztás és rombolás céljait szolgáló szélsőséges destruktív irányzatokkal szemben és hirdetnünk kell az elfogulatlan és pártatlan, a szabad, igaz és tárgyilagos, de a hazaszeretetet és nemzeti érzést soha meg nem tagadó, a társadalom és állam szilárd alapjait agyrémek kedvéért soha fel nem áldozó tudományt.

Kérem, méltóztassanak e jelentésemet tudomásul venni.
Budapest, 1919 augusztus 18.

Csatlakozás a Berni Unióhoz.

I.

Fölterjesztés Kunfi Zsigmond közoktatási miniszter úrhoz.

Nagyon tisztelt Miniszter úr! F. é. 20416/III. B. sz. a. kelt felhívása következtében a Magy. Tud. Akadémia f. hó 26-án a felhívásban megjelölt irodalmi intézetek kiküldötteivel Magyarországnak a berni szerzői jogi unióhoz való csatlakozása tárgyában értekezletet tartott. Az értekezletbe belevonta a Budapesti felállított Szerzői Jogi Bizottságot is, s meghallgatta ennek a csatlakozás tárgyában már korábban készített és felterjesztett véleményét.

A Magy. Tud. Akadémia Miniszter úr szíves tudomására hozza, hogy az értekezlet teljes egyhangúsággal a berni szerzői jogi unióhoz való csatlakozás mellett foglalt állást. Erre az a körülmény indította, hogy a háború után nagyobb arányokat öltő nemzetközi forgalomban az országnak kétségkívül sokkal nagyobb mértékben lesz szüksége szellemi termékei védelmére külföldön, mint előbb. Ezenfelül pedig az ország a csatlakozás

által annak is adna kifejezést, hogy az új békés nemzetközi jogrendnek odaadó támogatója kíván lenni. Ennélfogva a Magyar Tud. Akadémia, egyetértésben a meghallgatott társaságokkal, melegen kívánja, hogy a népkormánynak mielőbb sikerüljön a csatlakozás tervét megvalósítani.

E szerint a Magyar Tud. Akadémia által megtartott értekezlet álláspontja teljesen megegyezik a Magyar Könyvkereskedők Országos Egyesületének és a Zeneműkereskedők és Kiadók Országos Egyesületének a kormányhoz intézett közös beadványában előterjesztett kívánságával, melyet Miniszter úr véleménynyilvánítás végett a Magyar Tud. Akadémiához leküldeni méltóztatott.

A Magyar Tud. Akadémia a maga részéről egyúttal megjegyzi, hogy az országnak a berni unióhoz való csatlakozása s ezzel kapcsolatban szerzői jogi törvényünk módosítása tárgyában múlt évi október hóban az akkori igazságügyi miniszter úr felhívására már mondott véleményt. Felterjesztését, melyet e tárgyában hozzá intézett volt, tájékozódás végett másolatában mellékelni van szerencsénk.

Az említett egyesületek a népkormányhoz intézett együttes beadványukban azonban nemcsak a berni unióhoz való csatlakozásunkat kérik, hanem mást is; sőt beadványukban ezt teszik első helyre. Annak kieszközlését kérik ugyanis a magyar népkormánytól, hogy „a békeszerződésben világosan kikötessék, hogy mindazokon a területeken, melyek a magyar államon belül teljes autonómiához jutnak, vagy esetleg más állam igazgatása alá kerülnek, a magyar irodalom és zeneirodalom termékeinek bírása, megrendelése, bevitele és terjesztése kölcsönösségi alapon semminemű korlátozásnak alávetve ne legyen“.

De a beadvány ezzel be sem éri, hanem még tovább megy s azt kívánja, hogy addig is, míg az általános békeszerződésben az általa óhajtott megállapodások létrejönnek, „szükséges lenne a szóbanforgó új államok kormányaival ideiglenes egyezményeket kötni, melyek részünkre ezeket a kívánt jogokat biztosítják“. Vagyis a beadvány a végleges békekötésnek is elébe akar vágni, s a területmegcsonkítással járó következmények felől a szerzői jog terén már most előzetesen kíván a megszálló államok kormányaival megállapodásra jutni.

A Magyar Tud. Akadémia, s a megtartott értekezlet is, mély sajnálattal észleli ezt a mérhetetlen kishitűséget és előzetes beletörődést oly katastrófhába, mely a nemzet létalapjait ingatná meg. A legutóbbi néhány hónap szenvedései mindenkit meggyőzhettek már arról, hogy az országnak a maga területe épességéről és egységéről már előre is, akár csak feltételesen, lemondania nem szabad, mert ezt tennie nem lehet, a nélkül, hogy létét a legkomolyabban ne veszélyeztesse. A Magyar Tud.

Akadémia rendületlenül bízik abban, hogy Magyarország Nép-kormányának lesz ereje és befolyása arra, hogy az országot a végzetes katastrophától megmentse. Éppen azért még annak a gondolatát is elhárítja magától, hogy az ország területe megcsonkíttassék, a miért erre az eshetőségre nézve semmiféle javaslatot nem kíván tenni.

A Magy. Tud. Akadémiának azonban más kérése van. Miniszter úrhoz és általa az egész kormányhoz végtelen sok szenvedéssel sujtott véreink érdekében, kik a megszállott területeken vannak. Ma már tudjuk, hogy az ország területe igen jelentékeny részeinek megszállását az ellenséges csapatok oly barbarismussal hajtják végre, mely a legelmaradottabb korszakok kegyetlenségével vetekedik. Ezek közül csak azt az egyet emeljük ki, hogy az ellenség minden szellemi kapcsolatot is megszakított köztünk és a megszállott területeken levő honfitársaink között. Hónapok óta magyar könyv, magyar újság a megszállott területek lakóinak kezéhez nem jut. A sok szenvedés közt a szellemi kapcsolat megszakítását és a magyar szellemi termékek megvonását talán legnehezebben tudják elviselni ellenséges kézre jutott honfitársaink. Itt az ideje már, hogy ennek az ember-telenségnek véget vessünk. Mindezek folytán a Magy. Tud. Akadémia teljes egyetértéssel az értekezletre meghívott irodalmi intézetek kiküldötteivel arra kéri Miniszter urat és az egész népkormányt: *találjon módot és utat annak kieszközlésére, hogy a magyar szellemi termékek még a megszállás ideje alatt is eljuthassanak a megszállott területek lakosságának kezéhez.* Az erre vezető út természetesen nem az volna, hogy — mint az idézett beadvány kívánja — a népkormány a megszálló államok kormányaival oly ideiglenes egyezményekre lépjen, a melyek részünkről némi jogfeladást jelentenének, hanem hogy az ellenséges hatalmakhoz fordulva, azoktól eszközölné ki szellemi termékeink szabad forgalmát a megszállott területeken.

A Magy. Tud. Akadémia melegen ajánlja ezt a kérelmét Miniszter úr és a Nép-kormány nagybecsű figyelmébe. — Budapest, 1919 február 26. — *Berzeviczy* s. k., elnök.

II.

A Szerzői Jogi Szakértő Bizottság jelentése.

Tisztelt Bizottság! Az irodalmi és művészi munkák védelmére alakult berni nemzetközi unióhoz való csatlakozás kérdése nem új kérdés általában és nem új a magyar érdekeltiségre nézve is. Az 1886-ban létrejött berni egyezményből Berlinben nemzetközi unió lett s ez is két újabb értekezleten Bernben és Párisban kibővült s ebben a formájában áll ma fenn és func-

tionál. A magyar érdekeltségek néhány év óta foglalkoznak a kérdéssel, melynek anyaga egy törvényjavaslat képében kerül most a tisztelt Bizottság foruma elé. A törvényjavaslatot, melyet a kormány készített el, terjedelmes megokolás kíséri, mely úgyszólván ismerteti és magyarázza a törvényjavaslat egész anyagát.

Maga a törvényjavaslat az 1908-ik évben Berlinben elkészített egyezményt kívánja elfogadni azokkal a módosításokkal és kiegészítésekkel együtt, a melyeket az azóta tartott berni és párisi értekezleteken csatoltak az egyezményhez ugyanazon érvényességgel, a melylyel bír maga az egyezmény.

A magyar kormány tehát, eddigi tanácskozásai és előmunkálatai alapján, mint az előttünk fekvő törvényjavaslata bizonyítja, teljes egészében elfogadja az unió eddigi megállapodásait, szabályait és intézményét, vagyis minden fönntartás nélkül be óhajtja vinni Magyarországot a nemzetközi unióba. E szándékára nézve pedig, valamint javaslatára nézve is, most a tisztelt Bizottság véleményét kívánja még meghallgatni és ezt sürögösen kéri.

Azt tartom, tisztelt Bizottság, hogy a kérdésnek ebben az igen előrehaladott stadiumában a Bizottság alig tehet már egyebet, minthogy a kormány munkálatait tudomásul vegye: helyeslően vagy resignáltan, a szerint, a mint a vélemények a Bizottság kebelében kialakulnak.

Mert egészen bizonyos az, hogy ez a törvényjavaslat teljesen korunk szellemében készült s eddigi fejlődése is ennek az iránynak felel meg. A szellemi és művészi értékek nagy nemzetközi forgalma szükségessé teszi, hogy ez alkotások anyagi érdekeiről is gondoskodás történjék. Ha Párisban ellopják a kabátomat, a párisi bíró megbünteti, esetleg kártérítésre szorítja a tolvajt. Ha szellemi vagy művészi alkotásomat lopják el, azt a tolvaj szabadon értékesítheti, ez, a kabátomnál s néha egész ruhataramnál becsesebb s legszentebb tulajdonom ott védelemre nem talál. Ez olyan képtelenség, a mely szembe szökik. Ha erre mégis csak most, úgyszólván az újabb korban jöttek rá az emberek, annak oka tán az, hogy az irodalmi és művészeti alkotások is nagyobb üzleti értéket csak újabban nyertek, kivált a nemzetközi forgalomban.

Elvben tehát e kérdés nemzetközi rendezése ellen józanul kifogást tenni nem lehet. Gyakorlatban pedig meg kell állapítani, hogy azokon a nemzetközi értekezleteken, melyeken e kérdést megtárgyalták s melyek gyümölcse maga az unió s az uniónak különböző munkálata, a melyek összességéből áll a mi kormányunk törvényjavaslata: azokon a nemzetközi értekezleteken Európa minden országainak legilletékesebb emberei segédkeztek a kérdés olyatén megoldásában, a hogy ma előttünk fekszik.

Azt lehet mondani e szerint, hogy ez a javaslat a lehető legteljesebb és legkörültekintőbb, tele van méltányossággal és a nemzetek érzékenységre, függetlenségére s törvényeire való tekintettel. A ki általában az irodalmi és művészi kérdések ilyen nemzetközi rendezésének a híve, az csak örömmel üdvözölheti ezt a javaslatot. És minthogy ez az ügy nyilván csakis a megkezdett irányban, a kölcsönösség elvére fektetett szellemben fog tovább fejlődni és a maga egészében képviseli az összes európai érdekeltség felfogását, a miért is egyre-másra csatlakoznak hozzá ki fenntartás nélkül, ki a hazai törvényes rendelkezés némely pontjára nézve fenntartással, a világ nemzetei: annál fogva kétségtelennek látszik, hogy a magyar Szerzői Jogi Szakértő Bizottság sem érezheti magát hivatva arra, hogy a törvény megalkotásának útjába álljon.

Maradna az az álláspont, hogy vagy valamely módosításokat javasoljon, vagy hogy csak fenntartással kívánjon belépni az unióba.

Az elsőre vonatkozólag meg kell jegyeznem, hogy az eddig folyt nemzetközi tárgyalásokon a kérdés minden vonatkozása, bonyodalmi, eshetőségei oly alaposan és annyi kölcsönös előzetekénységgel vizsgáltattak és oldattak meg, hogy egyrészt alig található hézag, amelyet új módosítással hevenyészve érdemes volna betölteni akarni; másrészt pedig jelentéktelen módosítással feltartóztatni a döntést, szinte csak akadékoskodásnak látszanék.

A mi pedig a fenntartással való elfogadást illeti, arra nézve nekünk különös okunk tudtommal nincsen. Mert arról van a szó, hogy az unió szabályai szerint mi minden az unióhoz tartozó nemzet irodalmi és művészi termékének azokat a jogokat biztosítsuk, melyeket hazai törvényeink szerint saját íróink és művészeink élveznek s viszont ugyanezt a jogot nyertük mi az unióhoz csatlakozott nemzetek területén. Hasonló kölcsönös jogbiztosító viszonyban voltunk eddig fenntartás nélkül több európai állammal. Ezentúl, ennyi a változás, több állammal lépünk az unió által ily viszonyba.

Ha a tisztelt Bizottság e fejtegetéseimhez hozzájárul, akkor méltóztatnék a kormány törvényjavaslatát ellátni a nihil obstat formulájával.

Ellenben én még arra kérek engedelmet, hogy eddigi előadásomat megtoldjam egynémely észrevétellel, mert nézetem szerint a helyzet, ha ez a javaslat törvény lesz, valamelyest mégis változik s e változásból esetleg új kötelességei és új gondjai kell hogy származzanak azoknak az intézményeknek és testületeknek, a melyek feladata a nemzet szellemi életének és érdekeinek az ápolása és irányítása.

Ki kell mindennekefelett emelnem, hogy ez a javaslat egyenlő mértékkel mér az unió minden tagjának — t. i. a mi a jogokat illeti. Ez elvben a legigazságosabb dolog, gyakorlatban azonban a legnagyobb igazságtalanság lehet. Nem tesz a javaslat különbséget kis és nagy nemzetek, kis és nagy irodalmak, kisebb és nagyobb nemzeti műveltségek között. Így, hogy ne Magyarországról beszéljek: az angol nemzet és irodalom, a francia nemzet és irodalom szemben áll a liberiai köztársaság színes és félszínes nemzetével és irodalmával. E kis afrikai köztársaság lakossága az Atlanti Óceán partján tudvalévőleg bennszülött négekből és bevándorolt angolokból s ezek keverékéből áll. A nyelvök is ehhez hasonló. Jórészt angol nyelvanyagból áll, de a bennszülöttek ősi nyelvének szabályai élnek és uralkodnak a vegyes anyagban. E nyelv és nemzet irodalmát és íróit, sajnos nem ismerem, de merem állítani, hogy a berni nemzetközi unióban, melynek Liberia is tagja, az irodalmi jogvédelmi kölcsönösség a francia nemzettel igen közepszerű üzlet a libériai íróra nézve. A berni conventio e szerint az ilyen kis nemzetre a fejlett és nagy irodalmakkal szemben jóformán csak egy nagy külön adót jelent, a melyért cserébe anyagilag a semminél alig kap többet.

Ez a konfliktustermészetesen megoldhatatlan. Hiszen itt magánjogi ügyletek intézéséről és szabályozásáról van a szó. Nem Libériáról, nem is Libéria irodalmáról, hanem libériai írók és kiadók anyagi érdekeinek más nemzetekkel szemben való védelméről. Ezeket védtelen lehet hagyni; védelmek csak a paritásos kölcsönösség elvén látszik lehetőknek. Mert sem állam, se berni unió nem avatkozhatik abba, hogy a libériai Jókai mennyi pénzért engedje meg regényének francia vagy más nyelvre való fordítását, és hogy egy francia kiadó mennyit fizessen bármely idegen író munkájáért, vagy idegen színigazgató mely föltételekkel adja elő idegen szerző darabját.

Látnivaló ebből, hogy a berni unió az irodalmi és művészi nemzetközi forgalomnak csak üzleti részére létesült szervezet. Nem kisebbitésül mondom ezt, mert hiszen, ha az iparos megél, a gyáros meggazdagodik, a spekuláns milliókat szerez munkájával és tőkéjével: mért az író ne kamatoztassa ideális tőkéjét, még pedig a lehető legjobban.

Ámde az irodalomnak, a művészeteknek más célja is van még a pénzkeresésen kívül. Ideális céljaik vannak: erkölcsiek, humanitáriusok, tudományosak, civilisatoriusok. Ha pedig egyfelől meg kell engednünk azt, hogy ezek az ideális célok ne legyenek akadályai annak, hogy az író és művész bőven élvezhesse munkájának anyagi jutalmát is, fontolóra kell azt is ven-

nünk, hogy az anyagi érdekek ilyen kizárólagos cultusa az idealis czélokat a kelleténél jobban nem károsítja-e.

Vegyük egy kissé szemügyre a dolgot.

Nagy nemzetek gazdag irodalma, óriási írói hadserege oly dús évi termeléssel kínálja nemzetét, hogy jóformán el lehet minden irodalmi import nélkül. Bizonyos, hogy — teszem Francia- és Angolországban — a minimumra redukálódik az idegen irodalmakból szedett kiadás.

Kis nemzetek viszont nemcsak hogy a termelés gazdagságában nem versenyezhetnek a nagyobbakkal, nemcsak hogy kisebb számuknál fogva nagy tehetségek létrehozása is gyérebben eshetik meg náluk; de helyzetöknél fogva is utalva vannak arra, hogy a nagy nemzetek irodalmi mozgalmainak ismeretében hátra ne maradjanak, nevezetesebb idegen irodalmi alkotásokból műveltségi színvonalukat emelni iparkodjanak.

Ebből a helyzetből keletkezett a régi magyar álláspont, a mely nem tartotta kívánatosnak az irodalmi conventiókat, a jogok kölcsönössége alapján. Mert egyfelől üzletileg súlyosan ráfizetnénk, másfelől megnehezítvén a fordítást, megakadályozván az adaptálást, a jó művek bejövetelének az útját torlaszoljuk el, tehát a művelődés egy-egy eszközétől fosztjuk meg a nemzetet.

E szempontról megemlékezik a törvényjavaslat megokolása is, de azt mondja, e felfogás helyes volt tán a múltban, de a „XX. század eleje óta, úgymond, egyre öröndetesebb módon szaporodott azoknak a műveknek a száma, a melyek különféle külföldi országokban sikert arattak, úgy hogy immár a hazai érdek is a mellett szól, hogy a magyar állam mentül több culturállamban biztosítsa magyar művek javára a szerzői jogvédelmet“.

Midőn e sorokat olvassuk, feltolakodik ránk a gondolat, hogy megvizsgáljuk a külföldi országokban sikert aratott magyar irodalmi termékeket és foglalkozunk az irodalmi import és export kérdésével.

Még kell itt látnunk elsősorban, hogy ez a megszapordott kivitelünk, csakugyan a közelmúlt eredménye. És ha vizsgáljuk a munkáinkat, melyeken a külföld oly mohón kapott, szemünkbe szökik, hogy ezeknek több, mint kilenczven százaléka, nagyobbbrészt szinpadi művek már itthon sem az irodalmi babért és művészi sikert kereste, hanem úgynevezett repertoireirodalom volt, a színházi üzletek szolgálatát tartotta szem előtt és az írói tiszteletdíjat. Ez nem lekicsinylése a dolognak, mert hiszen a modern élet a színházakat csakugyan a nemesebb szórakozás és nemzeti művelődés magaslatáról leszállította az üzleti vállalkozás nivójára és ebben az irányzatban az írók követték a színházi vállalkozókat. A modern élet általános fejlődésének

a következménye ez s nem a magánvállalkozás érezheti magát hivatva arra, hogy szembeszálljon vele. A színház az ideges és lázas forgalomban tülekedő társadalomnak ma egészen közönséges, nemesebb hivatást csak elvétve érintő szórakozó helye. Irodalom és művészet pedig ma már csak elvétve törekszik a halhatatlanságra, hanem inkább lett a napifogyasztás ügyes és számító szállítója.

Ebből a természetből szállítottunk a külföldre is és bizony nem egyszer kellett elviselnünk a súlyos ítéletet, melyet egyes külföldi bírálók erkölcsi és esztétikai tekintetekből az exportált darabok révén a fejünkre olvastak. Mert hiszen a távol idegenben elsősorban csakis az odakerült irodalmi és művészi termékeink szerint ítélnének meg bennünket.

Így konstatálni lehet, hogy újabb irodalmi kivitellünkkel íróink és kiadóink pénzt kereshetnek ugyan, de becsületet a nemzet keveset vall vele.

Ennek a kivitelnak egy további árnyéka az, hogy íróink már tárgyük és témájuk megválasztásánál, azután kidolgozásánál és kezelésénél, a szellemnél, melyet a munka lehel, félszemmel a külföld ízlését, kedvtelését, szükségét nézik. Mert hiszen, ha valamely darabjuk beüt, üzletnek a külföld kecsegtetőbb, mint a szűkebb keretű hazai vállalkozás. Ennélfogva mindjobban eltávolodnak a hazai irodalom irányaitól, szellemétől, hagyományaitól, erkölcsi, lelki és esztétikai szükségéitől, attól, a mi az irodalomban a nemzeti elem. Az exportra dolgozó író már valamely nemzetközi lény s értéke a nemzeti irodalomra nézve tetemesen megcsökken. Ez nagy nemzetek íróinál alig fordul elő, mert azok irodalma nemzeti alapon virágozván ki, az idegenszerűséget maga a közönség ízlése visszautasítja. Kis nemzeteknél ellenben csak legnagyobb, legerősebb, legeredetibb s legegényibb tehetségek nem lesznek e csáb áldozatává. Emlékszem rá, hogy Jókai Mór is, a genialis mesemondó, mikor kezdett egy kicsit divatba jönni a németeknél, ha újat írt, mindig szem előtt tartotta a német közönséget, már írás közben beleírt a szövegébe német szókat, kifejezéseket, néha tán mondatokat is fordítói számára. Az újabb exporteuröknön meg már megesezt az is, hogy előbb külföldön adták elő darabjaikat s csak aztán hozták haza, vagy legalább egyidőben adták elő künn is, itthon is.

Nyilvánvalónak látszik tehát, hogy az unióba való belépésünkkel irodalmi és művészi nemzetközi forgalmunkat üzleti alapra fektetjük, a mivel az jár, hogy a közönség felületesebb tetszését hajhászó irodalmi termékek mint adásvevési tárgyak megfelelő vásárt csapnak, ellenben megnehezedik a komolyabb és irodalmi szempontból becsesebb írott munkák sorsa. Más szóval

az előbbiekért szívesen fog fizetni a külföldi színházi vagy kiadói vállalkozó; emezekre nézve örülni fogunk, ha ingyen elviszik, vagy ha el tudjuk őket helyezni valamelyes ráfizetéssel.

Igy a kivitelünk. Más lesz-e a behozatal? A magyar könyvkiadó és színigazgató is csak azt fogja nézni, a mi jó vásárt ígér neki. És be fog jönni özönével minden sensatiós szemét és künn fog maradni az izlés nemesebb terméke, ha csak szintén nem sensatiós. Hogy a magánvállalkozás ezzel még tovább fog lesülyedni arról a színvonálról, a hol az irodalmi erkölcs, izlés, a nemzeti szellem és hagyomány szolgálatában állott, attól bizony alaposan lehet félni. Ámde ezzel a valósággal le kell számolni. Ez a nemzetközi megsokasodott érintkezés természetes fejlődése és korunk iránya. Elzárkózni tőle tartósan — ha egyáltalán lehet — tán veszedelmesebb, mint leszámolni vele és correctivumokat keresni.

Arra pedig, hogy e correctivumokat keresse s meg is találja, — a hivatalos és nem hivatalos intézmények és testületek hosszú sora mellett a kormány is hivatta, talán kötelezve is van — ezért talán nem helyén kívül való, ha a kormány figyelmét a fent mondottakra a Szerzői Jogi Szakértő Bizottság is tisztelettel felhívja.

Budapest, 1919 október 7.

Rákosi Jenő.

Az ellenreformatio kezdetei és Thurzó György nádorrá választása.

(Kivonat Károlyi Árpád r. tagnak 1919 márczius 10-én Domanovszky Sándor l. tag által fölolvastott értekezéséből.)

Az 1608-iki törvényhozás a róm. katolikus egyházra több tekintetben sérelmes intézkedéseket vagy mulasztásokat mutat föl. Van olyan közöttük, a mely a katolikus egyházat, mondhatni, léte alapjaiban támadta meg. Az t. i., a mely a Boeszkai fölkelése alatt a nagy nemzeti forradalom céljaira elvett, eladományozott, vagy zálogba vetett egyházi javak visszaadását elodázta. Kutatásaim szerint több mint negyedfélszáz egyházi birtok és birtokrész esett e rendszabálynak áldozatul a győri és különösen a nyitrai püspökség, a szt.-mártoni főapátság, a szepesi, jászói, leleszi és túróczi prépostságok, az egri, a győri, a pozsonyi és a szepesi káptalanok s több kisebb apátság, convent és kolostor kárára. Csaknem a teljes megsemmisüléssel fenyegette ez a magyar katolikus egyháznak amúgy is igen szűk korlátok közé, északi és északnyugati Magyarországra szorított birodalmát,

miután a gyulafejevári és nagyvárad püspökségek a protestáns Erdély kezén, az egri és a csanádi, a kalocsai és a pécsi, a váci és a veszprémi diocesisiek területei pedig természetesen egyházi javastól, birtokostól együtt legnagyobbbrészt a török kezén voltak.

Növelte az anyagi károsodást a tizedek fölötti ítélkedésnek világi törvényszék elé való utalása; mert feltehető volt, hogy a majdnem jogszokássá vált visszaéléseknél a protestáns egyénekből álló világi bíróság nagyon sok esetben nem az egyház javadalmasa javára, hanem annak érdekében fog dönteni, a ki bár hamis alapon, a fiatal jogszokásra hivatkozva, a tizedfizetést megtagadta.

Az anyagi károkon kívül kisebb-nagyobb jogsérelmek is sujtják az egyházi rendet: kizárásuk a kincstartóságból, a tényleg megyével és megyei székhelyével nem bíró püspökök, mint pl. az egri, a csanádi stb., kirekesztése a királyi tanácsból és akaratlan kihagyása a főrendek soraiból; a főispáni tisztet viselő püspökök eme jogának kétségbevonása és a kimondott vallásszabadság ellenére a jezsuita-rend megfosztása minden birtokképességtől.

Mind e károsodás és jogsérelem összehatott arra, hogy a régi hiten maradt főrangú családok a megyei nemesség katolikus töredékével s a kevés városi katolikus elemmel tömörülve a főpapság mögé sorakozzanak s miután kis phalanxjuk néhány újabb, de hatásában nagyjelentőségű áttéréssel, pl. enyingi Török Istvánnak és különösen Homonnay Drugoth Györgynek, addig a kálvinizmus egyik főoszlopának áttéréseivel megerősödött, fölvegyék az ellenreformatio küzdelmét a protestáns áramlattal szemben.

Az ellenreformatio élére, bármily paradoxonnak hangzik is, örömet állott volna maga a király. Nagy titokban meg is tette erre az első lépést. A római kúria madridi nuntiusának jelentéséből látom, hogy már 1609 legelején, tehát mikor még alig hangzott el a királyi eskü, a melyvel koronázásakor a törvények megtartását ígerte a király, megjelentek követei a spanyol udvarnál pénzbeli és fegyveres segínyt kérni protestáns alattvalói ellen s az imént szentesített pozsonyi törvényezikkek végrehajtásának megghiúsítása céljából. Persze ez a segély elmaradt s Mátyásnak akarva nem akarva alkalmazkodni kelle nagy többségben levő magyar és osztrák protestáns alattvalói egyházpolitikájához, a kiknek követeléseivel szemben egyes konkrét esetekben gyakran volt engedni kénytelen.

V. Pál természetesen kedvetlenül nézte ezeket a fejleményeket, de méltányolni tudta az új király helyzetének nehézségeit a két őrlő malomkö, t. i. többségben levő protestáns alattvalói

akarata s azon izgatások között, a melyekkel őt új méltóságáról letaszítani törekvő bátyja a császár, ellene áskálódott. Pénzzel nem segíthette őt a pápa. Bibornokaival együtt úgy vélekedett, hogy a míg a császár a királylyal ki nem békül s a Német-birodalom katolikus fejedelmei kettőjükkel kezét nem fognak, addig a pápai kincstárból nyújtott minden segély haszon nélkül kidobott pénz volna. De meggyőződése volt a pápának, hogy addig is, míg ez az időpont bekövetkezik, a magyar katolikus egyház további károsodását megakadályozhatná, sok sérelmét meggyógyíthatná a király, ha megközelítőleg annyi erély volna benne, mint pl. unokaöccsében, a gráci Ferdinánd főherczegben. Mindenekelőtt hát ezt az erélyt kell benne fölébresztteni és őt erkölcsileg támogatni, a mely czél elérésére állandó nuntiussal tisztelte meg őt V. Pál.

Az új nuntius, Placidus de Marra, Melfi püspöke, a mily szívós és ügyes diplomata, annyira méltányos belátású s a király iránt jóindulatú ember volt. Befolyása már érezhető azon a hitvallás-félén, a melyet az új király a koronázásakor kifejezett szerencsekívánatokra V. Pálnak és a nuntiusnak válaszul adott s a melyben megígéré, hogy a katolikus egyház érdekeit buzgalommal fogja felkarolni. „Testünk és lelkünk összes erejével — mondá — oda fogunk törekedni, hogy a mit az idők mostohasága lerontott, azt a legelső odaadó alkalommal fölépíthessük, erősen hívén, hogy szent vallásunkat nemcsak megvédenünk, hanem propagálnunk is sikerülni fog.“ Különösen mutatja azonban a nuntius méltányos gondolkodásmódját az, hogy noha az 1608-iki egyházpolitikai törvényeket ő is elítélte, mindamellett is igyekezett jelentéseiben a királyt bizonytalan helyzetével, magyar protestáns alattvalói tömör erejével, a török ébren figyelő állásával s császári bátyja fenyegető magatartásával kimenteni. „Nem tagadom, — írja Melfi püspöke — hogy az egyház szempontjából nagy a baj Magyarországon; de akkorának mégsem tartom, hogy idővel s jó kormányzással ne lehessen végre is legyőzni.“

A mily méltányos és belátással bíró volt a kúria képviselője, épp annyira félre tőn minden mellétekintetet az erőszakos biboros-primás Forgách, a kezdődő ellenreformatió igazi vezére. Az ő akaratából küldötte föl a magyar főpapság a királyhoz azt a deputatiót, a mely közvetlenül a szentesítés után az 1608-diki egyházpolitikai törvények revocatióját követelte. Ő volt az, a ki a kúria kapuit a maga jajjai hangos kalapácsütéseivel nem szünt meg döngetni; a ki a pápát s a pápai államtitkárt s a vele közelebbről ösmerős bíbornokokat és a bécsi nuntiuszt valószággal elárasztá Mátyás ellen támasztott panaszaival és vádjaival. Támogatásukat követelte, hogy az érsekség ama tizedei, a melyeket még a sedis vacantia idejében Illésháznak és nejének

a kamarák törvénytelen hatalmaskodása miatt szenvedett káraik kárpótlásakép engedett át a király, az érseknek visszaadassanak. Ha meg akarta Mátyás Illésházyt jutalmazni, — mondá — hát tette volna ezt a maga királyi erszényéből és nem az egyház elsikkasztott jövedelmeiből. „Hallatlan dolog s királyhoz nem méltó, illetlen cselekedet az, uram, írja az államtitkárhoz, hogy mikor a főpap a maga diocesisében él és működik, széke jogos és törvényes jövedelmeit másnak s hozzá még egy eretneknek adományozza a király, a kinek kötelessége éppen az ellenkező.” Követelte Forgách Érsekújvárnak az ő érseki joghatósága alá rendelését, mint a melynek őrségét nagyrészen úgyis ő tartozik fizetni. Fejtegette, hogy egy újabb protestáns fölkelés esetében az élete sem lesz biztonságban; mert Pozsonyban e gonosz eretneknek közt nem maradhatna meg, Nagyszombat polgárai pedig nem harcziasak s csak Érsekújvár birtoka nyújthat neki igazi biztonságot. Kikelt a tizedügys fölötti világi ítélkezés ellen, a mi arcucsapja az egyház törvényeit. Élénk színekkel festé a magyar katolikus egyház teljes összeomlását, mint az 1608-diki törvények elmaradhatatlan következményét s tudatta jóakaró barátja Mellini bíbornok útján, hogy ő ezt a bukást nem akarja az ország határain belül elviselni, hanem távozni fog Magyarországból Rómába, vagy máshová. Annyira ment a magyar bíboros a király, mint az 1608-diki törvények szentesítője elleni vádjában, hogy őt, mint hihetetlenül gyöngé, a katolikus egyház bármi védelmére teljesen képtelen jellemet bélyegzé meg a pápa előtt, a nuntius pedig felszólítá az alig megkoronázott királynak azt a nem valami gyöngéd tanácsot adni, hogy tegye le kormánybotját, adja vissza a koronát császári bátyjának s hagyja el szép csendesen a nem neki való küzdelmek színterét.

E kemény vádak azonban talán mégsem változtatták volna meg nagyon a kúria és a nuntius méltányos fölfogását a király helyzetéről s jószándékairól, ha ugyanekkor az osztrák protestánsokkal való alkudozásaiban meg nem hátrál Mátyás, noha előzőleg proprio motu megígérte volt a nuntiusnak, hogy engedményeiben nem lépi túl azt a határt, a meddig apja, Miksa császár ment. A nuntius mintegy jótállott erről a kúriának. De a viszonyok hatalmasabbak voltak; Mátyás az 1609 márcziusi egyezményben miniszterei tanácsára tovább ment atyja concessióinál s a nuntiusnak adott szavát akaratlanul megszegte. Erről szóló titkos jegyű jelentésében egy szemrehányó kihallgatás után, Melfi püspöke már a legnagyobb fokú elkeseredéssel nyilatkozik. „Ez a hitvány király — írja — annyira képtelen önálló ítéletre, annyira nyomorúságosan függ tanácsosaitól, hogy zavarba jő és csak irul-pirul ha velem beszél.”

Ez a jelentés Forgách legutolsó kemény vádjai, a magyar

főpapság óvása az 1608-diki törvények ellen és e törvények nyomtatott példánya körülbelül egyszerre érkeztek be a kúriához. Mérték fölött felingerlé e sok hiób-hír az egész pápai udvart, sőt ha Paravicinónak, Germania protector cardinálisának hitelt adhatunk, az egész örök-várost rang- és osztálykülönbség nélkül. V. Pált magát ozenfelül különösen bántotta a beküldött magyar törvény bevezető és befejező soraiban szokásos formula, hogy e törvények a *praelátusok*, bárók stb. egyetértéséből hoztattak s hogy azokat a király a *praelátusok*, bárók stb. kérésére erősíté meg. Ezt a nyomtatványt tüstént kiadta a pápa a congregatio inquisitionisnak, a Mátyással szemben követendő eljárás fölött pedig a bibornoki collégiumot szólítá fel véleményadásra.

Roppant érdekes látni most, hogy a bekövetkezendő bajnak az ügyes Khlesl püspök, Mátyás rector spiritualisa mint veszi elejét. Levelet írat Mátyással V. Pálhoz, a melyben kijelenti, hogy a mindenfelől rázúduló nehézségek közt nem volt más mit tennie, mint miniszterei tanácsát követni és *szinleg* beleegyeznie az eléje terjesztett czikkékbe, a míg az idők kedve-zőbbre fordultával változtatni lehet rajtuk. Mindamellett is tudja, hogy azzal, a mit tön és a mit engedett, súlyosan vétett az egyház ellen, sőt az „In coena domini“-bulla fenytéke alá esett. Kéri azért a pápai föloldozást, szentül ígérvén, hogy a mint a viszonyok engedik, bőséges kamatokkal fogja kárpótolni az egyháznak most elhanyagolt érdekeit s ha sikerül kibékülnie a császárral, közös erővel fogják az eretnekséget legyűrni.

A pápai szék nem is Mátyás jószándékában, hanem erélyében kételkedett. Egy feddő bréve előrebocsátása után megadta hát ugyan bizonyos föltételek alatt a kért absolutoriumot; de mérlegelni kezdte azt, vajjon nem lehetne-e a nuntius erkölcsi támogatásán kívül még más valamely kézzelfoghatóbb gyámolt is odaállítani a jellemgyöngye király oldalához? Így merült föl az az eszme, hogy mivel Illésházy öreg, beteges és saját orvosa szerint is soká nem élhet már, helyébe minden módon katolikus utód lesz emelendő. Ezt nem csupán a magyar katolikus egyház érdekei végett hitte szükségesnek a kúria, hanem az osztráké miatt is, a mely a németországi kapcsolatokra való tekintettel szinte nagyobb súlylyal esett a kúria mérlegébe, mint a magyar egyházé. Igen, de az osztrák protestánsok letörését a bécsi udvar a nuntius és a kúria egyhangú nézete szerint a protestáns nádor hiúsítá meg, midőn visszatartá a királyt kalandos tervétől, a ki néhány ezer zsoldba fogadott magyar hajdúval akarta szétverni az osztrák protestánsokat. Melfi püspöke meg is volt győződve, hogy nem a közjó, hanem felekezetének érdekei irányítják — mint mondja — a barbár magyart, mikor megtagadta királyától azt a szolgálatot, a melylyel nekie tartozott.

Azonnal utasítást vőn hát a nuntius előremunkálkodni valamely megbízható katolikus magyar főúr nádorsága érdekében s a királyhoz is intő bréve küldetett. S még nagyobb nyomattal ismételte ezt a kívánságot az a második bréve, melyet e tárgyban tüstént Illésházy halála után intézett V. Pál Mátyáshoz. A kúriát Mátyás azzal a tervvel igyekezett megnyugtanni, hogy a nádorválasztásnál ki nem számítható esélyek elkerülése céljából gondja lesz és alapos reménye is van a nádori tiszttet betöltetlenül hagyni s helyette királyi helytartót, természetesen jó katolikust nevez ki. Sőt a vérmes Forgách azzal biztatta a nuntiuszt, hogy esetleg egyházi rendű férfiúra is eshetik a király választása. De Melfi püspöke nem volt volna az az eszélyes férfiú, a ki volt, ha az adott körülmények között nem elégedett volna meg világi katolikus személy kinevezésével is, ha a helytartóság egyáltalán sikerül.

És a következmények igazat adtak a nuntiusnak. Mert Mátyás osztrák miniszterei előtt a főczél a mindenható nádori tiszt félretolása s egy királyi kinevezés alá eső, tehát kezelhető helytartó beállítása volt s e cél elérésére a miniszterek nagyobb része nem nézte a vallást, hanem azt, hogy olyan ember legyen helytartó, a kinek személyisége a nádort sürgető protestáns rendeket elnémitja. Ilyen embernek tartották Thurzó Györgyöt, a buzgó protestáns főurat. Thurzó, így vélekedtek, sokáig úgy sem él, mert beteges ember; temessük el őt tisztességben. A jeget megtörni az ő személye a legalkalmasabb; ő utána aztán mindig csak helytartó lesz és ez mindig katolikus lehet.

Ez a terv a nuntiuszt erősen nyugtalanította, főleg mikor összeköttetései révén Thurzó és Révay Péter nagy tevékenységről értesült, a kik a küszöbön álló nádorválasztó országgyűlésre a tavalyi hatalmas protestáns párt tömörítésén dolgoztak. Növelte aggodalmát Erdély kívánsága, hogy az ország több vezéremberénél Bocskay adományai, a nyitrai püspökség és szepesi prépostság birtokaiból meghagyassanak; aztán meg az osztrák protestánsoknak pozsonyi országgyűlési terveiről nyert értesülése.

Ezen aggodalmak hatása alatt született meg az a harmadik pápai bréve, mely Mátyásnak az absolutorium alkalmával adott kötelező ígéretére hivatkozva, tőle a magyar katolikus egyház összes érdekei kielégítését követelte, a megnyitandó magyar országgyűlésen. E mellett maga a nuntius is nála szokatlan határozott, sőt szemrehányó hangon igyekezett lelkére beszélni egy igen nevezetes kihallgatáson a sarokba szorított királynak, eléje tartván mint egy tikörben mindazt, a mit a bécsi béke óta a protestantizmus hasznára tőn, vagy megtörténni engedett. Némileg megnyugtatta a nuntiuszt az, hogy Mátyás híven ecsetelvén előtte a magyar viszonyokat, sok eredményt nem helyezett ugyan kilá-

tásba, de az egyházi javak visszaadásának keresztülhajtását a leghatározottabban megígérte, sőt reményt nyújtott a jezsuitarend helyzetének javítására is. A többi majd lassanként fog megtörténni — mondá neki a király, — mindent nem lehet kivinni egyetlen országgyűlésen. De bátorítólág kezdte hatni a nuntiusra az is, hogy Pozsonyban a megnyílt országgyűlésen saját szemével látta a katolikus párt aránylagos erősödését a tavalyihoz képest, meg azt, hogy a főrendek tábláján a protestánsok conservatívabb elemei egy s más kérdésben a katolikusokkal tartanak.

Ilyen volt a nádori tiszt betöltetlenül hagyásának ügye, a melynél maga Thurzó György vezette a helytartót javaslok alkudozóbizottságát az alsó táblához. Látni lehetett azonban, hogy ez az eszme vagy javaslat elbukik, s a rendek mindenkép nádort akarnak. A primás és a nuntius karonfogva működtek hát egy katolikus nádor választása érdekében, akár Forgách öccse Zsigmond, akár a nagytekintélyű Erdődy Tamás legyen is az. A primás erősen bizott is a jó sikerben, mert arra számított, hogy Thurzóra ismeretes hideg gögje miatt különösen az északkeleti protestáns rendek közül többen nem fognak rászavazni, más nagyobb tekintélyű protestáns főúr pedig, az egy nagybeteg Mágocsy Ferenczen kívül, nincsen. Forgáchnak főkortese a fiatal Homonnay György, a nuntius kedvence, ki is számította, hogy 88 szavazat fog esni a katolikus jelöltre s csak 77 a protestánsra. Hamarosan meggyőződtek azonban, hogy Forgách reménye hamis, s a nuntius pessimismusa az alapos. A többségben lévő protestáns rendek csaknem kivétel nélkül Thurzó mögött állottak, sőt, mint a nuntius megbotráncozva tudósít, még néhányan a katolikusok közül is.

Számolni kellett hát vele a királynak is, a kit Thurzó ugyan az országgyűlés elején egyben-másban lekötelezni igyekezett, de a kinek a főúr személyisége „fastuosus eius et imperandi animus“, mint egy titkos tanácsi jegyzőkönyv mondja, ellenszenvet fog osztrák protestánsokkal való szoros összeköttetése pedig nagyon gyanus volt. Ő is, osztrák miniszterei is féltek Thurzótól, mint nádortól. Tartottak attól, hogy a király ellen a kelleterél nagyobb nyomatékkal fogja nádori szerepét érvényesíteni, hogy a katolikus egyház érdekeit Magyarországon is, Ausztriában is károsítani fogja. Nem tudták elfeledni, hogy az ő égise alatt s az ő hadisátorában köttetett meg Mátyás prágai hadjárata alkalmával, de hire s tudta nélkül a streboholi protestáns szerződés. Másrészt kéjelegtek abban a gondolatban, hogy ha nem venné fel a király Thurzót a négy nádorjelölt közé, mily hatalmas csapást mérne ezzel a protestantizmusra, mily tekintélyt szerezne magának a katolikus külföld előtt, s

mennyire fölbátorítaná csüggedő katolikus alattvalóit. A botnak persze két vége volt, s ezért attól is tartottak, hogy Thurzót a magyar rendek mindamellett is, esetleg jelölés nélkül is, megválasztják nádorul, vagy ha nem választják is meg, haragjukban odahagyják az országgyűlést és otthon megyéikben, főként az északkeleten, újabb forradalmat szítnak, a mi a leskelődő töröknek beavatkozásra, s arra nyújt alkalmat, hogy a magyarsággal, mint Bocskay idejében, szövetséget kössön, s mind ennek tetejében a császár minden bizonnyal halászni fogna a zavarosban, hogy bosszút állhasson gyűlölt öccsén elvesztett magyar királyi koronájáért. Kínos zavarában a király a nuntiushoz és a primáshoz fordult tanácsért. A mindig eszélyes és ildomos nuntiustól érthető, de az erőszakos és mindig törésre kész primástól már szinte csodaszámba megy a megadott tanács. Mindketten azt mondták, hogy Thurzót lehetetlen a jelölésnél mellőzni; de azt javasolják, hogy külön kihallgatáson vegyen tőle ígéretet a király, hogy sem a katolikus egyház érdekei, sem a királyi méltóság és hatalmi kör kívánalmai ellen soha nem cselekszik. A titkos tanács és a király a tervet elfogadta, s így folyt le az az ismeretes esti jelenet, 1609 december 1-jén a pozsonyi várban, a mikor a királyhoz magánkihallgatásra idézett Thurzónak csak a király jelenlétében nádori jelöltetése feltételeit az osztrák udvari kancellár, Khrenperg, felolvasta.

Nagyon helyesen mondja jeles történetírónk, Angyal, az ezen országgyűlésről írott szép és alapos tanulmányában, hogy hite szerint Thurzó ezeket a feltételeket elfogadta. Erről a nuntius, a mint megállapíthatom, tényleg tudósítja a kúriát, sőt a királynak egy kiadatlan leirata a magyar királyi tanácsához egyenesen azt mondja, hogy Thurzó esküt is tőn ígérete beváltására.

A nádorválasztásnál aztán csakugyan Thurzó győzött; de a győzelem az előzmények után korántsem volt már akkora verekedés az ellenreformációra, mint talán látszhatnék. Thurzónak egy épp oly lovagias, mint ügyes és okos lépése még alkalmas volt meg is nyugtatni a kúriát. Az új nádor ugyanis tüstént megválasztása után, látogatást tőn Melfi püspökénél; ígérte őszinte közreműködését az egyházi javak visszaadásának ügyénél, mert — mondá — valláskülönbség nem szolgálhat okul vagy ürügyül bármilyen jogtalanságra; ígérte egyébként is jóakarátát a katolikus egyház iránt, sőt kérte a nuntius, hogy a szegény, megnyomordott Magyarországot ajánlja a szent atya pártfogásába! . . .

Ígéretét az új nádor becsületesen be is váltá, az egyházi javak visszaadása ügyének sikeres támogatásánál, a magyar királyi tanács világi tagjainak bizonyos megszorító javaslata ellenére is. A conventek helyreállításánál is készséggel közreműködött, úgyszintén az egri káptalan ügyének ideiglenes rendezésénél. De

ezen, a királyi előterjesztésbe felvett egyházpolitikai kérdéseken kívül is nem egyszer mutatta meg jóindulatát a nuntius kívánságai s a katolikus egyházi rend iránt. Hálásan ismeri el Melfi püspöke, hogy a fölkelés alatt országos átok alá vetett Migazzi nagyváradi püspök országgyűlésileg becikkelyezett rehabilitációja főként Thurzónak köszönhető. Kétségtelen tény a nádor közbenjárása a nuntius egyik valóban jelentős győzelménél is, mikor tudniillik sikerült a királyt rávennie, hogy a primási tizedeket vegye el Illésházy özvegyétől, adja vissza az érsekségnek, de kárpótolja a királyi jövedelmekből Illésházynét. Ez apróbb és nagyobb győzelmeit a fáradhatlan nuntiusnak persze felsikerek is tarkítják. Ilyen volt a Nagyszombatból kiűzött kálvinista pap ügye, mely, mint tudjuk, nagy port vert föl az országgyűlésen. Nem tudtuk azonban eddig, hogy a kiűzött pap föltételekhez kötött visszahelyezése csak formailag történt a nádor birói parancsára, a lényegben a primás és a nuntius közös javaslata volt a döntő. Felsőker jutott továbbá Melfi püspökének osztályrészeül a primás érsekújvári katonai jurisdictiója kérdésénél, a mennyiben csak ígéretet vőn Mátyástól, hogy az új főkapitány olyan katona lesz, a ki persona grata a primás előtt és részben tőle fog függni s a kormány megelégszik, ha Forgách tovább is csak 500 főnyi őrséget fizet ott a tervbe vett 1000 helyett.

Különösen szívén fektött azonban a nuntiusnak és a kúriának három, az országgyűlés folyamán fölmerült ügy. Ezek elseje az osztrák-magyar pozsonyi unio akképen való megújításának terve volt, hogy a vallásszabadság biztosítására az osztrák tartományok, Morva- és Magyarország fegyveres támogatást is nyújtsanak egymásnak. Ez a keserű pohár hosszas tárgyalások után Mátyás erélyes magatartása és Thurzó ügyes közvetítése következtében szerencsésen elmúlt s a meghozott törvényezik a nuntius örömeire csak a pozsonyi unio egyszerű, módosítás és bővítés nélkül való megújítását is csak röviden mondja ki. Még a szószerinti becikkelyezése is elmaradt, noha legalább ezt határozottan megígérték a protestáns magyar rendek osztrák hitsorsosaik küldöttjeinek.

Fogós volt a második kérdés, a jezsuiták ügye, a melynek kedvező rendezését különösen szívére kötö Melfi püspökének a kúria; mert a rendek felbőszülve Pázmán ismeretes munkáján „A nagy Kálvinus János hiszekegyistenén“, végzésükben a jezsuiták elleni tavalyi cikket kiélesítve újították meg. Sőt még többet cselekedtek. Főlháborodva a nagyszombati eseten, az érsekújvári várbeli templomnak a protestáns helyőrségtől való elvételén, s aztán azon, hogy a győri német főkapitány a győri magyar őrség protestáns papját nem ereszté be, egy új és hatalmas végzést hoztak a vallás szabad gyakorlatáról, mely kemény büntetéssel

sujtá az az ellen vétőket s kötelességévé tette a nádornak a haladéktalan reparatiót minden egyes esetben. Főleg ez a végzés bántotta a nuntium és keseríté meg eddigi sikerein érzett örömét; noha a jezsuiták ellen szóló is elkedvetleníté.

E két fontos végzés törvénynyelválásának megakadályozásánál latba veté összes befolyását, de segélyére jött kivételkép a királynak eddig soha nem tapasztalt erélye.

A rendek több végzése ugyanis nagyon az elevenére talált tapintani a királyi méltóságát és tekintélyét féltő Mátyásnak, a menyinyben vagy erősen korlátolá konkrét esetekben a király hatalmi körét, vagy nagyon kiterjeszté a nádorét, a kinek az egyik országgyűlési végzés pláne örök időkre Komáromban rendelt állandó székhelyet, fix javadalmat és állandó csapattesteket. Ezeket a végzéseket és velük együtt a jezsuitákról meg a vallásszabadság újabb biztosításáról szólókat visszaveté a király s az erősködő nádornak s az általa vezetett országgyűlési küldöttségnek kijelenté, hogy inkább felosztatja az országgyűlést, semmisseknek tekintí az eddig közmegegyezéssel megállapított végzéseket s köztük természetesen magát a nádorválasztást is, hadd maradjon minden úgy, a hogy az országgyűlés előtt volt. Viharos tárgyalások után végre is a király, egy pont kivételével, győzedelmeskedett s így a jezsuitákról szóló új, kemény tilalmat sikerült elhárítani Melfi püspökének, ha már pozitív alkotást nem tudott érdekükben elérni.

Az a kivételes pont, a mely mellett a rendek országgyűlésileg választott alkudozóbizottsága (a későbbi idők concertáló választmánya) kitartott, a vallásszabadság újabb biztosítékáról szóló végzés volt. Sokat engedtek itt is a concertáló rendek a nuntius és a primás által szított királynak, mert beleegyeztek a két legfőbb határozmány törlésébe. Ám maradjon el, mondák a már hazatávozni óhajtó bizottsági tagok, a végzés ellen vétők szigorú büntetésének kiszabása, a vagyon- és beneficiumvesztés s essék el a nádor haladéktalan kötelezettsége is a gyors reparálásra, de újíttassanak meg a bécsi béke és a tavalyi törvények idevágó czikkei. A király eleintén csak félúton ment a bizottság e nagyon reducált kívánsága elé, csak a bécsi béke első cikkét akarta megújíttatni, mert ebben volt az a különféle magyarázatra alkalmat adó híres záradék: „sine praedjudicio ecclesiae romano-catholicae“. De végre is beleegyezett a bizottság szelidre nyírbált követelésébe. Annál határozottabban lépett fel azonban a nuntius, a ki úgy okoskodott, hogy az új törvényczikk újabban megköti a király kezét az ellenreformáció terén s hogy éppen ezért a legjobb, az egyedüli jó csak az, ha a vallás szabad gyakorlatáról semminemű újabb törvényczikk nem alkotatik. Nézetének megnyerte a primást s az osztrák

minisztereket és általuk a királyt magát. De útjában állott a nádor.

Ebben a fontos pillanatban egy véletlen, igazán deus ex machina, hozott segítyt Melfi püspökének: a primás és a nádor botrányos összekocczanása.

Thurzó az utolsóelőtti országos ülésen hazugnak nevezte a távollévő primást, ennek a nagyszombati ügyben a királynál a nádor ellen szórt állítólagos rágalmaiért. A felbőszült primás azt kérde erre egy concertáló tanácsülés végén, hogy hogyan mer ő ellene így föllépni a nádor, a ki ő mögötte, úgy is mint Forgách Ferencz, úgy is mint primás, úgy is mint bíbornok mögött csak messze távolban bandukolhat? Thurzó erre az ügyet az ország elé akarta vinni, a mitől aztán nem Forgách, hanem a király ijedt meg, méltán félvén a valószínűleg bekövetkező viharoktól s a megyei rendek kiszámíthatatlan lépéseitől. Nagy fáradsággal, királyi személye közbevetésével sikerült neki az utolsóelőtti napon a nádort szándékáról lebeszélnie, s a két haragost kibékítenie, a kik a király előtt kezet adtak egymásnak. Ezt a pillanatot használta föl Melfi püspöke, a jó psychologus, a maga terve keresztülvitelére. A király kedvéért, a primással való őszinte kibékülése jeléül s végre a nuntius kívánságára magára vállalta Thurzó, hogy a rendek a compromissumban már megállapított vallási czikket, mint már létező törvények fölösleges megismétlését, végleg és egészen el fogják ejteni. Rendkívül nagy tekintélyének sikerült is ez és a nuntius ujjongva dicsérte meg érette a pápai államtitkárhoz írott jelentésében a nádort.

Ez volt az 1609-iki országgyűlés utolsó ténye. Bezártakor a nuntius mérleget vont az ellenreformáció első kitűzött céljai és az elért eredmények között. Az egyházi javak visszaadása, a conventek helyreállítása, az egri káptalan ügyének rendezése, a primási tizedek visszaszerzése a jezsuiták elleni új szigorú törvénynek és a vallásszabadság újabb és erősebb biztosítékának meghusításra actív tételek voltak a mérlegen. Melfi püspöke megvolt vele elégedve s őszinte örömmel tölté el az a válasz, a melyet Rómából a „mérlegről“ szóló jelentésére kapott. Borghese-Caffarelli bíbornok, az államtitkár, szerencsét kívánt neki buzgalmához és ügyességéhez, mint a melynek köszönhető, hogy a magyar országgyűlés a katolikus egyház érdekeire sokkal jobban végződött, „mint hinni és félni lehet“.

A jég megtört. Az ellenreformatio kilátásai most már kedvezőbbeknek ígérkeztek.

Néhai B. Eötvös Loránt r. és íg. t. hátrahagyott kész munkája.

(Fröhlich Izidor r. t. jelentése 1919 október 20.)

Tekintetes Akadémia !

Fájdalmas érzülettel kezdem előterjesztésemet.

Báró Eötvös Loránt nagynevű tagtársunk, a kinek tudományos közlései e helyről oly gyakran bejárták az egész tudományos világot és elismerést szereztek a magyar tudománynak és Akadémiánknak, nincsen többé !

Múló testét már félesztendő óta födi a hant; de a gondosan ápolt sírján virító virágok tanúságot tesznek arról a gyöngéd kegyeletről, a melylyel családja hátrahagyott tagjai drága emléket őrzik.

Elhunyt tagtársunknak az ő tudománya iránt való ritka odaadása abban az értekezésben is megnyilvánult, a melyet, mint hátrahagyottat, van szerencsém tisztelettel előterjeszteni s melyet előbb, az elmúlt félesztendőben, az Akadémia működésének megakadályoztatása folytán sem szerzője életében, sem az utána következő hónapokban az Akadémia elé terjeszteni nem lehetett.

Báró Eötvös rendes tag életének utolsó éveiben, sőt még súlyos, halálos betegsége utolsó heteiben is nagy buzgalommal foglalkozott oly kísérletek végrehajtásával és oly eszközök megszerkesztésével, a melyeknek czélja volt egy fontos mechanikai követelménynek kicsiny térben, laboratoriumi helyiségekben végezhető és közvetlenül szemmel látható észleleti kimutatása.

Régóta ismert, a mechanika alaptételeiből folyó tény az, hogy ha a Föld felületén valamely test *kelet* felé halad, a reáható földnehézségi erő, azaz e test súlya *fogy*, míg, ha e test *nyugat* felé halad, súlya *növekszik*; ennek oka a középfutó-, a centrifugális erőnek e haladó mozgás által létesített változása.

A mondott követelménynek egyenes igazolása csak körülbelől egy negyedévszázaddal ezelőtt sikerült és pedig a földnehézségi erőnek a nyílt tengeren történt ama megfigyelései alapján, a melyeket dr. Hécker O. berlini tanár végzett. Itt

ugyanis az észleletek eredményeiben látszólag jelentkező ellentmondások éppen az említett követelmény alapján nyertek kielégítő megoldást, miként ezt báró Eötvös pontosan kimutatta.

Az ő észrevételei és megjegyzései nyomán és folyományaként Hecker tanár különösen a Feketetengeren végzett nagyszámú új észleletet és pedig nyugat felé és kelet felé nagy sebességgel haladó hajókon; az így nyert újabb tapasztalatok mind megerősítették báró Eötvös felfogásának helyességét, ugyanis igen jól jelezték a nevezett követelménynek a megfigyelt jelenségekben jelentkező megnyilvánulását.

Azóta báró Eötvös arra törekedett, hogy e nevezetes mechanikai követelményt aránylag kisebb sebességgel és kisebb laboratoriumi helyiségekben is végezhető kísérleti berendezéssel közvetlenül szemléltethető módon mutassa ki.

E végből két végén alkalmas súlyokkal megterhelt, igen finoman kidolgozott és egyensúlyozott mérlegrúdát használt, a melyet pontosan járó óramű-szerkezettel egyenletesen forgatott függőleges tengely körül. Ily forgatás által a mérlegrúd tömegei szakaszosan váltakozva kelet felé és azután nyugat felé mozogtak; ennél fogva az így létesülő nehézségerő-változásoknak megfelelőleg, szakaszos lengéseknek kell előállaniuk. Ezek a lengések, ha a forgatás sebességét kellő módon szabályozzuk, a sokszorosításnak a resonantiához hasonló eljárásnál fogva folytonosan növekednek és bizonyos, legnagyobb határértéket vesznek fel, a mely éppen a szóbanforgó mechanikai követelménynek nemcsak minőleges kimutatására, hanem mennyileges meghatározására is alkalmasnak bizonyult.

A dolgozatban részletesen ki van fejtve az ily módon forgó és egyszersmind lengő mérlegrúd különböző fajta lengéseinek szigorú mechanikai elmélete és pontosan le vannak írva azok a kísérleti elővigyázati rendszabályok, továbbá az eljárások és segédeszközök elrendezése, a melyek magának a báró Eötvös által kigondolt módszernek sikeres alkalmazására szükségesek.

Vége szerző még megköszöni Fröhlich Izidor és Fekete Jenő munkatársainak a czímben nevezett értekezés elkészítésénél kifejtett szíves közreműködését.

Magyarázó jegyzetek Ovidius Remediájához.

(Kivonat Némethy Géza r. tag 1919 november 3-án tartott felolvasásából.)

Ovidiusnak négy olyan műve van, a melyhez a legújabb időkig nem rendelkezünk használható nyelvi és tárgyi commentárral, nevezetesen az *Amorum libri*, a *Remedia Amoris*, a *Tristia* és az *Epistulae ex Ponto*. Ezért már régen elhatároztam, hogy a szakirodalom e nagy hiányán segíteni fogok a tudós közönség használatára szánt, latinnyelvű magyarázó jegyzetek írásával.

Ki is adtam 1907-ben Ovidius legrégibb munkáját, az *Amorum libri* című ifjúkori szerelmi elegia-gyűjteményt Akadémiaánk classica-philologiai bizottságának költségén az *Editiones criticae* című gyűjteményben¹ nyelvi és tárgyi magyarázatok kíséretében. Majd 1913-ban ugyane bizottság kiadásában napvilágot látott a *Tristia* öt könyvéhez írt exegetikus commentárom,² melyet ugyanott 1915-ben az *Epistulae ex Ponto*-hoz írt, hasonló célú munkám követett.³ A *Remedia Amoris*-hoz eredetileg nem is akartam commentárt adni, mert ez a költemény tudvalevőleg nem más, mint az *Ars Amatoria* kiegészítése és várható volt, hogy Brandt, a ki ez utóbbi munkához már 1902-ben nagyon jó, németnyelvű jegyzeteket írt,⁴ a *Remedia*-t sem hagyja megfelelő magyarázat nélkül. Sajnos, ez a reményünk nem teljesült: Brandt tizenhét év óta semmiféle jelét nem adta annak, hogy az *Ars Amatoria* commentárjának ezt a várható kiegészítését elkészíti s így végre is magam vállalkoztam erre a feladatra, mert én, mint a ki egy nagyobb, Ovidius életéről és műveiről szóló irodalomtörténeti munka előkészületeivel vagyok elfoglalva, különösen rászorultam arra, hogy Ovidius minden munkáját a

¹ P. Ovidii Nasonis Amores, edidit adnotationibus exegeticis et criticis instruxit Geyza Némethy, Budapestini, 1907, sumptibus Academiae Litterarum Hungaricae.

² Commentarius exegeticus ad Ovidii Tristia. Budapest, Akadémia, 1913.

³ Commentarius exegeticus ad Ovidii Epistulas ex Ponto. Budapest, Akadémia, 1915.

⁴ P. Ovidii Nasonis De arte amatoria libri, erklärt von Paul Brandt, Leipzig, Dieterich, 1902. ●

tudomány mai követelményeinek megfelelő exegetikus kiadásban használhassam s ne legyek kénytelen, a mint az eddigi kutatók tették, a magyarázat kétes kérdéseiben Heinsius XVII. és *Burmman* XVIII. századbeli kiadásaihoz fordulni, a melyek a maguk idején kitűnő szolgálatot tettek ugyan, de azóta régen elavultak.

Munkámat nagyon megkönnyítette az, hogy a római elegiával már régen foglalkozom; 1905-ben összefoglaló irodalomtörténeti monographiát írtam erről a műfajról,¹ Tibullust ugyancsak 1905-ben,² Lygdamust pedig 1906-ban³ magyarázó jegyzetekkel ellátva adtam ki. Már pedig a *Remedia Amoris* az egész római szerelmi elegiának mintegy epilógusa: ebben vesz búcsút a már nagyobb tervekkel foglalkozó Ovidius, a Gallus, Tibullus és Propertius örököse, az erotikus költészettől s még egyszer és utoljára vonultatja fel előttünk a szerelmi elegia szokásos motivumait. Miután tehát a *Corpus Tibullianum*-ot és az Ovidius-féle *Amores*-t magam commentáltam, Propertiushoz pedig már *Rothstein* adott 1898-ban⁴ igen jó commentárt, e segédeszközök birtokában a *Remedia*-hoz, a hol Ovidius nemcsak elődeit, hanem a saját régibb műveit is utánozza és kizsákmányolja, úgy hiszem, sikerült olyan nyelvi és tárgyi magyarázatot adnom, a mely a *Remedia*-t a római elegia szerves fejlődésébe kellőleg beleállítja és reá éppen az előzmények tüzetes ismerete alapján megfelelő világot vet. Ezentúl tehát nem lesz Ovidiusnak egy olyan munkája sem, a mely kellőleg ne volna commentálva, előlem pedig elhárult az utolsó akadály is, a mely eddig az Ovidius-monographia megírásától visszatartott.

A szöveg megállapításánál a Teubner ismeretes gyűjteményében megjelent *Merkel—Ehwald*-féle kiadást⁵ vettem alapul, melytől azonban a helyes magyarázat érdekében több helyen kénytelen voltam eltérni. Néhány ilyen eltérést leszek bátor ezúttal bemutatni.

A 441—446. versben azt ajánlja a költő a szerelem ellen-szeréül, hogy a figyelmet nem egy, hanem két leány felé kell fordítani:

Hortor et, ut pariter binas habeatis amicas:
Fortior est, plures si quis habere potest;

¹ *A római elegia*. Budapest, Akadémia, 1905.

² *Albii Tibulli carmina*. accedunt Sulpiciae elegidia. Editit, adnotationibus exegeticis et criticis instruxit. Budapest, 1905.

³ *Lygdami carmina*, accedit Panegyricus in Messallam. Editit, adnotationibus exegeticis et criticis instruxit. Budapest, 1906.

⁴ *Die Elegien des Sextus Propertius*, erklärt von Max Rothstein, Berlin, Weidmann, 1898. Két kötet.

⁵ *P. Ovidius Naso. Ex Rudolphi Merkelii recognitione* editit R. Ehwald. Tomus I. Lipsiae, Teubner.

Secta bipertito cum mens discurrit utroque,
 Alterius vires subtrahit alter amor:
 Grandia per multos tenuantur flumina rivos,
Cassaque seducto stipite flamma perit.

Itt a *cassaque*, szokatlan és nem is éppen találó jelző a codex Parisinus Regius másodkézből való lectiója; az első kézből való lectio: *Haesaque*, a mi nyilvánvaló corruptela. Ennek helyes javítását Merkel conjecturája adja: *Saevaque*, az alább következő *flamma* találó és a költőknél úgyszólván állandó jelzője, a mire maga a *Remedia Amoris* is szolgál példával az 53. versben és pedig egészen hasonló értelemben, a szerelem lángját értve alatta: „Utile propositum est *saevas* extinguere *flammas*“; azonfelül a *saeua* jelző a 446. versben párhuzamos jelző is a 445. versben található „*Grandia* (flumina)“ jelzővel.

Ugyancsak a 446. versben a *seducto* lectio helyett a codex Parisinus Puteaneusban ezt találjuk: *diducto*, a mi sokkal találóbb: a fadarabokat t. i. nem félre, hanem széjjel kell tenni, szétszedni, szétszórni, ha a tüzet csökkenteni akarjuk. A *diducto stipite* ez esetben költői használatú collectiv singularis e helyett: *diductis stipitibus*. A 446. vers helyes alakja tehát ez lesz:

Saevaque diducto stipite flamma perit.

Az 533—538. versben arról van szó, hogy a szerelem túlságos élvezete is a szerelem ellenszerének tekinthető, mert megúnásra vezet:

Explenda est sitis ista tibi, qua perditus ardes:
 Cedimus, e medio iam licet amne bibas.
 Sed bibe plus etiam, quam quod praecordia poscunt;
 Guttare fac pleno sumpta redundet aqua!
Perfruere usque tua nullo prohibente puella:
 Illa tibi noctes auferat, illa dies.

Itt a *perfruere* csak egy, Scaliger-féle codex kétes olvasása, a mértékadó codexek csak *fruere*-t adnak: az archetypusban tehát a vers első szótága hiányzott. A lacunát most kitűnően tölti ki az újabban collationált és Ehwaldtól még fel nem használt codex *Etonensis*, a mely ezt közli: *I fruere*, tehát az imperativust erősítő segédigével adja, a mi az összefüggésbe pompásan beleillik.

A 699—702. versben nem ajánlja a költő a szerelem hirtelen való és erőszakos megszakítását s ezt symbolikus módon így fejezi ki:

Non ego Dulichio *frustrari* more sagittas
 Nec *raptas* ausim tinguere in amne faces;
 Nec nos purpureas pueri resecaimus alas,
 Nec sacer arte mea laxior arcus erit.

A *Dulichio more* (a *dulichiumi* hős, vagyis Ulixes módjára) azt jelenti, hogy nem kell az Ulixes példáját utánoznunk, a ki, a mint a költő fentebb, a 263. és köv. versekben elbeszélte, nagyon is hirtelen és erőszakosan szakított az Odyssea tanúsága szerint Circeével és Calypsóval. A *frustrari* (meghiúsítani) ige azonban a 699. versben csak az Ehwald nem sikerült conjecturája; a jó codexekben ez áll: *furiali* s ennek helyesebb javítása a régi kiadásokban olvasható: *furiales*, a mely a *sagittas* főnévnek igen találó jelzője. T. i. *furialis* itt annyit jelent, mint *örültségbe ejtő*, az örültségbe ejtő nyilak pedig természetesen Amor nyilai. Találó párhuzamos helyek: Cicerónál Tusc. Disp. II. 8: „*furialis vestis*“ a Nessus inge, Valerius Flaccusnál Argonaut. VI. 670: „*furiale aurum*“. A 700. versben a *raptas*, a legjobb codexek olvasása, teljesen henye jelző; ellenben találó jelzőt ad a *faces*-hez, Amor fáklyáihoz, a régi kiadások vulgata lectio-ja: *rapidus*, ebben az értelemben: heves, izzó, a mint mondani szokás: *rapidus ignis*, sol, vagy: *rapida flamma*. Találó párhuzamos hely magánál Ovidiusnál *Epist. ex Pont.* III. 3., 60., a hol ugyancsak Amor fáklyáiról van szó: „*Sic nunquam rapido lampades igne vacent*“; találó ellentét továbbá ugyancsak a *Remedia*-ban s ugyancsak Amor fáklyáiról a 434. versben: „*tepidae faces*“, a hol langyos szerelemről van szó. A kérdéses hely tehát így fog hangzani:

Non ego Dulichio *furiales* more *sagittas*
Nec *rapidus* ausim tinguere in amne *faces*.

Hogy pedig a költő nemcsak a fáklyát, hanem a nyilat is vízbe akarja mártani, annak a magyarázata nem más, mint hogy a költők szerint Amornak nemcsak a fáklyája, hanem a *nyíla is égő*; legtalálóbbr párhuzamos hely a Horatiusé, Carm. II. 8. 13—15.: „*Cupido semper ardentis acuens sagittas Cote cruenta*“.

A 755—756. versben a költő óvja a szerelmezt a tánczos némajátékok, az úgynevezett pantomimusok látogatásától, mert:

Illic adsidue ficti saltantur amantes,
Quid caveas, actor, quid iuvet, arte docet.

Az *actor* szó itt a tánczos színészt jelenti, a ki valami szerelmes fabulát tánczol el a görög mythológiából; ez mintegy arra tanítja a nézőt, hogy *mi gyönyörködhet (quid iuvet)*, vagyis minő a gyönyörűség a szerelemben; de nem tudjuk megmagyarázni, hogy mennyiben taníthatna arra, hogy mitől óvakodjunk (*quid caveas*) a szerelemben. Én conjecturával próbálok segíteni a dolgon, a mennyiben *Quid caveas* helyett ezt írom: *Qua caveas* és a *Qua* pronoment az *arte* szóval hozom kapcsolatba. Ez eset-

ben pedig a *caveas* szó nem ige többé, hanem a *cavea* főnév többes accusativusa; a *cavea* pedig a színház nézőterét, átvitt értelemben a nézőközönséget jelenti, mint a mikor *Seneca* Tranquill. 11., 6. ezt mondja: „*verba ad summam caveam spectantia*“ azaz: a karzat közönségének szánt szavak. *Cavea* ugyanis háromféle volt: *cavea prima*, a hol a lovagok ültek, *media*, a hol a *cives honestiores* foglaltak helyet, végül a *summa*, a karzat, a kakasülő, a plebs helye s ezért használja a költő ezt a szót többes számban. Most már világos a hely értelme: „A színházban folyton költött szerelmesek szerepét tánczolja el, a mely művészettel (*qua arte*) a színész a nézőket *kéjteljesre* (*quid iuvet*) tanítja.“

A 756—757. versben óva int a költő a szerelmes poéták olvasásától, bármily nehezére is esik ez neki, a ki maga is Róma legnagyobb erotikusai közé számítja magát:

Eloquar invitus: teneros ne tange poetas!
Summoveo dotes ipsius ipse meas.

Az *ipsius* az *ipse* mellett türhetetlen pleonasmus. Segít a nehézségen a már említett és nemrég collationált *codex Etonensis* kitűnő lectiója: *impius*, ebben az értelemben: *ingratus*. A költő ez egyszer, hogy a szerelmeseket kigyógyítsa, kénytelen *hálátlan* lenni a saját tehetségei (*dotes*) iránt.

Mint e néhány példa is mutatja, ily módon lehet az Ehwald-féle szöveget is a helyes interpretációval itt-ott javítani, vagyis az exegetika eszközeivel a szövegkritikát is szolgálani.

Thales és Apollodoros.

(Kivonat Förster Aurél vendégnek 1919 nov. 3. tartott fölolvasásából.)

A legnagyobb veszteségek egyike, melyek bennünket a hellenisztikus kor tudományos irodalma terén értek, *Eratosthenes* műveinek pusztulása volt. A K. e. III. századnak ez a nagyhirű tudósa nemcsak legnagyobb polyhistora volt a görögségnek Aristoteles mellett, hanem egyes speciális tudományok körében is korszakot alkotó működést fejtett ki. A tudományos történelmi chronologia megalapításának dicsősége is az ő nevéhez fűződik. Az ókor sokat magasztalta, de keveset olvasta *Χρονογραφία*: cz. munkáját, melyet csakhamar háttérbe szorított a nála mintegy száz évvel fiatalabb athéni *Apollodoros Χρονικά*-ja. Apollodoros, ha jelentőség dolgában nem is versenyezhet nagy elődével, tudományos működésének sokoldalúsága tekintetében mégis közel áll hozzá. Szintén elveszett chronographiai munkája, a mennyire

megállapíthatjuk, Eratosthenes műve alapján, de önálló ítélettel készült s már verses formájánál fogva is úgynevezett nemesebb értelembe vett népszerűsége tartott számot. Szerkezetéről és tartalmáról a szerencsére nagyobb számban fennmaradt töredékekből eléggé világos képet alkothatunk magunknak. Akárhányszor azonban az apollodorosi hely valódi értelmét csak nagynehezen tudjuk felderíteni; ilyen nehézségekkel küzdünk a Thales chronológiáját meghatározó adatainál is. E sokat tárgyalt hely nehézségeinek megoldására irányuló kísérletemet szerencsém van a M. Tud. Akadémia megtisztelő engedelme alapján a következőkben bemutatni.

*Diogenes Laertios*nak a K. u. III. sz. elejéről való compilációjában olvassuk a következőket (I 37):

Φησὶ δ' Ἀπολλόδορος ἐν τοῖς Χρονικοῖς

a) γενεῖσθαι αὐτὸν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς $\overline{\Lambda\epsilon}$ [$\overline{\Lambda\theta}$ Diels] ὀλυμπιάδος (640)

b) ἐτελεύτησε δ' ἐτῶν ἐβδομήκοντα ὀκτώ,

c) ἤ, ὥς Σωσιράτης φησὶν, ἐενήκοντα,

d) τελευτῆσαι γὰρ ἐπὶ τῆς πεντηκοστῆς ὀγδόης ὀλυμπιάδος (548/5) γεγονότα κατὰ Κροῖσον, ᾧ καὶ τὸν Ἄλυν ὑποσχέσθαι ἄνευ γερύρας περᾶσαι τὸ ῥεῖθρον παρατρέψαντα.

„Apollodoros „Chronika“ cz. művében azt mondja, hogy [Thales]

a) a 35. ol. 1. évében született (640)

b) s meghalt 78 éves korában,

c) vagy, mint Sosikrates mondja, 90 éves korában,

d) ugyanis az 58. ol. idején halt meg (548/5), megérvén a Kroisos korát, a kinek megígérte, hogy hid nélkül fog átkelni a Halys folyón, eltérítvén medréből a folyását.“

A diogenesi helylyel behatóan foglalkozott *Diels* alapvető értekezésében (Chronologische Untersuchungen zu Apollodors Chronika. Rhein. Museum XXXI [1876] 15. l.). Mindenekelőtt elkülöníti azt, a mi a citátumban Apollodorosé, attól, a mi Sosikratesé. Ha c) és d) mint Sosikrates gondolata összetartoznak, akkor Thales 90 éves kora azzal van indokolva, hogy megérte a Kroisos korát, vagyis az epochalis 546. esztendőt, Sardes elfoglalásának évét. Ámde 640-től 546-ig nem 90, hanem 94 év telt el, az indokolás tehát nem talál s a γάρ-ral kezdődő mondat (d) nem függ össze az előbbivel (c-vel), nem Sosikrates, hanem Apollodoros gondolata. E szerint Apollodoros volt az, a ki Thales életét Kroisos koráig, 546-ig nyújtotta. Ugyancsak ő mondja Thalest halálakor 78 évesnek, a ki ennél fogva nem 640-ben, hanem 624-ben született. A 35. ol. (a-ban) tehát corruptela 39. ol. helyett: $\overline{\Lambda\epsilon}$ helyett $\overline{\Lambda\theta}$ olvasandó. Dielsnek

igen elmés feltevése szerint Apollodoros e számokhoz ἀρχή-elmélete útján jutott, mely neki fő segítőeszköze volt az életrajzi chronológiában s abban áll, hogy egy chronologialag fixirozható esemény évére, mikor az illető személy férfikora virágában állhatott, helyezi emberének 40. esztendejét. A mi esetünkben az 585. évi, Thalestől előre megjósolt napfogyatkozás kínálkozott alkalmas ἀρχή-datumnak.¹ Ha Thales ekkor 40 éves volt, akkor 624-ben született; minthogy pedig életének utolsó eseménye, a melyről tudunk, szereplése Kroisos seregének a Halys folyón való átkelésénél 547-ben, ennél fogva halálát a következő évre, 546-ra tette. Így kapta a 78 éves életkort.

Rohde (L'épave in den Biographica des Suidas. Rhein. Mus. XXXIII [1878] 211. l. == Kl. Schr. I. 169. l.) elfogadja Diels dátumait (624: születés, 585: ἀρχή, 546: halál), de másfelől d)-ben Sosikrates gondolatát látja. Szerinte Sosikrates azért ütközött meg az Apollodoros-féle adatokon, mert már ő is abban a corrupt alakban olvasta nála a születés dátumát, a melyben mi olvassuk Diogenes Laertiosnál: 640-et 624 helyett. Ezért vált szükségessé az életkor correcturája: a 78 esztendőt 94-re kellett javítania s ennek megfelelően nekünk is Diogenes Laertios szövegében c) alatt 94-et kell írunk a hagyományozott 90 helyett. Ez a feltevés, a mely két helyen is szövegmódosítást von maga után, megnyerte ugyan Apollodoros fragmentumai legújabb kiadójának, *Jacoby*nak tetszését is (Apollodors Chronik, Berlin, 1902. 179. l.), de mégis teljesen tarthatatlan a következő okokból: 1. Magában az apollodorosi szövegben Sosikrates a corruptelát nem olvashatta, mert Apollodoros nem olympiasok, hanem athéni archonok szerint számít.² Azt kellene tehát feltennünk, hogy Sosikrates már nem használta Apollodoros eredeti munkáját, hanem átdolgozott kivonatát. Ez teljesen valószínűtlen. Sosikrates nem élhetett Cicero koránál később, Apollodoros munkája pedig akkor még eredeti alakjában forgott közkézen, használta pl. a felszínesen compiláló Philodemos is³ s nem tehetjük fel, hogy Sosikrates, kinek munkássága csekély számú töredékei után ítélve határozottan tudományos jellegű volt, ne használta volna a híres munkát eredeti alakjában.⁴ Ha Sosikrates a születés és halál apollodorosi dátumait acceptálta volna s csak azon ütközött

¹ Plin. N. H. II 53 szer. a napfogyatkozás a 48. ol. 4. évében történt; helyesebben a 48. ol. 3. évére kell tennünk, mert 585 május 28.-a a pontos dátum.

² Jacoby i. m. 57. l.

³ V. ö. Apollod. 70., 71., 97—102. fr. Jac.

⁴ Sosikrates a βιολογία-irodalom chronologiai szempontból való revisióját tűzte ki feladatául. V. ö. Diels i. h. Nem helyesen ítélkezik a kérdésről Jacoby i. m. 32. l.

volna meg, hogy az életkor nem egyezik e két szám különbözetével, akkor nem indokolhatta volna az életkoron véghezvitt javítást oly módon, hogy hiszen Thales az 58. ol.-ig élt s megérte Kroisos évét. E szavakban nyilvánvalóan a halál dátumának correcturája foglaltatik.

Rohde és Jacoby kísérlete tehát nem ad elfogadható megoldást. A nehézség azonban, a melyen megütköztek, megvan: elfogulatlan olvasó nem választhatja el a d)-ben adott megokolást a közvetlenül előtte álló adattól, c)-től, hanem mind a kettőt Sosikratesnek fogja tulajdonítani. Diels c)-t Diogenes Laertios emblemájának, közbeiktatott czédulájának akarja tekinteni. A felfogásával járó stilisztikai nehézségekre már Rohde és Jacoby is rámutattak, én csak egy fontos tárgyi momentumra akarok hivatkozni, a mely szintén ellene szól Diels álláspontjának. Jacobynak igen valószínű feltevése szerint¹ Diogenes első könyvének apollodorosi adatai mind Sosikrates közvetítésével kerültek oda, akárhányszor Apollodoros nevének említése nélkül. A mi helyünkön a polémia szükségessé tette Apollodoros említését. A két név szomszédsága tehát erre a forrástörténeti viszonyra utal s nem lehet a véletlen, illetve Diogenes Laertios compilatori szeszélyének következménye.

A megoldást nézetem szerint más úton kell keresnünk. Ha Thales Sosikrates szerint 546-ban hal meg 90 éves korában, akkor 636-ban született, v. i. a 36. ol. 1. évében. Minthogy pedig Apollodoros és Sosikrates a születés évére nézve nem térnek el egymástól, ennél fogva Diogenes szövegében is 35. ol. helyett 36. ol.-t kell olvasnunk, $\Lambda\tilde{\epsilon}$ helyett $\overline{\Lambda\tilde{\epsilon}}$ -t.² Vagyis Thales Apollodoros szerint 636-ban született, 78 évig élt és ennek következtében 559-ben halt meg, $\alpha\chi\rho\eta$ -ja 597-re esik. A születés esztendejének szinte automatikusan adódó correcturáját nem tekintve, ez adatok megállapításánál csak a hagyományt követtük.

Hogyan jutott Apollodoros ezekhez az adatokhoz? Mi ennek a constructionnak a belső valószínűsége Apollodoros methodikája szempontjából? — Az ember életének chronologiai meghatározásánál főleg három adat jön számba: a születés dátuma, a halálé s az élettartam. Ha ezek közül kettő hagyományozva van, a harmadik is könnyen kiszámítható. Hiteles születési dátumok a régibb korból nem maradtak ránk, illetőleg nem tekinthetők hagyományozottaknak,³ hanem a chronographusok a halálozás évének az élettartammal való combinatioja alapján határozták

¹ Jacoby i. m. 32. l. 37. j.

² A corruptela Diogenesnél régibb; Eusebiosnál is előfordul. V. ö. Diels, Vorsokr. 1. A. 7.

³ V. ö. Wilamowitz, Aristoteles u. Athen. I. 190. 1.

meg a születés esztendejét. Akárhányszor azonban e két adat közül is csak az egyiket őrizte meg a hagyomány, a halál évét vagy az életkort: ilyen esetekben vette hasznát Apollodoros az $\alpha\chi\mu\eta$ -elméletnek. Mert mihelyt plausibilis dátumra helyeztük valakinek negyvenedik évét, hagyományozott életkor esetén a születés és halál éve, hagyományozott halálozási év esetén pedig a születés éve s az életkor könnyen megállapítható.

Ha a három adat egyikét sem őrizte meg a hagyomány, akkor is az $\alpha\chi\mu\eta$ a fő segéteszköze Apollodoros tudományának. A negyvenéves életkornak meghatározott esztendőre való helyezése megadja a születésnek (természetesen fictiv) dátumát is, a halál évét pedig ilyenkor többnyire az illető ember élete történetének utolsó ismert eseményét követő esztendőre teszi Apollodoros. Így járt el Diels szerint Thales esetében is. Az előre megjósolt 585. évi napfogyatkozás idejére helyezvén Thales $\alpha\chi\mu\eta$ -ját, születése 624-re esik; életének utolsó eseménye a Halysnál való szereplése 547-ben, tehát halála 546-ra teendő; éveinek száma a szerint 78. A diogenesi helynek előbb kifejtett értelmezése szerint azonban más számokhoz jutottunk. Vajjon az így helyesbített adatokat az $\alpha\chi\mu\eta$ -elmélet alapján kapta Apollodoros? Látszólag igen. 597-ben u. i. szintén volt napfogyatkozás, mint azt Apollodoros korának csillagászeitől tudhatta. Ha Herodotos I 74. szerint a Thalestől megjósolt napfogyatkozás azonos volt azzal, a mely a lydek és médek, Alyattes és Kyaxares csatájának vetett véget, akkor Apollodorosnak alapos kétsége lehetett az iránt, vajjon e napfogyatkozás az 585.-ivel azonosítható-e, mert Herodotos adatai szerint (I 107. 130) Kyaxares már 594-ben meghalt.¹ Ennélfogva e csata és a napfogyatkozás számára más, korábbi dátumot kellett keresnie s erre az 597. évi égi tűnemény időpontja önként kínálkozott.² E feltevés ellen szól azonban, hogy az egész chronographiai irodalomban a kérdéses ütközet és napfogyatkozás illetén meghatározásának nyoma sincsen, hanem forrásaink kisebb-nagyobb pontossággal mind az 585 körüli időre helyezik. Az érintett nehézséget egyikük-másikuk azzal kerüli ki, hogy Kyaxares helyett fiát Astyagest szerepelteti. Valószínűleg tehát Apollodoros is az 585-iki dátumot fogadta el. Ez esetben azonban Thales chronológiájában nem alkalmazhatta az $\alpha\chi\mu\eta$ -elméletet. Ugyanis, ha Diels-szel 585-re tette volna Thales virágzását, akkor mindössze 14 évvel lenne idősebb „tanítványánál” Anaximandrosznál, a ki Apollodoros pontos adata szerint

¹ Újabban Kyaxares halála évét 585-re teszik.

² A 36. ol. 4. évére helyezi Thales születését s 597-re akméját Tannery (Pour l'histoire de la science hellène 37. l.), a ki azonban Hdt. I 75-re való tekintettel 588-ra teszi Sardes elfoglalásának apollodorosi dátumát.

547-ben 64 éves volt s kevéssel később meghalt.¹ Ez a korkülönbség feltűnően csekély, különösen, ha meggondoljuk, hogy Apollodoros ott, a hol a mester és tanítvány viszonyát pusztá combinatio alapján határozza meg, negyven évi korkülönbséget szokott felvenni közöttük. De a korkülönbség csekély volta egymagában még nem lett volna akadálya az ἀκμή elmélete alkalmazásának. Hogy még sem alkalmazta, annak okát abban látom, hogy ilyen számításnál s 78 éves életkor mellett mester és tanítvány halála ugyanarra az esztendőre, 546-ra esnék. Már pedig Anaximandrost az alexandriai διαδοχή-irodalom úgy ismeri, mint Thales utódát iskolafői minőségében (διάδοχος), a ki tehát tovább élt a mesternél.²

Apollodoros, mint valószínűvé tettük, Thales születését 636-ra, halálát 559-re helyezte. Vajjon miből indult ki, ha nem az ἀκμή-ből? Hagyományozott adat s ennélfogva alkalmas kiindulópont lehet a 78 éves életkor. Az ilyen életkor-adatok adják a legrégebb korra vonatkozólag főképp a chronologiai hagyományt, mert ezekre irányult elsősorban a naiv chronologiai érdeklődés. Hogy a rendelkezésére álló ilyenmű adatokat mikép használta fel, arra vonatkozólag csak néhány példát akarok felhozni.

Diog. Laert. VIII 52 (43. fr. Jacobynál) Apollodoros *Empedokles*-ről szól, a ki Thurioiba költözött, mindjárt a város alapításakor (K. e. 444-ben; híres epocha, Empedokles ἀκμή-dátuma). Majd így folytatja: „A kik pedig azt beszélik, hogy hazulról Syrakusaiba menekült s velük együtt harczolt az athéniek ellen, azok — úgy látszik — mindenképen tévednek; mert vagy nem élt már, vagy igen öreg volt, a mi nem valószínű.

Ἀριστοτέλης γὰρ αὐτὸν ἐξήκοντ' ἐτῶν
ἔτι δ' Ἡρακλείδης φησὶ τεταλευτηκέναι.“

„Mert Aristoteles és Herakleides szerint hatvan éves korában halt meg.“ Itt Apollodoros a forrásaiban hagyományozott életkor s az ἀκμή-elmélet alapján megállapítja, hogy Empedokles nem érte meg az athéniek szicíliai expedícióját (415—3 K. e.), mert a ki 444/3-ban negyven éves volt s hatvan éves korában halt meg, az nem élt tovább 424/3-nál.

Diog. Laert. IX 56 (41. fr. Jacobynál) *Protagoras* koráról van szó; itt is csak a 70 éves életkor van hagyományozva (Platonból vette, Menon 91 E), hozzáveszi még az ἀκμή-t, a melyet ez esetben is Thurioi alapításának évére helyez, minthogy Herak-

¹ Diog. L. II. 2. (= Apollod. 17. fr. Jac.)

² V. ö. Simplic. in Phys. 24, 13 és Suidas s. v. (Diels, Vorsokr. 2. 2 és 9.)

leides Pontikos szerint (Diog. Laert. IX 50) Protagoras szerkesztette e város számára a törvényeket.

*Eudoxos*ra vonatkozólag is (Diog. Laert. VIII 90 = 55. fr. Jacoby) a hagyományozott élettartam a kiindulópont, ἀκμή-ját pedig arra az évre teszi, mikor Aristoteles Athénbe érkezvén, Plato helyett — ideiglenesen — Eudoxost találja az akadémia élén, vagyis 368/7-re.

Thales esetében is hagyományozott adatnak tartom a 78 évet. Ezt az adatot ugyanonnan meríthette, a honnan az Empedokles 60 esztendejét: Aristotelesnek egy számunkra elveszett művéből, valószínűleg a περὶ ποιητῶν-ból. Az ἀκμή-val azonban a mi esetünkben nem kombinálhatta ezt az adatot a fönt kifejtett okokból, tehát a halál dátumával kellett összefüggésbe hoznia, hogy a születés évét megkapja. Ez a halálozási dátum pedig minden valószínűség szerint egy — még eléggé átlátszó — synchronismus alapján van megconstruálva. Apollodoros egyfelől szükségesnek láthatta, hogy Thales megélt legyen Kroisos uralkodásának legalább első évét, hogy a hét görög böles Kroissossal való synchronismusának népszerű feltevésétől kényszerítő ok nélkül el ne térjen, másfelől törekedett őt tanítványától Anaximandrostól lehetőleg eltávolítani. De még egyéb oka is lehetett a halál évének ilyenén meghatározására. Herodotosnál (I 170) azt olvassuk, hogy mikor Kroisos bukása után az ión városok is Kyros járma alá kerültek, Bias a böles prienei államférfiú azt tanácsolta az iónoknak, vándoroljanak ki mind Sardinia szigetére s alapítsanak ott egy várost s benne szabad és boldog államot. Majd így folytatja Herodotos: „Αὐτὴ μὲν Βίαντος τοῦ Πριηνέος γνώμη ἐπὶ διαφθαρμένοισι Ἰωσὶ γενομένη, χρηστὴ δὲ καὶ πρὶν ἢ διαφθαρῆναι Ἰωνίην Ὀαλέω ἀνδρὸς Μιλησίου ἐγένετο, τὸ ἀνέκαθεν γένος ἐόντος Φοίνικος, δς ἐκέλευε ἐν βουλευτήριον Ἴωνας ἐκτῆσθαι, τὸ δὲ εἶναι ἐν Τέῳ (Τέων γὰρ μέστον εἶναι Ἰωνίης), τὰς δὲ ἄλλας πόλεις οἰκομένους μηδὲν ἥστον νομίζεσθαι καθάπερ εἰ δῆμοι εἴεν.“ „Ez volt a prienei Biasnak tanácsa, mikor az iónok már elbuktak volt, üdvös volt azonban, még mielőtt Iónia elbukott, a miletosi Thalesé is, a ki távoli ősei által fenecziai származású volt, s a ki azt javasolta, hogy egy kormánytanácsuk legyen az iónoknak s az Teosban székeljen (mert Teos Iónia középpontja), a többi város pedig megtartván a maga lakosságát, olyannak tekintessék, mintha demosok volnának.“

Mikorra eshetett Thalesnek ez a fellépése? Herodotos szavai „πρὶν ἢ διαφθαρῆναι Ἰωνίην“ pusztán terminus ante quem-nek tekintve nem adnak erre feleletet. Ha azonban Apollodoros (mint ezt, úgy látszik, néhány modern kutató is tette¹) e kitélt

¹ Pl. Jacoby 177. l.

praegnansan „Iónia bukását megelőzőleg, bukásának előestéjén“ értelemben fogta fel, akkor Thales tanácsának idejét talán pontosabban is meg lehet határozni. Herodotos nem gondolhatott itt a Kyrosnak az iónok fölött aratott győzelmét közvetlenül megelőző időre, mert Ióniának e második bukása előtt nem lett volna időszerű ilyen tervekkel foglalkozni,¹ hiszen az ión városok akkor, talán Miletos kivételével, Kroisos hűbéresei voltak, a Kroisos bukása és Harpagos győzelmei közé eső rövid időben pedig egészen más gondolatok foglalkoztatták az iónokat.² Thales tehát akkor léphetett fel javaslatával, mikor Kroisos mindjárt uralkodása kezdetén az iónok ellen fordult. E szerint e szereplése 560-ra esnék, s minthogy ez volt az utolsó hiteles adat, melyet Apollodoros róla megállapíthatott, rendes eljárása szerint halálát a következő esztendőre, 559-re tette. A szövetséges állam itt felvetett eszméje tehát mintegy politikai végrendelete lehetett a miletosi bölcseknek.

Csak néhány látszólagos nehézségre akarok rámutatni, a melyek első pillanatra Apollodoros adatának fönti reconstitúcióját kétségesnek tűntethetik fel. Itt mindjárt azt a látszólagos ellentmondást kell megmagyaráznunk, a melybe Herodotosszal (I 75) kerültünk. Diels szerint Apollodoros nem szállhatott szembe Herodotosnak senkitől kétségbe nem vont előadásával, mely Thalest egy évvel Sardes elfoglalása előtt a Halys folyónál szerepelteti. De hiszen Herodotos voltaképen egészen mást mond: Ὡς δὲ ἀπίκετο ἐπὶ τὸν Ἄλυν ποταμὸν Κροῖσος, τὸ ἐνθεῦτεν, ὥς μὲν ἐγὼ λέγω, κατὰ τὰς ἐούσας γεγύρας διεβίβασε τὸν στρατὸν, ὥς δὲ ὁ πολλὸς λόγος Ἑλλήνων, Θαλῆς οἱ ὁ Μιλήσιος διεβίβασε. „Mikor Kroisos elérkezett a Halys folyóhoz, erre — az én nézetem szerint — a meglevő hidakon szállította át seregét, a hellének közt széltében elterjedt szóbeszéd szerint azonban Thales szállította át neki.“ Herodotos tehát megtagadta a közösséget azzal a mende-mondával,³ a mely szerint Thales hidverés helyett csatornát ásatott s a folyót körívből a sereg mögött vezette el; ez a már magában véne is képtelen történet csak a Thales világhírű technikai tudását dicsőítő legenda. Apollodoros tehát helyes történelmi érzékkel járt el s Herodotosszal sem jutott ellenmondásba, mikor ezt az epizódot nem vette figyelembe Thales chronológiájának megállapításánál.

Nem szól ellenünk Jacoby megjegyzése sem (177. l.), a ki

¹ V. ö. Hdt. I 169.

² V. ö. Hdt. I 141.

³ A πολλὸς λόγος-hoz hasonló kifejezést máshol is megvető értelemben használ Herodotos, pl. II 45. V. ö. Hekataios 332. fr. τὰδε γράφω ὥς μοι ἀληθὲς δοκεῖ εἶναι· οἱ γὰρ Ἑλλήνων λόγοι πολλοὶ τε καὶ γέλοιοι, ὥς ἐμοὶ φαίνονται, εἰσὶ.

óvatosabban fejezi ki magát, mint Diels. „Apollodoros hätte ja neben dem verkehr des philosophen mit Kroisos auch den bericht Herodots (I 170) von den ratschlägen des Thales an seine ioni-schen landsleute verwerfen müssen.“ Ez legfeljebb azokat érinti, a kik Thales halálát már 562-re akarnák tenni. — Részletesebben kell Jacobynak egy másik argumentumával foglalkoznunk, melyet az 546. év, mint Thales halálának apollodorosi dátuma mellett felhoz. „Wir besitzen ein ausdrückliches Zeugnis für Apollodors ansatz in dem kurzen abriß von δόξαι des Hippolytos, dessen zeit-angaben, wie Diels gesehen, durchweg aus der chronik stammen. Dort aber heisst es von Thales [ref. I 1, 4]: ἐγένετο δὲ κατὰ Κροίσον. Das deckt sich wörtlich mit dem Diogenischen γεγονότα κατὰ Κροίσον und beweist, dass zwischen A. und Sosikrates in der ansetzung auch des todesjahres übereinstimmung geherrscht hat, d. h. dass Sosikrates auch dieses datum bereits in der chronik fand.“ Ha ez az észrevétel megállná a helyét, akkor egész okoskodásunkat megdöntené. Jacoby azonban téved, mikor azt hiszi, hogy Hippolytos szavaiban Sosikratestől független apollodorosi adattal van dolgunk. Hogy Hippolytos a Chronikát használta volna, arra természetesen senki sem gondol. Thalesre vonatkozó megjegyzéseinek forrása Diels szerint¹ egy Diogenesnél soványabb és szegényesebb későbbi leszármazottja a diadoche-irodalomnak, a melynek primárius forrásai tehát Diogenes Laertioséival azonosak. Már pedig fűntebb Dielsszel és Jacobyval egyetértve bizonyítottuk, hogy Diogenes Laertios első könyvének chronológiai adatai Sosikrates útján kerültek Apollodorosból a biographiai irodalomba. Nagyfokú valószínűséggel vitathatjuk ugyanezt Hippolytos adatára vonatkozólag is, sőt ez a valószínűség bizonyossággá fokozódik, ha Hippolytos kifejezését vizsgáljuk: ἐγένετο δὲ κατὰ Κροίσον, ez Jacoby szerint is azonos a Diogenes-féle γεγονότα κατὰ Κροίσον-nal, ez pedig ugyancsak Jacoby és Rohde szerint (Diels-szel ellentétben) Sosikrates gondolata. Az apollodorosi adatok tehát Hippolytosba is Sosikratesen keresztül jutottak, csak hogy a mi helyünkön, a hol Sosikrates Apollodorostól eltér, Sosikrates adata kiszorította Apollodorosét.

Egyetlenegy hagyományozott adatunk van, a mely a tőlünk megállapított apollodorosi dátumokkal nem egyeztethető össze. Diogenes Laertiosnál (I 25) olvassuk Thalesről: δοκεῖ δὲ καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἄριστα βεβουλευθῆναι. Κροίσου γοῦν πέμψαντος πρὸς Μιλήσιους ἐπὶ συμμαχίᾳ ἐκώλυσεν ὅπερ Κύρου κρατήσαντος ἔσωσε τὴν πόλιν. „Azt mondják, hogy a politikához is kitűnően értett. Mert mikor Kroisos szövetség végett követeket küldött a miletosiakhoz, megakadályozta a dolgot s e fellépésével Kyros

¹ Doxographi 145. l.

győzelme után megmentette a várost.“ Ez az esemény csak kevésbé a lyd-perzsa háború előtt történhetett; talán a Spártába küldött követséggel (Hdt. I 69) egy időben, vagy már a háború alatt, s így Thales halálát nem tehetnők 559-re. De kérdés, hogy Apollodoros egyáltalán ismerte-e ezt az adatot, s ha ismerte, vajjon hitelesnek tartotta-e. Mert hitelessége felette kétséges. Miletos már Alyattes kora óta szövetségese Lydiának, e szövetség még Kroisos bukása idején is fennállott s Kyros ugyanazon feltételek mellett megújította (Hdt. I 141), jutalmul, hogy cserben hagyták előbbi szövetségésüket. A fönti történetet későbbi időben találhatták ki a miletosiak, hogy szószerzésüket Thales bölcsességével takargassák. Herodotos nem tud róla, pedig elég alkalmá lett volna megemlíteni (pl. I 69. 77. 141 stb.).

Mindezt egybevetve tehát azt hiszem, hogy az apollodorosi adat itt előterjesztett értelmezése az eddigi kísérleteknél jobban oldja meg az összes nem csekély számban felmerülő nehézségeket s a mellett szorosabban csatlakozik a hagyományhoz, mint más, hasonló kombinációk.

A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei.

AZ IGAZGATÓ-TANÁCS MÁSODIK ÜLÉSE.

1919 április 12-én.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklete alatt jelen voltak: Ilosvay Lajos másodelnök, Beöthy Zsolt, Concha Győző, gróf Desseffy Aurél, Entz Géza, báró Forster Gyula, Goldziher Ignác, Plósz Sándor, Szily Kálmán, Wlassics Gyula ig. tagok. — Bánszky János akad. ügyész. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

8. Elnök úr az ülés megnyitása után megemlékszik azon súlyos veszteségről, mely az Akadémiát és az Igazgató-Tanácsot báró Eötvös Loránd volt elnöknek, igazgató és rendes tagnak f. április 9. bekövetkezett elhunytával sújtotta. Meleg szavakkal ecseteli azt a bensőségteljes viszonyt, mely a boldogultat az Igazgató-Tanács tagjaihoz fűzte s azt a mindvégig tanúsított érdeklődést és buzgalmat, melylyel ő az Igazgató-Tanács munkásságában részt vett. Indítványára az elhunyt emlékezetét az Igazgató-Tanács mai ülésének jegyzőkönyvében örökíti meg. — A jelen voltak megilletődéssel fogadták Elnök úr szavait.

9. Főtitkár előterjeszti az 1919-ik évi költségvetés javaslatát, melyet az Igazgató-Tanács nem tárgyalhat le, mivel az Akadémia vagyona le van foglalva és egyéb jövedelme kérdésessé vált. A Tanács azért most a költségvetést nem állapítja meg és kimondja, hogy egyelőre csak a már a múltból eredő kötelezettségek teljesítésére történhetnek utalványozások.

10. A számadások megvizsgálására fölkéretnek: az Akadémia számadásaira ILOSVAY LAJOS másodelnök és báró FORSTER GYULA ig. t., a gondnoki és széphalmi számadásokra gróf DESSEFFY AURÉL ig. t., az ügyészi számadásokra PLÓSZ SÁNDOR ig. t.

11. A M. Földhitelintézet, mint az Akadémia pénztára, jelenti, hogy a) Károlyi György nyomda-tulajdonos f. é. február hóban házbértartozásának törlesztésére befizetett 1375 koronát; — b) hogy a közoktatási minisztérium a Keleti Bizottság kiadványainak költségeire az 1918/19. költségvetési év II. felére 5000 koronát utalványozott; — c) hogy f. évi márczius 1-től kezdve a letett értékek őrzéséért félévi $1\frac{1}{2}\%$ -ot számít őrzési díj; — d) hogy a közoktatási minisztérium február végén az orsz. dotációnak az 1918/19. költségvetési év II. felére eső részét, 63,500 koronát kiutalványozta; — e) hogy gr. Széchenyi Aladár és gr. Maldegheer Lajos a gr. Andrássy György-féle hitbizomány miatt 2766 K 10 f.t fizettek be; — f) hogy a M. Földhitelintézet 4%-os szabályozási és talajjavítási zálogleveleiből f. február hó végén sorsolás lesz. — Tudomásul van.

12. Főtitkár jelenti, hogy az özvegyek nyungdíjainak fölemelését a közoktatási minisztérium Hivatalos Közlönyének f. é. január 23-iki számában megjelent rendelet és táblázat szerint érvényesítette és a f. évi költségvetésbe fölvette. — Tudomásul van.

13. Főtitkár jelenti, hogy az Akadémia összes alkalmazottainak a f. évi április hóra is megállapított állami segélyt (300 K) kiutalványozta. — Tudomásul van.

14. Főtitkár jelenti, hogy az „Ungarische Rundschau“ és a Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte“ szerkesztői az Akadémiától fölvet, de a folyóiratok szünetelése miatt föl nem használt akadémiái segélyt visszafizették, az első febr. 17-én készpénzben, a második április 2-án takarékpénztári betétkönyvben. — Tudomásul van.

15. Főtitkár jelenti, hogy a f. évi nagygyűlésre szóló programot az Akadémia beltagjainak megküldötte. Ennek kapcsán helyeslő tudomásul veszi az Igazgató-Tanács az Elnökségnek azon véleményét, hogy az idén az ünnepélyes közülés elmaradjon.

16. SCHÖLLER KÁROLY magy. földhitelintézeti könyvelőnek, a ki az Akadémia vagyonát kezeli, az Igazgató-Tanács a f. évre 2400 K tiszteletdíjat szavaz meg.

17. Főtitkár jelenti, hogy gróf SZÉCHENYI BÉLA ig. t. elhunytával az Építési bizottságban egy hely megüresedett, melyre ILLOVAY LAJOS másodelnök megválasztását javasolja. — Megválasztatik.

18. Főtitkár jelenti, hogy GULYÁS ISTVÁN akadémiái alkalmazottnak f. évi február 12-én bekövetkezett elhunyt (l. fönt 105. l.) után az Elnök úr ifj. KLELL ISTVÁNT nevezte ki háziszolgának.

19. Főtitkár jelenti, hogy a Magyar Könyvkereskedők Egylete a Petrik könyvészetének kiadására öt évre megszavazott akadémiái segélyt (évenként 1000 K) további öt évre engedélyezni méltóztassék. — A jelen pénzügyi helyzetben ez egyben nem lehet határozni.

20. Főtitkár jelenti, hogy néhai Toldy Ferencz leányai akadémiái segélyüknek (600 K) 1200 koronára fölemelését kérelmezik. — Megszavaztatik.

21. Főtitkár előterjeszti JÓNÁS KÁROLY akad. gondnoknak következő beadványát:

„Mélyen tisztelt Elnök Úr! Méltóztatott engemet nyilatkozattételre felszólítani az Akadémia palotájában levő három altiszt lakására vonatkozóan, a melyek közül egyet a főkönyvtárnok úr Csima János altiszt számára sürgősen kér.

Szerencsém van jelenteni, hogy ezek közül az egyikben most Cseri József altiszt, a másik kettőben pedig két elhalt altiszt özvegye lakik. Ez utóbbi két lakás egyike a házi segédalkalmazottat illeti meg, a másikban, a melyben az egyik szintén elhunyt segédalkalmazott özvegye lakik, ennek szívességből, a szélhűdést ért tehetetlen

házmesternőt helyeztem el, hogy legyen valaki, a ki ezt a becsülettel és hűséggel teljesített 18 évi munkásság közben ért a szerencsétlenség, — ápolja, etesse, szóval gyámolítsa.

Minthogy a mostani, közismert lakásviszonyokban a lakásából senkit kitenni nem szabad, a mostani állapoton, csekély nézetem szerint, változtatnunk nem lehet, de nem is tanácsos. — Budapest, 1919 április 1. Mély tisztelettel Jónás Károly gondnok. Tudomásul vettük Király István, dr. Trócsányi Zoltán bizalmiférjak.

E beadványra SZILY KÁLMÁN főkönyvtárnok a következő beadvánnyal felel:

„Mélyen tisztelt Elnök úr! 1865-ben az Akadémia beköltözvén palotájába, az Igazgató-Tanács úgy intézkedett, hogy a könyvtárnoknak és egy könyvtári szolgának a palotában lakása legyen.

I. A mi a könyvtárnoki lakást illeti, Hunfalvy Pál, az első könyvtárnok, később főkönyvtárnok, 25 éven át itt lakott a palotában. Halála után az Igazgató Tanács 1892 decz. 4-ikén tartott ülése elhatározta, hogy a három könyvtárnok közül egynek a palotában kell laknia: melyiknek, az esetről esetre döntessék el. A két héttel utóbb tartott összes ülés, tekintetbe véve a tisztviselők magánviszonyait, kimondta, hogy a könyvtárnoki lakásban Hellebrant Árpád alkönyvtárnok lakjék. 1898-ban az új főkönyvtárnok, Heller Ágost költözött be s itt is lakott haláláig. Utána engem tisztelt meg az Akadémia a főkönyvtárnokságával s egyszersmind szabad választásomra hagyta, hogy a palotában vagy a bérházban lakjam-e. En csak az utóbbit választhattam, még pedig két okból: 1. a könyvtárnoki lakásnak nagyobb család számára szűk volta miatt, 2. mivel a könyvtárban az újabb szerzemények már semmiképp sem fértek el, s gondoskodnom kellett róla, hogy ezek is a palotában legyenek elhelyezhetők. Előterjesztésemre az Akadémia megengedte, hogy az addigi könyvtárnoki lakás, mint a könyvtár első dependance könyvek elhelyezésére alakíttassék át.

II. A mi a könyvtári szolga lakását illeti, az első, a ki itt lakott, Mészáros János volt, utána Szebenyovszky Mátyás, Gulyás István s végül 1905 óta, Rieger Péter. Ennek most egy éve bekövetkezett halála óta az özvegye és legújabbban még egy özvegy, a bérház volt házmesterének özvegye foglalják el a könyvtári alkalmazott számára rendelt lakást, úgy hogy a könyvtári személyzetből most már senki sem lakik a palotában. Esti 7 órától reggeli 8-ig történnék itt valami véletlen eset, nincs senki a palotában, a ki a könyvtár helyi viszonyait ismerné s a legsürgősebb teendőket elvégezhetné.

Ez az állapot tarthatatlan! Föltétlenül szükségesnek tartom a mielőbbi intézkedést arra nézve, ha már előbb nem lehetne, legalább az augusztusi negyedről kezdve, a könyvtár egyik altisztje ismét a palotában lakjék. Kérésem teljesítése nem is ütköznék valami nagy nehézségbe. A könyvtári alkalmazott beköltöztével felszabadulna a neki, mint künnlakónak eddig járó 400 K lakáspénze s ezen lehetne a két özvegy lakásáról egybeült is gondoskodni. — Budapest, 1919 április 12. Szily Kálmán főkönyvtárnok.

Az Igazgató-Tanács kimondja, hogy a főkönyvtárnok óhaját, mihelyt lehetséges, teljesítendő. Ennek kapcsán SZILY főkönyvtárnok azt is jelenti, hogy a könyvtár megnyitható nem lesz, ha az ott most alkalmazott két szolgán kívül egy harmadik egyén oda nem rendeltetik. — Ez ügyben az elhatározás az elnökre bízatik.

22. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére GOLDZSIKER IGNÁCZ és SZILY KÁLMÁN ig. tagokat kéri föl.

HATODIK AKADEMAI ÜLÉS.

Harmadik ö s s z e s ü l é s .

1919 április 14-én.

Berzeviczy ALBERT akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Ilosvay Lajos másodelnök; — Darányi Ignác, b. Forster Gyula t. tt. — Alexander Bernát, Angyal Dávid, Badics Ferencz, Beöthy Zsolt, Concha Győző, Csánki Dezső. id. Entz Géza, Farkas Gyula, Fejérpataky László, Ferenczi Zoltán, Fináczy Ernő, Fröhlich Izidor, Gaal Jenő, Hegedűs István, Horváth Géza, Kövesligethy Radó, Lóczy Lajos, Mágocsy-Dietz Sándor, Magyar Gyéza, Matlekovich Sándor, Méheli Lajos, Munkácsi Bernát, Némethy Géza, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Simonyi Zsigmond, Szily Kálmán, Szinnyi József, Wlassics Gyula r. tt. — Áldásy Antal, Bánóczy József, Bleyer Jakab, Buday László, Császár Elemér, Degen Árpád, Divald Kornél, Domanovszky Sándor, Eber László, ifj. Entz Géza, Fejér Lipót, Fellner Frigyes, Ferdinándy Géza, b. Harkányi Béla, Hóman Bálint, Hoór Mór, Kertész Kálmán, Pilch Jenő, Pintér Jenő, Reiner János, Schafarikz Ferencz, Szinnyi Ferencz, Tolnai Vilmos, Vikár Béla, Voinovich Géza, Zimányi Károly l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

49. Elnök úr megnyitja az ülést és a következő beszédet intézi a nagy számmal megjelent tagokhoz és vendégekhez, a kik állva hallgatták meg a megható nyilatkozatot:

„Még csak három napja, hogy sirba helyeztük feledhetetlen barátunkat, munkatársunkat, vezérünket. Eötvös Lorándot. A világot megreszkettető átalakulások, melyek között sirba szállott, csak a természetnek azokat a szent, örök igazságait hagyják érintetlenül, a melyek kifejezésének és megismerésének és megismertetésének szentelte munkás életét véglegelhetéig. És érintetlenül hagyják e munkássága által szerzett érdemei tiszta fényét, azt a fényt, a mely nevét az egész művelt világ előtt övezte s a mely tiszteletet szerzett a magyar tudományos világnak, a magyar nemzetnek is.

A hála és kegyelet legszorosabb kötelekei fogják mindig emlékéhez fűzni Akadémiánkat. Az Akadémia iránti szeretet és hűség nála atyai örökség volt, oly örökség, melyet nemcsak megbecsült, de gyarapított is. Mikor a közbizalom az elnöki székbe szolgált, bármennyire tartózkodott mindig csöndes, tudományos vizsgálatainak és tanulmányainak szánt idejéből bármit más tevékenység számára elvonni, követte e hívást s 16 éven át teljesítette, mint elismert vezérünk, lelkiismeretesen és lelkesen az elnöki teendőket. S hogy visszavonulása az elnöki székről nem jelentette visszavonulását az Akadémiától, azt tanúsította a soha eléggé meg nem becsülhető bizalom, melylyel utódját működésében támogatta s az a szorgalom, buzgalom és érdeklődés, melylyel úgy osztálya, mint az összakadémia és az Igazgató-Tanács összejöveteleiben és tanácskozásaiban élénk részt vett, mely arra indította, hogy még betegágyából fölkelve is megjelenjen körünkben s hallassa mindig változatlan súlyú szavát.

Mindenütt, a hol a tudományt megbecsülik és művelik, tisztelettel fogják emlegetni az ő nevét és élete munkáját, a mi világrészekben és túl a tengereken. De sehol több szeretettel s a veszteség fájóbb érzésével nem fogják ápolni emlékét, mint a mi körünkben.*

Az összes ülés mély megilletődéssel fogadta Elnök úr szózatát, fölhívta a III. osztályt, hogy emlékbeszédéről gondoskodjék, és elhatá-

rozta, hogy a kitünő tudós elhunytáról értesíti a külföldi tudományos Akadémiákat.

50. GAAL JENŐ r. t. felolvassa emlékbeszédét BEZBERÉDJ PÁL tiszti tag fölött. — Az Emlékbeszédek során fog megjelenni.

51. PINTÉR JENŐ l. t. fölolvassa a Teleki-pályázat ügyében kiküldött bizottság jelentését (főnt 170. l.). — A bizottság javaslata, hogy a jutalom ezúttal ne adassék ki, egyhangúlag elfogadtatott.

52. Elnök úr a Teleki-pályázók összes jeligés leveleinek elhamvasztására CSASZÁR ELEMÉR és PINTÉR JENŐ lev. tagokat kéri föl, a kik még az ülés folyamán jelentik, hogy tisztokban eljártak.

53. Főtitkár jelenti, hogy az utolsó összes ülés óta, EÖTVÖS LORÁND r. tagon kívül, kiről az Elnök úr megemlékezett, még két érdemes lev. tagját veszítette el az Akadémia. Április 3-án elhunyt ÓVÁRY LIPÓT l. t., a buzgó történetkutató, a ki 1892 óta volt Akadémiánk tagja, és április 6-án EDVI ILKÉS KÁROLY, a kiváló jogtudós, 1895 óta akadémiai tag. — Az összes ülés őszinte megilletődéssel fogadja derék dolgozótársaink elhunytát és fölhívja a II. osztályt, hogy emlékbeszédéről gondoskodjék.

54. Főtitkár jelenti, hogy a Wodianer-jutalmak ügyében kiküldött bizottság 1919 márczius 17-én tartott ülésében a két jutalomra KOVÁCS MIHÁLY parajdi áll. iskolai igazgató-tanítót, a ki 1859-ben született és 40 éve működik a tanítói pályán és ezt a hosszú időt állandóan Parajd községben töltötte. — és GUBICZA LAJOS veszprémi róm. kath. iskolai tanítót, a ki 1862-ben született és 35 éve tanítoskodik a veszprémi r. k. iskolánál, ajánlotta.

Ezekon kívül a Magyar Kormánynak, elismerésének kifejezése, esetleg jutalmazás céljából figyelmébe ajánlja a következő nagyérdemű szakférfiakat: 1. SALGÓ ANTAL áll. isk. igazgatót, a ki 51 éve tanító és 44 éve működik Varannón; — 2. HORVÁTH FERENCZ áll. isk. igazgatót, a ki 51 éve tanít és 44 éve működik Mosonban; — 3. CSANÁDI LAJOS áll. isk. igazgatót, a ki 44 éve tanító és 43 éve tanít Sepsiszentgyörgyön; — 4. TARCZAFALVI ALBERT áll. isk. igazgatót, a ki 42 éve működik mint tanító és 14 éve tanít Kolozsvárott; — 5. BECSKE BALINT ref. tanítót, a ki 40 éve működik Jánosiban; — 6. SZÉKELY LAJOS r. k. vezető tanítót, a ki 40 éve tanító és 37 éve tanít Gyulán; — 7. KIRCH ISTVÁN r. k. igazgató-tanítót, a ki 39 éve tanít és 22 év óta működik Tevelen; — 8. JÓZSA DÁNIEL áll. isk. igazgatót, a ki 39 éve tanító és 19 év óta működik Újpesten; — 9. BODONYI NÁNDOR r. k. tanítót, a ki 35 éve működik Baranyasellyén; — 10. PAPP GEDÉON ref. igazgatót, a ki 38 éve tanít Nagykőrösön; — 11. NIHALICSKA JÁNOS r. k. főtanítót, a ki 36 év óta tanító és 33 éve működik Pozsonyban; — 12. GORZÓ DENES budapesti áll. isk. igazgatót, a ki 31 éve működik a népoktatás terén.

Az összes ülés a bizottság jelentését egész terjedelmében elfogadja és fölterjeszti a magyar kormányhoz s a jutalmak — a viszonyokra való tekintettel — a kitüntetetteknek egyszerűen átadandók, megküldendők.

55. Főtitkár jelenti, hogy a nagygyűlésről közzétett körlevele alapján az Igazgató-Tanács a f. évben az ünnepélyes közülés elmaradását ajánlja. — Az összes ülés ily értelemben határoz.

56. Az osztályok jelentik, hogy BEDŐ ALBERT l. tagról TIZSON JÁNOS l. t., KRONECKER HUGÓ külső tagról pedig PREISZ HUGÓ l. tag fog emlékbeszédét mondani. — Tudomásul van.

57. Főtitkár jelenti, hogy az „Ungarische Rundschau“ és „Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn“ című folyóiratok szerkesztői az Akadémia segélye czímén fölveti, de föl

nem használt összegeket az Akadémia pénztárába visszafizették. — Tudomásul van.

58. Főtitkár jelenti, hogy a f. évi Farkas-Raskó-pályázaton dícséretet nyert költemény (főnt 92. l.) szerzője SZABADOS EDE szatmári református főgymnasiunai tanár. — Tudomásul van.

59. Főtitkár jelenti, hogy a közoktatási minisztériumnak 1919 febr. 12. 20416. sz. a. kelt rendelete értelmében egy akadémiai bizottság a többi irodalmi társaságok képviselőivel egyetemben tárgyalta Magyarországnak a berni unióhoz csatlakozása kérdését és egyhangúlag legmelegebben ajánlotta ezt a csatlakozást. — Általános helyesséssel elfogadtatik.

60. FELLNER FRIGYES l. t., a kit az Akadémia a dézsma-ankétre kiküldött, e tanácskozáson tartott két beszédjét beküldötte az Akadémiának, mely írományai közé elvette. — Tudomásul van.

61. Főtitkár jelenti, hogy a fővárosi nyomdák újabb áremelést jelentettek be, oly figyelemztetéssel, hogy az áremelés a legközelebbi jövőben még fokozódni fog. — Tudomásul van.

62. Meghívók érkeztek a Petőfi-társaság -f. é. márcz. 16-án tartandó közgyűlésére és az Országos Gyermekégeszségügyi Társaság márczius 27., április 3. és 10. tartandó üléseire. — Tudomásul van.

63. Az 1919. évi költségvetésre vonatkozólag az összes ülés csatlakozott az Igazgató-Tanács álláspontjához (l. főnt 261. l. 9. p.).

64. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére GAAL JENŐ és KÖVESLIGETHY RADÓ r. tagokat kéri föl.

HETEDIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

Negyedik ö s s z e s ü l é s .

1919 augusztus 18-án.

BERZEVICZY ALBERT akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Illosvay Lajos másodelnök. — Darányi Ignác t. t. — Asbóth Oszkár, Badics Ferencz, Beöthy Zsolt, Concha Győző, Csánki Dezső, Fejérpataky László, Ferenczi Zoltán, Fináczy Ernő, Fröhlich Izidor, Gaal Jenő, Goldziher Ignác, Hegedűs István, Horváth Géza, Jendrassik Ernő, Kövesligethy Radó, Krenner József, Kürschák József, Lóczy Lajos, Magyar Gyula, Matlekovits Sándor, Méheli Lajos, Munkácsi Bernát, Némethy Géza, Rados Gusztáv, Schafarzik Ferencz, Simonyi Zsigmond, Szinnyi József, b. Wlassics Gyula r. tt. — Áldásy Antal, Angyal Pál, Bánki Donát, Bánóczy József, Bernát István, Bodola Lajos, Buday László, Bugarszky István, Császár Elemér, Degen Árpád, Domanovszky Sándor, Fellner Frigyes, Ferdinandy Géza, Filarszky Nándor, Gyomlay Gyula, Hankó Vilmos, b. Harkányi Béla, Hóman Bálint, Hoór-Tempis Mór, Hutýra Ferencz, Illés József, Istvánffy Gyula, Jancsó Benedek, Kertész Kálmán, Konek Frigyes, Kuzsinszky Bálint, Mahler Ede, Melich János, Mihalik József, Nagy Gyula, Pálffy Mór, Petz Gedeon, Pilch Jenő, Pekár Gyula, Pintér Jenő, Reiner János, Rejtő Sándor, Riedl Frigyes, Rybár István, Schuller Alajos, 'Sigmond Elek, Szendrey János, Szinnyi Ferencz, gróf Teleki Pál, Thirring Gusztáv, Tolnai Vilmos, Tötössy Béla, Vári Rezső, Viszota Gyula, Voinovich Géza, Wittmann Ferencz l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

Távolmaradását kimentette József herczeg Ő Fensége, kor-

mányzó, t. és ig. t. nagymérvű elfoglaltsága és id. Entz Géza gyöngékedése miatt.

65. Elnök úr megnyitja az ülést, szívélyesen üdvözlí a nagyszámban megjelent tagokat és előterjeszti terjedelmes jelentését az Akadémia működésének a múlt hónapok alatti felfüggesztéséről (lásd fönt 219. lap), melyet a tagok a legnagyobb tetszéssel fogadtak. ~~A közhangulatnak kifejezést adott GAAL JENŐ r. t., a ki ez alkalomból is biztosította az elnököt a tagok osztatlan tiszteletéről és ragaszkodásáról, mit elnök úr néhány szóval melegen megköszönt.~~

66. Elnök úr jelentésének kiegészítéseül előadja, hogy dr. TRÓCSÁNYI ZOLTÁN irodai igazgató-segédtitkár, a ki a Tanácsköztársaság idején az Akadémia adminisztrációját vezette, közvetlenül e megbízása lejártá előtt fölterjesztést intézett a Közoktatásügyi Minisztériumhoz, melyben, tekintettel az Akadémia súlyos anyagi helyzetére, javasolja, hogy a kormány vegye át az akadémiai tisztviselők anyagi javadalmozását. Minthogy a fölterjesztés az elnökség és az Igazgató-Tanács tudta nélkül történt, az elnök úr javasolja, hogy a közoktatásügyi minisztérium nyomban e javaslat érvénytelenségéről értesíttessék. — Elnök úr javaslata egyhangúlag elfogadtatik.

67. Főtitkár mely megilletődéssel jelenti, hogy BERCZIK ÁRPÁD t. t., a szeretetreméltó és kedves ember és író, kinek szelid humora annyi színházi estét bearanyozott, július 17-én, — BOGUSICH MIHÁLY l. t. pedig, a régi magyar egyházi költészet és zene érdemes kutatója és emlékeinek gyűjtője augusztus 7-én elhunyt. — Jeles tagtársaink halálát őszinte részvéttel veszi az Akadémia és megbízza az I. osztályt, hogy emlékbeszédek tartása iránt intézkedjék.

68. Főtitkár jelenti, hogy a Wodianer-jutalmak nyertesei, KOVÁCS MIHÁLY parajdi áll. iskolai igazgató-tanító és GUBICZA LAJOS vosszpremi rom. kath. iskolai tanító, kiknek a jutalmat már április 14-én az összes ülés odaitélte, a kedvezőtlen közlekedési viszonyok miatt nem jelenhettek meg személyesen a jutalom felvételére, miért is a jutalmak postán küldettek meg részükre. — Tudomásul van.

69. A porosz Tudományos Akadémia b. EÖTVÖS LORÁND ig. és r. t. elhunytá alkalmából, Berlin, 1919 május 6-án a következő sorokat intézte az Akademiához: „Die Preussische Akademie der Wissenschaften hat mit dem grössten Bedauern Kenntnis erhalten von dem Ableben ihres korrespondierenden Mitgliedes Herrn Baron Eötvös. Sie schliesst sich der Trauer der ganzen wissenschaftlichen Welt an, die den Hingang dieses genialen Forschers auf das tiefste und schmerzlichste empfindet. Sein Andenken wird nicht in Äonen untergehen. Preussische Akademie der Wissenschaften. Diels, z. Z. vorsitzender Sekretar.“ — Tudomásul van.

70. Főtitkár jelenti, hogy az Elnökök és Titkárok értekezlete augusztus 12-én tartott üléséből javasolja, hogy az Alapszabályok módosításának tárgyalása későbbre halasztassék. — Egyhangúlag elfogadtatik.

71. Főtitkár jelenti, hogy ugyanez az értekeztet a f. évi májusban elmaradt nagygyűlésre vonatkozólag javasolja, hogy az f. évi október hóban tartassék meg, az időpont és egyéb módzatok megállapítása az elnökségre bízassék. — Egyhangúlag elfogadtatik.

72. PERKÁR GYULA l. t. indítványozza, hogy az Akadémia egyes osztályai küldjenek ki 5—5 tagú bizottságokat, a melyek megvizsgálják az Akadémia tagjainak a Tanácsköztársaság idején tanúsított activ és passiv magatartását, hogy vajjon nincsenek-e oly tagok, a kik nemzethűség szempontjából méltatlanok az akadémiai tagságra. — Az indítvány LÓCZY LAJOS, GOLDZIERH IGNÁCZ, GAAL JENŐ r. t.,

PINTÉR JENŐ és BERNÁT ISTVÁN l. tt. hozzászólása után azzal a kiegészítéssel fogadtatik el, hogy e bizottságok mielőbb alakuljanak meg és ne csak a tagokat, hanem az administratio alkalmazottait is vonják vizsgálat alá és együttes jelentésüket terjeszszék a legközelebbi teljes ülés elé

73. Főtitkár javasolja, hogy tekintettel az Akadémia válságos anyagi helyzetére, az idegen társulatok segélye és az előadók járandósága az Igazgató-Tanács döntéséig függőben tartassanak. — Egyhangúlag elfogadtatik.

74. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére BEÖTHY ZSOLT és MATLEKOVICH SÁNDOR r. tagokat kéri föl.

NYOLCZADIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

Ötödik összes ülés.

1919 október 6-án.

LOSVAJ LAJOS másodelnök elnöklete alatt jelen vannak: gróf Zichy Géza t. t. — Badics Ferencz, Ballagi Aladár, Beöthy Zsolt, Concha Győző, Fejérpataky László, Ferenczi Zoltán, Fináczy Ernő, Földes Béla, Fröhlich Izidor, Farkas Gyula, Hegedűs István, Horváth Géza, Jánosi Béla, Koch Antal, Kürschák József, Magyary Géza, Mágocsy-Dietz Sándor, Matlekovits Sándor, Méhely Lajos, Munkácsi Bernát, Némethy Géza, Réthy Mór, Schafarzik Ferencz, Schuller Alajos, Szily Kálmán, Szinnyi József, b. Wlassics Gyula r. tt. — Áldásy Antal, Bugarszky István, Császár Elemér, Degen Árpád, ifj. Entz Géza, Filarszky Nándor, Gyomlay Gyula, György Endre, Hóman Bálint, Haraszti Gyula, Hoór-Tempis Mór, Kertész Kálmán, Kollányi Ferencz, Konek Frigyes, Kornis Gyula, Kuzsinszky Bálint, Lehr Albert, Mahler Ede, Mauritz Béla, Nagy Gyula, — Pintér Jenő, Reiner János, Rybár István, Szinnyi Ferencz, Tangl Károly, Tolnai Vilmos, Tötössy Béla, Tuzson János. Vári Rezső, Vikár Béla, Zimányi Károly l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

75. Főtitkár mély megilletődéssel jelenti be az Akadémia vesztéseit az utolsó összes ülés (aug. 18.) óta. Elhunytak: szeptember 5-én Balaton-Lellén SCHULEK FRIGYES t. t., a lángeszű műépítész, a ki a Mátyás-templom újjáépítésével és a Halászbástya tervezésével örök emléket állított magának; — szeptember 22-én PASZLAVSZKY JÓZSEF l. t., természettudós, a ki 1888 óta tartozott az Akadémia kötelékébe; — augusztus havában Párisban SCHULHOF LIPÓR l. t., csillagász, 1878 óta az Akadémia tagja; — augusztus végén PAASONEN HEIKKI k. t., a ki tudományos érdemein felül, mint a finnországi köztársaság magyarországi követé és sokat tartózkodott köztünk ésszemélyi kiválóságai folytán általános rokonszerzőnek örvendett. — Jelenti végül, hogy szeptember 16 án BERCEK ÁRPÁD t. t. földi maradványait elhelyeztük a családi sírboltban, mely alkalommal az Akadémia részvételét LOSVAJ LAJOS r. t., másodelnök tolmácsolta. — Szomorú tudomásul van, az osztályok pedig felhivának, hogy emlékbeszédről gondoskodni szíveskedjenek.

76. Főtitkár jelenti, hogy a f. évi májusról elmaradt nagygyűlés idejét az Elnök úr elutazása előtt október 21-ére és következő napjaira állapította meg. A nagygyűlés az Ügyrend értelmében fog megtartatni, csak az ünnepélyes közülés marad el. — Helyeslő tudomásul van.

77. Főtitkár kérdésére az összes ülés kimondja, hogy az Akadémia 1920-ra Almanachot nem ad ki.

78. Főtitkár jelenti, hogy PEKÁR GYULA I. t. indítványára az osztályok kiküldték a javasolt ötös bizottságokat. Ezek: I. osztály: Némethy Géza r. t. (elnök), Bleyer Jakab, Császár Elemér, Pekár Gyula, Pintér Jenő I. tt., póttagok: Gyomlay Gyula, Melich János, Vizsota Gyula I. tt. — II. osztály: Concha Győző r. t. (elnök), Angyal Dávid, Ballagi Aladár r. tt., Áldásy Antal, Bernát István I. tt., póttagok: Fináczy Ernő r. t., Pauler Ákos, Reiner János I. tt. — III. osztály: Horváth Géza r. t. (elnök), Ilosvay Lajos, Méhelj Lajos r. tt., Bugarszky István, Tuzson János I. tt., póttagok: Schafarzik Ferencz, Szily Kálmán r. tt., Istvánffy Gyula I. t. — Tudomásul van.

79. A II. osztály jelenti, hogy Óváry Lipót I. tagról NAGY GYULA I. t., Edvi Illés Károly I. tagról FINKEZ FERENCZ I. t. fog emlékbeszédet mondani. — Tudomásul van.

80. Főtitkár jelenti, hogy a Cseh Tudományos Akadémia válaszol az Akadémia „Szózat”-ára s választ a bécsi cseh-szlovák követség útján néhány példányban megküldte az Akadémia elnökségének. — A válasz, a további eljárás megállapítása előtt, közlendő a „Szózat” szövegezésére felkért bizottsággal.

81. Főtitkár kérdést intéz, hogy a Zrínyi-kiállítást mikor szándékozik az Akadémia megnyitni. — Minthogy a Horvátországból és a vidékről felküldött emléktárgyakat a mostani körülmények közt visszajuttatni nem lehet, a kiállítás megnyitása az 1920 májusában tartandó nagygyűlés idejére halasztatik.

82. Másodelnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére MÉHELY LAJOS r. és HÓMAN BALINT I. tagokat kéri föl.

KILENCZEDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

Az I. osztály második ülése.

1919 október 6-án.

GOLDZSIHER IGNÁCZ osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak: Badics Ferencz, Beóthy Zsolt, Ferenczi Zoltán, Hegedűs István, Heinrich Gusztáv, Munkácsi Bernát, Némethy Géza r. tt. — Gyomlay Gyula, Haraszi Gyula, Lehr Albert, Pekár Gyula, Szinnyei Ferencz, Tolnai Vilmos, Vikár Béla I. tt. — A másik két osztályból: Angyal Dávid, Fejérpataky László, Szily Kálmán, Wlassics Gyula r. tt. — Áldásy Antal, György Endre, Hóman Balint, Kornis Gyula, Nagy Ernő, Nagy Gyula, Reiner János I. tt. — Jegyző: Szinnyei József osztálytitkár.

83. TOLNAI VILMOS I. t.: „Széchenyi és a magyar nyelv”.

87. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére BEÓTHY ZSOLT r. és TOLNAI VILMOS I. tagokat kéri föl.

TIZEDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

A II. osztály második ülése.

1919 október 13-án.

CONCHA GYŐZŐ osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak: Darányi Ignác, b. Forster Gyula t. tt. — Angyal Dávid, Fináczy Ernő,

Matlekovits Sándor, Tagányi Károly r. tt. — Angyal Pál, Áldásy Antal, Buday László, Domanovszky Sándor, Fellner Frigyes, Hóman Bálint, Illés József, Kollányi Ferencz, Kováts Gyula, Kuzsinszky Bálint, Mahler Ede, Reiner János l. tt. — *A másik két osztályból*: Ferenczi Zoltán, Fröhlich Izidor, Heinrich Gusztáv, Horváth Géza, Szily Kálmán r. tt. — Pápay József, Vári Rezső l. tt. — Jegyző: Fejérfataky László osztálytitkár.

85. HÓMAN BALINT l. t.: „A magyar államháztartás I. Károly korában“. (Székkfoglaló.)

86. HOLUB JÓZSEF (vendég): „Az életkor szerepe a régi magyar jogban“.

87. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére b. FORSTER GYULA t. t. és HÓMAN BALINT l. tagokat kéri föl.

TIZENEGYEDIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

A III. osztály második ülése.

1919 október 20-án.

HORVÁTH GÉZA r. t. elnöklete alatt jelen vannak az osztály tagjai közül: Farkas Gyula, Illosvay Lajos másodeelnök, Jendrassik Ernő, Kövesligethy Radó, Kürschák József, Mágocsy-Dietz Sándor, Méhely Lajos, Rados Gusztáv, Schafarzik Ferencz, Schuller Alajos, Szily Kálmán r. tt. — Buchböck Gusztáv, Degen Árpád, ifj. Entz Géza, Filarszky Nándor, báró Harkányi Béla, Hoor-Tempis Mór, Kenyeres Balázs, báró Kéthly Károly, Konek Frigyes, Mauritz Béla, Preisz Hugó, Rybár István, Tuzson János, Zimányi Károly l. tt. — Gyengélkedés miatt távol volt: id. Entz Géza r. t. osztályelnök. — Más osztályokból: Berzeviczy Albert t. t., elnök. Heinrich Gusztáv r. t., főtitkár. — Jegyző: Fröhlich Izidor r. t., osztálytitkár.

88. B. EÖTVÖS LORÁND r. t. hátrabagyott dolgozatát: „A föld felületén mozgó testekre ható földnehezségi erő változásának kísérleti kimutatása“. Bemutatja FRÖHLICH IZIDOR r. t.

89. MÉHELY LAJOS r. t.: „Fajkép és fajbélyeg“.

90. KÜRSCHÁK JÓZSEF r. t.: „Irreducibilis formák“.

91. KERÉKGYÁRTÓ BÉLA (vendég): „Jordán görbe-tételének bebizonyítása“.

92. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére KÜRSCHÁK JÓZSEF és MÉHELY LAJOS r. tagokat kéri föl.

LXXIX. NAGYGYŰLÉS.

Első nap.

1919 október 22-én.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: b. Forster Gyula t. t. — Badics Ferencz, Beöthy Zsolt, Concha Győző, Farkas Gyula, Fejérfataky László, Ferenczi Zoltán, Fröhlich Izidor, Horváth Géza, Illosvay Lajos, Kürschák József, Magyary Géza, Munkácsi Bernát, Négyesy László, Némethy Géza, Schafarzik Ferencz, Szily Kálmán, Szinnyi József, b. Wlassics Gyula, Zsilinszky Mihály r. tt. — Áldásy Antal, Bernát István, Buday László, Degen Árpád,

Fellner Frigyes, Ferdinándy Géza, Filarszky Nándor, Giesswein Sándor. Gyomlay Gyula, báró Harkányi Béla, Hóman Bálint, Illés József, Konek Frigyes, Mahler Ede, Melich János, Nagy Ernő, Pintér Jenő, Pogány Béla, Reiner János, Rybár István, Tuzson János, Vikár Béla l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtthár.

1. A III. osztály jelenti, hogy a **Nagyjuttalom és a Marczibányi-mellékjuttalomra** a f. évben az 1911—1918. évkörben megjelent physikai és chemiai munkák pályáztak. A kiküldött bizottság (Ilosvay Lajos r. t., biz. elnök, Fröhlich Izidor, Schuller Alajos r. tt., Buchböck Gusztáv és Rybár István l. tt.) beható szemlét tartva a jelzett évkörben megjelent physikai és chemiai munkák fölött, megállapította, hogy bár több, komoly törekvésű és értékes kutatás volt folyamatban, a háborús helyzet miatt a munkák javarésze nem nyerhetett kellő befejezést. Minthogy a termelés igen csonka, a bizottság azt javasolja, hogy a Nagyjuttalom és a Marczibányi-mellékjuttalom ez évben ne adassék ki. A bírálati jelentés (l. fönt 168. l.) szerzője **RYBÁR ISTVÁN** l. t. — Elfogadtatik.

2. Főtthár jelenti, hogy a **Széchenyi-életrajzra** hirdetett pályázat meddő volt. Javasolja, hogy újra hirdettessék (l. fönt 209. l. 1. sz.). — Elfogadtatik.

3. Főtthár jelenti, hogy a **Wodianer-féle néptanítói jutalmak** (l. fönt 209. l. 2. sz.) az Ügyrend értelmében kihirdetendők. — Elfogadtatik.

4. Főtthár javasolja, hogy a **Balkán-népek** nyelveinek szótárait a pályadíj újból kifizessék (l. fönt 209. l. 3. sz.). — Elfogadtatik.

5. Az I. osztály javasolja, hogy a **Sámuel-díj**, melyre az 1918-ban megjelent nyelvészeti értekezések pályáztak, Pais Dezső „Ugron” (Szily-émlék 42. l.), „Ugra, Ug, Ugod, Ugocsa” (M. Ny. XIV. 193. s. köv. l.) czímű dolgozatának ítéltesse oda; azonkívül dicsérlettel javasolja kiemelni Jakubovich Emilnek „Lél és Lebediás” és Schwartz Elemérnek: „A hazai bajor nyelvjárások egy-két hangtani problémájáról” cz. dolgozatát. A bizottság (Szinyei József, Simonyi Zsigmond, Asbóth Oszkár r. tt., Petz Gedeon, Melich János l. tt.) bírálati jelentésének (fönt 177. l.) szerzője **MELICH JÁNOS** l. t. — Elfogadtatik.

6. Az I. osztály jelenti, hogy a **Halmos Izor-pályázatra** (A magyar szépirodalmi kritika története) egy pályamű érkezett. A kiküldött bizottság (Haraszti Gyula, Viszota Gyula, Voinovich Géza l. tt.) a jutalom ki nem adását javasolja. A bírálati jelentés (l. fönt 176. l.) szerzője **VISZOTA GYULA** l. t. — Elfogadtatik.

7. Az I. osztály jelenti, hogy a **Lukács Krisztina** nyílt pályázatra (A magyar irodalmi nyelv fejlődésének története a nyelvújításig) egy pályamű-tervezet érkezett néhány kidolgozott fejezet kíséretében. A bíráló bizottság (Simonyi Zsigmond r., Melich János és Tolnai Vilmos l. tt.) azt javasolja, hogy a tervezet és benyújtott fejezetek szerzője, dr. **TRÓCSÁNYI ZOLTÁN** a pályatétel kidolgozásával megbizassék. A bírálati jelentés (l. fönt 174. l.) szerzője **TOLNAI VILMOS** l. t. — A nagygyűlés dr. **TRÓCSÁNYI ZOLTÁN** tervezete kidolgozásával megbizsa.

8. Az I. osztály jelenti, hogy a **gróf Teleki József-juttalomért** 1919-ben verses formában írt vigjátékok pályáznak (l. fönt 210. l. 4. sz.). — Elfogadtatik.

9. Az I. osztály jelenti, hogy a **Bulyovszky-juttalomért** 1919-ben ódai költemények pályáznak (l. fönt 210. l. 5. sz.). — Elfogadtatik.

10. Az I. osztály jelenti, hogy a **Farkas-Raskó-jutalomért** 1919-ben hazafias költemények pályáznak (I. fönt 210. l. 6. sz.). — Elfogadtatik.

11. Az I. osztály jelenti, hogy a **Kóczán-jutalomért** 1920-ban magyar történelmi tárgyú drámnak pályáznak (I. fönt 210. l. 7. sz.). — Elfogadtatik.

12. Az I. osztály jelenti, hogy a **Lévay Henrik-féle jutalmat** „Homér Magyarországon” cz. pályatételre javasolja kitűzni. Határidő 1921 szeptember 30. (I. fönt 210. l. 8. sz.). — Elfogadtatik.

13. Az I. osztály jelenti, hogy a **Péczely-regénypályadíjra** az 1919-ben és 1920-ban megjelent történelmi tárgyú vagy háttérű regények pályáznak. Határidő 1920 december 31. (I. fönt 211. l. 9. sz.). — Elfogadtatik.

14. Az I. osztály jelenti, hogy a **Sámuel-díjért** az 1919-ben megjelent nyelvészeti értekezések pályáznak (I. fönt 211. l. 10. sz.). — Elfogadtatik.

15. Az I. osztály javasolja, hogy a **Vigyázó-pályázatra** a következő pályakérdés hirdettessék: „A humanizmus története Magyarországon” (I. fönt 211. l. 11. sz.). — Elfogadtatik.

16. Az I. osztály jelenti, hogy a **Vojnits-díjért** az 1919-ben Budapesten előadott színművek pályáznak (I. fönt 212. l. 13. sz.). — Elfogadtatik.

17. A II. osztály jelenti, hogy a **Sztrokay** utólagos jutalomnak, melyre 1916–1917-ben megjelent jog- és államtudományi munkák pályáztak, odaítélésére kiküldött bizottság (Balogh Jenő, Magyaró Géza r. tt., Buday László l. t.) azt javasolja, hogy a jutalomdíj dr. **DEZSŐ GYULA**: Az objectiv kártérítés tana. Függelék: az erkölcsi kár, 1917 cz. művének ítéltsék oda. A bírálati jelentés (I. fönt 178. l.) szerzője **MAGYARY GEZA** r. t. — A nagygyűlés a Sztrokay-jutalmat dr. **DEZSŐ GYULÁN**ak odaítéli.

18. A II. osztály jelenti, hogy a **Lévay Henrik**-alapítványból hirdetett nyílt pályázatra, mely „A 16 szepesi város visszacsatolásának története” című pályakérdésre volt kitűzve, egy pályamű érkezett. A kiküldött bizottság (Angyal Dávid r. t. és Domanovszky Sándor l. t.) javasolja, hogy a teljesen kész pályamű szerzőjének, dr. **DIVÉKY ADORJÁN**nak a jutalomdíj odaítéltsék. A bírálati jelentés (I. fönt 196. l.) szerzője **DOMANOVSKY SÁNDOR** l. t. — A nagygyűlés dr. **DIVÉKY ADORJÁN** művének a jutalmat odaítéli.

19. A II. osztály jelenti, hogy a **Péczely**-alapítványból kiírt jutalomra, mely „Közgazdasági viszonyaink Mária Terézia korában” című pályakérdésre volt kitűzve, egy pályaműtervezet érkezett (jeligéje: Multadban nincs öröm). A kiküldött bizottság (Gaal Jenő r. és Tagányi Károly l. tt.) a jutalom ki nem adását (I. fönt 200. l.) javasolja, mert az csak teljesen kész műnek adható ki és a jutalom szabályzata értelmében meghízásra nem fordítható. A bírálók egyike, **GAAL JENŐ** r. t. indítványozza. találjon az Akadémia rá módot, hogy a tárgyban jártasnak mutakozó szerző nyílt pályázatra jelentkezhesék. Mindkét bíráló rámutat a beérkezett tervrajz pótlandó hiányaira és indítványozza, hogy a ki nem adható jutalom az Akadémia alapítókéjéhez csatoltassék. — Elfogadtatik. A pályatétel más alapítvány kamataiból nyílt pályázatra ki fog iratni; a ki nem adott jutalomdíj az Akadémia alapítókéjéhez csatolandó.

20. A II. osztály jelenti, hogy a **Kőrösy**-alapítványból kiírt pályakérdésre (Magyarország városi és vidéki lakossága jelen viszonyainak feltüntetése) egy pályamű érkezett (jeligéje: Jöhet még zord idő stb.). A bíráló bizottság (Vargha Gyula és Thirring Gusztáv r. tt.)

a munka bevégezhetlensége mellett is a jutalom kiadását javasolja, mert a szerző teljes biztosítékot nyújt arra, hogy azt, a mi most még csak vázlat, ki fogja dolgozni. de még ha nem dolgozná is ki, akkor is megérdemli a jutalmat. A bírálati jelentés (I. fönt 203. l.) szerzője VARGHA GYULA r. t. — A nagygyűlés a javaslatot elfogadja. A „Jöhet még zord idő” jeligéjű, I. számú pályámú jeligés levele felbontatván, abból SCHNELLER KÁROLY (Kolozsvár) neve tűnt elő.

21. Az eredménytelen Bük László-féle pályázatra a Történelmi Bizottság javasolja hogy egyenes megbízás adassék TAKÁTS SÁNDOR I. tagnak ily című tétel kidolgozására: A török uralkodás története hazánkban. Határidő 1924 december 31. — A nagygyűlés a javaslatot elfogadja és TAKÁTS SÁNDOR I. tagot megbízva „A török uralkodás története hazánkban” cz. kérdés kidolgozásával.

22. A Fáy András nevére tett alapítvány felől a Nemzetgazdasági Bizottság az osztály felhatalmazása alapján kérdést intézett a Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesülethez, mely azt a választ adta, hogy a 4000 koronás megbízást közgazdasági, a 2000 koronás megbízást pedig műszaki kérdésre kívánja kitűzteni. A Nemzetgazdasági Bizottság a II. osztály útján javasolja, hogy a 4000 koronás közgazdasági tárgyú megbízás FELLNER FRIGYES I. tagnak adassék a következő dolgozat megírására: „Fejlessenek ki az adó- és államhitelpolitika irányelvei a háború után, tekintettel hazai viszonyainkra”. — A nagygyűlés a javaslatot elfogadja és FELLNER FRIGYEST megbízva „Az adó- és államhitelpolitika irányelvei a háború után, tekintettel hazai viszonyainkra” című kérdés kidolgozásával.

23. A II. osztály jelenti, hogy az 1920. évi Nagyjutalomra és Marczibányi-mellekjutalomra az 1912—1919. évkörben megjelent philosophiai munkák pályáznak (I. fönt 213. l. 18. sz.). — Elfogadtatik.

24. A II. osztály jelenti, hogy az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár-alapítvány kamataira nyílt pályázatot óhajt hirdetni a következő pályakérdésre: „Magyarország közgazdasági viszonyainak méltatása Mária Terézia korában”. Határidő 1920 december 31. (I. fönt 215. l. 25. sz.). — Elfogadtatik.

25. A II. osztály jelenti, hogy a Pesti Hazai Takarékpénztár Fáy-alapítványából a következő pályakérdést óhajtja kitűzni: „Fejlessék ki a mezőgazdasági és ipari termelés fejlesztésének lehetősége Magyarország új nemzetközi elhelyezkedésében”. Határidő 1922 december 31. (I. fönt 214. l. 24. sz.). — Elfogadtatik.

26. A II. osztály jelenti, hogy a Gorove-alapítványból nyílt pályázaton a következő pályakérdést óhajtja kitűzni: „A magyar jobbágság története 1514-ig. Határidő 1920 december 31. (I. fönt 213. l. 19. sz.). — Elfogadtatik.

27. A II. osztály jelenti, hogy a Magyar Kereskedelmi Csarnok Széchenyi-adományából a következő pályakérdést óhajtja kitűzni: „Fejlessék ki a hatósági ármegállapítás közgazdasági hatása a háború alatt”. Határidő 1921 december 31. (I. fönt 214. l. 23. sz.). — Elfogadtatik.

28. A II. osztály jelenti, hogy a Kőrösy-alapítványból a következő pályakérdést óhajtja kitűzni: „Fejlessék ki a produktív korosztályok valószínű tagozódása hazánkban a jövőben, tekintettel háborús veszteségeinkre s az elmaradt születésekre”. Határidő 1921 december 31. (I. fönt 214. l. 22. sz.). — Elfogadtatik.

29. A II. osztály jelenti, hogy a Lukács Krisztina-alapítványból nyílt pályázaton a következő pályakérdést óhajtja kitűzni: „A tótság letelepedése Magyarországon a középkorban”. Határidő 1920 december 31. (I. fönt 213. l. 20. sz.). — Elfogadtatik.

30. A II. osztály jelenti, hogy az Ullmann-alapítványból újból a következő pályakérdést óhajtja kitűzni: „A háború befolyása a külkereskedelem alakulására”. Határnap 1921 december 31. (l. fönt 214. l. 21. sz.). — Elfogadtatik.

31. A III. osztály jelenti, hogy a Léway Henrik-alapból kihirdetett nyílt pályázatra (Kívátnatik a hazai szikesek talajtani megvizsgálása és mezőgazdasági hasznosítása alapelveinek megállapítása) egy pályaműtervezet érkezett egy kidolgozott fejezet kíséretében SIMOND ELEK l. tagtól. A kiküldött bizottság (Mágyocsy-Dietz Sándor, Schafarzik Ferencz r. tt., Tűzson János l. t.) egyhangúlag ajánlja, hogy a tervezet szerzője munkája kidolgozásával bizassék meg, a munka benyújtása határnapjául 1921 december 31-ét tűzve ki. A bírálati jelentés (l. fönt 204. l.) szerzője SCHAFARZIK FERENCZ r. t. — A nagygyűlés a javaslatot elfogadja és SIMOND ELEK l. tagot megbízza a „Hazai szikesek talajtani megvizsgálása és mezőgazdasági hasznosítása alapelveinek megállapítása” cz. tétel kidolgozásával.

32. A III. osztály jelenti, hogy a Lukács Krisztina-alapból hirdetett 1916. évi nyílt pályázaton dr. RUZITSKA BÉLA megbízást nyert „A természetes festőanyagok absorptio-spectrumos vizsgálata” cz. tervezett munkájának kidolgozásával. A kész munka már 1918. április havában beérkezett, de az 1918. évi nagygyűlésre a bírálatot nem lehetett elkészíttetni. A megbírálásra kiküldött bizottság (Ilosvay Lajos r. t. és Buchböck Gusztáv l. t.) javasolja, hogy a kész műnek a jutalomdíj (1000 korona) kifizetessék. A bírálati jelentés szerzői (l. fönt 206. l.) ILOSVAY LAJOS r. és BUCHBÖCK GUSZTÁV l. tt. — A nagygyűlés a javaslatot elfogadja s dr. RUZITSKA BÉLÁNAK a jutalmat odaítéli.

33. A III. osztály a pályakérdések ügyében elhatározta, hogy míg a jelenlegi közállapotok nem rendeződnek, pályázatok ügyében csak az elkerülhetetlen legszükségesebb intézkedésekre szorítkozik és a f. 1919. évben pályázatok kihirdetését a maga részéről nem javasolja. — A nagygyűlés az osztály jelentését tudomásul veszi.

34. Elnök úr a jutalmat nem nyert jelíges levelek elhamvasztására GYOMLAY GYULA és MELICH JÁNOS l. tagokat kéri föl, a kik még az ülés folyamán jelentik, hogy megbízatásukban eljártak.

35. Főtitkár javasolja, hogy a már kihirdetett, de még le nem járt pályakérdések újból irassanak ki. — Elfogadtatik.

36. Főtitkár jelenti, hogy a f. évre hirdetett pályázatok közül meddők maradtak: 1. *Széchenyi életrajzpályázat.* — 2. *Marczibányi-pályázat:* Az összetett mondat a finnugor nyelvekben. — 3. *Bük László-pályázat:* A török uralkodás története hazánkban. — 4. *Ullmann-pályázat:* A jelenlegi háború befolyása a külkereskedelem alakulására. — 5. *Füzy-pályázat:* Magyarország gazdasági érvényesülésének feltételei a közeli keleten. — 6. *Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár-pályázat:* Mennyiben lehetnek az egyedárúságok a háború után a közgazdasági és pénzügyi kibontakozás segédeszközei? — 7. *Magyar Kereskedelmi Csarnok Széchenyi-adománya:* A kereskedelmi mérleg elmélete. — 8. *Léway-pályázat:* A nemzeti birtokpolitika követelményei hazánkban. — 9. *Lukács Krisztina-pályázat:* Hegel philosophiájának hatása stb. — 10. *Rózsay-pályázat:* A tuberculin-reactio viszonya a gümőkór prognosisához. — 11. *Balkáni nyelvek szótárai.* — 12. *Kóczán-pályázat.* — Tudomásul van.

37. Főtitkár jelenti, hogy az osztályok az önként visszalépett osztályelnökök helyett a következő tagtársakat választották meg: I. osztály Némethy Géza r., II. osztály Csánki Dezső r., III. osztály Horváth Géza r. tagokat. — Tudomásul van. Elnök meglel köszönetet

mond a távozó osztályelnököknek hosszú, buzgó és sikeres működésükért és üdvözlő hivatalba lépésük alkalmából az új osztályelnököket.

38. Főtitkár jelenti, hogy az osztályok következőképen alakították meg bizottságaikat:

I. OSZTÁLY.

I. Nyelvtudományi bizottság.

Asbóth Oszkár rt.	Négyesy László rt.
Beöthy Zsolt rt.	Pápay József lt.
Bleyer Jakab lt.	Petz Gedeon lt.
Császár Elemér lt.	Riedl Frigyes lt.
Goldziher Ignác rt.	Schmidt József lt.
Gombocz Zoltán lt.	Sebestyén Gyula lt.
Gyomlay Gyula lt.	Szilády Aron tt.
Heinrich Gusztáv rt.	Szily Kálmán rt.
Kégl Sándor lt.	Szinnyei József rt.
Lehr Albert lt.	Tolnai Vilmos lt.
Melich János lt.	Vikár Béla lt.
Munkácsi Bernát rt.	Zolnai Gyula lt.

II. Irodalomtörténeti bizottság.

Badics Ferencz rt.	Négyesy László rt.
Bánóczi József lt.	Pasteiner Gyula rt.
Bayer József rt.	Pekár Gyula lt.
Beöthy Zsolt rt.	Petz Gedeon lt.
Bleyer Jakab lt.	Pintér Jenő lt.
Császár Elemér lt.	Riedl Frigyes lt.
Décsi Lajos lt.	Sebestyén Gyula lt.
Ferenczi Zoltán rt.	Szilády Aron rt.
Fraknói Vilmos tt.	Szily Kálmán rt.
Haraszi Gyula lt.	Szinnyei Ferencz lt.
Hegedűs István rt.	Tolnai Vilmos lt.
Heinrich Gusztáv rt.	Viszota Gyula lt.
Horváth Cyrill lt.	Voinovich Géza lt.
Nagy Gyula lt.	

III. Classica-philologiai bizottság.

Bódiss Jusztin lt.	Kuzsin-szky Bálint lt.
Csengeri János lt.	Láng Nándor lt.
Darkó Jenő lt.	Lehr Albert lt.
Fináczy Ernő rt.	Némethy Géza rt.
Gyomlay Gyula lt.	Pasteiner Gyula rt.
Goldziher Ignác rt.	Pauler Ákos lt.
Hegedűs István rt.	Pecz Vilmos rt.
Heinrich Gusztáv rt.	Schmidt József lt.
Hornyánszky Gyula lt.	Vári Rezső lt.
Kornis Gyula lt.	

IV. Szótári bizottság.

Asbóth Oszkár rt.	Gyomlay Gyula lt.
Beöthy Zsolt rt.	Heinrich Gusztáv rt.
Gombocz Zoltán lt.	Lehr Albert lt.

Melich János lt.
Munkácsi Bernát rt.
Négyesy László rt.
Petz Gedeon lt.
Simonyi Zsigmond rt.

Szilády Áron tt.
Szinnyei József rt.
Tolnai Vilmos lt.
Zolnai Gyula lt.

V. Könyvkiadó bizottság.

Beöthy Zsolt rt.

Császár Elemér lt.

VI. Keleti bizottság.

Asbóth Oszkár rt.
Goldziher Ignác rt.
Heinrich Gusztáv rt.
Kégl Sándor lt.

Kunos Ignác rt.
Láng Nándor lt.
Pecz Vilmos rt.
Schmidt József lt.

II. OSZTÁLY.

I. Történettudományi bizottság.

Áldásy Antal lt.
Angyal Dávid rt.
Ballagi Aladár rt.
Barabás Samu lt.
Békefi Remig rt.
Berzeviczy Albert tt.
Csánki Dezső rt.
Domanovszky Sándor lt.
Fejérpataky László rt.
Br. Forster Gyula tt.
Fraknoi Vilmos tt.
Hodinka Antal lt.
Hóman Bálint lt.
Ilés József lt.

József kir. herczeg tt.
Karácsonyi János rt.
Károlyi Árpád rt.
Kollányi Ferencz lt.
Komáromy András lt.
Márki Sándor rt.
Melich János lt.
Nagy Gyula lt.
Szádeczky Kardoss Lajos rt.
Szendrey János lt.
Szentpétery Imre lt.
Tagányi Károly rt.
Takáts Sándor lt.
Zsilinszky Mihály rt.

II. Archaeologiai bizottság.

Ballagi Aladár rt.
Divald Kornél lt.
Domanovszky Sándor lt.
Br. Forster Gyula tt.
Fraknoi Vilmos tt.
Giesswein Sándor lt.
Kuzsinszky Bálint lt.

Láng Nándor lt.
Mihalik József lt.
Pasteiner Gyula rt.
Sebestyén Gyula lt.
Szendrey János lt.
Varju Elemér lt.

III. Nemzetgazdasági bizottság.

Ballagi Aladár rt.
Bernát István lt.
Buday László lt.
Domanovszky Sándor lt.
Fellner Frigyes lt.
Földes Béla rt.
Gaal Jenő rt.
Giesswein Sándor lt.

György Endre lt.
Jankovich Béla lt.
Matlekovits Sándor rt.
Sigmund Elek lt.
Tagányi Károly rt.
Thirring Gusztáv lt.
Vargha Gyula rt.

VI. Hadtörténelmi bizottság.

Aldásy Antal lt.	Károlyi Árpád rt.
Angyal Dávid rt.	Komáromy András lt.
Ballagi Aladár rt.	Márki Sándor rt.
Békefi Remig rt.	Pilch Jenő lt.
Csánki Dezső rt.	Szendrey János lt.
Fejérfpatakyl László rt.	Tagányi Károly lt.
Br. Forster Gyula tt.	Takáts Sándor lt.
József kir. herczeg tt.	

V. Könyvkiadó bizottság.

Domanovszky Sándor lt.	Földes Béla rt.
Fináczy Ernő rt.	

VI. Szótári bizottság.

Ballagi Aladár rt.	Kováts Gyula lt.
Csánki Dezső rt.	Nagy Gyula lt.
Karácsonyi János rt.	Tagányi Károly rt.

VII. Keleti bizottság.

Csánki Dezső rt.	Matlekovits Sándor rt.
Gaal Jenő rt.	Gr. Teleki Pál lt.
Hodinka Antal lt.	

III. OSZTÁLY.

I. Mathematikai és természettudományi bizottság.

Bugarszky István lt.	Lóczy Lajos rt.
Degen Árpád lt.	Mágocsy-Dietz Sándor rt.
Entz Géza rt.	Méhely Lajos rt.
Fröhlich Izidor rt.	Preiszl Hugó lt.
Horváth Géza rt.	Rados Gusztáv rt.
Ilosvay Lajos rt.	Schafarzik Ferencz rt.
Inkey Béla lt.	Sigmond Elek lt.
Istvánffy Gyula lt.	Szily Kálmán rt.
Kövesligethy Radó rt.	Tangl Károly lt.
Krepner József rt.	

II. Könyvkiadó bizottság.

Entz Géza rt.	Rados Gusztáv rt.
Horváth Géza rt.	

III. Szótári bizottság.

Méhely Lajos rt.	Mágocsy-Dietz Sándor rt.
Ilosvay Lajos rt.	Szily Kálmán rt.

IV. Keleti bizottság.

Degen Árpád lt.	Br. Nopcsa Ferencz lt.
Horváth Géza rt.	Schafarzik Ferencz rt.
Lenhossék Mihály rt.	Tuzson János lt.

39. Főtitkár bemutatja az egyes osztályok tagajánlásait.

Az I. osztály részéről:

Levelező tagul az A) alosztályba:

Horger Antal 22 szavazattal 1 ellenében

Levelező tagul a B) alosztályba:

Horváth János 23 " 1 "

Solymossy Sándor 22 " 3 "

Vargha Damján. 23 " 3 "

A II. osztály részéről:

Tiszteleti tagul:

b. Wlassics Gyula r. t. . . . 29 szavazattal egyhangúlag

Rendes tagul az A) alosztályba:

György Endre l. t. 24 " 4 ellenében

Levelező tagul a B) alosztályba:

Lukinich Imre 28 " 1 "

Eckhart Ferencz 25 " 4 "

40. Elnök úr jelenti, hogy a nagygyűlés második napján a megüresedett igazgatósági helyek is betöltendők lesznek. — A nagygyűlés második napjának tárgysorára két igazgatósági tag választása kitűzetik.

41. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére **ZSILINSZKY MIHÁLY** és **CONCHA Győző** r. tagokat kéri föl.

LXXIX. NAGYGYŰLÉS.

Elegyes ülés.

1919 október 23-án.

SZILY KÁLMÁN r. t. korelnök, majd **BERZEVICZY ALBERT** t. t. elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: **Darányi Ignác**, **b. Forster Gyula**, **Plósz Sándor**, **Rákosi Jenő** t. tt. — **Ángyal Dávid**, **Badics Ferencz**, **Beöthy Zsolt**, **Concha Győző**, **Farkas Gyula**, **Fejérpataky László**, **Ferenczi Zoltán**, **Fináczy Ernő**, **Fröhlich Izidor**, **Goldziher Ignác**, **Horváth Géza**, **Ilosvay Lajos**, **Koch Antal**, **Krenner József**, **Kürschák József**, **Mágocsy-Dietz Sándor**, **Magyary Géza**, **Matlekovits Sándor**, **Méhely Lajos**, **Munkácsi Bernát**, **Négyesy László**, **Némethy Géza**, **Rados Gusztáv**, **Réthy Mór**, **Schafarzik X. Ferencz**, **Schullier Alajos**, **Simonyi Zsigmond**, **Szily Kálmán**, **Szinnyei József**, **b. Wlassics Gyula** r. tt. — **Degen Árpád**, **Gombocz Zoltán**, **b. Harkányi Béla**, **Hóman Bálint**, **Hornvánszky Gyula**, **Konek Frigyes**, **Kuzsinszky Bálint**, **Melich János**, **Pogány Béla**, **Reiner János**, **Rybár István**, **Szinnyei Ferencz**, **Vári Rezső**, **Viszota Gyula** l. tt. — Jegyző: **Heinrich Gusztáv** főtitkár.

42. **SZILY KÁLMÁN** legrégibb ig. tag az Ügyrend 37. §-a értelmében elfoglalja az elnöki széket és elrendeli a szavazást.

43. Beadatott összesen 33 szavazat, melyekkel (1 szavazat **Lóczy Lajos** r. tagra esett) **BERZEVICZY ALBERT** t. és ig. t. elnöknek, **HERCZEG FERENCZ** t. t. pedig másodelnöknek 24 szavazattal megválasz-

tattak. (A másodelnöki tisztre kapott még Beöthy Zsolt 6 és Rákosi Jenő 1 szavazatot)

44. A választás eredményének kihirdetése után SZILY KALMÁN a terembe hívott és általános lelkes éljenzéssel fogadott elnököt a következő szavakkal üdvözölte: „Mélyen tisztelt Elnökünk! Ismét nekem jutott a szerencse, hogy Nagyméltóságodat, mint az Akadémia újból megválasztott elnökét üdvözöljem. Már hatodszor állítja az Akadémia bizalma Excellentiádat erre a tisztségre. Nemcsak tudományos érdemeit jutalmazza meg ezzel, hanem köszönetét is fejezi ki a tapintatért, az igazságszeretetért, az állásának megfelelő méltóságért s az igaz magyar érzésért, a melylyel az Akadémia ügyeit 14 év óta vezeti. Kérjük Nagyméltóságodat, fogadja el újból e tisztséget, melyet, s mai viszonyok között nehezebb lesz, mint eddig volt. A kormányosnak borús időkben nem szabad otthagyni a kormányt. Szerencsétlen hazánk válságos helyzetén, Akadémiánk zilált pénzügyein kívül még egy megdöbbentő jelenség is szükségessé teszi, hogy Excellentiád az Akadémia élén maradjon. Az Akadémia tagjaitól most oly hangokat is hallunk, hogy az Akadémiának nincs egyéb feladata, mint a tudomány művelése. Ez egyenes megtagadása Akadémiánk multjának és bántó utóhangja az imént letűnt bolsevik uralomnak. Nincs talán Akadémia a világon, melynek a tudomány művelésén kívül ne lenne nemzeti feladata is. A mi Akadémiánk sem internationális intézet, hanem magyar nemzeti intézet, melynek hivatása a nemzeti kultúrát előbbre vinni s a magyar nemzeti érzést fenntartani és erősíteni. Nagyméltóságodban bízunk s tőle várjuk, hogy az Akadémia ügyeit a régi tapintattal, igazságszeretettel, igaz magyar érzéssel és ha kell, erős kézzel is fogja vezetni.

45. E nagy tetszéssel fogadott beszéd után BERZEVICZY ALBERT elfoglalja az elnöki széket és meghatottan mond köszönetet a válaszáért. Szílynek erős nemzeti érzéstől áthatott szavai szíve legmélyebb húrjait rezegtetik meg. Nem tagadja, hogy a mint az Akadémia helyzete az ország mai szomorú viszonyai között súlyos, úgy elnökének állása sem irígylendő, s ha csak kényelmét és nyugalmit tekinténé, szívesebben visszavonulna, ha csak egyéni hiúság és ambíció vezérelné, beérhetné azzal, hogy az Akadémia ma már hatodízben választotta meg elnökévé. De azt tartja, hogy éppen a reá váró nehéz feladatokkal szemben megfutamodás volna, ha nem követné a hívást. Az a tény, hogy az Akadémia minden ellenkező híresztelésekkel szemben ma is változatlan hűséggel ragaszkodik hozzá, erőt fog neki adni arra, hogy fölvegye a munkát s fölvegye, ha kell, a harcot is minden olyan anyagi és egyéb akadályokkal, külső és belső törekvésekkel szemben, melyek az Akadémia békéjét, egyetértését, jó hírnevét s eredményes munkásságát veszélyeztethetik és károsíthatják. De hogy ebben sikere lehessen, kéri, hogy akadémiái tagtársai mai választásukban megnyilatkozott bizalmukat tevékenyen és kitartóan nyilvánítsák működésének támogatásával is. Végül meleg köszönetet mond úgy a maga, mint az Akadémia nevében a távozó másodelnöknek, Illosvay Lajosnak buzgó közreműködéséért és a legszebb reményekkel és bizalommal üdvözli Herczeg Ferencz új másodelnököt.

46. Az általános, lelkes tetszés lecsillapulta után Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére b. FORSTER GYULA t. és SCHULLER ALAJOS r. tagokat kéri föl.

LXXIX. NAGYGYŰLÉS.

Második nap.

1919 október 23-án.

BERZEVICZY ALBERT akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Darányi Ignác, báró Forster Gyula, Plósz Sándor, Rákosi Jenő t. tt. — Angyal Dávid, Badics Ferencz, Beöthy Zsolt, Concha Győző, Farkas Gyula, Fejérpataky László, Ferenczi Zoltán, Fináczy Ernő, Fröhlich Izidor, Goldziher Ignác, Horváth Géza, Illosvay Lajos, Koch Antal, Krenner József, Kürschák József, Mágocsy-Dietz Sándor, Magyary Géza, Matlekovits Sándor, Méhelj Lajos, Munkácsi Bernát, Négyesy László, Némethy Géza, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Schafarzik X. Ferencz, Schuller Alajos, Simonyi Zsigmond, Szily Kálmán, Szinnyei József, b. Wlassics Gyula r. tt. — Degen Árpád, Gombocz Zoltán, b. Harkányi Béla, Hóman Bálint, Hornyánszky Gyula, Konek Frigyes, Kuzsinszky Bálint, Melich János, Pogány Béla, Reiner János, Rybár István, Szinnyei Ferencz, Vári Rezső, Vízota Gyula l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

47. Elnök úr az ülés megnyitása után fölhívja az ülést, hogy az Igazgató-Tanácsba a legutóbb elhunyt gróf SZÉCHENYI BÉLA és b. EÖTVÖS LORÁND ig. tagok helyébe két igazgatósági tagot válasszon.

48. Beadatott 32 szavazat, melyekből ILLOSVAY LAJOS r. tagra 29, RÁKOSI JENŐ t. tagra 30 szavazat esett. Egy-egy szavazatot kaptak még DARÁNYI IGNÁC t. t., CONCHA GYŐZŐ és SZINNYEI JÓZSEF r. tt. és HUTYRA FERENCZ l. t. — A választás eredményének kihirdetése után Elnök úr szívélyesen üdvözlí az új igazgatósági tagokat.

49. Elnök úr az Ügyrend értelmében sorshúzással állapítja meg az osztályoknak sorrendjét a szavazásban. Az eredmény: II., I. (A III. osztály az idén nem választott tagokat.)

50. Titkos szavazással golyózás útján megválasztottak:

Az I. osztályba:

Levelező tagnak:

Solymossy Sándor	26 szavazattal 2 ellen
Horger Antal	25 " 3 "
Vargha Damján	25 " 3 "
Horváth János	25 " 4 "

A II. osztályba:

Tiszteleti tagnak:

b. Wlassics Gyula r. t. . . . 28 szavazattal 1 ellen

Rendes tagnak:

György Endre l. t. 23 " 6 "

Levelező tagnak:

Eckhart Ferencz	28 " 1 "
Lukinich Imre	28 " 1 "

51. Elnök úr a szavazás eredményének kihirdetése után a jegyzőkönyv hitelesítésére BEÖTHY ZSOLT és KÜRSCHÁK JÓZSEF r. tagokat kéri föl.

AZ IGAZGATÓ-TANÁCS HARMADIK ÜLÉSE.

1919 október 23-án.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklete alatt jelen voltak :
 Ilosvay Lajos másodelnök. Beöthy Zsolt Concha Győző, b. Forster
 Gyula, Plósz Sándor, Szily Kálmán, b. Wlassics Gyula ig. tagok. —
 dr. Bánszky János ügyész. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár

23. Főtitkár jelenti, hogy b. EÖTVÖS LORÁND ig. tag elhunya
 alkalmából a porosz Tudományos Akadémia Berlinben f. évi május
 6-án Akadémiánkhoz intézett átiratban legmélyebb részvétét juttatta
 kifejezésre. — Tudomásul van.

24. Főtitkár bemutatja az Elnökök és Titkárok értekezlete
 (a Pénzügyi Bizottsággal 1919 október 20-án tartott ülésének jegyző-
 könyvéből, az Akadémia pénzügyi helyzetére vonatkozó következő
 pontot:

A Magyar Földhitelintézet könnvelője a főtitkár fölhívására a
 M. Tud. Akadémia vagyonának állapotáról a következő jelentést ter-
 jesztette elő:

A M. Tud. Akadémia vagyoni helyzetéről van szerencsém jelen-
 teni: A folyó évben az értékpapírok állományában változás nem volt,
 az értékpapíroknak a szovjet alatti időben, a mellékelt kimutatás
 szerint, esedékes volt szelvényei nem folytak be, ezek összege
 215,870 koronát tesz ki.

A M. Földhitelintézetnél vezetett folyószámadása szerint volt
 az Akadémiának 1919 január 1-én tartozása . 1.144,137.74 korona,
 mely tartozás a mai napig 1.347,859.11 koronára
 emelkedett, vagyis 203,721.37 koronát

tesz ki a tartozás szaporodása. Ha azonban a fenti elmaradt szelvé-
 nyek befolytak volna, a földhitelintézeti tartozás 12,148.63 koronával
 csökkent volna. Ugyancsak csökkentette volna ezen tartozást a szov-
 jethoz befolyt egynegyedévi házbér is, a mi szintén kb. 20,000 kor-
 onát tesz ki, úgy hogy az Akadémia helyzete a mai napon, eltekintve
 az árfolyamkülönbségektől, 32,000 koronával kedvezőbbnek mond-
 ható, feltéve, hogy az elmaradt szelvények értéke és a házbér befolyik.

Ezen tudomásul vett javaslatához járul a M. Földhitelintézet
 következő pénzügyi javaslata:

Van szerencsénk értesíteni, hogy a M. Tud. Akadémia részére
 intézetünkönél vezetett folyószámlán fennálló tartozás kiegyenlítése
 céljából és a t. Akadémia jövedelmének gyarapítása érdekében —
 figyelemmel az intézeti zál. glevelek magas árfolyamára — czélszerű-
 nek vélnök, ha a t. Akadémia letétjében őrzött 1.300,000 kor. n. é.
 4%-os intézeti szabad talajjav. záloglevél eladatnék s az ellenérték
 a folyószámlán fennálló 1.350,000 koronás tartozás kiegyenlítésére
 fordíttatnék.

Ezen transactio keresztülvitele esetén, arra való tekintettel,
 hogy az 1.350,000 koronás folyószámlatartozás után fizetendő 5%
 kamat évente 67,500 koronát,
 az eladni javasolt záloglevelek évi jövedelme csak . 52,000 koronát

tesz, a t. Akadémia javára évente 15,500 korona
 jövedelemszaporulat állana elő.

Megjegyezzük emellett, hogy a záloglevelek eladása esetén,
 azok eladási árfolyamát 102% körül számítva, a mérleg szerinti ár-
 folyamösszeggel szemben 201,500 korona árfolyamtöbbletet is jelen-

tene, mely összeg az árfolyamcsökkenési alap dotációjára volna fordítandó, miáltal az árfolyamcsökkenési alap 410,000 kor-ra emelkedne.

Az értekezlet hosszabb eszmecsere után úgy határoz, hogy a M. Földhitelintézet ezen javaslatát pártolólág terjeszti az Igazgató-Tanács elé.

Az Igazgató-Tanács a kérdés beható tárgyalása után, tekintettel az ügynek rendkívüli fontosságára, határozathozatal előtt kikéri Wekerle Sándor ig. tag és Popovics Sándor v. b. t. t. véleményét.

25. A pénzügyi helyzetre való tekintettel kimondja az Igazgató-Tanács, hogy kéziratok további intézkedésig sajtó alá nem adathatnak és szükségesnek tartaná, hogy az előadók, minthogy a bizottságok működése is szünetel, javadalmazás-ban nem részesüljenek. A mennyiben az osztályok nyomdai munkában lévő kéziratoknak további kiszedését vagy egyes előadók fizetésének folyósítását szükségesnek tartják, külön jelentésben részletes és indokolt javaslattal forduljanak az elnökséghez.

26. Az ülésekre vonatkozólag nincs kifogás az ellen, hogy osztály- és különösen összes ülések az Akadémia folyó ügyeinek tárgyalására jövőre is ne tartassanak. Minthogy azonban fűtési és világítási nehézségek miatt az Akadémia palotájában ülésezések nem lehetségesek, oly kéréssel forduljon az Elnökség a M. N. Múzeum igazgatóságához, hogy az osztályok a Múzeum igazgatósági termében tarthassák üléseiket, a M. Földhitelintézet elnökségét pedig kérje föl, hogy az Akadémia valamely nagyobb termében tarthassa összes üléseit.

27. A jutalmaknak aranyban való kifizetése ügyében a Tanács a jelen évre a magyar kormány 1917 június 27-én kelt rendeletére való tekintettel a köröczi magyar aranynek értékét 20 (húsz) koronában állapítja meg. Egyúttal kimondja, hogy a jutalmaknak aranyban való megállapítását az Akadémia ügyrendjéből végleg kiküszöbölje és föl hívja az Elnökséget, hogy az illető jutalmaknak koronaértékre átszámítása ügyében részletes javaslatot terjesztszen az Igazgató-Tanács legközelebbi ülése elé.

28. Főtítkár jelenti, hogy a Tanácsköztársaság az Akadémia kiadványainak árát 50%-kal, a könyvkiadó-vállalat kötetaineinek árát 100%-kal fölemelte. Javasolja és kéri ezen intézkedésnek helybenhagyását, illetőleg törvényessé nyilvánítását. — Az Igazgató-Tanács a maga részéről hajlandó e javaslatot elfogadni, azonban ahhoz az összes ülés hozzájárulását kéri.

29. Főtítkár jelenti, hogy néhai Óváry Lipót l. t. fia, Óváry Toldi János 1919 április 25-én benyújtotta az elhunyt atya temetési költségeit (összesen 5959 korona) részletesen feltüntető számlát, oly kéréssel, hogy az Akadémia „nyújtson arra módot, hogy édes atyja eltemetkezési költségeit kifizethesse”. — Folyamodó e kérését első-sorban arra alapítván, hogy néhai atyja tulajdonát képező ingatlanai szocializáltatott, határozathozatal előtt bevárando, hogy a család anyagi helyzete a szocializálás megszünte után is szükségessé teszi-e az Akadémia anyagi segélyezését?

30. A Magyar Földhitelintézet 1919 május 6-án jelentette, hogy a Forradalmi Kormányzótanácsnak f. évi április 12-én kelt rendelete értelmében az Akadémia letétjében őrzött külföldi értékpapirokat elismervény ellenében a Pénzügyi Központnál letette; — 1919 szeptember 25-én pedig arról értesített, hogy ez értékpapirokat a nevezett banktól visszavette és az Akadémia letétjébe visszahelyezte. — Tudomásul van.

31. A Magyar Földhitelintézet 1919 június 30-án értesít, hogy gr. Andrassy Sándor nevében elismerte az Akadémia folyószámláját félévi alapítványi kamat címén 50 (ötven) koronával. — Tudomásul van.

32. A Magyar Földhitelintézet 1919 szeptember 1-én jelenti, hogy a Magyar Ált. Hitelbank közvetítésével gróf Maldeghen Lajos úrtól a gróf Andrassy György-féle hitbizományi kamatok kiegyenlítése fejében 2766 10 koronát vett át és könyvezett az Akadémia folyószámadása javára. — Tudomásul van.

33. Főkönyvtárnok és Gondnok jelentik, hogy természetben, illetőleg kedvezményes áron az Akadémia bérházában elfoglalt lakásukért a ház bizalmiférfitel intézkedéséből mind május, mind június hónapokra házbért és házmasterpénzt kellett fizetniök. — Főtitkár jelenti, hogy a M. Földhitelintézet már intézkedett, hogy az önkényesen lefoglalt házbér az Akadémiának megtérítessék, mire a gondnok és főkönyvtárnok sérelme is orvoslandó lesz.

34. Főtitkár jelenti, hogy Rieger Péter akadémiai szolgálja özvegye férjének halála után az Akadémia palotájából kiköltözvén, kérvényére a közoktatási népbiztosság neki 500 korona összeget engedélyezett és az Akadémiával kifizettetett. — Tudomásul van.

35. Gondnok jelenti, hogy 1918 október 30-án Népőrség vonult be az Akadémia palotájába és vagy 12 hétig foglalta el a földszinti helyiségeket és az oszlopcsarnokot; utána pedig a Vörösőrség foglalta el az elnöki és a dísztermet, melyet ágyakkal és fegyverekkel teleraktak, — mindketten erősen rongálva és rondítva a lefoglalt helyiségeket. Az okozott kár helyreállítása, illetőleg megtérítése iránt az Akadémia az akkori hadügyminiszterhez fordult, a kinek rendelkezésére helyiszemle tartatott, mely alkalommal a minisztertől kiküldöttek az okozott kárt mintegy 7500 koronára becsülték, míg az akadémiai építész szakvéleménye szerint a helyreállítási munkálatok költségei körülbelül 32,000 koronára rúgnak. — Az ügy máig sem intéztetett el, miért is a magyar kormányhoz újabb fölterjesztés lesz intézendő.

36. A bérházi házbérekre vonatkozólag jelenti az Akadémia gondnoka, hogy a Hornyánszky-üzletet a proletárdiktatura kommunizálta, mire a czég a bérházban bérelt helyiségéből kivonult. E helyiségeket a gondnok 1919 augusztus 15-étől évi 13,800 (eddig 12,000) koronáért bérbe adta. Együttal a kivonult czégtől augusztus 1—15-re eső 500 korona házbért és betört ablakok bevágatását követelte. mire a czég 1919 október 21-én kijelentette, hogy az 500 koronás házbérkövetelés tévedésen alapszik, ellenben az üveges költségekhez készséggel hozzájárul 500 (ötszáz) koronával. — A Tanács utasítja a gondnokot, hogy úgy ezeket, mint ezentúl minden lakbérszerződést írásba foglalva mutassa be az elnökségnek jóváhagyás végett s az öt évnél hosszabb időre kötött szerződések jóváhagyását az Igazgató-Tanács magának tartja fenn.

37. A gondnok jelenti, hogy Károlyi György nyomdatulajdonos a bérházban bérelt helyiségért évek óta felgyülemlett 13,753 korona 81 fillér tartozásából 11,558 korona 13 fillért lefizetett, a bérli egyúttal tudomásul vette, hogy az eddigi 5500 korona házbér helyett 1919 november 1-től 15,000 koronát fog fizetni. — A Hornyánszky- és Károlyi-féle helyiségek újabb bérbeadása folytán a bérház jövedelme ezentúl évi 12,500 koronával nagyobb lesz. — Tudomásul van.

38. A gondnoki jelentésnek a szolgáltnak tüzelőanyaggal és ruhával való ellátására vonatkozó része fölülvizsgálat és véleményezés végett egy bizottságnak adatik ki, melynek tagjai az elnökség,

a főkönyvtárnok, Ilosvay Lajos és b. Forster Gyula ig. tagok. Főtitkár megbíztatik, hogy e bizottság részére a szolgálókra vonatkozó, az államnál érvényes szabályokat szerezzze meg. Fűtendő helyiségek a palotában: a főtitkári iroda és a főtitkár hivatalszobája, a könyvtári iroda, a könyvkiadó hivatal, a kapus fülkéje és a palota első emeletén az ú. n. patkósszoba.

39. Gondnok jelenti, hogy özv. Hajdú Józsefné bérházi házmesternét 1919 január 27-én agyvérzés következtében baloldali szélhártya érte, a mi őt munkaképtelenné tette. — Minthogy e nagy szerencsétlenség nevezettét az Akadémia szolgálatában becsületben eltöltött 18 év után érte, a Tanács egyelőre f. évi október 1-től egy évig havi egyszáz korona kegydíjat szavaz meg neki.

40. Főtitkár jelenti, hogy özvegy Zemplén Győzőné, a főtitkári hivatal tisztviselője, már hetek óta lázas beteg, miért is oly kéréssel fordul az Akadémiahoz, hogy neki (1000 korona előlegén túl) újabb fizetési előleg engedélyeztessék. — A Tanács nevezettnek húsz havi részletben törlesztendő 500 korona előleget és 500 korona betegségi segélyt szavaz meg.

41. Főtitkár javasolja az Igazgató-Tanács bizottságainak kiegészítését, mire a Széchenyi-bizottságba az eddigi tagokhoz Gaal Jenő r. és Viszota Gyula l. tagok neveztetnek ki, a Pénzügyi Bizottságba pedig, melybe az Építési Bizottság beolvasztatik, Ilosvay Lajos és Wekerle Sándor ig. tagok választatnak.

42. Főtitkár javaslatára kimondja a Tanács, hogy az akadémiai kiadványokból csak az Elnök engedélyezhet vásárlást kedvezményes áron.

43. Főtitkár javaslatára kimondja a Tanács, hogy az állam szabványai szerint fölemelt nyugdíjak 1919 január 1-től esedékesek.

44. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére PLÓSZ SÁNDOR és b. FORSTER GYULA ig. tagokat kéri föl.

TIZENKETTEDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

Az I. osztály harmadik ülése.

1919 november 3-án.

NÉMETHY GÉZA osztályelnök, majd BRÓTHY ZSOLT elnöklete alatt jelen vannak: Badics Ferencz, Ferenczi Zoltán, Heinrich Gusztáv, Munkácsi Bernát, Négyesy László r. tt. — Gyomlay Gyula, Horger Antal, Melich János, Pintér Jenő, Szinnyei Ferencz, Tolnai Vilmos, Vargha Damján, Vári Rezső, Viszota Gyula l. tt. — *A másik két osztályból:* Berzeviczy Albert t. t. — Fejérpataky László Horváth Géza r. tt. — Domanovszky Sándor, ifj. Entz Géza, Hóman Bálint l. tt. — Jegyző: Szinnyei József osztálytitkár

93. NÉMETHY GÉZA r. t.: „Magyarázó jegyzetek Ovidius Remediájához“.

94. FORSTER AURÉL (vendég): „Thales és Apollodoros“.

95. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére FERENCZI ZOLTÁN r. és PINTÉR JENŐ l. tagokat kéri föl.

TIZENHARMADIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

A II. osztály harmadik ülése.

1919 november 10-én.

CSÁNKI DEZSŐ r. t. osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak az *illető osztályból*: Berzeviczy Albert, b. Forster Gyula, b. Wlassics Gyula t. tt. — Angyal Dávid, Concha Győző, Gaal Jenő, Matlekovits Sándor r. tt. — Áldásy Antal, Domanovszky Sándor, Fellner Frigyes, Ferdinándy Géza, Illés József, Kollányi Ferencz, Nagy Gyula, Pilch Jenő l. tt. — *A másik két osztályból*: Beöthy Zsolt, Heinrich Gusztáv, Horváth Géza, Fröhlich Izidor, Ilosvay Lajos, Szily Kálmán r. tt. — Melich János, Solymossy Sándor, Vári Rezső, Viszota Gyula, Voinovich Géza l. tt. — Jegyző: Fejérpataky László osztálytitkár.

97. Elnök elfoglalva az elnöki széket, meleg szavakkal mond köszönetet megválasztásáért és kéri működéséhez az osztály támogatását. Ezzel az ülést megnyitja.

98. FERDINÁNDY GEZA felolvassa „Gróf Széchenyi István mint közjogász“ cz. értekezését.

99. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére CONCHA GRÓZÓ r. és FERDINÁNDY GEZA l. tagokat kéri föl.

TIZENNEGYEDIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

A III. osztály harmadik ülése.

1919 november 17-én.

HORVÁTH GEZA r. t. osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak az *illető osztályból*: Ilosvay Lajos, Jendrassik Ernő, Kürschák József, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Schafarzik Ferencz, Szily Kálmán r. tt. — Buchböck Gusztáv, ifj. Entz Géza, Filarszky Nándor, Hutýra Ferencz, Hoór-Tempis Mór, Istvánffy Gyula, Kenyeres Balázs, Kertész Kálmán, Konek Frigyes, Krompecher Ödön, Marek József, Mauritz Béla, Pálfi Móricz, Tangl Károly, Tötössy Béla, Zimányi Károly, Zipernovszky Károly l. tt. — *A másik két osztályból*: Berzeviczy Albert t. t., elnök. — Heinrich Gusztáv r. t., főtitkár, Fejérpataky László r. t. — Gyengélkedése miatt távol volt: id. Entz Géza r. t. — Jegyző: Fröhlich Izidor osztálytitkár.

100. RYBÁR ISTVÁN l. t.: „A folyadékok felszínéről a polározás szöge alatt visszaverődött fény vizsgálata“ (székfoglaló).

101. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére TANGL KÁROLY és RYBÁR ISTVÁN l. tagokat kéri föl.

TIZENÖTÖDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

Hatodik összes ülés.

1919 november 24-én.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr, majd HERCZEG FERENCZ t. t., másodelnök elnöklete alatt jelen vannak: Darányi Ignác, Plósz Sándor t. tt. — Angyal Dávid, Asbóth Oszkár, Badics Ferencz, Ballagi Aladár, Beöthy Zsolt, Concha Győző, Csánki Dezső, Farkas Gyula, Fejérpataky László, Ferenczi Zoltán, Fröhlich Izidor, Gaal Jenő, Horváth Géza, Hosszay Lajos, Jendrassik Ernő, Kövesligethy Radó, Lóczy Lajos, Mágocsy-Dietz Sándor, Magyar Gyula, Matlekovits Sándor, Méhelly Lajos, Munkácsi Bernát, Nagy Ferencz, Négyesy László, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Schafarzik Ferencz, Szily Kálmán, Szinnyi József r. tt. — Áldásy Antal, Buday László, Bugarszky István, Diváld Kornél, Domanovszky Sándor, ifj. Entz Géza, Fellner Frigyes, Gombocz Zoltán, Gyomlay Gyula, Hóman Bálint, Horger Antal, Hoór-Tempis Mór, Illés József, Kenyeres Balázs, Kertész Kálmán, Kollányi Ferencz, Krompecher Ödön, Kuzsinszky Bálint, Mahler Ede, Marek József, Mauritz Béla, Melich János, Nagy Ernő, Pálffy Mór, Pekár Gyula, Pintér Jenő, Rýbár István, Sigmund Elek, Solymossy Sándor, Szinnyi Ferencz, Thirring Gusztáv, Tolnai Vilmos, Tötössy Béla, Tuzson János, Vargha Damján, Vári Rezső, Voinovich Géza, Zimányi Károly l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

102. Elnök úr az ülést megnyitja és jelenti, hogy a mai ülésnek rendkívül fontos és kényes tárgysora miatt az Alapszabályok 36. §-a értelmében zárt ülést hirdetett, hogy a tagok igazolása, mint belső bizalmas természetű ügy csakis az Akadémia tagjainak jelenlétében történhessék meg. Az összes ülés augusztus 18-án ehatározta, hogy az osztályok 5–5 tagú bizottságokat küldjenek ki annak megvizsgálására, vajjon nincsen-e a tagok között olyan, a ki a kommunizmus uralma alatt a nemzethűség szempontjából méltatlanná vált az akadémiai tagságra. A bizottságok összessége (a tizenötös bizottság) már elkészült vizsgálatával és jelentését benyújtotta, de tekintettel a jelentések kényes és bizalmas természetére, sokszorosításuktól el kellett tekinteni. Javasolja, hogy a bizottsági jegyzőkönyv olvastassék föl, azután minden egyes tagra nézve az illető bizottság előadója olvassa föl a vádpontokat, továbbá az illető vádlottnak nyilatkozatát. Minden tag kérhet fölvilágosítást, fölhozhat ténybeli helyreigazításokat, melyekről tudomása van, de itt hosszas vád- és védbeszédnek tartásának már helye nem lehet. A bizottság hét esetben kizárást hoz javaslatba. Erre vonatkozólag az alapszabályokban és ügyrendben nincsen intézkedés, de attól a jogától, hogy méltatlanná vált tagját kizárja kebeléből, egy testület sem fosztható meg. Ajánlja azonban, hogy a tagválasztás analogiájára a szavazás titkosan történjék és a kizárás csak $\frac{2}{3}$ szótöbbség alapján legyen kimondható. A mennyiben a kizárás mellőztetnék, helye van még a rosszallás fölötti szavazásnak, ez lévén II. foka az elítélésnek, melyet a bizottság javaslatba hoz. Ennek kimondá-ához egyszerű szótöbbség is elegendő volna.

Az Akadémiának tisztán kell állania a nemzet előtt, hogy azzal a fölforgató törekvéssel, a mely mindent, a mi a magyar nemzetnek becses és szent, — lábbal tiport, egyetlen tagja sem azonosítható.

Másrészt tekintetbe kell vennünk, hogy kevesen vagyunk, szellemi kiválóságaink közül könnyen senkit sem nélkülözhetünk és ezért csak a legsúlyosabb esetben szabad valakit, a kit az Akadémia tagul megválasztásra méltatott, munkásságunk közösségéből kizárni.

Az összes ülés Elnök úr javaslatait és előterjesztését egyhangúlag elfogadja.

103. SZILY KÁLMÁN r. t. a tizenötös igazoló bizottságtól javasolt helytelenítés harmadik fokát (a sajnálkozás kifejezését) mellőzni javasolja. — MÉHELÝ LAJOS, TUZSON JÁNOS, JENDRASSIK ERNO, GAAL JENŐ, NÉGYESY LÁSZLÓ pártoló felszólalásai után az ülés kimondja, hogy ezt a javaslatot az első két fokozat letárgyalása után fogja elintézni.

104. Az igazoló bizottság első helyen javaslatba hozza ASBÓTH OSZKÁR r. tag kizárását 11 szóval 3 ellenében. — Az összes ülésen a javaslat ellen szavaznak 17-en, mellette 12-en; így a javaslat mellőztetik. Hasonlóképen a rosszalás 17 szavazattal 12 ellenében mellőztetik.

105. Az igazoló bizottság második helyen kizárásra hozta javaslatba az időközben elhunyt SIMONYI ZSIGMOND r. tagot 8 szóval 6 ellenében. — Az Elnök kegyeletesen emlékezvén meg Simonyi fáradhatatlan tudományos munkásságáról, az ellene emelt vádakát a halál engesztelő hatalma által eltörölteknek tekinti, mihez az összes ülés hozzájárulván, e javaslat tárgytalanná válik.

106. Az igazoló bizottság harmadik helyen ALEXANDER BERNÁT r. tag kizárását hozza javaslatba 11 szóval 3 ellenében. — Az összes ülés e javaslatot 19 szóval 12 ellen elfogadja; ekképen a kizárás mellett a $\frac{2}{3}$ többség létre nem jövén, az összes ülés ALEXANDER BERNÁT magatartásának csupán rosszalását mondja ki 19 szóval 3 ellenében.

107. Az igazoló bizottság negyedik helyen KÖVESLIGETHY RADÓ r. tag kizárását hozza javaslatba 10 szóval 2 ellenében. — Az összes ülés e javaslatot 16 szóval 7 ellenében és a rosszalás kimondását 12 szóval 11 ellenében elveti, úgy hogy a vádlott igazoltnak tekinthető.

108. Az idő előrehaladottságára való tekintettel és több szükséges okmány beszerzése miatt a többi vádlott ügye a december 2-ikán tartandó folytatólagos összes ülésre halasztatik.

A folytatólagos hatodik összes ülésen, 1919 december 2-án BERZEVICZ ALBERT akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen voltak: Herczeg Ferencz másodelnök, t. t. — Angyal Dávid, Asbóth Oszkár, Badics Ferencz, Ballagi Aladár, Beőthy Zsolt, Concha Győző, Csánki Dezső, Farkas Gyula, Fejérpataky László, Ferenczi Zoltán, Fröhlich Izidor, Gaal Jenő, Goldziher Ignác, Horváth Géza, Illosvay Lajos, János Béla, Jendrassik Ernő, Kövesligethy Radó, Kürschák József, Mágocsy-Dietz Sándor, Matlekovits Sándor, Méhelý Lajos, Munkácsi Bernát, Nagy Ferencz, Négyesy László, Némethy Geza, Pasteiner Gyula, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Schafarzik Ferencz, Szily Kálmán, Szinnyi József r. tt. — Áldásy Antal, Beke Manó, Bernát István, Buday László, Császár Elemér, Domanovszky Sándor, Eber László, ifj. Entz Géza, Fejér Lipót, Fellner Frigyes, Filárszky Nándor, Gombocz Zoltán, Gyomlay Gyula, Hóman Bálint, Hutýra Ferencz, Illés József, Kertész Kálmán, Kollányi Ferencz, Komáromi András, Konek Frigyes, Kovács Gyula, Kuzsinszky Bálint, Mahler Ede, Mauritz Béla, Melich János, Oltay Károly, Pálffy Mór, Pékár Gyula, Petz Gedeon, Pintér Jenő, Preisz Hugó, Reiner János, Rybár István, 'Sigmond Elek, Solymossy Sándor, Szinnyi Ferencz, Tangl Károly, Tolnai Vilmos,

Tötössy Béla, Vargha Gyula, Vári Rezső, Vikár Béla, Voinovich Géza, Zimányi Károly l. tt. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtitkár.

109. SZILY KÁLMÁN r. tag elnöki engedéllyel az ülés megnyitása után a következő indítványt terjeszti elő:

„A M. Tud. Akadémia november 24-ikén tartott összes ülése, az igazoló bizottság javaslatainak tárgyalásakor, egyhangúlag azt határozta, hogy valamint a nagygyűléseken a tagok beválasztására, szintűgy az összes üléseken a kizárásukra legalább is kétharmad szótöbbség kívántassék meg.

E határozathozatalkor azonban az Akadémia tagjainak nagy része tévedésben volt, a mennyiben nem tudta, hogy a javaslatba hozott eljárás tényleg kivételes eltérést jelent az Ügyrend 18. szakaszának világos rendelkezésétől, a mely általában megállapítja, hogy összes üléseken „az abszolút többség dönt”.

E tévedés alapján hozott határozat következményei Akadémiánk tagjai között oly nagyfokú forrongást idéztek elő, a mely — ha nem sikerülne lecsillapítani — beláthatatlan zavarokat vonhaina maga után.

Bizonyára mindannyian jobban szeretjük az Akadémiát, annak belső békéjét és csendes, tudományos munkásságát, hogysem egy rögtönzött határozathoz, csupa következetességből, török-szakad ragaszkodni akarnánk, a mely feldúlná a belső békét és így lehetetlenné tenné a csendes, tudományos munkát.

Mindezeknél fogva bátorkodom a következő indítványt előterjeszteni:

„Mondja ki a mai összes ülés, hogy bővebb megfontolás után ragaszkodik az Ügyrend szó szerinti szövegéhez;

a november 24-iki határozatot és az ennek alapján hozott ítéleteket hatálytalanítja;

az Ügyrend 18. szakaszának szem előtt tartásával a már le tárgyalt három esetre új szavazást rendel el;

s ugyanerre az alapra fekteti ítéletét a még ezután tárgyalandó esetekben is.”

110. SZILY KÁLMÁN r. t. ez indítványával kapcsolatban Elnök úr kijelenti, hogy egyáltalán nem volt tévedésben, a mikor a mostani szavazásra mint kivételes esetre az Ügyrend rendelkezésétől eltérő indítványt terjesztett elő és úgy látja, hogy e tekintetben őt sokan félreértették. Indítványa megtevésénél két szempont vezette: 1. az összes ülés e kivétellel nem lépi túl szabályait hanem azokon belül önkaratúlág korlátozza elhatározási jogát (nemine contradicente!); — 2. az abszolút többséggel való szigorítást, megnehezítést indokoltnak vélte, mert sokaknak kételyeik voltak, van-e egyáltalán az Akadémiának joga arra, hogy tagokat kebeléből kizárjon. Indítványát előzetesen számos akadémiai taggal közölte, előterjesztette az Elnökök és Titkárok értekezletén, mindenki helyesléssel fogadta, vagy ellentmondás nélkül vette tudomásul. Az utolsó összes ülés szavazásának eredménye őt is meglepte, ő is észrevette, hogy az a tagok között nagy nyugtalanságot és elégedetlenséget keltett. Megvallja, abban a hitben volt, hogy oly tagtársunk, a ki csak 1—2 szavazattal menekült a kizárástól, látva a többségnek ellene megnyilatkozott hangulatát, le fogja vonni a consequentiákat, és ez mindenesetre simább elintézés lett volna. De ez nem történvén meg, az előállott fonák helyzetből keresnünk kell a kibontakozást. Noha formailag helyesnek tartja a mult ülésen követett eljárást, és bár aggályai vannak, hogy az Akadémia tekintélyén csorba eshetik vele, ha két egymásnak ellentmondó határozat hozatik nyolcz nap alatt; minthogy az Akadémia nyngalmát és békéjét végzendő munkája szempontjából nagyon

fontosnak tartja, és minthogy *tévedés a bíró részéről* lehet semmiségi ok, SZILY KÁLMÁN indítványát elhatározás alá bocsátja.

111. ERRE NAGY FERENCZ r. és REINER JÁNOS l. t. részletes jogi fejtegetései után az összes ülés 18 szóval 5 ellenében SZILY KÁLMÁN r. t. indítványát elfogadja.

112. A f. hó 24-iki határozatok revíziója után az összes ülés ASBÓTH OSZKÁR r. tagot 17 szóval 13 ellenében és ALEXANDER BERNÁT r. tagot 22 szóval 8 ellenében az akadémiai tagok sorából törli. KÖVESLIGETHY RADÓ r. tagra vonatkozólag az összes ülés a kizárási indítványt 17 szóval 12 ellenében elveti, de vádlottnak a kérdéses időben tanúsított magatartásáért 19 szóval 12 ellenében kimondja a rosszalást.

113. ÉBER LÁSZLÓ l. tagot az igazoló bizottság 14 szóval egyhangúan, BEKE MÁNÓ l. tagot pedig 12 szóval 2 ellenében az Akadémiából való kizárássra hozta javaslatba. — Minthogy mind a két esetben fontos irományok beszerzendők, ügyük az igazoló bizottsághoz visszautasítatik s elbírálása egy következő összes ülésre halasztatik.

114. Az igazoló bizottság LENDL ADOLF l. tagnak kizárását hozta javaslatba 7 szóval 6 ellenében. — Az összes ülés e javaslatot MÉHÉLV LAJOS, FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ és MÁGOCSY-DIETZ SÁNDOR r. tagok főlészolálásai után 19 szóval 10 ellenében magáévá tette, tehát törölte vádlottat az akadémiai tagok sorából.

115. Az igazoló bizottság SCHMIDT JÓZSEF l. tagnak az Akadémia rosszalását hozza javaslatba 14 szóval, vagyis egyhangúan — Az összes ülés e javaslatot 20 szóval 9 ellenében elfogadta.

116. Az igazoló bizottság javasolja még, hogy négy akadémiai tag magatartása fölött fejezze ki az Akadémia sajnálkozását. — Az összes ülés SZILY KÁLMÁN r. tag és HERCZEG FERENCZ másodelnök indítványára ezt a javaslatot egyhangúan elvetette.

117. Főtitkár mély megilletődéssel bejelenti azokat a súlyos veszteségeket, melyeket Akadémiánk az utolsó összes ülés óta szenvedett. Elhunytak: október 7-én KHERNDL ANTAL r. t., a ki a hidépítésszel elmélet és gyakorlata terén hazánkban országos érdemeket szerzett és 35 évig tartozott az Akadémia kötelékébe; — október 14-én FRECSKAY JÁNOS, a nyelvtudományi bizottság szerény, de igen érdemes segédtagja, a ki a mesterségek nyelvének megmagyarosításán közel negyven esztendőn át fáradhatatlan buzgalommal dolgozott, „Mesterségek Szótára” című nagy művét az Akadémia megbízásából írta meg és az Akadémia segélyezésével adta ki; — október 20-án BÓKAY ÁRPÁD l. t., a gyógyszeratan nagyérdemű művelője; — októberben PLATZ BONIFÁCZ l. t., a ki főleg az ember eredetének és őstörténetének homályos kérdéseivel foglalkozott és a külföldön is elismerést vívott ki; — november 15-én ÓNODI ADOLF l. t., orvos-tanár, az orr-, torok- és gégebajok tudományos kutatója, kinek szakdolgozatai a külföldön is figyelmet és elismerést arattak; — november 19-én FRANZENAU ÁGOSTON l. t., a mineralogia és palaeontologia nagy sikerű művelője; — november 22-én SIMONYI ZSIGMOND r. t., a magyar nyelvtudománynak elsőrangú, nagy hatású művelője, a ki negyven éven át volt tagja az Akadémiának, 27 évig előadója a nyelvtudományi bizottságnak, 24 éven át szerkesztette a „Magyar Nyelvőr”-t, nyolcz munkájáért nyert jutalmat Akadémiánktól; — december 4-én ENTZ GERZA r. és igazgató tag, 1908—1919-ig a harmadik osztály elnöke, a zoológiának kitűnő művelője; — még május hóban meghalt Zürichben HERZ MIKSA pása k. t., az arab műemlékek országos bizottságának főépítésze, a kairói arab múzeum igazgatója,

a ki 1896 óta volt Akadémiánk tagja. — Az összes ülés őszinte fájdalommal fogadja jeleink elhunytának hírét és fölhívja az illetékes osztályokat, hogy emlékbeszédek iránt intézkedjék.

118. Főtítkárra bemutatja az 1920. évre szóló üléssort, mely változatlanul egyhangúlag elfogadjatik.

119. Elnök úr jelenti, hogy, mint a legtöbb testület, az Akadémia is emlékirattal járult a szövetségi hatalmak itteni főmeghatalmazottjához, Sir George Clerkhez, melyben tudományos érdekeink szempontjából kérte a békekötés siertetését és különösen az akkor még fennállott román megszállás megszüntetését. Az emlékiratot, melyet az elnök és másodelnök nyújtottak át, Sir George Clerk szívesen fogadta és levélben is megköszönte. — Tudomásul van.

120. Főtítkárra jelenti, hogy a cseh tudományos Akadémia Szózatjára adandó válasz megszerkesztésével a II. osztály ANGAL DAVID r. tagot bízta meg, kinek javaslata az osztály hozzájárulása után az Akadémia összes tagjaival közöltetni fog — Tudomásul van.

121. Az osztályok jelentik, hogy Berczik Árpád t. tagról RÁKOSI JENŐ t. és ig. t., Bogisich Mihály l. tagról JÁNOSI BELA r. t., Paasonen Heikki k. tagról SZINYEI JÓSEF r. t., Edvi Illés Károly l. tagról ANGAL PÁL l. t. fognak emlékbeszédeket mondani. — Tudomásul van.

122. LUKINICH IMRE és VARGHA DAMJÁN l. tt. megköszönik az Akadémia l. tagjaivá történt megválasztásukat. — Tudomásul van.

123. A Magyarország Területi Épségét Védő Liga kérésére a M. Tud. Akadémia BERZEVICZY ALBERT elnök, LÓCZY LAJOS és CONCHA GRÓZÓ r. tagok személyében bizottságot küldött ki oly feladattal, hogy a Ligának még szükséges német kiadványai elkészítésére alkalmas írókat nyerjen meg. Főtítkárra most jelenti, hogy e bizottság fölkérésére BERZEVICZY ALBERT elnökiink, VARGHA GYULA r. t., HEGEDÜS LORÁND és CSERNY KÁROLY volt orsz. képviselők, HORVÁTH JENŐ nagyváradi jogakadémiai tanár (jelenleg szolgálattételre a M. N. Múzeumhoz beosztva) és dr. WITTMANN ERNŐ budapesti ügyvéd fáradoztak a kívánt iratok elkészítésével. — Az összes ülés CONCHA GRÓZÓ r. t. indítványára nevezetteknek önzetlen és értékes fáradozásukért meleg köszönetét fejezi ki.

124. SZILY KÁLMÁN r. t. mint főkönyvtárnok jelenti, hogy MATLEKOVITS SÁNDOR r. t. f. évi november 8-án átadott neki az Akadémia könyvtára számára egy igen érdekes iratot, melyet Deák Ferencz sajátkezű jegyzetei kétszeresen érdekessé tesznek. Az irat könyomatú javaslat, mely „Az 1867 ik XII. t. czikk értelmében Magyarország részéről kiküldött országos bizottság (delegatio) ügyrendének szabályai“ címmel, nagyréti nyolcz lapon bizottsági tárgyalás alapjául szolgált.

A mint ezt az első lap fején látható kézírás mutatja, az irat Deák Ferencz észrevételeivel van ellátva.

Az érdekes irat úgy jutott tisztelt tagtársunk birtokába, hogy midőn FEST IMRE, a földművelés-, ipar- és kereskedelmi minisztériumnak államtitkára (1867—1872), hivatalát elhagyta, az íróasztalában volt kereskedelempolitikai iratait MATLEKOVITS SÁNDOR, az akkori vámosztály vezetője, vette át és köztük volt ez az irat is. FEST IMRE maga is résztvett a kiegyezési tárgyalásokban, s így jutott ez irathoz.

Deák megjegyzései plajbászok. Ismeretes, szép, valóban calligraphiai írása első pillanatra Deák kézírására vall. Két megjegyzése van a javaslatban.

Az első vonatkozik a közös minisztereket helyettesítő egyénekre, kiket a szöveg kormánybiztosoknak nevez. Deák megjegyzése erre nézve a következő:

„Ha a 14-ik, 15-ik s 16-ik a közös miniszterekről szólnak, világosan ki kellene mondani a 14-ik §-ban „a közös miniszterek“, — továbbá a kormánybiztos szó félremagyarázható; s főnnakadásra adhatna alkalmat, jó volna e helyen azt a kifejezést használni: „vagy az általok e végre kinevezett szakférfiak“.

A második megjegyzés a magyar miniszterek jelenlétét a delegatio tárgyalásainál kívánja biztosítani és a következő:

„Talán jó volna a 16-ik szakasz után egy új szakaszban világosan kimondani azt is, hogy

„A magyar korona országai bizottságának és az ez által kiküldött albizottságoknak üléseiben és tanácskozásaiban a felelős magyar miniszterek is tétleges részt vesznek, és mivel valamennyien gyakran jelen nem lehetnek, megbízhatnak avégre egy vagy több tagot magok közül, sőt megbízhatnak más szakértő férfiakat is adandó felvilágosítások végett, de sem a miniszterek magok, sem azok megbízottjai szavazattal nem bírandanak.“

Az összes ülés MATLEKOVITS SÁNDOR r. t. érdekes és értékes adományát a legmelegebb köszönettel fogadja és megőrzés végett elhelyezi irattárában.

125. ZIMÁNYI KÁROLY l. t., múzeumi igazgató-őr, f. évi július 18-án egy kis ásványgyűjteményt a következő sorok kíséretében tett át a főtitkári hivatalhoz:

„Dr. Krenner volt oszt. igazgató úr megbízásából küldöm a mellékelt kis gyűjteményt (karlsbadi forrás-lerakódások); sajnos, a gyűjteménynek legbecsesebb része, t. i. a jegyzék, hiányzik, hacsak véletlenül a sok lom közt elő nem kerül. A dobozban levő gyűjtemény eredetét, t. i. a Nemzeti Múzeumhoz való jutását, Krenner igazgató úr nem tudja biztosan, de úgy gondolja, hogy a múlt század első felében a gróf Brunswick-gyűjteménynek egy részével jutott ide. Azóta sok viszontagság és ismételt költözködés alkalmával hányatásnak volt kitéve, hiányzik is belőle két darab. A gyűjtemény most az átadáskor és rendezéskor került napfényre.“

Az Akadémia köszönettel veszi az érdekes gyűjteményt, melynek eredetét kutálni fogja, és elhelyezi Goethe-szobájában.

126. Főtitkár jelenti, hogy az Igazgató-Tanács kiadványaink árát 50%-kal, a Könyvkiadó-Vállalat árát 100%-kal emelte föl; egy-szersmind a Könyvkiadó-Vállalat előfizetési árát 30, egy-egy kötet árát fűzve 20, kötte 30 koronában állapította meg, de kéri e határozathoz az összes ülés hozzájárulását. — Az összes ülés ez áremeléshez egyhangúlag hozzájárul.

127. Főtitkár jelenti, hogy az amsterdami kir. tudományos Akadémia bölcsészet-történeti osztálya f. 1910 október 31-én a következő átiratot intézte Akadémiánkhoz:

„Die philosophisch-historische Klasse der kgl. Akademie der Wissenschaften zu Amsterdam beehrt sich Ihnen anbei eine Abschrift des Briefes (a) zu senden, in welchem sie des (seitdem am 19. Oktober als „Union académique internationale“ zustande gekommenen) „Union académique de recherches et de publications“ ihren Beitritt erklärte.“

„Indem sie ihrer Hoffnung Ausdruck gibt, durch diesen Beitritt die völlige Wiederherstellung des internationalen Zusammenwirkens auf wissenschaftlichem Gebiete befördern zu können, betont sie noch ausdrücklich, dass ihrerseits die freundschaftlichen Beziehungen zu den noch nicht zur „Union académique internationale“ gehörenden wissenschaftlichen Gesellschaften unvermindert weiter bestehen sollen.“

Ugyanezen Akadémia matematika-physikai osztálya f. 1919 november 26-án a következő sorokat intézte Akadémiánkhöz:

„Die mathematisch-physikalische Klasse der königl. Akademie der Wissenschaften, Amsterdam, beehrt sich Ihnen anbei eine Abschrift des Briefes (b) zugehen zu lassen, mit dem sie eine ihr zugegangene Einladung des „Conseil International de Recherches“ beantwortet hat.“ — Tudomásul van.

A fenti két átiratban hivatkozott levelek így hangzanak:

a) A Monsieur Th. Homolle, Secrétaire de l'Union académique de Recherches et de Publications.

Monsieur le Secrétaire, En réponse à l'invitation, qui, par votre intermédiaire, a été adressée à la Classe des Lettres de l'Académie royale des Sciences néerlandaise d'envoyer des délégués à la conférence où seront arrêtés les status définitifs de l'Union académique, et pour confirmer la dépêche de hier par laquelle nous vous avons déjà fait savoir que nous désirons participer à cette conférence, j'ai l'honneur de vous informer que nous nous associerons volontiers à cette oeuvre de reconstruction. Nous nous faisons un plaisir de vous faire part de cette décision, qui a été prise dans la conviction que l'Union académique tendra à réaliser le plus tôt possible la coopération comprenant toutes les nations civilisées. Nous avons constaté à notre satisfaction que, conformément à ce qui est pour notre Académie le condition stricte de son adhésion, l'Union entend respecter l'autonomie et les relations particulières de tous les participants.

Agréez, Monsieur le Secrétaire, l'assurance de notre haute considération.

Pour la Classe des Lettres de l'Académie royal des Sciences néerlandaise. — Amsterdam, le 7. Oct. 1919. — *K. Kuiper*, Secrétaire.

b) To the Secretary of the International Research Council, Royal Society, London.

Amsterdam, november 10th 1919.

Dear Sir, The class for the mathematical and physical sciences of the „Koninklyke Akademie van Wetenschappen“, Amsterdam, has followed with uncommon interest the results of the discussions of the conferences held in London, Paris and Brussels concerning the establishment of an international Research Council.

Our Académie has recently received the invitation, issued according to a resolution adopted at the meeting held at Brussels to join in the work of the International Research Council and its scientific Unions.

I have the honour to announce to you that we shall be very glad to accept this invitation, because we fully realize the importance of the new undertaking for the progress of science and because we are of opinion that it contains the germ for the ultimate cooperation between all countries, where science is earnestly cultivated.

We trust that also in the countries, that were at war with the Central Powers, scientific men will earnestly strive to promote reconciliation and to bridge over the now existing gap as soon as circumstances permit.

A second point which we wish to emphasize is that, while we shall most heartily take a part in the new organization, we must claim full liberty to regulate our own conduct towards other nations on our own responsibility.

At the present moment we have not discussed in our Academy the question of joining any specific Union established under the Council.

I remain Yours very truly *P. Zecman*, Secretary of the class for the mathematical and physical sciences of the „Koninklyke Akademie van Wetenschappen“, Amsterdam.

128. Az American Geographical Society. New-York Broadway at 156th Street f. 1919 október 28-án kelt levelében csereviszonyt kér. — Megadatik.

129. A krakkói Tudományos Akadémia bejelenti főtítkárának, ULANOWSKY BOLESŁAW egyetemi tanárnak f. 1919 augusztus 27-én bekövetkezett elhunytát. — Szomorú tudomásul van.

130. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére CONCHA GRÓZÓ és JÁNOSI BELA r. tagokat kéri föl.

AZ IGAZGATÓ-TANÁCS NEGYEDIK ÜLÉSE.

1919 november 26-án.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Hlosvay Lajos, Rákosi Jenő, Szily Kálmán, báró Wlassics Gyula ig. tt. és Bánszky János akad. ügyész. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtítkár.

Távolmaradásukat kimentették: Beöthy Zsolt, báró Forster Gyula, Goldziher Ignác ig. tt.

Mint hogy az ülés nem határozatképes, néhány sürgősebb ügy pedig elintézendő, ennek az ülésnek jegyzőkönyve Beöthy Zsolt, Goldziher Ignác és Plósz Sándor ig. tagokkal közlendő és aláírandó.

45. Főtítkár jelenti, hogy az akadémiai altiszteknek tüzelőanyaggal és ruházattal ellátása ügyében kiküldött bizottság f. évi november 14-én tartott ülésében eljárt megbízatásában, miről a következő bizottsági jegyzőkönyv számol be:

Bizottsági jegyzőkönyv.

1919 november 14.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Herczeg Ferencz másodelnök, Hlosvay Lajos, Forster Gyula, Szily Kálmán akad. tagok. — Jegyző: Heinrich Gusztáv főtítkár.

Az Igazgató-Tanács 1919 október 23-án tartott ülésében az akadémiai gondnoknak az alkalmazottaknak fűtéssel és ruházattal való ellátása ügyében előterjesztett javaslata tárgyalására a fenti bizottságot küldte ki, mely a következőkben állapodott meg:

1. A tüzelőanyag dögában a gondnok jelentéséből kiderül, hogy az altiszti minőségű alkalmazottaknak jár évenként és személyenként 15 métermázsza szén, miről az Igazgató-Tanács részéről határozat nincsen. A gondnok állítása szerint ez a megállapodás Szily Kálmán főtítkársága idejéből származik. Az idén (1919) az alkalmazottak ezt a szénjutalékot nem kapták meg, a gondnok csak segítségképen néhány putton szenet juttatott részükre.

A jövőre a gondnok javaslata: Az Akadémia osztassa szét alkalmazottai közt teljes fűtőkészletét, a főtítkári hivatalnak csakis egy szoba céljaira szükséges anyagot fenntartva.

Hosszabb eszmecsere után a bizottság a következő javaslatokban állapodik meg:

a) A gondnok évente 50 mm szenet és egy fuvar fát élvez, saját nyilatkozata szerint 33 év óta. Erre az Igazgató-Tanácsnak vagy

az Elnökségnek határozata nincsen. A gondnok kijelentése szerint ez az intézkedés Sztoczek József másodelnöktől (1886–89) származik, de jegyzőkönyvi határozat erről sincsen. Tekintve, hogy itt három évtizedre terjedő gyakorlatról van szó, a bizottság belenyugszik a tényekbe és tekintettel különösen arra, hogy a gondnok nem sokára elérő szolgálati idejének teljességét s esetleg már előbb is nyugdíjazható lesz, járandóságai és élvezményei változtatásának szükségét most nem látja.

b) Az altiszteknek fűtőanyaggal ellátását illetőleg kiderül, hogy eredetileg (már Szily Kálmán főtitkársága óta) csak a beunlakó szolgák kaptak 15 mm szenet, 1916 óta pedig (állítólag az Elnök úr intézkedésére) a künnlakók is ugyancsak 15 mm szenet. (De 1917-ben senki sem kapott fűtőanyagot.) Ez intézkedéseknek jogi sanctiója nincsen, mert írásban semmi nyomuk.

Tekintve a szénbeszerzés nehézségeit, javasolja a bizottság, hogy az altiszteknek ezúttal, az anyagok részleges rendezéséig, 1919/1920-iki évre személyenként 1000 (egyezer) korona utalványoztassék fűtőanyagra.

Megjegyzendő, hogy az Akadémia ismételve elvileg kimondotta, hogy az alkalmazottak járandóságait illetőleg az állami szolgák ellátása irányadó. Fizetés, lakbér és pótlékok dolgában az Akadémia tónyleg pontosan ragaszkodott az állami szolgákra vonatkozó tételekhez (de hangsúlyozandó, hogy az állami szolgák fűtőanyagot sem természetben, sem pénzben nem kaptak).

2. Az altiszteknek ruházattal ellátása ügyében a mostani gyakorlat szerint, a melynek szintén nincsen sanctiója, minden szolga kap évenként egy tavaszi és egy őszi öltözetet, két kalapot és két-szer csizmapénzt, minden negyedik esztendőben pedig egy télikabátot.

Most 1919-ben kaptak:

márczius 9-én hat szolga téli kabátot és öltönyt	K 6300.—
április 4-én hét csizmailletmény.	„ 350.—
július 19-én hét tavaszi kalap	„ 196.—
július 28-án hét vászonöltöny	„ 2240.—

Összesen K 9086.—

Gondnok javaslata, hogy altisztjeink számára megváltásképen és személyenként az 1915. évi már háborús esztendőben fizetett természetbeni ruhák ára az 1919 november 1-től 1920 október 31-ig terjedő időre egy összegben utalványoztassák ki, vagyis mindegyiknek 5–600 korona.

Megjegyzendő, hogy az állami altisztek, kiknek ellátása az Akadémiára irányadó, ruházatra évenként 100 (egyszáz) koronát kapnak.

Hosszabb eszmecsere után a bizottság javasolja: szavaztassék meg az alkalmazottaknak összes ruházati szükségleteikre évenként és személyenként 800 (nyolczszáz) korona, mely összegnek fele nekik október 1-én, másik fele márczius 1-én lesz kifizetendő. Legközelebbi részletüket márczius 1-én kapják.

Az Akadémia altisztjeinek ruházattal ellátása e javaslat szerint 7 alkalmazott á 800 K, évenként 5600 K és ehhez a fűtőanyag megváltása 7 alkalmazott á 1000 K, évenként 7000 K, összesen 12.600 K.

E javaslatait a bizottság az Igazgató-Tanácsnak legközelebbi ülése elé terjeszti, hangsúlyozva, hogy e javaslatok az ügyek végleges elintézéséig csak egy évre, 1920-ra, volnának megállapítandók.

Az Igazgató-Tanács a bizottság összes javaslatait minden módosítás nélkül elfogadja.

46. Főtitkár jelenti, hogy az Igazgató-Tanács határozata értelmében az Akadémia palotájának megrongálása ügyében f. évi október 27-én oly kérelemmel fordult a közoktatásügyi miniszterhez, hogy a javítási legsürgősebb munkálatok végzésére egyelőre 10,000 koronát utalványozzon az Akadémiának. E felterjesztésünket a közoktatási kormány október 31-én pártolólág tette át a pénzügyminiszter úrhoz, a ki ez ügyben tudunkkal még nem intézkedett. — Tudomásul van.

47. Főtitkár jelenti, hogy Hajdu Józsefné, a bérházi házmester özvegye, kinek az Igazgató-Tanács havi 100 korona kegydíjat engedélyezett, az október és november havi részleteket fölvette és november 4-én meghalt. — Tudomásul van.

48. Főtitkár jelenti, hivatkozással az Igazgató-Tanácsnak 1919 január 10-én 1. p. a. hozott határozatára, hogy a kormány a tisztviselők és alkalmazottak fizetési segélyét havi 300 K-ról 400 K-ra fölemelte. A fölemelt segélyt az Akadémia alkalmazottai f. évi szeptember óta élvezik. — Helyeslő tudomásul van.

49. Főtitkár kérdést intéz az aranyaknak jövő évben való átszámítása ügyében. — A Tanács kimondja, hogy a f. évre elfogadott átszámítás (1 arany 20 korona) a jövő évre is érvényben marad.

50. Főtitkár bemutatja Jónás Károly akad. gondnoknak Berényi István gyógyszerésszel 10 évre megkötött szerződését a bérházban elfoglalt bérhelyiségről és a bérló folyamodványát, a ki a bérlet tervbe vett idejének leszállítását mellőzni kéri. — Tekintettel arra, hogy a bérlet helyiséget máris tetemes költséggel helyreállította, a bérleti szerződés elfogadtatik, de a Tanács újból nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a gondnok az Elnök vagy az Igazgató-Tanács előzetes hozzájárulása nélkül semmiféle szerződést nem köthet. Egyben elfogadtatik a Kókai Lajossal 5 (öt) évre kötött szerződés is.

51. Főtitkár bemutatja Nagy Károly akadémiai építésznek f. hó 22-én kelt beadványát, melyben előadja, hogy a Palotában és Bérházban eszközölnödő javítások ezidőszert nem végezhetők, hanem a jobb időjárás beálltáig elhalasztandók. Tekintettel azonban arra, hogy a nyári rendes javítási munkák elmaradása folytán különösen a tetőzetten számítani lehet esetleg már most okvetlen elvégzendő javítási munkákra, kéri az építész, hogy ezekre a jövő tavasszal végzendő munkálatokra 12—15,000 K engedélyeztessék. — Az elnökség felhatalmaztatik, hogy egyelőre a kormánytól nyerendő helyreállítási segélyösszeg felhasználásával eszközöltessenek tavasszal az összes legsürgősebb javítások és tatarozások.

52. A záloglevelek eladására vonatkozó javaslatát a Földhitelintézetnek az Igazgató-Tanács Popovics Sándor megkérdezett szakértő kedvező véleménye után elfogadván — a Földhitelintézet az eladás végrehajtására felkérendő lesz.

53. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére ILOSVÁR LAJOS és RÁKOSI JENŐ ig. tagokat kéri föl.

TIZENHATODIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

A II. osztály negyedik ülése.

1919 december 1-én.

CSÁNKI DEZSŐ osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak az illető osztályból: Berzeviczy Albert t. t. — Angyal Dávid, Concha Győző r. tt. — Áldásy Antal, Hóman Bálint, Kollányi Ferencz, Kovács Gyula,

Mahler Ede, Nagy Ernő, Nagy Gyula, Pilch Jenő, Reiner János, Sebestyén Gyula l. tt. — *A másik két osztályból*: Boöthy Zsolt, Fröhlich Izidor, Heinrich Gusztáv, Horváth Géza, Némethy Géza, Szily Kálmán, Szinnyi József r. tt. — Filarszky Nándor, Gyomlay Gyula, Hutýra Ferencz, Istvánffy Gyula, Pintér Jenő, Szinnyi Ferencz, Tolnai Vilmos, Vargha Damján, Vári Rezső, Viszota Gyula l. tt. — Jegyző: Fejérpataky László osztálytitkár.

131. MAHLER EDE l. t.: „Egyiptomi feliratos kövek a Magyar Nemzeti Múzeumban“.

132. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére ANGYAL DÁVID r. és MAHLER EDE l. tagokat kéri föl.

TIZENHETEDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

A III. osztály negyedik ülése.

1919 december 9-én.

HORVÁTH GÉZA r. t. osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak az *illető osztályból*: Illosvay Lajos, Kürschák József, Mágocsy-Dietz Sándor, Schafarzik Ferencz, Szily Kálmán r. tt. — Bugarszky István, Entz Géza, Filarszky Nándor, Hoor-Tempis Mór, Hutýra Ferencz, Marek József, Pálfi Mór, Pogány Béla, Preyszig Hugó, Rejtő Sándor, Richter Aladár, Rybár István, Tangl Károly, Zimányi Károly l. tt. — *A másik két osztályból*: Fejérpataky László, Heinrich Gusztáv r. tt. — Jegyző: Fröhlich Izidor osztálytitkár.

133. POGÁNY BÉLA l. t.: „Néhány fém fajlagos ellenállásának a nyomástól való függéséről“. Előterjeszti: FRÖHLICH IZIDOR r. t.

134. GYÖRFFY ISTVÁN (vendég): „Iker szikleveles jegenyefenyőesemeték“. Előterjeszti: MÁGOCSY-DIETZ SÁNDOR r. t.

135. DALMADY ÖDÖN (vendég): „A vasuti biztosító berendezések fejlődése Magyarországon 1904-től 1919-ig“ című kinyomatott munkáját bemutatja: HOOR-TEMPIS MÓR l. t.

136. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére MÁGOCSY-DIETZ SÁNDOR r. és HOOR-TEMPIS MÓR l. tagokat kéri föl.

TIZENNYOLCZADIK AKADEMIAI ÜLÉS.

Az I. osztály negyedik ülése.

1919 december 15-én.

NÉMETHY GÉZA osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak az *illető osztályból*: Ferenczi Zoltán, Munkácsi Bernát r. tt. — Gombocz Zoltán, Gyomlay Gyula, Melich János, Pintér Jenő, Solymossy Sándor, Tolnai Vilmos, Vári Rezső l. tt. — *A másik két osztályból*: Fröhlich Izidor, Szádeczky-Kardoss Lajos, Szily Kálmán r. tt. — Jegyző: Szinnyi József osztálytitkár.

137. GOMBOCZ ZOLTÁN l. t.: „A csuvas praesens-futurum“.

138. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére MUNKÁCSI BERNÁT r. és TOLNAI VILMOS l. tagokat kéri föl.

Nekrologok.

I.

Fröhlich Izidor r. t. és osztálytitkár beszéde b. Eötvös Loránd ig. és r. t. ravatalánál a Nemzeti Múzeumban 1919 április 11.

„Ars longa, vita brevis.”

Mélyen tisztelt gyászoló gyülekezet! Eötvös Loránd ravatala előtt állunk: e rövid szóban mindent megmondtunk, a mit érzünk; mert mindegyikünket, de bárkit is, a ki őt ismerte, áthatja az az érzet, hogy őbenne valami pótolhatatlant, valami mérhetetlent, valami alig kimondhatót veszítettünk.

Nem tudjuk, hogyan és mivel kezdjük kifejezést adni mély gyászunknak; bármiként is törekednénk érzelmeinket szavakba foglalni: bizonyos, hogy a fájdalom nagysága csakhamar elfojtana minden további szót és csak néma ajkak és reménytelen ábrázatok szölanának megható beszédességgel.

De nem lehet, hogy minden szó nélkül bocsássuk el körülünkől őt, az elszenderült drága családfőt, a tudományban vezérünket! Őt, ki egész élete folyásával fényes példát mutatott arra, milyennek vélte ő a mívelt magyar ember, milyennek a magyar tudós életét.

Bár tudományos munkájának kiválóságánál fogva mind azokban az elismerésekben részesült, a melyeket méltán kiérdemelt: mégis nagyobbak tűnik, mint *ember*, az ő valódi, nemes gondolkodású emberiségében, a melyet, családi otthonától kezdve, egészen az általa legkevésbé ismert embertárssal való érintkezéséig, teljes életén át gyakorolt.

Midőn most a Magyar Tudományos Akadémia, a Budapesti Magyar Tudomány-Egyetem, a Magyar Természettudományi Társulat és a Matematikai és Physikai Társulat nevében e helyem elbúcsúzunk Eötvös Lorándtól, engedje meg a tisztelt gyászoló gyülekezet, hogy ez az utolsó hang csak rövid néhány szó lehessen. . . .

Mielőtt Eötvös Loránd, a leggondosabb nevelés és a legteljesebb tanulmányi menet után az 1871. év tavaszán elfoglalta a budapesti egyetemen katedráját: azt a keserű fájdalmat kellett átszenvednie, a melyet a nemcsak országos, de

világhírű atyjának, és egyben a legjobb szülőnek is, báró Eötvös Józsefnek időelőtti halála neki okozott.

Negyvennyolcz esztendő mult el azóta, hogy mint duzzadó egészségu, koromfekete hajfürtü erőteljes ifjú megtartotta első egyetemi előadását a jelenlegi I. számú egyetemi chemiai intézet kis tantermében; most már igen kevesen vagyunk életben azok közül, kik ez első lépésének tanúi voltunk.

Azóta az egyetemmel szakadatlanul kapcsolatban állott, eltekintve attól a két esztendőttől, a mely az 1894-ik évben rövid ideig ugyan, de igen szabadelvű módon viselt közoktatásügyi ministersége után következett. E két évben előadásai szüneteltek ugyan, de tudományos búvárkodásai tovább folytak. Az 1891/92. tanévben az egyetem rektori tisztségét viselte.

Tanársága megkezdése után két évvel, 1873-ban a M. T. Akadémia levelező tagjává választotta, tíz évvel később rendes tagjává; és mint ilyen 1889-től kezdve *tizenhat* esztendőn át vitte az Akadémia elnöki tisztségét; az erről való visszalépése után, 1906-tól kezdve igazgatóságának tagja volt.

Hogy mily cselekedeteket vitt véghez egyetemi tanszékén: annak egyrészt néma, de annál beszédesebb, imponáló monumentuma az egyetem nagyszabású physikai intézete, a melynek létesülését az ő fáradozó kezdeményező és kitartó munkájának köszönhetjük; másrészt az a sok-sok tanítványa, kit az ő előadó és gyakorlati tanítása vezetett be a tudományba.

De legragyogóbb tettei azok a tudományos vizsgálódásai és az ezekből kinőtt, általa kigondolt és folyton javított kutató módszerei és általa megszerkesztett mérő eszközei, a melyek érzékenysége és finomsága összehasonlíthatatlanul felülmúlja valamennyi ilyfajta, eddigi készülékét.

Ezekkel úgy a földnehézségi, mint a földmágnességi kutatásoknak új irányítást adott, új teret nyitott; ezekkel képes volt a földalatti rétegekre, ezek elhelyezésére, sőt bizonyos határokon belül ezek alkatára, minemiségére is következtetni, a mi gyakorlati szempontból a legnagyobb fontosságú.

Ezekkel a vizsgálatokkal vonta magára a tudományos világ minden részében, a hol ilyen vizsgálódások folytak és folynak, a legelőnkebb érdeklődést, és fényt árasztott a magyar tudományra. Az országban pedig keresztülvitte az ilyenfajta geophysikai kutatások intézményszerű rendszerítését és állandósítását, a mely ténykedésében számos más ország kormánya és tudományos körei követték őt.

Az ilyenmü nagyszabású eredményeihez tartozik még ama, dolgozó társaival együtt majdnem hihetetlen pontossággal véghez vitt kísérleti kimutatása annak a némileg kétségesnek látszott törvénynek, hogy egyenlő tömegű, de különböző alkatú testek

súlya, tömegvonzása, anyaguk minémiségétől függetlenül, egymással egyenlő.

Messze vezetne, ha e helyen összes, jelentékeny tudományos munkáiról emlékeznénk meg; csak érintjük azt az általa felfedezett, nevét viselő törvényt, a mely a folyadékok felszíni feszültsége és moleculáris súlya között fennálló nevezetes összefüggést fejezi ki.

Az Akadémia elnöki székén méltó utódja volt *édesatyjának* és *Trefort Ágoston* nagybátyjának; ő is mindent elkövetett a hazai első tudományos intézetünknek emelésére és a magyar tudományos érdekek előmozdítására. Később, hogy zavartalanabban élhessen kutatásainak, nagy és nehéz lelki küzdelmek után, megvált ettől az elnöki tisztségtől.

A Magyar Természettudományi Társulatban már kora ifjúságától kezdve fejtett ki érdemleges közreműködést számos népszerű előadás tartásával és ily czélzatú közleményeivel; de különösen a kulturális tekintetben oly nagysikerű *Könyvkiadó-Vállalata* megalapítása és tovább vezetése körül; később évtizedeken át viselte a Társulat alelnöki tisztségét.

Egyik legnemesebb ténykedése volt annak a nagy intézménynek a megalapítása, a *b. Eötvös József-collegium* létesítése, a mely hoszonöt évi fennállása óta a tehetséges fiatal tanerőknek és a fiatal tudósok képzésének valóságos otthona lett s melyet mint ez intézet curátora, kezdetétől fogva utolsó lehelletéig a legmelegebb szeretettel gondozott.

Ugyanily czélzatú volt az a munkássága, a melyet mint a budapesti tanárképző-intézet igazgató-tanácsának elnöke, több évtizeden át buzgó odaadással élete fogytáig folytatott.

Egy másik tudományos alapítása a Matematikai és Fizikai Társulat létesítése volt; e Társulat folyóirata a hazai középfokú iskolák tanerőinek a tudomány mindenkori színvonalán való tartásáról törekszik gondoskodni, míg előadó ülésai a fiatalabb tudományos erőknek személyes bemutatására adnak kellő alkalmat; végre pedig tanulmányversenyei a tehetséges tanulók felismerését czélozzák.

Szívbeli jószágának egész életén át jóformán megszámlálhatatlan tanujelét adta, de mindig arra törekedett, hogy titokban maradjanak; sok-sok megszorult embertársa áldást kívánt rá; és bárki is fordult hozzá tanácsért vagy segítségért: sohasem távozott el tőle megvigasztalás nélkül.

Szabadjon még hozzátennem, hogy ugyanily nemes érzelmei indították őt arra, hogy a Magyar Írók Segítő Egyesülete elnöki tisztségét (és más ilyenmő egyesületekét is) elfogadja és hosszú évek során élete végéig viselje; ezek ügyeit mindig a legnagyobb készséggel vezette.

Ily nagymérvű, annyira különböző irányú elfoglaltsága folytán kifárasztott testi szervezetének felfrissítésére nyaranként felkereste főleg a déltiroli havasok kristálytiszta, üdítő levegőjét; és nem egy sziklás hegycsúcs az, a melyet ő mint első mászott meg.

De sem e hely, sem e rövidre szabott idő nem alkalmas rá, hogy bővebben szóljak Eötvös Loránd e sokoldalú és más érdemeiről; kell, hogy elbocsássuk őt körünkől és balandó porát örök nyugalomra átadjuk az anyaföldnek.

Azonban nem halt ő meg egészen minékünk: szelleme és emlékezete mindig fog élni közöttünk; az ő cselekedetei pedig követik őt; és a meddig ebben az országban, ezen a földtekén a természeti tudományokat tanítani, művelni és értékelni fogják: Eötvös Loránd neve mindig fénylő vezéresillagként fog tündökölni a tudományok égén!

II.

Berezik Árpád földi maradványainak a családi sírboltban elhelyezésekor mondott beszédek, 1919 szeptember 16-án:

1.

Hosvay Lajos másodelnök a **M. T. Akadémia** nevében.

Elfogódva állok koporsód mellett, megdicsőült barátunk! Úgy tetszik, mintha tiltakozó szavaidat hallanám: Ne háborgasatok! A ti világotok nem nekem való. Azok az eszmék, a melyekkel a régi társadalmi intézmények rajongó ellenségei ezereket meg ezereket szédítettek meg és bírtak rá, hogy felvirágozni indulj országunknak műveltségét, mezőgazdaságát, iparát, kereskedelmét, jóhírért megsemmisíteni segítsenek, benem csak a sajtó fájdalom érzetét keltették. Azok az elvek, a melyekre sokan mint egyedül boldogítókra esküdtek, nekem mindig idegenek voltak, megváltó erejükben kételkedtem, mert negyedtízezer esztendő óta már többször bebizonyult, hogy állandó gazdasági élet megszervezésére alkalmatlanok. Azok az erkölcsi tételek, melyeket a letűnt, gyászos korszak közéletének hősei lelkiismeretük eltartására, több rosszhiszeműséggel mint meggyőződéssel hirdettek, engem vérgig sértettek, mert homlokegyenest ellenkeztek azokkal, amelyek egy hosszú életen át, cselekedeteimből irányítottak. Mit kereshetnék én abban a hazában, amelynek Budapeستől mért határa némelyek szerint oly rendkívül közel, mások szerint oly végtelen távol volna? Mit tudnék tenni azon a nyelven, a melyen hazaszeretetet zengeni, nemzet iránti hűséget tanítani, sokak véleménye szerint föbenjáró bűn?

Ne háborgassatok! A sir sötétsége nekem megváltás e kor hamis fölvilágosodásától. Hagyjatok békében; lelkiismeretem miatt zavartalanul pihenhetek, mert tudom, hogy hazámhoz hű valék és tehetségem legjavát áldozám, hogy haladását láthassam a műveltség és a dicsőség útján.

Értelek, száműzetésedből visszatért halott! Nem is azért jöttünk, hogy nyugalmaidat zavarjuk, csak megakarjuk mondani, hogy Neked itt kell lenned a közelben, hol előbb hallhatod meg e letiport és porig lealázott nemzet új életre ébredésének hírét. Neked, akinek szelíd tekintete sóvárogva irányult egy szebb jövő felé, itt a közelben jobb alkalmad lesz megtudni, hogy e földnek népe ezután is ellenállás nélkül hódol meg minden új eszmének, minden új nyelvnek, ha nem követelik öngyilkosságát.

Te tudod, hogy ez a nép nyitva tartja fülét minden józan tanításnak, mert haladni akar; Te tudod, hogy ez a nép, ha kellett, mint egy ember mozdult meg a lelkiismeret, vagy a népszabadság védelmére; de egy tekintetben mozdulatlan: csökönyösen ragaszkodik azok erkölcséhez, a kiket megszokott a nemzet nagyjaként tisztelni és becsülni.

És most már el is búcsúzhatnám Tőled; de talán eszembesebb lesz pihenésed, ha még hallani fogod, hogy a Magyar Tudományos Akadémia nem mond le soha a történelmi Magyarországról és kötelességének fogja ismerni annak a nyelvnek buzgó művelését, a melyen koszorús költőnk megirta: Hazádnak rendületlenül légy híve óh magyar! Isten velei! Folytasd tovább álmaidat!

2.

Pekár Gyula 1. t. beszéde a magyar kormány nevében.

Szeretett jó Árpád Bátyám, aludtál már és mi megzavarunk, örökálmodat aludtad és mi felköltünk: egyszer éltél és mi, mi mégis kétszer temetünk. Óh te derült jámbor szellem, kit Beöthy Zsolt oly szeretetteljesen s oly találóan nevezett el az irodalomtörténet számára a „Mosoly Atyjának“, te csupa jószág, csupa kimélet, mért hogy a te elmenetelednek csupa gonoszság, csupa kiméletlenség kegyetlen hercezhurczája között kellett végbemennie? Örömnék édes igéjű költője, kacajszavú vigjátékiró, mért kellett a te exitusodnak tragédiához méltó zordonra fordulnia? Szörnyű volt akkor, épp most két hónapja, a Mors Imperator: a Vörös Halál pusztított Magyarországon s ez a halál suhintott, ha nem is rád, de melléd, ez vitt el téged, a hazáért legaggódóbbat. Meghaltál, a legsötétebb, a legreménytelenebb percben haltál meg, de nem elég ez, a Vörös Halál hóhérai, az országot dúló, szentségtörő kezek még a te drága

tetemedet se kimélték; életedben földi lakodból zaklattak ki haláloed után síri házadból tiltottak ki. Téged, a jót, a jámbort, a senkinek sohse vétőt . . . igen, őt, a Mosoly Atyját a gonoszok megrikatták halála után . . . Megtették: elküldték, kiűzték, kiharancsolták innen messzire. Ám mi most visszahoztunk. Itt vagy síri lakodban és mi most már értjük, hogy a jó Isten, a magyarok Istene, mért engedte meg a Vörös Halál vörös hóhérainak ekkora kegyetlenségét, értjük . . .

Drága jó Árpád Bátyám, e második temetés: felköltés, és nekünk a te e perczen egy pillanatra — mint az álomból riadó teszi — felébredő szellemednek valami olyat kel megszegnünk, a mi drága és vigasztaló útravaló legyen neked az örökkévalóságra. Mosoly Atyja, ki ezeréves hazád ezredévének leg-sötétebb perczében hunytad le szemedet, im nyugodj meg, mosolyoghatsz újra; elműt a szörnyű kor, nézz széjjel, ha sötét is még, de hála a magyarok Istenének, mintha derülne már az ég Pannónia felett. Örvendj, mert hisz náladnál senki se tudna jobban örvendeni ennek! . . . Nézz széjjel, aztán hunyd le szemed, immár nyugodtan alhatsz tovább, Mosoly Atyja, a régi derűs mosollyal ajadon. Aludj ott, a honnan kizavartak, e lakvéled most már a halhatatlanságé. A magyar kormány hódol emlékednek, a magyar kormány koszorúját teszem le a Berczik Árpád második és utolsó fejfájára.

3.

Rákosi Jenő t. t. beszéde a Kisfaludy-Társaság nevében.

A Kisfaludy-Társaság nevében szólok. De nem próbálok tanulmányos fejtegetésbe bocsátkozni az íróról, az emberről, a ki e koporsóban pihen; műveiről, melyeket az irodalom, sikeiről, melyeket a közönség emlékezete őriz. Irodalmi társulataink és intézményeink, melyek az ő érdemeit tagságukkal jutalmazták, gondoskodni fognak arról, hogy az ember is, az író is az utókor előtt jogai birtokában maradjon. Berczik Árpád egy hosszú, szép, hasznos munkás és eredményes élet vándora, a ki az inoffenzív jó kedv, a lelki derű, a tisztább érzés és a nemesebb gondolkodás virágait szórta mindenekre, a kik között pályáján elhaladt. Már mint kezdő író birtokában volt annak a derült életphilosophiának, a melyre mások csak az élet próbáiban tudnak szert tenni, és viszont magával tudta hozni gyermekéi elfogulatlanságát, fiatalon pezsdülő vérére öregségebe is.

Vidám beszédes ajkú vándora volt a magyar Parnassus berkeinek, a kinek alakját, mint a szentek fejét a dicső, úgy sugározza körül a szívében lakozó jó-ág, a lelkében tanyá-ó hit

és őszinteség és az agyában munkáló írói tehetség emanációjaképen egy állandó fény.

És a vándort fényével ime elnyelte a nemze re borult sötét éjszaka. A kedves útas kiosont közülünk szinte észrevétlenül. De vándorlása nem szűnt meg ezzel. Pihenőjét keresve is tova kellett vándorolnia. Első sírjából kikelt s itt van második sírja szélén s mi körülötte, hogy eltemessük másodszor is.

A két sír között hadd állok meg vele egy utolsó beszélgetésre.

Kedves Árpád itt vagyunk sokan, a kik szerettünk és siratunk.

Itt van, a ki jó emberét, itt a ki barátját, a ki jótevőjét, a ki kedvencz íróját, a ki atyafiát vesztette benned. Itt van, a ki a gondviselés legszebb ajándéka volt részedre: a te hitvestársad, megértő párod az életben, hű feled búban, bajban és örömen; feleség a szó legnemesebb értelmében, ihlető munkatársad, serkentő muzsád legszebb alkotó aidban, a kire nézve tán az élet értéke veszett el abban, hogy tégedet elvesztett. De nyugodt elmével viselheti a gyászruhát, mert szépen teljesített egy szép kötelességet.

Rám nézve pedig, kedves Árpád, a kihez több mint ötven éves, soha még csak félreértés által is meg nem zavart barátság kötött, rám nézve halálad egy egész világ elvesztését jelenti.

Én szinte hallom, mint csikorognak a kapuk, hogy a világot, melynek vándor napszámasai voltunk te is, én is, örökre bezárják. Egymás után suhannak be még teljes kapúzárás előtt a leáldozó világ utolsó alakjai, csak alig néhányan vagyunk még itt, a kik után azután végkép becsapódnak e végzetes kapú szárnyai és egy új világ akar kezdődni utánunk.

Gyászoló közönség!

Száz éven belül kétszer kellett e nemzetnek halotti látogatból új életre feltámadnia. Két nagyszerű eposéiája ez a magyarnak. Mind a két eposéinak küzdő hősei között ott hadakoztak irodalmunk halhatatlmai.

A második feltámadás küzdelmeiben a nagyok oldalán ott voltunk mi is mint közkatonák. Életünk gyönyöre, munkánk értéke, cselekedeteink, szolgálataink jutalma ez. S én mind ettől búcsúzom, midőn utólszor szólok ez életben e vándor koporsó elnémult lakójához. Mert a nemzet ismét halálra szánva, leterítve fekszik a földön s én ide hallom a tolongók zaját és csatakiáltását, a kik harmadik feltámadásra készülődnek. És megüti fülemet egy lelkes szó, mely a levegőben szállong, mint egykor Konstantin császár keresztje: in hoc signo vinces: a Keresztény Magyarországnak.

Legyen e néma halott barátunk tanum, hogy ez volt a mi ideálunk és ez minden elődünké is, aki igazán nagy volt s igazán magyar. Mert a Keresztény Magyarország nekünk Szent István koronáját, Mátyás birodalmát, Szent László bárdját, Könyves Kálmán könyvét, vérrel és dicsőséggel megírt históriánkat, magyar írói elődeink hősi, önfeláldozó küzdelmeit jelentette és mindazt, amit a magyar geniusz tíz századok folyamán könyvben s intézményekben alkotott vagy a maga képére formált. És jaj nekünk s jaj az új időknek, ha a lelkes szó csak jelszó s csak az ajkakon marad s nem rak fészket a magyar szívekbe s a pogány erkölcsök, a pártviták, a visszavonás és gyűlölködés tovább marcangolják a nemzetet.

A hazát nem keresztény jelszó és csatakiáltás mentik meg, hanem ha szívünk megtelik keresztény erényekkel. Nem hivatkozunk kell kereszténységünkkel, hanem cselekednünk kell keresztény szellemben. Keresztény lélek, keresztény hűség és szeretet, keresztény türelem és önfeláldozás, testvériség és igazságosság, bűnbánat és irgalmasság: ha ezekkel telik meg szívünk és elménk, akkor győzedelmeskedünk a pokol kapuin, bármilyen súlyos keresztet tegyen vállunkra a balsors és tövises útján kálváriáknak egyszer csak elejbénk fog lépni a gondviselés Szent Veronika kendőjével és letörli homlokunkról a vért és verejtéket s mi fölviasszuk elszánt lélekkel keresztünket a koponyák hegyére, mert tudjuk, hogy a Golgota kinszenvedését követi — a feltámadás.

Árpád, a viszontlátásra ott!

III.

Fröhlich Izidor r. t. és osztálytitkár beszéde Kherndl Antal r. t. ravatalánál 1919. évi október 9., a Műegyetem aulájában.

Mélyen tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

Szabadjon e ravatalnál a Magyar Tudományos Akadémia és a Budapesti Magyar Tudomány-Egyetem őszinte fájdalmanak és legmélyebb részvételének kifejezést adnom.

A drága elhunyt életmunkájának érdemleges méltatása illetékesebb férfiú feladata leendő; ezért itt csak néhány szóval érintgetem azt, hogy úgy az Akadémia mint az Egyetem már kellő időben ismerte fel és részesítette legnagyobb elismerésében *Kherndl Antalnak* a hazai tudomány és alkalmazása gyakorlati terén való jelentőségét és szerzett érdemeit.

Így a Magyar Tudományos Akadémia már harminczöt évvel ezelőtt, 1884 június hó 5-én levelező, majd, tizennégy évvel utóbb 1898 május hó 6-án, rendes tagjává választotta;

a továbbiakban pedig, egyik legnagyobb kitüntetését, az Akadémia nagy jutalmát ítélte oda az 1911. évi nagygyűlésén *Kherndl* nagyfontosságú szilárdságtani, graphostatikai munkáinak.

A Budapesti Egyetem Bölcsészettudományi kara, a melynek keretében a múlt évszázad közepéig fennállott mérnöki intézet működött, *Kherndl Antal*t, mint a műszaki tudományok egyik legkiválóbb művelőjét, ki már akkoriban a műegyetem tanári kara seniora volt, a tiszteletbeli bölcsészet-doctori címmel leendő kitüntetésre hozta javaslatba, a minek folyamánya képpen az egyetem akkori rectora, 1911. évi április hó 23-án szűkebb tanácsülésben, kellő ünnepélyességgel nyújthatta neki át a bölcsészet-doctori díszoklevelet.

Kherndl Antal azok közé a szeretetreméltó, fenkölt gondolkodású férfiak közé tartozott, kik teljes tudatában vannak annak a megismerésnek, hogy bármely tudomány és képesség, és annak bármely alkalmazása is, végeztéljében és végeredményében mindig arra szolgál, hogy az emberi életet, akár értelmi, akár erkölcsi, akár gyakorlati tekintetben emelje, nemesítse, tökéletesítse, szóval mindinkább az emberhez méltóvá tegye.

Ily nézőpontból tekintve, melegen óhajtjuk, hogy a jó sors még sok oly férfit adjon a budapesti műegyetemnek, a milyen volt *Kherndl Antal*.

IV.

Zimányi Károly l. t. beszéde Franzenau Ágoston l. t. ravatalánál 1919 november 21-én.

Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

A kegyelet szomorú kötelességét teljesítem, a mikor a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Tudományos Akadémia nevében búcsúszom Tőled, kedves kartársunk.

Ismét egy igaz, derék férfi végezte be tevékeny életét. Mélyen megrendülve, fájdalommal megtelt szívvel álljuk körül ezt a sötét ravatalt. Tudjuk, hogy a természet örök törvényein és rendjén nem változtathatunk, hiszen mindnyájan az elmúlásnak jelöltjei vagyunk; mégis, ha szeretettjeinktől örökre el kell válnunk, keserű fájdalom tölti el keblünket és önkénytelenül kérdezzük: „Miért hagytál itt?”

Franzenau Ágoston elhunytát nem csupán családja és legközelebbjei, de kartársai, barátai és tisztelői egyaránt fáljalják.

Legközelebbi hozzátartozói a szerető, gondos, önzetlen családfőt siratják, a kihez mindig bizalommal fordulhattak, mert nála megértő szívre találtak, tőle vigasztaló, megbékítő szavakat hallottak és ha kellett, segítséget nyertek.

Harminczhat évet szolgált egyfolytában a Magyar Nemzeti Múzeumnál: e hosszú idő alatt feljebbvalói őt mindig mint ügybuzgó, pontos tisztviselőt ismerték. Kartársai a szelídlelkű, szeretett collegájukat vesztették, a kivel egész hivataloskodása alatt mindig a legjobb egyetértésben voltak.

Felsőbiskolai tanulmányainak elvégzése után a József-műegyetem ásvány-földtani tanszékéhez tanársegédnek nevezték ki, itt kezdte meg 1881-ben tudományos irodalmi működését is. Franzenau nem volt egyoldalú egyéniség a tudomány terén, ő a palaeontológiát és mineralogiát egyaránt szép sikerrel művelte; értekezéseinek legtöbbjét német nyelven is közölte, így tudományos működését a külföldön szintén ismerik és méltányolják. Éles megfigyelőképessége és tökéletes formaérzéke mellett még mestere volt a rajznak is. Dolgozatainak feltétlenül megbízható eredményei és a gyönyörű rajzok azoknak maradandó értéket adnak. A megboldogult nem adott ki munkát kezeiből, a míg azt nyugodt lélekkel mint jól és teljesen bevégzettet nem adhatta sajtó alá. Tudományos érdemeinek elismerésül a Magyar Tudományos Akadémia 1898-ban levelezőtágyául választotta. Tudását és ismereteit nem egyszer gyakorlati téren is értékesítette; sokszor kértek tőle szakvéleményt szénbányakutatások alkalmával. Megboldogult kartársunk sok és eredménydús munkáiról alig beszélt, még kevésbbé kérkedett azokkal; ő a tudományt minden feltűnés nélkül, szerényen művelte.

Tanítványai szeretettel és tisztelettel ragaszkodtak hozzá; kérdéseikre és kétélyeikre minden alkalommal, a legnagyobb készséggel megadta a kellő felvilágosításokat és a megérthető magyarázatokat.

Kedves barátunk! Hű kartársunk! Nyugodt lelkiismerettel zárhattad le szemeidet; kötelességeidet embertársaid iránt híven teljesítetted, rosszakarókat magadnak nem szereztél, egész életed becsületes munkában telt el. Eljöttünk, hogy Tőled örökre búcsúzzunk és földi maradványaidat utolsó útjukon elkisérjük. Emlékedet halás kegyelettel fogjuk megőrizni.

Legyen a hant könnyű poraid felett! Nyugodjál békében!

V.

Horváth Géza r.-t. osztályelnök beszéde id. Entz Géza ig. és r.-t. ravatalánál 1919 december 6-án.

Tisztelt gyászoló gyülekezet!

Mélységes fájdalommal és megilletődött szívvel állunk itt e ravatal előtt, a melyen a magyar tudományos világ egyik oszlopos tagjának, id. dr. Entz Gézának hült tetemei nyugszanak.

Hogy ki volt id. Entz Géza és hogy mi volt ő nekünk, azt itt bizonyára nem kell bővebben fejtegetnem; hiszen úgylátjuk jól tudjuk azt mindnyáján, a kik őt közelebbről ismertük, a kik őt mint tudóst és mint embert tiszteltük, becsültük és szerettük.

Gyászbaborult szerető családján, számos tisztelőjén és barátján, valamint a budapesti tudományegyetemen kívül mélyen gyászolja őt elsősorban a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Természettudományi Társulat, nem különben a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűléseinek állandó központi választmánya és a Szent István Akadémia. Reám hárult a szomorú kötelesség, hogy e négy testület hálás elismerését és soha el nem múló kegyeletét ez alkalommal kifejezzem és végbúcsúját tolmácsoljam.

Id. Entz Géza mind a négy testületnek nemcsak tudományos súlyánál és tekintélyénél, hanem nemes, szelid és önzetlen lelkületének egész lényegénél fogva méltó dísze és büszkesége volt.

Keseregve siratja őt a Magyar Tudományos Akadémia, a melynek 1883 óta levelező, 1890 óta pedig rendes tagja volt és mely 1908-ban III. osztályának elnökévé, a reá következő évben pedig igazgatótanácsának tagjává választotta.

Magyarország legelső tudományos intézetének mélyseges gyászában teljes mértékben osztozik Magyarország legnagyobb tudományos társasága, a Magyar Természettudományi Társulat, a melynek megboldogult társunk már 1868 óta rendes, 1889 óta választmányi tagja, 1910 óta pedig egyik alelnöke volt és melynek állattani szakosztályában több cikluson át — így még a mostani ciklusban is — az elnöki tisztséget viselte.

Nagyérdemű elnökét gyászolja elhunytával a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűléseinek állandó központi választmánya is, mely a magyar orvosok és természetvizsgálók harmonikus együttműködése érdekében kifejtett tevékenységét sohasem fogja elfeledni.

A Szent István Akadémia 1900 óta volt szerencsés őt rendes tagjai sorában tisztelni.

Tisztelt gyászoló gyülekezet!

Az, a kinek halálát most itt siratjuk, s a ki egy félszázadon át oly hiven és oly fáradhatatlanul szolgálta a magyar természettudományi művelődés ügyét, egyaránt jeles volt mint tudós, mint író és mint előadó.

Az állattan körében kifejtett munkálkodásával, a melynek súlypontja a legalsóbbrendű állati szervezetek, a véglények tanulmányozására esett, nemcsak a hazában, hanem a külföldi szakkörökben is általánosan ismert és becsült nevet szerzett magának. Romlatlan magyar nyelvézéssel írott tudományos és

népszerű dolgozatai még a késő utódoknak is mintaképpül fognak szolgálhatni. Mint a hogy az író tollnak, épp oly mestere volt az előszónak is. A tanári katedrán vagy tudományos és közművelődési társulatok gyűlésein tartott előadásai, alaposságuk és tartalmasságuk mellett, a nyelvezet szépségével és megnyerő közvetlenségével gyönyörködtették hallgatóit.

Elköltözött kedves társunk és barátunk!

Örökre elnémultak ékesen szóló ajkaid, a melyekről hallgatóidat lebilincselő tanulságos előadásaid elhangzottak; de megmaradtak az utókor számára is tudományos munkásságodnak irodalmi termékei, melyek emlékedet időtlen időkhig fenn fogják tartani. Mi, a kiket itt hagytaál s a kik most itt ravatalod körül állunk, alázatos megnyugvással a megmásiíthatatlanba, hálás szívéinkbe zárjuk drága emlékedet és kegyelettel fogjuk azt ott szívünk utolsó dobanásáig megőrizni.

Nagyérdemű mesterünk, tisztelve szeretett társunk, felejtetelen kedves barátunk, id. Entz Géza, nyugodjál békében! Isten veled!

VI.

Dr. Balogh Jenő r. tag Sopronban 1919 december 7-én Gyóni Géza emléktáblájának leleplezésekor Akadémiánk koszorúját a következő szavak kíséretében helyezte el:

Nyiljatok ki „ti rácsos ablakok, s Isten szemei, ti fényes csillagok“, melyekhez a költő sanyarú hadifogságban, álmatlanul felsóhajtott, tekintetek le sok-sok ezer holdsugaras éjjelen erre a kis térre, erre az emléktáblára!

Nagy dolognak bizonyúságtevői ezek;

„Vad kozák“, puskával a kezében, nem áll többé őrt a rab költőnek börtöne előtt. Ifjúkori tévelygés után a hazaszeretet lángjától és a lelki fájdalmak tüzeiben megtisztultan a meggyötört szegény hadifogolynak lelke zordon Szibériából visszavért már szép Magyarországra. Visszajött ebbe a kedves városba, melyben a magyar állami életnek, a magyar művelődésnek, irodalomnak és művészetnek több nemes emléke maradt fenn. Mátyás király hónapokon át itt végezte uralkodói kötelességeit. A magyar országgyűlés ez emléktáblával szomszédos házban tartott évszázadok előtt üléseket. Nemzeti művelődésünknek több nemes úttörője és kiváló munkása itt dolgozott. Gróf Széchenyi Ferencz a XVIII. században itt magyar könyveket adt át a vármegyének, majd nemsokára egész könyvtárát itt ajándékozta a magyar egyetemnek. Néhány lépésre innét, a megyeház közgyűlési termében több mint száz év előtt hangzott el a tüzes indítvány a magyar „nemzetiség“ elvének érvényrejuttatása iránt. Több tér

és utca emlékeztet gróf Széchenyi Istvánnak nemzetét ébresztő munkásságára.

A hazájáért mátyrhálált halt költő lelke visszaszállott ebbe a magyar városba, melynek főterén a közöttünk évszázadok óta legnagyobbak érzalakja mondja szemébe *ha kell* az egész világnak: itt egy ezredéven át magyar polgároknak tiszteletre-méltó munkája folyt; magyar iskolák a nemzedékeknek hosszú sorát nevelték fel a magyar művelődés számára és ha ünnepe-lünk, ma is Kölcsey Hymnusának hangjai szállnak a magyarok Istenéhez! Íme, az itt névtelenül robotolt fiatal ujságírónak magyar emlékünnepe is bizonyítja: ez a város ma is üzi a magyar költészetnek nemes cultusát!

T. közönség! Ma gyászos emléknapot ülünk, de hiszem az Istent . . . „lesz még egyszer ünnep a világon!”

Gyóni Géza költészetéből, a mely a hadiéletnek nélkülözései és szenvedései s a sanyarú hadifogság gyötrelmei között megtisztult és belső becsében nagyot nőtt, mindaz, a mi nemes és maradandó, ragyogjon *akkor is* tiszta fényben! A költőnek utolsó évei és halála pedig adjon példát unokáinknak és déd-unokáinknak: Magyarok, a hazáért névtelenül dolgozni és ha annyi hős vértől áztatott földünknek, az „áldott magyar búza-kalászos”-nak védelmére a haza hívni fog, hadba menni; ha kell, nélkülözni, szenvedni és meghalni tudni nemcsak kötelesség, hanem erény és dicsőség!

A hazája védelmében mátyrhálált halt költőnek osztály-része ne csak a bús megemlékezés legyen, hanem az utókornak el nem múló kegyelele!

A M. T. Akadémia belső tagjai 1920 január hóban.

Elnökség:

Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök.
Herczeg Ferencz t. t., másodelnök.
Heinrich Gusztáv r. t., főtitkár.

Igazgató-tanács:

<i>Az Igazgató-Tanács választottai:</i>	<i>Az Akadémia választottai:</i>
Gr. Dessewffy Aurél.	Szily Kálmán r. t.
Gr. Apponyi Sándor t. t.	Fraknói Vilmos t. t.
Semsey Andor t. t.	Beöthy Zsolt r. t.
József főherceg t. t.	B. Wlassics Gyula r. t.
Gr. Apponyi Albert t. t.	B. Forster Gyula t. t.
Plósz Sándor t. t.	Pauer Imre t. t.
Herczeg Esterházy Miklós.	Entz Géza r. t.
Wekerle Sándor t. t.	Goldziher Ignác r. t.
Csernoch János.	Gr. Andrássy Gyula r. t.
Herczeg Batthyány-Strattmann László t. t.	Concha Győző r. t.
Gr. Károlyi Gyula.	Ilosvay Lajos r. t.
12. Szamrecsányi Lajos.	12. Rákosi Jenő t. t.

I.

Nyelv- és széptudományi osztály:

Osztályelnök: Némethy Géza r. t.

Osztálytitkár: Szinnyei József r. t.

Tiszteleti tagok:

Gr. Apponyi Sándor ig. t.	Gr. Zichy Géza.
Rákosi Jenő.	Herczeg Ferencz.
Benczúr Gyula.	6. Szilády Áron.

Nyelvtudományi alosztály:

Rendes tagok:

Goldziher Ignác ig. t.
 Szinnyei József.
 Pecz Vilmos.
 Hegedűs István.
 Munkácsi Bernát.
 6. Némethy Géza.

B) Széptudományi alosztály:

Rendes tagok:

Beöthy Zsolt ig. t.
 Heinrich Gusztáv, főtitkár.
 Pasteiner Gyula.
 Badics Ferencz.
 Jánosi Béla.
 Ferenczi Zoltán.
 7. Négyesy László.

Levelező tagok:

Bánóczy József.
 Lehr Albert.
 Csengeri János.
 Kúnos Ignác.
 Petz Gedeon.
 Zolnai Gyula.
 Gyomlay Gyula.
 Melich János.
 Gombocz Zoltán.
 Kégl Sándor.
 Vári Rezső.
 Pápay József.
 Tolnai Vilmos.
 Bleyer Jakab.
 Láng Nándor.
 Vikár Béla.
 Bódiss Jusztin.
 Schmidt József.
 Darkó Jenő.
 20. Horger Antal.

Levelező tagok:

Gr. Zichy Ágost.
 Riedl Frigyes.
 Endrődi Sándor.
 Kozma Andor.
 Haraszti Gyula.
 Dézsi Lajos.
 Szaboleska Mihály.
 Császár Elemér.
 Voinovich Géza.
 Gárdonyi Géza.
 Pekár Gyula.
 Divald Kornél.
 Ambrus Zoltán.
 Horváth Cyrill.
 Vízota Gyula.
 Szinnyei Ferencz.
 Pintér Jenő.
 Horváth János.
 Solymossy Sándor.
 20. Vargha Damján.

II.

A bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok
osztálya.

Osztályelnök: Csánki Dezső r. t.

Osztálytitkár: Fejérpataky László r. t.

Tiszteleti tagok:

Gr. Apponyi Albert ig. t.
 Darányi Ignác.

B. Forster Gyula ig. t.
 Plósz Sándor ig. t.

Berzeviczy Albert ig. t., elnök.
 Fraknói Vilmos ig. t.
 Pauer Imre ig. t.

Wekerle Sándor.
 9. B. Wlassics Gyula ig. t.

A) Bölcs. és társad. osztály.

Rendes tagok:

Concha Győző ig. t.
 Földes Béla.
 Nagy Ferencz.
 Gr. Andrássy Gyula ig. t.
 Vargha Gyula.
 Gaal Jenő.
 Matlekovits Sándor.
 Balogh Jenő.
 Magyary Géza.
 10. György Endre.

B) Történettudományi osztály.

Rendes tagok:

Károlyi Árpád.
 Fejérfpataky László.
 Zsilinszky Mihály.
 Csánki Dezső.
 Karácsonyi János.
 Ballagi Aladár.
 Békefi Remig.
 Szádeczky Kardoss Lajos.
 Márki Sándor.
 Fináczy Ernő.
 Angyal Dávid.
 12. Tagányi Károly.

Levelező tagok:

Kozma Ferencz.
 Kováts Gyula.
 Óvári Kelemen.
 Kolosvári Sándor.
 Farkas Lajos.
 Nagy Ernő.
 Grossechmid Béni.
 Reiner János.
 Thirring Gusztáv.
 Kunz Jenő.
 Ferdinándy Géza
 Balogh Artúr.
 Bornát István.
 Finkey Ferencz.
 Polner Ödön.
 Angyal Pál.
 Prohászka Ottokár.
 Réz Mihály.
 Pauler Ákos.
 Jankovich Béla.
 Schneller István.
 Giesswein Sándor.
 Buday László.
 Illés József.

Levelező tagok:

Szentkláray Jenő.
 Nagy Gyula.
 Márczali Henrik.
 Komáromy András.
 Wertheimer Ede.
 Kollányi Ferencz.
 Szendrei János.
 Erdélyi László.
 Sebestyén Gyula.
 Mihalik József.
 Takáts Sándor.
 Kuzsinszky Bálint.
 Áldásy Antal.
 Szeremlei Samu.
 Mahler Ede.
 Hornyánszky Gyula.
 Barabás Samu.
 Hodinka Antal.
 Gr. Teleki Pál.
 Éber László.
 Domanovszky Sándor.
 Varjú Elemér.
 Jancsó Benedek.
 Szentpétery Imre.

Fellner Frigyes.	Hóman Bálint.
Kornis Gyula.	Pilch Jenő.
27. Szász-Schwarz Gusztáv.	Eckhart Ferencz.
	28. Lukinich Imre.

III.

Mathematikai és természettudományi osztály.

Osztályelnök: Horváth Géza r. t.

Osztálytitkár: Fröhlich Izidor r. t.

Tiszteleti tagok:

Semsey Andor ig. t.	Hg. Batthyány-Strattmann
B. Podmaniczky Géza.	László ig. t.
Lenard Fülöp.	6. Koburg Ferdinánd.
József főherczeg ig. t.	

A) Math. és phys. alosztály.

B) Természettudományi alosztály.

Rendes tagok:

Rendes tagok:

Szily Kálmán ig. t., főkönyvtárnok.	Entz Géza ig. t.
Fröhlich Izidor.	Horváth Géza.
Schuller Alajos.	Koch Antal.
Réthy Mór.	Lóczy Lajos.
Ilosvay Lajos.	Lenhossék Mihály.
Rados Gusztáv.	Mágoesy-Dietz Sándor.
Kövesligethy Radó.	Méhely Lajos.
Farkas Gyula.	Daday Jenő.
Kürschák József.	Schafarzík Ferencz.
10. Fabinyi Rezső.	10. Jendrassik Ernő.

Levelező tagok:

Levelező tagok:

Balló Mátyás.	Inkey Béla.
Zipernovszky Károly.	B. Kétly Károly.
Hankó Vilmos.	Apáthy István.
Winkler Lajos.	Istvánffy Gyula.
Tötössy Béla.	Hollós László.
Bugarszky István.	Zimányi Károly.
Hoor-Tempis Mór.	Tuzson János.
Schlesinger Lajos.	Ifj. Entz Géza.
Bodola Lajos.	Hutýra Ferencz.
Buchböck Gusztáv.	Kertész Kálmán.
Klupathy Jenő.	Richter Aladár.

Tangl Károly.
Wittmann Ferencz.
Fejér Lipót.
Szarvasy Imre.
B. Harkányi Béla.
Bánki Donát.
Rejtő Sándor.
Beke Manó.
Sigmond Elek.
Fényi Gyula.
Riesz Frigyes.
Steiner Lajos.
Oltay Károly.
Rybár István.
Konek Frigyes.
27. Pogány Béla.

Preisz Hugó.
Buday Kálmán.
Mauritz Béla.
Schaffer Károly.
Krompecher Ödön.
Böckh Hugó.
Pálffy Móricz.
Degen Árpád.
Filarszky Nándor.
B. Nopcsa Ferencz.
Kenyeres Balázs.
23. Marek József,

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
PÉNZTÁRI SZÁMADÁSA 1918-RÓL ÉS
KÖLTSÉGVETÉSE 1919-RE.

JAVASLAT

vagyonmérlege 1918 december 31-én.

Folyószám	P a s s i v u m	Kor. értékben			
		korona	fl.	korona	fl.
1	Alapítványok:				
	a) alapítványok pályadíjakra, jutalmakra és segélyezésekre			2281760	08
	b) alapítványok, melyeknek kamatai tőkésítendőek			101805	55
	c) alapítványok, melyeknek kamatai felett az akadémia szabadon rendelkezik			4658720	56
	d) Feridun-ösztöndíj-alap (az Akadémia rendelkezésére álló 80.000 korona kihatása után):				
	értékpapírban	246200	—		
	készpénzben	10051	10	256251	10
	e) fel nem használt kamatok 1918 december 31-én			117389	06
	Összesen			7415926	35
2	Hitelezők			458870	54
3	Magyar Földhitelintézet			1144187	74
4	Előre fizetett házbér, mely az 1919. évet illeti			8575	67
5	Vagyonmérleg:				
	Vagyon a, b, c' és d alapítványokon felül 1918 december 31-én	596715	21		
	1918. évi vagyonkezelési hiány	111156	56	485558	65
	mely az Akadémia vagyonát csökkenti.				
				9513068	95

december 31-én.
 vagyonának kezelője:
 hitelintézet.
 Preysz s. k.

Könyvvezetésért:
 Schöller s. k.

A Magy. Tud. Akadémia veszteség- és

Folyósz.	K i a d á s	Kor. értékben			
		korona	fl.	korona	fl.
1	a) Főbb tisztviselők fizetése	22400	16		
	b) Többi tisztviselők fizetése	33959	38		
	c) Szolgák fizetése és ruházata	25769	92		
	d) Nyugdíjak	6488	04		
	e) Segélyezés, drágasági pótlék, nyugdíj- járulék és jutalmak	64684	39		
	f) Napidíjak, biztosítás, örzési díjak	2945	68	156247	57
2	Almanach és Értesítő			27357	29
3	Az I. osztály és bizottságai részére			37000	—
4	A II. osztály és bizottságai részére			70574	—
5	A III. osztály és bizottságai részére			30400	—
6	Szótári bizottság részére			8400	—
7	Könyvkiadó-bizottság: az Akadémiai, Ter- mészettudományi és Orvosi könyvkiadó- vállalatok segélye			67330	39
8	Széchenyi-múzeumra			800	—
9	Jutalmakra			47753	25
10	Később esedékessé váló jutalmakra, pályá- díjakra és segélyekre			17697	60
11	Határozott rendeltetésű alapítványok és alapok kamatai			3807	67
12	Budapesti Szemle segélyezése			8000	—
13	Magyar irodalom ismertetése külföldön			10150	—
14	Könyvtára: a) vásárlásokra	9006	89		
	b) diplomatiákra	2000	—	11006	89
15	Az Akadémia épületeire:				
	a) rendes fenntartási költségek	27968	18		
	b) rendkívüli javítási és átalakítási ki- adások	11263	45	39231	63
16	Irodai, ügyvédi és vegyes kiadásokra			14472	20
17	Lombard-kölcsön kamatai			51860	50
18	Adó			35029	74
19	Előre nem látott szükségletekre			8097	12
				645215	85

Budapest, 1918

A Magyar Tudományos Akadémia

Magyar Föld-

Hoyos s. k.

nyeremény-számlája 1918 december 31-én.

Folyosz.	B e v é t e l	Kor. értékben			
		korona	fl.	korona	fl.
1	Bevételezett kamatok:				
	a) befizetetlen alapítványok kamatai	2410	—		
	b) különféle követelések után	2244	34		
		4654	34		
2	Értékpapírok után	251942	96		
3	Házbér:				
	a) palota és bérház után 88332:66				
	b) Wesselényi-utczai ház után 242:96	88575	62		
4	Könyvek eladásából	36831	27	382004	19
5	Országos dotatio:				
	a) történelmi és irodalomtörténeti czélokra	30000	—		
	b) régészeti közleményekre	10000	—		
	c) természettudományi czélokra	10000	—		
	d) classica-philologiai czélokra	3000	—		
	e) könyvtára:				
	1. vásárlásokra 10000:—				
	2. diplomatáriákra 2000:—	12000	—		
	f) szótári munkásságra	4000	—		
	g) az Akadémia összeczéljaira	60000	—		
	h) a Honvédelmi Minisztertől hozzájárulás a Hadtörténelmi Közlemények kiadására	9000	—	138000	—
6	Régészeti és embertani társulat járuléka			900	—
	Összesen rendes bevételek			520904	19
	<i>Rendkívüli bevételek:</i>				
7	Adományok és hagyományok			13155	10
	Összesen			534059	29
8	Az Akadémia bevételeivel szemben	534059	29		
	a kiadások tettek	645215	85		
	az 1918. évi vagyonnevelési hiány	111156	56	111156	56
				645215	85

december 31-én.

Könyvvezetésért: Schöller s. k.

vagyónának kezelője:

hitelintézet.

Preysz s. k.

FÜGGELEK.

„A“ alapítványok,

melyeknek kamatai pályadíjakra, jutalmakra és segélyezésekre
fordítandók, vagy külön rendeltetéssel bírnak.

	Tőkében	Kamat
	koronaértékben	
Gróf Andrássy Dénes	212.231·31	37.071·41
Bésán József	80.000·—	
Bródy Zsigmond	40.000·—	
Bulyovszky Gyula	4.000·—	
Bük László	14.000·—	
Dóra Szilárd	4.000·—	
Duka Tivadar	2.000·—	
Edl—Holezer	32.000·—	
Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár pályadíj-alapítványa	8.000·—	1.115·84
Dr. Elischer Gyula „Goethe-alap”	3.999·16	
Első Magyar Általános Biztosító-Társaság	22.000·—	
Fabriczy Sámuel emlékére tett alapítvány	277.000·—	27.137·73
Farkas István	4.000·—	
Feridun bey (akadémiai rész)	80.000·—	3.200·—
Gróf Festetics László	21.000·—	
Flór Ferencz és neje	40.000·—	
Forster János	24.000·—	
Fraknoi Vilmos	53.600·—	12.726·65
Gorove László és István	22.000·—	
Ipolyi Arnold	26.837·—	
Kanizsay Károly	2.800·—	
Gróf Karátsonyi Guidó	63.000·—	
Kautz Gyula	4.000·—	
Kőczán Ferencz	28.000·—	
Kőrösi József alapítványa	8.000·—	3.098·88
Lederer Béla	10.000·—	
Lehr Albert	2.000·—	332·88
Lévay Henrik	20.000·—	
Lukács Móricz	40.000·—	
Marczibányi-nemzetség	8.400·—	
Ifj. gróf Nádasdy Ferencz	10.500·—	
Óltványi Pál	2.400·—	1.200·—
Ormódy Vilmos	10.000·—	400·—
Ortvay Tivadar	50.000·—	
Péczeley József	10.500·—	
Pollák Jakab	12.000·—	
Rózsay József	8.400·—	
Rökk Szilárd	20.000·—	
Sámuel Alajos	2.100·—	
Schossberger Zsigmond	20.000·—	
Schreiber Ignác által néhai Kautz Gyula emlékezetére alkotott alapítvány	10.000·—	2.898·60
Seitovszky János	31.000·—	
Semsey Andor	200.000·—	8.999·57
Székelly kivándorlási alap	49.678·61	
Átvitel	1,593.446·08	98.181·56

	Tőkében	Kamat
	koronaértékben	
Áthozat	1,593,446.08	98,181.56
Szemző István alapítványa	356,814.—	
Szilágyi István	4,000.—	800.—
Szitányi Ullmann testvérek	10,000.—	
Szrmecsnányi Lajos	10,000.—	
Szőnyi Pál	60,000.—	9600.—
Sztrókay Lujza	10,000.—	
Gróf Teleki József	24,000.—	
Tomori Anasztáz	20,000.—	
Ullmann Imre és testvérei	6,000.—	
Vályi Gyula	10,000.—	
Bojári Vigyázó Sándor	77,000.—	8807.50
Vitéz-alap	2,100.—	
Özv. Vojnits Tivadarné	20,000.—	
Wahrmann Mór	20,000.—	
Wodianer Albert	58,400.—	

„A“ alapítványok összege: 2,281,760.08 117,389.06

Ezenkívül a Pesti Hazai Első Takarékpénztár kezelése alatt van:

Pesti Takarékpénztár (Fáy-alap) K 40,000.—
 A Pesti M. Keresk Bank alapítványa saját kezelésében „ 10,000.—
 mely alapítvány kamata minden öt évben a M.
 Földhitelintézetnél 2000 K összegben fizetettik be.

„B“ alapítványok,

melyeknek kamatai tőkésítendőek	Koronaértékben
Gróf Kuun Géza	13,146.79
Ordódy István	4,989.65
Udvardi Cherna János: a) értékpapirban 2400.—	
b) készpénzben 175.14	2,575.14
Hg. Czartoryski-féle alapítvány	5,905.42
Reguly-alap	4,608.37
Tisztviselők nyugdíjalapja	50,503.02
Kovács Ferencz pályadíj-alapítványa	15,824.95
Galgóczy Károly	2,514.12
Hollós László	1,738.09

„B“ alapítványok összege: 101,805.55

„C“ alapítványok,

melyek az Akadémia szabad rendelkezésére vannak: évenként közli az akadémiai Almanach.

E „C“ alapítványok összege K 4,658,720.56

Könyvvezetésért: Schöller s. k.

Budapest, 1918 deczember 31.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:

Magyar Földhitelintézet.

Hoyos s. k.

Preysz s. k.

Értékpapírok.

Darab- szám	A c t i v u m		Kor. értékben			
			korona	fl.	korona	fl.
	Magyar földhitelintéz. 3,362.200— n. é.					
	4 ⁰ / ₁₀₀ szab. tj. zgl.	K 2,908.303—				
	kamat okt.—decz. 31-ig	„ 33.622—	2941925	—		
	Magyar földhitelintézeti 10.000— n. é.					
	4 ⁰ / ₁₀₀ k. é. zgl.	K 8750—				
	kamat júl. 1—decz. 31-ig	„ 200—	8950	—		
	Magyar földhitelintézeti 4000— n. ért.					
	3 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ k. é. zgl.	K 3.240—				
	kamat okt.—decz. 31-ig	„ 35—	3275	—		
	Magyar földhitelintézeti 22.800— n. é.					
	4 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ kor. é. zgl.	K 21.432—				
	kamat nov. 1.—decz. 31-ig	„ 171—	21603	—	2975753	—
	Egyesült budapesti fővárosi takarékpénz- tár 6000— n. é. 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ zgl.	K 5.400—				
	4 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ kamat nov. 1—decz. 31-ig	„ 45—	5445	—		
2	Első budapesti gőzmalom-részvény		2000	—		
	4 ⁰ / ₁₀₀ -os magyar koronajáradék kötvény. 89.700— n. é.	K 68.441.10				
	4 ⁰ / ₁₀₀ kamat decz. 1—31-ig	„ 299—	68740	10		
12	Kisbirt. orsz. földhitelint. alapító-okmány.		21000	—		
9	Tiszaszabályozási sorsjegy		2400	—		
	Pesti hazai első takarékpénzt. részvény.		130500	—		
	Kisbirt. orsz. földhitelint. 11.000— n. é.					
	4 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ zgl.	K 9.900—				
	kamat nov.—decz. 31-ig	„ 82.50	9982	50		
	Magyar 4 ⁰ / ₁₀₀ földteherment. 7.000— n. é.					
	kötvény	K 5.792.50				
	kamat nov.—decz. 31-ig	„ 46.67	5839	17		
50	Belvárosi takarékpénztár-részvény.		25000	—		
	6 ⁰ / ₁₀₀ -os m. kir. állami 1.210.000— n. é.					
	járadékkölcsön (Hadi kölcsön)	K 1,113.200—				
	kamat nov. 1.—decz. 31-ig	„ 18.100—	1131300	—		
	5 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ -os m. kir. 1915. évi állami 200 000— n. é. járadékkölcsön (Hadi kölcsön)	K 174.000—				
	kamat december 1-től 31-ig	„ 916.66	174916	66		
	6 ⁰ / ₁₀₀ -os 613.200— n. é. járadékkölcsön (Hadi kölcsön)	K 533.484—				
	kamat szept. 1—decz. 31-ig	„ 11.242—	544726	—		
2	Beregmunkácsi takarékpénztári részvény		800	—	2122649	43
	Átvitel				5098402	43

Budapest, 1918

A Magyar Tudományos Aka-
Magyar Föld-
Hoyos s. k.

Elkülönítve kezelt értékpapírok.

Folyó- szám	A c t i v u m		Kor. értékben			
			korona	fl.	korona	fl.
		Athozat			5098402	43
1.	Néhai Fabriczy S. emlékére tett alapítvány:					
	Magyar földhitelintézeti 4% kor. ért.					
	záloglevélben	K 58.400.—				
	Magyar földhitelintézeti 4% szab. és					
	telekjavítási záloglevélben	" 146.600.—				
	20 darab Borsodmiskolci gőzmalom-					
	részvény	" 4.000.—				
	6 darab Szepesi első takarékpénztári					
	részvény	" 2.400.—				
	Badische Anilin- & Sodafabrik részv.	Mrk. 9.600.—				
	Württembergische Vereinsbank részv.	" 7.200.—				
	1 drb Kötelezvény	" 10.000.—	204469	—		
2.	Dr. Ortway Tivadar alapítványa:					
	Magyar földhitelintézeti 4% kor. ért.					
	záloglevélben	K 40.000.—				
	5 1/2%-os magyar hadikölcsön-kötvény-					
	ben	" 10.000.—	43700	—		
3.	Fraknói Vilmos alapítványa:					
	Magyar földhitelintézeti 4% kor. ért.					
	záloglevelekben	K 34.000.—				
	Magyar földhitelintézeti 4 1/2% kor. ért.					
	záloglevelekben	" 16.000.—				
	Magyar földhitelintézeti 4% szab. és					
	telekjavítási záloglevelekben	" 3.600.—	48740	—		
4.	Feridun bey alapítványa (akadémiai rész):					
	Magyar földhitelintézeti 4% kor. ért.					
	záloglevelekben	K 80.000.—	70000	—		
5.	Néhai gróf Andrássy Dénes alapítványa:					
	4%-os magyar koronajáradék-kötvény	K 108.000.—	82404	—		
6.	Feridun Kiamil Zade ösztöndíj-alapítvány:					
	Magyar földhitelintézeti 4 1/2% kor. ért.					
	záloglevelekben	K 22.600.—				
	Magyar földhitelintézeti 4% kor. ért.					
	záloglevelekben	" 206.800.—				
	Magyar földhitelintézeti 4% szab. és					
	telekjavítási záloglevelekben	" 16.800.—	216726	—		
7.	Udvardi Cherna János jub. alapítványa:					
	6% magy. hadikölcsön-kötvényben . .	K 2.400.—	2208	—	668247	—
	A mérlegben felvett összes értékpapírok árfolyamértéke					
	1918. december 31-én				5766649	43

december 31.

Könyvvizetésért: Schöller s. k.

démia vagyonának kezelője:

hitelintézet.

Preysz s. k.

Adományok és hagyományok

1918. évben:

1. Dobos István hagyománya	K	20—	
2. Özv. Ráth Györgyné hagyománya	„	9135.10	
3. Herczog Ignác adománya	„	3000—	
4. Lévy József	„	1000—	13.155.10
Összesen	K		13.155.10

Budapest, 1918 december 31-én.

Könyvvezetésért: Schöller s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:

Magyar Földhitelintézet.

Hoyos s. k.

Preysz s. k.

Előirányzat 1919-re.

Bevétel.

<i>Rendes bevételek:</i>	Előirányzat 1918-ra	Tényleg befolyt 1918-ban	Előirányozva 1919-re
I. Befizetetlen alapítv. kamatai	2.410—	2.410—	2.410—
II. Különféle követelések	1.652—	2.244.34	1.650—
III. Értékpapírok kamataiból	260.926—	251.942.96	252.000—
IV. Házbérekből	88.513—	88.575.62	88.300—
V. Könyvek eladásából	21.108—	36.831.27	30.000—
VI. Országos dotatio:			
a) Tört. és irodalomtört. czélokra	30.000—	30.000—	30.000—
b) Régészeti közleményekre	10.000—	10.000—	10.000—
c) Természettud. kutatásokra	10.000—	10.000—	10.000—
d) Classica-philologiai czélokra	3.000—	3.000—	3.000—
e) Szótári munkásságra	4.000—	4.000—	4.000—
f) Könyvtára (a belügyminisztérium befizetésével együtt)	12.000—	12.000—	12.000—
g) Az Akadémia szabad rendelkezésére	60.000—	60.000—	60.000—
VII. A Honvédelmi Minisztertől hozzájárulás a Hadtörténelmi Közlemények kiadására	9.000—	9.000—	9.000—
VIII. Régészeti és Embertani Társulat járuléka	900—	900—	900—
IX. Rendkívüli bevételek	—	13.155.10	—
Összes bevétel	513.509—	534.059.29	513.260—

Kiadás:

	Előirányzat 1918-ra	Tényleg. kiadás 1918-ban	Előirányozva 1919-re
I. Személyes járandóságok .	117.000.—	156.247.57	174.676.—
II. Általános kiadások:			
Értesítő	18.000.—	27.357.29	20.000.—
Almanach			
Helyesírási szabályok			
III. I. osztály	37.000.—	37.000.—	37.000.—
IV. II. „	70.574.—	70.574.—	70.574.—
V. III. „	30.400.—	30.400.—	30.400.—
Va. Szótári bizottság	8.400.—	8.400.—	8.400.—
VI. Könyvk. vállal. segélyezésére	12.000.—	67.330.39	12.000.—
VII. Széchenyi-múzeumra	800.—	800.—	800.—
VIII. Jutalmakra	30.000.—	47.753.25	40.000.—
VIIIa. Határozott rendeltetési ala- pok kamatai	16.000.—	17.697.60	17.698.—
IX. Később esedékessé váló ju- talmakra	3.621.—	3.807.67	3.808.—
X. Budapesti Szemle segélye.	8.000.—	8.000.—	12.000.—
XI. A magyar irodalom ismer- tetése külföldön	12.000.—	10.150.—	6.000.—
XII. Könyvtára és diplomatá- riumokra	13.000.—	11.006.89	12.000.—
XIII. Az Akadémia épületeire:			
a) rendes fenntart. költségek	29.516.—	39.231.63	40.000.—
b) rendkív. javítási .			
XIV. Irodai kiadások	10.000.—	14.472.20	12.000.—
XIVa. Lombard-kölcsön kamatai.	60.117.—	51.860.50	58.000.—
XV. Adó	32.651.—	35.029.74	35.000.—
XVI. Előre nem látott szükség- letekre.	4.430.—	8.097.12	6.000.—
Összesen	513.509.—	645.215.85	596.356.—
		Hiány.	83.095.—
		Összesen	513.260.—

A hiány az osztályok tételeiből levonandó.

Megjegyzések az 1918. évi vagyonmérleghez, zárszámadáshoz és a jövő évi költségelőirányzathoz.

Az Akadémia vagyonának értékelése a múlt évben alkalmazott elvek szerint történt.

A Wesselényi-utcai házat az Igazgató-Tanács 1918 márczius 22-iki ülésében nyert felhatalmazás alapján 100.000 korona vételárért eladtuk, a vagyonmérlegben beállítva volt 40.000 korona becsértéken felül elért 60.000 koronával gyarapítottuk a múlt évben létesített, az értékpapírok árfolyamvesztésére rendelt tartalékalapot.

Az elmúlt évben 613.200 korona n. é. magyar földhitelintézeti záloglevelet 6% magyar hadikölcsönre cseréltetett át, ezáltal 57.874 korona árfolyamkülönbséget állott elő javunkra, mely összeg ugyan-csak az értékpapírok árfolyamvesztésére rendelt tartalékalap dotálására fordítottatott. Ezen értékpapírok kieserélését az Igazgató-Tanács az 1918. december 12-iki ülésében határozta el.

A passivák között szereplő különféle hitelezők rovataiban az értékpapírok árfolyamvesztésére rendelt tartalékalap összege — az 1918. évi tartalékolásokkal együtt — 209.075'66 koronát tesz ki.

Az értékpapírállomány *szaporodott* a folyó évben újabb beszerzés által:

613.200 — K n. é. 6%-os hadikölcsön (VIII.) kötvénnyel.

Csökkent az értékpapírállomány eladás, illetve kisorsolás folytán:

60.000 — K 4%-os magyar földhitelintézeti szab. és tj. záloglevéllel,
619 200 — „ 4%-os magyar földhitelintézeti kor.értékű záloglevéllel,
1 darab budapesti gőzmalom-részénnyel.

A zárszámadás szerint volt az 1918. évben

a kiadás	645.215'85 K
a bevétel	534.059'29 „
miáltal az idei eredmény	111.156'56 K

csökkenést mutat, melyet az Akadémia vagyonából (főnt 3. l. 5. p.) kell leírunk.

Az előirányzathoz képest több volt a bevétel 20.550'29 K-val.

Ezen többlet

a bevételezett kamatoknál	kb 600 — K-t,
a könyvek árából befolyt összegnél	„ 15.700 — „
tett ki és a rendkívüli bevételek	„ 13.000 — „

Csökkent ellenben az értékpapírok kamatainál „ 8.000 — K-val.

Az előirányzathoz képest többkiadás volt 131.706'85 K-val.

Egyes rovatokban többkiadásunk volt:

I. Személyes járandóságoknál	kb. 39.000 — K-val,
II. Értesítő és Almanachnál	„ 9.000 — „

VII. Könyvkiadó-bizottságnál	„	55.000—	K-val,
IX. Jutalmaknál.	kb.	18.000—	„
X. és XI. Később esedékes és a határozott rendeltetésű alapítványok kamatainál . . .	„	3.000—	„
XV. Az akadémiai épületek rovatában . . .	„	10.000—	„
XVI. Irodai kiadásoknál	„	4.500—	„
XVIII. Adónál	„	2.500—	„
XIX. Előre nem látott kiadásoknál	„	3.600—	„
Kevesebb kiadás volt:			
XIII. A magyar irodalom külföldi ismertetésénél	kb.	1.850—	K-val.
XIV. Könyvtár és diplomatáriák rovatában . .	„	2.000—	„
XVII. Lombardkölcson kamatainál	„	8.000—	„

Áttérve az 1919. évi költségelőirányzatra, az egyes tételekhez a következő megjegyzéseket kell tenni:

Ad I. A Személyes Járandóságoknál az 1918-ban mutatkozó kiadástöbblet onnan származott, hogy az Igazgató-Tanács a törvény-megállapította segélyeket és pótlékokat évközben kiutalta a tisztviselőknek és szolgáltnak.

Ad II. A túlkiadást 1918-ban a nyomdaárak ismételt tetemes emelkedése okozta.

Ad III—V. Az osztályok maradékai a fönti 1919. évi költség-előirányzatban nincsenek föltüntetve, de az alább következő részletezett előirányzatban kimutatott maradékok az osztályoknak és bizottságoknak rendelkezésére állanak, azonban óhajtandó volna, hogy ebben az esztendőben csak a III—V. szám alatt kimutatott összeget vegyék igénybe.

Ad VI. A túlkiadást e tételnél is a nyomdák tetemes áremelkedése okozta.

Ad VIII. A folyó 1919. évben esedékes jutalmak: Farkas-Raskó 200, Halmos Izor 1000, Körösy 1000, Lévay 1000 + 1000, Lukács Krisztina 2000, Vojnits 800, Wodianer 2000. Összesen 9000 K.

Aranyakban: Nagyjutalom 200, Marczibányi-mellékjutalom 50, Kóczán 100, Teleki 100, Sámuel 15, Sztrokay 100, Péczely 200 + 200. Összesen 965 arany.

Ehhez járulnak az Igazgató-Tanáctól megszavazott segélyek: Philologiai Közlöny 2000, Keleti Szemle 1500, Zelovich Kornél műve 4000, Toldy Ferencz leányai 600, Néprajzi Társaság 500, Numizmatikai Társaság 600, Barlangkutatás 500, Magyar Paedagogia 1200, Athenaeum 2000, Magyar Jogászegylet Könyvkiadó-Vállalata 1000, Jogi Monographiák 2000, Philosophiai Írók Tára 1000. Összesen 16.900 K.

Mint hogy sem a jutalmak, sem a segélyek nem fognak 1919-ben mind kifizetésre kerülni, az előirányzatba felvett összeg meg fog felelni.

ELSZÁMOLÁS 1918-RÓL ÉS KÖLTSÉGVETÉS 1919-RE.

I. Első osztály és bizottságai.

I. Első osztály.

Rendelkezésre állott 1918-ban 15.158'89 K.

	Kiadás 1918-ban	Előirányzat 1919-re
1. Értekezések és emlékbeszédek	3523'82	
2. Bírálok díjazása	980.—	
3. A Nyelvtudományi Bizottság segélye	2000.—	
4. Meghívók	104.—	
Összesen	6607'82	
Maradék 1918-ról		8551'07
Évi dotatio		6500.—
Összesen	K 15.051'07	

Az Osztály az 1919-re előirányzott összeget a következő tételekre kívánja fordítani: a) értekezések, b) emlékbeszédek, c) bírálati díjak, d) kisebb nyomtatványok.

II. Nyelvtudományi bizottság:

Rendelkezésre állott 1918-ban 12.982'99 K.

1. Nyelvtudományi Közlemények	4022'50	
2. Nyelvtudomány	3669'02	
3. Új Nyelvemléktár	1163'48	
4. Vogul Népköltés	1000.—	
5. Szepesi Szótár	500.—	
6. Fogolytanulmányok	1500.—	
7. Előadó	800.—	
Összesen	12.655.—	
Maradék 1918-ról		327'99
Évi dotatio		11.000.—
Összesen	K 11.327'99	

Ezen felül a bizottság kéri a Röck Szilárd-alapítvány kamatait, 1000 K-t.

A bizottság a rendelkezésére álló 11.327 K 99 fillért a fenti 1—7 tételekre kívánja fordítani.

III. Classica-philologiai bizottság:

Rendelkezésre állott 1918-ban 13.068 K.

	Kiadás 1918-ban	Előirányzat 1919-re
1. Ammianus Marcellinus II. kötetének nyomdai subventiója	1155.—	
2. Bírálati díjra	100.—	
3. Az előadó tiszteletdíja	800.—	
Összesen	2055.—	
Maradék 1918-ról		11.013.—
Dotatio 1919-re		7.000.—
Összesen		K 18.013.—

Sajtóra készen álló munkák írói díjainak czímén kiutaltványoztatott 1918 (illetőleg már 1917) végéig 7 szerzőnek 6.988 K 54 f., úgy hogy ez az összeg a jövődöbeli kiadványok költségeit fogja kevesbíteni.

Másrészt azonban a Franklin-Társulat nyomdája 1918 febr. 4-én felmondta az 1912 évi nov. 11-én kötött szerződést, melynek értelmében eddig (Ammianus II. kötetét is beleértve) ívenként csak 60 korona subventiót fizettünk fordítások egynye!vü (magyar) kiadásáért, — s ugyanakkor kijelentette, hogy a már átvett Quintilianus kéziratot „a jelen viszonyok közt nincs módjában szedésbe adni”. Az új nyomdai árszámítás szerint egy ív magyar szöveg nyomdai költsége 400—420, egy ív latin szövegé 450—470, egy ív görögé 600 koronába (tehát az eddigi költségnek mintegy hatszorosába) került volna, úgy hogy az 1918-ra rendelkezésünkre állott egész összeg is még Quintilianus II. kötetének nyomdaköltségére sem lett volna elég, s egyetlen egy szerző kedvéért a többinek beláthatatlan időkig kellett volna várakoznia.

Ilyen körülmények között a bizottság egyelőre nem tehetett egyebet, mint hogy jobb időkre halasztotta kiadását a sajtóra nagyrészt teljesen kész munkák ama hosszú sorának, melyet már több ízben közölt az Akadémiai Értesítőben (l. az 1916-iki és 1917-iki számadások záradékát és az 1916 és 1917. évi munkásságáról szóló jegyzékeket az Akad. Értesítő XXVIII. k. 237., és XXIX. k. 180. lapjain), — ámbár a f. évi január 29-én tartott költségvető ülésen nem hiányoztak olyan felszólalások sem, melyek az Akadémia mellőzhetetlen kötelességének jelezték a tudományos kiadványok minden körülmények közt való folytatását, s ezért az egész rendelkezésre álló összegnek valamely új kiadvány haladéktalan kiadására való felhasználását követelték.

IV. Irodalomtörténeti bizottság:

Rendelkezésre állott a Kazinczy-kiadásokkal együtt 14.393.49 K.

	Kiadás 1918-ban	Előirányzat 1919-re
1. Az 1917. évi előadói díj II. részlete	400.—	
2. Az Irodalomtörténeti Közlemények költsége 1918-ban	13.139.89	
3. Az előadó tiszteletdíja 1918-ban	800.—	
4. Kazinczy-kiadások 1918-ban (Mausoleum gon- dozása, díjak, ösztöndíjak)	1.700.—	
Összesen	K 16.039.89	
Hiány		1.646.40
Évi dotatio		9.500.—
Kazinczy-kiadások		3.000.—
Összesen		K 12.500.—
Marad rendelkezésünkre		K 10.853.60

A bizottságnak 1919-ben rendelkezésére álló 10.853.60 K-t 800 K előadói díj, körülbelül 1600 K-nyi Kazinczy-kiadások fogja terhelni; a fennmaradó alig 8000 K még arra sem lesz elég, hogy az Irodalomtörténeti Közleményeket a bizottság az eddigi. kb. 30 ívnyi terjedelemben jelentesse meg. Arra, hogy egyéb, részben megindított, részben már félig-meddig készen álló irodalomtörténeti munkálatait ez évben megjelentesse, a bizottság nem is mer gondolni. Mivel azonban e folyamatban lévő munkálatok között több olyan van, melyeknek közlése Akadémiánknak szinte becsületbeli tartozása (Kazinczy levelezésének pótkötete és mutatója, a Régi Magyar Költők Tára I. kötetének javított kiadása és IX. kötete): már előre is jeleztük, hogy amint a nyomdai ipar terén még mindig érezhető, sőt fokozódó feszültség enyhül, kérni fogjuk az Akadémia jóindulatát és áldozatkészségét, hogy kötelességeinknek megfelelhessünk.

II. Második osztály és bizottságai.

II. Második osztály.

Rendelkezésre állott az Akadémia költségvetése szerint 22.254.55 K.

1. Emlékbeszéddek	1145.99
2. Ertekezések	2626.46
3. Bírálati díjak	900.—
4. Történeti Szemle	7474.13
5. Segélyek 1917-re:	
a) Philosophiai Írók Tára	1000.—
b) Magyar Jogász-egylet	1000.—
c) Jogi Monographiák	2000.—
6. Apró kiadások (meghívók stb.)	116.—
Összesen	K 16.262.58

Költségvetés 1919-re.

1. Az 1918. évi maradvány	5991'97
2. Évi dotatio	22.000'—
Összesen	K 27.991'97

Ez összeg felhasználására nézve az osztály ismételten kéri az Elnökséget, méltóztassék az Igazgató Tanácsnál hathatósan képviselni az osztálynak már tavaly előterjesztett kérését, hogy az osztály költségvetésében szereplő segélyek, ú. m. *a)* a Magyar Jogászegylet könyvkiadó-vállalata 1000 K, *b)* Jelesebb jogi monographiák 2000 K, *c)* Philosophiai Irók tára 1000 K, és végül *d)* az Athenaeum kiadásához való hozzájárulás teljes összege 5000 K, tehát összesen 9000 K, az osztály költségvetéséből kikapcsolva, az összes Akadémia költségvetésébe illesztessenek be.

Az évi dotatiót az osztály a rendes tudományos célokra, u. m. *a)* Értekezések, *b)* Emlékbeszédek, *c)* Történeti Szemle, *d)* Bírálati díjak, *e)* Apróbb osztálykiadások céljaira kívánja fordítani.

II. Történelmi bizottság.

I. Rendes évi dotatio.

Rendelkezésére állt 1918-ban:

1. az 1917. évi maradvány	1466'87
2. az 1918. évi dotatio	22.000'—
Összesen	K 23.466'87

	Kiadás 1918-ban	Előirányzat 1919-re
1. Az Árpádkori királyi oklevelek regestáinak előmunkálataira	1200'—	
2. Történelmi bibliographia előmunkálataira	1000'—	
3. Margalits Ede: Szerb repertorium hátraléka, tiszteletdíja és nyomdászamlája	5238'—	
4. Tóth-Szabó Pál: Husszita uralom tiszteletdíja és nyomdászamlájára	6950'—	
5. Károlyi: Magyar Országgyűlési Emlékek XII. kötet hátralékos nyomdászamlájára	1500'—	
6. Lukinich: Erdély területi változásai tiszteletdíja és hátralékos nyomdászamlájára	3930'—	
7. Másolásokra	758'—	
8. A Történeti Életrajzok segélye	1000'—	
9. Előadó tiszteletdíja	800'—	
10. Bizottsági kisebb kiadások	200'—	
Összesen	K 22.576'—	

Maradék 1918-ról	890'87
Évi dotatio	22.000'—

Összesen K 22.890'87

A bizottság az 1919-ben rendelkezésére álló összeget a következő tételekre óhajtja fordítani: *a)* az Árpádkori királyi oklevelek regestáinak előmunkálataira, *b)* a Történelmi Bibliographia előmunkálataira, *c)* Tóth-Szabó Pál: Husszita uralom története hátralékos

nyomdászamlájára, *d)* Károlyi Árpád: Magyar Országgyűlési Emlékek XII. kötet hátralékos nyomdászamlájára, *e)* Lukinich Imre: Erdély területi változásai hátralékos nyomdászamlájára, *f)* Ballagi Aladár: XII. Károly svéd király Magyarországon című művére, *g)* Anjoukori okmánytár VII. kötetére. Szerk. Nagy Gyula, *h)* A Hunyadiak korára vonatkozó levéltári kutatásokra, *i)* Másolásokra, *j)* A Történeti Életrajzok segélyére, *k)* Előadó tiszteletdíjára, *l)* Bizottsági kisebb kiadásokra.

Flór-alap.

A Flór-alapnak 1917. és 1918. évi kamatai — 1600 korona — Ballagi Aladár: XII. Károly svéd király Magyarországon című műve nyomdászamlájára fordítottatott. Az 1919. évi kamatok felhasználásáról a bizottság az év folyamán fog határozni.

III. Hadtörténelmi bizottság.

Rendelkezésre állott 1918-ban 19.295'04 K.

	Kiadás 1918-ban	Előirányzat 1919-re
1. A Hadtörténelmi Közlemények nyomása . . .	7808'67	
2. Ugyanennek írói díjai	1784'—	
3. Kisebb kiadások, postaköltség stb.	700'—	
4. Apróbb nyomtatványok	150'—	
5. Szerkesztő és előadó tiszteletdíja	800'—	

Összesen . . . K 11.242'67

Maradvány 1918-ról	8052'37
A budapesti bankok adományai (1918-ban) a magyarságnak a világháborúban való szereplése megörökítésére	33.000'—
A Honvédelmi Minisztérium támogatása	9000'—
Ugyanattól előfizetés a Hadtörténelmi Közleményekre	1580'—
Festetich-alap kamata	1200'—
Összesen	K 52.832'37

A bizottság a rendelkezésére álló 52.832'37 K-t a fenti 1—5 tételekre, továbbá a magyarságnak a világháborúban való szereplését megörökítő művek előkészítésére és kiadására óhajtja fordítani.

IV. Archaeologiai bizottság.

Rendelkezésre állott 1918-ban 16.960'83 K.

1. Az Archaeologiai Értesítő szerkesztői költségeire	880'—
2. Az Archaeologiai Értesítő 1917. év folyamának nyomdai költségei	8170'65
3. Szerkesztői tiszteletdíj	800'—
4. Előadói tiszteletdíj	800'—
5. A képes dűczok kezelőjének	360'—

Összesen K 11.010'65

	Kiadás 1918-ban	Előirányzat 1919-re
Maradvány 1918-ról		5949-18
Állami dotatio		10.000—
Az Akad. hozzájárulása (ugyanannyi mint 1918-ban)		4.200—
Az Orsz. Régészeti és Embertani Társulattól . . .		900—
Összesen . . .	K 21.049-18	

A Bizottság a rendelkezésre álló 21.049-18 összeget a) az Archaeologiai Értesítő 1918. évfolyamának nyomdai költségeire, b) az Értesítő 1918. és 1919. évfolyamainak szerkesztői kiadására, c) a szerkesztői honoráriumra, d) az előadó tiszteletdíjára és e) a dúczok kezelőjének díjazásaira kívánja fordítani.

V. Nemzetgazdasági bizottság.

Rendelkezésre állott 1918-ban 11.851-62 K.

1. Közgazdasági Szemle segélye	4880—
2. Közgazdasági Könyvtár XXI. kötetének (Gaal: A falu gondozása) nyomdaköltsége . . .	3610-75
3. Írói tiszteletdíj	757-50
4. Előadói tiszteletdíj	800—
5. Kisebb kiadások	60—

Összesen . . . K 10.108-25

Maradvány 1918-ról	1743-37
Évi dotatio	15.000—
Schossberger-alap	800—
Első Magyar Általános Biztosító-Társaság	1000—

Összesen . . . K 18.543-37

Az évi dotatio már abban az arányban van beállítva, mint azt a bizottság az Igazgató-Tanácsához intézett beadványában a rendkívüli árviszonyokra, s a bizottság megnövekedett feladataira való tekintettel kérte. A bizottság a rendelkezésre álló összeget továbbra is főleg a következő tételekre kívánja fordítani: a) Közgazdasági Szemle segélyezésére, b) Közgazdasági Könyvtár és Remekírók Tára újabb kötetének kiadására, c) Előadói tiszteletdíjra. A Közgazdasági Könyvtár és Remekírók Tára című vállalatból gyors egymásutánban lehetne a kiadásra váró köteteket közrebocsátani, ha a bizottság pénzügyi helyzete, s a nyomdák hiányos teljesítő képessége megengedné. Megemlítjük, hogy azóta, midőn a vállalatot a bizottság saját kiadásába vette át, 1918-ban volt az első leszámolás a bizományos könyvkereskedővel. A leszámolás eredménye 1440 K 34 f., a mely összeg már bentfoglaltatik a fönt kimutatott, s 1918-ban rendelkezésre álló 11.851-62 K-ban.

III. Harmadik osztály.

I. Harmadik osztály.

Rendelkezésre állott 1918-ban 21.404'91 K.

	Kiadás 1918-ban	Előirányzat 1919-re
1. Matematikai és Természettudom. Értesítő	12.163'23	
2. Emlékbeszédek	1274'89	
3. Matematikai és Fizikai Társulat 1918. évi segélye	1000'—	
4. Orvosi Hetilap 1918. évi segélye	1200'—	
5. Nemzetközi bibliographia	—'—	
6. Leonhardi Euleri opera omnia (folytatás) .	—'—	
7. Zelovich Kornél: A budapesti lánczhíd története	—'—	
8. König Dénes: Analysis situs kiadása I. r.	500'—	
9. P. Pinzger Gyula: Hell Miksa emlékezete I. r.	—'—	
10. Lenhossék Mihály: Orosz hadi foglyok anthropologiai vizsgálata	1000'—	
11. Bartucz Lajos: Anthropologiai vizsgálatok Magyarország valamely vidékén (feltételesen).	—'—	
12. Előre nem látott vizsgálatokra, kiadásokra, segélyezésekre	500'—	
Összesen	K 17.630'12	

Előirányzat 1919-re

Maradék az 1918-ról	3774'79
Az Osztály 1919. évi átalánya	20.000'—
A Vályi-alapítvány 1919 évi kamatjővedelme . . .	400'—
A Tomory-alapítvány fentartott kamatjővedelme König Dénes „Analysis situs“ kiadására (Akad. Értesítő 1916. 493. lapja)	2000'—
Összesen	K 26.174'79

II. Math. és Természettud. Bizottság.

Rendelkezésre állott 1918-ban 18.309'94 K.

Előirányzat 1919-re

Maradvány	12.925'53
Évi dotatio	10.000'—
Összesen	K 22.925'53

	Kiadás 1918-ban	Előirányzat 1919-re
1. A Mathem. és Physikai Társulat évi segélye	1000.—	
2. Néhay Lósy József rokonainak a „Népies állatnevek” cz. kézirat megváltásául	600.—	
3. Méhély Lajos „A planáriák elterjedése a Magas-Tátrában s a Községi-hegységben” cz. mű nyomása, rajzai és tiszteletdíja	1084 41	
4. Hegyfok Kákos „A virágzás idejének ingadozása” cz. megbízatására	200.—	
5. Jugovics Lajos „A dunántúli bazaltok” cz. mű előleges költségeire	700.—	
6. Méhély Lajosnak a Magas Tátra s a Községi hegység planáriáinak további kutatására	1000.—	
7. Előadó tiszteletdíja	800.—	
Összesen	5384 41	

A bizottság a rendelkezésére álló 22.925 K 53 f.-ből Veress Elemér, Hegyfok Kákos és Lendl Adolf kiadásra már elfogadott munkáit szándékszik megjelentetni.

Szótári Bizottság.

Rendelkezésre állott 1918-ban 22.674 38 K.

	Kiadás 1918-ban	Előirányzat 1919-re
1. Adatgyűjtés	4934 20	
2. Adatrendezés	500 00	
3. Könyvkötés, czédulavágás	1460 80	
4. Előadó tiszteletdíja	800.—	
5. Ügyviteli apró kiadások	200.—	
Összesen	K 7895.—	
Maradvány 1918-ról		14.779 38
Állami dotatio		4000.—
Az Akadémia járuléka		4400.—
A Semsey-alap kamatai		8000.—
Összesen		K 31.179 38

A bizottság a rendelkezésére álló 31.179 38 K-t a fönti 1—5. tételekre óhajtja fordítani.

Személyes járandóságok részletezése.

I. Tisztviselők:	Előirányzat 1918-ra	Előirányzat 1919-re
Főtthkar	6.000 kor. . . .	6.000 kor.
Három osztálytitkár	6.000 "	6.000 "
Főkönyvtárnok	6.000 "	6.000 "
lakáspénze	2.400 "	2.400 "
Akadémiai ügyész	2.000 "	2.000 "
Hellebrant Árpád alkönyvtárnok	5.400 "	5.400 "
lakáspénze	1.600 "	1.600 "
Jónás Károly gondnok	5.400 "	5.400 "
Trócsányi Zoltán s. titkár	4.200 "	4.400 "
lakáspénze	1.300 "	1.300 "
Mészöly Gedeon könyvtartiszt	3.600 "	3.600 "
lakáspénze	1.300 "	1.300 "
Kottaun Nándor könyvkiadó	3.600 "	3.600 "
lakáspénze	1.200 "	1.200 "
Munkácsi Mihály könyvtartiszt	2.600 "	2.900 "
lakáspénze	1.000 "	1.000 "
Főtthkari segédteendőkért	2.400 "	2.400 "
özv. Zemplén Győzőné irodatiszt	— "	2.400 "
lakáspénze	— "	900 "
Tisztviselők családi pótléka	1.200 "	8.800 "
hadi drágasági pótléka	29.900 "	23.600 "
ruhasegélye	4.300 "	12.400 "
Háborús, rendkívüli segély stb.	— "	24.000 "
	82.400 kor. . . .	128.600 kor.

II. Szolgák:		
7 szolga fizetése	10.920 kor. . . .	8.520 kor.
Künnlakó szolgák lakáspénze	2.000 "	1.600 "
Szolgák korpótléka	650 "	400 "
Drágasági pótlék	10.800 "	8.400 "
Családi pótlék	1.400 "	4.400 "
Ruházat	2.500 "	8.000 "
	28.270 kor. . . .	31.320 kor.

III. Nyugdíjak:		
Borovszky Samu özvegye	2.000 kor. . . .	3.400 kor.
Tiringer Béla özvegye	2.880 "	4.200 "
Klell István özvegye árvái	— "	1.480 "
Rieger Péter özvegye	600 "	1.480 "
Knoll Károly özvegye	600 "	1.480 "
Emödi Mihály özvegye	200 "	200 "
Horn Antal szolga	1.008 "	— "
Nyugdíj-alap	320 "	320 "
Fizetés-járul. a Bukovinszky-alapból	196.40 "	196.40 "
	7.204.40 K. . . .	12.756.40 K.
	117.874.40 K. . .	174.676.40 K.

Jegyzet: A fölemelt nyugdíjakban a lakbérnyugdíjak is benne feklaltatnak.

F. 1912/23-134.